

शिक्षक निर्देशिका

आधारभूत तह, कक्षा : ८

विषय : नेपाली

पृष्ठपोषण प्राप्तिका लागि

नेपाल सरकार

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

सानोठिमी, भक्तपुर

प्रकाशक : नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

© पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

प्रथम संस्करण : वि.सं. २०८१

(यो शिक्षक निर्देशिका पाठ्यक्रमले तोकेका विषयगत सिकाइ उपलब्धि पूरा गर्न तथा पाठ्यपुस्तकका क्रियाकलापको सहजीकरणमा शिक्षकलाई मदत पुगोस् भन्ने हेतुले विकास गरिएको हो । यसलाई अभ्यास राम्रो बनाउन प्रयोगकर्ताका सुभाव भए केन्द्रको समन्वय तथा सम्पादन शाखामा उपलब्ध गराउनुहुन अनुरोध छ ।)

हास्त्रो भनाइ

शिक्षण एउटा कला हो । पाठ्यक्रम शिक्षण सिकाइको मूल आधार हो । पाठ्यपुस्तक विद्यार्थीमा अपेक्षित दक्षता विकास गर्ने एक मुख्य साधन हो । यही पाठ्यपुस्तकको सफल र अर्थपूर्ण कार्यान्वयनका लागि शिक्षकलाई सहजीकरण गर्ने सामग्री शिक्षक निर्देशिका हो । यस पक्षलाई दृष्टिगत गर्दै पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले विद्यालय शिक्षालाई व्यावहारिक, समयसापेक्ष र गुणस्तरीय बनाउने उद्देश्यले पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास तथा परिमार्जन कार्यलाई निरन्तरता दिँदै आएको छ । आधारभूत शिक्षाले बालबालिकामा आधारभूत साक्षरता, गणितीय अवधारणा र सिप एवम् जीवनोपयोगी सिपको विकासका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाइसम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्नुपर्छ । आधारभूत शिक्षाका माध्यमबाट बालबालिकाहरूले प्राकृतिक तथा सामाजिक वातावरणप्रति सचेत भई अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक एवम् चारित्रिक गुणको विकास गर्नुपर्छ । यसले विज्ञान, वातावरण र सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञानको विकास गराई कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि जगाउनुपर्छ । शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वास्थ्यकर बानी एवम् सिर्जनात्मकताको विकास तथा जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र समभावको विकास पनि आधारभूत शिक्षाका अपेक्षित पक्ष हुन् । दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्याहरूको पहिचान गरी समाधानका उपायको खोजी गर्नु पनि आधारभूत तहको शिक्षाका आवश्यक पक्ष हुन् । यी सबै पक्षको सहज प्राप्तिका लागि शिक्षण गर्न शिक्षकलाई उचित निर्देशन दिने कार्य शिक्षक निर्देशिकाले गर्ने भएकाल सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि यस निर्देशिकाको विकास गरिएको हो ।

यस शिक्षक निर्देशिकाको लेखन तथा सम्पादन श्री केशवराज अधिकारी, श्री सचितानन्द घिमिरे, श्री प्रतिमा दुलाल, श्री चिनाकुमारी निरौला र श्री इन्दु खनालबाट भएको हो । निर्देशिकालाई यस रूपमा ल्याउने कार्यमा केन्द्रका महानिर्देशक श्री वैकुण्ठप्रसाद अर्याल र विषय समितिका पदाधिकारी प्रा.डा. गोपीन्द्रकुमार पौडेल, डा. धनप्रसाद सुवेदी, डा. केशव भुसाल, डा. जानुका नेपाल, डा. सीता सुवेदी पन्थी, श्री बुद्धिसागर अधिकारी र टुकराज अधिकारीको योगदान रहेको छ । यस निर्देशिकाको कला सम्पादन श्री श्रीहरि श्रेष्ठबाट भएको हो । यस निर्देशिकाको विकास तथा सम्पादन कार्यमा संलग्न सबैप्रति पाठ्यक्रम विकास केन्द्र धन्यवाद प्रकट गर्दछ ।

शिक्षक निर्देशिका शिक्षकलाई कार्यगत प्रशिक्षण दिने र सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा नवीन प्रविधिसँग सधैँ सक्रिय राख्ने पूरक सामग्री हो । यसमा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकमा निर्देश गरिएका सिकाइ सक्षकता, सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको विश्लेषण तथा सिकाइ सहजीकरणका क्रममा शिक्षकले अपनाउनुपर्ने विधि र तरिका उल्लेख गरिएको छ । यसबाट सिकाइ बालकेन्द्रित, सिकाइकेन्द्रित, अनुभवकेन्द्रित, उद्देश्यमूलक, प्रयोगमुखी र क्रियाकलापमा आधारित हुने अपेक्षा गरिएको छ । यसमा दिइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले आधारका रूपमा उपयोग गरी उत्पादनमूलक क्रियाकलापका

माध्यमबाट विद्यार्थीको ज्ञान, सिप र धारणको विकास गराई सिकेका विषयवस्तुलाई प्रयोगिक बनाउन सक्ने छन् भन्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

सिकाइ सहजीकरणका क्रममा शिक्षकलाई निरन्तर सहयोग पुऱ्याओस् भन्ने हेतुले यस निर्देशिकाको विकास गरिएको छ । कक्षामा सबै प्रकारका क्षमता भएका विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धलाई वैयक्तिक रूपमै आकलन गर्न सहज होस भन्ने ध्येय यस निर्देशिकाको रहेको छ । सिकाइ र विद्यार्थीको जीवन्त अनुभवबिच तादात्म्य कायम गर्दै यसको सहज प्रयोग गर्न शिक्षकले सहजकर्ता, उत्प्रेरक, प्रवर्धक र खोजकर्ताका रूपमा भूमिकाको अपेक्षा यस निर्देशिकाले गरेको छ । यस निर्देशिकालाई अझ परिष्कृत पार्नका लागि शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, बुद्धिजीवी एवम् सम्पूर्ण पाठकहरूको समेत विशेष भूमिका रहने हुँदा सम्बद्ध सबैको रचनात्मक सुभावका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्र हार्दिक अनुरोध गर्दछ ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

शिक्षक निर्देशिका प्रयोग गर्दा ध्यान पुऱ्याउनुपर्ने पक्षहरू

पृष्ठभूमि

नेपाली विषय कक्षा ८ को यो शिक्षक निर्देशिका शिक्षकलाई नेपाली विषयको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको सिकाइ सहजीकरणका लागि मार्गदर्शन गर्ने सामग्री हो । यसको प्रयोगले शिक्षकमा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीमा रहेका विषयवस्तुको सहजीकरण गर्ने केही नवीन पद्धति उजागर हुन सक्छ । यसमा पाठ्यसामग्रीका प्रत्येक पाठका क्रियाकलाप सहजीकरण गराउनका लागि पाठगत परिचय, सिकाइ उपलब्ध, विषयवस्तुको क्षेत्रगत योजना, शैक्षणिक सामग्री, सुरुआती क्रियाकलाप, विषयवस्तुसम्बद्ध क्रियाकलाप र मूल्याङ्कन खण्डका क्रियाकलाप दिइएको छ । नेपाली विषयको कक्षा ८ को यो शिक्षक निर्देशिका प्रयोग गर्नुपर्व यस खण्डमा दिइएका सबै पक्ष अध्ययन गर्नुहोस् :

१. नेपाली विषय कक्षा ८ को पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री विकास गर्दा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ जस्ता भाषिक सिप विकासमा केन्द्रित शब्दभण्डार, भाषिक संरचना र वर्णविन्यास, भाषिक प्रकार्य/कार्य, सिर्जना र परियोजना कार्यलाई समेत ध्यान दिइएको छ । शिक्षक निर्देशिकाले यिनै क्रियाकलापमा आधारित भएर सहजीकरण क्रियाकलाप योजना तथा सिकाइ विधिका विभिन्न क्रियाकलाप प्रस्ताव गरेको छ । यो एउटा नमुना मात्र हो । शिक्षक वर्ग लामो समयदेखि कक्षाकोठामा शिक्षण अनुभव गरिरहनुभएको हुँदा यसमा मात्र सीमित नभई विभिन्न विधि र रणनीति अवलम्बन गरेर विद्यार्थीका सिकाइमा प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्न अग्रसर हुनुहोस् ।
२. यहाँ प्रस्तुत गरिएका क्रियाकलाप सामान्यतः औसत विद्यार्थीलाई आधार मानी तयार गरिएको हुन्छ । यद्यपि हामा कक्षाकोठाको स्वरूप फरक फरक हुन सक्छ । जस्तै : मातृभाषा नेपाली हुने, दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने, विभिन्न प्रकृतिका अपाङ्गता भएका, फरक फरक सामाजिक पृष्ठभूमिबाट आएका आदि । त्यसैले शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन आफ्नो कक्षाकोठाको विशेषतालाई पहिचान गरी शिक्षण तथा मूल्याङ्कन विधिमा समेत विविधता ल्याई सहजीकरण गर्नुहोस् ।
३. हाल विद्यमान पाठ्यक्रम सक्षमतामा आधारित रहेको र यो व्यक्तिको व्यवहार पक्षसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित हुने भएकाले शिक्षणका विषयवस्तुका साथै सिकाइ विधि, व्यवहारकुशल सिप विकासका लागि बढी महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । कक्षाकोठमा हुने सिकाइ विधिमा विविधता र सान्दर्भिकता व्यक्तिको सक्षमता विकासको आधार मानिएको छ । तसर्थ प्रस्तावित क्रियाकलापमा मात्र सीमित नभई विषयवस्तुअनुसार विधिको चयन र प्रयोग पक्षमा विशेष रूपमा शिक्षकको थप भूमिकाको अपेक्षा गरिएको छ ।
४. दैनिक सिकाइ क्रियाकलापले अनुभवलाई अभ निखार्दै लैजान सहयोग पुऱ्याउने र सिकाइका नयाँ नयाँ विधि पहिचान र प्रयोग गर्न सहयोग पुऱ्याउने हुँदा दैनिक सिकाइको प्रतिविम्बन लेखन गर्ने र यसलाई निरन्तरता दिने प्रयास गर्नुहोस् ।
५. पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका प्रत्येक क्रियाकलाप गराउँदा सिकारुको सिकाइ सहभागितामा विशेष ख्याल गर्नुहोस् । यसका लागि सिकाइमा जिज्ञासा राखे नराखेको, समूह छलफल र अन्तर्क्रियामा सक्रियतापूर्वक भाग लिए नलिएको, आफ्ना विचार सहज तरिकाले प्रस्तुत गरे नगरेको तथा दिइएका सम्पूर्ण कार्यमा स्वयम्भको अग्रसरता रहे नरहेको समेतलाई ख्याल गरी सिकाइ प्रक्रियामा सहभागी गराउनुहोस् । विद्यार्थीको आन्तरिक मूल्याङ्कनमा यिनै पक्षलाई आधार मानिने हुँदा सिकाइकै क्रममा अवलोकन गरी अभिलेखीकरणसमेत गर्नुहोस् ।
६. दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीमा विशेषतः उच्चारणमा समस्या, शब्दभण्डारमा सीमितता, बोधमा समस्या, वाक्यमा सझगतिको समस्या, व्याकरणिक समस्या हुन सक्ने हुँदा यसतर्फ विशेष ध्यान दिई थप अभ्यासको अवसर र सहयोग प्रदान गर्नुहोस् ।

७. सिकारुको सिकाइको अवस्थाअनुरूप सिकाइ रणनीतिको उपयोग र सुधारात्मक सिकाइ सहजीकरण अवलम्बन गर्न सहज हुने गरी कक्षाकोठाको बसाइ व्यवस्थापन गर्नुहोस् ।
८. विद्यार्थीलाई सिकाइमा सक्रिय बनाइराख्न कक्षामा सिकाइ स्तर समूह पहिचान गरी यस्ता समूहलाई समूहगत सिकाइका लागि परिचालन गर्नुहोस् साथै विषयवस्तुको प्रकृति, विद्यार्थीको सिकाइ स्तरलगायत आधारमा क्रमिक सिकाइ रणनीति (म गर्छु, हामी गर्छौं, तपाईं गर्नुहोस्) लाई उपयोग गर्नुहोस् ।
९. विषयवस्तुको प्रकृतिअनुसार विषयवस्तु सहजीकरणको आरम्भ, विस्तार र समापन योजना तय गर्नुहोस् । यसका लागि तत्परता विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप, ज्ञान आर्जनसम्बन्धी क्रियाकलाप, सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप, अभिवृत्ति विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप, मूल्यमान्यता विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप, (छलफल, समूह कार्य, सिर्जनात्मक कार्य, परियोजना कार्य, प्रश्नोत्तर आदि) गराउनुहोस् ।
१०. पाठ्यपुस्तकमा आएका चित्रात्मक तथा सन्दर्भर्गत क्रियाकलाप पाठ सुरु गर्नुपूर्व विद्यार्थीको मस्तिष्क मन्थनका लागि आएकाले विद्यार्थीको सो विषयस्तुसँग सम्बन्धित पूर्वज्ञान, अनुमान जस्ता क्रियाकलाप मूल पाठमा आएका विषयवस्तुसँग जोड्न सोही मर्मअनुसार गराउनुहोस् ।
११. भाषिक प्रकार्य/कार्यको अभ्यास गराउँदा विद्यार्थीमा सन्दर्भपरक स्वभाषिक प्रस्तुतिमा जोड दिनुहोस् । यसमा विद्यार्थीको व्यक्तिगत भाषिक पक्ष महत्त्वपूर्ण हुने भएकाले प्रथम पुरुष एकवचनमा आफ्ना विषयसम्बद्ध विचार प्रस्तुत गर्ने अवसर दिनुहोस् । भाषिक प्रकार्य/कार्यको अभ्यास संवादात्मक रूपमा समूहमा गराउँदा पनि व्यक्ति केन्द्रित प्रथम पुरुष र एकवचनमा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । यसमा विद्यार्थीलाई आफ्नो मातृभाषामा सिकाइ सहज हुने भए त्यसबाट पनि सहयोग र उपयोग गर्न सकिन्छ ।
१२. सिर्जनात्मक कार्य गराउँदा भाषिक उत्पादन र पुनरुत्पादनमा जोड दिनुहोस् । यसका लागि एक सन्दर्भ वा परिवेशमा सिकिएका विषयवस्तु उस्तै मिल्दो सन्दर्भ वा परिवेशमा प्रयोग गर्ने प्रवृत्त गराउनुहोस् । यसका लागि मौलिक प्रस्तुतिलाई प्राथमिकता दिनुहोस् ।
१३. परियोजना कार्य भाषिक सिप विकासका लागि खोज तथा अनुसन्धानमूलक विषयवस्तु भएकाले विषयवस्तुको प्रकृति र आवश्यकताअनुसार एकल, युगल वा समूहमा सिकाइ गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । परियोजना कार्यका लागि विद्यालय पुस्तकालय, साभा सञ्जाल र परिवार वा समुदायलाई सिकाइ थलाका रूपमा उपयोग गर्नुहोस् ।
१४. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीमा गहन पठन र विषयवस्तुको बुझाइका लागि प्रश्न निर्माण, पाठगत संरचनाको ज्ञान जस्तै, पाठभित्रका अनुच्छेद संरचना, वाक्य संरचना पहिचानका लागि दिइएका सन्दर्भमा जोड दिएर प्रस्तुत भएका अंशले भन्न खोजेका कुरा आदि, मध्य र अन्त्यको संरचनामा व्यक्त गर्ने प्रयोजनका लागि व्याख्या खण्ड राखिएकाले सोही मर्मअनुसार क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।
१५. सुनाइ तथा बोलाइ सिपको विकासका लागि मूल पाठका साथै सुनाइ पाठ राखिएकाले केन्द्रको वेबसाइट www.moecdcd.gov.np मा राखिएका सुनाइ पाठ सुनाएर पाठगत प्रश्नोत्तर अनिवार्य रूपमा गराउनुहोस् । इन्टरनेटको पहुँच नभएका क्षेत्रमा वैकल्पिक उपाय अवलम्बन गरी सुनाइ क्रियाकलाप गराउनुपर्ने छ । सुनाइ पाठ आवश्यक भएमा यसै निर्देशिकाको अन्त्यमा राखिएको छ ।
१६. निर्देशिकामा बोध र अभिव्यक्ति खण्डमा आउने अनुच्छेदबाट बोधसँगै सम्बन्धित पाठसम्बद्ध भाषिक संरचना पक्षलाई सामान्य परिचय गराउने गरी क्रियाकलाप राखिएको छ । विस्तृतरूपमा भाषिक संरचना खण्डमा सिकाइ हुने भएकाले भाषिक संरचनाको सामान्य क्रियाकलाप अनुच्छेदसँगै पनि अभ्यास गराउनुहोस् ।
१७. आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीको उपलब्धस्तर र त्यसको सामान्य व्याख्यालाई सिकाइ सहजीकरणकै क्रममा उपयोग गर्नुहोस् । यस अवस्थामा विद्यार्थीको रुचिलाई ख्याल गर्दै जानेका विद्यार्थीलाई थप अभ्यास वा सहपाठी शिक्षणको अवसर दिई सिकाइ सबलीकरण एवम् सुधार आवश्यक भएका विद्यार्थीलाई सुधारात्मक सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

१८. सिकाइ सहजीकरणका लागि कक्षामा जानुपूर्व सिकाइ सामग्री तयार पार्नुपर्ने हुँदा यसतर्फ विशेष सचेत बन्नुहोस् । विद्युतीय सामग्री तयार गर्दा विद्यार्थी सङ्ख्या र समावेशी अवस्थालाई मध्यनजर गरी पावरप्वाइन्टको डिजाइन, रखाइ क्रम, रड संयोजन, चित्र र अक्षर साइजमा विशेष ध्यान दिनुहोस् ।

पाठ : १

सहिदहरूको सम्भनामा

विधा : कविता

कार्यघण्टा : १०

परिचय

कवि भूपी शेरचन (वि.सं. १९९३ -२०४६) द्वारा रचित 'सहिदहरूको सम्भनामा' कविता देशभक्तिको विषयवस्तुमा आधारित कविता हो । कवितामा जीवन र जगत्का विभिन्न विषयवस्तुलाई लयात्मक अभिव्यक्ति दिइन्छ । कवितामा भावना, कल्पना र बुद्धि तत्त्वको सम्मिश्रण हुन्छ । विद्यार्थीलाई कविता शिक्षण गर्नुको प्रमुख उद्देश्य भाषिक सिप विकास गराउनु हो । तसर्थ कविता शिक्षणका क्रममा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ तथा लेखाइ सिपमा केन्द्रित हुनु अपरिहार्य हुन्छ ।

पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेअनुसार यस पाठको शिक्षण सिकाइ सहजीकरण गर्दा सुनाइ र विषयवस्तुका बारेमा धारणा निर्माण र अन्तरक्रिया, छलफल र प्रश्नोत्तर, विषयवस्तुमा आधारित छलफल, प्रश्न निर्माण र उत्तर प्रस्तुति तथा विषयवस्तुको मौखिक पुनर्कथन जस्ता सुनाइ र बोलाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । त्यसैगरी पढाइ सिपअन्तर्गत लयबद्ध पठन, संरचना पहिचान, सन्दर्भबोध र पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर गराउनुपर्छ । श्रुतिलेखन, गद्यमा रूपान्तरण, प्रश्नोत्तर र भाव वर्णन, संरचनाको अनुकरण तथा सम्बन्धित विद्या वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना जस्ता लेखाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप समेट्नुपर्छ । यो पाठमा शब्दभण्डारअन्तर्गत लयात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोगसम्बन्धी अभ्यास गराउनुपर्छ ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत नाम शब्दको पहिचान र प्रयोग, सर्वनाम शब्दको पहिचान र प्रयोग, नाम र सर्वनामविचको सङ्गति, नाम र सर्वनामको क्रियापदसँगको सङ्गति जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । वर्णविन्यासअन्तर्गत शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा हस्त इकारको पहिचान र सामर्थ्यसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । सुनाइ पाठ १ को श्रव्य सामग्रीका आधारमा प्रयोगात्मक किसिमबाट सुनाइ र बोलाइ अभ्यास गराउनुपर्छ । सिर्जना/परियोजना खण्डअन्तर्गत कविता रचना तथा पुस्तकालय वा पत्रपत्रिकाबाट गीति कविताको सङ्कलन र प्रस्तुति गराउनु अपरिहार्य हुन्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका भन्दा थप अभ्यास गराउनु आवश्यक हुन्छ ।

पाठ १ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल अनुमान तथा कल्पना श्रुतिबोध र अन्तरक्रिया 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन र मूलपाठमा समाविष्ट चित्र अध्ययन गर्न चित्रमा आधारित अनुमान तथा कल्पना गर्न चित्रमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर सुनेका विषयवस्तुबोध गरी श्रुति वर्णन तथा अन्तरक्रिया गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका चित्र मूल पाठको चित्र नेपालको भौगोलिक सांस्कृतिक, जातीय विविधता भल्काउने तस्विर स्वदेश गानको चार्ट 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन र संरचना पहिचान शब्दोच्चारण र शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> कवितालाई लयबद्ध वाचन गर्न कविताको संरचना पहिचान गर्न पाठमा प्रयुक्त शब्दको शुद्धोच्चारण गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती कविता वाचनको नमुना कविताका संरचनाको नमुना शब्दपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नोत्तरको नमुना 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन र संरचना पहिचान (पुनरावृत्ति) शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> गीति कवितालाई लयबद्ध वाचन गर्न कविताको संरचना पहिचान गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती कविता वाचनको श्रव्य दृश्य सामग्री शब्दार्थपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नोत्तरका नमुना 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार श्रुतिलेखन सन्दर्भ बोध 	<ul style="list-style-type: none"> लयात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न कविताको अंशलाई सफा र शद्वसँग श्रुति लेखन गर्न पाठ्य कविताका आधारमा सन्दर्भ बोध गरी सुनाउन 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती वाक्यपत्ती पाठसँग सम्बन्धित बुँदाहरू 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> गद्यमा रूपान्तरण बोध प्रश्नोत्तर मौखिक पुनर्कथन 	<ul style="list-style-type: none"> कविताका प्रत्येक पढ्नकितलाई गद्यमा रूपान्तरण गर्न पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न विषयवस्तुको मौखिक पुनर्कथन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> गद्य रूपान्तरणको नमुना प्रश्नोत्तरको नमुना 	१
छैटौं	सझक्षिप्त उत्तर लेखन	पाठ्य कविताका आधारमा प्रश्नका सझक्षिप्त	नमुना उत्तर	१

दिन	<ul style="list-style-type: none"> व्याख्या लेखन प्रश्न निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> उत्तर लेखन निर्दिष्ट श्लोकको व्याख्या गर्न निर्दिष्ट श्लोक पढी प्रश्न निर्माण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती व्याख्याका लागि मुख्य मुख्य बुँदा सूची व्याख्या लेखनको नमुना 	
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> मूलभाव लेखन पठन बोध भाषिक प्रकार्य सामर्थ्य 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका आधारमा मूलभाव लेखन अनुच्छेद पढी प्रश्नका उत्तर लेखन सामर्थ्यसम्बन्धी प्रस्तुति दिन 	<ul style="list-style-type: none"> मूलभावको नमुना श्लोकपत्ती प्रश्नपत्ती सामर्थ्य सम्बन्धित श्रव्य/दृश्य 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> नाम पद सर्वनाम पद वर्णविन्यास (हस्व इकार) 	<ul style="list-style-type: none"> नाम पदको पहिचान र प्रयोग गर्न सर्वनाम पदको पहिचान र प्रयोग गर्न सर्वनाम पदको नाम तथा क्रियापदसँग सङ्गति मिलाइ बोल्न र लेखन हस्व इकारको पहिचान प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> नामको तालिका र उदाहरण सर्वनामको तालिका र उदाहरण शब्दपत्ती वाक्यपत्ती 	१
नवौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध कविता रचना गीति कविता सङ्कलन 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १ का आधारमा श्रुति बोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न निर्दिष्ट शीर्षकमा कविता रचना गर्न पुस्तकालय वा पत्रिकाबाट गीति कविता सङ्कलन गरी कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> वर्णपत्ती शब्दपत्ती सुनाइ पाठ १ को श्रव्य सामग्री प्रश्नपत्ती छलफलका लागि बुँदा 	१
दसौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> कविता रचना गीति कविता सङ्कलन र कक्षा प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> कविता रचना गर्न गीति कविता सङ्कलन गरी कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> कविताको नमुना गीति कविताको श्रव्य/दृश्य 	१
जम्मा कार्यधण्टा				१०

पहिलो दिन

१. सिकाइ शेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल अनुमान तथा कल्पना श्रुतिबोध र अन्तरक्रिया 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन र मूलपाठमा समाविष्ट चित्र अध्ययन गर्ने चित्रमा आधारित अनुमान तथा कल्पना गर्ने चित्रमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर सुनेका विषयवस्तुबोध गरी श्रुति वर्णन तथा अन्तरक्रिया गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका चित्र मूल पाठको चित्र नेपालको भौगोलिक सांस्कृतिक, जातीय विविधता भल्काउने तस्विर स्वदेश गानको चार्ट

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शैक्षिक सत्रको पहिलो दिन भएकाले सिकाइ सहजीकरणका क्रममा कक्षाका सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई स्वागत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना साथीलाई स्वागत गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले यो शैक्षिक सत्रमा गर्नुपर्ने मुख्य मुख्य काम तथा पढाइ लेखाइको सन्दर्भलाई जोडेर प्रभावकारी ढड्गमा अभिमुखीकरण क्रियाकलाप गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि आफ्नो अनुभव र धारणा राख्ने अवसर दिनुहोस् ।

(इ) राष्ट्र र राष्ट्रियताको महत्वका बारेमा उत्प्रेरणात्मक विषयवस्तु वा प्रसङ्गलाई संयोजन गरी विद्यार्थीलाई पठनपाठनप्रति अभिरुचि जगाउनुहोस् । यस क्रममा चार सहिद तथा नेपालको सामाजिक, सांस्कृतिक आदि क्षेत्रका व्यक्तित्वका जीवनीसम्बद्ध प्रेरणात्मक अंश सुनाउनुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध र छलफल

(अ) विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गरी छलफल गर्न लगाउनुहोस् । सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरको उपयोग गरी पाठको पूर्व पठन खण्डमा भएका सहिद गेट तथा मूल पाठको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई आफ्नो समूहमा छलफल गरी प्रत्येक चित्रको आशय बताउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले चित्रका बारेमा थाहा भएका कुरा बताउने छन् । विषयवस्तु थप गर्न प्रोत्साहन गर्दै क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(इ) छलफलबाट आएका विषयवस्तु र पाठगत सन्दर्भलाई संयोजन गरी निष्कर्ष सुनाउनुहोस् ।

अनुमान तथा कल्पना

(अ) पूर्व पठन तथा पाठगत चित्रमा आधारित भएर अनुमान तथा कल्पना गरी विषयवस्तु वर्णन गर्न सहजीकरण गर्नुहोस्, जस्तै :

- जनताको स्वतन्त्रताका लागि बलिदान दिने सहिदहरू सधैँ अमर रहने
- हामीले सहिदको सपना पूरा गर्नुपर्ने
- राष्ट्रको सर्वोपरि विकासका लागि सबै नेपाली एकजुट हुनुपर्ने
- राष्ट्रको भलो हुने जनसुकै काम गर्दा सहिदहरूको सम्मान हुने

(आ) प्रत्येक समूहलाई चित्रका विषयवस्तुमा आधारित भई अनुमान तथा कल्पना गरी पालैपालो वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य समूहलाई विषयवस्तु थप गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) प्रत्येक समूहको प्रस्तुति पश्चात् शिक्षकले पृष्ठपोषणसहित निष्कर्ष दिनुहोस् र प्रस्तुतिका लागि ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

श्रुतिबोध र अन्तरक्रिया

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तु पढेर सुनाउन लगाई छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई देशले रगत मागे....., जाग लम्क चम्क हे..... जस्ता स्वदेशगान सुनाएर विषयवस्तु वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि गीतको भावका सन्दर्भमा अन्तरक्रिया गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई सहभागी गराउने क्रममा फरक भाषा र फरक सिकाइ क्षमता आदिका आधारमा अवसर प्रदान गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(ई) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) अनुमान तथा कल्पना गरी चित्र वर्णन गर्न लगाउनुहोस् :

(ख) नेपाली हामी रहौला कहाँ.....जस्ता स्वदेशगान सुनाउनुहोस् र गीतको विषयवस्तु वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन र संरचना पहिचान शब्दोच्चारण र शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर	<ul style="list-style-type: none"> कवितालाई लयबद्ध वाचन गर्न कविताको संरचना पहिचान गर्न पाठमा प्रयुक्त शब्दको शुद्धोच्चारण गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती कविता वाचनको नमुना कविताका संरचनाको नमुना शब्दपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नोत्तरको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) चुट्किला, कविता वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि आफूले सुनेका चुट्किला, रचना गरेका कविता वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाइ सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीसँग अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् । अगिल्लो दिनको कक्षामा सिकाइमा स्पष्ट नभएका विषयवस्तुका सन्दर्भमा सोधपुछ गरी आवश्यक कुरा भन्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कविताको लयबद्ध वाचन र संरचना पहिचान

- (अ) विद्यार्थीलाई पाठ्य कविता गति, यति, लय र हाउभाउसहित वाचन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले लय मिलाई वाचन गर्न सके नसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (आ) शिक्षकले पाठ्य कविताको श्लोकलाई गीति लयको नियमअनुसार लयबद्ध वाचन गरेर सुनाउनुहोस् । गीति कविताको संरचना प्रदर्शन गरी केही पद्धतिलाई संरचनाअनुसार वाचन गर्नुहोस् । कविताको संरचना :

३	२	३	२	३	३
हुँदैन	विहान	मिर्मिरमा	तारा	झरेर	नगए
बन्दैन	मुलुक	दुईचार	सपुत	मरेर	नगए

- (इ) शिक्षकले पाठ्य कविता वाचनको नमुना मोबाइलमा रेकर्ड गरेर वा इन्टरनेटबाट डाउनलोड गरेर पनि सुनाउन वा देखाउन सक्नुहुने छ ।
- (ई) शिक्षकले पाठ्य कवितालाई आफूसहित कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई सामूहिक रूपमा वाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा क्रमशः वल्लो समूह र पल्लो समूह, बेन्च बेन्चको समूह, युगल र एकल गरी कविता वाचन अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा स्वयम् शिक्षकले कविता वाचन गर्ने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै गर्ने र विद्यार्थी आफैले गर्ने गरी क्रमिक सिकाइ रणनीति पनि उपयोग गर्न सक्नुहुने छ ।
- (उ) कविताको प्रत्येक पद्धतिमा भएका अक्षरको सङ्ख्या गन्न लगाउनुहोस् । कविताको पहिलो पद्धतिमा भएको 'विहान' शब्द उच्चारण गर्दा 'विहान' दुई अक्षर भएको र 'मिर्मिरमा' शब्द उच्चारण गर्दा 'मिर्मिरमा' तीन अक्षर भएको प्रसङ्ग स्पष्ट पार्नुहोस् ।
- (ऊ) कविताको प्रत्येक पद्धतिलाई $3 + 2 + 3 + 2 + 3 + 3$ को संरचनामा वाचन पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।
- (ऋ) विद्यार्थीले कविताको प्रत्येक पद्धतिमा गनेका अक्षर सङ्ख्याका सम्बन्धमा छलफल गरी कविताको संरचना स्पष्ट पार्नुहोस् ।

शब्दोच्चारण र शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई शब्दपत्तीका माध्यमबाट शुद्धोच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

मिर्मिर : /मि.र.मि.र./

सपुत : /स.पुत./

मातृभूमि : /मा.तृ.भु.मि./

धड्कन : /धड्.कन./

(आ) विद्यार्थीलाई कवितामा नयाँ लागेका शब्दको अर्थबोध गर्न समस्या भएमा ती शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । सकेसम्म विद्यार्थीबाट नै अर्थ खोजी गर्नुहोस् । शिक्षकले केही नयाँ शब्दका शब्दार्थ पत्ती प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दका अर्थबोध गराई सकेपछि वाक्यमा प्रयोग गरिएको नमुना देखाउनुहोस् । यसक्रममा वाक्यपत्ती प्रदर्शन गरी शब्दको अर्थ भन्नसमेत लगाउनुहोस् ।

जस्तै : मिर्मिर : कमलाले आज मिर्मिरमा उठेर गाय्रीमा पानी भरिन् ।

कर्तव्य : हामीले राष्ट्रप्रतिको कर्तव्य पूरा गर्नुपर्छ ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

- कसले रगतको भेटी चढाउँछ ?
- हामीले आफ्नो कर्तव्य विर्सिएमा के हुन्छ ?

(आ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई कविताका श्लोक पालैपालो वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

सपुत, विज, मातृभूमि, चरण, धड्कन, इतिहास, उन्नति, सास

(ग) दिइएका प्रश्नका उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) मिर्मिरमा तारा किन भन्नुपर्छ ?

(आ) कसले रगतको भेटी चढाउँछ ?

(इ) मातृभूमिको चरण ढोगेर के मार्ग ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ श्वेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन र संरचना पहिचान (पुनरावृत्ति) शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> गीति कवितालाई लयबद्ध वाचन गर्न कविताको संरचना पहिचान गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती कविता वाचनको श्रव्य दृश्य सामग्री शब्दार्थपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नोत्तरका नमूना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) छोटा कविता, मुक्तक वा कुनै रमाइला विषयवस्तु सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि कविता, मुक्तक वा रमाइला प्रसङ्ग सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो कक्षामा सिकेका विषयवस्तुबाटे सझाक्षिप्त छलफल गराउनुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कविताको लयबद्ध वाचन र संरचना पहिचान

(अ) विद्यार्थीलाई पाठ्य कविताको १/२ ओटा श्लोक गति, यति, लय र हाउभाउसहित वाचन गर्न लगाई लयबद्ध पठन पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।

(आ) शिक्षकले पाठ्य कविताको कुनै श्लोक गीति कविताको नियमअनुसार लयबद्ध वाचन गरेर सुनाउनुहोस् । अगिल्लो कक्षामा सिकेको गीति कविताको $3 + 2 + 3 + 2 + 3 + 3$ संरचनामा गति, यति र लयअनुसार वाचन गर्ने तरिका पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले पाठ्य कवितालाई आफूसहित कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई सामूहिक रूपमा वाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक स्वयम्भूत कविता वाचन गर्ने, शिक्षक र विद्यार्थीले सँगसँगै वाचन गर्नुहोस् ।

(ई) कविताका केही पड्कितलाई $3 + 2 + 3 + 2 + 3 + 3$ को संरचनामा वाचन पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।

(उ) गीति लयको कविताको थप सामग्री सुनाएर र संरचना प्रदर्शन गरेर कवितामा प्रयुक्त अक्षर गन्त लगाउनुहोस् र संरचनाअनुसार गीति कविता वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

शब्दभण्डार

(अ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ का आधारमा अर्थबोध गरी पाठबाट शब्द पहिचान गर्न सहजीकरण गर्नुहोस् ।
जस्तै : रातोपन, लालिमा = लाली

विद्यार्थीले कक्षाकार्य गरिसकेपछि छलफल गरी आवश्यकताअनुसार शब्द पहिचान गराउनुहोस् ।

(आ) यस क्रममा विद्यार्थीलाई पाठमा दिइएका शब्द र अर्थका सन्दर्भमा छलफल गरी शब्दार्थ बोध गराउनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ का आधारमा छुटेका शब्द भरी कविता पुनर्लेखन गर्न लगाउनुहोस् ।
कविताका कुनै श्लोकबाट शब्द झिकी कविता पुनर्लेखनसम्बन्धी थप अभ्यास पनि गराउनुहोस् । जस्तै :

हामीले आफ्नो .....इतिहासले धिक्कार्ला

..... सहिदको प्यारो लासले धिक्कार्ला

धर्तीले मुख लाजले छोप्ला .....

सहिद रोलान् ..... गरेर नगए

(आ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ का आधारमा एक वाक्यमा उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पाठका आधारमा मूल उत्तर पहिचान गर्न लगाई प्रश्नको संरचनताअनुसार वाक्यात्मक उत्तर दिन सिकाउनुहोस् । जस्तै :

(क) कवितामा के झरेपछि बिहान हुन्छ भनिएको छ ?

उत्तर : कवितामा तारा झरेपछि बिहान हुन्छ भनिएको छ ।

(ख) कसले रगतको भेटी चढाउँछ ?

उत्तर : वीरले रगतको भेटी चढाउँछ ।

(ई) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई कविताको श्लोक पालैपालो वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

जगत्, वीर, मुलुक, पल, आकाश, इतिहास

(ग) दिइएका प्रश्नका उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) वीरले घाँटीमा केको माला गाँस्छन् ?

(आ) बोट कसरी उम्रन्छ ?

(इ) धर्तीले किन मुख छोप्ला ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार श्रुतिलेखन सन्दर्भ बोध	<ul style="list-style-type: none"> लयात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्ने कविताको अंशलाई सफा र शब्दसँग श्रुति लेखन गर्ने पाठ्य कविताका आधारमा सन्दर्भ बोध गरी सुनाउन	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्री वाक्यपत्री पाठसँग सम्बन्धित बुँदाहरू

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) नाइलाभरि सुपारी गन्नै नजान्ने व्यापारी के हो ? उत्तर : जून तारा जस्ता गाउँखाने कथा सोधेर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउन प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तु सहजीकरण क्रियाकलाप

शब्दभण्डार

(अ) सर्वप्रथम विद्यार्थीलाई सङ्ख्याका आधारमा समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठको शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ का आधारमा लय मिल्ने शब्दका नमुना प्रदर्शन गर्दै धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । त्यसपछि उक्त अभ्यास कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । लयात्मक शब्दका नमुना :

लहरा / छहरा / पहरा

छाना / खाना / नाना

विद्यार्थीले कक्षाकार्य गरिसकेपश्चात् केही विद्यार्थीलाई थप लयात्मक शब्द भन्न लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थी समूहलाई अभ्यासमा ३ का आधारमा लय मिले शब्द पहिचान गरी लेखन निर्देशन दिनुहोस् । विद्यार्थीले समूह कार्य गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् । कुनै विद्यार्थी वा विद्यार्थी समूहलाई समस्या भएमा आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले समूह कार्य गरिसकेपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् । यस क्रममा लेखाइ सफा र शुद्ध नभएमा सफा र शुद्धसँग लेख्ने तरिकासमेत सिकाइ आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थी समूहलाई पाठको शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ सम्बद्ध शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी वाक्य रचना गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

सपुत : सहिदहरू राष्ट्रका सपुत हुन् ।

श्रुतिलेखन

(अ) पाठ्य कविताको कुनै श्लोकलाई श्रुतिलेखन गराउनुहोस् । श्रुतिलेखन गराउनु अगाडि अक्षर लेखाइ, वर्ण तथा शब्दको अन्तराल तथा वर्णविन्यासका सम्बन्धमा आधारभूत जानकारी दिनुहोस् । श्रुतिलेखनका लागि श्लोकपत्तीका माध्यमबाट श्लोक प्रदर्शन गर्नुहोस् :

ओठमा हाँसो गालामा लाली तब आउँछ जगतको

देशको पिरले भेटी जब वीरले चढाउँछ रगतको ।

घाँटीमा फाँसीको माला गाँसी वीरले हाँस्ता

मातुभूमिको चरण ढोरी भारदछ दासता ।

(आ) विद्यार्थीले श्रुतिलेखन कार्य सकेपश्चात् साथी साथीविच कापी साटेर पुस्तक हेँदै परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा उनीहरूले गरेको कापी परीक्षण कार्यको निगरानी गर्नुहोस् र अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

सन्दर्भ बोध

(अ) पाठ्य कविताको विषयवस्तुलाई संयोजन गर्ने किसिमका तथ्य, सूचना तथा सन्दर्भ सुनाउनुहोस् । जस्तै :

- २००७ सालको प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापनाका लागि नेपाल आमाका सपुत्रहरूले बलिदानी दिएका
- लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको स्थापनाका लागि कैयौं सपुत्रहरूको बलिदानी रहेको
- आफ्नो व्यक्तिगत जीवनलाई त्यागेर राष्ट्र, राष्ट्रियता र लोकतन्त्रका लागि सदृघर्ष गर्नेहरू अमर रहने

(आ) विद्यार्थीलाई माथि उल्लिखित वा त्यस्तै प्रकृतिको विषयवस्तुका आधारमा सन्दर्भ बोध गरी पालैपालो बताउन लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य विद्यार्थीलाई विषयवस्तुको सन्दर्भका सम्बन्धमा प्रतिक्रिया दिन लगाउनुहोस् ।

(इ) प्रत्येक विद्यार्थीको कक्षा प्रस्तुतिपश्चात् आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् र प्रस्तुतिका लागि ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

(ई) आजका कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका शब्दसंग लय मिल्ने शब्द लेख्न लगाउहोस् :

जगत्, हित, पितल, संसार, गति, प्रकृति

(ख) लोकतन्त्रको स्थापनाका लागि सहिदहरूको योगदानको सन्दर्भ स्पष्ट पार्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> गद्यमा रूपान्तरण बोध प्रश्नोत्तर मौखिक पुनर्कथन	<ul style="list-style-type: none"> कविताका प्रत्येक पड्कितलाई गद्यमा रूपान्तरण गर्न पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न विषयवस्तुको मौखिक पुनर्कथन गर्न	<ul style="list-style-type: none"> गद्य रूपान्तरणको नमुना प्रश्नोत्तरको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रोचक विषयवस्तु वा गाउँखाने कथा सुनाएर/प्रदर्शन गरेर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । गाउँखाने कथाको नमुना :

बाहिर सुन भित्र चाँदी छ के हो ?

उत्तर : धान

यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि गाउँखाने कथा सोध्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकेका विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

गद्यमा रूपान्तरण

(अ) विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा युगल वा बेन्चगत समूह निर्माण गर्नुहोस् । त्यसपछि बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास द का आधारमा कविताका पड्कितलाई गद्यमा रूपान्तरण गर्न सिकाउनुहोस् । यस क्रममा वाक्यमा कर्ता,

कर्म, क्रिया आदिको रखाइ स्थानका बारेमा स्पष्ट पार्नुहोस् । आलडकारिक वाक्य र व्याकरणिक वाक्यविचको फरकका बारेमा छलफल गराउनुहोस् । जस्तै :

आलडकारिक वाक्य : हुँदैन विहान मिर्मिरमा तारा भरेर नगए

व्याकरणिक वाक्य : मिर्मिरमा तारा भरेर नगए विहान हुँदैन ।

(आ) विद्यार्थीलाई अभ्यास ८ का आधारमा कविताका पढक्तिलाई गद्यमा लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले समूहमा अभ्यास गरिसकेपछि प्रत्येक समूहका कापी परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् । यस क्रममा कविताको पढक्तिलाई गद्यमा रूपान्तरण गर्न पाठ्य कविताबाट थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) शिक्षकले पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तरका अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा उत्तर लेख्ने तरिका सिकाउनुहोस् :

- ध्यानपूर्वक कवितांश पढने
- प्रश्नले अपेक्षा गरेको विषयवस्तु र सन्दर्भ ठम्याउने
- पाँच/छ वाक्यमा उत्तर लेख्ने
- प्रश्नका आधारमा निष्कर्ष वाक्यसहित उत्तर दुइरयाउनुपर्छ ।

उत्तरको नमुना

(क) हाम्रो मुटुको प्रत्येक चालमा धड्कन छ सहिदको भन्नुको आशय के हो ?

उत्तर : मुटुको धड्कनबिना मानिस जिवित रहन सक्दैन । मानिसको जीवन सार्थक बन्न स्वतन्त्रता अपरिहार्य हुन्छ । मानिसले स्वतन्त्रतापूर्वक आफ्नो हक र अधिकार सजिलै प्राप्त गर्न प्रायः असम्भव हुन्छ । लोकतन्त्रले मात्र जनताका हक र अधिकार सुनिश्चित गराउन सक्छ । हामीले प्राप्त गरेका अधिकार लोकतन्त्रको जगमा खडा भएको हो । लोकतन्त्रको स्थापनाका लागि कैयौं सपुतले बलिदानी दिएका छन् । अतः हाम्रो मुटुको प्रत्येक चालमा धड्कन छ सहिदको भन्नुको आशय सहिदलाई मुटुको धड्कन जतिकै महत्त्वपूर्ण ठान्नु हो ।

(आ) विद्यार्थीलाई पाठ्यपुस्तकको प्रश्न (ख) कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

मौखिक पुनर्कथन

(अ) विद्यार्थीलाई 'नेपालको एकीकरण', 'सहिदहरूको योगदान', 'बालअधिकार' जस्ता विषयवस्तुमा आधारित सन्दर्भ/घटना/प्रसङ्ग सुनाएर मौखिक पुनर्कथन गर्न सिकाउनुहोस् ।

(आ) मौखिक पुनर्कथनका लागि विद्यार्थीलाई स्तर सुहाउँदो वृत्तचित्र पनि प्रदर्शन गर्न सक्नुहुने छ । उक्त वृत्तचित्रको विषयवस्तुलाई मौखिक पुनर्कथन गरेर नमुना सुनाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई पालैपालो मौखिक पुनर्कथन गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको प्रस्तुतिपश्चात् आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् र हौसलास्वरूप स्याबासी दिनुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् :

(अ) 'हाम्रो मुटुको प्रत्येक चालमा घड्कन छ सहिदको' भन्नुको आशय के हो ?

(आ) हाम्रा कुन कुन कुरामा सहिदको योगदान छ ?

(ख) 'नेपालको एकीकरण' शीर्षकमा मौखिक पुनर्कथन गराउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन व्याख्या लेखन प्रश्न निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका आधारमा प्रश्नका सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन निर्दिष्ट श्लोकको व्याख्या गर्न निर्दिष्ट श्लोक पढी प्रश्न निर्माण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> नमुना उत्तर श्लोकपत्री व्याख्याका लागि मुख्य मुख्य बुँदा सूची व्याख्या लेखनको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै कविता सुनाएर/प्रदर्शन गराएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् । आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ का आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्ने तरिका सिकाउनुहोस्, जस्तै

:

- प्रश्नलाई ध्यानपूर्वक पढ्ने
- प्रश्नले मागेको उत्तर पहिचान गर्ने
- ४/५ वाक्यमा उत्तर पूरा गर्ने
- प्रश्नमा आधारित भई उत्तरको निष्कर्ष वाक्य लेख्ने

उत्तर लेखनको नमुना

(क) कवितामा मुलुक कसरी बन्ध भनिएको छ ?

उत्तर : मुलुक बन्नु भन्नाले राष्ट्रले गर्ने विकासलाई बुझनुपर्छ । राष्ट्रले गर्ने विकासबाट जनताले सेवा सुविधा पाउँछन् । लोकतान्त्रिक व्यवस्थाबाट मात्र विकास सम्भव हुन्छ । यही शासन व्यवस्थाबाट जनतामा हकअधिकार सुनिश्चित हुन्छन् । मुलुकको विकासको आधार जनताले प्राप्त गर्ने अधिकारमा निर्भर हुन्छ । लोकतान्त्रिक शासन प्रणालीका लागि राष्ट्रका सपुतहरूले त्याग र बलिदानी दिएका हुन्छन् । यसरी कवितामा सपुतहरूले परिवर्तनका लागि प्राण उत्सर्ग गरे मात्र मुलुक बन्ध भनिएको छ ।

(आ) विद्यार्थीलाई अभ्यास ६ का आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । उत्तर लेख्न अलमल भएका विद्यार्थी वा विद्यार्थी समूहलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले लेखेका उत्तरका बारेमा छलफल गरी कापी परीक्षण गर्नुहोस् । कापी परीक्षणका क्रममा राम्रो उत्तरका नमुनालाई कक्षामा सुनाउनुहोस् । सिकाइ कमजोर भएका विद्यार्थीलाई र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

व्याख्या लेखन

(अ) कविताको कुनै श्लोकलाई नमुना मानी भावार्थ बुझाउन कविताको श्लोक र व्याख्याका लागि मुख्य मुख्य बुँदा प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

हामीले आफ्नो कर्तव्य विसें इतिहासले धिकार्ला

गोली निलेको सहिदको प्यारो लासले धिकार्ला

मुख्य मुख्य बुँदाको नमुना

- नेपाल प्राचीन कालदेखि नै स्वतन्त्र राष्ट्र रहेको
- नेपालीले एक सय तीन वर्ष जहानियाँ राणा शासनको सामना गर्नुपरेको
- नेपालमा वि.सं. २००७ फागुन ७ गते प्रजातन्त्र स्थापना भएको
- वि.सं. २०४६ चैत २६ गते प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापना भएको
- वि.सं. २०६२/०६३ को जनआन्दोलनबाट नेपाल गणतान्त्रिक मुलुकमा प्रवेश गरेको
- संविधान सभाबाट मुलुकले वि.सं. २०७२ असोज ३ गते नयाँ संविधान प्राप्त गरेको
- मुलुकको राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक परिवर्तनका लागि सपुतहरूको सङ्घर्ष र बलिदानी रहेको

- सहिदहरूले आफ्नो व्यक्तिगत स्वार्थलाई त्यागेर राष्ट्र र जनताको भलाइका लागि जीवन बलिदानी दिएका
  - सहिदले देखाएको बाटामा हिँड्नु हाम्रो कर्तव्य रहेको
  - हामीले आफ्नो कर्तव्य विर्सिएमा हाम्रो कलझिकित इतिहास लेखिने
  - हामीले मुलुक र जनताप्रति समर्पित भएर काम गर्न नसके हामीलाई सहिदको लासले धिक्कार्ने
- (आ) विद्यार्थीलाई कविताको श्लोक हेरी बुँदाका आधारमा भावार्थ भन्न सिकाउनुहोस् । यस क्रममा श्लोकमा अभिव्यक्त विषयवस्तुको शृङ्खला र वाक्य वाक्यविचको अन्तसम्बन्धलाई छ्याल गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि व्याख्याको आदि, मध्य र अन्त्यको संरचनावारे धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(इ) माथिका व्याख्याका बुँदालाई समेटी व्याख्या लेखनको नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस् :

व्याख्याको नमुना

हामीले आफ्नो कर्तव्य विर्से इतिहासले धिक्कार्ला

गोली निलेका सहिदको प्यारा ती लासले धिक्कार्ला

नेपालको अस्तित्व प्राचीन कालदेखि नै स्वतन्त्र राष्ट्रका रूपमा कायम रहेको छ । हामी नेपालीले कहिल्यै पनि अरूको दासत्व स्वीकार गरेर बाँच्नुपरेको छैन । हामीलाई स्वतन्त्र राष्ट्र नेपालको नागरिक बन्न पाएकामा गर्व छ । स्वतन्त्र नेपाल र स्वतन्त्र नेपालीका रूपमा हामी विश्व सामु परिचित छौं ।

हामीले राष्ट्रको स्वतन्त्रतामा गर्व गर्न पाए पनि प्रजातान्त्रिक शासन प्रणालीका लागि सङ्घर्ष गर्नुपरेको थियो । नेपाल आमाका सपुत्रहरूको सङ्घर्ष र बलिदानीबाट मुलुकमा राजनीतिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक परिवर्तन भएका छन् । सहिदहरूले आफ्ना व्यक्तिगत स्वार्थलाई त्यागेर राष्ट्र र जनताको भलो हुने काम गरे । त्यसैले हामीले सहिदहरूलाई उच्च सम्मान दिनुपर्छ । सहिदहरूले देखाएको मार्गमा हिँड्नु नै सहिदहरूप्रतिको सम्मान हो ।

हामीले आफ्नो राष्ट्रलाई महेव दिएर समर्पित हुनुपर्छ । हामी यो राष्ट्रका नागरिक भएको नाताले आफ्नो कर्तव्य पालना गर्नुपर्छ । हामीले आफ्नो कर्तव्य विर्सिएमा हाम्रो कलझिकित इतिहास लेखिने छ । हामीले आफ्नो कर्तव्य पालना गर्न सकेनौं भने सहिदले धिक्कार्ने छन् । हामीलाई श्राप लाग्ने छ । अतः हामी मन, वचन र कर्मले बफादार भई राष्ट्र र जनताको सेवामा समर्पित भएर आफ्नो कर्तव्य पूरा गर्नुपर्छ ।

(ई) पाठ्य कविताको कुनै श्लोक प्रदर्शन गरी व्याख्याका बुँदा लेख्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि उक्त बुँदालाई संयोजन गरी व्याख्या लेख्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) पाठ्य कविताको कुनै श्लोकसम्बद्ध व्याख्याको बुँदा प्रदर्शन गरी सम्बन्धित श्लोक पहिचान गर्न सिकाउनुहोस् । त्यसपछि यस्तै किसिमका अभ्यास गराई व्याख्या लेखनसम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थी समूहलाई पाठ्य कविताका कुनै श्लोक प्रदर्शन गरी व्याख्या लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले लेखेका व्याख्यालाई कक्षामा सुनाउन लगाएर आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

प्रश्न निर्माण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठ्य कविताको कुनै श्लोकको प्रदर्शन गराई प्रश्न निर्माण गर्न सिकाउनुहोस् । यस क्रममा प्रश्न निर्माण गर्दा को, के, कहाँ, कति, किन, कहिले, कसरी जस्ता शब्द प्रयोग गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् । प्रश्नात्मक वाक्यमा प्रश्नार्थक शब्दका भूमिकालाई स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

ओठमा हाँसो गालामा लाली तब आउँछ, जगत्को
देशको पिरले भेटी जब वीरले चढाउँछ, रगतको
घाँटीमा फाँसीको माला गाँसी वीरले हाँस्ता
मातृभूमिको चरण ढोगी भागदछ, दासता ।

नमुना प्रश्न

- वीरले किन रगतको भेटी चढाउँछ ?
- केको चरण ढोगी दासता भाग्छ ?

(आ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ का आधारमा प्रश्न निर्माण गर्न निर्देशन दिनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीले बनाएका प्रश्न कक्षामा प्रदर्शन गरी छलफल गर्नुहोस् र निष्कर्ष सुनाउनुहोस् ।

(इ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएको श्लोकको व्याख्या लेख्न लगाउनुहोस् :

उम्रन्न बोट कसैले बिउ छ्वेर नगए
बन्दैन मुलुक दुईचार सपुत मरेर नगए ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● मूलभाव लेखन	● पाठ्य कविताका आधारमा मूलभाव लेखन	● मूलभावको नमुना

<ul style="list-style-type: none"> पठन बोध भाषिक सामर्थ्य) 	<ul style="list-style-type: none"> प्रकार्य 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद पढी प्रश्नका उत्तर लेखन सामर्थ्यसम्बन्धी प्रस्तुति दिन 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती प्रश्नपत्ती सामर्थ्य सम्बन्धित श्रव्य/दृश्य
--	--	--	--

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कविता, मुक्तक आदि रमाइला विषयवस्तु सुनाउन लगाएर कक्षाको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि उनीहरूका सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् । आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

मूलभाव लेखन

(अ) मूलभाव लेखनसम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । यस क्रममा भावार्थ लेखनमा कविताको श्लोकमा केन्द्रित हुनुपर्ने र व्याख्या लेखनमा कविताको अंश र सन्दर्भमा केन्द्रित भई कवितांशलाई तर्क तथा विचारसहित पुष्टि गर्नुपर्ने कुरा बताउनुहोस् ।

(आ) शिक्षकले पाठ्य कविताको चौथो श्लोक र श्लोकसँग सम्बन्धित बुँदा प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

हामीले खाने प्रत्येक गाँसमा रगत छ, सहिदको
हामीले फेर्ने प्रत्येक सासमा रगत छ, सहिदको
हाम्रो मुटुको प्रत्येक चालमा धड्कन छ, सहिदको
हाम्रो खुसीको प्रत्येक पलमा जीवन छ, सहिदको ।

भावार्थ बुँदा

- हामीले खाने प्रत्येक गाँसमा सहिदको योगदान रहेको
- हामीले फेर्ने प्रत्येक सासमा सहिदको योगदान रहेको
- सहिदहरू हाम्रो मुटुको धड्कन जतिकै महत्त्वपूर्ण रहेका
- हाम्रा खुसीको प्रत्येक पल सहिदका कारण सम्भव भएको
- सहिदहरूको योगदानलाई हामीले सदैव मनन गर्नुपर्ने

(इ) अगिल्लो कक्षामा सिकेका कवितांशको श्लोकको व्याख्यालाई छलफलसहित पुनरावृत्ति गराउनुहोस् र उक्त विषयवस्तुलाई मूलभाव लेखनमा समेट्न सिकाउनुहोस् ।

(ई) शिक्षकले पाठ्य कविताको मूलभाव लेखनको नमुना प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई पालैपालो वाचन गर्न लगाउनुहोस् । सोही क्रममा कविताका श्लोक, श्लोकसम्बन्धी बुँदा र मूलभावविचको सम्बन्धका बारेमा छलफल गराई धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

प्रस्तुत 'सहिदहरूको सम्भनामा' कविता भ्रयाउरे लयमा रचना गरिएको उत्कृष्ट कविता हो । यस कवितामा वीर सहिदहरूको त्याग र बलिदानलाई प्रस्तुत गरिएको छ । यस कविताले राष्ट्र, राष्ट्रियता र स्वाधीनताका पक्षमा रहन आह्वान गरेको छ ।

जसरी उज्यालो हुनका लागि आकाशबाट तारा विलाउनुपर्छ, त्यसै गरी कुनै पनि राष्ट्रका नागरिकले स्वतन्त्रता प्राप्त गर्न दुईचार सपुत गुमाउनुपर्छ । सहिदले मुलुकको स्वतन्त्रताका लागि रगतको भेटी चढाउँछन् । त्यसपछि मात्र मुलुकले स्वतन्त्रता पाउन सक्छ । जनतामा हकअधिकार स्थापित हुन सक्छ । मातृभूमिबाट सधैंका लागि दासता भासन बाध्य हुन्छ । कसैले विउ नरोपी विरुवा उम्मन सक्दैन । यस अर्थमा सहिदहरूले प्रजातन्त्र र जन अधिकारको विउ रोपेको मान्युपर्छ । हाम्रो वीर सहिदहरू हाम्रो जीवनका लागि गाँसबास जत्तिकै महत्त्वपूर्ण छन् । सहिदहरू हाम्रो शरीरका लागि सास, रगत र मुटुको धड्कन जत्तिकै अपरिहार्य छन् । प्रकृतिले हामीलाई जीवन दिए जस्तै सहिदले हामीलाई स्वतन्त्र देश र नागरिक अधिकार दिएका छन् । हाम्रो खुसीको प्रत्येक क्षण सहिदको उपहार हो । उनीहरूले हामीलाई स्वतन्त्र मुलुक र हकअधिकार सुमिएर गएका छन् । त्यसैले सहिदहरूप्रति हाम्रो जिम्मेवारी र दायित्व छ । हामी सदैव राष्ट्र र जनताको पक्षमा लाग्नुपर्छ । नव हामीलाई सहिदको लासले धिक्कार्ने छ । हामीले आफ्नो कर्तव्य भुल्याँ भने हामी नेपालको इतिहासमा कलडीकित हुने छौं । यो धरतीमा हामीले जन्म लिएको कुनै सार रहने छैन । हामीमाथिको इतिहासले पनि हामीलाई धिक्कार्ने छ । हामी सहिदको भावनाअनुसार हिँड्न सकेनौं भने सहिदहरू रुने छन् । हामीलाई सहिदको श्राप लाग्ने छ । हाम्रो जीवनको अर्थ हराउने छ । हाम्रो पहिचान गुम्ने छ । त्यसैले हामी नेपालको सर्वोपरि भलाका लागि मन, वचन र कर्मले समर्पित हुनुपर्छ ।

यस प्रकार 'सहिदहरूको सम्भनामा' कविताले मुलुकप्रति सहिदको अमूल्य योगदानको चर्चा गरिएको छ । हामी नेपालीले सहिदले देखाएको बाटामा हिँड्नुपर्ने बताइएको छ । सदैव राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति सपर्पित हुनु नै सहिदप्रतिको उच्च सम्मान भएको विचार अभिव्यक्त भएको छ ।

(उ) विद्यार्थी समूहलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १० मा आधारित भई 'सहिदहरूको सम्भनामा' कविताका प्रत्येक पझक्तिलाई समेटेर मूलभाव लेखनकन लागि बुँदा बनाउन लगाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले प्रत्येक श्लोकबाट मुख्य मुख्य कुरा जोडेर बुँदा बनाए नबनाएको अवलोकन गर्नुहोस् र आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ऊ) शिक्षकले तयार पारेको मूलभावको नमुना प्रदर्शन गर्दै कुनै विद्यार्थी समूहले तयार पारेको मूलभाव लेखनविच तुलनासहित छलफल गराउनुहोस् । यस क्रममा वाक्य शृङ्खला, अनुच्छेद शृङ्खला र मूलभावको आदि, मध्य र अन्त्यको संरचनाका बारेमा धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

पठनबोध

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ को अनुच्छेद पढी प्रश्नका उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) उत्तर लेखिसकेपश्चात् विद्यार्थीलाई पालैपालो प्रश्न सोधनुहोस् । विद्यार्थीले दिएका उत्तर मिलेमा स्याबासी दिनुहोस् । उत्तर नमिलेमा अन्य विद्यार्थीबाट उत्तर पहिचान गराउनुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य

(अ) विद्यार्थीसँग सामर्थ्यसम्बन्धी विषयवस्तुमा आधारित भई छलफल गर्नुहोस् । भाषिक प्रकार्यको क्रियाकलाप गराउँदा भाषाको व्यावहारिक प्रयोगका क्रममा विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश आदिका आधारमा गरिने भाषिक व्यवहार हो । यस क्रममा नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा जस्ता कुरामा सचेत हुन सिकाउनुहोस् । विद्यालय कक्षामा विशेष प्रतिमा वा सामर्थ्य भएका विद्यार्थीका बारेमा मौखिक प्रस्तुति गर्नुहोस् । यस क्रममा सामाजिक सञ्जालका श्रव्यदृश्य सामग्रीलाई समेत प्रदर्शन गर्न सक्नुहोस् । त्यसपछि पाठ्यपुस्तकको अभ्यास १२ मा उल्लिखित सन्दर्भमा आधारित भएर छलफल गराउनुहोस् :

रमेश खत्रीले वि.सं. २०७२ को भूकम्पमा परी दुवै खुटा गुमाए । यिनै रमेश हुन् जसले कृत्रिम खुटाका सहायताले सगरमाथाको ५,३६५ मिटरसम्मको उचाइ आरोहण गरे । उनले हिवलचेयरमा बसेर अन्तर्राष्ट्रिय क्रिकेट खेलमा सहभागिता जनाएका छन् । त्यस्तै फरक किसिमको काम गरेर चर्चा कमाउने व्यक्ति वारा शेर्पा हुन् । उनको नेतृत्वमा सगरमाथाबाट १०,३८६ केजी फोहोर सडकलन गरिएको थियो । उनको यो काम वातावरणीय क्षेत्रमा विश्वको नमुनायोग्य काम थियो । उनको यो कामले संसारको ध्यान नेपालतर्फ खिचिएको थियो । सौगात विष्टले सात वर्षको उमेरमा चलचित्र निर्देशन गरेर विश्वको कान्धो चलचित्र निर्देशक बन्ने सौभाग्य प्राप्त गरे । लगातार १० घण्टासम्म भाषण गरेर अनन्तराम केसीले विश्वव्यापी चर्चा पाए । बन्दना नेपालले लगातार १२६ घण्टासम्म नृत्य गरेर संसारलाई नै चकित बनाइन । थुप्रै नेपालीले आफ्नो कीर्तिमानद्वारा विश्वलाई चकित बनाएका छन् । यसरी आफ्नो प्रतिभा र सामर्थ्यलाई उजागर गर्न निरन्तर साधना आवश्यक हुन्छ ।

(आ) सामर्थ्यसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको अभ्यास गराउने क्रममा विद्यार्थीलाई केही नमुना प्रस्तुत गरिदिनुहोस् । जस्तै :

गत हप्ता हाम्रो विद्यालयको वार्षिकोत्सव कार्यक्रम थियो । उक्त कार्यक्रमका अवसरमा विद्यार्थीले विभिन्न मनोरञ्जनात्मक प्रस्तुति दिएका थिए । कार्यक्रमको प्रारम्भमै १ कक्षाकी बहिनी सलिनाले एकल नृत्य प्रस्तुत गरेकी थिइन् । उनको नृत्य अभिनय बेजोड थियो । उनी गीतको बोलअनुसार हाउभाउ गर्थन् । गीतको भावअनुसार शरीरका अड्गप्रत्यङ्ग चलायमान गराउँथिन् । उनको नृत्य कुनै स्थापित कलाकारको भन्दा कम थिएन । उनको प्रस्तुतिले दर्शकको ध्यानाकर्षण गरायो । दर्शकदीर्घाबाट ताली र सिटी बज्यो । साँच्चै उनको नृत्य गर्ने सामर्थ्य असाधारण थियो । सलिनाले नृत्य सकेपछि कार्यक्रमका प्रमुख अतिथि प्रदेश मुख्यमन्त्रीले प्रशंसासहित नगद पुरस्कार दिनुभएको थियो ।

(आ) विद्यार्थीलाई अभ्यास १२ का आधारमा पालैपालो भाषिक प्रकार्यसम्बन्धी क्रियाकलाप गराई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् । यस क्रममा प्रत्येक विद्यार्थीको कक्षा प्रस्तुतिपछि ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

(क) दिइएको श्लोकको मूलभाव लेख्न लगाउनुहोस् :

हामीले आफ्नो कर्तव्य बिर्से इतिहासले धिक्कार्ला
गोली निलेका सहिदका प्यारा ती लासले धिक्कार्ला
धरतीले मुख लाजले छोप्ला आकाशले धिक्कार्ला
सहिद रोलान् हामीले उन्नति गरेर नगए

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● नाम पद ● सर्वनाम पद ● वर्णविन्यास (हस्व इकार) 	<ul style="list-style-type: none"> ● नाम पदको पहिचान र प्रयोग गर्न ● सर्वनाम पदको पहिचान र प्रयोग गर्न ● सर्वनाम पदको नाम तथा क्रियापदसँग सङ्गति मिलाइ बोल्न र लेख्न ● हस्व इकारको पहिचान प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● नामको तालिका र उदाहरण ● सर्वनामको तालिका र उदाहरण ● शब्दपती ● वाक्यपत्ती

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई स्थानीय स्तरमा प्रचलित कुनै लोकगीत सुनाएर मनोरञ्जन गराउनुहोस् । यस क्रममा उनीहरूलाई पनि लोकगीत गाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

नामपद

(अ) ४/५ जना विद्यार्थीलाई कक्षाको अगाडि बोलाएर उनीहरूको नाम, आमाबुबाको नाम र आफू बस्ने ठाउँ, वरिपरिका नदीनाला, वनजड्गल आदिका नामलाई समेटेर परिचय खेल खेलाउनुहोस् । परिचय खेलका क्रममा उनीहरूले भनेका नामलाई समेटेर नामको धारणा बुझाउनुहोस् ।

(आ) व्यक्तिवाचक, जातिवाचक, द्रव्यवाचक, समूहवाचक र भाववाचक नाम पहिचान गर्न सिकाउनुहोस् । जस्तै :

व्यक्तिवाचक नाम : पेम्बा, सीता, सगरमाथा, नेपाल आदि

जातिवाचक नाम : मानिस, हिमाल, फूल, पुस्तक आदि

द्रव्यवाचक नाम : सुन, चाँदी, फलाम, माटो, तेल, हावा आदि

समूहवाचक नाम : हुल, बथान, मुठो, जन्ती, ताली, फौज आदि

भाववाचक नाम : दया, माया, प्रेम, सुख, दुःख, खुसी आदि

(इ) विद्यार्थीलाई समूह विभाजन गराई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास १ को अनुच्छेद प्रदर्शन गर्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई समूहमा छलफल गरी तालिका भर्न लगाउनुहोस् ।

व्यक्तिवाचक नाम	जातिवाचक नाम	समूहवाचक नाम	द्रव्यवाचक नाम	भाववाचक नाम

(ई) विद्यार्थी समूहको क्रियाकलाप अवलोकन गरी अलमलमा परेका विद्यार्थी वा समूहलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कक्षाकार्य पूरा भएपछि विद्यार्थीका उत्तरलाई समूह समूहमा छलफल गराउनुहोस् । त्यसपछि आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई अभ्यास २ का आधारमा सहिदहरूको सम्झनामा पाठबाट जाति, द्रव्य र भाव जनाउने दुई दुईओटा नामपद पहिचान गरी लेख्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

सर्वनाम पद

(अ) शिक्षकले तयार पारेको थप सामग्री प्रदर्शन गरी अभ्यास ३ का आधारमा अनुच्छेदमा प्रयोग भएका सर्वनाम पद टिपोट गर्न सिकाउनुहोस् । जस्तै :

मेरो भाइ कक्षा चारमा पढ्छ । ऊ खेलकुदमा रुचि राख्छ । मेरी भान्जी कक्षा छमा पढ्छिन् । उनी नाचगानमा रुचि राख्छन् । मेरो दाइ कक्षा नौमा पढ्नुहुन्छ । उहाँ हस्तकलाका सामान बनाउन रुचाउनुहुन्छ । म त कक्षा आठमा पढ्छु । म सबैलाई आवश्यक परेका वेला सहयोग गर्छु । म गणित विषयमा विशेष रुचि राख्छु ।

(आ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) शिक्षकले विभिन्न सर्वनाम प्रयोग भएको अनुच्छेद प्रदर्शन गरी यही तरिकाअनुसार अभ्यास ४ का आधारमा विभिन्न सर्वनाम प्रयोग गरी आफ्नो टोलको वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ई) अभ्यास ५ का आधारमा उपयुक्त सर्वनाम पद राखी वाक्य पुनर्लेखन गर्न सिकाउनुहोस् । जस्तै :

(क) गोपी किसान हुन् । गोपी परिश्रमी छन् ।

उत्तर : गोपी किसान हुन् । उनी परिश्रमी छन् ।

(ऊ) अभ्यास ६ का आधारमा वाक्य सङ्गति मिलाई वाक्य पुनर्लेखन गर्न सिकाउनुहोस् । जस्तै :

(क) भाइ चित्र बनाउँछ । उनी चित्रकार हुन् ।

उत्तर : भाइ चित्र बनाउँछ । ऊ चित्रकार हो ।

वर्णविन्यास (हस्त इकार)

(अ) शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा हस्त इकार प्रयोग भएका शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

शब्दको सुरुमा हस्त इकार	शब्दको विचमा हस्त इकार	शब्दको अन्त्यमा हस्त इकार
किसान, सिसा, पिन	गतिलो, किसिम, अमिलो	कवि, मुनि, निधि, कृति

(आ) विद्यार्थीलाई अभ्यास ७ का आधारमा शब्दको सुरु, विच र अन्तिममा हस्त इकार प्रयोग भएका शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कक्षाकार्य पूरा भएपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई अभ्यास ८ का आधारमा शुद्ध शब्द पहिचान गरी लेख्न सिकाउनुहोस् । कक्षाकार्य पूरा भएपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षामा सिकिएका मुख्य मुख्य विषयवस्तु पुनरावृत्ति गरेर कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) तालिकामा उपयुक्त नाम लेख्न लगाउनुहोस् :

व्यक्तिवाचक नाम	जातिवाचक नाम	समूहवाचक नाम	द्रव्यवाचक नाम	भाववाचक नाम
(क)	(क)	(क)	(क)	(क) .....
(ख)	(ख)	(ख)	(ख)	(ख) .....
(ग)	(ग)	(ग)	(ग)	(ग) .....
(घ)	(घ)	(घ)	(घ)	(घ) .....

(ड)				
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

(आ) म, हामी, आफू, त्यो, ऊ, उनीहरू, तिमी, उहाँ सर्वनाम प्रयोग गरी वनभोजमा गरिएको रमाइलाका बारेमा वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● श्रुतिबोध ● कविता रचना ● गीति कविता सङ्कलन 	<ul style="list-style-type: none"> ● सुनाइ पाठ १ का आधारमा श्रुति बोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न ● निर्दिष्ट शीर्षकमा कविता रचना गर्न ● पुस्तकालय वा पत्रिकाबाट गीति कविता सङ्कलन गरी कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● वर्णपत्ती ● शब्दपत्ती ● सुनाइ पाठ १ को श्रव्य सामग्री ● प्रश्नपत्ती ● छलफलका लागि बुँदा

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(आ) विचार्थीलाई सुनाइसम्बन्धी कुनै रोचक विषयवस्तु सुनाएर मस्तिष्क मन्थन गराउनुहोस् । जस्तै :

पूर्वीतर फर्किएर घाँस खाइरहेको गाईको पुच्छर कता फर्किएको हुन्छ ?

उत्तर : भुइँतिर फर्किएको हुन्छ ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् । आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श्रुतिबोध

(अ) सर्वप्रथम विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

- ध्यानपूर्वक सुनाइ विषयवस्तु सुन्नुपर्ने
- प्रश्नका आधारमा स्पष्ट उत्तर दिनुपर्ने
- प्रश्नको संरचनाअनुसार उत्तर दिनुपर्ने
- सुनाइ पाठकै आधारमा उत्तर दिनुपर्ने

(आ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ एक सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक स्वयम्भले वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटवाट डाउनलोड गरी कम्तिमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहुने छ ।

(इ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

(क) जगत्को गहना के हो ?

उत्तर : जगत्को गहना विद्या हो ।

(ई) विद्यार्थीको उत्तर ठिक भए नभएको ठम्याएर आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(उ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास २ का आधारमा विद्याको महिमा सुनाउन लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

कविता रचना

(अ) विद्यार्थीलाई कविता रचना गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् । जस्तै :

- कविता रचना गर्दा लयलाई ध्यान दिनुपर्ने
- कविताका प्रत्येक पद्धतिका अन्त्यमा अनुप्रासयुक्त शब्द हुनुपर्ने
- कविता रचनाका क्रममा शब्द चयनको विशेष भूमिका रहने
- सम्बन्धित विषयवस्तु वा शीर्षकका आधारमा कविता रचना गर्नुपर्ने
- कविता रचना गर्दा भावलाई ख्याल गर्नुपर्ने

(आ) विद्यार्थीलाई कुनै शीर्षक भन्न लगाएर सरल प्रकृतिको गीति लयमा कविता रचना गर्नुहोस् । यसक्रममा संरचना

र लयबारे धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

कविताको नमुना

हाम्रा चाडपर्व

दोहोरीको लय राम्रो रोदीघरको रन्को

कविता राम्रो चण्डीनाच र धाननाचको फन्को

तीज, गौरा, दसैंतिहार, माघी, नयाँ वर्ष

छठ, ल्होसार, इदहरू बोकी आउँछन् हर्ष ।

सबै जात्रा मन पर्छन् मेला मन पर्छन्

मेलाभित्र जम्मा हुने भेला मन पर्छन्

खानपान वेषभूषा रीतिरिवाजहरू

हाम्रो जस्तो दुनियाँमा छैन कतै अरू ।

गीति कविता सङ्कलन

- (अ) विद्यार्थीलाई पाठ्य कविताको संरचना पुनरावृत्ति गरी गीति कविता सङ्कलन गर्न सम्भाव्य परिका वा पुस्तकालय, इन्टरनेट आदिको उपयोग गर्न सिकाउनुहोस् ।
- (ए) विद्यार्थीलाई भोलिपल्टको कक्षामा सुनाउने गरी सिर्जना/परियोजना कार्य खण्डमा दिइएको 'हामी नेपाली' शीर्षकमा कविता लेखेर ल्याउन र गीति कविता सङ्कलन गरेर ल्याउन लगाउनुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) 'प्रश्नोत्तर' कविताले विद्यालाई कुन रूपमा लिएको छ ? भन्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दसौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● कविता रचना ● गीति कविता सङ्कलन र कक्षा प्रस्तुति	<ul style="list-style-type: none"> ● कविता रचना गर्न ● गीति कविता सङ्कलन गरी कक्षा प्रस्तुति गर्न	<ul style="list-style-type: none"> ● कविताको नमुना ● गीति कविताको श्रव्य/दृश्य

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीले रचना गरेका कविता सुनाउन लगाई कक्षाको ध्यान केन्द्रित गराउनुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कविता रचना

- (अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना/परियोजना खण्डका आधारमा कविता रचना गर्ने तरिका पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । कविता संरचना तालिका र कविताको संरचनासहित विद्यार्थीलाई नै प्रस्तुतिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो कविता सुनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको कविताको प्रस्तुतिका आधारमा पृष्ठपोषण तथा ताली बजाएर हौसला दिनुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीका स्तरीय कवितालाई भित्तेपत्रिका वा कक्षाकोठामा टाँसिदिनुहोस् ।

गीति कविता सङ्कलन र कक्षा प्रस्तुति

- (अ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिन गृहकार्यका रूपमा दिइएको गीति कविता सङ्कलन र कक्षा प्रस्तुति गराउनुहोस् । यस क्रममा सङ्कलित गीति कविताको स्रोत र कविको नाम पनि भन्न लगाउनुहोस् ।
- (आ) प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुति अवलोकन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् । विद्यार्थीको प्रस्तुतिपश्चात् ताली बजाएर हौसला दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) 'हामी नेपाली' शीर्षकमा कविता रचना गरी सुनाउन लगाउनुहोस् ।

- (ख) पुस्तकालय वा पत्रिकाबाट गीति कविता सङ्कलन गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

परिचय

कथाकार गणेशप्रसाद भट्टराई (२०२७) द्वारा लिखित साकार सपना ऐतिहासिक कथा हो । यस कथामा नेपाल एकीकरणका सन्दर्भमा पृथ्वीनारायण शाहले बनाएको रणनीति र युद्धकौशललाई कथाका घटना र परिवेशका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । पाठ्यवस्तुको वितरण पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका सिकाइ उपलब्ध एवम् पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट अभ्यासात्मक क्रियाकलापको शृङ्खलामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस पाठबाट सुनाइ तथा बोलाइ सिप विकासका लागि पूर्व पठन एवम् पाठमा आधारित रहेर सुनाइ तथा परिवेशको पहिचान, विषयवस्तुको सिलसिलाबद्ध प्रस्तुति, विचार निर्माण, छलफल र प्रस्तुति, कथाकथन, घटना वर्णन र कल्पनामा आधारित अनुमानसम्बद्ध सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापलाई प्रस्तुत गरिएको छ । पढाइ सिपको विकासका लागि समयबद्ध सस्वर पठन, मौन पठन, पठनबोध, पाठको संरचना पहिचान, घटना पहिचानलगायत पाठ्यवस्तुसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप समावेश गरिएको छ । त्यसैगरी लेखाइ सिपको विकासका लागि चरित्र वर्णन, परिवेश वर्णन, घटनाक्रम टिपोट, सार लेखन, प्रश्नोत्तर लेखन, व्याख्या लेखन, समीक्षा लेखन, श्रुति लेखन, निर्दिष्ट कथा लेखनसँग सम्बन्धित क्रियाकलापलाई प्रस्तुत गरिएको छ । शब्दभण्डारको विकासका लागि पर्यायवाची शब्दको पहिचान र प्रयोग एवम् वाक्य निर्माणका कार्यकलापमा जोड दिइएको छ ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत विशेषण शब्दको पहिचान र प्रयोग, अनुच्छेद निर्माण, विशेषण र विशेष्य एवम् भेद्य र भेदकविचको पद सङ्गतिका अनुच्छेद निर्माणका क्रियाकलाप समावेश गरिएको छ । क्रिया, धातुका प्रकार पहिचान र अनुच्छेद निर्माणसम्बद्ध क्रियाकलाप क्रमिक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । वर्णविन्यासमा दीर्घ ईकार शब्दको सुरु, विच र अन्त्यको पहिचान र प्रयोग तथा भाषिक प्रकार्यमा सम्भावनायुक्त भाषिक प्रयोगको शैलीका कार्यकलापको प्रस्तुति गरिएको छ । सिर्जना र परियोजनामा लागि कथा लेखनमा जोड दिइएको छ । समग्रमा पाठ्यक्रम निर्दिष्ट सिकाइ उपलब्ध र त्यससम्बद्ध पाठ्यवस्तु वितरणको अनुक्रममा सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापको नमुना प्रयोगको अपेक्षा गरिएको छ ।

पाठ २ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (अनुच्छेद १ देखि ५ सम्म) शब्दार्थ र वाक्य निर्माण पाठगत बोध 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठमा समाविष्ट चित्रबोध र पूर्व पठन खण्डका विषयवस्तुमा छलफल गर्न सस्वर पठन गर्न कठिन शब्द शुद्धोच्चारण गर्न सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न सङ्गीकृत उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र शब्दपत्ती वाक्यपत्ती शब्दकोश प्रश्नसूची उत्तरको नमुना 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (अनुच्छेद ६ देखि १४ सम्म) शब्दार्थ र वाक्य निर्माण (शब्दभण्डार: पर्यायवाची शब्दसहित) पाठगत बोध 	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन गर्न नयाँ शब्द शुद्धोच्चारण गर्न शब्दको अर्थ बताउन र सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट बोधात्मक प्रश्नको उत्तर दिन पर्यायवाची शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती शब्दार्थपत्ती वाक्यपत्ती शब्दकोश पर्यायवाची शब्दसूची प्रश्नसूची उत्तरको नमुना 	१

तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (अनुच्छेद १५ देखि बाँकी सबै) शब्दार्थ र वाक्य निर्माण पाठगत बोध 	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन गर्न कठिन शब्द शुद्धोच्चारण गर्न सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न सझेपत्र उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती वाक्यपत्ती शब्दकोश प्रश्नसूची 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम मिलाउन कथावस्तु बोध र कथाको संरचना पहिचान चरित्र चित्रण 	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम मिलाउन कथावस्तु भन्न कथाको संरचना बताउन चरित्र चित्रण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम सूची प्रश्नसूची पात्रगत विशेषता सूची 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> कथाकथन पाठगत बोध प्रश्नोत्तर सझेपत्र प्रश्नोत्तर वक्ता पहिचान प्रश्न निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> कथाकथन गर्न बोध प्रश्नको उत्तर दिन सझेपत्र प्रश्नको उत्तर दिन पाठमा प्रयुक्त वाक्य र तीव्र वाक्यका वक्ता पहिचान गर्न प्रश्न निर्माण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> बुँदासूची अनुच्छेद प्रश्नसूची पाठका पात्रले बोलेका वाक्यको अंश र पात्रको नाम सूची उत्तरका नमुना 	१
छैटौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिलेखन चित्र वर्णन सार लेखन व्याख्या लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> विषयवस्तुको सिलसिलाबद्ध प्रस्तुति गर्न श्रुतिलेखन गर्न परिवेश वर्णन गर्न सार लेखन निर्दिष्ट पद्धतिको व्याख्या गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद चित्र सार लेखनको नमुना व्याख्याको नमुना 	१
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> भाषिक प्रकार्य (सम्भावना) समीक्षात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> भविष्यमा आफ्नो जीवनको सम्भावनासम्बन्धी प्रस्तुति दिन निर्दिष्ट प्रश्नको समीक्षात्मक /विवेचनात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> भाषिक प्रकार्यको नमुना समीक्षात्मक उत्तरको नमुना 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> विशेषण शब्दको पहिचान र प्रयोग भेदक र भेदविच सङ्गति विशेषण र विशेष्यविच सङ्गति समापक र असमापक क्रियाको पहिचान र प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> विशेषण शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न भेदक र भेदविच सङ्गति मिलाउन विशेषण र विशेष्यविच सङ्गति मिलाउन समापक र असमापक क्रियाको 	<ul style="list-style-type: none"> नमुना अनुच्छेद शब्दपत्ती वाक्यपत्ती 	१

		पहिचान र प्रयोग गर्न		
नवौँ दिन	<ul style="list-style-type: none"> सामान्य, प्रेरणार्थक र नाम धातुको पहिचान र प्रयोग वर्णविन्यास (दीर्घ इकार) को पहिचान र प्रयोग श्रुतिबोध परियोजना कार्य 	<ul style="list-style-type: none"> सामान्य, प्रेरणार्थक र नाम धातुको पहिचान र प्रयोग गर्न दीर्घ इकार(शब्दको सुरु, विच र अन्त्य)को पहिचान र प्रयोग गर्न श्रुतिबोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न ऐतिहासिक घटना अध्ययन र बुँदा टिपोट र कथा रचना गर्न (गृहकार्यका रूपमा) 	<ul style="list-style-type: none"> नमुना अनुच्छेद शब्दपत्ती वाक्यपत्ती सुनाइ पाठ २ को श्रव्य सामग्री 	१
दसौँ दिन	<ul style="list-style-type: none"> कथा रचना सङ्कलित ऐतिहासिक कथाको प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> दिइएका बुँदाका आधारमा कथा तयार पार्न आफूले सङ्कलन गरी ल्याएको ऐतिहासिक कथा प्रस्तुत गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> कथाका बुँदाको स्लाइड वा चार्ट कथाको नमुना चार्ट सङ्कलित ऐतिहासिक कथा 	१
जम्मा कार्यघण्टा				१०

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (अनुच्छेद १ देखि ५ सम्म) शब्दार्थ र वाक्य निर्माण पाठगत बोध 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठमा समाविष्ट चित्रबोध र पूर्व पठन खण्डका विषयवस्तुमा छलफल गर्न सस्वर पठन गर्न कठिन शब्द शुद्धोच्चारण गर्न सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न सङ्क्षिप्त उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र शब्दपत्ती वाक्यपत्ती शब्दकोश प्रश्नसूची उत्तरको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) पृथ्वीनारायण शाह, भीमसेन थापा, बलभद्र कुँवर, भक्ति थापासँग सम्बन्धित छोटो ऐतिहासिक तथ्य घटनामा आधारित किस्सा कहानी र प्रसङ्ग सुनाएर आजको कक्षा सुरु गर्नुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुबारे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध र छलफल

(अ) विद्यार्थीलाई पूर्व पठन खण्डमा भएका विषयवस्तु पढन लगाई छलफल गराउनुहोस् । त्यसपछि सम्बन्धित विषयवस्तुमा जानकार विद्यार्थीलाई मौखिक प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा नेपालको एकीकरणसँग सम्बन्धित प्रसङ्ग, घटना, सन्दर्भ आदिलाई जोड्नुहोस् ।

(आ) पूर्व पठन खण्डमा रहेका ऐतिहासिक व्यक्तिको तस्वर प्रस्तुत गरी विद्यार्थीलाई तिनको परिचय सोध्नुहोस् ।

(आ) पृथ्वीनारायण शाहको नेपाल एकीकरणको सन्दर्भ, भीमसेन थापा नेपालका प्रथम र लामो समय प्रधानमन्त्री भएको प्रसङ्ग, बलभद्र कुवर्ङको नालापानी युद्धको प्रसङ्ग र भक्ति थापाको देउथलको युद्धको नेतृत्व गरेको सन्दर्भबाटे छोटोमा छलफल गरी पाठ्यविषयसँग जोडेर स्लाइड, दृश्य वा मौखिक रूपमा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) शिक्षकले पाठको पहिलो अनुच्छेद नमुना सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् । सस्वरवाचका क्रममा गति, गति, शब्दोच्चारण र वाक्यमा प्रयोग भएका लेख्य चिह्नको उचित प्रयोग गरी हाउभाउसहित स्पष्ट आवाजमा सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा ख्याल गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद (१ देखि ५ सम्म) गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले वाचन गर्न सके नसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा वाचकलाई उच्चारणमा नयाँ लागेका र अर्थबोध नभएका शब्द रेखाड्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस् ।

(ई) अनुच्छेद १ देखि ५ सम्म सस्वर पठनपश्चात् विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाडक्न गरेका नयाँ शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार नयाँ शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर वा शब्दपत्ती प्रदर्शन गरेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस, जस्तै :

शब्द	उच्चारण
आक्रमण	/आक्.क्र.मण्/
कृतज्ञ	/क्रि.तग्.र्यँ/
प्रतीक	/प्र. तिक्/

विद्यार्थीले शब्द उच्चारण गर्दा त्रुटि भए नभएको ख्याल गर्नुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई पनि सोनुहोस् र शब्दोच्चारणमा अशुद्ध उच्चारण भएको अवस्थामा सहजीकरण गरिदिनुहोस् । दोस्रो भाषी विद्यार्थी, फरक सिकाइ क्षमता भएका विद्यार्थीसमेतलाई सिकाइमा सक्रिय गराउनुहोस् ।

शब्दार्थ र वाक्य निर्माण

(अ) सस्वर पठनका क्रममा विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दको अर्थ शब्दार्थपत्तीका माध्यमबाट स्पष्ट पार्नुहोस् । अर्थबोध गर्नका लागि अनुच्छेदमा प्रयोग भएको वाक्यलाई समेत ध्यान दिने तरिका बुझाउनुहोस् । जस्तै :

शब्द	अर्थ
योजना	तयारी
वाणिज्यदूत	व्यापारसम्बन्धी सन्देश लिएर ओहोरदोहोर गर्ने व्यक्ति

(आ) विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । समूहलाई १० मिनेटको समय दिई सस्वर पठनका क्रममा रेखाडक्न गरेका शब्दलाई सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले समूहमा काम गरेको समयमा सबै समूह भएका ठाउँमा पुगी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

योजना : परीक्षामा सफल हुनका लागि म विशेष योजनाका साथ अध्ययन गर्दै छु ।

(इ) समूह कार्य सम्पन्न भएपछि समूहगत रूपमा प्रस्तुति गर्न लगाई आपसमा प्रतिक्रियामूलक कार्यकलापमा सरिक गराउनुहोस् र अन्त्यमा उपयुक्त पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

पाठगत बोध

(अ) पूर्ववत् विद्यार्थी समूहलाई निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट निर्माण गरिएका बोध प्रश्नको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस् र अनुच्छेदबाट उत्तर खोज प्रोत्साहित गर्नुहोस् । त्यसपछि समूह समूहका विचमा प्रश्न सोच्ने र उत्तर दिने क्रियाकलाप गराउनुहोस् । आवश्यक ठाउँमा पृष्ठपोषणसहित सहजीकरण गर्नुहोस् ।

नमुना बोध प्रश्नसूची

१. कथाअनुसार नेपाल खाल्डामा को वस्थ्यो ?
२. पृथ्वीनारायण शाह के गर्न चहान्ये ?
३. जयप्रकाश मल्लले मल्ल राजाहरूसँग के सल्लाह गरे ?
४. गोल्डिडले मल्ल राजाहरूलाई किन सहयोग गर्ने निर्णय गरे ?

नमुना उत्तर

१. कथाअनुसार नेपाल खाल्डामा को बस्थो ?
उत्तर: नेपाल खाल्डामा केपुचिन पादरी बस्थे ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई पाठको पहिलो अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दको अर्थ भन्न र वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :
आक्रमण, वाणिज्यदूत, पल्ला

(ग) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) गोखाली राजाले कहाँ आक्रमण गर्ने योजना बनाएका थिए ?
(आ) जय प्रकाश मल्लले केका लागि पत्र लेख्ने निर्णय गरे ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (अनुच्छेद ६ देखि १४ सम्म) शब्दार्थ र वाक्य निर्माण (शब्दभण्डार: पर्यायवाची शब्दसहित) पाठगत बोध 	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन गर्न नयाँ शब्द शुद्धोच्चारण गर्न शब्दको अर्थ बताउन र सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट बोधात्मक प्रश्नको उत्तर दिन पर्यायवाची शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती शब्दार्थपत्ती वाक्यपत्ती शब्दकोश पर्यायवाची शब्दसूची प्रश्नसूची उत्तरको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै उखान वा टुक्का सुनाउन लगाएर कक्षाको सुरुआत गर्नुहोस् ।
(आ) अगिल्लो दिनको पाठ्यवस्तुको पुनरावृत्ति गराई आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण

(अ) पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद (६ देखि १४ सम्म) विद्यार्थीको समावेशिता र गत दिनको सहभागितालाई ख्याल गर्दै पालैपालो विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्न निर्देशन गर्नुहोस् । सस्वर पठनका क्रममा गल्ती उच्चारण भएका ठाउँमा रोकी सच्याउन निर्देशन गर्नुहोस् ।

(आ) अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा वाचकलाई उच्चारणमा नयाँ लागेका शब्द रेखाङ्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस् ।

(इ) अनुच्छेद ६ देखि १४ सम्म सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाङ्कन गरेका नयाँ शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् र टिपोट गरेका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार नयाँ शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शब्दपत्ती प्रदर्शन गरेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

शब्द	उच्चारण
भौगोलिक	/भौ.गो.लिक/
तैनाथ	/तै.नाथ/

विद्यार्थीले शब्द उच्चारण गर्दा त्रुटि भए नभएको ख्याल गर्नुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई पनि सोधनुहोस् र शब्दोच्चारणमा अशुद्ध उच्चारण भएको अवस्थामा सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

(ई) दोस्रो भाषी विद्यार्थी, फरक सिकाइ क्षमता भएका विद्यार्थीसमेतलाई सिकाइमा सक्रिय गराउनुहोस् ।

शब्दार्थ र वाक्य निर्माण

(अ) सस्वर पठनका क्रममा विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दको अर्थ शब्दार्थपत्तीका माध्यमबाट स्पष्ट पार्नुहोस् । शब्दको अर्थ बुझनका लागि शब्दकोश प्रयोग गर्न सकिने कुरा बुझाउँदै शब्दकोश प्रयोग गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

(आ) सस्वर पठनका क्रममा रेखाङ्कन गरेका केही शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा टिप्पुहोस् । अर्थबोध गर्नका लागि अनुच्छेदमा प्रयोग भएको वाक्यलाई समेत ध्यान दिने तरिका बुझाउनुहोस् । जस्तै :

शब्द	अर्थ
सिफारिस	कसैको कुनै कार्य सम्पन्न गर्न अरू कसैलाई गरिने अनुरोध
प्रभुत्व	सर्वाधिकार, सम्पन्नता

(इ) विद्यार्थीलाई आफूले लगेको वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पालैपालो मौखिक रूपमा वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

सिफारिस : कक्षा शिक्षकले मलाई कक्षाको नेताको रूपमा सिफारिस गर्नुभएको हुँदा मबाटै राम्रो कामको सुरुआत गर्नुपर्ने छ ।

(ई) विद्यार्थीले बनाएका वाक्य मिले नमिलेका सम्बन्धमा अन्य विद्यार्थीसँग छलफल गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण पनि दिनुहोस् ।

शब्दभण्डार (पर्यायवाची शब्द)

(उ) शिक्षकले आफूले लगेको पर्यायवाची शब्दसूची र तिनको सन्दर्भपूर्ण वाक्यमा प्रयोग गरिएका वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

पर्यायवाची शब्द :

पृथ्वी	धरणी, धर्ती
आँखा	नेत्र, चक्षु, लोचन
घाम	सूर्य, भानु, प्रभाकर

वाक्य : मेरा यी आँखाले संसारका सुन्दर दृश्य हेरेर मनलाई आनन्द दिइरहेका छन् ।

(ऊ) विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार समूह विभाजन गरी प्रदर्शित शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले समूहमा काम गरेको समयमा तत्त्व ठाउँमा पुगी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ऋ) पाठको शब्दभण्डार खण्डका अभ्यास १ का आधारमा पर्यायवाची शब्द पढी छलफल गर्न लगाउनुहोस् । अभ्यास २ का आधारमा पर्यायवाची शब्दबिच जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् । ४ का आधारमा वाक्यमा प्रयोगको अभ्यास पनि गराई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

पाठगत बोध

(अ) विद्यार्थी सङ्ख्याअनुसार समूह विभाजन गरी निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट निर्माण गरिएका बोध प्रश्नको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस् । अनुच्छेदबाट उत्तर खोज प्रोत्साहित गर्नुहोस् । त्यसपछि समूह समूहका बिचमा प्रश्नोत्तर लेखन क्रियाकलाप गराउनुहोस् । आवश्यक ठाउँमा पृष्ठपोषणसहित सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

बोध प्रश्नको नमुना
गोल्डिङ्गले कस्तो बेहोराको सिफरिस पत्र तयार पारे ?
पृथ्वी नारायणले सिन्धुली गढीमा कसलाई तैनाथ गरेका थिए ?

उत्तरको नमुना

उत्तर : गोल्डिङ्गले उपत्यकामा आक्रमण गर्न लागेको र मत्लहरूलाई सहयोग नगरे कम्पनीलाई हानी हुने बेहोराको सिफरिस पत्र तयार पारे ?

(आ) विद्यार्थी समूहबिच आपसमा कापी साटेर परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । प्रश्नको उत्तर नमिलेका ठाउँमा गल्ती पहिचान गरी पुनः सोही समूहलाई सुधार गर्न लगाउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) पाठको साताँ र आठाँ अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दका सन्दर्भपूर्ण वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

नाकाबन्दी, विश्वासपात्र, च्यातचुत

(ग) दिइएका शब्दको पर्यायवाची शब्द लेखी वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् :

सैनिक, उपहार, उचित, आभूषण

(घ) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) गोल्डिङ्गले कस्तो बेहोराको सिफरिस पत्र तयार पारे ?

(आ) पृथ्वीनारायण शाहले सिन्धुली गढीमा कसलाई तैनाथ गरेका थिए ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकताअनुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (अनुच्छेद १५ देखि बाँकी सबै) शब्दार्थ र वाक्य निर्माण पाठगत बोध 	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन गर्न कठिन शब्द शुद्धोच्चारण गर्न सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न सङ्क्षिप्त उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती वाक्यपत्ती शब्दकोश प्रश्नसूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) विद्यार्थीलाई उखान, चुटकिला वा कुनै प्रेरक प्रसङ्ग सुनाउनुहोस र प्रतिनिधि विद्यार्थीलाई पनि सुनाउने अवसर दिनुहोस् ।

(आ) आवश्यक उत्प्रेरणा दिई अगिल्लो दिनको पाठ्यवस्तुको सारबारे छोटो छलफल गराउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शद्धोच्चारण

- (अ) पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद (१५ देखि बाँकी) विद्यार्थीको समावेशिता र गत दिनको सहभागितालाई ख्याल गर्दै पालैपालो विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्न निर्देशन गर्नुहोस्। सस्वर पठनका क्रममा गल्ती उच्चारण भएका ठाउँमा रोकी सच्याउन निर्देशन गर्नुहोस्।

- (आ) अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा उच्चारणमा जटिल लागेका शब्द रेखाङ्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस् ।
 (इ) अनुच्छेद १५ देखि बाँकी सबै सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि, विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाङ्कन गरेका नयाँ शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् र टिपोट गरेका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनहोस् ।

यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार नयाँ शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शब्दपत्ती प्रदर्शन गरेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनहोस. जस्तै :

उच्चारण

अड्डग्रोज

/ अड्डा ग्रेज /

अरिङ्गाल

/अरिंदगाल/

विद्यार्थीले शब्द उच्चारण गर्दा त्रुटि भए नभएको ख्याल गर्नुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई पनि सोधनुहोस् र शब्दोच्चारणमा अशब्द उच्चारण भएको अवस्थामा सहजीकरण गरिरदिनहोस ।

(ई) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १ ले निर्देश गरेबमोजिम शब्दको उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थी, फरक सिकाइ क्षमता भएका विद्यार्थी समेतलाई सिकाइमा सक्रिय गराउनुहोस् ।

शब्दार्थ र वाक्य निर्माण

(अ) विद्यार्थीलाई **विच्काउनु**, हताहत, पत्र, प्रशंसा, विजय जस्ता शब्द दिएर तिनको अर्थ पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले विद्यार्थीले लेखेका अर्थ अवलोकन गरी आवश्यकताअनुसार सुधारका लागि सुझाव दिनुहोस् ।

(आ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ ले निर्देश गरेबमोजिमका शब्दार्थ अध्ययन गर्न लगाई शब्दको अर्थ बुझ्नका लागि शब्दकोश प्रयोग गर्न सकिने कुरा बफाउँदै शब्दकोश प्रयोग गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् । शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास तिन कक्षाकार्यका रूपमा गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) सस्वर पठनका क्रममा रेखाइकन गरेका शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा टिप्पुहोस् र ती शब्दलाई पालैपालो विद्यार्थीलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्य निर्माण गर्न लगाई मौखिक रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आफूले लगेको वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यपत्तीका सहायताले सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न सहयोग गर्नुहोस् ।

जस्तै :

प्रशंसा : शिक्षकले मेरो नृत्यको प्रशंसा गर्नुभयो ।

(ई) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ ले निर्देश गरेबमोजिम शब्द र अर्थबिच जोडा मिलाउन लगाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ ले निर्देश गरेबमोजिम दिइएका शब्दको पर्यायवाची शब्द शब्दकोशका माध्यमबाट पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । दिइएका शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहित गर्नुहोस् र आवश्यकतानुसार वाक्यपत्तीको सहायताले सान्दर्भिक वाक्य निर्माणको नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

शब्द	अर्थ	वाक्य
तारिफ	प्रशंसा	गुरुले मेरो मेहनतको तारिफ गरेपछि मलाई काम गर्न अझै जाँगर चलेको छ ।

पाठगत बोध

(अ) शिक्षकले विषयवस्तु समेट्ने गरी तयार पारेर ल्याएका बोध प्रश्नको सूची प्रस्तुत गर्दै प्रत्येक विद्यार्थीलाई तिनको मौखिक उत्तर दिन लगाउनुहोस् र उनीहरूले लेखेका उत्तर छलफल गराउनुहोस् ।

बोध प्रश्नको नमुना

- मकवानपुरका राजाले आफ्नो सीमा सुरक्षाका लागि के गरेका थिए ?
- किनलक ज्यान जोगाउन कतातिर लागे ?
- गोरखाली सेनाले अड्ग्रेजमाथि कसरी आक्रमण गरे ?

उत्तरको नमुना

किनलक ज्यान जोगाउन जनकपुरतिर लागे ?

(आ) विद्यार्थीले दिइएका उत्तर स्पष्ट नभएमा निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट खोज्न सहयोग गर्नुहोस् र आवश्यकताअनुसार उपयुक्त पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) पाठका एकाइसौँ र बाइसौँ अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दका अर्थ भन्न र सन्दर्भपूर्ण वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

प्रतीक, आत्था, जड्गली

(ग) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) किनलक ज्यान जोगाउन कतातिर लागे ?

(आ) गोरखाली सेनाले अझ्येजमाथि कसरी आक्रमण गरे ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम मिलान कथावस्तु बोध र कथाको संरचना पहिचान चरित्र चित्रण	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम मिलाउन कथावस्तु भन्न कथाको संरचना बताउन चरित्र चित्रण गर्न	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम सूची प्रश्नसूची पात्रगत विशेषता सूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीका जिज्ञासासहित गत दिनको पाठ्यवस्तुको पुनरावृत्ति गराई आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।
पाठ्य कथामा प्रयुक्त पात्रको चरित्रसम्बन्धी जिज्ञासा जगाउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

घटनाक्रम मिलान

(अ) दिइएको जस्तै कथाको घटनाक्रम कार्यकारणको शृङ्खलामा हुने कुरा कुनै छोटो कथाको उदाहरणबाट प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

- कागलाई तिर्खा लाग्नु
- पानीका मुहान सुक्नु
- पानीको खोजीमा गाउँमा पुग्नु
- आधी गाग्रो पानी देख्नु

- दुइगा हालेर गाग्रो भनु
- पानी खाएर तिर्खा मेट्नु

विद्यार्थीलाई माथिको घटनाक्रम मिलाउन लगाउनुहोस् । घटनाक्रम मिलाउन समस्या हुने विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) साकार सपना कथाका अभ्यास खण्डको ६ मा दिइएका घटनालाई शैक्षणिक पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई समूह बनाई पाठ्य कथाका निर्दिष्ट अनुच्छेद बाँडिदिनुहोस् । अभ्यास ६ खण्डमा दिइएका घटना कुन अनुच्छेदमा छन् खोजी गरी छलफल गराउनुहोस् ।

(ई) छलफलपश्चात् मुख्य मुख्य घटनाहरूको क्रम मिलाउन लगाउनुहोस् र समूहगत रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । कथाको घटनाक्रम मिलान सूची यस प्रकार प्रस्तुत गरी उनीहरूले क्रमबद्ध गरेको घटनाक्रम मिले नमिलेको पहिचान गरी सच्चाउन लगाउनुहोस् ।

१. जयप्रकाश मल्लको दिमागमा खतराको घन्टी बजेको

२. पादरीले अड्गेजसँग सहयोग मार्गे सल्लाह दिएको

३. सेक्रेटरीले पत्र पढेर सुनाएका

४. गोल्डिङले दाहिने हातले टेबुलमा ठोकेको

५. तिब्बत हुदै चीनसम्म व्यापार बढाउने सोचेका

६. पृथ्वीनारायण शाहले पत्र खोलेर हेरेका

७. कुहिरो लागेकाले बाटो हिँड्न सहज नभएको

८. गोरखाली सेनाले रातभर अड्गेजलाई लखटिरहेका

९. गोरखाली सेनाले हातहरियारसहित पृथ्वीनारायण शाहकहाँ पुगेका

कथावस्तु बोध र कथाको संरचना पहिचान

(अ) घटनाको क्रम मिलान कार्यपश्चात् घटनालाई जोडेर कुनै एउटा समूहलाई कथावस्तु भन्न प्रेरित गर्नुहोस् । यदि कथावस्तुको शृङ्खला संयोजन गरी कथा भन्न विद्यार्थी अलमिलेमा आवश्यक सहजीकरण गरी विद्यार्थीको सकारात्मक प्रयासको कदर गर्दै आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई कथावस्तुको शृङ्खलामा सुरुका घटनालाई कथाको आदि भाग, विचका घटनालाई मध्य भाग र पछिल्ला घटनालाई अन्त्य भागका रूपमा रहनेबारे जानकारी गराउनुहोस् ।

(इ) पूर्ववत् प्रस्तुत घटना क्रमको आदि, मध्य र अन्त्यको शृङ्खला आपसमा छलफल गराई कथाको संरचनाबारे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ई) पाठ्यपुस्तकको बोध र अभिव्यक्तिअन्तर्गतको अभ्यास ३ (ड) को प्रश्न सोधनुहोस् । विद्यार्थीलाई उत्तर दिन कठिनाइ भएमा कथामा २२ ओटा अनुच्छेद र दोस्रो अनुच्छेदमा चारओटा वाक्य रहेको कुरा स्पष्ट पार्नुहोस् । यस क्रममा विषयवस्तुको प्रसङ्ग र अनुच्छेदका सम्बन्धमा धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

चरित्र चित्रण

(अ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास आठ गर्न पात्रको परिचय, कथामा पात्रको भूमिका, उनीहरूको राजनीतिक अवस्था, अन्य पात्रविचको सम्बन्ध आदि बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् र चरित्रका विशेषताको चर्चा गर्न लगाई पृष्ठपोषण दिनुहोस् । यसका लागि चरित्र चित्रणका आधार बताउनुहोस् । जस्तै :

चरित्र चित्रणका आधार
भूमिका : प्रमुख, सहायक र गौण
प्रवृत्ति : अनुकूल र प्रतिकूल
लिङ्ग : पुरुष र महिला
वर्गीयता : उच्च, मध्यम र निम्न
जीवनचेतना : व्यक्तिगत र सामाजिक
व्यवहार : असल र खराब
स्वार्थ : स्वार्थी र निस्वार्थी
स्थिरता : गतिशील र स्थिर
मनोबल : उच्च मनोबल, कमजोर मनोबल

(आ) माथिका जस्तै बुँदालाई आधार मानी गोल्डिङ्को चरित्र चित्रण गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यकतानुसार सहयोग पनि गर्नुहोस् ।

गोल्डिङ्को चरित्र चित्रणका नमुना बुँदा

(क) प्रमुख पुरुष पात्र

(ख) खल पात्र, द्वन्द्व सिर्जना गर्ने पात्र

(ग) अड्ग्रेजको नेतृत्व लिई योजनाअनुसार कार्य गर्ने स्वार्थी स्वभाव रहेको

(घ) शक्तिको घमन्डको आडमा वार्ता नगरेर रिस र धम्कीमा विदेशी नीति चलाएको

(ड) मल्ललाई सहायता गरी तिब्बतसम्म व्यापार बढाउने नीतिअन्तर्गत गोरखाली विरुद्ध युद्ध छेडेको

(च) युद्धमा हार भएपछि त्रसित भावमा अन्य अड्ग्रेजलाई गुहारेको

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका घटनाको क्रम भन्नुहोस् :

- (अ) जयप्रकाश मल्लको दिमागमा खतराको घन्टी बजेको
- (आ) गोरखाली सेनाले हातहतियारसहित पृथ्वीनारायण शाहकहाँ पुगेका
- (इ) पृथ्वीनारायण शाहले पत्र खोलेर हेरेका
- (ख) कथाको उन्नाइसौं अनुच्छेद पहिचान गरी उक्त अनुच्छेदमा रहेका वाक्य सङ्ख्यासमेत भन्न लगाउनुहोस् ।
- (ग) गोल्डिङ्को चरित्र चित्रण गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● कथाकथन ● पाठगत बोध प्रश्नोत्तर ● सङ्खिप्त प्रश्नोत्तर ● वक्ता पहिचान ● प्रश्न निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> ● कथाकथन गर्न ● बोध प्रश्नको उत्तर दिन ● सङ्खिप्त प्रश्नको उत्तर दिन ● पाठमा प्रयुक्त वाक्य र ती वाक्यका वक्ता पहिचान गर्न ● प्रश्न निर्माण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● बुँदासूची ● अनुच्छेद ● प्रश्नसूची ● पाठका पात्रले बोलेका वाक्यको अंश र पात्रको नाम सूची ● उत्तरका नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) ‘धार्नी न बिसौली दुई हातले उचाली’ के हो ? **उत्तर : टोपी** जस्ता गाउँखाने कथा सोधेर कक्षा प्रारम्भ गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कथाकथन

- (अ) विद्यार्थीलाई कुनै कथा सुनाउन लगाउनुहोस् । यस क्रममा कथाको संरचना, भाषा शैली, पात्र, परिवेश आदि समेटिएको बुँदा प्रदर्शन गरी प्रदर्शित बुँदालाई ख्याल गरेर कथाकथन गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।
- (आ) कथाकथन गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई उनीहरूले अगिल्ला कक्षामा पढिसकेका कथालाई कथाकथन गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले विद्यार्थीको स्तरअनुसारको कुनै कथाको कथाकथन गरेर धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।
- (इ) पुस्तकालय, सामाजिक सञ्जाल, पत्रपत्रिका, घर परिवारका सदस्य आदिबाट कथा पढन र सुन्न सकिने कुरा बताइदिनुहोस् ।

पाठगतबोध प्रश्नोत्तर

- (अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ का आधारमा प्रश्नोत्तरको अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले सम्भव भए प्रोजेक्टरका माध्यमबाट नभए प्रश्नको सूची बनाएर प्रश्न प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

प्रश्न :

‘साकार सपना’ कथा पढी दिइएका प्रश्नको मौखिक उत्तर दिनुहोस् :

- (क) कथाअनुसार नेपाल खाल्डामा को वस्थो ?
- (ख) नेपाल खाल्डो देखाउने जिम्मा कसले लियो ?
- (ग) गोरखाली सेनाले अर्नालाई के गरेर जड्गलमा छाडिदिए ?
- (घ) किनलक ज्यान जोगाउन कतातिर लागे ?
- (ङ) कथामा कतिओटा अनुच्छेद छन, दोसो अनुच्छेदमा भएका वाक्य सङ्ख्यासमेत भन्नुहोस् ।

- (आ) कक्षाका विद्यार्थीलाई प्रदर्शन गरेको प्रश्नसूचीबाट प्रत्येक विद्यार्थीलाई एक एकओटा प्रश्न सोधर पाठका आधारमा ती प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । नमुना उत्तरसहित विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

प्रश्न : कथाअनुसार नेपाल खाल्डामा को वस्थो ?

उत्तर : कथाअनुसार नेपाल खाल्डामा केपुचिन पादरी वस्थे ।

- (इ) विद्यार्थीलाई कथाको पहिलो अनुच्छेद मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले यस सन्दर्भमा मौन पठन उपयुक्त भए नभएको अवलोकन गर्नुहोस् र आवश्यकताअनुसार दुईतीन पटकसम्म निर्धारित अनुच्छेद मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् र दिइएका जस्तै प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

सङ्क्षिप्त प्रश्नोत्तर

- (अ) शिक्षकले अभ्यास ७ मा उल्लिखित सङ्क्षिप्त प्रश्न लेखिएको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस् । ती प्रश्नको उत्तर लेख्ने निश्चित ढाँचासमेत प्रस्तुत गरी विद्यार्थीलाई बोध प्रश्नोत्तरका लागि तयार गराउनुहोस् ।

- (आ) विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भन्न सिकाउनुहोस् । जस्तै :

प्रश्न : पृथ्वीनारायण शाहले हेरेको पत्रमा के लेखिएको थियो ?

उत्तर : पृथ्वीनारायण शाह आफ्ना विश्वासपात्रसँग कीर्तिपुरमा आफूले देखेको सपनाका बारेमा कुरा गरिरहेका थिए । त्यसै वेलामा द्वारेले अझ्गेजको पत्र आएको छ भनी पत्र दिएर फर्क्यो । पृथ्वीनारायण शाहले पत्र खोले र हेरे ।

त्यसमा मल्ल राजालाई लगाएको नाकाबन्दी हटाउ भनी लेखिएको थियो । त्यस्तै नाकाबन्दी नहटाएमा गोरखालाई शत्रु घोषणा गर्दै भने कुरासमेत लेखिएको थियो ।

- (इ) यसरी प्रश्न सूचीमा भएका प्रत्येक प्रश्नको अभ्यास गराउँदै विद्यार्थीले उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भने/नभनेको यकिन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
- (इ) सङ्क्षिप्त प्रश्नोत्तरसम्बन्धी थप अभ्यासका लागि अन्य प्रश्न र उत्तरका सूची निर्माण गरेर तिनलाई प्रदर्शन गरी छलफल गराउनुहोस् ।

वक्ता पहिचान

- (अ) पाठमा कुनै पात्रले भनेका भनाइ टिपिएको वाक्यसूची प्रदर्शन गर्नुहोस् । ती वाक्य कसले कसलाई भनेको हो ?
पहिचान

गर्न	वाक्य वा भनाइ	कसले भनेको हो ?	कसलाई भनेको हो ?
	यसमा के के छ ? मलाई सबै वुभाऊ ।	.....	.....
	.....	.....	.....

लगाउनुहोस्, जस्तै :

- (आ) माथिका जस्तै वाक्य टिपोट गरिएको सूची प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई वाक्य र ती वाक्य बोल्ने पात्र र उक्त पात्रले कसलाई भनेको हो ? पहिचान गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । आवश्यकतानुसार विद्यार्थीलाई सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ सम्बन्धी अभ्यास गराई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

प्रश्न निर्माण

- (अ) विद्यार्थीलाई आवश्यकतानुसार समूहमा आवश्यक समय दिई निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट के, कहाँ, कति, किन, कहिले, कसरी जस्ता प्रश्नवाचक सर्वनाम प्रयोग गरी विभिन्न बोध प्रश्न बनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले समूहमा काम गरेको समयमा विद्यार्थी भएकै ठाउँमा पुगी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

- (आ) प्रश्न निर्माण गर्दा विषयवस्तुसँग, अनुमान गर्ने, निष्कर्ष दिने, तर्क दिने, विश्लेषण गर्ने, विवरण दिने खालका प्रश्नसम्बन्धी धारणा निर्माण गर्न लगाउनुहोस् र अवश्यकतानुसार पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(इ) निर्दिष्ट समय समाप्त भएपछि समूहका नेतालाई पालैपालो प्रश्न प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् र अन्त्यमा तिनै प्रश्नको उत्तर समूहगत रूपमा छलफल गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) साकार सपना कथाको कथाकथन गराउनुहोस् ।

(ख) दिइएका प्रश्नको सङ्खिप्त उत्तर दिन लगाउनुहोस् :

(अ) किनलक ज्यान जोगाउन कतातिर लागे ?

(आ) गोखाली राजाले कहाँ आक्रमण गर्ने योजना बनाएका थिए ?

(ग) दिइएका वाक्य कसले कसलाई भनेका हुन पहिचान गर्नुहोस् :

(अ) महाराज गौराङ्गको पत्र आएको छ ।

(आ) यसमा के के छ ? मलाई सबै बुझाउ ।

(घ) पाठको तेस्रो अनुच्छेद पढी तीनओटा प्रश्न निर्माण गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिलेखन चित्र वर्णन सार लेखन व्याख्या लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> विषयवस्तुको सिलसिलाबद्ध प्रस्तुति गर्न श्रुतिलेखन गर्न परिवेश वर्णन गर्न सार लेखन निर्दिष्ट पद्धतिको व्याख्या गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद चित्र सार लेखनको नमुना व्याख्याको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) गत दिनको कक्षाकार्यलाई कक्षा अगाडि आएर केही विद्यार्थीलाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । राम्रा पक्षको प्रशंसा गर्दै आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुको जानकारी गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श्रुतिलेखन

(अ) विद्यार्थीलाई श्रुतिलेखनको अवधारणा र श्रुतिलेखन गर्ने तरिका (अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको दिने, शब्द शब्दविचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि) सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ को अनुच्छेद शिक्षकले वाचन गरी सुनाउनुहोस् र सोका आधारमा श्रुतिलेखन अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) श्रुतिलेखनपश्चात् साथी साथीविचमा कापी साटासाट गर्न लगाई साथी साथीबाटै परीक्षण गराउनुहोस् र शिक्षकले त्यसका लागि आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

(ई) श्रुतिलेखनका क्रममा सफा, स्पष्ट, सबैभन्दा थोरै त्रुटि गर्ने र राम्रा अक्षरमा लेख्ने एक जना विद्यार्थीलाई ताली बजाएर हौसला दिन लगाउनुहोस् ।

(उ) सुनाइ, लेखाइ आदिमा समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी शिक्षकले थप अभ्यास गराउनुहोस् र सहयोग तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

चित्र वर्णन

(अ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास न. १२ तर्फ विद्यार्थीको ध्यान आकर्षण गर्नुहोस् । निर्दिष्ट चित्रलाई सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरमार्फत प्रस्तुत

गर्नुहोस् :

(आ) विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमै चित्रमा देखिएका विषय वा वस्तु र क्रियाकलाप अध्ययन गर्न लगाउनुहोस् । चित्र अध्ययनको कार्य सकिएपछि त्यस चित्रमा देखिएका विषयवस्तु, घटना वा क्रियाकलापको वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) वर्णनकै क्रममा विद्यार्थीलाई यस चित्रमा दुई फौज हातहतियार लिएर एकअर्काका विरुद्ध लड्न तयार भएको देखिन्छ । सबै सिपाही हिंसाका लागि तयार भएका छन् । विचमा पिपलको बोटमुनि बुद्ध जस्ता देखिने एक जना व्यक्ति बसेका छन् । उनी दुवै फौजका सेनाप्रमुखलाई हिंसा प्रतिशोधको भावना होइन मित्रता र अहिंशाको भावनाले मात्र सबैको मन जित्न सकिन्छ भन्ने सन्देश दिइरहेका छन् भन्ने विषयमा प्रस्त पारिदिनुहोस् ।

सार लेखन

(अ) शिक्षकले पाठ्य कथाबाट टिप्पिएका बुँदाका आधारमा कथाको सारका बारेमा छलफल गराउनुहोस् । कथाको सार खिच्न लगाउनुहोस् र आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

पाठ्य कथाको सार खिच्नका लागि विद्यार्थीलाई आदि, मध्य र अन्त्यबाट दिइएका जस्तै प्रश्न सोध्नुहोस् :

- मल्ल राजालाई किन खतराको घन्टी बज्यो र उनले के गरे ?
- पृथ्वीनारायण शाहले कस्तो दुरदृष्टि राखेका थिए ?
- गोल्डडले मल्ल राजालाई सहयोग गर्न खोज्नुको कारण के थियो ?
- गोल्डडको योजना कसरी असफल भयो ?
- कथाको शीर्षक किन उपयुक्त छ ?

(आ) माथि उल्लिखित प्रश्न र घटनाक्रम टिपोटका आधारमा कथा सारका लागि छलफल गर्नुहोस् र माथिका जस्तै बुँदा समेटिएको सार लेखनको नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस् । छोटकरीमा कथा सार लेख्न दिनुहोस् । जस्तै :

उत्तर : 'साकार सपना' कथाको सार

पृथ्वीनारायण शाहले कीर्तिपुर विजय गरेपछि जयप्रकाश मल्लको दिमागमा खतराको घण्टी बजेको हुन्छ । उनले भक्तपुर र ललितपुरसँग यसवारेमा कुरा गरी सहयोग माग्छन् । त्यस वेला नेपाल खालडामा बस्ने एक पादरीले अड्ग्रेजसँग सहयोग मान्ने सल्लाह दिन्छन् । सोही सल्लाहबमोजिम उनले सैनिक सहयोग मार्गदै पत्र लेख्छन् । सेक्रेटरीले पत्र पढाएर गोल्डडलाई सुनाएपछि गोल्डडले दाहिने हातले टेबुलमा ठोक्न पुगे । उनले मल्ल राजालाई सहयोग गरेका आफ्नो खर्च पनि नलाग्ने र तिब्बत हुँदै चीनसम्म व्यापार बढाउने बारेमा सोच्दछन् । उता पृथ्वीनारायण शाहले जासुसमार्फत यी सबै कुरा बुझिरहेका हुन्छन् । एक दिन आफ्ना सपनाको बारेमा कुरा गरिरहेका हुन्छन् । अड्ग्रेजले पठाएको धम्कीपूर्ण पत्र पृथ्वीनारायण शाहले खोलेर पढ्नासाथ च्यातेर थँगेनामा हालिदिन्छन् । उता सिन्धुली गढीको बाटो हुँदै अड्ग्रेज फौज नेपाल आउँछ । कुहिरो लागेकाले बाटो हिँडन उनीहरूलाई सहज हुँदैन । त्यसैविचमा गोरखाली सेनाले आक्रमण गरी अर्ना, अरिङ्गाल, वच्छउँ विच्काएर अड्ग्रेज फौजलाई भागाभाग बनाउँछन् । रातभरि अड्ग्रेजलाई लखेटिरहन्छन् । गोरखाली सेना हतियारसहित पृथ्वीनारायणकहाँ पुग्छन् । आफ्ना सपना पूरा गरेकोमा पृथ्वीनारायण शाहले गोरखाली फौजको प्रशंसा गर्दैन् ।

(इ) विद्यार्थीले कथासार लेखेपछि आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

व्याख्या लेखन

(अ) पाठ्य कथाको उद्धृतांश 'पहाडमा मानिसले मात्र होइन, जनावर, किरा र बिरुवाले पनि लडाइँ गर्दा रहेछन् ।' जस्ता व्याख्या गर्न दिइएका अंशका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) सम्बद्ध अंशमा केन्द्रित रही आशय बढाउनका लागि उक्त अंशको सन्दर्भ, आशय, तर्क, विचार, उदाहरणमा केन्द्रित रही बुँदा बनाउन सिकाउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले व्याख्या गर्दा आदि, मध्य र अन्त्य भागमा लेख्नुपर्ने विषयका बारेमा छलफल गरी लेख्न लगाउनुहोस् र आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् । जस्तै :

पहिलो अनुच्छेदको नमुना

साकार सपना ऐतिहासिक विषयवस्तुमा आधारित कथा हो । यस कथामा गोरखाली र अड्ग्रेजविचको लडाइको प्रसङ्गलाई समेटिएको छ । गोरखाली फौजको वीरताबाट अड्ग्रेज फौज प्रभावित भएका छन् । अड्ग्रेज फौजलाई युद्धका लागि नेपालको भौगोलिक परिवेशका कारण पनि सहज भएको हुँदैन । यस अवस्थामा उनीहरू पहाडमा मानिसले मात्र होइन, जनावर, किरा र बिरुवाले पनि लडाइँ गर्दा रहेछन् भनी चकित हुन्छन् ।

(ई) विद्यार्थीलाई व्याख्याको मध्य भागको संरचनामा केन्द्रित भई निम्न प्रश्न सोधी उत्तर टिपोट गर्न लगाउनुहोस् :

- अड्डेजले किन मल्ल राजालाई सहयोग गर्न खोजे ?
- गोरखाली फौजसँग परम्परागत हातहतियार मात्र हुँदा पनि कसरी अड्डेजलाई पराजित पारे ?
- किनलकले ज्यान जोगाएर भाग्न के के सङ्घर्ष गरे ?
- पृथ्वीनारायणको सपना कसरी साकार भयो ?

अन्तिमको अनुच्छेदको नमुना

अतः अड्डेज सैनिक गोरखाली सैनिकसँग पराजित भए । नेपालको भौगोलिक परिवेशसँग परिचित नभएका कारण अड्डेज फौजलाई जनावर, किरा र बिरुवासमेतले सताएका थिए । सो घटनाबाट अड्डेज फौज युद्धभूमि छोडेर ज्यान जोगाउनका लागि भाग्नु परेको थियो ।

३. मूल्यांकन

- (क) पाठको अन्तिम अनुच्छेद श्रुतिलेखन गराउनुहोस् ।
(ख) दिइएको चित्र वर्णन गर्न लगाउनुहोस् :

(ग) 'साकार सपना' कथाको सार भन्न लगाउनुहोस् ।

(घ) व्याख्या गर्न लगाउनुहोस् :

पहाडमा मानिसले मात्र होइन, जनावर, किरा र बिरुवाले पनि लडाइँ गर्दा रहेछन् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> भाषिक प्रकार्य (सम्भावना) समीक्षात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> भविष्यमा आफ्नो जीवनको सम्भावनासम्बन्धी प्रस्तुति दिन निर्दिष्ट प्रश्नको समीक्षात्मक/विवेचनात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> भाषिक प्रकार्यको नमुना समीक्षात्मक उत्तरको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) अगल्लो दिनको कक्षाकार्यलाई कक्षा अगाडि आएर केही विद्यार्थीलाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । राम्रा पक्षको प्रशंसा गर्दै आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुको जानकारी गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

भाषिक प्रकार्य (सम्भावना)

(अ) शिक्षकले बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १३ प्रदर्शन गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रदर्शित सामग्री पढ्न अभिप्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीसँग सम्भावनासम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । ‘मेरो भविष्यको सम्भावना’ शीर्षकमा विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश, कारण, अनुमान र कल्पनामा आधारित रहेर धारणा बनाउन लगाउनुहोस् ।

(इ) छलफलपश्चात् त्यसैअनुसारको एउटा नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस् र उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा जस्ता कुरामा सचेत हुन सिकाउनुहोस्, जस्तै :

म इन्जिनियरिङ क्षेत्रमा आफ्ना लागि राम्रो सम्भावना देख्छु । मलाई मन पर्ने विषय गणित र भौतिक विज्ञान हो । मेरी दिदीले मेकानिकल इन्जिनियरिङ पढ्दै हुनुहुन्छ । म चाहिँ इलेक्ट्रिकल इन्जिनियरिङ पढ्न चाहन्छु । मलाई इन्जिनियरिङको प्रेरणा दिदीबाट आएको हो ।

नेपालमा इन्जिनियरिङमा अपार सम्भावना छ र राम्रा क्याम्पसले विद्यार्थीलाई पढाइपछि, केही समय काम गर्ने व्यवस्था पनि मिलाइदिन्छन् । त्यस प्रक्रियामार्फत सिकाइ र उन्नति दुवै सहज छन् ।

(ई) प्रस्तुत गरिएको प्रकार्यका आधारमा त्यसमा रहेका सन्दर्भ, सहभागीको भूमिका, दोहोरो सञ्चार, भाषाशैली, शब्दभण्डार आदिको प्रयोगबारे पहिचानात्मक छलफल गराउनुहोस् ।

(उ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १३ मा दिइएको सन्दर्भ बुझेर हरेक समूहलाई आफ्ना विचार व्यक्त गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र रूपमा क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् ।

(ऊ) अन्तिममा भाषाको व्यावहारिक उचित प्रयोग गर्न लगाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

(अ) विवेचनात्मक वा समीक्षात्मक उत्तर लेखन ढाँचा तथा संरचनाबारे छलफल गराउनुहोस् । विवेचना वा समीक्षात्मक उत्तरका लागि बुँदा टिपोट गर्दा निम्न कुरामा ध्यान दिनुपर्नेबारे छलफल गर्नुहोस्, जस्तै :

- कथाकार र कथाको परिचय (एक एक वाक्यमा)
- कथाका पात्रहरू र तिनीहरूको चरित्र
- कथामा वर्णन भएको परिवेश
- कथामा वर्णन गरिएका मुख्य मुख्य ऐतिहासिक घटना
- विभिन्न तर्क र उदाहरण प्रस्तुत गर्दै विषयका राम्रा तथा नराम्रा पक्षको विश्लेषण
- निष्कर्ष

(आ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको क्रियाकलाप १२ तर्फ विद्यार्थीलाई आकर्षित गर्नुहोस् र साथी साथी मिलेर ती प्रश्नको उत्तर समेटिने खालका बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले तयार पारेका बुँदा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । प्रस्तुति सुनी बुँदाका विषयवस्तुबारे प्रतिक्रिया दिन लगाउनुहोस् । तिनै बुँदालाई समेटेर मौखिक रूपमा लामो उत्तरको संरचना तयार पार्न सिकाउनुहोस् ।

(ई) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको प्रश्न १२ मा केन्द्रित भई शिक्षकले तयार पारेको नमुना बुँदा प्रस्तुत गर्नुहोस् र समेटिनुपर्ने विषयवस्तुका बारेमा थप छलफल गराउनुहोस्, जस्तै :

- 'साकार सपना' ऐतिहासिक विषयवस्तुमा आधारित कथा रहेको
- कथामा नेपाल एकीकरणको एउटा ऐतिहासिक सन्दर्भमार्फत राष्ट्रिय चेतना जागृत गर्ने उद्देश्य राखिएको
- गोरखाली फौजको वीरताको खुलेर प्रशंसासमेत गरेका
- पृथ्वीनारायण शाहले सपना देखेको र उक्त सपनालाई गोरखाली फौजले साकार पारेको सन्दर्भ कथामा मुख्य रूपमा अभिव्यक्त भएको
- मल्ल राजा र अड्डेजविचमा भएका सबै गतिविधि जासुसीमार्फत पृथ्वीनारायण शाहले बुझिरहेका
- राजाले राम्रो सपना देखेको बारेमा उनी कुरा गरिरहेका र आफ्नो सपना पूरा हुने बारेमा आफ्ना विश्वासपात्रसँग बताइरहेका
- द्वारेले अड्डेजले पठाएको धम्कीपूर्ण पत्र दिएर गएपछि पृथ्वीनारायण शाहले खोलेर पढी च्यालेका
- उता सिन्धुली गढीको बाटो हुँदै अड्डेज फौज नेपाल आएका
- कुहिरो लागेकाले बाटो हिँडन अड्डेजलाई कठिन भएको
- गोरखाली सेना हतियारसहित पृथ्वीनारायण शाहकहाँ पुगेका
- आफ्ना सपना पूरा गरेकोमा पृथ्वीनारायण शाहले गोरखाली फौजको प्रशंसा गरेका ।
- पृथ्वीनारायण शाहले देखेको सपना उनका विश्वास पात्र वंश गुरुङ, वंशराज पाण्डे र वीरभद्रको सहायतामा पृथ्वीनारायण शाहले पूरा गरेका
- उनले आफ्नो सपना पूरा गर्न सहयोग गर्ने वंश गुरुङलगायत गोरखाली फौजको प्रशंसासमेत गरेका

- (उ) बुँदाका आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेख्न आवश्यक समय दिनुहोस् ।
- (ऊ) विद्यार्थीले लेख्दै गर्दा प्रत्येक विद्यार्थीमाझ पुगी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (ऋ) केही विद्यार्थीलाई उनीहरूले तयार पारेका उत्तर कक्षामा प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउनुहोस् । अन्त्यमा शिक्षकले तयार पारी त्याएको विवेचनात्मक उत्तरको नमुनासमेत प्रदर्शन गरी उपयुक्त पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

नमुना विवेचनात्मक उत्तर

‘साकार सपना’ कथामा के पृथ्वीनारायण शाहको सपना पूरा भयो, समीक्षात्मक उत्तर लेख्नुहोस् ।

साकार सपना ऐतिहासिक विषयवस्तुमा आधारित कथा हो । यस कथामा नेपाल एकीकरणको एउटा ऐतिहासिक सन्दर्भमार्फत राष्ट्रिय चेतना जागृत गर्ने उद्देश्य राखिएको छ । यसका साथै गोरखाली फौजको वीरताको खुलेर प्रशंसासमेत गरिएको छ । पृथ्वीनारायण शाहले सपना देखेको र उक्त सपनालाई गोरखाली फौजले साकार पारेको सन्दर्भ कथामा मुख्य रूपमा अभिव्यक्त भएको छ ।

मल्ल राजा र अड्डेजविचमा भएका सबै गतिविधि जासुसीमार्फत पृथ्वीनारायण शाहले बुझिरहेका थिए । एक दिन आफूले राम्रो सपना देखेको बारेमा उनी कुरा गरिरहेका हुन्छन् र आफ्नो सपना पूरा हुने बारेमा आफ्ना विश्वासपात्रसँग बताइरहेका थिए । द्वारेले अड्डेजले पठाएको धम्कीपूर्ण पत्र दिएर गएपछि पृथ्वीनारायण शाहले खोलेर पढे अनि च्यातेर अङ्गेनामा हालिदिए । उता सिन्धुली गढीको बाटो हुदै अड्डेज फौज नेपाल आउँछ । कुहिरो लागेकाले बाटो हिँडन उनीहरूलाई सहज हुँदैन । त्यसैविचमा गोरखाली सेना हतियारसहित पृथ्वीनारायणकहाँ पुग्छन् । आफ्ना सपना पूरा गरेकोमा पृथ्वीनारायण शाहले गोरखाली फौजको प्रशंसा गर्दैन् ।

यसप्रकार पृथ्वीनारायण शाहले देखेको सपना उनका विश्वासपात्रहरू वंशु गुरुङ, वंशराज पाण्डे र वीरभद्रको सहायतामा पृथ्वीनारायण शाहले पूरा गरे । उनले आफ्नो सपना पूरा गर्न सहयोग गर्ने वंशु गुरुङलगायतका गोरखाली फौजको प्रशंसासमेत गरे ।

३. मूल्यांकन

(क) भविष्यमा आफू कुन क्षेत्रमा परिचित हुने सम्भावना देख्नुहन्छ ? भन्ने प्रश्नको तर्कसहित उत्तर दिन लगाउनुहोस् ।

(ख) साकार सपना कथाका आधारमा पृथ्वीनारायण शाहले पूरा गरेको सपनाको समीक्षा गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौँ दिन

१. सिकाइको क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
------------	---------------	------------------

<ul style="list-style-type: none"> विशेषण शब्दको पहिचान र प्रयोग भेदक र भेदविच सङ्गति विशेषण र विशेष्यविच सङ्गति समापक र असमापक क्रियाको पहिचान र प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> विशेषण शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न भेदक र भेदविच सङ्गति मिलाउन विशेषण र विशेष्यविच सङ्गति मिलाउन समापक र असमापक क्रियाको पहिचान र प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> नमुना अनुच्छेद शब्दपत्ती वाक्यपत्ती
--	--	---

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कक्षाकोठामा प्रवेश गर्नेवित्तिकै कक्षाकोठाको रड, आकार, विद्यार्थी सङ्ख्या, कुन पिरियड आदि जस्ता प्रश्न सोधी कस्तो, कत्रो, कति, कुन, कसको जस्ता प्रश्नको उत्तरमा आएका शब्द विशेषण हुन् भन्ने कुरा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

विशेषण शब्दको पहिचान र प्रयोग

(अ) शिक्षकले स्लाइडको माध्यमबाट रेखाइकन गरिएका विशेषण प्रयुक्त अनुच्छेद प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट विशेषण शब्दको सूची बनाउन सिकाउनुहोस् । तिनै सूचीबद्ध गरिएका विशेषण शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् ।

अनुच्छेदको नमुना

ठुलो पिपलको रुखमा धेरै चरा वसे । हजुरबुवाले सानी बहिनीलाई चरा चिन्न लगाउनुभयो । बहिनीले औलाले देखाउदै भनिन, “त्यो कालो चराको नाम काग हो । हरियो चरा सुगा हो । त्यो सेतो चराको नाम बकुल्ला हो ।” उनले नयाँ सङ्कमा पुरानो साइकल चढेर साथी आइरहेको देखिन् । त्यसपछि बहिनी साथीको साइकलमा बसिन् । पर चौतारीमा पुगेपछि दुवै जना आफ्ना आफ्ना घरतिर लागे ।

‘कस्तो’ को उत्तर आउने पद	कालो, हरियो, सेतो
‘कत्रो’ को उत्तर आउने पद	ठुलो, सानी
‘कति’ को उत्तर आउने पद	धेरै
‘कुन’ को उत्तर आउने पद	नयाँ, पुरानो

‘कसको’ को उत्तर आउने पद	साथीको, आफ्ना
-------------------------	---------------

(आ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास १ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । अनुच्छेदबाट विशेषण शब्द पहिचान गरी टिपोट गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कक्षाकार्य सकिएपछि कापी परीक्षण गरेर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास १ का आधारमा विशेषण शब्द पहिचान र २ का आधारमा विशेषण शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कक्षाकार्य सकिएपछि साथी साथीविच कापी साटेर परीक्षण गर्न लगानुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा विशेषण शब्द पहिचान गरी खाती ठाउँ भर्ने अभ्यास गराई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

भेदक र भेदविच सङ्गति

(अ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ३ का आधारमा अनुच्छेदबाट भेदक र भेद पद पहिचान गरी सङ्गति मिलाउन सिकाउनुहोस् । यस क्रममा भेदक पद नामपदभन्दा अगाडि आएको हुन्छ । नामपद चाहिँ भेद्य हुने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । त्यसै क्रममा भेदक पद षष्ठी विभक्ति लागेर बन्ने धारणा पनि बुझाउनुहोस् । जस्तै :

सुमनका दाजु भलादमी छन् ।

भेदक पद : सुमनका

भेद्य पद : दाजु

(आ) भेदक र भेद्य पद पहिचान गरी टिपोट गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कक्षाकार्य सकिएपछि कापी परीक्षण गरेर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

विशेषण र विशेष्यविच सङ्गति

(अ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास १ को अनुच्छेद पुनः प्रदर्शन गरी सामान्यतया विशेषण पदभन्दा पछाडि नामपद रहने र उक्त नाम नै विशेष्य हुने कुरा बुझाउनुहोस् । जस्तै :

फूलमाया रातो चोलो, खैरो सारी र पहेलो कोट लगाएर प्रतीक्षालयमा उभिइन् । चार जना युवक दुईओटा मोटरसाइकलमा आएर उनका अगाडि रोकिए । नयाँ मोटरसाइकलमा बसेका युवकले धरान जाने बाटो सोधे । पुरानो मोटरसाइकलमा बसेका युवकले खाँदबारी पुग्न लाग्ने समय सोधे । त्यति बेला ठुलो बस हर्न बजाउदै आयो । अचम्म ! त्यो बसमा त उनका मामा पो हुनुहुँदो रहेछ । फूलमाया आफ्ना सामान छतमा राखेर बसमा चढिन् । बसका धेरै सिट भरिएका थिए । अबको केही घण्टामा उर्नी मामाघर पुग्ने छिन् ।

माथिको अनुच्छेदमा रहेका : रातो, खैरो, पहेलो जस्ता शब्द विशेषण र ती शब्दभन्दा पछि आएका चौलो, सारी, कोट जस्ता शब्द विशेष्य हुन् भन्ने कुरा शब्दपत्तीका माध्यमबाट प्रकाश पारिदिनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा खाली ठाउँमा विशेषण शब्द भर्न कक्षाकार्य सकिएपछि खाली ठाउँ भरेर पूरा गरेको वाक्य पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको उत्तर सुनेर आवश्यकतानुसार वाक्यपत्तीको प्रयोग गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

समापक र असमापक क्रियाको पहिचान र प्रयोग

(अ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ७ का आधारमा अनुच्छेदको नमुना लिएर समापक र असमापक क्रिया पहिचान गर्न सिकाउनुहोस् । सहजीकरणका क्रममा क्रियाको आधार पद धातु हुने कुरा उदाहरणसहित बुझाउनुहोस् । त्यसपछि वाक्य पूरा गर्ने पद समापक क्रिया र वाक्य पूरा नगर्ने पद असमापक क्रिया हुने कुरा वाक्यपत्तीका माध्यमबाट धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

सिकर्मी दाइले किताब राख्ने दराज लिएर आउनुभयो ।

माथिको वाक्यमा ‘राख्ने’, ‘लिएर’ र ‘आउनुभयो’ पद धातुबाट बनेका छन् । ‘राख्ने’ र ‘लिएर’ पदले वाक्य पूरा नगरेकाले असमापक क्रिया तथा ‘आउनुभयो’ पदले वाक्य पूरा गरेकाले समापक क्रिया हुन्छ ।

(आ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ७ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । अनुच्छेदबाट समापक र असमापक क्रिया पहिचान गरी टिपोट गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कक्षाकार्य सकिएपछि कापी परीक्षण गरेर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) रातो, पिरो, धेरै, नुनिलो, अमिलो र गुलियो विशेषण शब्द प्रयोग गरी खानेकुराको वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएको अनुच्छेदलाई भेदक र भेद्यबिचको सङ्गति मिलाउन लगाउनुहोस् :

कमला मेरो बहिनी हुन् । उनको साथीहरू असल छन् । कमलाको बहिनी पनि छन् । उनी आफ्नो बहिनीलाई माया गर्दिन् । म पनि मेरा भाइ, मेरो बहिनी, मेरो साथीलाई माया गर्दु ।

(ग) पाँच पाँचओटा विशेषण र विशेष्य शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(घ) दिइएको अनुच्छेदमा रहेका समापक र असमापक क्रिया पहिचान गरी भन्न लगाउनुहोस् :

हिमाल हेरेर म मख्ख थिएँ । उनीहरू हिँडै उकालो लागे भने म चाहिँ गाडी चढेर गएँ । गाडीमा बसेर पुस्तक पढ्दा पनि निकै आनन्द आइरहेको थियो ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सामान्य, प्रेरणार्थक र नाम धातुको पहिचान र प्रयोग वर्णविन्यास (दीर्घ इकार) को पहिचान र प्रयोग श्रुतिबोध परियोजना कार्य 	<ul style="list-style-type: none"> सामान्य, प्रेरणार्थक र नाम धातुको पहिचान र प्रयोग गर्न दीर्घ इकार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्य) को पहिचान र प्रयोग गर्न श्रुतिबोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न ऐतिहासिक घटना अध्ययन र बुँदा टिपोट र कथा रचना गर्न (गृहकार्यका रूपमा) 	<ul style="list-style-type: none"> नमुना अनुच्छेद शब्दपत्ती वाक्यपत्ती सुनाइ पाठ २ को शब्द सामग्री

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) गत दिनको कक्षाकार्यलाई कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाई आवश्यक पृष्ठपोषणसहित आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस्।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सामान्य, प्रेरणार्थक र नाम धातुको पहिचान र प्रयोग

(अ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ५ का आधारमा तालिकाको नमुना लिएर सामान्य धातु, प्रेरणार्थक धातु र नाम धातु पहिचान गर्न सिकाउनुहोस्। सहजीकरणका क्रममा धातुबाट बन्ने पद क्रिया हुने कुरा उदाहरणसहित बुझाउनुहोस्। त्यसपछि प्रत्यय नलागेका धातु सामान्य धातु, सामान्य धातुमा आउ प्रत्यय लागेर बनेका प्रेरणार्थक धातु र नामिक (नाम, विशेषण र क्रियायोगी) शब्दमा इ, याउ तथा आउ प्रत्यय लागेर बनेका धातु नाम धातु हुने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्। जस्तै :

सामान्य धातु	प्रेरणार्थक धातु	नाम धातु
खा, राख, भन, लेख, पढ, मिस, जित, बोक, जोत, डाक, धु, पिट, भन, लि, हेर, हाल, सिउ, सह, सक, भेट, मिच,	खुवाउ, भनाउ, लेखाउ, जिताउ, बोकाउ, जोताउ, किनाउ, बेराउ, फेराउ, पिसाउ, सिकाउ	रोगाउनु, पहेलिनु, मट्याउनु, बहुलाउनु, लठ्याउनु, पोक्याउनु, नड्याउनु, चोख्याउनु, बाहिरि, भित्र्याउ

(आ) सामान्य, प्रेरणार्थक र नाम धातु प्रयुक्त अनुच्छेद स्लाइडका मार्फत प्रस्तुत गर्नुहोस्। विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट सामान्य, प्रेरणार्थक र नाम धातु शब्द पहिचान गरी टिपोट गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस्।

(इ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ६ ले निर्देश गरेका शब्द सामान्य धातु, प्रेरणार्थक धातु र नाम धातु के के हुन्, पहिचान गरी तालिकामा उल्लेख गर्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस्। जस्तै :

सामान्य धातु	नाम धातु	प्रेरणार्थक धातु
साट	मोटाउ	बनाउ .....

वर्णविन्यास (दीर्घ ईकार) को पहिचान र प्रयोग

(अ) फरक फरक रड्ले रेखाङ्कन गरिएका सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ ईकार प्रयोग भएका शब्द प्रयुक्त वाक्य प्रदर्शन गर्नुहोस् र सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ ईकार प्रयोग भएका शब्दको सूची बनाउन लगाई तिनलाई प्रयोग गरेर आपनै मौलिक वाक्य बनाउन लगाउनुहोस्।

(आ) शब्दको सुरु विच र अन्तिममा दीर्घ ईकार प्रयोग भएका शब्द प्रयुक्त अनुच्छेद प्रस्तुत गर्नुहोस्। विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ ईकार प्रयोग शब्द पहिचान गरी तालिकामा टिपोट गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

मेरी दिदी जीवनलाई राम्री बुझनुहुन्छ । पीताम्बर पनि जिन्दगीप्रति सचेत छन् । जीवनलाई पकृतिको प्रतीक मान्ने समीक्षा पनि सचेत छिन् । प्रीतिको बुझाइ पनि यस्तै छ । हामी सबैको चिन्तन यस्तै भए कीर्ति राख्ने काम पनि गर्न सकिन्यो कि ?

शब्दको सुरुमा दीर्घ ईकार भएका शब्द	शब्दको मध्यमा दीर्घ ईकार भएका शब्द	शब्दको अन्तिममा दीर्घ ईकार भएका शब्द
.....	.....	.....

(इ) शब्दको सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ ईकार प्रयोग भएका शब्द सूची प्रस्तुत गरी अनुच्छेद लेख्न लगाउनुहोस् साथै भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ८ लाई कक्षाकार्य गराउनुहोस्। कक्षाकार्य गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस्।

दीर्घ ईकार प्रयुक्त शब्दहरू

ईश्वर, एकीकृत, केन्द्रीकरण, काकी, शूल, काकी, चरी, माइली, बुहारी, भान्जी, भैसी, शीघ्र, बहिनी, साली, तीव्र, बुहारी, कुमारी, जेठी

श्रुतिबोध

(अ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठको अभ्यासका लागि तयार गराउनुहोस् । सुनाइ पाठका लागि कक्षाको वातावरण शान्त बनाउनुहोस् र सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका बताउनुहोस् । जस्तै :

- सुनाइ पाठका विषयवस्तु ध्यानपूर्वक सुन्ने
- सुनाइ र बोलाइ खण्डमा दिइएका प्रश्न ध्यानपूर्वक सुन्ने
- सुनाइ पाठमा आधारित भएर प्रश्नमा आधारित भएर पूर्ण संरचनासहितको उत्तर भन्ने

(आ) विद्यार्थी सझेयाका आधारमा युगल वा बेन्चगत समूह निर्माण गरी टोली नेता छान्नुहोस् । विद्यार्थीलाई सुनाइ र बोलाइका बारेमा छलफल गराई टोली नेतामार्फत धारणा राख्ने अवसर दिनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ २ सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले सुनाइ पाठ २ स्वयम्भूत वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरेर वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी कम्तीमा दुई पटक पाठ सुनाउन सक्नुहुने छ ।

(ई) सुनाइ पाठका आधारमा निर्धारित सुनाइ र बोलाइ पाठको अभ्यास १ को निर्देशानुसारको प्रश्नसूची प्रदर्शन गरी अभ्यास मौखिक रूपमा गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

- सबै साथी खाजा खाना खान बाहिर निस्किए ।
- नयनले मोजाभित्र कलम लुकायो ।

(उ) विद्यार्थीले प्रस्तुत गरेका उत्तरका सम्बन्धमा आवश्यक छलफल गराउनुहोस् र उनीहरूका प्रतिक्रिया लिई पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थीलाई अभ्यास २ तर्फ केन्द्रित गर्नुहोस् र सोधिएका प्रश्नको मौखिक उत्तर दिन अभिप्रेरित गर्नुहोस् । यस सन्दर्भमा वाक्यको पूर्ण संरचनामा उत्तर दिनुपर्ने कुरा पुनःस्मरण गराउनुहोस् र उत्तरको नमुनासमेत प्रदर्शन गरी अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

प्रश्न : कसको कलम हराएको थियो ?

उत्तर : कमलाको कलम हराएको थियो ।

(ऋ) सुनाइ पाठका आधारमा विभिन्न प्रश्नका चिट्ठा निर्माण गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई चिट्ठा टिप्प लगाई आफूलाई परेको प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीका कार्यको अवलोकन गर्दै आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

परियोजना कार्य

(अ) सिर्जना र परियोजना कार्यको अभ्यास २ को निर्देशनअनुसार पुस्तकालयबाट ऐतिहासिक घटनासँग सम्बन्धित सामग्री अध्ययन गरी कथा लेखनका लागि बुँदा टिपोट गरी कथा लेखेर ल्याउन गृहकार्य दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) खा, जिताउ, मोटाउ, लेखाउ, पढ् कुन कुन धातुका प्रकार हुन् ?

(ख) बुहारी, मीन, सरलीकरण शब्दका दीर्घ ईकार कुन कुन ठाउँमा छन् ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दसौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
कथा रचना	दिइएका बुँदाका आधारमा कथा तयार पाने	<ul style="list-style-type: none"> कथाका बुँदाको स्लाइड वा चार्ट कथाको नमुना चार्ट सङ्कलित ऐतिहासिक कथाको प्रस्तुति
सङ्कलित ऐतिहासिक कथाको प्रस्तुति	आफूले सङ्कलन गरी ल्याएको ऐतिहासिक कथा प्रस्तुत गर्ने	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) शिक्षकले कुनै ऐतिहासिक कथा सुनाएर विद्यार्थीलाई उत्साहित बनाउनुहोस् र विद्यार्थीबाट सिर्जनात्मक प्रतिभा सुनी ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।
 (आ) अगिल्लो दिन दिइएको परियोजना कार्यका बारेमा विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गर्न लगाई छलफल गराउनुहोस् । आज कक्षाकार्यका रूपमा कथाको समीक्षा र प्रस्तुतीकरण तथा कथा लेखन गरिनेबारे जानकारी गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

निर्देशित कथा लेखन

- (अ) विद्यार्थीलाई कथा लेखनको प्रक्रियाबारे सोधपुछ गरी उनीहरूको पूर्वज्ञानको जानकारी लिनुहोस् ।
 (आ) कथा लेखन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुरा बारेमा विद्यार्थीलाई छलफल गर्न लगाउनुहोस् । छलफलपश्चात् प्राप्त निचोड भन्न अवसर प्रदान गर्नुहोस् । कथाको शीर्षक राख्न, कथाको आदि भाग, मध्य भाग र अन्त्य भागमा कुन कुन घटनालाई प्रस्तुत गर्ने, निर्दिष्ट बुँदालाई विस्तार कसरी गर्ने आदि बारेमा कथा रचना गर्ने तरिका छलफल गराई शिक्षकले आवश्यक भएमा थप सबलीकरण गरिदिनुहोस् ।
 (इ) कथा लेखन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्षबारे विद्यार्थीको छलफलपश्चात् प्राप्त निचोड प्रस्तुत गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।
 (ई) कथा लेख्दा निर्दिष्ट बुँदालाई विस्तार कसरी गर्ने तथा कथा रचना गर्ने तरिका आदि बारेमा छलफल गराई शिक्षकले आवश्यक परेमा कथाको नमुना पनि प्रदर्शन गरी थप सबलीकरण गरिदिनुहोस् ।
 (उ) प्रत्येक विद्यार्थीलाई सिर्जना र परियोजना कार्यको अभ्यास १ का निर्दिष्ट बुँदा प्रदर्शन गरी ती बुँदामा आधारित भई कथा रचना गर्न लगाउनुहोस् । यसका लागि आवश्यक समय दिनुहोस् ।
 (ऊ) कथाको रचना गरिसकेपछि प्रतिनिधिमूलक रूपमा विद्यार्थीलाई कथा वाचन गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । आवश्यक छलफल गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

कथा प्रस्तुति

- (अ) सिर्जना परियोजना कार्यको क्रियाकलाप २ अनुसार अगिल्लो दिन सामग्री अध्ययन गरी बुँदा टिपेर लेख्न लगाइएको ऐतिहासिक कथाबारे कक्षामा छलफल गर्नुहोस् ।
- (आ) शिक्षकले आफूले त्याएको नमुना कथा प्रस्तुत गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीले खोजेर त्याएको कथा सकेसम्म प्रत्येक विद्यार्थीलाई पठन गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीको प्रस्तुतीकरण शैली र हाउभाउमा विशेष ख्याल गर्नुहोस् ।
- (ई) अन्य विद्यार्थीलाई आवश्यक प्रतिक्रिया दिन लगाई अन्तरक्रिया गराउनुहोस् ।
- (उ) प्रस्तुत कथाबारे थप छलफल गराई आवश्यकतानुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएका बुँदाका आधारमा कथा तयार गन लगाउनुहोस् :

ठुलो जड्गलमा मौरी र हाती हुनु .....हाती धेरै बलियो हुनु ..... घमन्डी भएकाले जड्गलका जन्तुलाई तर्साउनु.....हातीले रुख उखेलेर बन मास्नु .....मौरीको चाका भएको रुख उखेल्नु.....मौरी सबै मिली हातीलाई चिल्नु.....हाती रुनु.....दुई तिन दिन हाती उठ्न नसक्नु.....हातीले बलको घमन्ड कहिल्यै नगर्नु ।

(ख) विद्यार्थीलाई आफूले सुनेको वा जानेको कथा भन्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाठ : ३

स्वामी प्रपन्नाचार्य

विधा : जीवनी

कार्यघण्टा : ९

परिचय

‘स्वामी प्रपन्नाचार्य’ जीवनी विधाको पाठ हो । समाज राष्ट्र तथा मानव जातिका निमित विशिष्ट योगदान पुऱ्याउने व्यक्तिको व्यक्तित्वको विभिन्न पक्षमा प्रकाश पार्ने तथ्यमूलक सामग्रीको क्रमबद्ध तथा सुन्दर प्रस्तुति नै जीवनी हो । जीवनी विशेषतः व्यक्तिको जीवन गाथामा आधारित हुन्छ । जीवनी शिक्षणबाट विद्यार्थीको बोध तथा अभिव्यक्ति क्षमता, लेखन क्षमता र शब्दभण्डारमा वृद्धि हुन्छ । जीवनी शिक्षणबाट विद्यार्थीमा उत्साह र प्रेरणा प्रदान हुन्छ । विद्यार्थीको व्यक्तित्वको निर्माण र भाषिक सिपको विकासमा जीवनी शिक्षणबाट महत्त्वपूर्ण सहयोग पुग्छ ।

यस पाठमा जीवनी शिक्षणअन्तर्गत सुनाइ र बोलाइ सिप विकासका लागि सुनाइ र विषयवस्तु पहिचान, संरचना र भाषाशैली पहिचान, घटनाक्रम पहिचान, धारणा निर्माण प्रस्तुति, व्यक्तित्व वर्णनका साथै छलफल, प्रश्नोत्तर तथा अनुमान जस्ता क्रियाकलाप निर्धारण गरिएको छ । बोलाइ सिप विकासका लागि समयबद्ध सस्वर पठन, मौन पठन र प्रश्नोत्तर, संरचना पहिचान, घटनाक्रम पहिचान, लक्ष्य निर्धारण र प्रस्तुतिसम्बन्धी

क्रियाकलाप समेटिएका छन् । लेखाइ सिप विकासका लागि घटनाक्रम मिलान, व्यक्तिवृत्त लेखन, सार लेखन, प्रश्नोत्तर, अनुकरणात्मक जीवनी लेखन, बुँदा टिपोट र सारांश लेखन तथा सम्बन्धित विद्या विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना समावेश गरिएको छ । शब्दभण्डार क्षमताको विकासका लागि विपरीतार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग निर्धारण गरिएको छ । भाषिक संरचनाअन्तर्गत पूर्णविराम, अल्पविराम, अर्धविराम, प्रश्न चिह्न, उद्गार चिह्न, योजक चिह्न, कोष्ठक चिह्न र निर्देशन चिह्न तथा वर्णविन्यासअन्तर्गत शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा हस्त उकारको पहिचान र प्रयोग समावेश गरिएको छ । भाषिक प्रकार्यअन्तर्गत मूल्याङ्कनलाई समावेश गरिएको छ ।

अनुमानित पाठ्यभारअनुसार तयार गरिएको पाठ्यवस्तस्तुगत वितरणको योजना र निर्देशनको उपयोग तथा आवश्यकताअनुसार विविध विद्यार्थी केन्द्रित क्रियाकलापको उपयोग गरेर कक्षा शिक्षणलाई उपलब्धिमूलक बनाउन सकिन्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका र आवश्यकताअनुसार अन्य विविध थप अभ्यास गराउनु प्रभावकारी हुन्छ ।

पाठ ३ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघटना
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल सस्वर पठन (अनुच्छेद १, २ र ३) शुद्धोच्चारण शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पाठको पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तु र चित्रका आधारमा छलफल गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्न निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चरण गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको अनुच्छेद र चित्र स्वामी प्रपन्नाचार्यको तस्विर शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, वाक्यपत्ती, प्रश्न प्रश्न सूची 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (अनुच्छेद ४, ५ र ६) शुद्धोच्चारण 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई सस्वर पठन गर्न निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चरण 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती, अर्थपत्ती र शब्दकोश 	१

	<ul style="list-style-type: none"> शब्दार्थ र वाक्य रचना लक्ष्य निर्धारण र कक्षा प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्यमाप्रयोग गर्न आफ्नो लक्ष्यका सन्दर्भमा कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> वाक्यपत्ती 	
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (अनुच्छेद ७ देखि अन्तिमसम्म) शुद्धोच्चारण शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) मौन पठन र बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्न निर्दिष्ट शब्द शब्दसँग उच्चारण गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थ बताउन निर्दिष्ट अनुच्छेद मौन पठन गरी बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश, वाक्यपत्ती प्रश्नसूची उत्तरको नमुना 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> विपरीतार्थी शब्दको पहिचान, प्रयोग तथा अर्थ पहिचान अर्थ लेखन र वाक्य रचना छलफल, प्रश्नोत्तर तथा अनुमान सार लेखन समीक्षात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> विपरीतार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न निर्दिष्ट शब्दको अर्थ बोध गरी लेखन वाक्य रचना गर्न निर्दिष्ट विषयवस्तुमा आधारित भई छलफल, प्रश्नोत्तर तथा अनुमान गर्न पाठ्य जीवनीको सार लेख्न पाठ्य विषयमा आधारित भई समीक्षात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> विपरीतार्थी शब्द सूची अनुच्छेद वाक्यपत्ती सार लेखनका लागि तयार गरिएको बुँदासूची सार लेखनको नमुना समीक्षात्मक उत्तर लेखनको नमुना 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम पहिचान प्रश्नोत्तर धारणा निर्माण र प्रस्तुति व्यक्तित्व वर्णन भाव विस्तार 	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम पहिचान गरी लेखन सङ्खिप्त उत्तर लेखन विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण गरी कक्षा प्रस्तुति गर्न स्थानीय व्यक्तित्वको योगदान पहिचान गरी व्यक्तित्व वर्णन गर्न भाव विस्तार गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रमका बुँदा नमुना उत्तर स्थानीय समाजसेवीको तस्विर भाव विस्तारको ढाँचा भाव विस्तारको नमुना 	१
छैठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> बुँदा टिपोट तथा सारांश लेखन भाषिक प्रकार्य (मूल्यांकन) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद पढी बुँदा टिपोट र सारांश लेखन मूल्यांकनमा आधारित भएर भाषिक अभिव्यक्ति दिन 	<ul style="list-style-type: none"> बुँदा टिपोटको नमुना सारांश लेखनको नमुना मूल्यांकनसम्बन्धी भाषिक अभिव्यक्तिको 	१

			नमुना	
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> लेख्य चिह्नको पहिचान र प्रयोग हस्व उकारको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) 	<ul style="list-style-type: none"> लेख्य चिह्नको पहिचान गर्न लेख्य चिह्न मिलाएर वाक्य रचना गर्न शब्दको सुरु, विच र अन्तिममा हस्व उकारको पहिचान र प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> लेख्य चिह्न सूची वाक्यसूची हस्व उकारको प्रयोग भएका शब्दसूची 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध जीवनी लेखन वैयक्तिक विवरण 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ३ का आधारमा श्रुतिबोध अभ्यास गर्न विषयवस्तुमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न संरचना मिलाई जीवनी तयार गर्न व्यक्तिगत विवरण तयार पारी कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ३ को श्रव्य सामग्री प्रश्न र उत्तरको नमुना जीवनीको संरचना तालिका वैयक्तित विवरणको नमुना 	१
नवौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> निर्देशित जीवनी रचना वैयक्तित विवरण तयारी र कक्षा प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> निर्देशित जीवनी रचना गर्न वैयक्तित विवरण तयारी र कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> जीवनी लेखनका लागि बुँदाहरू जीवनीसँग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्री 	१

जम्मा कार्यघटना

९

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
------------	---------------	------------------

<ul style="list-style-type: none"> ● दृश्यबोध र छलफल ● सस्वर पठन (अनुच्छेद १, २ र ३) ● शुद्धोच्चारण ● शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) ● बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> ● पाठको पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तु र चित्रका आधारमा छलफल गर्ने ● निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्ने ● निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चरण गर्ने ● पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्यमा प्रयोग गर्ने ● बोध प्रश्नोत्तर गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्व पठन खण्डको अनुच्छेद र चित्र ● स्वामी प्रपन्नाचार्यको तस्विर ● शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, वाक्यपत्ती, प्रश्न ● प्रश्न सूची
---	---	---

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) दयावीर सिंह कंसाकार, वैकुण्ठ मानन्धर, सङ्गीना वैद्य जस्ता व्यक्तित्वले गरेका ऐतिहासिक काम तथा उनको जीवनको महत्त्वपूर्ण सन्दर्भको उल्लेख गर्दै विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।

(आ) आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध र छलफल

(अ) पूर्व पठन खण्डमा प्रस्तुत गरिएको अनुच्छेद पढेर चित्रमा दिइएका भानुभक्त आचार्य, भक्तराज आचार्य, शङ्खधर शाँखा र पासाडल्हामू शोर्पाका चित्र प्रदर्शन गरी छलफल गर्न लगाउनुहोस् :

(आ) विद्यार्थीले सम्बन्धित व्यक्तिका बारेमा भन्न छुटाएका महत्त्वपूर्ण कुरा भनिदिनुहोस् र समूहगत रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरको उपयोग गरी पाठको पूर्व पठन खण्डमा भएका व्यक्तिका चित्र तथा वृत्तचित्र प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

सस्वर पठन

(अ) शिक्षकले स्वामी प्रपन्नाचार्यको चित्र प्रदर्शन गरी पाठका केही अनुच्छेद सस्वर पठन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक पाठ सुन्न र हेर्न निर्देश गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई पाठका विभिन्न अनुच्छेद क्रमैसँग गति र यति मिलाई पालैपालो सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । सस्वर पठन गराउँदा कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई उत्तिकै प्राथमिकता दिनुहोस् । सस्वर पठन गर्दा विद्यार्थीले ठिकसँग पढे नपढको विचार गरी पृष्ठपोषणसहित हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

शुद्धोच्चारण

(अ) निर्धारित पाठका विभिन्न अनुच्छेदमा रहेका केही नयाँ शब्दलाई टिपोट गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । शिक्षकले शब्दपत्तीका माध्यमबाट उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् र सँगसँगै विद्यार्थीलाई पनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । यो अभ्यास केही पटक दोहोच्याउनुहोस्, विद्यार्थीले शुद्ध उच्चारण नगरेसम्म शुद्ध उच्चारणको अभ्यास गराइरहनुहोस् । जस्तै :

आर्जन : /आर.जन./

बाल्यकाल : /बाल.ल्य.काल./

उदाहरणीय : /उ.दा.ह.र.नि.य./

सम्प्रदाय : /सम्.प्र.दा.य./

(आ) उच्चारणमा समस्या भएका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यकताअनुसार उच्चारण तथा सस्वर पठन अभ्यास गराउनुहोस् ।

शब्दार्थ र वाक्य पहिचान

(इ) विद्यार्थीलाई निर्धारित अनुच्छेद पुनः मनमनै पढ्न निर्देश गर्नुहोस् । पाठ पढ्दा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । टिपोट गरिएका शब्दको अर्थ पाठमै खोज्न निर्देश गर्नुहोस् । पाठमा अर्थ नभएका शब्द विद्यार्थीलाई भन्न लगाई आफूले टिपोट गर्नुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई टिपिएका शब्दको अर्थ भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले सही अर्थ भन्न नसके अर्थपत्ती, चित्र आदिका आधारमा स्पष्ट पारिदिनुहोस् ।

(ई) शब्दको अर्थ जान्नका लागि पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दलाई पाठकै वाक्य तथा अनुच्छेद पढी अर्थबोध गर्न सिकाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई वाक्य रचना अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीवाट निर्माण गरिएका वाक्यलाई सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेदमा आधारित छलफल गर्नुहोस् । पाठमा आधारित बोध प्रश्नहरूको सूची टाँस्नुहोस् । उक्त प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक भएमा विद्यार्थीको उत्तरको संशोधन गरिदिनुहोस् ।

बोध प्रश्नको नमुना

- (क) स्वामी प्रपन्नाचार्यको जन्म कहिले भएको थियो ?
- (ख) स्वामी प्रपन्नाचार्यको परिवारमा कुन धर्म मानिन्थ्यो ?
- (ग) स्वामी प्रपन्नाचार्य कसरी बाल्यकालदेखि नै आध्यात्मिक चिन्तनतर्फ आकर्षित भए ?
- (आ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद विद्यार्थीलाई पालैपालो सस्वर पठ्न गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

आर्जन, परिस्थिति, प्रतिभा, अनुयायी, हेरचाह, केवल, आध्यात्मिक

(ग) दिइएका प्रश्नका उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) प्रपन्नाचार्यको जन्म कहाँ भएको हो ?

(आ) प्रपन्नाचार्यको बाल्यकाल कसरी वित्यो ?

(इ) प्रपन्नाचार्यको परिवार कुन पेसामा आबद्ध थियो ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
------------	---------------	------------------

<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (अनुच्छेद ४, ५ र ६) शुद्धोच्चारण शब्दार्थ र वाक्य रचना लक्ष्य निर्धारण र कक्षा प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई सस्वर पठन गर्ने निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चरण गर्ने पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्यमाप्रयोग गर्ने आफ्नो लक्ष्यका सन्दर्भमा कक्षा प्रस्तुति गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती, अर्थपत्ती र शब्दकोश वाक्यपत्ती
---	--	--

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाइ सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस्।

(आ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिनको कक्षामा सिकाइमा स्पष्ट नभएका विषयवस्तुका सन्दर्भमा सोधपुछ गरी आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस्।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन

(अ) शिक्षकले निर्दिष्ट पाठका अनुच्छेद सस्वर पठन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक पाठ सुन्न र हेन्न लगाउनुहोस्।

(आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो निर्दिष्ट पाठका विभिन्न अनुच्छेद क्रमसँग गति र यति मिलाई सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस्। यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक सुझाव दिनुहोस्।

(इ) सस्वर पठन गराउँदा कक्षाका जेहेनदार, मध्यम, कमजोर तथा अन्य भाषाभाषी विद्यार्थी सबैलाई उत्तिकै प्राथमिकता दिनुहोस्। सस्वर पठन गर्दा विद्यार्थीले ठिकसँग पढे नपढको विचार गरी पृष्ठपोषणसहित हौसला प्रदान गर्नुहोस्।

शुद्धोच्चारण

(अ) निर्धारित पाठका विभिन्न अनुच्छेदमा रहेका नयाँ शब्दलाई टिपोट गर्नुहोस्। विद्यार्थीलाई पनि टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस्। शिक्षकले उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् र सँगसँगै विद्यार्थीलाई पनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस्। शुद्धोच्चारण गर्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई लक्षित गरी यो अभ्यास केही पटक दोहोच्चाउनुहोस्। जस्तै :

ससम्मान : /स.सम.मान/

पण्डित : /पन.डित/

तीर्थाटन : /तिर.था.टन/

सरस्वती : /स.रस.स्व.ति/

(आ) सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार उच्चारण तथा समयबद्ध सस्वर पठन गराउनुहोस्।

शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई निर्धारित पाठ पुनः मनमनै पढन निर्देश गर्नुहोस् । पाठ पढदा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । टिपोट गरिएका शब्दको अर्थ पाठमै खोज्न निर्देश गर्नुहोस् । पाठमा अर्थ नभएका तर अर्थ बुझ्न कठिन हुने शब्द विद्यार्थीलाई भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

(आ) टिपिएका शब्दको अर्थ विद्यार्थीलाई नै भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भन्न नसके अर्थपत्तीका माध्यमबाट अर्थबोध गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई माथिको कार्यकलापमा छलफल गरिएका शब्दलाई अर्थ खुल्ले गरी वाक्य रचना अभ्यास गराउनुहोस् । कक्षाकार्यको अवलोकन गरी अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीको कापी परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

लक्ष्य निर्धारण र कक्षा प्रस्तुति

(अ) विद्यार्थीलाई पालैपालो आआफ्ना लक्ष्यमा आधारित भई कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । प्रस्तुतिका क्रममा लक्ष्यको क्षेत्र, उक्त लक्ष्य रोजनुको कारण, हालसम्मका उपलब्धि, घरपरिवार तथा विद्यालयबाट प्राप्त हौसला आदिमा केन्द्रित हुन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको भाषिक पृष्ठभूमि र कक्षाको स्तरलाई ख्याल गरी नमुना सुनाएर विद्यार्थीलाई सहज वातावरण तयार पार्नुहोस् । जस्तै :

मेरो जीवनको लक्ष्य

म भविष्यमा गायक बन्न चाहन्छु । मलाई गीत गाउन असाध्यै रहर लाग्छ । मैले पोहोर साल गाउँपालिका स्तरीय गायन प्रतियोगितामा प्रथम स्थान हासिल गरें । त्यसपछि मेरो आत्मबल बढ्यो । विद्यालय र समाजमा मेरो नयाँ पहिचान बन्यो । अहिले अभिभावकहरूले मलाई लक्ष्यमा पुग्नका लागि मदत गरिरहनुभएको छ । गुरुहरूले पनि मलाई निरन्तर हौसला दिइरहनुभएको छ । म अहिले दैनिक एक घण्टा सङ्गति गुरुसँग सरगाम साधना गरिरहेको छु । म खास गरी लोकगीत र आधुनिक गीत गाउन रुचाउँछु ।

(आ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई पालैपालो पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई समयबद्ध सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

उपदेश, ग्रहण, प्रवचन, अध्ययन, सङ्घर्ष, विद्यावारिधि

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (अनुच्छेद ७ देखि अन्तिमसम्म) शुद्धोच्चारण शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) मौन पठन र बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्ने निर्दिष्ट शब्द शुद्धसँग उच्चारण गर्ने पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थ बताउने निर्दिष्ट अनुच्छेद मौन पठन गरी बोध प्रश्नोत्तर गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश, वाक्यपत्ती प्रश्नसूची उत्तरको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै लोकगीत सुनाएर उत्प्रेरित गर्नुहोस् । त्यसपछि अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिनको कक्षामा सिकाइमा स्पष्ट नभएका विषयवस्तुका सन्दर्भमा सोधपुछ गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन

(अ) विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक पाठ सुन्न र हेर्न निर्देश गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद क्रमसँग गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अगिल्लो कक्षामा पालो नआएका तथा सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई पाठ पढ्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

शुद्धोच्चारण

(इ) निर्धारित पाठका विभिन्न अनुच्छेदमा रहेका नयाँ शब्दलाई टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि सँगसँगै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

प्रतिष्ठान : /प्र.तिस.ठान्/

भौतिक : /भौ.तिक्/

जातजाति : /जात.जा.ति/

(ई) शुद्धोच्चारण अभ्यास केही पटक दोहोन्याउनुहोस् । शुद्ध उच्चारणमा विद्यार्थीका त्रुटिक्षेत्र पहिचान गरी लक्षित विद्यार्थीलाई एकल उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी उच्चारण तथा सस्वर पठन प्रतियोगिता सञ्चालन गर्नुहोस् ।

शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई निर्धारित पाठ मनमनै पढन लगाउनुहोस् । पाठ पढ़ा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गर्न लगानुहोस् । विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दको अर्थ विद्यार्थीलाई नै भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भन्न नसके अर्थपत्ती वा शब्दकोशको उपयोग गरी शब्दको अर्थबोध गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई शब्दार्थ बोध गराउने क्रममा पाठमा प्रयोग भएको वाक्य तथा मौलिक वाक्यलाई पनि नमुनाका रूपमा प्रस्तुत गरी अर्थबोध गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

(इ) पाठमा प्रयुक्त केही शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । निर्माण गरिएका वाक्यलाई सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

मौन पठन तथा बोध प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको सातौं अनुच्छेद मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् । मौन पठनपछात् पाठ नहेरी सोधिएका प्रश्नका उत्तर भन्नुपर्ने जानकारी गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले अनुच्छेद पढीसकेपछि विषयवस्तुमा आधारित छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि प्रश्नसूची प्रदर्शन गरी प्रश्नका उत्तर पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यकताअनुसार विद्यार्थीको उत्तर संशोधन गरिदिनुहोस् ।

बोध प्रश्नको नमुना

ठिक बेठिक छुट्याउनुहोस् :

(क) स्वामी प्रपन्नाचार्य २०४५ सालदेखि चन्द्रेश्वर सत्तलमा बस्न थाले ।

(ख) स्वामी प्रपन्नाचार्य जीवनलाई समतामूलक नवनाउने पक्षमा जोड दिन्थे ।

(ग) स्वामी प्रपन्नाचार्य शिक्षा र साधनामा समर्पित थिए ।

(इ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ बाट प्रश्न सोधी मौखिक उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । उत्तर भन्न असमर्थ विद्यार्थीलाई पाठ हेरेर उत्तर पहिचान गर्न सिकाउनुहोस् ।

(ई) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई निर्दिष्ट पाठको आठौं अनुच्छेद वाचन गर्न लगाएर गति, यति र हाउभाउ मिलाएर वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

मानवता, व्याख्या, आधारित, धरोहर, समर्पण, वैदिक, अध्ययन

(ग) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ मा आधारित भएर मौन पठन गरी प्रश्नका उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> विपरीतार्थी शब्दको पहिचान, प्रयोग तथा अर्थ पहिचान अर्थ लेखन र वाक्य रचना छलफल, प्रश्नोत्तर तथा अनुमान सार लेखन समीक्षात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> विपरीतार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्ने निर्दिष्ट शब्दको अर्थ बोध गरी लेख्न वाक्य रचना गर्ने निर्दिष्ट विषयवस्तुमा आधारित भई छलफल, प्रश्नोत्तर तथा अनुमान गर्ने पाठ्य जीवनीको सार लेख्न पाठ्य विषयमा आधारित भई समीक्षात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> विपरीतार्थी शब्द सूची अनुच्छेद वाक्यपत्ती सार लेखनका लागि तयार गरिएको बुँदासूची सार लेखनको नमुना समीक्षात्मक उत्तर लेखनको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाइ सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुवारे छोटो छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुवारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

विपरीतार्थी शब्दको पहिचान, प्रयोग तथा अर्थ पहिचान

(अ) शिक्षकले शब्दपत्तीका माध्यमबाट विपरीतार्थी शब्द प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

आकाश : पाताल, वर्षा : हिउँद, मलिलो : रुखो आदि

(आ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ मा दिइएको जोडा मिलाउनुपर्ने शब्दलाई छ्यासमिस पारेर शैक्षणिक पाटीमा टाँस्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई विपरीतार्थी शब्द पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले विद्यार्थीको स्तरलाई ध्यान दिई थप अभ्यास गराउन सक्नुहुने छ ।

- (इ) प्रकार, संसार, जादु, दराज जस्ता शब्द प्रदर्शन गर्दै सबै किसिमका शब्दका विपरीतार्थी शब्द नहुने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।
- (ई) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ३ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (उ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपछि सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले टिपोट गरेका विपरीतार्थी शब्दलाई वाक्य बनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

अर्थ लेखन र वाक्य रचना

- (अ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई शब्दार्थ पहिचान गर्न कठिनाइ भएमा आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् साथी साथीविच कापी साटेर जाँच्न लगाउनुहोस् । कापी परीक्षणका क्रममा विद्यार्थीले गरेका कामको अवलोकन गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई वाक्य रचनासम्बन्धी थप सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

भजनकीर्तन : मेरी आमा दिनहुँ भजनकीर्तन गर्नुहुन्छ ।

छलफल, प्रश्नोत्तर तथा अनुमान

- (अ) विद्यार्थीलाई स्तरअनुसारको उपयुक्त घटना, सन्दर्भ, कथांश आदि सुनाएर छलफल, प्रश्नोत्तर तथा अनुमान गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

मखमली गाडा गुडाउने क्रममा एकछिन रोकिइन् । खाल्टाखुल्टी बाटो हुनाले उनलाई गाडा गुडाउन अलिक गाहो भएको थियो । गाडामा भुटेको मैके, केराउ, भटमास बेच्दै उनी बाटो टोल टोल पुरिछन् । थकाइ लागे बाटाको छेउमा गाडालाई रोकिछन् र केही बेर सुस्ताउँछिन् । उनी प्रायजसो विद्यालयअगाडिको चउरमा गाडामा राखिएका गेडागुडी बेच्ने गरिछन् । साउनको महिना भमभम पानी बर्सिरहेको छ । मखमली वस विसौनीमा छाता ओढेर आफ्नो व्यापार अगि बढाउँछिन् । छाताबाट चुहिएको पानीले उनको पिठिउँ सबै भिजाइसकेको हुन्छ ।

छलफलका लागि प्रश्न

- मानिस किन सडकमा व्यापार गर्न बाध्य छन् ?
- मखमलीको आर्थिक अवस्था कस्तो छ होला ?
- मखमलीले व्यापारका लागि स्कुलअगाडिको चउरमा किन पुरिछन् ?
- माथिको प्रसङ्गमा आधारित भई बाँकी घटनाक्रम अनुमान गरेर कथा पूरा गर्नुहोस् ।

- (आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ का आधारमा अनुमानको कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । प्रस्तुतिमा समस्या हुने विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । राम्रो प्रस्तुति गर्ने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

सार लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई विषयवस्तु पढेर सार लेख्न सिकाउनुहोस् । सार लेख्ने क्रममा ध्यानपूर्वक विषयवस्तु पढ्नुपर्ने, वाक्यलाई हुबहु सार्न नहुने, बुँदा टिपोट गरेर सार लेख्ना सजिलो हुने, अनुच्छेदको सबै भाव आउने गरी दिइएको अनुच्छेदलाई करिब आधा शब्दमा मौलिक शैलीमा सार लेख्नुपर्ने जस्ता तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

अन्तिम अनुच्छेदका मुख्य मुख्य बुँदाहरू

- स्वामी प्रपन्नाचार्यले अध्ययनलाई उमेरले कहिल्यै छेक्दैन भन्ने विचार बोकेर सङ्घर्ष गरेका
- उनले ३० वर्षको उमेरमा अक्षर चिनेर आफूलाई प्रकाण्ड विद्वानका रूपमा स्थापित गराएका
- आफ्ना दिव्य प्रेरणा र दार्शनिक विचारका माध्यमबाट आजीवन हिन्दु धर्मको व्याख्या गरेका
- उनले नेपालका विभिन्न जातजातिविच आत्मीयता र समानताको भावना फैलाएका
- उनी महान् सन्त तथा संस्कृत वाङ्मयका विशिष्ट अनुसन्धाता तथा व्याख्याताका रूपमा अमर बनेका

सार लेखनको नमुना

स्वामी प्रपन्नाचायले अध्ययन गर्न उमेरले रोक्दैन भन्ने विचारलाई आफ्नै व्यवहारबाट पुष्टि गरेका थिए । उनले ३० वर्षको उमेरमा अक्षर चिनेर आफूलाई विद्वानका रूपमा चिनाउन सफल भए । उनले आफ्ना दिव्य प्रेरणा र दार्शनिक विचारका माध्यमबाट आफूलाई मानवहितमा समर्पण गराए । उनले आजीवन हिन्दु धर्मको व्याख्या गरेर नेपालका विभिन्न जातजातिलाई आत्मीयता र समानताको भावना फैलाइरहे । उनी महान् सन्त तथा संस्कृत वाङ्मयका विशिष्ट अनुसन्धाता तथा व्याख्याता हुन् । उनी आफ्ना सत्कर्मका कारण मरेर पनि अमर बनेका छन् ।

(इ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १० बाट सार लेख्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ का आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा समीक्षात्मक उत्तर लेख्ने तरिका पुनरावृत्ति गर्नुहोस् । समीक्षात्मक उत्तर लेखनका लागि मुख्य मुख्य बुँदासूची प्रदर्शन गर्नुहोस् :

स्वामी प्रपन्नाचार्यले वैदिक वाङ्मयका क्षेत्रमा पुन्याएका योगदानका मुख्य मुख्य बुँदा

- वि.सं. २०४५ मा पशुपति क्षेत्र स्थित चन्द्रेश्वर सत्तलमा बसेर अध्ययन, चिन्तन र धर्मदर्शनको व्याख्या गरेका
- वेद, वेदान्त, धर्मदर्शन तथा इतिहास आदि अनेकौं पूर्वीय विषयवस्तुलाई युगसापेक्ष किसिमबाट सर्वसाधारणसम्म पुन्याएका
- उनीले जीवनलाई समतामूलक बनाउनुपर्ने कुरामा जोड दिने गरेका
- मानिस मानिसविच कहिल्यै कुनै भेदभाव छैन र हुनुहुँदैन भन्ने उनको स्पष्ट धारणा रहेको

- मानिसमा नैतिकता, इमानदारिता, जिम्मेवारीपन र असल चरित्रको आवश्यकता रहनुपर्ने कुरामा उनको विशेष जोड रहेको
  - उनले संस्कृत, नेपाली, हिन्दी र अङ्ग्रेजी भाषामा भन्डै चार दर्जन जति पूर्वीय वाङ्मयसम्बन्धी पुस्तक प्रकाशित गरेका
  - उनी पूर्वीय वाङ्मयका ज्ञाता तथा मानवतावादी चिन्तनका आदर्श धरोहर रहेका
  - उनले आजीवन वेद, वेदान्त, साहित्य, इतिहासलगायत विषयमा केन्द्रित भई अध्ययन अनुसन्धान गरेका
- (आ) समीक्षात्मक उत्तर लेखनका लागि मुख्य मुख्य बुँदा प्रदर्शन गरेपश्चात् अलमल परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।
- (इ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) रेखांकन गरेका शब्दको उल्टो अर्थ दिने शब्द लेखी अनुच्छेद पुनर्लेखन गर्नुहोस् :

राजन भित्र गयो । उसले त्यहाँ आफ्नो मित्रलाई देख्यो । राजन ज्यादै खुसी भयो । दुवै जनाले मसिनो स्वरमा मिठो कुराकानी गरे । वरिपरिको वातावरण शान्त भयो । उनीहरूको मित्रता बढ्दै गयो । उनीहरूको असल सम्बन्धबारे सबैतिर चर्चा हुन थाल्यो ।

(ख) पाठको पाँचौ अनुच्छेद पढेर सार लेख्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● घटनाक्रम पहिचान ● प्रश्नोत्तर ● धारणा निर्माण र प्रस्तुति ● व्यक्तित्व वर्णन ● भाव विस्तार 	<ul style="list-style-type: none"> ● घटनाक्रम पहिचान गरी लेखन ● सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन ● विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण गरी कक्षा प्रस्तुति गर्न ● स्थानीय व्यक्तित्वको योगदान पहिचान गरी व्यक्तित्व वर्णन गर्न ● भाव विस्तार गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● घटनाक्रमका बुँदा ● नमुना उत्तर ● स्थानीय समाजसेवीको तस्विर ● भाव विस्तारको ढाँचा ● भाव विस्तारको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाइ सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइका विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र स्पष्ट नभएका विषयवस्तुका सन्दर्भमा सोधपुछ गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

(अ) सम्भव भएसम्म स्वामी प्रपन्नाचार्यको जीवनीका मुख्य मुख्य घटनालाई प्रोजेक्टरका माध्यमबाट क्रम बिगारेर प्रस्तुत गर्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई घटनाक्रम मिलाउन सिकाउनुहोस् ।

जीवनीका मुख्य मुख्य घटना

- फाल्गुनन्दको निधनपश्चात् प्रपन्नाचार्यमा वैराग्य अनुभूति भएको
- प्रपन्नचार्यले ३० वर्षको उमेरमा कखरा सिकेका
- प्रपन्नाचार्यको न्वारनको नाम गीतानन्द रहेको
- प्रपन्नाचार्यले ५६ वर्षको उमेरमा विद्यावारिधि गरेका

(आ) विद्यार्थीलाई समूहमा छलफल गरी बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ कक्षाकार्य गर्न निर्देश गर्नुहोस् । सबैभन्दा पहिला कक्षाकार्य पूरा गर्ने समूहलाई प्रस्तुतिको पहिलो अवसर दिनुहोस् । अन्य समूहलाई पनि क्रमैसँग प्रस्तुत गर्न अवसर दिनुहोस् । आवश्यकताअनुसार सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

प्रश्नोत्तर

(अ) सङ्ख्यापत्र उत्तर लेख्नका लागि प्रश्न प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रश्नमध्ये कुनै एउटा प्रश्नको आफूले तयार पारेको नमुना उत्तर प्रस्तुत गर्नुहोस् । जस्तै :

(क) स्वामी प्रपन्नाचार्यको बाल्यकाल कसरी बित्यो ?

उत्तर : प्रपन्नाचार्यको परिवार किराँत धर्मको अनुयायी थियो । उनको परिवारले वैदिक धर्म संस्कृतिमा विशेष जोड दिन्थ्यो । उनको घरमा सधैँ शाकाहारी भोजन मात्र हुन्थ्यो । प्रपन्नाचार्यको परिवार कृषि पेसामा आबद्ध थियो । हजुरबुबा, हजुरआमादेखि नातिनातिना सबैले खेतीपाती र गाईवस्तुको हेरचाह गर्नुपर्थ्यो । यसरी प्रपन्नाचार्यको बाल्यकाल पारिवारिक आध्यात्मिक वातावरणमा खेतीपाती र गाईवस्तुको हेरचाह गरेर बित्यो ।

(आ) सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनको धारणा स्पष्ट पारिसकेपछि विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ बाट अन्य प्रश्नको उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थील कक्षाकार्य पूरा गरेपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

धारणा निर्माण र प्रस्तुति

(अ) विद्यार्थीको स्तरअनुसारको विषयवस्तु सुनाएर छलफलसहित धारणा निर्माण गराउनुहोस् । त्यसपछि कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

म यस वर्ष नगर स्काउटको अध्यक्ष भएको छु । सामाजिक सेवामा यो मेरो पहिलो प्रवेश हो । मैले यसका माध्यमबाट विद्यालय तथा समुदायमा सेवा पुऱ्याउने विचार गरेको छु । यसले ममा आत्मविश्वासको जागरणका साथै सामाजिक सेवा गर्ने प्रेरणा पनि प्राप्त भएको छ । वास्तवमा मानवहित नै सबैभन्दा ठुलो उपकार हो । म आफ्नो जीवनलाई परोपकारमा समर्पित गर्न चाहन्छु ।

(आ) विद्यार्थीलाई समाजसेवा, स्वरोजगार, व्यापार जस्ता विभिन्न क्षेत्रमा आधारित भई पालैपालो आआफ्ना धारणा प्रस्तुति दिन लगाउनुहोस् । धारणाको कक्षा प्रस्तुति गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थी शीर्षकसम्बन्धी अवधारणा, आफूलाई उक्त क्षेत्र मन पर्नाको कारण, हालसम्म उक्त क्षेत्रमा आफूले हासिल गरेका अनुभव तथा उपलब्धि जस्ता प्रसङ्गलाई जोडेर सहजीकरण गर्नुहोस् । राम्रो कक्षा प्रस्तुति गर्ने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

व्यक्तित्व वर्णन

(अ) कुनै राष्ट्रिय वा स्थानीय व्यक्तित्वले गरेका काम तथा योगदान सुनाएर व्यक्तित्व वर्णन गर्न सिकाउनुहोस्, जस्तै :

कृष्णप्रसाद पराजुली

कृष्णप्रसाद पराजुली सुप्रसिद्ध साहित्यकार हुन् । उनको जन्म वि.सं. १९९२ मा कान्पेपलाञ्चोक जिल्लाको भमरकोट भन्ने गाउँमा भएको थियो । उनले वि.सं. २०११ देखि तै विभिन्न पत्रपत्रिकामा आफ्ना रचना छपाउन थालेका थिए । उनको पहिलो फुटकर बालरचना ‘बालसखा’ पत्रिकामा प्रकाशित भएको थियो । कृष्णप्रसाद पराजुलीले थुप्रै बालकथा र बालकाव्य रचना गरेका छन् । ‘रमाइला नानी’ र ‘सुनौला तीन कुरा’ उनका चर्चित बालकथा सङ्ग्रह हुन् । ‘लुकामारी’, ‘सुनकेसा’, ‘हिमाली डाँफे’ आदि सचित्र बालकथा सङ्ग्रह हुन् । ‘जुनतारा’ चाहिँ सचित्र बालकाव्य हो । पराजुलीका बालरचना असाध्यै सरल र रसिला छन् । उनका कृतिले नयाँ कुरा सोच्ने र खोज्ने प्रेरणा दिएका हुन्छन् । उनका कृतिबाट मनोरञ्जन पनि पाइन्छ । नेपाली बालसाहित्यका हस्ती कृष्णप्रसाद पराजुलीको निधन वि.सं. २०७२ मा काठमाडौँमा भयो । उनी आफ्ना सशक्त कृतिका कारण मरेर पनि अमर छन् ।

(आ) विद्यार्थीलाई पनि स्थानीय व्यक्तित्वले गरेका कामलाई जोडेर व्यक्तित्व वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको प्रस्तुति सुनेर आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

भाव विस्तार

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ट का आधारमा भाव विस्तार गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा भाव विस्तार गर्ने तरिका पुनरावृत्ति गर्नुहोस् । अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई भाव विस्तार गर्न आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कक्षाकार्य पूरा भएपछि कापी परीक्षण गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका प्रश्नको सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्नुहोस् :

(अ) प्रपन्नाचार्यले लेखेका पुस्तक के के हुन् ?

(आ) प्रपन्नाचार्यको जीवनीबाट के प्रेरणा पाइन्छ ?

(आ) मोबाइलको उपयोगिताका सन्दर्भमा आफ्नो धारणा सुनाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> बुँदा टिपोट तथा सारांश लेखन भाषिक प्रकार्य (मूल्यांकन)	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद पढी बुँदा टिपोट र सारांश लेखन मूल्यांकनमा आधारित भएर भाषिक अभिव्यक्ति दिन	<ul style="list-style-type: none"> बुँदा टिपोटको नमुना सारांश लेखनको नमुना मूल्यांकनसम्बन्धी भाषिक अभिव्यक्तिको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरबाट उत्प्रेरणात्मक दृश्य देखाएर वा मोबाइलबाट कसैले उद्घोषण गरेको सामग्री देखाएर विद्यार्थीलाई उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिनको कक्षामा सिकाइमा स्पष्ट नभएका विषयवस्तुका सन्दर्भमा सोधपुछ गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

बुँदा टिपोट तथा सारांश लेखन

(अ) शिक्षकले निर्दिष्ट बुँदा टिपोटका लागि कुनै नमुना अनुच्छेद प्रस्तुत गर्नुहोस् । सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरको प्रयोग गर्नुहोस् । प्रस्तुत गरिएको नमुना अनुच्छेदलाई कुनै विद्यार्थीलाई पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् । प्रस्तुत अनुच्छेदबाट बुँदा टिपोट कसरी गर्ने भन्ने सम्बन्धमा विद्यार्थीलाई जानकारी भए नभएकोसम्बन्धमा छलफल गर्नुहोस् ।

बुँदा टिपोटका चरण

- मुख्य विषयवस्तु पहिचान
- खेसा टिपोट
- साफी लेखन

बुँदा टिपोट गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुरा

- बुँदा टिपोटका लागि दिइएको अनुच्छेदलाई ध्यानपूर्वक दुई तीन पटक पढ्नुपर्छ ।
- अनुच्छेदका मुख्य मुख्य वाक्यलाई रेखाइकन गर्नुपर्छ ।
- मुख्य मुख्य कुरालाई सिलसिलेवार रूपमा टिपोट गर्नुपर्छ ।
- टिपोट गरिएका अंशलाई पुनः एक पटक पढेर आवश्यकताअनुसार बुँदा संशोधन र परिमार्जन गर्नुपर्छ ।
- बुँदालाई अपूर्ण वाक्यका रूपमा लेख्नुपर्छ ।
- तोकिएको सझायामा मुख्य कुरा समेटिने गरी साफी लेखन गर्नुपर्छ ।

(आ) शिक्षकले बुँदा टिपोटको नमुना प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १२ का आधारमा अनुच्छेद पढेर चारओटा बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले बुँदा टिपोट गरिसकेपछि शिक्षकले सारांश लेखनको नमुना प्रदर्शन गरी सारांश लेख्ना ध्यान दिनुपर्ने मुख्य मुख्य कुरा पुनरावृत्ति गर्नुहोस् । सारांशको नमुना :

नेपालको जैविक विविधता

प्राकृतिक विविधताको धनी मुलुक नेपाल जैविक विविधता दृष्टिले समेत सम्पन्न मानिन्छ । नेपाललाई हावापानी, उचाइ र धरातलीय विविधताले प्राकृतिक विविधता सिर्जना गरेको छ । प्राकृतिक तथा जैविक विविधता नेपालका लागि गौरवको विषय हो । नेपाल जैविक विविधताका विभिन्न पक्षमध्ये जडीबुटीमा पनि अग्रणी छ । नेपालमा पाइने विभिन्न

जडीबुटीमध्ये चाँप पनि एक हो । चाँपको फूलबाट आँखा तथा बाथ रोगका निम्नि औषधी बनाइन्छ । त्यसै गरी उच्च पहाडी भेगमा पाइने जटामसीलाई छारेरोग र मुटुरोगको उपचारमा प्रयोग गरिन्छ ।

(ई) सारांश लेख्ने तरिका सिकाइ सकेपछि विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १२ का आधारमा अनुच्छेद पढेर सारांश लेख्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य

(अ) विद्यार्थीसँग मूल्याङ्कनसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । भाषिक प्रकार्य भनेको व्यक्तिले दोहोरो सञ्चारका क्रममा विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश आदिका आधारमा गर्नुपर्ने भाषिक व्यवहार हो । यस क्रममा नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा जस्ता कुरामा सचेत हुन सिकाउनुहोस् । यस क्रममा कुनै व्यक्तिको काम तथा योगदानको मूल्याङ्कनको नमुना सुनाउनुहोस् । जस्तै :

भलकमान विशेष प्रतिभा सम्पन्न लोक गायक हुन् । उनी सङ्गीतको औपचारिक अध्ययनबिना नै स्थापित भएका कलाकार हुन् । उनका लोकगीतमा नेपाली जनजीवनको सुर र ताल भेटिन्छ । उकाली, ओराली, भन्ज्याड र चौतारी भेटिन्छ । उनका लोकगीतमा ढिकी, जाँतो, मेलापात र दुःखसुखको भाका भेटिन्छ । भलकमानले करिब तीन सय लोक गीत रेकर्ड गराएका छन् । उनले कर्खा, सर्वाई र भ्याउरे गीत गाएका छन् ‘अल्लारे नानी केसी’, ‘डाँफे चरी’, ‘तानसेन घमाइलो’, ‘राधा पियारीको’ आदि भलकमानका लोकप्रिय गीत हुन् । भलकमानका गीतहरू नेपालभित्र मात्र होइन नेपालबाहिर पनि उत्तिकै चर्चित छन् । उनले गायनका क्रममा भारत, जर्मनी, फ्रान्स, स्विजरल्यान्ड आदि मुलुकको भ्रमण गरेका थिए । नेपाली लोकगीतलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा चिनाउने कार्यमा भलकमानको नाम अग्र पड्कितमा आउँछ । भलकमानले नेपाली लोकगीतमा पुऱ्याएको योगदानको मूल्याङ्कन गरी विभिन्न सम्मान तथा पुरस्कार प्रदान गरिएको छ । उनले स्वर सम्प्राट स्मृति पुरस्कार, इन्द्रराज्यलक्ष्मी पुरस्कार, गन्धर्व कुल गौरव पुरस्कार, गोरखा दक्षिण बाहु चौथो आदि प्राप्त गरेका छन् ।

(आ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १३ मा आधारित भई विद्यार्थीलाई पालैपालो मूल्याङ्कनसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको अभ्यास गराउनुहोस् । भाषिक प्रस्तुति गर्न कठिन मान्ने विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । राम्रो प्रस्तुति गर्ने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर स्याबासी दिनुहोस् ।

(इ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएको अनुच्छेद पढी चारओटा बुँदा टिपोट गरी सारांश लेख्न लगाउनुहोस् :

मानवलाई भ्रमणशील प्राणीसमेत मान्न सकिन्छ । उसले पढेर जति सिक्छ त्यति नै त्यसलाई भ्रमण र प्रयोगबाट विस्तार गर्न सक्छ । त्यसै स्वामी प्रपन्नाचार्यले पढाइ र शास्त्रार्थ सँगसँगै संसारका विभिन्न देशको भ्रमण गर्ने अवसर पाए । त्यसै क्रममा उनले प्रवचन र व्याख्यानका माध्यमबाट शास्त्रीय ज्ञानको विस्तार गरिरहे । उनले आफ्नो अद्भुत वौद्धिक क्षमता र सन्त जीवनलाई लोकहितमा समर्पण गराइरहे । उनी जहाँ पुग्ये त्यहाँ पूर्वीय

दर्शनका बारेमा प्रवचन दिन्थे । उनी संस्कृत वाडमयका ग्रन्थलाई सबैले बुझ्ने गरी बताउँथे । त्यसैले उनको प्रवचनमा सबैको रुचि र आकर्षण हुन्थ्यो । उनले आफ्नो जीवनकालमा नेपाल र भारतका अतिरिक्त युरोप, इडल्यान्ड, फ्रान्स, वेल्जियम, होल्यान्ड, स्विजरल्यान्ड, इटाली, अस्ट्रेलिया, जर्मनी तथा अरबलगायत देशहरूको भ्रमण गरेका थिए ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> लेख्य चिह्नको पहिचान र प्रयोग हस्त उकारको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) 	<ul style="list-style-type: none"> लेख्य चिह्नको पहिचान गर्न लेख्य चिह्न मिलाएर वाक्य रचना गर्न शब्दको सुरु, विच र अन्तिममा हस्त उकारको पहिचान र प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> लेख्य चिह्न सूची वाक्यसूची हस्त उकारको प्रयोग भएका शब्दसूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई गाउँखाने प्रश्न सोधेर सिकाइप्रति अभिप्रेरित गर्नुहोस् । जस्तै :

- सेती गाई पानी खान गई राती गाई पानी खाएर आई के हो ?
उत्तर : सेल पकाएको

(आ) विद्यार्थीसँग अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् । आवश्यकताअनुसार विषयवस्तु पुनरावृत्ति गर्नुहोस् त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

लेख्य चिह्नको पहिचान र प्रयोग

(अ) शिक्षकले लेख्य चिह्नको उपयुक्त प्रयोग मिलेका वाक्य प्रयोग भएको अनुच्छेद रचना गर्नुहोस् । सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरबाट उक्त अनुच्छेद प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई आपसमा छलफल गरेर लेख्य चिह्नको उपयुक्त प्रयोग मिलेका वाक्य टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

एकादेशमा एक जना वृद्धा थिइन् । उनको नाम चन्द्रकला थियो । चन्द्रकला पौरखी (मिहिनेती) थिइन् । दिनरात,

जाडोगर्मी र हिउँदबर्खा नभनी काममा व्यस्त रहन्थिन् । एक दिनको कुरा हो । हिराको हार च्यापेर उडेको काग चन्द्रकलाको घरमा पुर्यो । पिँढीमा बसेकी चन्द्रकलाले यो दृश्य हेरिरहेकी थिइन् । चन्द्रकलाले बुहारीलाई बोलाइन् र भनिन्, “बुहारी ! कागले रछानमा केही कुरा ल्याए जस्तो छ । त्यहाँ गएर हेर त के रहेछ ?”

(आ) विद्यार्थीले टिपेका वाक्य भन्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि छलफल गरी प्रत्येक वाक्यमा प्रयोग भएका लेख्य चिह्नबारे धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

- सामान्य अवस्थामा वाक्य टुझिँदा पूर्णविराम चिह्न प्रयोग हुन्छ ।
उनको नाम चन्द्रकला थियो ।
- प्रश्नार्थक वाक्य टुझिँदा प्रश्न चिह्न प्रयोग हुन्छ ।
त्यहाँ गएर हेर त के रहेछ ?
- कसैको भनाइलाई जस्ताको तस्तै लेखुपर्दा उद्धरण चिह्न प्रयोग हुन्छ ।
“बुहारी ! कागले रछानमा केही कुरा ल्याए जस्तो छ । त्यहाँ गएर हेर त के रहेछ ?”

(इ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास १ का आधारमा लेख्य चिह्नको पहिचानसम्बन्धी कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्य सकिएपछि विद्यार्थीलाई कापी साटासाट गरी परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास २ का आधारमा लेख्य चिह्नको पहिचानसम्बन्धी कक्षाकार्य गर्नका लागि प्रत्येक समूहका लागि चार्ट पेपर र साइनपेन दिनुहोस् । समूह कार्य सकिएपछि प्रत्येक समूहलाई कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थी समूहको प्रस्तुति हेरेर आवश्य सुभाव दिनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ३ का आधारमा लेख्य चिह्नको प्रयोगसम्बन्धी कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्य सकिएपछि विद्यार्थीलाई कापी साटासाट गरी परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले गरेको कापी परीक्षण अवलोकन गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा लेख्य चिह्नको विभिन्न लेख्य चिह्नको प्रयोग गरी आफूले घुमेको ठाउँको वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्य सकिएपछि विद्यार्थीलाई कापी साटासाट गरी परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले गरेको कापी परीक्षण अवलोकन गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

हस्त उकारको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)

(अ) शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा हस्त उकार प्रयोग भएका शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

शब्दको सुरुमा हस्त उकार	शब्दको विचमा हस्त उकार	शब्दको अन्त्यमा हस्त उकार
गुन, सुन, सुचित्रा, कुकुर, जुरेली	बजुर, लसुन, अदुवा, विजुली, छुलुवा	बराजु, गुभाजु, धनु, आलु, मासु

जुनेली, दुधिलो, सुकिलो, ठुलो, दुलो	सिकुवा, हचुवा, दिउरी, बकुल्लो	भन्छु, पढ्छु, घरेलु, विखालु, यात्रु, पाल्तु
भुलुक्क, मुसुक्क, सुटुक्क, जुरुक्क, लुटुक्क	मुसुक्क, टुलुटुलु, लुरुलुरु, खुरुखुरु	लिस्नु, मायालु, घेराउ, दयालु, वरु

- (आ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ५ का आधारमा शब्दको सुरु, विच र अन्तिममा हस्त उकार प्रयोग भएका शब्द तालिकामा लेख्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कक्षाकार्य पूरा भएपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीलाई अभ्यास ६ का आधारमा शुद्ध गरी अनुच्छेद पुनर्लेखन गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्य पूरा भएपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षामा सिकिएका मुख्य मुख्य विषयवस्तु पुनरावृत्ति गरेर कक्षा समापन गर्नुहोस् ।
- (इ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(अ) पाठ्यपुस्तकबाट भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ३ र ४ गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) पाठ्यपुस्तकबाट भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ६ गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध जीवनी लेखन वैयक्तिक विवरण 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ३ का आधारमा श्रुतिबोध अभ्यास गर्न विषयवस्तुमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न संरचना मिलाई जीवनी तयार गर्न व्यक्तिगत विवरण तयार पारी कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ३ को श्रव्य सामग्री प्रश्न र उत्तरको नमुना जीवनीको संरचना तालिका वैयक्तित विवरणको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई गाउँखाने कथा सुनाएर मस्तिष्क मन्थन गर्नुहोस् ।

जस्तै : तीन भाइको एउटै पगारी के हो ? (उत्तर : ओदान)

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श्रुतिबोध

(अ) सर्वप्रथम विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ ध्यानपूर्वक सुनेर प्रश्नका उत्तर भन्नका लागि सचेत गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ ३ सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक स्वयम्भूत वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी कम्तिमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहुने छ ।

(इ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

(क) क्षेत्रप्रताप अधिकारीको जन्म कहाँ भएको थियो ?

उत्तर : क्षेत्रप्रताप अधिकारीको जन्म वि.सं. १९९९ चैत १२ गते तनहुँ जिल्लाको मिर्लुडमा भएको थियो ।

(ई) विद्यार्थीको उत्तर ठिक भए नभएको ठम्याएर आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(उ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास २ का आधारमा क्षेत्रप्रताप अधिकारीको साहित्यिक विशेषता भन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

जीवनी लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई जीवनीको संरचना तालिका प्रदर्शन गरी जीवनी रचना गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् । जस्तै :

जीवनी लेखन संरचना

शीर्षक (व्यक्तिको नाम)

आदि भाग - जन्म, जन्मस्थान, मातापिता र बाल्यकाल

- पारिवारिक जीवन र शिक्षादीक्षा

- सम्बन्धित क्षेत्रमा लाग्ने सत्प्रेरणा

मध्य भाग - व्यक्तिगत स्वभाव र रूचिक्षेत्र

- विशिष्ट कार्य वा योगदानको विस्तार र विश्लेषण

- मान, पदवी (भएमा) र मूल्याङ्कन

अन्त्य भाग - विचार र दीर्घकालीन प्रभाव पार्ने महत्त्वको चर्चा
- मृत्यु भएमा मृत्यु उल्लेख गर्ने र मुख्य प्रेरणासँगै समापन गर्ने

(आ) विद्यार्थीलाई जीवनी गर्दा ध्यान दिनुपर्ने मुख्य मुख्य तरिका सिकाउनुहोस् । जस्तै :

जीवनी लेख्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्ष

- जीवनी लेख्न दिइएको व्यक्ति र सम्बन्धित बुँदाका बारेमा गहिरो मनन गर्नुपर्छ ।
- प्राप्त विवरणहरूलाई क्रमशः विस्तार गर्दै जानुपर्छ ।
- जीवनीमा वास्तविक र पत्याउन सकिने कुराको मात्र चर्चा गर्नुपर्छ । बढाइचढाइ गर्नुहुँदैन ।
- अतिकाल्पनिक प्रसङ्गको उल्लेख जीवनीमा हुनुहुँदैन ।
- भाषा सरल, मिठासपूर्ण हुनुपर्छ ।

निर्देशित जीवनी लेखनको नमुना

पासाडल्हामु शेर्पा

पासाड ल्हामु शेर्पाको जन्म वि.सं. २०१८ मङ्गसिर २५ गते सोलुखुम्बु जिल्लाको चौरीखर्कमा भएको थियो । उनी माता आड दाकी शेर्पा र पिता फुर्वा कितार शेर्पाको तेस्रो सन्तान हुन् । उनका पिता फुर्वा कितार शेर्पा पर्वतारोहण व्यवसायसँग सम्बद्ध थिए । उनले सानै उमेरमा पर्वतारोहणसँग सम्बन्धित ज्ञान घरमा नै पाइन् । समय क्रममा उनको भेट लाक्पा सोनाम शेर्पासँग भयो । उनी पनि पर्वतारोहण व्यवसायसँग आबद्ध थिए । उनीहरूको सम्बन्ध वैवाहिक जीवनमा फेरियो । उनीहरूबाट दुई छोरी र एक छोरा जन्मिए । पासाड उच्च मनोबल भएकी नारी थिइन् । इच्छाशक्ति भएमा लक्ष्यमा पुग्न सकिन्छ भन्ने उनको विचार थियो । सानै उमेरदेखि पर्वतारोहणतर्फ उनको गहिरो अभिरुचि थियो ।

पासाड ल्हामु शेर्पाले वि.सं. २०४४ मा मनाडको पिसाड हिमाल र लाडटाडको यात्यिक हिमालको सफल आरोहण गरिन् । सगरमाथा शिखरमा पुग्ने उनको भित्री इच्छालाई सफल आरोहणको यात्राले थप ऊर्जा प्रदान गयो । यसै क्रममा वि.सं. २०४७ मा फ्रान्सेली पर्वतारोहण दलको नेतृत्वमा पहिलो पटक सगरमाथा आरोहणमा निस्किइन् । ८ हजार मिटरको उचाइमा पुरोष्ठि सो दलकी फ्रान्सेली महिला विरामी परिन् । पासाडलाई एकलै भए पनि अगाडि बढ्ने इच्छा थियो । त्यति खेर उनलाई एक्सै जाने अनुमति दिइएन । यसरी उनको पहिलो पटकको सगरमाथा शिखर चुम्ने प्रयास असफल भयो । उनले हिम्मत कहिल्यै हारिनन् । उनले वि.सं. २०४८ मा आफ्नै नेतृत्वमा सगरमाथा शिखर आरोहणको दोस्रो प्रयास गरिन् । ८ हजार ७ सय ५० मिटरको उचाइमा पुरोष्ठि, मौसम एककासि प्रतिकूल बन्यो । उनको यो दोस्रो प्रयास पनि असफल नै भयो । २०४९ सालमा पुनः फ्रान्सेली पर्वतारोहण दलसँग सगरमाथा आरोहणको तेस्रो प्रयासमा गरिन् । तेस्रो प्रयास पनि मौसम अनुकूल भएन । सगरमाथा आरोहणका क्रममा उनले ‘प्रथम नेपाली महिला सगरमाथा आरोहण दल’ नामक संस्था दर्ता गरेकी थिइन् । यसै संस्थामार्फत् उनी चौथोपटक सगरमाथा शिखरको यात्रामा निस्किइन् । वि.सं. २०५० वैशाख १० गते दिउँसो २ बजेर १५ मिनेटमा उनको पाइलाले सगरमाथाको शिखर चुम्यो । अन्ततः अदम्य साहस र दृढ सङ्कल्पकै कारण पासाडले इतिहास रचिन् ।

पासाडले सगरमाथा आरोहणको इतिहास बनाएर फर्कने क्रममा भीषण हिमपात भयो । सगरमाथाबाट फर्कने क्रममै उनको दुःखद निधन भयो । यसरी सगरमाथा आरोहणको चुनौतीलाई सामना गरेकी पासाड नेपालको पर्वतारोहणको इतिहासमा अमर बनिन् । नेपाल सरकारले वि.सं. २०५९ वैशाख १० गते राष्ट्रिय विभूति घोषणा गर्यो । मृत्युपश्चात् सप्रदिप्त मान्यवर नेपाल तारा पुरस्कार र हुलाक टिकट प्रकाशन गरी उनलाई सम्मान गरियो । ७ हजार ३ सय ५१ मिटर अग्लो जासम्बा हिम चुचुरोको नाम पासाड ल्हामु चुली नामकरण गरिएको छ । पासाड नेपाल र नेपालीका लागि गौरव हुन् । उनले रचेको इतिहासले नेपालीलाई गौरवको पाठ पढाएको छ । उनी मरेर अमर बनिन्, इतिहास बनिन् ।

- (इ) विद्यार्थीलाई भोलिपल्टको कक्षामा प्रस्तुत गर्ने गरी सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास १ मा दिइएको बुँदाका आधारमा जीवनी लेखेर ल्याउन लगाउनुहोस् ।

वैयक्तित विवरण तयारी र कक्षा प्रस्तुति

(अ) विद्यार्थीलाई वैयक्तित विवरणको नमुना प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

व्यक्तिगत विवरण

नाम	: वालिका अधिकारी
जन्म मिति	: २०६८/०९/१८
बुवाको नाम	: श्रीकृष्ण अधिकारी
आमाको नाम	: वसुन्धरा अधिकारी

ठेगाना

प्रदेश	: वाग्मती
जिल्ला	: ललितपुर
नगरपालिका	: गोदावरी
वडा न.	: १०
राष्ट्रियता	: नेपाली
भाषाको ज्ञान	: नेपाली र अङ्ग्रेजी
शिक्षा	: कक्षा ८ मा अध्ययनरत
विद्यालय	: चन्द्रसूर्य माध्यमिक विद्यालय
रूचि	: घुमफिर र अध्ययन

- (आ) विद्यार्थीलाई भोलिपल्टको कक्षामा प्रस्तुत गर्ने गरी सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास २ का आधारमा आफ्ना परिवारका कुनै एक जना सदस्यको व्यक्तिगत विवरण तयार पारी त्याउन लगाउनुहोस् ।
- (इ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) सुनाइ पाठ ३ का आधारमा श्रुतिबोधात्मक अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ख) दिइएको बुँदाका आधारमा छोटो जीवनी लेख्नुहोस् :

नाम	: मोतीराम भट्ट
जन्म	: वि.सं. १९२३ भाद्र कुशेओँसी, काठमाडौं, भौंसिको टोल
पितामाता	: दयाराम भट्ट र रिपुमर्दिनी देवी <ul style="list-style-type: none"> ● छ, वर्षको उमेरमा आफ्नी आमासँग काशी प्रस्थान ● बनारसमा रही संस्कृत र फारसी भाषाको अध्ययन ● पन्नालालबाट गायन र वाद्यवादनको शिक्षा पाएका ● नेपालमा आई वि.सं. १९३६ मा विवाह ● पुनः काशीमा गई अड्डग्रेजी स्कुलमा भर्ना ● नेपाली काव्यजगत्‌मा सर्वप्रथम ‘समस्यापूर्ति’ को प्रारम्भ गर्ने कवि ● बनारसमा रामकृष्ण वर्मासँग परामर्श लिई ‘भारत जीवन’ नामक प्रेसको स्थापना ● भानुभक्तीय रामायणको ‘बालकाण्ड’को प्रकाशनका साथै ‘गोरखा भारत जीवन, नेपाली भाषाको पत्रिका पनि प्रकाशन गरेका ● माध्यमिक कालका केन्द्रीय प्रतिभा ● प्रथम नेपाली गजलकार, कवि, नाटककार, जीवनीकार, समालोचक, अन्वेषक, पत्रकार, बहुमुखी व्यक्तित्व
प्रमुख कृतिहरू : पिकदूत, उषा चरित्र, गजेन्द्र मोक्ष, शकुन्तला, प्रियदर्शिका, नाटिका, भानुभक्तको जीवनी	
मृत्यु	: १९५३ भाद्र कुशेओँसी

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवौँ दिन

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
१. सिकाइ क्षेत्र		

<ul style="list-style-type: none"> ● निर्देशित जीवनी रचना ● वैयक्तित विवरण तयारी र कक्षा प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्देशित जीवनी रचना गर्ने ● वैयक्तित विवरण तयारी र कक्षा प्रस्तुति गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● जीवनी लेखनका लागि बुँदाहरू ● जीवनीसँग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्री
--	--	--

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै गीत, चुट्टिकिला, कविता आदि सुनाउन लगाई कक्षाको ध्यान केन्द्रित गराउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

निर्देशित जीवनी रचना

(अ) शिक्षकले निर्देशित जीवनी रचनाका केही बुँदा प्रस्तुत गरी जीवनीको नमुना प्रस्तुत गर्नुहोस् । कुनै विद्यार्थीलाई सबैले सुन्ने गरी जीवनीसम्बद्ध बुँदा पढ्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

नाम : अरुणा लामा

जन्म : वि.सं. २००२ साल भदौ २४ गते

जन्मस्थान : भारतको दार्जिलिङ

विशेषता : स्वरमा सुकोमलता र सुमधुरता

- भित्री मनका विचार तथा करुणामा आधारित अभिव्यक्ति
- मानिसको मनलाई छुन सक्ने मर्मस्पर्शी शब्द र स्वरको मिश्रण
- जातीय संचेतना र मानवीय संवेदनाका दृष्टिले उत्कर्ष अभिव्यक्ति

सम्मान :

- सीताराम प्रज्ञा प्रतिष्ठानले स्वरकिन्नरीका रूपमा सम्मानित नारी प्रतिभा
- 'छिन्नलता' पुरस्कारद्वारा सम्मानित
- 'कान्छी' चलचित्रका लागि उत्कृष्ट गायिकाको सम्मान

पुरस्कार :

- 'उर्वशी' चलचित्र पुरस्कार
- भारतस्थित कलकत्ताको 'दिसारी' पुरस्कार

मृत्यु : वि.सं. २०५४ माघ २२ गते

(आ) शिक्षकले अगिल्लो दिन सिकाइएको जीवनी लेखनलाई पुनरावृत्ति गरी माथिका बुँदाका आधारमा जीवनीको नमुना देखाउनुहोस् ।

(इ) अगिल्लो दिन सिर्जना परियोजना खण्ड १ को जीवनी रचना गर्न दिइएको गृहकार्य विद्यार्थीलाई पालैपालो सुनाउने अवसर दिनुहोस् । विद्यार्थीले आफूले रचना गरेको जीवनी सुनाइसकेपछि धन्यवाद दिई अन्य विद्यार्थीलाई ताली बजाउन लगाउनुहोस् । सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण पनि दिनुहोस् ।

(ई) संरचनाबद्ध रूपमा लेखिएको उत्कृष्ट जीवनीलाई विद्यालयको भित्रेपत्रिकामा टाँस्न लगाउनुहोस् ।

वैयक्तित विवरण तयारी र कक्षा प्रस्तुति

(अ) शिक्षकले अगिल्लो दिन सिकाइएको वैयक्तित विवरण लेखनलाई पुनरावृत्ति गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिन सिर्जना परियोजना खण्ड २ का आधारमा वैयक्तिक विवरण लेख्न दिइएको गृहकार्य विद्यार्थीलाई पालैपालो सुनाउने अवसर दिनुहोस् । विद्यार्थीको प्रस्तुतिपश्चात् धन्यवाद दिई अन्य विद्यार्थीलाई ताली बजाउन लगाउनुहोस् । सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण पनि दिनुहोस् ।

(इ) संरचनाबद्ध रूपमा लेखिएको उत्कृष्ट वैयक्तित विवरणलाई भित्रेपत्रिकामा टाँस्न लगाउनुहोस् ।

(ई) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(अ) विद्यार्थीले सिर्जना परियोजना खण्डको अभ्यास १ मा लेखेका जीवनीलाई मूल्यांकन गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले सिर्जना परियोजना खण्डको अभ्यास २ का आधारमा तयार पारेको वैयक्तिक विवरणको मूल्यांकन गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाठ : ४

विधा : व्यावहारिक लेखन

व्यावसायिक चिठी

कार्यघण्टा : ९

परिचय

व्यावसायिक चिठी कुनै व्यवसाय गर्ने संस्थाले व्यापारिक कारोबारका लागि माग र आपूर्तिसँग सम्बन्धित भई लेखिने चिठी हो । यस्ता चिठी सामान्यतः सङ्घसंस्थाका नाममा छापिएको लेटरप्पाडमा लेखिन्छन् र यसको शैली औपचारिक हुन्छ । व्यावसायिक चिठी शिक्षणको प्रमुख उद्देश्य व्यावहारिक लेखन सिप र लेखन ढाँचाको विकास गर्नु हो । व्यावसायिक चिठी घरायसी वा कार्यालयीय चिठीभन्दा बेहोराका प्रकृतिले भिन्न हुन्छ । जस्तै : जानकारी, अनुरोध, माग, आपूर्ति, भुक्तानीसँग सम्बन्धित बेहोरा व्यावसायिक चिठीमा प्रस्तुत गर्नुपर्छ । त्यसैगरी छोटा वाक्य, सरल र स्पष्ट भाषामा व्यावसायिक चिठी लेखिन्छ । व्यावसायिक चिठी लेखनको पूर्व तयारीका क्रममा यसको संरचना, शैली, विषयवस्तुको पठन, विषयवस्तुको विश्लेषण तथा सार प्रस्तुति, छलफल, प्रश्नोत्तर जस्ता क्रियाकलापको अपेक्षा गरिएको हुन्छ ।

यस पाठमा सुनाइ र संरचना एवम् शैली पहिचान, सुनाइ र विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न निर्माण, छलफल र प्रश्नोत्तर, देखेका सुनेकार अनुभवमा आधारित विषयवस्तुमा मौखिक वर्णन जस्ता सुनाइ तथा बोलाइ सिपसम्बद्ध क्रियाकलाप समेट्नुपर्छ । समयबद्ध सम्पर्क वर्णन जस्ता सुनाइ तथा बोलाइ सिपसम्बद्ध क्रियाकलाप समेट्नुपर्छ । विषयवस्तुको बुँदा टिपोट र सार, सन्दर्भ, परिवेश, आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक पाठ रचना, प्रश्नोत्तर प्रत्युत्तर लेखन, प्रश्नोत्तर लेखन, व्यावसायिक चिठीको ढाँचा र शैली अनुकरणलगायत पक्षमा ध्यान दिन आवश्यक हुन्छ । यसका अतिरिक्त अन्य व्यावहारिक लेखनसँग सम्बन्धित निमन्त्रणा पत्र, शुभकामना पत्र, श्रद्धाङ्गली एवम् समवेदना पत्रको संरचना बोध र लेखन अभ्यास गराउनुपर्छ ।

यस पाठमा शब्दभण्डारअन्तर्गत शब्दार्थ तथा समूहवाची, श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोगको अभ्यास गराउनुपर्छ । भाषिक प्रकार्यअन्तर्गत आश्चर्य प्रकट गर्ने भाषिक अभिव्यक्तिसम्बद्ध कार्यकलापको अभ्यास गराउनुपर्छ

। भाषिक संरचना र वर्णविन्यासमा लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुष सङ्गतिसँग र शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा दीर्घ ऊकारको पहिचान र प्रयोगसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । श्रुतिबोध सिर्जना र परियोजना कार्यमा व्यावसायिक चिठी लेखनका लिए जोड दिइएको छ ।

पाठ ४ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल विषयवस्तुबोध र मौखिक वर्णन संरचना एवम् शैली पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट चित्रका आधारमा विषयवस्तु बोध छलफल गर्न देखका, सुनेका र अनुभवमा आधारित विषयवस्तुमा मौखिक वर्णन गर्न व्यावसायिक चिठीको संरचना एवम् शैली पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका चित्र र विषयवस्तुसम्बद्ध चार्ट व्यावसायिक चिठीको संरचना 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण शब्दार्थ र वाक्य रचना 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य चिठी गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न पाठमा प्रयुक्त कठिन शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश वाक्यपत्ती अनुच्छेदपत्ती 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> समूहवाची र श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग चिठीको पाठगत संरचना बोध र छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> समूहवाची र श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न चिठी पढी पाठगत संरचना बोध र छलफल गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्द सूची पाठ्य चिठी 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> मौखिक प्रश्नोत्तर सन्देश ग्रहण र प्रतिक्रिया प्रस्तुति सन्देशमूलक लेख 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ पढी मौखिक उत्तर दिन विषयवस्तुमा आधारित भई सन्देश ग्रहण गरी प्रतिक्रिया दिन 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर सूची सन्देशयुक्त पाठको अनुच्छेद प्रतिक्रिया लेखनको नमुना 	१

		<ul style="list-style-type: none"> ● सन्दर्भ, परिवेश, आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक लेख तयार पार्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● सन्देशमूलक लेखको नमुना 	
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रत्युत्तर लेखन ● मौन पठन र प्रश्नोत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यावसायिक चिठी पढी प्रत्युत्तर लेखन ● निर्दिष्ट अनुच्छेद मौन पठन गगरी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रत्युत्तर लेखनको ढाँचा ● प्रत्युत्तर लेखनको नमुना ● अनुच्छेद ● प्रश्न र उत्तर सूची 	१
छैटौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● शुभकामना पत्र लेखन ● श्रद्धाङ्गली एवम् समवेदना लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● शुभकामना पत्र लेखन ● श्रद्धाङ्गली एवम् समवेदना लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● शुभकामना पत्रको नमुना ● श्रद्धाङ्गली एवम् समवेदनाको नमुना 	१
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● भाषिक प्रकार्य (आश्चर्य) ● श्रुतिबोध ● दीर्घ ऊकारको पहिचान र प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> ● आश्चर्यमा आधारित भई भाषिक क्रियाकलाप गर्ने ● सुनाइ पाठ ४ का आधारमा प्रश्नोत्तर गर्ने ● शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा दीर्घ ऊकारको पहिचान र प्रयोग गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● आश्चर्यमा आधारित भाषिक प्रकार्यको नमुना ● सुनाइ पाठ ४ को श्रव्य सामग्री ● शब्दपत्ति ● अनुच्छेद सूची 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुष सङ्गति ● स्थलगत भ्रमण (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> ● लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुषका आधारमा कर्ता र क्रियाको सङ्गति मिलाउन ● स्थलगत भ्रमण गरी प्राप्त सामानको सूची निर्माण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● वाक्यपत्ति ● अनुच्छेद 	१
नवौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यावसायिक चिठी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) ● स्थलगत भ्रमण, सूची निर्माण तथा प्रस्तुति (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्धारित विषयवस्तुमा व्यावसायिक चिठी लेखन ● स्थलगत भ्रमण गरी तोकिएका विषयवस्तुलाई सूचीकरण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यावसायिक चिठीको नमुना ● सूची तालिका 	१
जम्मा कार्यघण्टा				९

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
दृश्यबोध र छलफल	निर्दिष्ट चित्रका आधारमा विषयवस्तु बोध छलफल गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्व पठन खण्डका चित्र र विषयवस्तुसम्बद्ध चार्ट

विषयवस्तुबोध र मौखिक वर्णन	देखका, सुनेका र अनुभवमा आधारित विषयवस्तुमा मौखिक वर्णन गर्न	● व्यावसायिक चिठीको संरचना
संरचना एवम् शैली पहिचान	व्यावसायिक चिठीको संरचना एवम् शैली पहिचान गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

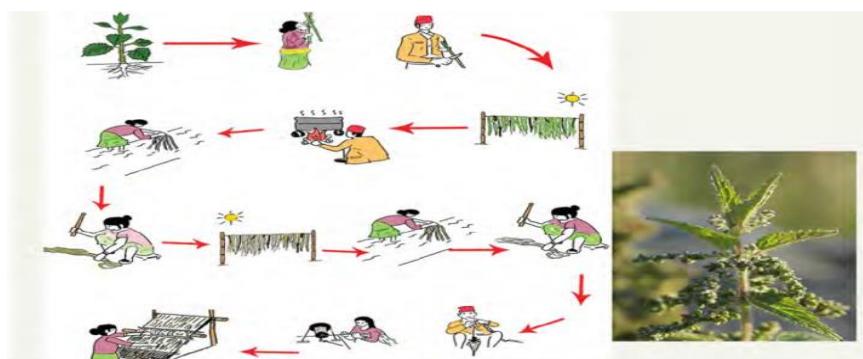
(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले हस्तकला निर्मित सामग्री जस्तै : परालबाट बनाइएको चकटी, बाँस र निगालाबाट बनेका साना डोका डालीलगायत सामग्री देखाउनुहोस् र छलफल गराउनुहोस् । यसका अलावा अल्लोबाट तानमा बनेका कपडा देखाएर पनि छलफल गराउन सकिन्छ । यस्तै अन्य प्रकृतिका विद्यार्थीलाई थाहा भएका घरबुना सामग्री देखाएर पनि कक्षाको सुरुआत गर्नसक्नुहने छ ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध र छलफल

(अ) विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार समूहमा विभाजन गर्नुहोस् र प्रोजेक्टर वा अन्य माध्यमबाट पूर्व पठन खण्डमा तल दिइएअनुसारका चित्र प्रस्तुत गर्दै छलफल गराउनुहोस् । यस्तै छलफलका लागि विषयवस्तु सम्बद्ध अन्य चित्र पनि प्रदर्शन गर्न सक्नुहने छ । जस्तै :

(आ) चित्रलाई गहन अध्ययन गर्न केही समय दिनुहोस् र विद्यार्थीलाई चित्रको विषयवस्तु बोध गरी चित्रले दिएको सन्देशबारे सामूहिक छलफल गराउनुहोस् ।

नमुना प्रश्न

१. तपाईंका आमावुबाको पेसा के हो ? अथवा तपाईंको समुदायमा धेरैजसोले कुन पेसा अङ्गाल्नुभएको छ ?
२. तपाईंका घरमा डोको छ ? डोको केले बनेको हुन्छ र कुन कुन प्रयोजनका लागि यो प्रयोग गरिन्छ ?
३. तपाईंले अल्लोबाट बनेका कुन कुन वस्तु देख्नुभएको छ ?

(इ) विद्यार्थीलाई निम्न प्रश्नको सूची प्रदर्शन गरी उनीहरूको धारणा बुझनुहोस्

(इ) छलफलपश्चात् पालैपालो प्रश्नको उत्तरमा प्रस्तुतिको अवसर दिनुहोस् र आवश्यक सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित निष्कर्ष दिनुहोस् ।

विषयवस्तुबोध र मौखिक वर्णन

(अ) विद्यार्थीलाई तपाईंको समुदायमा वा स्थानीय तहमा उत्पादन गरी व्यवसायका रूपमा अगाडि बढाउन सकिने उत्पादन जस्तै: अल्लो, कपास, चिया, उखु, बाँस, निगाला खेती र तिनबाट व्यवसायिक रूपमा लिन सकिने फाइदा बारेमा छलफल गराउनुहोस् । यस क्रममा पूर्व पठन खण्डका अनुच्छेदमा उल्लिखित क्रियाकलापमा केन्द्रित गराउनुहोस् ।

(आ) छलफलपश्चात् समूहगत रूपमा विद्यार्थीलाई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । छलफलबाट प्राप्त उत्तरलाई शैक्षणिक पाटीमा टिप्पनीहोस् । विद्यार्थीले यी वस्तुको उत्पादन गरी बजारमा बिक्री गरेर आर्थिक लाभ लिन सकिने र गुणस्तरीय जीवन जिउन सहज हुने भन्नेलगायतका जवाफ दिने छन् । यस्तो उत्तर दिने विद्यार्थीलाई धन्यवाद दिई उत्तर दिन असमर्थ हुने विद्यार्थीलाई थप सिकाइका लागि उत्त्रेरित गर्नुहोस् । अन्त्यमा विद्यार्थी दिइएको उत्तर अपुग भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

संरचना एवम् शैली पहिचान

(अ) व्यवसायिक चिठीको ढाँचा एवम् शैलीलाई स्पष्ट पार्न व्यक्तिगत चिठीको नमुना पहिले प्रस्तुत गरी छलफल गराउन गर्न सक्नुहुने छ ।

(आ) व्यवसायिक चिठीको संरचना चार्ट प्रदर्शन गर्नुहोस् र तिनका संरचनाअन्तर्गत मिति, ठेगाना, संस्थाको नाम, सम्बोधन, शिष्टाचार, विषय, संलग्न विवरण, सन्देश, हस्ताक्षर आदि घटकका बारेमा छलफल चलाउनुहोस्, जस्तै :

व्यावसायिक चिठीको संरचना

१. संस्थाको नाम

२. ठेगाना (पालिका, वडा र प्रदेश)

३. मिति

४. सम्बोधन

५. संस्थाको नाम...

६. ठेगाना (पालिका, वडा र प्रदेश)

७. विषय : .....

८. विषयसम्बद्ध व्यहोरा .....

९. सामग्रीको विवरण (तालिकामा) .....

१०. आर्थिक कारोबारको प्रकृति

११. धन्यवादसहित समापन

१२. भवदीय

१३. .....

१४. नाम .....

१५. पद : .....

१६. खामको नमुना (पठाउने र पाउनेको पूर्ण विवरणसहित)

(इ) चिठीको आदि भागमा (चिठी लेखे संस्थाको नाम र ठेगानासहितको शीर्ष भाग, मिति, सम्बोधन, पाउने संस्थाको नाम) लेख्ने कुरा प्रस्त पार्नुहोस्।

(ई) मध्य भाग/मुख्य भागमा (विषयसम्बद्ध व्यहोराको उठानसहित प्रवेश, मुख्य कुरा, माग गरिएका वा पठाइएका सामग्रीको विवरण र आर्थिक कारोबारको बेहोरा) लेखिने कुरा प्रस्त पार्नुहोस्।

(उ) अन्त्य भागमा (भवदीय, हस्ताक्षर वा प्रेषकको नाम र पद) लेख्ने कुरा प्रस्त पार्नुहोस्।

(ऊ) खामको नमुना (प्रेषक र प्रापकको नाम तथा ठेगानाको क्रम) बनाएर देखाउनुहोस्।

(ऋ) व्यवसायिक चिठीको ढाँचा एवम् शैलीलाई स्पष्ट पार्न अगि सुरुमा प्रस्तुत गरेको व्यक्तिगत चिठीको नमुनामा छलफल गराउन गर्न सक्नुहुने छ। त्यसपछि व्यवसायिक चिठीहरू प्रस्तुत गर्नुहोस् र यी दुवै चिठीको संरचनामा के के फरक पाउनुभयो भनी छलफल गराउनुहोस्। विद्यार्थी दिएको उत्तर टिपोट गर्दै जानुहोस् र अन्त्यमा विद्यार्थीले दिइएको सही उत्तरसमेत समेटिने गरी अपुग भएका पक्ष जोड्दै लेटर प्याड, कार्यालयको नाम, ठेगाना व्यवसायिक चिठीमा पहिले नै छापिएका हुन्छन् भने व्यक्तिगत पत्रमा यी कुरा नरहने कुरा दुई फरक फरक पत्रको नमुनाबाट स्पष्ट पारिदिनुहोस्।

(ए) अन्त्यमा चिठीको ढाँचा स्पष्ट पार्न आवश्यक सहजीकरणसहित निर्ष्करण प्रस्तुत गर्नुहोस्।

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएको चित्रका

धारणा   राख्न

आधारमा नेपालमा बाखापालन व्यवसायको सम्भावना सम्बन्धमा लगाउनुहोस् :

(ख) व्यावसायिक चिठीमा के के कुरा समेटिनुपर्छ ?

(ग) कक्षा ८ का अनिवार्य विषयका १२ थान पाठ्यपुस्तक उपलब्ध गराइदिन जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लि.लाई लेखे व्यावसायिक पत्रको नमुना तयार गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण	● पाठ्य चिठी गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न ● पाठमा प्रयुक्त कठिन शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न	● शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश ● वाक्यपत्ती ● अनुच्छेदपत्ती
● शब्दार्थ र वाक्य रचना	सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले नमुनाका रूपमा कुनै एउटा व्यवसायिक चिठीको नमुना प्रस्तुत गर्नुहोस् र छलफल गराउदै आजको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पारिदिनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण

(अ) शिक्षकले पाठको शीर्ष भाग (विषयसम्म) नमुना सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई पालैपालो सस्वर पठन गराउनुहोस् । सस्वर पठनका क्रममा नयाँ लागेका शब्द रेखाङ्कन गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले पनि वाचकले स्पष्ट उच्चारण गर्न नसकेका शब्द सङ्कलन गर्नुहोस् । पठनका क्रममा गति, यति र चिह्न स्थाल गरे नगरेको सुनिश्चित गरी आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाङ्कन गरेका नयाँ शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् । ती शब्दलाई पालैपालो विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्ने प्रोत्साहित गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीबाट शुद्ध उच्चारण हुन नसकेका शब्दलाई अक्षर अक्षर छुट्याई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यसरी उच्चारण अभ्यास गराउँदा आफूले लगेको शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी अक्षरीकरणसहित थप अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै:

शब्द

उच्चारण

उपर्युक्त	/उ.पर्.युक्.कृत/
उपभोग्य	/उ.प.भोग्.ग्य/
अक्षरेपि	/अक्.छ्य.रे.पि/
शीघ्रातिशीघ्र	/सिघ्.घा.ति.सिघ्.घ्र/

(ई) यसै क्रियाकलापसँगै बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १ को उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस्, जहाँ नमुनाका लागि केही उच्चारण अभ्यास यहाँ दिइएको छ :

शब्द   उच्चारण

वनस्पति   /व.नस्.प.ति./

प्रवर्धन   /प्र.वर्.धन्./

शब्दार्थ र वाक्य रचना

(अ) सस्वर पठनका क्रममा रेखाङ्कन गरेका नयाँ शब्द विद्यार्थीलाई भन्न लगाई शिक्षकले ती शब्द शैक्षणिक पाटीमा टिप्पुहोस् र टिपोट गरिएका शब्दको अर्थ पाठमै खोज्न लगाउनुहोस् । पाठमा अर्थ नभएका शब्द विद्यार्थीलाई भन्न लगाई आफूले शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् । टिपिएका शब्दको अर्थ विद्यार्थीलाई नै भन्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीले भन्न नसके शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश आदिका आधारमा अर्थ भनिदिनुहोस् । आवश्यकताअनुसार शब्दकोशको उपयोग गरी शब्दको अर्थ खोज्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

उपार्जन : खेतीपाती उच्चोगधन्दा आदिवाट हुने लाभ, आम्दानी

उत्पादन : उब्जाउने वा उत्पन्न गर्ने कार्य

संवर्धन : राम्ररी बढाउने काम

निर्यात : निकासी

(आ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास एक र टिपोट गरिएका शब्दको अर्थमा छलफल गराउनुहोस् र पालैपालो विद्यार्थीलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाई मौखिक रूपमा प्रस्तुत गराउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई आफूले लगेको वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यपत्तीका सहायताले सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न सहयोग गर्नुहोस् र अन्त्यमा उपयुक्त पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

वाक्यको नमुना

अविलम्ब : बाटो निर्माणको कार्य अविलम्ब सम्पन्न गर्न सडक विभागवाट निर्देशन भयो ।

व्यावसायीकरण : नेपालमा कृषि प्रणालीको व्यावसायीकरण गर्नु जरुरी छ ।

अवगत : वनजड्गल संरक्षणका निम्नि सरकारले लागु गरेको नियमसँग सबै जना अवगत हुनुपर्छ ।

३. मूल्याङ्कन

(क) पाठ्य चिठी सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) वनस्पति, कल्याण, सङ्घर्ष, पेस्की शब्दको अर्थ बताउन र वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> समूहवाची र श्रुतिसमभिन्नार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग चिठीको पाठगत संरचना बोध र छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> समूहवाची र श्रुतिसमभिन्नार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न चिठी पढी पाठगत संरचना बोध र छलफल गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्री श्रुतिसमभिन्नार्थी शब्द सूची पाठ्य चिठी

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) चुट्टिकिला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका चुट्टिकिला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाई सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।
- (आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

समूहवाची र श्रुतिसमभिन्नार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग

(अ) शिक्षकले समूहवाची शब्द रेखाड्कन गरिएको अनुच्छेद स्लाइडमार्फत प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट समूहवाची शब्दको सूची बनाउन लगाउनुहोस् । तिनै सूचीबद्ध गरिएका समूहवाची शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । समूहवाची शब्दको अनुच्छेद यसप्रकार छ :

अनुच्छेदको नमूना

पूजाका लागि घरमा केराको काँगियो, अड्गुरको झुप्पो र मिठाईको थुप्रो ल्याइएको थियो । भजनमा मानिसको समूह नाचिरहेको थियो । गुलियोको गन्ध पाएर कमिलाका ताँती टेबुलतिर लागे । त्यहाँ सुरक्षाका लागि मानिस फौज भैं तैनाथ थिए ।

- (आ) रेखाड्कन नगरिएका समूहवाची शब्द प्रयुक्त अनुच्छेद स्लाइडमार्फत प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट समूहवाची शब्द पहिचान गरी टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) केही समूहवाची शब्दको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस् र तिनलाई प्रयोग गरी अनुच्छेद निर्माण गर्न निर्देशन गर्नुहोस् साथै शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास दुईलाई कक्षाकार्य गराउनुहोस् ।

(ई) शिक्षकले श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्दको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रस्तुत गरिएका शब्दलाई कुन शब्द सुन्दा उस्तै छन् भनी केही समय विद्यार्थीलाई सोच्न निर्देश गर्नुहोस् । प्रस्तुत गरिएका श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्दका अर्थ फरक भएका कुरा बताउनुहोस् । उक्त शब्द सुन्दा उस्तै र अर्थ फरक भएका कुरा जानकारी गराइ ती शब्द पटकपटक उच्चारण गरी सुन्न लगाउनुहोस् । छनोट गरी टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । **श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्दको सूची**

विष विस

यस यश

जुन जून

तिर तीर

(उ) जुन शब्द सुन्दा उस्तै हुन्छन् तर ती शब्दका अर्थ फरक फरक हुन्छन् भने तिनै शब्द श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्द हुन् भन्ने कुरा बताउनुहोस् । जस्तै : ‘सिता’ र ‘सीता’ शब्दमा सुन्दा उस्तै भए पनि हळ्स्व ‘सिता’ ले भातलाई बुझाउँछ भने दीर्घ ‘सीता’ले राजा जनककी छोरीलाई जनाउँछ ।

(ऊ) पाठको शब्दभण्डारअन्तर्गतको अभ्यास ३ मा केन्द्रित भई सुन्दा उस्तै सुनिने तर फरक अर्थ दिने शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

जस्तै : सीता सिता, जाति जाती, दिन दीन, फूल फुल, खाली खालि

(ऋ) श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्दका शब्द र अर्थ लेखिएको सूची शैक्षणिक पाटीमा प्रस्तुत गर्नुहोस् र ती शब्दलाई कुनै एक विद्यार्थीलाई उठेर भन्न लगाउनुहोस् र अन्य विद्यार्थीलाई सुन्न निर्देश गर्नुहोस् । सुन्दा उस्तै भए पनि ती शब्दका अर्थ फरक फरक भएका कुरा छलफल गराउनुहोस् । आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ए) केही श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्दको फरक अर्थअनुसार वाक्यमा प्रयोग गर्न दिनुहोस् । शिक्षकले वाक्यमा प्रयोग गरिएका केही नमुना प्रदर्शन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीले रचना गरेका वाक्य प्रस्तुत गरी सबैले सुन्ने गरी वाचन गर्न लगाउनुहोस् । आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ऐ) पाठको शब्दभण्डारअन्तर्गतको अभ्यास ४ मा केन्द्रित भई श्रुतिसम्भिन्नार्थी शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

चिठीको पाठगत संरचना बोध र छलफल

(अ) व्यापारिक चिठीका प्रमुख अड्गा छ्यासमिस गरी फलाटिन पाटीमा प्रस्तुत गर्नुहोस् र कक्षालाई तीन समूहमा विभाजन गरी चिठीका आदि, मध्य र अन्त्य खण्डमा रहने शीर्षक उपशीर्षकलाई सूचीबद्ध बनाउन लगाउनुहोस् । त्यसपछि पुनः आदि, मध्य र अन्त्य खण्डका आंशिक शीर्षक उपशीर्षक दिएर खाली ठाउँ पूरण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा खामको नमुना पनि बनाउन लगाउनुहोस् ।

(आ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ को छलफल चलाउनुहोस् र समूह नेतालाई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् साथै कक्षाकार्यका रूपमा व्यावसायिक चिठी लेखन गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका फरक अर्थ दिने शब्दजोडीको अर्थ लेखी अलग अलग वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :

यस यश, खाली खालि, भाडा भाँडा, वास बाँस

(ख) व्यावसायिक चिठीको आदि भाग, मध्य भाग र अन्त्य भागमा रहने विषयवस्तु के के हुन् भन्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> मौखिक प्रश्नोत्तर सन्देश ग्रहण र प्रतिक्रिया प्रस्तुति सन्देशमूलक लेख 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ पढी मौखिक उत्तर दिन विषयवस्तुमा आधारित भई सन्देश ग्रहण गरी प्रतिक्रिया दिन सन्दर्भ, परिवेश, आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक लेख तयार पार्न 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर सूची सन्देशयुक्त पाठको अनुच्छेद प्रतिक्रिया लेखनको नमुना सन्देशमूलक लेखको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई चुट्किला वा गाउँखाने कथा सुनाएर कक्षाको सुरुआत गर्नुहोस् । यस्ता चुट्किला वा गाउँखाने कथा विद्यार्थीलाई पनि सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

मौखिक प्रश्नोत्तर

(अ) पाठ्य चिठीमा आधारित भएर केही बोध प्रश्नको सूची प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

चिठी लेख्ने संस्थाको नाम के हो ?

चिठी के विषयमा लेखिएको छ ?

(आ) माथिका प्रश्नको उत्तर पाठबाट खोज लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले खोजेका उत्तरलाई संरचना मिलाई भन्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको उत्तरलाई ध्यानमा राखी शिक्षकले तयार गरेका उत्तरको नमुना प्रदर्शन गरी प्रश्नको संरचनासँग मिलाई उत्तर दिन सिकाउनुहोस्, जस्तै :

चिठी के विषयमा लेखिएको छ ?

उत्तर : चिठी अल्लोबाट निर्मित तयारी वस्तु पठाइदिने विषयमा लेखिएको छ ?

(उ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ का बोध प्रश्न दिई बोध प्रश्नोत्तरको थप अभ्यास गराउनुहोस् । यी प्रश्न पाठगत बोधको सरल प्रश्न हरेकाले विद्यार्थी आफैले पनि उत्तर पहिचान गर्न सक्छन् । विद्यार्थीले उत्तर पहिचान गर्न असजिलो मानेमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

सन्देश ग्रहण र प्रतिक्रिया प्रस्तुति

(अ) विद्यार्थीलाई पाठ्य चिठीबाट प्राप्त सन्देशलाई बुँदामा सूचीकृत गर्न लगाउनुहोस् । टिपोट गरिएका बुँदालाई प्रस्तुत गर्ने अवसर दिनुहोस् । प्रस्तुतीकरणमा अल्लोका उत्पादन र सोको उपयोगसम्बन्धी सन्देश रहनुपर्ने कुरा स्पष्ट पारिदिनुहोस् । यसका लागि विषयवस्तु समेटेर विषयवस्तुले दिने मूल सन्देश प्रस्तुत गर्न सके नसकेको यकिन गर्नुहोस् । प्रस्तुति राम्रो गर्ने विद्यार्थीलाई हौसला दिई सिकाइ कमजोर भएका विद्यार्थीलाई थप सहायत प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई समूहगत रूपमा बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ को प्रश्नमाथि प्रतिक्रिया दिन प्रेरित गर्नुहोस् । उनीहरूले प्रस्तुत गरेका प्रतिक्रियामा अल्लोबाट उत्पादित सामानसम्बन्धी रहेको छ भने निम्नलिखित प्रश्नको सूची तयार गरी यसबाट लिन सकिने फाइदासम्बन्धी विद्यार्थीको प्रतिक्रियात्मक धारणा बनाउन लगाउनुहोस् ।

प्रश्न सूचीको नमुना

१. अल्लो किन बहुउपयोगी वनस्पति हो ?
२. अल्लोबाट उत्पादन गर्न सकिने वस्तु के के हुन् ?
३. अल्लोको व्यावसायीकरणका फाइदा के के हुन् ?

उत्तरको नमुना

१. अल्लोको मुन्टा, पात, बोक्का र जरा जस्ता सबै भाग उपयोगी हुने
२. अल्लोको उद्योगबाट धागो, भोला, गलबन्धी, आदि उत्पादन गर्न सकिने
३. अल्लोका उत्पादन बजारमा विक्री गरेर आर्थिक उपार्जन गर्न सकिने
४. व्यावसायीकरण गरेर आयआर्जन गर्न सकिने, छोराछोरीलाई राम्रो पालनपोषण र शिक्षा दिन सकिने, स्वरोजगार बन्न मदत पुग्ने, गुणस्तरीय जीनवयापनमा टेवा पुग्ने ।

सन्देशमूलक लेख

(अ) विद्यार्थीलाई शिक्षकले सन्देशमूलक लेख लेखिएको एउटा अनुच्छेद प्रदर्शन गरी पढ्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस्, जस्तै :

'धूम्रपानले लिन्छ ज्यान' शीर्षकमा सन्देशमूलक लेख तयार पार्नुहोस् ।

उत्तर : सुर्ती चुरोट स्वास्थ्यका लागि हानिकारक छ, भनेर जान्दाजान्दै पनि मानिस यसको प्रयोग गरिहेका छन् । प्रयोग घट्टला भन्नुको साटो उल्टै बढेर गएको छ । सुर्तीजन्य पदार्थको प्रयोगका कारण वर्सेनि २७ हजार बढी व्यक्तिको ज्यान जाने गरेको छ, भने विश्वभरमा नै ८० लाखको मृत्यु हुने विश्वस्वास्थ्य सङ्गठनको तथ्याइक छ । तथ्याइकअनुसार ७० लाख प्रत्यक्ष सुर्तीजन्य पदार्थको सेवन र १२ लाख सँगै वस्ने मानिसले खाएको चुरोटको असरको कारणले मृत्यु हुने गर्दछ । विज्ञहरूले नेपाल जस्तो मुलुकले सुर्तीजन्य पदार्थमा लाग्दै आएको करको दरमा कम्तीमा ७० प्रतिशतभन्दा माथि पुऱ्याउनुपर्ने बताउदै आएका छन् । सरकारले कर र अन्तशुल्क बढाउदैमा दायित्व पूरा हुँदैन । सञ्चारका माध्यमबाट तथा प्रत्यक्ष गोष्ठी सेमिनारको माध्यमबाट जनचेतनाका कार्यक्रम पनि बढाउदै जान जरुरी छ ।

(आ) उक्त अनुच्छेदबाट के सन्देश ग्रहण गर्न सकिन्छ ? भन्ने प्रश्न गरी विद्यार्थीको उत्तर ध्यानपूर्वक सुन्नुहोस् । आवश्यक सहजीकरण गरेर हो यस्तै कुनै पनि विषयमा सकारात्मक सल्लाह र सुझाव प्रदान गर्ने साथै मानवीय जीवनका लागि असल सन्देश प्रदान गर्ने लेख नै सन्देशमूलक लेख भएको विषय प्रस्तु पारिदिनुहोस् ।

(इ) सन्देशमूलक लेखको लागि निम्न विषय हुनुपर्ने पक्षमा प्रक्रियागत जानकारी गराउनुहोस् :

शीर्षक

- शीर्षकसँग सम्बन्धित विषयवस्तु उठान
- फाइदा वा वेफाइदाका पक्ष
- तथ्य तथ्याइक
- आवश्यकता वा अनावश्यकता
- वेफाइदा भए रोकथामका उपाय र फाइदा भए प्रचारप्रसारका माध्यमको खोजी

(ई) उपर्युक्त प्रक्रियाका आधारमा पाठको बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ को धूम्रपानले लिन्छ ज्यान शीर्षकमा आधारित रहेर सङ्कलित बुँदाको सूची प्रदर्शन गर्नुहोस् :

छलफलका सम्भावित विषयवस्तु

- धूम्रपानको परिचय
- धूम्रपानका प्रकार
- विश्व समाजमा धूम्रपानको अवस्था
- धूम्रपानले निम्त्याउने स्वास्थ्य समस्या
- धूम्रपानले समाजमा पार्ने आर्थिक, सामाजिक प्रभाव र असर
- राज्यले अपनाउनु पर्ने नीति र अवधारणा
- धूम्रपान मुक्त समाज निर्माणमा हाम्रो भूमिका

(उ) विद्यार्थीलाई यस्तै बुँदाका आधारमा सन्देशमूलक लेख तयार गर्न लगाउनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले उत्तर तयार गरेपछि उनीहरूका उत्तर प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

३. मूल्याइकन

(क) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) पाठ्य व्यावसायिक चिठीमा पेस्की रकम केका माध्यमबाट भुक्तानी गरिएको व्यहोरा उल्लेख छ ?

(ख) सार्वजनिक ठाउँमा धूम्रपान किन निषेध गरिएको हुन्छ ? प्रतिक्रिया दिन लगाउनुहोस् ।

(ग) लागुपदार्थको असर शीर्षकमा सन्देशमूलक लेख तयार गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्युत्तर लेखन मौन पठन र प्रश्नोत्तर लेखन	<ul style="list-style-type: none"> व्यावसायिक चिठी पढी प्रत्युत्तर लेखन निर्दिष्ट अनुच्छेद मौन पठन गगरी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेखन	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्युत्तर लेखनको ढाँचा प्रत्युत्तर लेखनको नमुना अनुच्छेद प्रश्न र उत्तर सूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिनको सन्देशमूलक लेखसम्बन्धी जिज्ञासा उठान गराई आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

प्रत्युत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई प्रोजेक्टर वा अन्य माध्यमबाट व्यावसायिक चिठीका प्रत्युत्तरका नमुना प्रस्तुत गर्दै प्रत्युत्तरबारे छलफल गर्नुहोस् । छलफलका क्रममा आएका उत्तर शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीबाट आएको उत्तरमा चिठीको प्रतिउत्तर लेखन गर्दा मूल चिठीमा के कुराको खोजी गरिएको छ त्यही विषयवस्तुमा केन्द्रित भएर आफ्ना भनाइ लेख्ने कुरा उल्लेख भएको पाइएमा स्याबास् भन्नुहोस् । यसका साथै उत्तर पहिल्याउन नसक्ने विद्यार्थीका लागि थप सहायता प्रदान गरी प्रतिउत्तर लेखनको नमुना प्रस्तुत गरी स्पष्ट पारिदिनुहोस् । यसका लागि पाठ्य चिठीका आधारमा बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ मा आधारित भई छलफल गराउनुहोस् र प्रत्युत्तरको अभ्यास गराउनुहोस् । अभ्यासका क्रममा निम्नानुसारको ढाँचा अवलम्बन गर्नुपर्ने विषय प्रस्तु पार्नुहोस् :

प्रत्युत्तरको ढाँचा

१. कपडा उद्योगको नाम र ठेगानासहितको शीर्ष भाग

२. मिति: .....

३. सम्बोधन ....

४. संस्था (विक्री केन्द्र) को नाम ..... .

५. संस्थाको ठेगाना .....:

६. विषय : .....

٩

मूल

विषयवस्तुको

प्रत्यक्ष

८ भवदीय

हस्ताक्षर.....

नाम .....
.....

(इ) माथिको ढाँचामा आधारित भई विद्यार्थीलाई प्रत्यक्तर लेखन कार्यमा प्रेरित गर्नहोस् ।

(ई) लेखन कार्य सकिएपछि पालैपालो प्रस्तुतिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । आवश्यकताअनुसार शिक्षक आफूले तयार गरी ल्याएको नमनासमेत प्रदर्शन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

सौगात अल्लो कपडा
खाँडाचक्र नगरपालिका २
कालीकोट, कर्णाली प्रदेश

मिति: २०८०/१२/ २९

श्री व्यवस्थापकज्यू
हाम्रो तयारी पोषाक विक्री उद्योग,
ललितपुर उपमहानगरपालिका ३,
बागमती प्रदेश

विषय : अल्लोबाट निर्मित तयारी वस्तु पठाइदिएको सम्बन्धमा ।

उपर्युक्त सम्बन्धमा त्यस कम्पनीको पत्र प्राप्त भई व्यहोरा अवगत भयो । हाम्रो उद्योगबाट उत्पादित सामान तपाईंको विक्री केन्द्रमार्फत बजारीकरण भइरहेकामा विशेष धन्यवाद । अझै पनि हाम्रो उद्योगलाई पूर्ण क्षमतामा सञ्चालन गरी तपाईंका मागअनुसारका सामाग्री पठाउन प्रयासरत छौं । अहिलेलाई तयारी अवस्थामा रहेका तपसिलका सामाग्री पठाइएको जानकारी गराउँछौं ।

क्र.स	वस्तुको नाम	पठाइएको थान
१.	झोला	५० थान
२.	दरी	१२० थान
३.	कोटको कपडा	४० थान
४.	गलबन्दी	५० थान
५.	टोपी	११० थान

उल्लिखित वस्तुको विल यसैसाथ संलग्न गरी पठाइएको छ । बाँकी रकम यथाशीघ्र भुक्तानी गरिदिनुहुन अनुरोध गर्दछौं ।

भवदीय
सौगात अल्लो कपडा उद्योग
खाँडाचक्र नगरपालिका २
कालीकोट, कर्णाली प्रदेश

मौन पठन र प्रश्नोत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १० को निर्दिष्ट अनुच्छेद प्रदर्शन गरी मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् । सरसरी छिटो विषयवस्तुको गहन बुझाइका लागि मौन पठन उपयुक्त हुने कुरा बताउदै निम्नलिखित प्रश्नमा केन्द्रित भई उत्तर पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । प्रश्नको उत्तर भेटिएको हरफमा उत्तर रेखाङ्कन गर्न लगाउनुहोस् । भेटिएका उत्तरलाई प्रश्नको भावअनुसार पूर्ण संरचनामा तयार गर्न लगाउनुहोस् र केही नमुना उत्तरसमेत प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

● सरकारी लेखा प्रणाली भन्नाले के बुझिन्छ ?

उत्तर : सरकारी कार्यालयमा राखिने आर्थिक अभिलेख तथा प्रतिवेदनलाई सरकारी लेखा प्रणाली भनिन्छ ।

(आ) यसै गरी अभ्यासमा दिइएका प्रत्येक क्रियाकलापको उत्तर विद्यार्थीलाई लेखन लगाउनुहोस् । केही विद्यार्थीलाई प्रश्नको उत्तर प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । उत्तर पहिचान गर्न असमर्थ विद्यार्थीलाई र आवश्यक सहजीकरण गरी थप पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) पाठ्य चिठीका आधारमा प्रत्युत्तर लेखन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) सोधिएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) आर्थिक प्रतिवेदन किन तयार पारिन्छ ?

(आ) आर्थिक क्रियाकलापलाई पारदर्शी बनाउन केलाई आधार मानिन्छ ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● शुभकामना पत्र लेखन	● शुभकामना पत्र लेखन	● शुभकामना पत्रको नमुना
● श्रद्धाङ्गली एवम् समवेदना लेखन	● श्रद्धाङ्गली एवम् समवेदना लेखन	● श्रद्धाङ्गली एवम् समवेदनाको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) विद्यार्थीलाई निम्नलिखित प्रश्न सोधी सिकाइप्रति उत्सुक बनाउनुहोस् :
- (क) तपाईंले कसैलाई शुभकामना दिनुभएको छ कि छैन ?
- (ख) परिवार जन वा आफन्तको मृत्यु हुँदा तपाईंले कसैलाई श्रद्धाङ्गली अर्पण गर्नुभएको छ कि छैन ? जस्ता प्रश्नका माध्यमबाट विषयमा छलफल गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

शुभकामना पत्र लेखन

- (अ) विद्यार्थीलाई शुभकामना पत्रका नमुना प्रस्तुत गर्नुहोस् । यिनीहरूको परिचय र प्रयोगका बारेमा विद्यार्थीसँग छलफल गर्नुहोस् । छलफलका क्रममा विद्यार्थीका प्रतिक्रिया पनि टिपोट गर्नुहोस् । कसैप्रति शुभ भाव व्यक्त गर्न, प्रगतिको कामना गर्न लेखिने पत्र नै शुभकामना पत्र भएको कुरा प्रस्त पार्दै उनीहरूलाई यी सन्देश आदानप्रदानको अवधारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

शुभकामना

श्री ..... ज्यू

छठ पर्व २०८१ को पावन अवसरमा यहाँको सुख, शान्ति, समृद्धि र उत्तरोत्तर प्रगतिको हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

गोकर्ण नेपाली

तथा

समस्त नेपाली परिवार

- (आ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास द मा दिइएका नमुना हेर्न र तिनको ढाँचा पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । तिनका घटकका विषयमा छलफल गराउनुहोस् ।
- (इ) दुई समूहलाई नयाँ वर्षका अवसरमा प्रदान गरिने शुभकामना र दीपावली पर्वको शुभकामना आदि बनाउन लगाई निश्चित समय तोक्नुहोस् । कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ई) विद्यार्थीले तयार गरेको शुभकामना पत्र कक्षकोठाको भित्तामा टास्न लगाउनुहोस् । यसले गर्दा सबैले देख्ने गरी टाँस गरिने शुभकामना लेख्ना बान्धी मिलाएर अक्षर लेखनसमेत गर्नुपर्ने कुरामा विद्यार्थी उत्प्रेरित हुन्छन् । विद्यार्थीले लेखेको शुभकामनामा थपथट गर्नुपर्ने तथा केही सच्याउनु पर्ने भए सुधार गर्न लगाउनुहोस् । अन्तिममा बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास द सबै विद्यार्थीलाई व्यक्तिगत रूपमा लेख्न लगाउनुहोस् ।

श्रद्धाङ्गली एवम् समवेदना लेखन

- (अ) पाठको बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ मा रहेको श्रद्धाङ्गली एवम् समवेदना सम्बन्धमा छलफल गराउनुहोस् । छलफलका क्रममा कोही आफन्त वा समाजका प्रतिष्ठित व्यक्तिको निधनमा मृतकप्रति श्रद्धाङ्गली र मृतकका परिवारजनमा समवेदना व्यक्त गरिने कुराबारे प्रस्त पारिदिनुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई अभ्यास ९ कक्षा कार्यका रूपमा समय तोकी गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले अवलोकन गर्नुहोस् ।
- (इ) समय समाप्त भएपछि समूहको कुनै सदस्यलाई आफूले तयार पारेको पत्र प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । आफूले लगेको नमुना प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । लेखनमा असहज भएका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण तथा पृष्ठपोषण दिनुहोस् । दिइएको नमुना जस्तै थप अभ्यासको अवसर दिनुहोस् ।

श्रद्धाङ्गली एवम् समवेदना

जन्म

मृत्यु

वि.सं. २०८० भदौ द

वि.सं. २०८० माघ १७

स्व. गौरी दाहाल

यस स्माइल फाउन्डेशनकी संस्थापक अध्यक्ष एवम् हाम्रा परम मित्र मीमांसा दाहालकी ममतामयी आमा गौरी दाहालको २०८० माघ १७ मा ५१ वर्षको उमेरमा भएको असामिक निधनको खबरले हामी अत्यन्त मर्माहत भएका छौं । यस दुखद घडीमा दिवद्वयत्रित भावपूर्ण श्रद्धाङ्गली अर्पण गर्दै मित्र मीमांसा दाहाल र उहाँका सम्पूर्ण शोकसन्तप्त परिवार तथा आफन्तजनमा शोकलाई सहन सक्ने शक्ति प्राप्त होओस् भन्ने कामनासहित भावपूर्ण समवेदना प्रकट गर्दछौं ।

अध्यक्ष

स्माइल फाउन्डेशन

३. मूल्यांकन

- (क) आउदै गरेको विजयादशमी पर्वको उपलक्ष्यमा आफन्तजनलाई प्रदान गरिने शुभकामना तयार गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ख) आफन्त वा छिमेकीको निधनमा प्रदान गरिने श्रद्धाङ्गली पत्र तयार गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> भाषिक प्रकार्य (आश्चर्य) श्रुतिबोध दीर्घ ऊकारको पहिचान र प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> आश्चर्यमा आधारित भई भाषिक क्रियाकलाप गर्न सुनाइ पाठ ४ का आधारमा प्रश्नोत्तर गर्न शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा दीर्घ ऊकारको पहिचान र प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> आश्चर्यमा आधारित भाषिक प्रकार्यको नमुना सुनाइ पाठ ४ को श्रव्य सामग्री शब्दपत्री अनुच्छेद सूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) गत दिनको कक्षाकार्यलाई कक्षा अगाडि आएर केही विद्यार्थीलाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । राम्रा पक्षको प्रशंसा गर्दै आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुको जानकारी गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

भाषिक प्रकार्य (आश्चर्य)

- (अ) शिक्षकले बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ स्लाइड वा चार्टमार्फत प्रदर्शन गर्नुहोस् । प्रदर्शित सामग्री मनमनै पढन अभिप्रेरित गर्नुहोस् ।

- (आ) विद्यार्थीसँग आश्चर्यसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश, कारण र कल्पनामा आधारित रहेर धारणा बनाउन लगाउनुहोस् ।

- (इ) छलफलपश्चात् त्यसैअनुसारको एउटा नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस् र उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा जस्ता कुरामा सचेत हुन सिकाउनुहोस्, जस्तै :

(बुबाढोरा राती छतमा बसेर आकाश नियाल्दै)

छोरा : बुबा ! उः त्यता आकाशमा हेर्नुहोस् न कति राम्रो नजिकको जोडी ताराले धनुको जस्तो विभिन्न आकृति बनाएका
छन् ।

बुबा : (हाँस्दै) बाबु ! ती आकृति महिना र समयअनुसार फरक हुन्छन् । तिनलाई नेपालीमा तारापुञ्ज र अझग्रेजीमा
कन्सटेलेसन भनिन्छ ।

छोरा : ओहो ! तारापुञ्ज भनेको के हो नि बुबा ?

बुबा : तारा आकाशमा छरिएका छन् । तिनै ताराको अवस्था, ठाउँ र प्रकाशले फरक फरक आकृति आकाशमा
देखिन्छन् र त्यसलाई तारापुञ्ज भनिन्छ ।

छोरा : अरु कस्ता कस्ता आकृति देख्न सकिन्छ बुबा ?

बुबा : हलोको आकृति (उष्म मेजर), डब्ल्युको आकृति (क्यासिओपिया), धनुको आकृति (ओरियन) आदि तारामण्डलले
बनाउन सक्ने तारापुञ्ज हो ।

छोरा : (आकाशमा हेँदै आश्चर्य मान्दै) बुबा निलो प्रकाश दिने तारा उडिरहेको छ त पृथ्वीतिर आउँदै गरे जस्तो छ नि
त ।

बुबा : नडराउ बाबु । त्यसलाई मेटेरोइट (बोलचालका भाषामा तारा खस्नु) भनिन्छ र त्यो तीव्र गतिमा पृथ्वीमा
आउँदै छ जसकारण त्यो पृथ्वीको वायुमण्डलमा बलेर त्यस्तो रुद्ध देखिएको हो । तर पृथ्वीमा आई नसक्दै त्यो
मेटेरोइट बलेर सकिन्छ र क्षति पुर्याउन पाउँदैन ।

छोरा : आहा ! खगोल विज्ञान अच्चमको रहेछ बुबा । आउनुहोस् अझै धैरै वस्तु आकाशमा हेरेर छलफल गरौं ।

(ई) विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र रूपमा जीवनमा भएका आश्चार्यपूर्ण घटनामा आधारित रहेर भाषाको व्यावहारिक प्रयोग
गरी स्वभाषिक प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

श्रुतिबोध

(अ) सुनाइ पाठ ४ एटिएम कार्ड शीर्षकको अनुच्छेद श्रव्य सामग्री विद्यार्थीलाई सुनाउनुहोस् । सुनाइका लागि यस्तै
अन्य सामग्री पनि सुनाएर श्रुतिबोधात्मक अभ्यास गराउन सक्नुहुने छ ।

(आ) विद्यार्थीलाई बढीमा दुई पटक सुनाइ श्रव्य सामग्री सुनाउनुहोस् र यसका श्रुतिबोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न
लगाउनुहोस् । पाठ ध्यानपूर्वक सुनेर प्रश्नको उत्तर दिने विद्यार्थीलाई स्याबासी दिनुहोस् । सुनाइ सामग्रीका आधारमा
बोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न अलमल परेका विद्यार्थीलाई थप सुनाइको अभ्यास गराई सहजीकरण र पृष्ठपोषण प्रदान
गर्नुहोस् ।

दीर्घ ऊकारको पहिचान र प्रयोग

(अ) फरक फरक रुद्धले रेखाइकन गरिएका सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ ऊकारको प्रयोग भएका शब्द प्रयुक्त अनुच्छेद
स्लाइडमार्फत प्रस्तुत गर्नुहोस् र त्यससम्बन्धी धारणा दिनुहोस् । जस्तै :

सूर्यको ऊर्जालाई समायोजन गरेर विजलीमा परिणत गर्ने काम सोलार प्यानलले गर्दछ । सौर ऊर्जाले वातावरण अनुकूल बन्दछ । पूजा, भूमिका र अपूर्व सोलार प्यानललाई अझै सरल र सहज उपकरण कसरी बनाउने भन्नेवारे विद्यार्थीले समूहमा छलफल गरे ।

(आ) सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ ऊकारको प्रयोग भएका शब्दको सूची बनाउन लगाई तिनलाई प्रयोग गरेर वाक्य बनाउन लगाउनुहोस् । जस्तै : सूर्य, ऊर्जा, मूल, निर्मूल, समूह, अपूर्ण, जाऊ, लिम्बू आदि ।

(आ) सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ उकार प्रयोग भएका शब्द प्रयुक्त अनुच्छेद स्लाइडकामार्फत प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ उकारको प्रयोग शब्द पहिचान गरी टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) सुरु विच र अन्तिममा दीर्घ उकारको प्रयोग भएका शब्द सूची प्रस्तुत गरी अनुच्छेद लेख्न लगाउनुहोस् साथै भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ४ र ५ लाई कक्षाकार्य गराउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीको अनुपात मिलाएर तीन समूह निर्माण गर्न लगाई दीर्घ उकार सुरुमा पहिलो समूह, विचमा दोस्रो समूह र तेस्रो समूहले अन्त्यमा दीर्घ उकार अर्थात् दाहिना (२) लाग्ने शब्द पाठबाट पहिचान तथा सङ्कलन गर्न लगाउनुहोस् । यसका लागि तलको जस्तै सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ उकार भएका अनुच्छेद रचना गरी विद्यार्थीलाई प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) आफू धुम्न वा दर्शन गर्न गएको कुनै मन्दिरको भौतिक संरचना, कला र विशेषतामाथि आश्चर्य प्रकट गर्दै स्वभाषिक अभिव्यक्ति दिन लगाउनुहोस् ।

(ख) पूजा, भाउजू, त्रिशूल शब्दका दीर्घ ऊकार कुन कुन ठाउँमा छन् ? भन्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौँ दिन

१. सिकाइको क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुष सङ्गति ● स्थलगत भ्रमण (परियोजना कार्य)	● लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुषका आधारमा कर्ता र क्रियाको सङ्गति मिलाउन	● वाक्यपत्ती ● अनुच्छेद

	● स्थलगत भ्रमण गरी प्राप्त सामानको सूची निर्माण गर्ने
--	---

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै प्रेरक व्यक्तिको प्रेरणादायक भनाइ सुनाएर त्यस भनाइले व्यक्त गर्न खोजेको भावका बारेमा जानकारी गराई विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइका विषयवस्तुबारे सङ्क्षेपमा छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुष सङ्गति

(अ) शिक्षकले लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर जस्ता वाक्यकोटीमा क्रियापदमा खाली ठाउँ राखेर कोष्टकबाट छानी खाली ठाउँ भर्ने खालको पूर्व तयारी अभ्यास स्लाइडमार्फत प्रस्तुत गरी विद्यार्थीलाई सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् जस्तै :

लिङ्ग : राम घर ..... | (जान्छे, जान्छ)

वचन : उनीहरू घर ..... | (जान्छ, जान्छन्)

पुरुष : हामी घर ..... | (जान्छ, जान्छौं)

आदर : ऊ घर ..... | (गए, गयो)

(आ) लिङ्ग र वचनका जोडी वाक्यमा खाली ठाउँमा वाक्य मिलाएर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् जस्तै
..... भाइ विद्यालयमा पढ्छे । ..... बहिनी विद्यालयमा पढ्छे । (मेरी, मेरो)
..... भाइ विद्यालयमा पढ्छ । ..... भाइहरू विद्यालयमा पढ्छन् । (मेरो, मेरा)

(इ) स्त्री लिङ्गका वाक्य र पुलिङ्गका वाक्यलाई एउटै अनुच्छेदमा प्रस्तुत गर्नुहोस् र ती वाक्यलाई लिङ्गका आधारमा सूचीबद्ध गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

सर्मिला काम गर्दै छे । श्रवण खै कता गयो ? तिमी यता आएछौ । ऊ चाहिँ उता पो गइछे ।

(ई) एकवचन र बहुवचनका वाक्यलाई एउटै अनुच्छेदमा प्रस्तुत गर्नुहोस् र ती वाक्यलाई वचनका आधारमा सूचीबद्ध गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

ए भाइ यता आऊ । तिनीहरू कता गए ? हामी मिलेर काम गरौंला । ऊ त्यै जाओस् ।

(उ) त्यस्तै गरी प्रथम, द्वितीय, तृतीय पुरुषका वाक्यलाई एउटै अनुच्छेदमा प्रस्तुत गर्नुहोस् र ती वाक्यलाई पुरुषका आधारमा सूचीबद्ध गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

तिमी काम गर । म गृहकार्य गर्दै । हामी रमाइलो गरिरहेका छौं । तपाइँको सल्लाह उचित लाग्यो । उनी पनि काममा व्यस्त छन् । उहाँ त मलाई धेरै माया गर्नुहुन्छ ।

(ऊ) उच्च, मध्य र निम्न आदरका वाक्यलाई एउटै अनुच्छेदमा प्रस्तुत गर्नुहोस् र ती वाक्यलाई आदरका आधारमा सूचीबद्ध गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

तैले कति काम गरिस् ? उहाँ त धेरै मिहिनेती मान्छे हो नि । तिमी पनि मिहिनेत गर्न नछाड ।

- (ऋ) फरक फरक लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर प्रयुक्त अनुच्छेद स्लाइडका मार्फत प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट स्त्री लिङ्ग, पुलिङ्गका वाक्य, एकवचन, बहुवचनका वाक्य, प्रथम, द्वितीय, तृतीय पुरुषका वाक्य र उच्च, मध्य र सामान्य आदरका वाक्य पहिचान गरी तालिकामा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ए) शिक्षकले सङ्गति मिलेका र नमिलेका वाक्य मिसाएर प्रदर्शन गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई ती वाक्य पढन लगाउनुहोस् । सङ्गति मिलेका र नमिलेका वाक्य पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । पहिचानमा समस्या भए आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (ऐ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास १, २ र ३ लाई कक्षाकार्य गराउनुहोस् ।
- (ओ) सङ्गति मिलेका वाक्यको चारओटा फरक फरक छोटा अनुच्छेद प्रस्तुत गर्नुहोस् र समूहमा विद्यार्थीलाई सख्त पठन गराउनुहोस् त्यसपछि सङ्गति नमिलेका वाक्यको अनुच्छेद दिई पुनर्लेखन गराउनुहोस् ।

स्थलगत भ्रमण (परियोजना कार्य)

- (अ) सिर्जना र परियोजना कार्यअन्तर्गतको अभ्यास न. २ ले निर्देश गरेबमोजिम आफ्नो वरिपरि रहेका कुनै घरेलु उद्योग वा विक्री केन्द्रमा गएर त्यहाँ पाइने वस्तु तथा सामानको सूची बनाई ल्याउन लगाउनुहोस् । ती सङ्कलित सामग्रीलाई भोलिपल्टको कक्षामा प्रस्तुत गर्नुपर्ने विषयमा जानकारी गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) तँ घर जान्छस् । यस वाक्यलाई (क) उच्च आदर
 (ख) स्त्रीलिङ्ग
 (ग) प्रथम पुरुष
 (घ) बहुवचनमा परिवर्तन गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> व्यावसायिक चिठी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) स्थलगत भ्रमण, सूची निर्माण तथा प्रस्तुति (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्धारित विषयवस्तुमा व्यावसायिक चिठी लेखन स्थलगत भ्रमण गरी तोकिएका विषयवस्तुलाई सूचीकरण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> व्यावसायिक चिठीको नमुना सूची तालिका

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

- (क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) गत दिनको कक्षाकार्यलाई कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाई आवश्यक पृष्ठपोषणसहित आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) **विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप**

व्यावसायिक चिठी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई प्रोजेक्टर वा अन्य माध्यमबाट व्यावसायिक चिठीका नमुना प्रस्तुत गर्दै संरचक घटकबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) पाठ्य चिठीका आधारमा बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ अनुसारको व्यावसायिक चिठीको संरचना प्रदर्शन गरी चिठी लेख्ने तरिकाका बारेमा निम्नअनुसारको ढाँचामा आधारित भई छलफल गराउनुहोस् :

व्यावसायिक चिठी लेखनको परम्परागत ढाँचा र त्यसका घटक

१. .....बिक्री केन्द्रको नाम .....

..... बिक्री केन्द्रको ठेगाना.....

२. मिति : .....

३. सम्बोधन .....

४. संस्थाको नाम .....

५. संस्थाको ठेगाना .....

६. विषय : .....

७. विषयको उठान र मूल विषयवस्तु

.....
.....
.....
.....

८. तालिकामा सामानको विवरण .....

क्र.स.	वस्तुको नाम	आवश्यक एकाइ
१		
२		
३		

९. भुक्तानीको प्रक्रिया .....

१०. भवदीय .....

११. नाम, हस्ताक्षर .....

विद्यार्थीलाई उपर्युक्त चिठीको संरचनामै केन्द्रित भएर व्यावसायिक चिठीको यहाँ दिइए जस्तै नमुनामा आधार मानी चिठी लेख्न लगाई आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

नमुना प्रश्न

पोखरा, कास्कीमा रहेको श्री राम खाद्य पसलका लागि देहायबमोजिमका खाद्यान्य माग गर्दै खाद्य व्यवस्था तथा व्यापार कम्पनी लिमिटेडलाई व्यापारिक चिठी लेख्नुहोस् :

क्र स.	खाद्यान्यको नाम	आवश्यक एकाइ
१	खाने तेल	१००० लि.
२	चिनी	५०० केजी
३	दाल	७५० केजी
४	चमल	१००० केजी
५	गहुँको पिठो	२०० केजी

नमुना उत्तर

श्री राम खाद्य पसल
पोखरा महानगरपालिका ३
पोखरा, कास्की

मिति : २०८०/१२/२

श्री महाप्रवन्धकज्यू

खाद्य व्यवस्था तथा व्यापार कम्पनी लिमिटेड,
काठमाडौं महानगरपालिका, बागमती प्रदेश ।

विषय : खाद्यान्य आपूर्ति गरिदिने सम्बन्धमा ।

उपर्युक्त सम्बन्धमा त्यस कम्पनीबाट उत्पादन हुने खाद्यान्य रामो गुणस्तरको हुने चर्चा चारैतिर छ । नेपालमा गुणस्तरीय, अर्गानिक र सस्तो नुन तेलका लागि देशकै पहिलो स्थानमा चौधरी ग्रुप पछ्छ । ग्राहकलाई सुपथ मूल्यमा सामान उपलब्ध गराउनु हाम्रो संस्थाको उद्देश्य हो ।

श्री राम खाद्य पसलले विगत लामो समयदेखि तपाइँको उद्योगमा उत्पादित खाद्यान्य भिकाई बेचबिखन गर्दै आएको कुरा यहाँलाई अवगत नै छ । अहिले बजारमा अर्गानिक खाद्य सामानको माग बढिरहेको छ । तसर्थ तपसिलमा उल्लिखित सामान अविलम्ब पठाइदिनुहन अनुरोध छ ।

क्र. स.	खाद्यान्यको नाम	आवश्यक एकाइ
१.	खाने तेल	१००० लि.
२.	चिनी	५०० केजी
३.	दाल	७५० केजी
४.	चमल	१००० केजी

५.	गहुँको पिठो	२०० केजी
<p>उल्लिखित वस्तुको भुक्तानीका लागि त्यस उद्योगको नाममा रहेको नेपाल बैडक लिमिटेडको चल्ती हिसाब न. १२३४५२३४९६७८९२ मा पेस्कीस्वरूप रु. ३०,००० (अक्षरेपि असी हजार रुपियाँ मात्र) अनलाइनमार्फत जम्मा गरिएको छ। उक्त बैडक भौचर यसैसाथ संलग्न गरिएको छ। बाँकी रकम सामान प्राप्त भएपछि शीघ्रातिशीघ्र भुक्तानी गरिने बेहोरा अनुरोध छ।</p> <p style="text-align: right;">भवदीय ..... तेजप्रसाद लुइटेल</p>		

स्थलगत भ्रमण, सूची निर्माण तथा प्रस्तुति (परियोजना कार्य)

- (अ) स्थानीय तहमा उपलब्ध उद्योग तथा बिक्री केन्द्र वा नजिकको पसलमा गई विद्यार्थीले समूहगत रूपमा त्यहाँ पाइने सामानको एकाइ र मूल्यसहितको तयार गरेको सूचीसम्बद्ध परियोजना कार्य प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस्। सबै विद्यार्थीलाई परियोजना प्रस्तुतिको अवसर प्रदान गर्नुहोस्।
- (आ) विद्यार्थीले गरेको प्रस्तुतिमा सबैभन्दा राम्रो परियोजना कार्यको तयारी गर्ने विद्यार्थीलाई स्याबासी दिनुहोस्। थप सुधार चाहिने विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरणसहित पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस्।
- (ई) फरक फरक विद्यार्थी समूहले टिपेर त्याएका सामानको सूचीमा आधारित रहेर परियोजना कार्यका रूपमा व्यापारिक चिठी लेख्न लगाउनुहोस्। आवश्यक भए थप सहायता प्रदान गर्नुहोस्।

३. मूल्याङ्कन

- (क) पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले विकास गरी जनक शिक्षा सामग्री केन्द्रले छपाइ गरेका कक्षा ६-८ का अनिवार्य विषयका पाँच पाँच थान पाठ्यपुस्तक उपलब्ध गराइदिन आग्रह गर्दै तेजगढ्गा बुक्स एन्ड स्टेसनरी, रामेछापलाई लेख्ने व्यावसायिक पत्रको नमुना तयार गर्नुहोस्।
- (ख) कुनै एउटा समूहले परियोजना कार्यअन्तर्गत पसलबाट टिपेर त्याएको सामानको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस्।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस्।

पाठ : ५	मानव अधिकार
विधा : निबन्ध	कार्यघण्टा : ९

परिचय मानव अधिकार निवन्ध निजी अनुभूति र भावनामा केन्द्रित भएर लेखिएको आत्मपरक निवन्ध हो। यस निवन्धको

मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीमा पठन तथा बोध र गद्यात्मक अभिव्यक्ति सिपको विकास गर्नु हो । त्यसैले निबन्धात्मक पाठ सहजीकरण गराउँदा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सिपमा केन्द्रित भएर विद्यार्थीका विचार, भावना आदिलाई सङ्गठित रूपमा व्यक्त गर्न सिकाउनुपर्छ ।

यस निबन्धबाट विद्यार्थीमा गहन बोध क्षमता विकासका लागि सस्वर पठन, मौन पठन, पाठको संरचना बोध, विषयवस्तु बोध, भाव बोध आदि सिकाइका क्षेत्रमा जोड दिइएको छ । त्यस्तै अभिव्यक्ति क्षमता विकासका लागि प्रश्नोत्तर छलफल, व्याख्यात्मक प्रस्तुति, वर्णनात्मक अनुच्छेद लेखन, आत्मपरक स्वतन्त्र लेखन, समीक्षात्मक लेखन, बुँदा टिपोट, सारांश लेखन, जस्ता सिकाइका क्षेत्रलाई समेटिएको छ । विषयक्षेत्रको वितरण पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका सिकाइसम्बद्ध क्रियाकलाप र पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट क्रियाकलापको शृङ्खलामा गरिएको छ । सिकाइ क्षेत्रअन्तर्गत हरेक मानिसका रोजगारी, पेसा र व्यवसायसँग सम्बन्धित अधिकार र कर्तव्यमा आधारित छलफल, निबन्धको संरचना पहिचान, सस्वर पठन, मौन पठन र शब्दोच्चारण, पाठगत शब्दार्थ र प्रयोग, बोधात्मक प्रश्नोत्तर, शब्दभण्डारअन्तर्गत समावेशक तथा समावेश्य शब्द, श्रुतिलेखन, सङ्ग्रहित उत्तर लेखन, व्याख्या, समीक्षात्मक उत्तर लेखन, अनुच्छेद लेखन, काल्पनिक लेखन, बुँदा टिपोट र सारांश लेखन आदि अभ्यासमार्फत भाषिक सिप विकाससम्बद्ध क्रियाकलाप समावेश गरिएको छ । बोध र अभिव्यक्ति खण्डभित्र कारण र प्रभावमा आधारित भाषिक प्रकार्यको अपेक्षा गरिएको छ ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यासअन्तर्गत वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको पहिचान र प्रयोग तथा व /व /ओ को पहिचान र प्रयोगमा जोड दिइएको छ । सुनाइ बोलाइका लागि पाठ्यपुस्तककै परिशिष्टको सुनाइ पाठ ५ मा आधारित भई श्रुतिबोधसम्बन्धी प्रयोगात्मक अभ्यास तथा सिर्जना र परियोजना खण्डअन्तर्गत निर्दिष्ट शीर्षकमा निबन्ध रचनाको अभ्यास र क्रियाकलापको अपेक्षा गरिएको छ ।

पाठ ५ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो	• दृश्यबोध र छलफल	• पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुमा	• पूर्व पठन खण्डका	१

दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद १ देखि ३ सम्म) शब्दार्थ र वाक्य रचना बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> आधारित अनुमान तथा कल्पनाका आधारमा छलफल र प्रश्नोत्तर गर्ने मूल पाठको चित्र हेरी विषयवस्तु बोध गर्ने निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्ने शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्ने पाठमा प्रयुक्त शब्दको अर्थ बोध गरी वाक्य रचना गर्ने पठित अनुच्छेदका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> चित्रपती मूल पाठको चित्र शब्दपती प्रश्नको सूची वाक्यपती 	
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद ४ देखि ६ सम्म) शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग बोध प्रश्नोत्तर, विषयवस्तु टिपोट र मौलिक प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति, र हाउभाउ मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्ने शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्ने पाठमा प्रयुक्त शब्दको अर्थ बोध गरी वाक्य रचना गर्ने पठित अनुच्छेदका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्ने निर्दिष्ट अनुच्छेदका मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरी मौलिक रूपमा प्रस्तुत गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपती शब्दकोश वाक्यपती प्रश्न उत्तर सूची मुख्य मुख्य विषयवस्तुको टिपोटपत्र 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (अनुच्छेद ७ अन्तिमसम्म) देखि शब्दोच्चारण शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग बोध प्रश्नोत्तर विषयवस्तुको सार प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति, र हाउभाउ मिलाई शुद्धसँग समयबद्ध सस्वर पठन गर्ने शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्ने पाठमा प्रयुक्त शब्दको अर्थ बोध गरी वाक्य रचना गर्ने पठित विषयवस्तुको सार मौखिक रूपमा सुनाउने 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपती वाक्यपती प्रश्न सूची नमुना सार 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> समावेशक र समावेश्य शब्दको पहिचान र प्रयोग संरचना पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> समावेशक र समावेश्य शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्ने निवन्धको संरचना पहिचान गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपती अर्थपती 	१

	<ul style="list-style-type: none"> बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ पढी सोधिएका प्रश्नको मौखिक उत्तर भन्न 	<ul style="list-style-type: none"> वाक्यपत्री संरचना तालिका प्रश्न सूची 	
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> मौन पठन घटनाक्रम मिलान प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान बुँदा टिपोट र सारांश लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेदलाई मौन पठन गरी प्रश्नका उत्तर दिन पाठ्य निवन्धका आधारमा घटनाक्रम मिलाएर लेखन निर्दिष्ट अनुच्छेदका आधारमा प्रश्न निर्माण उत्तर लेखन अनुच्छेद पढी बुँदा टिपोट गर्न अनुच्छेद पढी सारांश लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्न सूची घटनाक्रम तालिका बुँदा टिपोट र सारांश लेखनको नमुना 	१
छैटौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन विषयवस्तुको पुष्टि र प्रस्तुति व्याख्या 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य निवन्धका आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन विषयवस्तुलाई पुष्टि गरी त्यसलाई प्रस्तुति गर्न पाठको निर्दिष्ट अंशको व्याख्या गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनको नमुना व्याख्याको संरचना 	१
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तर भाषिक प्रकार्य (कारण र प्रभाव) 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य निवन्धका आधारमा समीक्षात्मक लेखन कारण र प्रभावमा आधारित भई भाषिक प्रकार्य गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तरको ढाँचा श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री स्लाइड वा चार्ट 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> काल (भूत, वर्तमान र भविष्यत्) ब र व को प्रयोग (वर्णविन्यास) विषयवस्तु सङ्कलन (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> भूत, वर्तमान र भविष्यत् कालको पहिचान गर्न निर्देशनअनुसार सम्बन्धित काल जनाउने क्रियापद प्रयोग गरी वाक्य निर्माण गर्न निर्दिष्ट धातुका आधारमा तोकिएका काल बुझाउने क्रियापद बनाई वाक्यमा प्रयोग गर्न ब र व वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्न ब र व वर्ण प्रयोग भएका शब्दको शुद्ध रूप पहिचान गर्न ब र व सँग सम्बन्धित समस्या भएका वाक्यलाई शुद्ध गरी लेखन निर्देशनअनुसार विषयवस्तुको सङ्कलन र कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> भूत, वर्तमान र भविष्यत् कालसँग सम्बन्धित तालिका र क्रियापदका उदाहरण विभिन्न धातु उल्लेख गरिएको सूचीपत्र ब र व को प्रयोग भएका शब्दसूची तथा वाक्यसूची 	१

नवाँ दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध विषयवस्तु सङ्कलन र प्रस्तुति (परियोजना कार्य) निवन्ध रचना (सिर्जनात्मक कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ५ का आधारमा प्रश्नोत्तर गर्ने निर्दिष्ट शीर्षकमा आत्मपरक निवन्ध लेख्ने निर्देशनअनुसार विषयवस्तुको सङ्कलन र कक्षा प्रस्तुति गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ५ को श्रव्य सामग्री निवन्ध लेखनका लागि बुँदा निवन्धको नमुना 	१ ९
जम्मा कार्यघण्टा				९

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद १ देखि ३ सम्म) शब्दार्थ र वाक्य रचना बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुमा आधारित अनुमान तथा कल्पनाका आधारमा छलफल र प्रश्नोत्तर गर्ने मूल पाठको चित्र हेरी विषयवस्तु बोध गर्ने निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्ने शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्ने पाठमा प्रयुक्त शब्दको अर्थ बोध गरी वाक्य रचना गर्ने पठित अनुच्छेदका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका चित्रपत्री मूल पाठको चित्र शब्दपत्री प्रश्नको सूची वाक्यपत्री

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले पूर्व पठन खण्डमा रहेका चित्र प्रदर्शन गर्दै आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध र छलफल

(अ) पूर्व पठन खण्डमा रहेका कृषि, प्रशासन, शिक्षा र सामाजिक क्षेत्रका पेसा र व्यवसायसँग सम्बन्धित तस्विर प्रस्तुत गरी विद्यार्थीलाई १० मिनेटको समय दिई मानिसका अधिकार र कर्तव्यका विषयमा समूहमा छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) छलफलपश्चात् विद्यार्थीलाई आआफ्नो समूहका निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । त्यस क्रममा एक समूहले प्रस्तुत गरेका विचारमा अर्को समूहलाई समालोचना गर्न लगाई छलफलमा आएका सान्दर्भिक विषयवस्तु र पाठगत सन्दर्भलाई संयोजन गरी मानिस सामाजिक र विवेकशील प्राणी भएकाले नीति नियममा रहने, आफ्ना अधिकार प्रयोग गर्ने समुदायप्रति जिम्मेवार हुने, अधिकार प्रयोग र जिम्मेवारी वहनमा ध्यान दिने जस्ता विषयवस्तुसहित निष्कर्ष सुनाउनुहोस् ।

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको अनुच्छेद १ देखि ३ सम्म गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले पाठ उपयुक्त गतिका साथ सही तरिकाले वाचन गर्न सकेको अवलोकन तथा पहिचान गर्नुहोस् ।

(आ) पठनका क्रममा शब्दको शुद्ध उच्चारण गरे नगरेको समेत अवलोकन गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका लेख्य चिह्न ख्याल गरी हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा ख्याल गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई कथा पठन गर्नका लागि अवसर प्रदान गर्नुहोस् । पालैपालो एक एक अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा उच्चारणमा अप्लायारा लागेका शब्द रेखाइकन गर्न निर्देशन दिनुहोस् ।

(ई) अनुच्छेद १ देखि ३ सम्म सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाइकन गरेका अप्लायारा शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले रेखाइकन गरेका शब्द उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार अप्लायारा शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर वा शब्दपत्ती प्रदर्शन गरेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै:

शब्द	उच्चारण	शब्द	उच्चारण
संरक्षण रूपान्तरित	/सम्. रक्. छ्यन्/ /रु. पान्. त. रित्/	श्रद्धा प्रणाम	/सद्. धा/ /प्र. नाम्/

विद्यार्थीले शब्द उच्चारण गर्दा त्रुटि भए नभएको ख्याल गर्नुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई पनि सोधनुहोस् र शब्दोच्चारणमा अशुद्ध उच्चारण भएको अवस्थामा सहजीकरण गरिदिनुहोस् । दोस्रो भाषी विद्यार्थी, फरक सिकाइ क्षमता भएका विद्यार्थीसमेतलाई सिकाइमा सक्रिय गराउनुहोस् ।

शब्दार्थ र वाक्य रचना

(अ) विद्यार्थीलाई पठनका क्रममा नयाँ लागेका शब्दको अर्थबोध गर्न समस्या भएमा ती शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीबाट सङ्कलित शब्द शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् र सकेसम्म विद्यार्थीबाट नै ती शब्दको अर्थ खोजी गर्नुहोस् ।

शिक्षकले केही नयाँ शब्दका शब्दार्थपत्ती, वाक्य, पर्यायवाची शब्द आदि प्रदर्शन गरी अर्थ स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

शब्द	अर्थ
संरक्षण	कुनै व्यक्ति, वस्तु आदिको रक्षा गर्ने काम
सद्भाव	असल भाव, हितकारी कुरो, भलो स्वभाव
पहिचान	परिचय वा चिनारी
धारण	कुनै वस्तु लिने, बोक्ने तथा थाम्ने काम, लुगा लगाउने वा पहिरिने काम

(आ) विद्यार्थीलाई ५ मिनेटको समय दिई अर्थबोध गरेका शब्दलाई सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् ।

विद्यार्थीले वाक्य निर्माण गरेको समयमा तत्त्व ठाउँमा पुगी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कार्य सम्पन्न भएपछि विद्यार्थीलाई प्रस्तुति गर्न लगाई आपसमा प्रतिक्रियामूलक कार्यकलापमा सरिक गराउनुहोस् र अन्त्यमा उपयुक्त पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(ई) वाक्यमा प्रयोग गर्दा शब्दको अर्थलाई नभएर दिइएका शब्दलाई नै अर्थ आउने गरी निम्नानुसारका जस्ता वाक्य बनाउनुपर्ने कुरा बताउनुहोस् ।

नमुना वाक्य

शब्द	वाक्य
संरक्षण :	सबै जातजातिको भाषा र संस्कृतिको संरक्षण गर्नुपर्छ ।

सद्भाव :	वाक्य
	समाजमा सद्भाव विथोलिने गतिविधि कहिल्यै गर्नुहुदैन ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद सस्वर पठनपछि शिक्षकले लगेका प्रश्नको सूची प्रदर्शन गरी सामूहिक छलफल गर्न लगाउनुहोस् । यसका लागि शिक्षकले पहिले नमुना प्रश्नोत्तर प्रस्तुत गर्नुहोस् जस्तै :

प्रश्नसूची

(क) निबन्धकारको बाल्यकाल कसरी वित्यो ?

उत्तर : निबन्धकारको बाल्यकाल अभिभावकको संरक्षणमा हाँस्दै, खेल्दै वित्यो ।

(ख) म पात्रको अभिभावकले के सिकाएका रहेछन् ?

(ग) म पात्रले नागरिकता पाएको क्षण कस्तो थियो ?

(घ) म पात्रले समाजसेवा कसरी गरेको छ ?

(आ) पाठको बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ मा दिइएको बोध अनुच्छेद पठन गर्न लगाई दिइएका बोध प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । विद्यार्थीले बोधका लागि दिइएको अनुच्छेदबाट उत्तर पत्ता लगाउन नसकेमा शिक्षकले थप सहायता प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) मूल पाठ खण्डको सुरुको चित्रबाट के सन्देश पाउन सकिन्छ ? वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठको दोस्रो अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) दिइएका शब्दको शुद्ध उच्चारण, शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

अग्रज, दायित्व, प्रबन्ध, रूपान्तरित

(घ) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

म पात्रले बिस्तारै के गर्न लागिरहेका छन् ?

म पात्रको पढाइलेखाइको प्रबन्ध कसले मिलाएको हो ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद ४ देखि ६ सम्म) शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग बोध प्रश्नोत्तर, विषयवस्तु टिपोट र मौलिक प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति, र हाउभाउ मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न पाठमा प्रयुक्त शब्दको अर्थ बोध गरी वाक्य रचना गर्न पठित अनुच्छेदका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेदका मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरी मौलिक रूपमा प्रस्तुत गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती शब्दकोश वाक्यपत्ती प्रश्न उत्तर सूची मुख्य मुख्य विषयवस्तुको टिपोटपत्र

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले कुनै गाउँखाने कथा सुनाएर वा विद्यार्थीबाट प्रस्तुत गर्न लगाएर सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् र अगिल्लो दिनको विषयवस्तु स्मरण गराउँदै आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

- (अ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई पालैपालो अनुच्छेद ४ देखि ६ सम्म सस्वर पठन गराउनुहोस् । गति, यति र चिह्न ख्याल गरे नगरेको तथा उपयुक्त पठन गतिका साथ अनुच्छेद पठन गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् ।
- (आ) सस्वर पठनका क्रममा नयाँ लागेका शब्द रेखाइकन गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाइकन गरेका नयाँ शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शिक्षकले शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् । ती शब्दलाई पालैपालो विद्यार्थीबाट नै उच्चारण गर्न प्रेरित गर्नुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीबाट शुद्ध उच्चारण हुन नसकेका शब्दलाई स्वासको एक भोक्कामा उच्चारण हुने आधारमा अक्षर अक्षर छुट्याई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यसरी उच्चारण अभ्यास गराउँदा आफूले लगेको अक्षरीकरणसहितको शब्द उच्चारण पत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :
- अधिकार : /अ.धि.कार/   वञ्चित : /बन.चित्/   कार्यान्वयन : /कार.यान.न्व.यन/

शब्दार्थ र वाक्य रचना

- (अ) अनुच्छेद पठन गर्दा रेखाइकन गरिएका शब्दको अर्थ विद्यार्थीलाई नै भन्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीले भन्न नसके शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश आदिका आधारमा अर्थ भनिनुहोस् । आवश्यकताअनुसार शब्दकोशको उपयोग गरी शब्दको अर्थ खोज्न लगाउने अभ्यास गराउनुहोस् ।
- (आ) टिपोट गरिएका शब्द पालैपालो विद्यार्थीलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्य निर्माण गर्न लगाई मौखिक रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीलाई आफूले लगेका वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यपत्तीका सहायताले सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न सहयोग गर्नुहोस् र अन्त्यमा उपयुक्त पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर, विषयवस्तु टिपोट र मौलिक प्रस्तुति

- (अ) पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको मौन पठनको अवलोकन गरी आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् । मौन पठनका क्रममा आवश्यक महर्त्वपूर्ण तथ्य र सूचना भएका ठाउँमा अनुच्छेदमै रेखाइकन गर्न लगाउनुहोस् । निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट तयार गरिएका बोध प्रश्नको सूची प्रदर्शन गरी बोध प्रश्नहरूको उत्तर दिन लगाउनुहोस् ।

प्रश्नको नमूना

- (क) बाल अधिकार भनेको के हो ?
(ख) मानव अधिकार आयोगको ऐनमा के कुरा समेटिएको छ ?
(ग) मानव अधिकारभित्र पर्ने विषय के के हुन् ?

(आ) विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भन्न सिकाउनुहोस् । जस्तै :

प्रश्न : मानव अधिकार आयोगको ऐनमा के कुरा समेटिएको छ ?

उत्तर : मानव अधिकार आयोगको ऐनमा मानवको जीवन स्वतन्त्रता समानता र मर्यादाका विषय समेटिएका छन् ।

- (इ) प्रत्येक प्रश्नको अभ्यास यसरी नै गराउदै विद्यार्थीले उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भने/नभनेको यक्किन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
- (ई) बोध प्रश्नोत्तरसम्बन्धी यस्तै थप प्रश्न र उत्तरका सूची निर्माण गरेर तिनलाई प्रदर्शन गरी थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

(उ) मौन पठनका क्रममा अनुच्छेद ४ देखि ६ मा रेखाइकन गरिएका बुँदालाई सूचीकृत गर्न लगाउनुहोस् र ती पदावलीलाई बुँदागत रूपमा भन्न लगाई त्यसका मुख्य मुख्य विषयवस्तुबारे छलफल गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक आफूले तयार गरी ल्याएको मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरिएको सूचीपत्र प्रदर्शन गरी थप जानकारी गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) पाठको पाँचौं अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ख) दिइएका शब्दको उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् :
- अल्पसङ्ख्यक, सहिष्णुता, महासन्धि
- (ग) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :
- बहुभाषिक, समानता, जैविक
- (घ) दिइएका बोध प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :
- नेपालीहरू मानव विश्वमा किन उदाहरणीय छन् ?
  - मानव अधिकारका विषय केमा समेटिएका हुन्छन् ?
- (ड) अनुच्छेद ४ देखि ६ सम्मका मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरी भन्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● सस्वर (अनुच्छेद ७ अन्तिमसम्म) ● शब्दोच्चारण ● शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग ● बोध प्रश्नोत्तर ● विषयवस्तुको सार प्रस्तुति 	<p>पठन देखि</p> <ul style="list-style-type: none"> ● निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति, र हाउभाउ मिलाई शुद्धसँग समयबद्ध सस्वर पठन गर्न ● शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न ● पाठमा प्रयुक्त शब्दको अर्थ बोध गरी वाक्य रचना गर्न ● पठित विषयवस्तुको सार मौखिक रूपमा सुनाउन 	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दपत्री ● वाक्यपत्री ● प्रश्न सूची ● नमुना सार

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) अगिल्लो दिन टिपिएका बुँदालाई सारका रूपमा केही विद्यार्थीलाई प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुका बारेमा जानकारी दिई स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन

(अ) समयबद्ध सस्वर पठनको अभ्यासका लागि पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई निश्चित समय तोकी समयबद्ध सस्वर पठन गराउनुहोस् । त्यस क्रममा विद्यार्थीको पठनको गति र समयलाई ख्याल गर्दै आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् र पुनः पठनको अभ्यास गराउनुहोस् ।

(आ) अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा उच्चारणमा अप्लाई लागेका शब्द रेखाडकन गर्न निर्देशन दिनुहोस् । टिपोट गरिएका शब्दको उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । उच्चारणमा असहज महसुस गरेमा शिक्षकले उच्चारण गरी स्पष्ट पारिदिनुहोस् ।

शब्दोच्चारण

(इ) अनुच्छेद ७ देखि बाँकी सबै सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाडकन गरेका नयाँ शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् र टिपोट गरेका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ई) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १ कक्षाकार्य गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार दिइएका अर्थ बुझाउने शब्द पाठबाट खोजी गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले शब्द पहिचान गर्न नसके शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यसका साथै खोजी गरिएका शब्दको उच्चारण संरचनाअनुसार उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

महासन्धि : /म.हा.सन्.धि/   निक्योल : /निर्.क्योल्/   न्यायालय /न्या.या.ल.य/

शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग

(अ) सस्वर पठनका क्रममा विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दको अर्थ शब्दार्थपतीका माध्यमबाट स्पष्ट पार्नुहोस् । अर्थबोध गर्नका लागि अनुच्छेदमा प्रयोग भएको वाक्यलाई समेत ध्यान दिने तरिका बुझाउनुहोस् ।

(आ) सस्वर पठनका क्रममा रेखाडकन गरेका शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा टिप्नुहोस् र ती शब्दलाई पालैपालो विद्यार्थीबाटै अर्थ खुल्ने गरी वाक्य निर्माण गर्न लगाई मौखिक रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

- महासन्धि   विभिन्न राष्ट्र मिलेर गरिएको सन्धि
- निक्योल   निश्चय
- तमाम   सबै

(इ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ ले निर्देश गरेको जिम्मेवारी अर्थ बुझाउने शब्द पाठबाट पहिचान गरी लेख्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

- आफूले पूरा गर्नुपर्ने जिम्मेवारी   दायित्व
- आफू जन्मिएको ठाउँ   जन्मस्थल
- सहन सक्ने क्षमता   सहिष्णुता

- धैरे उमेर भएका नागरिक जेठ नागरिक
- न्याय दिलाउने ठाउँ न्यायालय

(ई) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ कक्षाकार्य गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आफूले लगेको वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यपत्तीका सहायताले सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न सहयोग गर्नुहोस् र अन्त्यमा उपयुक्त पृष्ठपोषण दिनुहोस् । जस्तै :

तमाम : समाजमा रहेका तमाम समस्या समाधान गर्ने एउटै माध्यम भनेकै जनचेतना हो ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) पठित अनुच्छेद शिक्षकले विषयवस्तु समेट्ने गरी तयार पारेर ल्याएका बोध प्रश्नको सूची प्रस्तुत गर्दै प्रत्येक विद्यार्थीलाई तिनको मौखिक उत्तर दिन लगाउनुहोस् र उनीहरूबाट प्राप्त उत्तर समूहमा छलफल गराउनुहोस् । प्रश्नको सही उत्तर बताउने विद्यार्थीलाई स्याबास भन्नुहोस् र उत्तर पहिचान गर्न कठिन हुने विद्यार्थीका लागि निम्नानुसारका प्रश्नमा आधारित भई थप सहायता प्रदान गर्नुहोस् ।

नमुना बोध प्रश्नसूची

- संयुक्त राष्ट्र सङ्घको ऐनमा मानव अधिकारका सम्बन्धमा के कुरा उल्लेख गरिएको छ ?
- पक्राउ गरेको व्यक्तिलाई कस्तो व्यवहार गर्ने पाइँदैन ?
- म पात्रले मानव अधिकारका पक्षमा कसरी लाने निर्णय गरेका छन् ?

(आ) छलफल पछि बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ कक्षाकार्य गराउनुहोस् ।

विषयवस्तुको सार प्रस्तुति

(अ) शिक्षकले बोध प्रश्नोत्तर क्रियाकलाप पछि विद्यार्थीलाई अनुच्छेद ७ देखि पाठको अन्तिम अनुच्छेदसम्म सस्वर पठन गरिदिनुहोस् र विद्यार्थीलाई निवन्धका मुख्य मुख्य घटनालाई शिक्षकले वाचन गर्दागाई रेखाङ्कन गर्न लगाई ती ती विषयवस्तु टिपोट गर्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीले महत्त्वपूर्ण घटना टिपोट गर्न सके नसकेको अवलोकन गर्नुहोस् र आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) विषयवस्तु टिपोटको काम सकिएपछि विद्यार्थी समूहलाई पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषणसहित आफूले टिपोट गरेर ल्याएको घटनाको सूची प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(ई) टिपोट गरिएका मुख्य घटनालाई समेटेर सार लेख्ने तरिका र संरचनाको बारेमा आवश्यक छलफल गराउनुहोस् र आफूले तयार पारी ल्याएको सारको नमुना प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई पनि समूहगत रूपमा यसै नमुनाअनुसार बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ ले निर्देश गरेर अनुसार निवन्धको सार लेख्नका लागि समग्र पाठ समेट्ने गरी बुँदा टिपोट गराउनुहोस् । आवश्यकतानुसार बुँदा प्रदर्शन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

सारका लागि नमुना बुँदा

- मानव भएर जन्मेपछि जुन सुकै वर्ग, क्षेत्र, जात, लिङ्गका मानिसले आधारभूत आवश्यकता प्राप्त गर्ने स्थिति

हुनु नै मानव अधिकार

२. मानव अधिकारका विषयलाई नेपालको संविधानमा मौलिक हकका रूपमा सुनिश्चित गरिएको

३. संविधानवर्मोजिम हरेक व्यक्तिले सम्पत्ति जोडन, रीतिरिवाज र परम्पराअनुसार सांस्कृतिक कार्यक्रममा सहभागिता जनाउन, स्वतन्त्र रूपले आफ्नो भाषा, संस्कृति, सभ्यता र लिपिको संरक्षण गर्न पाउने मानव अधिकार सुनिश्चित गरिएको

४. मानव अधिकारका विषयलाई राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग, संयुक्त राष्ट्र सङ्घलगायत विभिन्न सङ्घसंस्थाले पनि यसको संरक्षण र प्रवर्धनमा जोड दिएको

५. बालबालिका, पुरुष, महिला, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका हरेक क्षेत्र र वर्गका आम नागरिकका आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र राजनीतिक अधिकार संयुक्त राष्ट्र सङ्घको वडा पत्रमा सुनिश्चित गरिएको

६. बालबालिकाको सहभागिता, विकास, संरक्षण र बाँच्न पाउने अधिकार जस्ता बाल अधिकारको प्रत्याभूतिका लागि राज्यका निकायमा खबरदारी गर्नु सबैको दायित्व

७. असाहाय, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग र दीन दुखीको सेवामा लाग्नु, असल नेतृत्वको चयन गर्नु असल नागरिकको कर्तव्य
८. विभिन्न जात, धर्म, क्षेत्र र लिङ्गका विचमा समानता, सहिष्णुता र उच्च मर्यादासहित विविधताभित्र एकता कायम गर्दै नेपालीले मानव अधिकारको संरक्षण गरेका

९. अधिकारको उपभोग गर्दै गर्दा कसैको गल्ती वा कसुर भएको ठहर नभएसम्म उसको मानव अधिकार सुरक्षित हुनुपर्ने

१०. मानव अधिकारको वकालत, संरक्षण र संवर्धनमा हामी आफै सचेत हुँदै आम नागरिकमा सचेतना जगाउनु हामी सबैको कर्तव्य हुन आउने

११. आफ्नो अधिकारको उपयोग गर्दै गर्दा आफ्नो कर्तव्यलाई सम्भिक्ष नाम दिएकार सुनिश्चित हुने

(उ) नमुनामा तयार गरिए जस्तै बुँदालाई समेटी अनुच्छेदमा सार तयार गर्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थी समूहले तयार पारेका सार लेखनलाई पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई सुझाव दिन लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) पाठको पाँचौ अनुच्छेद स्वरूप पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दको उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् :

महासन्धि, निर्मम

(ग) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

खुलदुली, अठोट

(घ) दिइएका बोध प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

- (अ) लेखकलाई के गरेर चेतना फैलाउने रहर थियो ?
- (आ) लेखकले केका लागि प्रतिबद्धता जनाएका छन् ?
- (ड) अनुच्छेद ६ देखि पाठको अन्तिम अनुच्छेदसम्मको मुख्य सार भन्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● समावेशक र समावेश्य शब्दको पहिचान र प्रयोग ● संरचना पहिचान ● बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> ● समावेशक र समावेश्य शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न ● निबन्धको संरचना पहिचान गर्न ● पाठ पढी सोधिएका प्रश्नको मौखिक उत्तर भन्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दपत्ती ● अर्थपत्ती ● वाक्यपत्ती ● संरचना तालिका ● प्रश्न सूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई आफ्नो बाल अनुभव भन्न लगाउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

समावेशक र समावेश्य शब्दको पहिचान र प्रयोग

(अ) शिक्षकले शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ स्लाइड वा अन्य माध्यमबाट कक्षामा प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई समावेशक र समावेश्य शब्दको धारणा दिन यस प्रकारको उदाहरण प्रस्तुत गर्नुहोस्, जस्तै : रड शब्दले सेतो, रातो, कालो, निलो, पहेलो जस्ता विभिन्न रडका प्रकारलाई आफूभित्र अटाउन सक्ने भएकाले रड शब्द समावेशक हो भने रातो, पहेलो, हरियो रड भित्र अट्ने भएकाले समावेश्य शब्द हुन् भनी प्रस्तुत पाईं समावेशक र समावेश्य शब्दको धारणा दिनुहोस् ।

(आ) अन्य यस्तै समावेशक समावेश्य शब्द प्रस्तुत गर्नुहोस् यसका लागि निम्नलिखित नमुना उपयोग गर्न सक्नुहुने छ अथवा यस्तै प्रकृतिका शब्दको सूची स्वयम्भूत तयार गरी प्रस्तुत गर्न सक्नुहुने छ :

समावेशक शब्द

जनावर

समावेश्य शब्द

गाई, भैंसी, कुकुर, विरालो

देश	नेपाल, भारत, चीन
फूल	चमेली, गोदावरी, गुलाफ, बाबरी
ऋतु	बसन्त, हेमन्त, शरद, ग्रीष्म
हिमाल	सगरमाथा, अन्नपूर्ण, कञ्जनजङ्घा, माछापुछ्रे, लोहत्से

(इ) शिक्षकले पहिले नै तयार पारेको समावेशक समावेश्य शब्द प्रयुक्त अनुच्छेद प्रदर्शन गर्नुहोस् र त्यसबाट समावेशक समावेश्य शब्द पहिचान गरी सूचीकृत गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपश्चात् तिनै समावेशक समावेश्य शब्दको प्रयोग गरी अनुच्छेद बनाउन लगाउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ३ कक्षाकार्य गराउनुहोस् ।

संरचना पहिचान

(अ) निबन्धको परिचय र प्रकार र संरचनासम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्न स्लाइडमार्फत यस प्रकारको नमुना प्रस्तुत गर्नुहोस् :

निबन्धको संरचना आदि भाग

यो निबन्धको सुरुको भाग हो । यस भागमा शीर्षक र विषयको परिचय प्रायः एक अनुच्छेदमा सङ्क्षिप्त रूपमा प्रस्तुत गरिएको हुन्छ ।

मध्य भाग

यो निबन्धको मुख्य भाग हो । यस भागमा आवश्यकताअनुसार विषयको वर्णन, विश्लेषण र तर्कद्वारा पुष्टि गरिएको हुन्छ । शीर्षकसँग सम्बन्धित आफ्ना भावना, विचार वा कल्पनालाई सिलसिलावद्व ढङ्गले विभिन्न अनुच्छेदमा विस्तार गर्न सकिन्छ ।

अन्त्य भाग

यो निबन्धको निष्कर्ष भाग हो । यसमा विषयका बारेमा माथि लेखिएका कुराको सारसहित आफ्ना विचार समेटेर एक अनुच्छेदमा दुइयाउनुपर्छ ।

(आ) कक्षामा आत्मपरक र वस्तुपरक निबन्धका विभिन्न नमुना (सकेसम्म पूर्व कक्षामा पढेका र यसै पाठ्यपुस्तकका) प्रस्तुत गर्नुहोस् र तत्त्व निबन्धका शैली र ढाँचाबारे छलफल गराई शैलीका आधारमा निबन्धको प्रकार पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले पहिचान गर्न असहज मानेमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) मानव अधिकार निबन्धको शैलीका आधारमा यो निबन्ध आत्मपरक हो भनी प्रस्त्याउनुहोस् । मानव अधिकार निबन्धको पहिलो अनुच्छेद आदि भाग, दुईदेखि नौसम्मका अनुच्छेद मध्य भाग र अन्तिम अनुच्छेद निबन्धको अन्त्य भाग रहेको कुरा बताउनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) पाठको मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीले मौन पठन गरे नगरेको अवलोकन गर्नुहोस् ।

(आ) बोध तथा अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ का क्रियाकलापतर्फ केन्द्रित गर्नुहोस् र बोध प्रश्नोत्तरसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भन्न सिकाउनुहोस्, जस्तै :

नमुना प्रश्न : म पात्रलाई मानव अधिकारका वारेमा कसले कुरा बुझाएका थिए ?

उत्तर : म पात्रलाई मानव अधिकारका वारेमा घर, परिवार र समाजले कुरा बुझाएका थिए ।

(ई) प्रत्येक प्रश्नको अभ्यास यसरी नै गराउदै विद्यार्थीले उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भने/नभनेको यकिन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(उ) बोध प्रश्नोत्तरसम्बन्धी यस्तै थप प्रश्नसूची प्रदर्शन गरी प्रश्नोत्तरसम्बन्धी थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका शब्दबाट समावेशक र समावेश्य शब्द छुट्याउन लगाउनुहोस् :

पोसाक, गोदावरी, कक्षा, कोसी, नदी, भैंसी, जनावर

(ख) कोष्ठकमा दिइएका शब्दसमूहबाट उपयुक्त शब्द पहिचान गर्न लगाउनुहोस् :

(अ) फूलको समावेश्य शब्द ..... हो । (भानु, जुनार, बेली)

(आ) बौडीको समावेशक शब्द ..... हो । (तरकारी, फलफूल, साग)

(ग) निबन्धको आदि, मध्य र अन्तिम खण्डमा के के विषयवस्तु समावेश गरिन्छन् ? भन्न लगाउनुहोस् ।

(घ) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) मुलुकको सर्वोच्च कानुन के हो ?

(आ) विश्वमा नेपाली कसरी उदाहरणीय बनेका छन् ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका वारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> मौन पठन घटनाक्रम मिलान प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेदलाई मौन पठन गरी प्रश्नका उत्तर दिन पाठ्य निबन्धका आधारमा घटनाक्रम मिलाएर लेख्न निर्दिष्ट अनुच्छेदका आधारमा प्रश्न निर्माण उत्तर लेख्न अनुच्छेद पढी बुँदा टिपोट गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्न सूची घटनाक्रम तालिका बुँदा टिपोट र सारांश लेखनको नमुना

● बुँदा टिपोट र सारांश लेखन	● अनुच्छेद पढी सारांश लेखन	
--------------------------------	----------------------------	--

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिनको निवन्धको संरचनामा समस्या भए सहजीकरण गर्नुहोस् र आजको पाठ्यवस्तु प्रस्तु पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

मौन पठन

(आ) पाठको दोस्रो अनुच्छेद मौन पठन गर्न निर्देश गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई मौन पठनका क्रममा पाठमा नयाँ लागेका शब्दको अर्थबोध गर्न समस्या भएमा ती शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीबाट सङ्कलित शब्द शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् र सकेसम्म विद्यार्थीबाट नै ती शब्दको अर्थ खोजी गर्नुहोस् । शिक्षकले केही नयाँ शब्दका शब्दार्थपत्ती, वाक्य, पर्यायवाची शब्द आदि प्रदर्शन गरी शब्दार्थसम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(आ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ कापीमा लेखन लगाउनुहोस् र उत्तरको नमुना दिएर सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीले लेखेको उत्तर परीक्षण गरी मिले नमिलेको रुजु गर्नुहोस् र आवश्यक परे थप सहजीकरण गर्नुहोस् ।

प्रश्न : म पात्रको जन्मदर्ता कसले गर्नुभएको थियो ?

उत्तर : म पात्रको जन्मदर्ता अभिभावकले गर्नुभएको थियो ।

घटनाक्रम मिलान

- (अ) मानव अधिकार निवन्धका बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ मा दिइएका घटनालाई शैक्षणिक पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई समूह बनाई पाठ्य कथाका निर्दिष्ट अनुच्छेद बाँडिदिनुहोस् । अभ्यास खण्डमा दिइएका घटना कुन अनुच्छेदमा छन् खोजी गरी छलफल गराउनुहोस् ।
- (इ) छलफलपश्चात् मुख्य मुख्य घटनाको क्रम मिलाउन लगाउनुहोस् र समूहगत रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । निवन्धको घटनाक्रम मिलान सूची प्रस्तुत गरी उनीहरूले क्रमबद्ध गरेको घटनाक्रम मिले नमिलेको पहिचान गरी सच्याउन लगाउनुहोस् । नमिलेको खण्डमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् । जस्तै :

- मलाई घर, परिवार र समाजले धेरै कुरा सिकाउनु
- १६ वर्ष पुरेपछि मेरो नागरिकता बन्नु
- नागरिकता भएपछि सरकारबाट पाउने धेरै सुविधा पाउनु
- स्वतन्त्र भएर हिँड्डुल गर्न तथा आफ्ना असल विचार व्यक्त गर्न रोकावट नहुनु
- संयुक्त राष्ट्रसङ्घले मानव अधिकारका क्षेत्रमा विशेष अधिकार निर्धारण गर्नु
- पक्राउ परिहँदा पक्राउ गर्नुको कारण खुलाइन्छ कि खुलाइदैन भन्ने खुलदुली हुनु
- सच्चा मानव अधिकारका पक्षमा लागिरहने मानव अधिकारवादी बन्ने अठोट गर्नु

प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान

- (अ) विद्यार्थीलाई चार चार जनाको समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।
- (आ) शिक्षकले १५ मिनेटको समय दिई अन्तिम अनुच्छेदबाट के, कहाँ, कति, किन, कहिले, कसरी जस्ता प्रश्नवाचक सर्वनाम प्रयोग गरी विभिन्न बोध प्रश्न बनाउन लगाउनुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीले समूहमा काम गरेको समयमा तत्त्व ठाउँमा पुगी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (ई) प्रश्न निर्माण गर्दा विषयवस्तुसँग, अनुमान गर्ने, निष्कर्ष दिने, तर्क दिने, विश्लेषण गर्ने, विवरण दिने खालका प्रश्नसम्बन्धी धारणा निर्माण गर्न लगाउनुहोस् र अवश्यकतानुसार पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

नमुना प्रश्न

- म पात्रको ठुलो भएपछि, के गर्ने चाहना थियो ?
उत्तर : म पात्र ठुलो भएपछि, स्वतन्त्र भएर लेख्ने, पत्रिकामा लेखिरहने लेखकका रूपमा चिनाउने र देशका मानवीय समस्यामा कलम चलाउने चाहना थियो ।
- अधिकार नपाए कहाँ पहल गर्नुपर्छ ?
- अधिकारका लागि पहल गर्दा के कुरा स्थाल गर्नुपर्छ ?

(ए) निर्दिष्ट समय समाप्त भएपछि समूहले तयार गरेका उत्तरसहितका प्रश्न पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् र अन्त्यमा तिनै प्रश्नको उत्तर समूहगत रूपमा छलफल गराउनुहोस् । सुधार आवश्यक देखेमा शिक्षकले थप सहयोग गर्नुहोस् ।

बुँदा टिपोट र सारांश लेखन

- (अ) विद्यार्थीलाई पाठ मौन पठन गर्न लगाई उक्त अनुच्छेदको मुख्य सार ठम्याउन लगाउनुहोस् र मुख्य बुँदा रहेको ठाउँमा सिसाकलमले रेखाड्कन गर्न लगाउनुहोस् ।
- (आ) मुख्य बुँदा ठम्याउनका लागि व्याख्यात्मक अंश, दोहोरिएको अंश र कम महत्वको अंशलाई पहिचान गरी छोड्न निर्देश गर्नुहोस् । रेखाड्कन गरिएका बुँदालाई क्रमबद्ध रूपमा आफैनै भाषामा टिप्पनी लगाउनुहोस् ।
- (आ) बुँदा टिपोटमा बुँदाको पुनरावृत्ति भएको छ भने आवश्यकताअनुसार काँटछाँट गरी अन्तिम रूप दिन लगाउनुहोस् । यसरी टिपिएका बुँदालाई क्रमबद्ध रूपमा पूर्ण वाक्यमा लेख्न लगाउनुहोस् । उर्पयुक्त प्रक्रिया पूरा गर्दै अनुच्छेदका रूपमा उक्त अनुच्छेदको सारांश बनाउन लगाउनुहोस् ।
- (इ) शिक्षकले आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्दै आफूले लगेको नमुना बुँदा र सार प्रदेशन गर्नुहोस् र विद्यार्थीले नमिलाएको भए नमुनालाई हेरी सरल र स्पष्ट भाषामा पुनर्लेखन गर्न लगाउनुहोस् ।

बुँदा र सारांशको नमूना

१. नेपाल बहुभाषिक, बहुजातीय र बहुसांस्कृतिक विशेषता भएको मुलुक
२. हरेक नेपाली विश्वका मानव जस्तै स्वतन्त्र, समान र मर्यादित रहेको
३. विभिन्न क्षेत्र, जाति, धर्म, लिङ्गका नेपालीमा आपसी सहिष्णुता रहेको
४. विविधता भित्रको एकता र सहिष्णुताका कारण तमाम नेपाली मानव विश्वमा उदाहरणीय बनेका छन्।

सारांश

मानव अधिकारको सदुपयोग

बहुभाषिक, बहुजातीय र बहुसांस्कृतिक विशेषता भएको मुलुक नेपालका नेपाली विश्वका मानव जस्तै स्वतन्त्र, समान र मर्यादित छन्। यहाँ विभिन्न क्षेत्र, जाति, धर्म, लिङ्गका नेपालीमा आपसी सहिष्णुता कायम रहेको छ। विविधता भित्रको एकता र सहिष्णुताका कारण तमाम नेपाली मानव विश्वमा उदाहरणीय बनेका छन्।

अनुच्छेद शब्द सङ्ख्या : १२९

सारांश शब्द सङ्ख्या : ४५

३. मूल्याङ्कन

(क) तीन मिनेटको समय दिई पाठको तेस्रो अनुच्छेदको चार मुख्य बुँदा भन्न लगाउनुहोस्।

(ख) अनुच्छेद पाँचबाट चार प्रश्न बाउन लगाउनुहोस्।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस्।

छैटौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन ● विषयवस्तुको पुष्टि र प्रस्तुति ● व्याख्या	<ul style="list-style-type: none"> ● पाठ्य निबन्धका आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न ● विषयवस्तुलाई पुष्टि गरी त्यसलाई प्रस्तुति गर्न ● पाठको निर्दिष्ट अंशको व्याख्या गर्न	<ul style="list-style-type: none"> ● सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनको नमूना ● व्याख्याको संरचना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई मानव अधिकार निबन्धमा समस्या भए सहजीकरण गर्नुहोस् र आजको पाठ्यवस्तु प्रस्तु पार्नुहोस्।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ मा दिइएको सङ्क्षिप्त प्रश्नका आधारमा उत्तर लेख्ने तरिका सिकाइ अभ्यासका सबै प्रश्नको उत्तर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् । उत्तर लेख्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर लेख्न सिकाउनुहोस्, जस्तै :

प्रश्न : (क) नागरिकता पाएपछि म पात्रमा कस्तो प्रभाव परेको थियो ?

उत्तर : नागरिकता पाएपछि म पात्र खुसीले गदगद हुँदै नेपाली धर्तीलाई ढोगेका थिए । अब आफूले राष्ट्रिय पहिचान पाएका हुनाले आफू असल नागरिक भएर चिनाउने मन थियो । उनीभित्र राष्ट्रियताको भावना उल्लेख आएको थियो ।

(आ) यसरी नै शिक्षकले निर्माण गरेका थप छोटो उत्तर लेख्ने प्रश्न विद्यार्थीमाझे प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रश्नमध्ये कुनै एउटा प्रश्नको आफूले तयार पारेको नमुना उत्तर प्रस्तुत गर्नुहोस् । आवश्यकतानुसार विद्यार्थी समूह निर्माण गरी प्रत्येक समूहलाई एक एकोटा प्रश्नको उत्तर लेख्न निर्देश गर्नुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर लेख्ने गर्दा आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थी समूहमध्ये कुनै एक समूहले लेखेको उत्तर प्रदर्शन गरी पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

विषयवस्तुको पुष्टि र प्रस्तुति

(अ) शिक्षकले रीतिरिवाज र पेसा व्यवसायसँग सम्बन्धित तयार पारेको नमुना प्रश्नसूचीको स्लाइड वा चार्टमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । त्यसपछि तत् प्रश्नहरूको उत्तरमा आधारित रहेर बुँदा निर्माण गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ कक्षाकार्यका रूपमा गराउनुहोस् र आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई उत्तर कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् र पृष्ठपोषण दिनुहोस् । अन्तिममा शिक्षकले तयार पारेको नमुना उत्तर प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

व्याख्या लेखन

(अ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ८ मा निर्देश गरिएअनुसार पाठ्य निबन्धको अंश ‘मानवका आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, नागरिक र राजनीतिक अधिकार हुन्छन्’ जस्ता व्याख्येय पड्कितका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) सम्बद्ध उद्धृतांशमा केन्द्रित रही आशय बढाउनका लागि उक्त अंशले भन्न खोजेको कुरा, पुष्टि गर्ने आधारलगायत त्यससम्बन्धी बुँदाहरू बनाउन लगाउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले व्याख्या गर्दा आदि, मध्य र अन्त्य भागमा लेख्नुपर्ने विषयका बारेमा छलफल गराई लेख्न लगाउनुहोस् र आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस्, जस्तै :

विषयवस्तुको उठान

मानव अधिकार निबन्ध यो अंशमा संयुक्त राष्ट्र सङ्घले मानव अधिकारका क्षेत्र निर्धारण गर्दै आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, नागरिक र राजनीतिक अधिकार हुन् भन्ने कुरा स्पष्ट पार्न खोजिएको छ ।

विषयवस्तुको विस्तार

(क) मानव अधिकार के हो ?

(ख) के यी अधिकार सबै मानिसले पाउँछन् ? वा के मानिसको जातीय, धार्मिक, रड आदिका भिन्नताले यी अधिकारमा असर पर्दै ?

(ग) आर्थिक अधिकार भनेको के हो र यसभित्र के के पर्दैन् ?

(घ) सामाजिक अधिकार भनेको के हो र यसभित्र के के पर्दैन् ?

(ङ) सांस्कृतिक अधिकार भनेको के हो र यसभित्र के के पर्दैन् ?

(च) नागरिक भन्नाले के बुझिन्छ र यसभित्र के के पछ्न् ?

(छ) राजनीतिक भन्नाले के बुझिन्छ र यसभित्र के के पछ्न् ?

निष्कर्ष

राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाले मानवका आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, नागरिक र राजनीतिक अधिकारको सुनिश्चितता गरेको सन्दर्भमा नेपालले पनि यस्ता अधिकारलाई संविधानत मौलिक हकका रूपमा समेटेर मानव अधिकारको सुनिश्चितता गरेको छ ।

(इ) दिइएको अंशको व्याख्या गर्दा अनुच्छेद सङ्ख्याभन्दा पनि व्याख्यात्मक अंशले भन्न खोजेको सन्दर्भ प्रस्त पार्नुपर्छ । माथिको संरचनाका आधारमा व्याख्या लेख्न गर्दा अपनाउनुपर्ने चरण र समावेश गरिनुपर्ने विषयवस्तुका बारेमा स्पष्ट पारिदिनुहोस् ।

(ओ) माथिका बुँदा, ढाँचा र प्रश्न विद्यार्थीलाई दिनुहोस् । उपर्युक्त बुँदा र प्रश्नको उत्तर जोडेर व्याख्या लेख्न निर्देशन दिनुहोस् । अन्तिममा आफूले तयार पारेको व्याख्या प्रदर्शन गर्नुहोस् र आवश्यक ठाउँमा उनीहरुको व्याख्यालाई सुधार गर्न निर्देश गरी थप सहजीकरण आवश्यक भए गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएको प्रश्नको सङ्क्षिप्त उत्तर दिन लगाउनुहोस् :

(अ) सांस्कृतिक अधिकार भनेको के हो र यसभित्र के के अधिकार पछ्न् ?

(ख) पाठ्य निबन्धका आधारमा मानव अधिकार प्राप्त गर्ने के के गर्नुपर्छ पुष्टि गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) व्याख्या गर्न लगाउनुहोस् :

म तराईको हुँ तर पहाड र हिमालमा बसोबास गर्ने व्यक्ति पनि म जस्तै समान छन् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तर भाषिक प्रकार्य (कारण र प्रभाव)	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य निबन्धका आधारमा समीक्षात्मक लेख्न कारण र प्रभावमा आधारित भई भाषिक प्रकार्य गर्न	<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तरको ढाँचा श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्री स्लाइड वा चार्ट

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) गत दिनको व्याख्यालाई कक्षाअगाडि आएर केही विद्यार्थीलाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । राम्रा पक्षको प्रशंसा गर्दै आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुको जानकारी गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

समीक्षात्मक उत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १२ तर्फ केन्द्रित गर्नुहोस् । समीक्षात्मक उत्तर लेखन ढाँचा तथा संरचनाबारे छलफल गर्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर समेट्ने खालका बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग र पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले तयार पारेका बुँदा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । तिनै बुँदालाई समेटेर लिखित रूपमा लामो उत्तरको संरचना तयार पार्न सिकाउनुहोस् । शिक्षकले तयार पारेको नमुना बुँदा प्रस्तुत गर्नुहोस् र समेटिनुपर्ने विषयवस्तुका बारेमा थप छलफल गराउनुहोस् ।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन ढाँचा तथा संरचना

समीक्षात्मक उत्तर लेख्ना प्रश्नका विषयवस्तुमा आधारित भएर आफूले तयार पारेका बुँदालाई आदि, मध्य र अन्त्य भागका लागि विभाजन गर्नुहोस, जस्तै :

आदि भाग : परिचय खण्ड

प्रश्नको पाठगत सन्दर्भ उल्लेख गर्दै प्रश्नको मूल विषयवस्तुमा प्रवेश गर्नुहोस् र त्यसलाई एउटा अनुच्छेदमा लेख्नुहोस् ।

मध्य भाग

प्रश्नको मूल विषयवस्तुमा केन्द्रित भई तर्कपूर्ण रूपमा विषयको विश्लेषण गर्दै मुख्य भावको चर्चा गर्नुहोस् । यस खण्डलाई आवश्यकतानुसार एकभन्दा बढी अनुच्छेदमा पनि संरचित गर्न सकिन्छ ।

अन्तिम भाग

मार्थिको विश्लेषणलाई निष्कर्षका रूपमा एक अनुच्छेदमा टुडग्याउनुहोस् ।

(इ) छलफल गरिएको संरचना र अगि प्रदर्शन गरिएका बुँदालाई समेटी उचित संरचनामा समीक्षात्मक उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । तयार गरिएको उत्तरलाई प्रस्तुत गर्न लगाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य (कारण र प्रभाव)

(अ) शिक्षकले बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १३ स्लाइड वा चार्टमार्फत प्रदर्शन गर्नुहोस् । प्रदर्शित सामग्री मनमनै पढन अभिप्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीसँग सामूहिक रूपमा कारण र प्रभावसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । कारण र प्रभावसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका लागि विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, शब्दभण्डार, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश, कारण र प्रभावमा आधारित रहेर धारणा बनाउन लगाउनुहोस् ।

(इ) छलफलपश्चात् त्यसैअनुसारको कारण र प्रभावसम्बन्धी एउटा नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस् र उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा जस्ता कुरामा सबेत हुन सिकाउनुहोस्, जस्तै :

नमुना

म दिनहुँ विद्यालय जाँदा बाटामा च्यातिएका कपडा लगाएर विद्यालय जाने बालबालिका देख्यैँ । एक दिन मैले शिक्षाको पहुँचसम्बन्धी लेख पढँ र धेरै बालबालिका विद्यालय जान नसक्ने अवस्थामा रहेको बुझौँ । धौं धौं गरी सरकारी विद्यालय जाने बालबालिकासँग पनि समान रूपमा उत्कृष्ट शिक्षाको अवसर नभएको जानकारी मैले विभिन्न पत्रपत्रिकाबाट पाएँ । मैले त्यस दिनदेखि आफूले पाएको अवसरको पूर्ण लाभ उठाउन थालैँ । मलाई ती बालबालिकाका लागि पनि केही गर्नुपर्छ भन्ने भाव मनमा आयो । त्यसपश्चात् मैले बालविकास क्लबमा सदस्यता लिएँ र शनिवारका दिनमा म त्यस क्लबअन्तर्गत गरिब बालबालिकाका लागि कपडा र खानेकुरा उठाउने अभियानमा लागौँ । आज बालविकास क्लबले कमजोर आर्थिक अवस्था भएका विद्यार्थीको विद्यालय शुल्क तिर्न सहायता गर्दै । म पनि वार्षिक तीन हजार रुपियाँ आमावाले दिएको आफूनो पकेट खर्चबाट बालविकास क्लबलाई सहयोग गर्दै ।

(ई) विद्यार्थीलाई कारण र प्रभावसम्बन्धी कुनै विषयवस्तु दिई त्यसमा आधारित रहेर भाषाको व्यावहारिक प्रयोगसहितको प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

मूल्यांकन

- मानव अधिकारका विषय क्षेत्र के के छन् ? मानव अधिकार निबन्धका आधारमा समीक्षा गर्न लगाउनुहोस् ।
- कोभिड १९को कारणले अनलाइन कक्षा सुरु भयो । त्यसको राम्रो र नराम्रो प्रभावबारे विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> काल (भूत, वर्तमान र भविष्यत्) ब र व को प्रयोग (वर्णविन्यास) विषयवस्तु सङ्कलन (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> भूत, वर्तमान र भविष्यत् कालको पहिचान गर्न निर्देशनअनुसार सम्बन्धित काल जनाउने क्रियापद प्रयोग गरी वाक्य निर्माण गर्न निर्दिष्ट धातुका आधारमा तोकिएका काल बुझाउने क्रियापद बनाई वाक्यमा प्रयोग गर्न ब र व वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्न ब र व वर्ण प्रयोग भएका शब्दको शुद्ध रूप पहिचान गर्न ब र व सँग सम्बन्धित समस्या भएका वाक्यलाई शुद्ध गरी लेख्न निर्देशनअनुसार विषयवस्तुको सङ्कलन र कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> भूत, वर्तमान र भविष्यत् कालसँग सम्बन्धित तालिका र क्रियापदका उदाहरण विभिन्न धातु उल्लेख गरिएको सूचीपत्र ब र व को प्रयोग भएका शब्दसूची तथा वाक्यसूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकला

(अ) विद्यार्थीलाई हिजो के गर्नुभयो ? आज के गर्नुहुन्छ ? भोलि के गर्नुहुने छ ? भनेर प्रश्न गरी मस्तिष्क मन्थन गराउनुहोस् र कक्षाको सुरुआत गर्नुहोस् ।

(आ) अगल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् र अगि आफूले सुरुमै राखेको जिज्ञासा नै आजको विषयवस्तुका आधार हुन् भन्ने कुरा जानकारी गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको पहिचान र प्रयोग

(अ) विद्यार्थीलाई तीन समूहमा विभाजन गरी प्रत्येक समूहलाई क्रमशः भूत काल, वर्तमान काल र भविष्यत् काल भनी नामकरण गर्नुहोस् ।

(आ) प्रत्येक समूहलाई अगि सुरुमै राखेका प्रश्न दोहोच्याउदै समूहअनुसार हिजो के गर्नुभयो ? आज के गर्नुहुन्छ ? भोलि के गर्नुहुने छ ? भन्ने प्रश्न गर्दै जानुहोस् ।

- (इ) विद्यार्थीबाट आएका उत्तरलाई तीनओटा कालका अलग अलग तालिका निर्माण गरी शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् र त्यसै टिपोट तालिकाबाट वितेको समय, अहिले चलिरहेको समय र पछि, आउने समयलाई जनाउने समयको समष्टि नै काल हो । यी तीन किसिमका हुन्छन् र यिनले वितेको समय, अहिले चलिरहेको समय र पछि, आउने समयलाई जनाउँछन् । त्यही कुरालाई विद्यार्थीको उत्तरले पुष्ट गरेको छ भनी भूत, वर्तमान र भविष्यत् कालको धारणा बताउनुहोस् ।
- (ई) शिक्षकले तयार गरी त्याएको भूत, वर्तमान र भविष्यत् कालसँग सम्बन्धित तालिका प्रदर्शन गरी यसको थप धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् र तीनओटै काल जनाउने क्रियापदका अलग अलग उदाहरण प्रस्तुत गरी विद्यार्थीलाई पनि यस्ता क्रियापद भन्न लगाई टिपोट गरी छलफल गराउनुहोस् ।
- (उ) विद्यार्थीलाई धातुहरू उल्लेख गरिएको सूचीपत्र प्रदर्शन गरी ती धातुबाट तीनओटै कालका क्रियापद निर्माण गर्न लगाई आवश्यक सहजीकरणसहित कार्पीमा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ऊ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका क्रियापदकै आधारमा तीनओटै काल जनाउने वाक्य निर्माण गर्न प्रेरित गर्नुहोस् र आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (ऋ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका वाक्यलाई एक कालबाट अर्को कालमा परिवर्तन गर्न सिकाउनुहोस् र विद्यार्थीले गरेका कार्यको निरीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।
- (ए) विद्यार्थीलाई समावेशी ढड्गबाट चार समूहमा विभाजन गरी भाषिक क्रियाकलापअन्तर्गतका १ देखि ४ सम्मका अभ्यासलाई एक एक भाग लगाई निर्देशनानुसार क्रियाकलाप गराउनुहोस् र ती कार्यको परीक्षण गरी प्रत्येक समूहलाई आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

ब /व/ओ को पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)

(अ) फरक फरक रडले रेखाइकन गरिएका व, व, ओ को प्रयोग भएका शब्द स्लाइडकामार्फत प्रस्तुत गर्नुहोस् र व, व, ओ को प्रयोग भएका शब्दको सूची बनाउन लगाई तिनलाई प्रयोग गरेर आफै मौलिक वाक्य बनाउन लगाउनुहोस् ।

नेपाल एउटा बहुभाषिक, बहुजातीय तथा बहुसांस्कृतिक मुलुक हो । म स्वाभिमानसाथ आफूलाई यस देशको नागरिक भन्न रुचाउँछु । बालबालिकाको सहभागिता, विकास, संरक्षण र बाँच्न पाउने अधिकार जस्ता चारओटा बालअधिकारका खम्वावारे म कहिल्यै भुले छैन ।

(आ) वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ६ मा आधारित भई एउटा समूहलाई पाठबाट ब वर्ण प्रयोग भएका शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् र अर्को समूहलाई व वर्ण प्रयोग भएका शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) दुई समूहले टिपोट टिपोट गरेका शब्द भन्न लगाई शैक्षणिक पाटीमा अलग अलग तालिकामा टिपोट गर्नुहोस् । तिनै शब्दका माध्यमबाट ब र व सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पारिदिनुहोस् र थप जानकारीका लागि शिक्षकले तयार पारी त्याएको ब र व को प्रयोग भएका शब्दसूची तथा वाक्यसूची प्रदर्शन गरी छलफल गराउनुहोस् ।

(ई) ब र व सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्न आवश्यकताका आधारमा थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

(उ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ६ श्रुतिलेखन गराउनुहोस् र विद्यार्थीलाई आपसमा कापी साटासाट गरी ठिक बेठिक छुट्याउन लगाई किताब हेरेर सच्चाउने मौका दिनुहोस् ।

विषयवस्तु सङ्कलन (परियोजना कार्य)

(अ) सिर्जनात्मक कार्य र परियोजना कार्यका बारेमा कक्षामा छलफल चलाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई कक्षामा सुनाउने गरी सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास २ मा दिइएको मानव अधिकारसम्बन्धी लेख खोजेर मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरेर ल्याउन लगाउनुहोस् । यससम्बन्धी क्रियाकलाप भोलिपल्टको कक्षामा प्रस्तुतीकरण गर्नुपर्ने कुरा पनि जानकारी गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) कोष्ठकमा दिएका सङ्केतका आधारमा उपयुक्त क्रियापद राखी खाली ठाउँ भर्न लगाउनुहोस् :

(अ) म कविता ..... । : (सामान्य वर्तमान)

(आ) तिमी असल नागरिक बन्ने छौ । (भविष्यत् काल)

(इ) तपाईंले हामीलाई काल र पक्ष सिकाउनुहुन्छ । (भूत काल)

(ख) ब, व, ओ को प्रयोग भएका एकओटा शब्द भन्न लगाउनुहोस् ।

(ग) शुद्ध गरी अनुच्छेद पुनर्लेखन गर्न लगाउनुहोस् :

ओलाडचुडगोलामा आयुर्वेदिक औषधीका लागि वार्षिक बयानब्बे किलो औषधी बनाउँदा ओखलमा जटामासीको बोक्रा कुटिन्छ । आयुर्वेदिक औषधीको ज्ञान ऋषिमुनिले विस्तार गरे । मानिस आयुर्वेदमा पनि विश्वास गर्दछन् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिवोध विषयवस्तु सङ्कलन र प्रस्तुति (परियोजना कार्य) निबन्ध रचना (सिर्जनात्मक कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ५ का आधारमा प्रश्नोत्तर गर्न निर्दिष्ट शीर्षकमा आत्मपरक निबन्ध लेख्न निर्देशनअनुसार विषयवस्तुको सङ्कलन र कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ५ को श्रव्य सामग्री निबन्ध लेखनका लागि बुँदा निबन्धको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) गत दिनको कक्षाकार्यको घटनालाई कक्षा अगाडि आएर केही विद्यार्थीलाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुको जानकारी गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श्रुतिबोध

(अ) सुनाइ पाठ ५ केरा खेती शीर्षकको अनुच्छेद श्रव्य सामग्री प्रयोग गरी सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास एक र दुई प्रश्नोत्तर गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा एकै पटकमा विद्यार्थीले उत्तर ठम्याउन नसके पुनः श्रव्य सामग्री सुनाइ सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) अनुच्छेद पूरणसम्बन्धी क्रियाकलापका लागि पाठको कुनै एउटा अनुच्छेदबाट महत्वपूर्ण तथ्य र सूचना फिकी खाली ठाउँमा भर्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीले गरेका क्रियाकलाप अवलोकन गरी आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण र पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

विषयवस्तु सङ्कलन र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)

(अ) अगिल्लो दिन परियोजना कार्यअन्तर्गत गरेर ल्याउन भनिएको मानव अधिकारसम्बद्ध परियोजना कार्य विद्यार्थीलाई पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । राम्रो गर्ने विद्यार्थीलाई स्यावास भन्दै परियोजना कार्य गर्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई आवश्य सहजीकरण गर्नुहोस् ।

निबन्ध रचना (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) निबन्धको संरचनासम्बन्धी धारणालाई स्पष्ट पार्न चौथो दिनको कक्षाकार्य पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।

(आ) शिक्षकले कुनै एउटा शीर्षकमा निबन्धका बुँदालाई परिचय खण्ड, विस्तार खण्ड र निष्कर्ष खण्डमा बाँडेर प्रस्तुत गर्नुहोस् । उक्त बुँदालाई तीन समूहमा बाँडेर लेख्न लगाउनुहोस् र आवश्यक ठाउँमा आफूले तयार गरी ल्याएको बुँदासूची प्रदर्शन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) तीनओटै समूहका कार्यलाई समायोजन गरी सिङ्गो निबन्धलाई कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

(ई) शिक्षकले सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास एकमा रहेको देशप्रति मेरो कर्तव्य शीर्षक मा निबन्ध कक्षामा लेख्न लगाउनुहोस् । तयार गरिएको निबन्ध प्रस्तुत गर्न लगाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । आवश्यकता भएमा निबन्धको नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(उ) शिक्षकले निबन्धका विभिन्न शीर्षक प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई आफूलाई प्रस्तुत गरिएका विषयक्षेत्रमा आफूलाई जानकारी र रुचि भएका विषयमा निबन्ध लेख्न लगाउनुहोस् ।

जस्तै : देशभक्ति, जलस्रोत र ऊर्जा, नेपालमा पर्यटनको सम्भावना, समाज विकासमा मेरो भूमिका

३. मूल्यांकन

(क) सुनाइ पाठ ५ का आधारमा तलका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) केरामा कस्ता पौष्टिक तर्फ पाइन्छन् ?

(आ) केराको हलुवा बनाएर खाने चलन कहाँ छ, ?

(ख) 'समाज विकासमा मेरो भूमिका' शीर्षकमा निबन्ध लेख्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

‘अमरपुत्र’ कथाकार भीमनिधि तिवारी (वि.सं. १९६८-२०३०) द्वारा रचिएको सामाजिक कथा हो । कथा शिक्षणको प्रमुख उद्देश्य भाषिक सिप शिक्षण गर्नु हो । तसर्थ कथा शिक्षणका क्रममा भाषिक सिपका साथै विषयवस्तुमा आधारित भई चित्रकथा वर्णन, भूमिका निर्वाह, कथाकथन, घटना वर्णन, श्रुति लेखन, श्रुतिबोधात्मक अभ्यास जस्ता सुनाइ र बोलाइ सिपसँग सम्बन्धित अभ्यास साथै अनुमान, कल्पना र निष्कर्ष तथा सहयोग जस्ता विषयक्षेत्र समेटी विचारको मौखिक तथा लिखित प्रस्तुति गराउनुपर्छ ।

कथामा समयबद्ध सस्वर पठन र गतिवृद्धि, मौन पठन र बोध साथै कथाको संरचना समेटिनुपर्छ । साथै घटना पहिचान, पाठको विषयवस्तु बोध, प्रश्न निर्माण तथा प्रश्नोत्तर, सन्दर्भअनुकूलको स्वाभाविक वर्णन जस्ता पढाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप समेटनुपर्छ । त्यसैगरी लेखाइ सिपअन्तर्गत प्रश्नोत्तर, घटनाक्रम मिलान, चरित्र वर्णन, सार लेखन, तार्किक लेखन अनुकरणात्मक कथा लेखन तथा स्वतन्त्र कथा रचनालगायत पक्षमा ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । यस पाठमा शब्दभण्डारअन्तर्गत अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग गराउनुपर्छ ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत कालका अपूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग वर्णविन्यासअन्तर्गत ‘य’ र ‘ए’ को अभ्यास गराउनुपर्छ ।

यस पाठमा पश्चातापसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको अपेक्षा गरिएको छ । सिर्जना र परियोजना खण्डअन्तर्गत कथा लेखन र समाजमा घटने घटनालाई लिएर सामाजिक कथा लेखनका क्रियाकलाप गराउनु अपरिहार्य हुन्छ । सुनाइ पाठ ६ का आधारमा प्रयोगात्मक किसिमबाट सुनाइ र बोलाइ अभ्यास गराउनुपर्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका थप अभ्यास गराउनु वाञ्छनीय हुन्छ ।

पाठ ६ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्य बोध, छलफल र श्रुति वर्णन सस्वर पठन (अनुच्छेद १ देखि ८ सम्म) शब्दोच्चारण 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी दृश्यबोध तथा छलफल गर्न विषयवस्तु सुनी बोध गर्न विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना गर्न विषयवस्तुमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न सुनेका विषयवस्तुको श्रुति वर्णन गर्न अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका चित्र मूर्ति तथा वास्तुकलाका सामग्री पाठ्यपुस्तक शब्दसूची 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद ९ देखि २५) शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती शब्दार्थ पत्ती वाक्य पत्ती प्रश्नोत्तरको नमुना 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद २६ देखि ४१ अनुच्छेदसम्म) शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न नयाँ शब्दको अर्थ बोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दार्थ पत्ती वाक्य पत्ती प्रश्नोत्तरको नमुना 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद ४२ देखि अन्तिमसम्म) शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न नयाँ शब्दको अर्थ बोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दार्थ पत्ती वाक्य पत्ती प्रश्नोत्तरको नमुना संवाद लेखिएको चार्ट 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार घटनाक्रम मिलान कथाको सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न अर्थबाट शब्द पहिचान गर्न घटनाक्रम मिलान गर्न अमरपुत्र कथाको सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती मुख्य मुख्य घटना लेखिएको चार्ट कथासार लेखिएको चार्ट 	१
छैटौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन व्याख्या 	<ul style="list-style-type: none"> पाठका आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन निर्दिष्ट अंशको व्याख्या गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> उत्तरको नमुना भाव विस्तारको नमुना 	१

साताँ दिन	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक उत्तर लेखन चरित्र चित्रण 	<ul style="list-style-type: none"> विषयवस्तु घटना प्रसङ्गका आधारमा तार्किक उत्तर लेख्न निर्धारित पाठका पात्र भाजुलाल र भक्तको चरित्र चित्रण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक उत्तरको नमुना चरित्रचित्रण तालिका 	९
आठाँ दिन	<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तर लेखन भाषिक प्रकार्य (पश्चाताप) 	<ul style="list-style-type: none"> पाठका आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेख्न विषय, अवस्था, प्रसङ्गका आधारमा पश्चाताप व्यक्त गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पश्चातापको आशय आउने खालको संवादको नमुना 	१
नवाँ दिन	<ul style="list-style-type: none"> काल र पक्षको पहिचान र प्रयोग द्वित्वको पहिचान र प्रयोग य र एको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) कथाबाट विषयवस्तु, पात्र र परिवेश टिपोट (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> कालको अपूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग गर्न द्वित्वको पहिचान र प्रयोग गर्न य र एको पहिचान र प्रयोग गर्न कथाबाट विषयवस्तु, पात्र र विषयवस्तु टिपोट 	<ul style="list-style-type: none"> कालका अपूर्ण पक्षको वाक्य सूची वाक्यपत्ती य र ए को प्रयोग भएका शब्दपत्ती 	१
दसाँ दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध कथाबाट विषयवस्तु, पात्र र परिवेश टिपोट र प्रस्तुति (परियोजना कार्य) कथा लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ६ का आधारमा प्रश्नोत्तर गर्न कथाबाट विषयवस्तु, पात्र र परिवेश टिपोट गरी प्रस्तुति दिन तोकिएको शीर्षकमा कथा लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ६ को शब्द सामग्री कथा रचनाको सूची 	१
जम्मा कार्यघण्टा				१०

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> दृश्य बोध, छलफल र श्रुति वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी दृश्यबोध तथा छलफल गर्न विषयवस्तु सुनी बोध गर्न विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना गर्न विषयवस्तुमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न सुनेका विषयवस्तुको श्रुति वर्णन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका चित्र मूर्ति तथा वास्तुकलाका सामग्री पाठ्यपुस्तक शब्दसूची
<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (अनुच्छेद १ देखि ८ सम्म) 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न 	
<ul style="list-style-type: none"> शब्दोच्चारण 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न 	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) उत्प्रेरणात्मक विषयवस्तुका प्रसङ्गलाई संयोजन गरी विद्यार्थीलाई आजको कक्षाप्रति अभिरुचि जगाउनुहोस् ।

(आ) आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तु सम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध, छलफल र श्रुति वर्णन

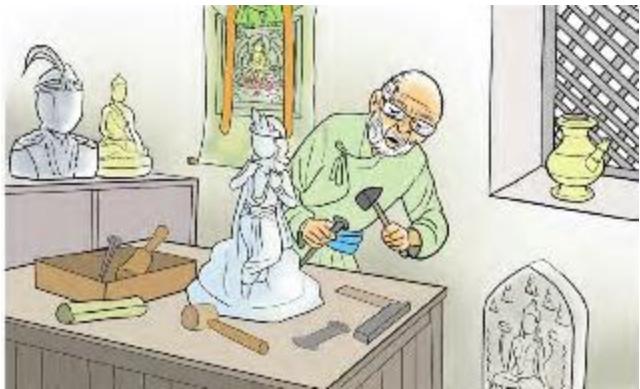

(अ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी पूर्व पठन खण्डका तस्विरमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । सम्भव भए प्रोजेक्टरको उपयोग गरी पूर्व पठन खण्डमा भएका तस्विरमा जस्तै विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलाप तथा मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलापका तस्विर देखाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई आफ्नो समूहमा छलफल गरी पूर्व पठन खण्डका तस्विरले व्यक्त गर्न खोजेका विषयवस्तुमा छलफल गराउनुहोस् । आफूसँग घरमा भएका कुनै मूर्ति तथा वास्तुकलाका सामग्री लगोर त्यसमा भएको कलाकारिताका बारेमा छलफल गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई कला जीवन्त र अमर हुन्छ । कलाले मानिसको मन लोभ्याउँछ र पगाल्छ, पनि । कलाकै कारण मानव सभ्यता र इतिहास सुरक्षित रहन पुग्छ । जहाँ जीवन्त वा स्वाभाविक कलाको आकर्षण छ, त्यहाँ कलाकारिताको महत्त्व आफै बढेको हुन्छ । त्यस्तै सङ्गमरमरलाई कुँदेर कलाको जीवन्तता दर्साउने एक कलाकारको अमरतालाई बुझाउँदै पाठमा प्रवेश गराउनुहोस् ।

सस्वर पठन

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले पठन गर्न सकेनसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले पाठका कुनै अनुच्छेद नमुना सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा ख्याल गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्दा उच्चारणमा कठिनाई भएका शब्द रेखाड्कन गर्न निर्देश गर्नुहोस् ।

(ई) अनुच्छेद १ देखि द सम्म सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाड्कन गरिएका शब्द पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पालैपालो टिपोट गरिएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार अप्ल्यारा शब्दलाई उच्चारणअनुसार नै शैक्षणिक पाठीमा लेखेर वा शब्दपत्रीका सहायताले उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

भाजुलाल : /भा.जु.लाल/

सर्वनाश : /सर.व.नाश/

३. मूल्याङ्कन

(क) पाठको पूर्व पठन खण्डको अनुच्छेदमा व्यक्त विचारको आशय बताउन लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठका अनुच्छेद पालैपालो पढन लगाउनुहोस् ।

(ग) शिल्पकारी, टमौटे, विरह शब्दलाई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद ९ देखि २५)	● निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्ने	● शब्दपत्ति ● शब्दार्थ पत्ती ● वाक्य पत्ती ● प्रश्नोत्तरको नमुना
● शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना)	● नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्ने	
● बोध प्रश्नोत्तर	● पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्ने	

१. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) विद्यार्थीलाई रोचक कुनै विषयवस्तु सुनाएर वा प्रदर्शन गरेर ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् ।
- (आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिनको कक्षामा सिकाइमा स्पष्ट नभएका विषयवस्तुका सन्दर्भमा सोधपुछ, गरी आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तु सम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

- (अ) विद्यार्थीलाई पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्ने प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले वाचन गर्ने सकेनसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

- (आ) शिक्षकले पाठको अनुच्छेद ९ र १० नमुना सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् ।

- (इ) विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठन गर्नुपर्नेमा ख्याल गराउनुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्दा उच्चारणमा कठिनाई भएका शब्द रेखाइकन गर्न निर्देश गर्नुहोस् ।

- (ई) अनुच्छेद ९ देखि २५ सम्म सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपाइँ, विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाइकन गरिएका शब्द पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

- (उ) विद्यार्थीलाई पालैपालो टिपोट गरिएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार अप्लायारा शब्दलाई उच्चारणअनुसार नै शैक्षणिक पाठीमा लेखेर वा शब्दपत्तीका सहायताले उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

बार्दली : /वार्.द.लि./

वैष्णव : /वैस्.नव./

शब्दार्थ र वाक्य रचना

(अ) विद्यार्थीलाई पाठमा नयाँ लागेका शब्दको अर्थ बोध गर्न समस्या भएमा ती शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । सकेसम्म विद्यार्थीबाट नै अर्थ खोजी गर्नुहोस् । केही नयाँ शब्दका अर्थ शब्दार्थ पत्ती प्रदर्शन गरेर धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

बार्दली	घरको छानामुनि गारोभन्दा बाहिरपट्टि निकालेर डन्डी, रेलिङ आदिले बारिएको बस्ने ठाउँ
अनायास	अचानक

(आ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दका अर्थ बोध गराइसकेपछि वाक्यमा प्रयोग गरिएको नमुना देखाउनुहोस् । यस क्रममा वाक्यपत्ती प्रदर्शन गरेर प्रस्तुत पार्नुहोस्, जस्तै :

बार्दली : मलाई बार्दलीमा बसेर पढ्न रमाइलो लाग्छ ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) चिन्ताले खाइसकेको कमजोर.....भक्तले सोधे । अनुच्छेद प्रस्तुत गरी छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) अनुच्छेदबाट बोध प्रश्नोत्तरको नमुना प्रस्तुत गरी अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

प्रश्न : भक्तले भाजुलाललाई कस्तो मूर्ति बनाउन आग्रह गरे ?

उत्तर : भक्तले भाजुलाललाई घुँगुरिएका रौँ, मयूर मुकुट, बाहुमा बाजु, लामो वनमाला, हातमा मुरली लिएर मोहिनी अवतारमा उभिएका कृष्णको मूर्ति बनाउन आग्रह गरे ।

(आ) यसै क्रियाकलापमा आधारित भई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद पालैपालो सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् ।

विमुख, गर्जन, गौरव

(ग) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) कुन सन्दर्भबाट कथा प्रारम्भ भएको छ ?

(आ) भक्त कसरी भाजुलालको घरसम्म आइपुगे ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद २६ देखि ४१ अनुच्छेदसम्म)	● निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न	● शब्दार्थ पत्ती ● वाक्य पत्ती ● प्रश्नोत्तरको नमुना
● शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना)	● नयाँ शब्दको अर्थ बोध गरी वाक्य रचना गर्न	
● बोध प्रश्नोत्तर	● पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न	

२ सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै छोटा र रमाइला विषयवस्तु सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि केही रमाइला प्रसङ्ग सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो कक्षामा सिकाइएका विषयवस्तुबाटे छोटकरीमा छलफल गराउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले वाचन गर्न सकेनसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले निर्दिष्ट पाठका केही अनुच्छेद नमुना वाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा उच्चारणमा कठिनाइ भएका शब्द रेखाइकन गर्न निर्देश दिनुहोस् ।

(ई) अनुच्छेद २६. देखि ४१ सम्म सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाइकन गरिएका शब्द पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई पालैपालो टिपोट गरिएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्न अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार उच्चारणमा कठिनाइ भएका शब्दलाई उच्चारणअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, **जस्तै :**

उत्सुकता : /उत्सुकता/

वाक्शक्ति : /वाक्शक्ति/

शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना)

(अ) विद्यार्थीलाई पाठमा अर्थबोध गर्न भनिएका शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । सकेसम्म विद्यार्थीबाट नै अर्थ खोजी गर्नुहोस् । शिक्षकले केही कठिन शब्दका शब्दार्थ पत्ती प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै:

गर्जन   ठुलो आवाज निकालेर कराउनु

कुदृष्टि   नराम्रो हेराइ

(आ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दका अर्थ बोध गराइसकेपछि वाक्यमा प्रयोग गरिएका नमुना देखाउनुहोस् । यस क्रममा वाक्यपत्ती प्रदर्शन गरी प्रष्ट पार्नुहोस् ।

गर्जन   हिजो राती घरनजिकै बाघको गर्जन सुनेर म डराएँ ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै अनच्छेदमा छलफल गराउनुहोस् । छलफलकै आधारमा बोध प्रश्नोत्तरको नमुना प्रदर्शन गरी अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

प्रश्न : भाजुलालले भक्तलाई कति दिनपछि मूर्ति लिन आउनु भने ?

उत्तर : भाजुलालले भक्तलाई १५ दिन पछि मूर्ति लिन आउनु भने ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई पालैपालो निर्दिष्ट अनुच्छेद वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दको अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

करुण, ज्याबल, उज्ज्वल

(ग) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) भाजुलालले किन भक्तलाई मूर्ति दिन चाहेनन् ?

(आ) मूर्ति नपाएपछि भक्तले भाजुलाललाई के भने ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद ४२ देखि अन्तिमसम्म) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दार्थ पत्ती वाक्य पत्ती प्रश्नोत्तरको नमुना संवाद लेखिएको चार्ट
<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) 	<ul style="list-style-type: none"> नयाँ शब्दको अर्थ बोध गरी वाक्य रचना गर्न 	
<ul style="list-style-type: none"> बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	

२ सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै छोटा र रमाइला विषयवस्तु सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि केही रमाइला प्रसङ्ग सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो कक्षामा सिकाइएका विषयवस्तुबाटे छोटकरीमा छलफल गराउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले वाचन गर्न सकेनसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले निर्दिष्ट पाठका केही अनुच्छेद नमुना वाचन गरी सुनाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठनमा कठिनाइ भएका शब्द रेखाड्कन गर्न निर्देश दिनुहोस् ।

(ई) अनुच्छेद ४२. देखि अन्तिमसम्म सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाड्कन गरिएका शब्द पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई पालैपालो टिपोट गरिएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्न अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार उच्चारणमा कठिनाइ भएका शब्दलाई उच्चारणअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, साथै बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १ मा आधारित भएर उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

श्रीकृष्ण : /सिंकिसन/

जुरुक्क : /जुरुक्क/

शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना)

- (अ) विद्यार्थीलाई पाठमा अर्थबोध गर्न भनिएका शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । सकेसम्म विद्यार्थीबाट नै अर्थ खोजी गर्नुहोस् । शिक्षकले केही कठिन शब्दका शब्दार्थपत्ति प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दका अर्थ बोध गराइसकेपछि वाक्यमा प्रयोग गरिएका नमुना देखाउनुहोस् । यस क्रममा वाक्यपत्ति प्रदर्शन गरी शब्दको अर्थ बोध गराउनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । कुनै अनुच्छेद प्रस्तुत गर्नुहोस् । अनुच्छेदमा छलफल गराउनुहोस् । एक समूहलाई प्रश्न निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । अर्को समूहका विद्यार्थीलाई उत्तर भन्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

(आ) पाठका आधारमा थप बोध प्रश्नोत्तरको अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

प्रश्न : भाजुलालले बनाएको मूर्ति केका नामले संसारभर प्रख्यात हुने छ ?

उत्तर : भाजुलालले बनाएको मूर्ति अमरपुत्रका नामले संसारभर प्रख्यात हुने छ ।

(इ) बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ गराउनुहोस् जसमा आफूले तयार गरेको चार्टको प्रयोग गरी विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(ई) भनाइ प्रस्तुत गरी एउटा समूहलाई भनाइ पढ्न लगाउनुहोस् र अर्को समूहलाई कसका भनाइ हुन् भन्न लगाउनुहोस्, जस्तै:

प्रश्न : अगि बनाउन सक्नुहुन्न कि भनी किन होच्याएको त ? यो भनाइ कसले कसलाई भनेको हो ?

उत्तर : यो भनाइ भाजुलालले भक्तलाई भनेका हुन् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई पालैपालो निर्दिष्ट अनुच्छेद वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दको अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

सोचविचार, कुदृष्टि, कालान्तर

(ग) दिइएको प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनहोस् :

(अ) भाजुलालले कसरी भक्तलाई पैसा फिर्ता दिए ?

(घ) कसले कसलाई भनेको हो ? भन्न लगाउनुहोस् ।

बेच्नुहुँदैन । यो मूर्ति बेच्नुहुँदैन ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● शब्दभण्डार	● अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न ● अर्थबाट शब्द पहिचान गर्न	● शब्दपत्ति ● मुख्य मुख्य घटना लेखिएको चार्ट ● कथासार लेखिएको चार्ट
● घटनाक्रम मिलान	● घटनाक्रम मिलान गर्न ●	
● कथाको सार लेखन	● अमरपुत्र कथाको सार लेखन	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै उत्प्रेरणात्मक विषयवस्तु सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका रमाइला घटना भन्न लगाई सिकाइप्रति प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्ला दिनमा सिकाइएका विषयवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग

(अ) शिक्षकले अनुकरणात्मक शब्द लेखिएको सूची प्रदर्शन गर्नुहोस् । कुनै एक विद्यार्थीलाई सबैले सुन्ने गरी पढेर सुनाउन लगाउनहोस्, जस्तै :

कपाकप, निथुक्क, पिच्च, टलक्क, सरासर, प्वाक्क

(आ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी प्रत्येक समूहलाई प्रदर्शित शब्दसँग मिल्दो क्रिया पत्ता लगाउन प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीको छलफलबाट आएका (कपाकप खानु, निथुक भिज्नु, पिच्च थुक्नु, सरासर हिड्नु) सन्दर्भलाई विद्यार्थीलाई सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले भनेका सन्दर्भलाई प्रस्त पार्न शब्दपत्तीको प्रयोग गरी देखाउनुहोस् ।

(उ) आफूले प्रस्तुत गर्ने सामग्रीबाट विद्यार्थीलाई प्रस्त पारिसकेपछि पाठ्यपुस्तकको शब्दभण्डारअन्तर्गतको अभ्यास ३ र ४ गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई समस्या भएमा आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् । वाक्यपत्तीका सहायताले केही नमुना वाक्य प्रदर्शन गरी प्रस्त पार्नुहोस् । जस्तै: टिनटिन बज्ञु

पालेदाइले विहान दश बजे विद्यालयमा टिनटिन घण्टी बजाउनुभयो ।

(ऊ) विद्यार्थीले अभ्यास ३ र ४ गरिसकेपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस्

(ऋ) विद्यार्थीलाई केही अर्थ प्रस्तुत गरेर ती अर्थ आउने शब्द खोजी गर्न समय दिनुहोस् ।

(ए) विद्यार्थीले प्रस्तुत गरेका शब्दलाई टिपोट गरी छलफल गराउनुहोस् । शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ अर्थ आउने शब्द पाठबाट खोजी गर्न विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन गर्नुहोस् । विद्यार्थीले बताउन नसकेमा शब्दपत्तीको सहायताले प्रस्तु पार्नुहोस् । जस्तै :

अचानक, एककासी

अनायास

घटनाक्रम मिलान

(अ) विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा विद्यार्थीलाई तीन समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(आ) बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ प्रस्तुत गरी पढ्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई घटनाका क्रम ठिक भएको वा नभएको यकिन गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) कथाको घटनाक्रमलाई आदि, मध्य र अन्त्यको क्रम मिलाई आफ्नो आफ्नो समूहमा परेका घटनाको क्रम भन्न लगाउनुहोस् । सही घटनाक्रम भनिसकेपछि लेख्न लगाउनुहोस् । चार्टबाट पनि कथाका घटना प्रस्तुत गरी अझै प्रस्तु पार्नुहोस् ।

कथाको सार लेखन

(अ) घटनाक्रम मिलाइसकेपछि तिनै घटनाक्रमका बुँदा पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिच्चै जानुहोस् । मुख्य मुख्य बुँदाका आधारमा सार लेख्न सिकाउनुहोस् ।

(आ) बुँदालाई वाक्यमा लेखी कथाको सार एकै अनुच्छेदमा लेख्नुपर्ने तथ्य प्रस्तु पार्नुहोस् । प्रस्तु हुन नसकेका विद्यार्थीलाई सार लेखिएको चार्ट प्रस्तुत गरी प्रस्तु पार्नुहोस् । जस्तै:

अमरपुत्र कथाको कथासार

भाजुलाल र सानुमानविच जुजुलालको मृत्युका विषयमा कुराकानी हुँदै थियो । भ्र्यालबाट बोलाहटको आवाज आयो । एक जना भक्तले भाजुलाललाई श्रीकृष्णको मूर्ति देखाएर यस्तै मूर्ति बनाउन अनुरोध गरे । भाजुलालले अभिमानयुक्त वाणीमा आफ्नो पहिचान बताए । भक्तले भनेवमोजिम भाजुलाले मूर्ति बनाए । मनोहर मूर्ति देखेर भक्त खुसी भए तर भाजुलालले आफूले बनाएको मूर्ति दिन मानेनन् । भाजुलालले भक्तलाई वैना फिर्ता दिए । भाजुलालले भक्तलाई मूर्ति नदिनाको कारणबारे श्रीमती र बुहारीलाई स्पष्ट पारे । भाजुलालको छोरो जुजुलाल मूर्तिका स्वरूपमा अमर बने ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका अनुकरणात्मक शब्दसँग मिल्दो क्रियामा जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् :

कपाकप

डुब्जु

चुर्लम्म

खानु

(ख) अमरपुत्र कथावाट चारओटा अनुकरणात्मक शब्द टिप्प लगाउनुहोस् ।

(ग) अभ्यास ६ मा दिइएका घटनाको क्रम मिलाउन लगाउनुहोस् :

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन	● पाठका आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन	● उत्तरको नमुना ● भाव विस्तारको नमुना
● व्याख्या	● निर्दिष्ट अंशको व्याख्या गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका चुट्किला, लघुकथा भन्न लगाई सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनमा सिकाइएका विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तु सम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई समावेशी आधारमा समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ का सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

(आ) छोटो उत्तर लेख्ने प्रश्न प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रश्नमध्ये कुनै एउटा प्रश्नको आफूले तयार पारेको नमुना उत्तर प्रस्तुत गर्नुहोस् । जस्तै :

प्रश्न: भाजुलाललाई केको चिन्ता पन्यो ?

उत्तर: भाजुलालको छोरो शिल्पकलामा पोख्ल थियो । यचानक एक दिनकै व्यथाले वित्यो । शिल्पकलामा पोख्ल भएको छोरो वितेपछि आफ्नो शिल्पकला नै लोप हुन लाग्यो भन्ने कुरामा भाजुलाललाई चिन्ता पन्यो ।

प्रत्येक समूहलाई एक एकओटा उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर लेख्दै गर्दा आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थी समूहमध्ये कुनै एक समूहले लेखेका उत्तर प्रदर्शन गरी पढेर सबैलाई सुनाउन लगाउनुहोस् ।

व्याख्या

(अ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास द मा दिइएका पड्कितलाई व्याख्या गर्नका लागि समूहलाई निर्देश गर्नुहोस् र व्याख्या गर्ने तरिका पनि प्रस्तुत गर्नुहोस् र नमुना प्रदर्शन गरी सिकाउनुहोस् ।

- व्याख्याका लागि दिइएका पड्कितको सन्दर्भ पहिचान गर्ने
- पड्कितका अगाडि र पछाडिका सन्दर्भ मनन गर्ने
- विषयवस्तुको पृष्ठभूमि तयार गर्ने
- सन्दर्भ बुझेर क्रमिक रूपमा तोकिएको विषयलाई व्याख्या गर्ने
- व्याख्यामा आदि, मध्य र अन्त्य (उठान, विस्तार र समापन) को क्रम मिलाउने

नमुना व्याख्या

जुजुलालको मानव देह चिताको खरानी भएर नाश भए पनि सङ्गमरमरको आकर्षक मूर्तिका रूपमा कृष्णावतार छोरो त कालान्तरसम्म रहिरह्ला ।

कथाकार भीमनिधि तिवारीद्वारा रचित सामाजिक कथा ‘अमरपुत्र’ मा कलाकार र कलाकारिताको महत्त्व प्रस्तु पार्न खोजिएको छ । ‘अमरपुत्र’ कथाको प्रस्तुत कथांशमा कलाकारको देह अन्त्य भएपनि कलाकारिताले उसलाई कालान्तरसम्म जीवित तुल्याउने आशय व्यक्त गर्न खोजिएको छ ।

भाजुलालको छोरा जुजुलाल अपर्फट वित्यो । शिल्पकलामा पोख्त भइसकेको छोरा वितेपछि भाजुलाललाई ठुलो चोट पन्यो । एक जना भक्तको अनुरोधमा उनले घुँगुरिएका रौ, मयूर मुकुट, बाहुमा बाजु, लामो वनमाला, हातमा मुरली लिएर मोहिनी अवतारमा उभिएका कृष्णको मूर्ति बनाए । वैना दिइसकेका भक्तलाई उनले उक्त मूर्ति दिएनन् । आफूले बनाएको उक्त मूर्तिमा उनले छोराको आकृति देखे । भाजुलालकी श्रीमती र बुहारीले वैना फिर्ता दिएकोमा भाजुलाललाई गाली गरे । भाजुलालले यो मूर्ति म कसरी दिन सक्छु ? यसमा मैले शङ्खमूलको चितामा जलाएर खरानी बनाएको छोरो जुजुलाल श्रीकृष्णको मुकुट लाएर हातमा मुरली लिएर आएको छ । गडेर हेर, मुसुमुसु हाँसेर उभिएको छ । हेरेपछि श्रीमती र बुहारीले पनि उक्त मूर्तिलाई जुजुलालकै रूपमा लिए । जुजुलाल मानव थियो, मरेर गयो, चितामा जलेर खरानी भएपनि ऊ कृष्णावतारका रूपमा मूर्तिबद्ध भएको छ । जुजुलालको मानव देह चितामा खरानी भएर नाश भए पनि सङ्गमरमरको आकर्षक मूर्तिका रूपमा कृष्णावतार भएर कालान्तरसम्म अमर बनिरहने छ भन्ने तथ्यलाई यस कथांशमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यसरी माथिको कथांशमा मानिस मरेर गए पनि उसको कलाले उसलाई कालान्तरसम्म अमर बनाउने काम गर्दै भन्ने विचार व्यक्त गरिएको छ ।

(आ) यसै नमुनाअनुसार अन्य केही कथांश दिई व्याख्या गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले लेखिसकेपछि कुनै एक समूहले लेखेका उत्तर प्रदर्शन गरी पढेर सबैलाई सुनाउन लगाउनुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका प्रश्नको सङ्केतिः उत्तर दिन लगाउनुहोस् :

(अ) भाजुलालले परिवारलाई कसरी सम्झाए ?

(ख) दिइएको कथांशको व्याख्या गर्न लगाउनुहोस् :

(अ) बेच्नुहुदैन यो मूर्ति बेच्नुहुदैन ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

१. सिकाइ क्षेत्र

सातौँ दिन

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● तार्किक उत्तर लेखन	● विषयवस्तु घटना प्रसङ्गका आधारमा तार्किक उत्तर लेखन	● तार्किक उत्तरको नमुना
● चरित्र चित्रण	● निर्धारित पाठका पात्र भाजुलाल र भक्तको चरित्र चित्रण गर्न	● चरित्रचित्रण तालिका

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कविता, मुक्तक आदि रमाइला विषयवस्तु सुनाउन लगाएर ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि उनीहरूका सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

तार्किक उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई तार्किक प्रश्नको उत्तर लेखनमा छलफल गराउनुहोस् । तार्किक उत्तर लेखन गर्दा तर्कसहित कारण दिनुपर्ने तरिका सिकाउनुहोस् । “भाजुलालले बनिसकेको मूर्ति भक्तलाई नदिनु उपयुक्त थियो वा थिएन” भन्ने भनाइलाई पाठका आधारमा तर्क दिनुहोस् । यस प्रश्नमा आधारित भई समूहमा बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई नमुना बुँदा प्रस्तुत गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । ती बुँदालाई समेटी तयार गरिएको उत्तरको नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई माथिका बुँदा समेटेर नमुनाकै आधारमा तार्किक उत्तर लेख्न लगाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । अन्य विद्यार्थी समूहलाई प्रस्तुतिपश्चात् ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्न लगाउनुहोस् ।

चरित्र चित्रण

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको १० का आधारमा विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहलाई भाजुलाल र अर्को समूहलाई भक्त बनाउनुहोस् । भाजुलाल समूहलाई भाजुलालको स्वभावसँग सम्बन्धी बुँदा टिपोट गरी भन्न लगाउनुहोस् । भक्त समूहलाई भक्तको स्वभावसँग सम्बन्धी बुँदा टिपोट गरी भन्न लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका बुँदालाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाई चरित्र चित्रणमा तुलना गर्न सिकाउनुहोस् ।

भाजुलाल	भक्त
● प्रमुख पात्र	● कलाप्रेमी पात्र
● कुशल शिल्पकार	● कलाको महत्त्व बुझ्ने पात्र
● मनमा अनेक पीडा हुँदा पनि कलालाई माया गर्ने पात्र	● छिटै आवेशमा आउने खरो स्वभावको पात्र
● छिटो निर्णय लिन नसक्ने दोधारे पात्र	● अरूपको क्षमतामा प्रश्न गर्ने पात्र
● तोकिएको जिम्मेवारी पूरा नगर्ने पात्र	

(इ) अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई तालिका प्रयोग गरी प्रस्तुति पारिदिनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(ख) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ र १० गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● समीक्षात्मक उत्तर लेखन	● पाठ्का आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेखन	● पश्चातापको आशय आउने खालको संवादको नमुना
● भाषिक प्रकार्य (पश्चाताप)	● विषय, अवस्था, प्रसङ्गका आधारमा पश्चाताप व्यक्त गर्ने	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रमाइलो प्रश्न (पोखराको विचमा के हुन्छ ?)

उत्तर ख को उत्तर सोधी ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई पनि यस्ता रमाइला प्रश्न सोध्ने मौका दिनुहोस् र अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छलफल गरी आजको कक्षाको विषयवस्तुमा छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १२ का आधारमा प्रश्न प्रदर्शन गरी समीक्षात्मक उत्तर लेख्ने तरिकाका बारेमा निम्न बुँदामा आधारित भई छलफल गराउनुहोस् ।

- सर्वप्रथम प्रश्न पढ्ने र प्रश्नको आशय ठम्याउने
- प्रश्नमा केन्द्रित रहेर पाठका आधारमा मुख्य मुख्य बुँदा टिपोट गर्ने
- बुँदालाई जोडेर अनुच्छेद बनाउने
- विषयवस्तुको प्रकृतिअनुसार उत्तरलाई विभिन्न अनुच्छेदमा विभाजन गर्ने
- उत्तरलाई विभाजन गर्दा आवश्यकताअनुसार अनुच्छेद बनाउन सकिने
- प्रश्नको केन्द्रीयतामा उत्तरको निर्धारण अनुच्छेद हुनुपर्ने

(आ) विद्यार्थी समूहलाई प्रश्न दिएर छलफल गर्दै लामो उत्तरका बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले गरेका क्रियाकलाप अवलोकन गरी आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गराउनुहोस् ।

(ई) समीक्षात्मक उत्तरका बुँदा तयार भइसकेपछि प्रत्येक समूहलाई पालैपालो कक्षामा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अर्को समूहबाट प्रतिक्रिया लिएर शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य (पश्चाताप)

(अ) विद्यार्थीसँग पश्चातापसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । भाषिक प्रकार्य भनेको व्यक्तिले दोहोरो सञ्चारका क्रममा विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश आदिका आधारमा गर्नुपर्ने स्वभाविक व्यवहार हो । यस क्रममा नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा जस्ता कुरामा सचेत हुनुपर्ने कुरा सिकाउनुहोस् ।

(आ) पश्चातापसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको नमुनासहित विद्यार्थीलाई स्पष्ट धारणा दिनुहोस्, जस्तै :

पश्चाताप

(कक्षा ८ का दुई जना विद्यार्थीविचमा आफूले गरेको गल्तीमा भएको पश्चातापलाई संवादका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।)

निमा : पेमा ! तिम्रो पढाइ कति राम्रो छ है ?

पेमा : मेरो त ३.७३ जिपिए आएछ । तिम्रो नि ?

निमा : यसपालि त मेरो नेपालीमा पनि कमै अझक आएछ । अनि तिमीले नेपालीको सबै गृहकार्य सक्यौ ?

पेमा : सकै निमा ।

निमा : मैले वाक्यबाट क्रियायोगी छुट्याउन नै सकिनँ । सिकाइदेऊ न पेमा ।

पेमा : आफै कोसिस गर न निमा । मेरो पनि आफ्नै गृहकार्य छ ।

निमा : एक पटक तिमीले सिकाइदेऊ न । पेमा ।

पेमा : म भ्याउदिन निमा ।

(पेमाले निमालाई सिकाइनन् । विद्यालय छुट्टि भएर घर गएपछि पेमालाई पश्चाताप भयो पेमा निमाको घर गइन् ।)

पेमा : ए निमा तिमी कता छौ ?

निमा : पख पख पेमा म आएँ । लाऊ खाजा ।

पेमा : तिमी मलाई माफ गर है निमा ।

निमा : के भएको छ र ? पेमा । तिमीले केही सोच्नु पर्दैन ।

पेमा : निमा दिउँसो तिमीले सोधेको व्याकरणको क्रियायोगीमा छलफल गरौँ भनेर आएकी म त ।

निमा : ए हो भइहाल्छ नि पेमा । म त कति खुसी भएँ तिमी आएर ।

(इ) विद्यार्थीलाई अभ्यास १३ का आधारमा भाषिक प्रकार्यसम्बन्धी क्रियाकलाप गराई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १२ गर्न लगाई उत्तरपुस्तिका परीक्षण गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● काल र पक्षको पहिचान र प्रयोग	● कालको अपूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग गर्ने	● कालका अपूर्ण पक्षको वाक्य सूची ● वाक्यपत्ती
● द्वित्वको पहिचान र प्रयोग	● द्वित्वको पहिचान र प्रयोग गर्ने	● य र ए को प्रयोग भएका शब्दपत्ती
● य र एको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)	● य र एको पहिचान र प्रयोग गर्ने	
● कथाबाट विषयवस्तु, पात्र र परिवेश टिपोट (परियोजना कार्य)	● कथाबाट विषयवस्तु, पात्र र विषयवस्तु टिपोट	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई रोचक विषयवस्तु सुनाएर मस्तिष्क मन्थन गराउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

काल र पक्षको पहिचान र प्रयोग

(अ) एकै प्रकृतिका तर क्रियापद मात्र भिन्न भएका अपूर्ण भूत, अपूर्ण वर्तमान र अपूर्ण भविष्यत् पक्ष जनाउने वाक्यसूची शैक्षणिक पाठीमा प्रस्तुत गर्नुहोस्, जस्तै :

- बुवा बजार जाई हुनुहुन्यो ।
- बुवा बजार जाई हुनुहुन्छ ।
- बुवा बजार जाई हुनुहुने छ ।

(आ) कुनै एउटा अनुच्छेद तोकी त्यस अनुच्छेदमा भएका वाक्यमा प्रयोग भएका क्रियापद फरक फरक समूहमा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । टिपोट गरिएका क्रियापदमा के भिन्नता छ, विद्यार्थीमा छलफल गराउनुहोस् । आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ गरेर अवधारण स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(आ) अपूर्ण भूत, अपूर्ण वर्तमान र अपूर्ण भविष्यत् काल जनाउने क्रियापद प्रयोग भएका वाक्यहरू छ्यासमिस पारेर तयार गरेको अनुच्छेद प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई शैक्षिक पाटीमा लेखिएका वाक्य अपूर्ण भूत, अपूर्ण वर्तमान र अपूर्ण भविष्यत् जनाउने तीन समूहमा पहिचान गरी भिन्न भिन्न समूहमा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । टिपोट गरिएका वाक्य प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले सही ढड्गाले टिपोट गर्न सकेनसकेको विद्यार्थीलाई नै आपसमा छलफल गराउनुहोस् । अभ्यास २ र ३ गराउनुहोस् । अन्त्यमा आवश्यकतानुसार थप सिकाइ गर्नुहोस् ।

द्वित्वको पहिचान र प्रयोग

(अ) अभ्यास ४ मा आधारित भएर विद्यार्थीलाई समावेशी समूह बनाइ तीन समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । पहिलो समूहलाई शब्द पूरै दोहोरिएका (गाउँ गाउँ), दोस्रो समूहलाई शब्द **आशिक दोहोरिएका (आआफ्ना)**, तेस्रो समूहलाई शब्द **आपरिवर्तित भएका (बाटोघाटो)** शब्द आफ्नो समूहमा राख्न लगाउनुहोस् ।

(आ) **घर + घर = घर घर, भगडा + भगडा = भैभगडा, पानी + पानी = पानीसानी** जस्ता शब्द दोहोरिएर नयाँ शब्द बन्ने प्रक्रिया नै द्वित्व भएको प्रस्तु पार्नुहोस् ।

य र एको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)

(अ) विद्यार्थीलाई पाठबाट य र ए को प्रयोग भएका शब्द खोज्न लगाउनुहोस् ।

(आ) य र ए मा त्रुटि हुनसक्ने सम्भावित ठाउँ पहिचान गराउनुहोस् । य र ए प्रयोग भएका शब्दपत्ती देखाएर धारणा प्रस्तु पारिदिनुहोस् । जस्तै:

अशुद्ध शब्द	शुद्ध शब्द
--------------------	-------------------

एज्ञ	यज्ञ
------	------

यक	एक
----	----

कथाबाट विषयवस्तु, पात्र र परिवेश टिपोट (परियोजना कार्य)

(अ) सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास २ को क्रियाकलापअन्तर्गत समाजमा घटन सक्ने र घटेका घटना समेटिएको आफूलाई मन पर्ने कथाका विषयवस्तु, पात्र र परिवेश टिपोटसम्बन्धमा कक्षामा छलफल चलाउनुहोस् ।

(आ) भोलिपल्ट कक्षाकार्यका रूपमा सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास २ को क्रियाकलापको प्रस्तुतीकरण गरिने भएकाले तयारी गरेर आउन पूर्व जानकारी दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(अ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास २. गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको खण्डको अभ्यास ४ र ७ को कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दसौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● श्रुतिबोध	● सुनाइ पाठ ६ का आधारमा प्रश्नोत्तर गर्ने	● सुनाइ पाठ ६ को श्रव्य सामग्री
● कथाबाट विषयवस्तु, पात्र र परिवेश टिपोट र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)	● कथाबाट विषयवस्तु, पात्र र परिवेश टिपोट गरी प्रस्तुति दिन	● कथा रचनाको सूची
● कथा लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)	● तोकिएको शीर्षकमा कथा लेख्ने	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई सुनाइसम्बन्धी रोचक विषयवस्तु सुनाएर मस्तिष्क मन्थन गराउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श्रुतिबोध

(अ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ छ सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक स्वयम्भले वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी कम्तीमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहुने छ ।

(आ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ गराउनुहोस् । खाली ठाउँ भर्दा पूर्ण वाक्य भन्नुपर्ने जानकारी गराउनुहोस् । जस्तै :

(क) तिमी त पाण्डु र .....कुन्ती.....का जेष्ठ सुपुत्र हौ ।

(इ) शिक्षकले सुनाइ बोलाइ सम्बन्धी अभ्यास २ का बोध प्रश्न प्रस्तुत गर्नुहोस् । आवश्यकताअनुसार सुनाइ पाठबाट अन्य प्रश्न पनि रचना गर्नुहोस् । प्रश्नको सूची प्रस्तुत गरेपछि विद्यार्थीलाई पालैपालो उत्तर भन्न प्रेरित गर्नुहोस् र अवसर पनि दिनुहोस् । विद्यार्थीले सही उत्तर भन्न सके नसकेको पहिचान गरी सहजीकरण गर्नुहोस् । सही उत्तर भनेमा स्यावासी दिनुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई ताली पढ्काउन लगाउनुहोस् ।

कथाबाट विषयवस्तु, पात्र र परिवेश टिपोट र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)

(अ) सिर्जना र परियोजना कार्यको क्रियाकलाप २ अनुसार अगिल्लो दिन खोजेर ल्याउन दिइएको कथाको विषयवस्तु, पात्र र परिवेशबारे कक्षामा छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले आफूले ल्याएको नमुना कथा प्रस्तुत गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

- (इ) विद्यार्थीले खोजेर ल्याएको कथाको विषयवस्तु, पात्र र परिवेशबारे सकेसम्म प्रत्येक विद्यार्थीलाई सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीको प्रस्तुतीकरण शैली र हाउभाउमा विशेष छ्याल गर्नुहोस् ।
- (ई) अन्य विद्यार्थीलाई आवश्यक प्रतिक्रिया दिन लगाई अन्तरक्रिया गराउनुहोस् ।
- (उ) प्रस्तुत कथाबारे थप छलफल गराई आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

कथा लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास १ का आधारमा निर्देशित कथा रचना गर्ने तरिकाको सूचीपत्र प्रदर्शन गरी कथा लेख्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

- निर्देशित कथा रचना गर्दा बुँदा बनाउनुपर्ने
- सम्बन्धित विषयवस्तुमा आधारित भएर केही प्रसङ्ग थप गर्नुपर्ने
- आवश्यकताअनुसार छोटा छोटा संवाद प्रयोग गनुपर्ने
- कथामा आदि, मध्य र अन्त्यको शृङ्खला हुनुपर्ने

(आ) कथामा पात्र, परिवेश, घटना, कथावस्तु, उद्देश्य जस्ता तत्त्वको संयोजन हुनुपर्ने विषयमा सचेत गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई समावेशी समूहमा विभाजन गरी समूहलाई सिर्जना/परियोजना खण्डको अभ्यास १ का आधारमा निर्देशित कथा रचना गर्न, चार्ट पेपर, साइनपेन आदि आवश्यक सामग्री दिनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिन दिइएको कथा रचनासम्बन्धी गृहकार्यलाई साफी गरी अन्तिमीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले गरेका क्रियाकलाप अवलोकन गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) प्रत्येक समूहबाट रचना भएका कथा कक्षामा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा आवश्यक पृष्ठपोषणसहित ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

(ऊ) प्रस्तुतीकरणका लागि विद्यार्थीलाई हौसला प्रदान गरी थप प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) आफूले सुनेको वा पढेको कुनै एउटा कथा लेख लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकताअनुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पदमार्ग

पाठ : ७

विधा : रूपक (संवाद)

कार्यधण्टा : ९

‘पदमार्ग’ शीर्षकको संवादात्मक पाठ हो । संवादमा विशेषतः दुई वा दुईभन्दा बढी व्यक्तिका विचमा कुराकानी हुन्छ । संवाद रूपक विधाअन्तर्गतको उपविधामा पर्छ । रूपक विधामा विषयवस्तु, चरित्र, दृश्य आदिलाई रङ्गमञ्चमा प्रदर्शन गर्न सकिने गरी संयोजन गरिएको हुन्छ । रूपकलाई अभिनयप्रधान विधा मानिन्छ । त्यसैले संवाद पनि मूलतः अभिनयप्रधान हुन्छ । संवाद शिक्षणले व्यक्तिमा हाउभाउपूर्ण तरिकाले आफ्ना भनाइ अरुका सामु राख्ने कलाको विकासमा महत्वपूर्ण सहयोग पुर्छ ।

यस पाठमा सुनाइ र बोलाइ सिप विकासका लागि सुनाइ र अन्तरक्रिया, विचार निर्माण र प्रस्तुति, छलफल र प्रस्तुति, विषयवस्तुको सार प्रस्तुति तथा विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचानसम्बन्धी क्रियाकलाप समेटिएका छन् । पढाइ सिप विकासका लागि समयबद्ध स्थान पठन, मौन पठन र प्रश्नोत्तर, संरचना, पात्र र घटना पहिचान, पाठको विषयवस्तु बोध जस्ता क्रियाकलाप राखिएका छन् । लेखाइ सिप विकासका लागि पात्र पहिचान, परिवेश वर्णन, सार लेखन, श्रुति लेखन, प्रश्नोत्तर, तार्किक लेखन र विषयवस्तुका आधारमा व्याख्या र सम्बन्धित विधामा स्वतन्त्र रचना आदि समेटिएका छन् । शब्दभण्डार क्षमताको विकासका लागि अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग समावेश गरिएको छ ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत कालका पूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग, अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको पहिचान र प्रयोग तथा वर्णविन्यासअन्तर्गत ‘ऋ’ र ‘रि’ वर्णको पहिचान र प्रयोग समावेश गरिएको छ । भाषिक प्रकार्यअन्तर्गत उदाहरणसहितको पुष्ट्याइँ समावेश गरिएको छ । समग्रमा पाठ्यक्रम निर्दिष्ट सिकाइ उपलब्धि र त्यससम्बद्ध पाठ्यवस्तु वितरणको अनुक्रममा सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापको नमुना प्रयोगको अपेक्षा गरिएको छ । अनुमानित पाठ्यभारअनुसार तयार गरिएको पाठ्यवस्तुगत वितरणको योजना र निर्देशनको उपयोग तथा आवश्यकताअनुसार विविध विद्यार्थी केन्द्रित क्रियाकलापको उपयोग गरेर कक्षा शिक्षणलाई उपलब्धिमूलक बनाउन सकिन्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका र आवश्यकताअनुसार अन्य विविध थप अभ्यास गराउनु प्रभावकारी हुन्छ ।

पाठ ७ को सिकाइ लेखको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल संवादको संरचना विचार निर्माण र प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठमा समाविष्ट चित्र अध्ययन गरी चित्रबोध र छलफल गर्न पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुका आधारमा छलफल गर्न संवादको संरचना बताउन सान्दर्भिक विषयवस्तु सुनेर विचार निर्माण र कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठ खण्डका चित्र पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तु संवादको संरचना श्रव्य सामग्री 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (पृष्ठ ७७ को सुप्रभाको कुराकानीसम्म) शुद्धोच्चारण शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पात्रानुकूलको भूमिकामा रही गति, यति र हाउभाउसहित संवादको सस्वर पठन गर्न पाठमा प्रयुक्त शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न पाठमा प्रयुक्त शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठका निर्दिष्ट अंश पढी सोधिएका प्रश्नका उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती अर्थपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नोत्तर पत्ती 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (पृष्ठ ७८ को ईश्वरको कुराकानीदेखि अन्तिमसम्म) समयबद्ध सस्वर पठन शुद्धोच्चारण शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पात्रानुकूलको भूमिकामा रही गति, यति र हाउभाउसहित संवादको सस्वर पठन गर्न संवादका निर्दिष्ट अंशलाई समयबद्ध सस्वर पठन गर्न पाठमा प्रयुक्त शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न पाठमा प्रयुक्त शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठका निर्दिष्ट अंश पढी सोधिएका प्रश्नका उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती अर्थपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नोत्तर पत्ती 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार (अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग) अनुच्छेद रचना अनुलेखन विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न निर्दिष्ट शब्दका आधारमा अनुच्छेद रचना गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेदको अनुलेखन गर्न विषयवस्तुमा आधारित भई प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती शब्दसूची प्रश्नसूची अनुच्छेद 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> बोध प्रश्नोत्तर परिवेश वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य विषयवस्तुका आधारमा सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिन पाठ्य विषयवस्तुका आधारमा परिवेश वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नसूची परिवेश वर्णनको नमुना 	१

	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक लेखन मौन पठन र प्रश्नोत्तर 	<p>गर्न</p> <ul style="list-style-type: none"> तार्किक उत्तर लेखन विषयवस्तुलाई मौन पठन गरी उत्तर लेखन 		
छैटौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक लेखन सार लेखन व्याख्या लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक उत्तर लेखन पाठको सार लेखी कक्षा प्रस्तुति गर्न निर्दिष्ट वाक्यलाई व्याख्या गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक लेखनको नमुना व्याख्याको संचना तालिका 	१
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध भाषिक प्रकार्य (उदाहरणसहितको पुस्ट्याई) 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ७ का आधारमा छलफल, प्रश्नोत्तर र अन्तरक्रिया गर्न विषयवस्तुमा केन्द्रित भई उदाहरणसहितको पुस्ट्याई व्यक्त गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ७ को श्रव्य सामग्री उदाहरणसहितको पुस्ट्याईसम्बन्धी श्रव्य/दृश्य सामग्री 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> कालका पूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको पहिचान र प्रयोग (ऋ/रि वर्णको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) संवाद लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) सुनाइका आधारमा विषयवस्तु टिपोट गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> कालका पूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग गर्न अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको पहिचान र प्रयोग गर्न ऋ तथा रि वर्णको पहिचान र प्रयोग गर्न संवाद लेखन सुनाइका आधारमा विषयवस्तु टिपोट गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> कालका पूर्ण पक्षको नमुना अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको नमुना ऋ तथा रि वर्ण प्रयोग भएको शब्दपत्ती संवाद लेखनको नमुना मुख्य मुख्य विषयवस्तुको टिपोट तालिका 	१
नवौं दिन	<p>संवाद लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)</p> <p>सुनाइका आधारमा विषयवस्तु टिपोट (परियोजना कार्य)</p>	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट शीर्षकमा स्वतन्त्र संवाद लेखन सुनाइका आधारमा मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरी कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> संवादको नमुना मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोटको नमुना 	१
जम्मा कार्यघण्टा				९

१. सिकाइ छेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल संवादको संरचना विचार निर्माण र प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठमा समाविष्ट चित्र अध्ययन गरी चित्रबोध र छलफल गर्ने पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुका आधारमा छलफल गर्ने संवादको संरचना बताउन सान्दर्भिक विषयवस्तु सुनेर विचार निर्माण र कक्षा प्रस्तुति गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठ खण्डका चित्र पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तु संवादको संरचना श्रव्य सामग्री

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप र

(अ) सम्भव भएसम्म नेपालको पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बन्धित वृत्तचित्र प्रस्तुत गर्दै विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गरी विद्यार्थीलाई पठनपाठनप्रति अभिरुचि जगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध र छलफल

(अ) पाठको पूर्व पठन खण्डमा राखिएको चित्र सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरका माध्यमबाट प्रदर्शन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीसँग चित्रका बारेमा निम्न प्रश्नमा केन्द्रित भई छलफल गर्नुहोस् :

- यो चित्र कुन ठाउँको होला ?
- चित्रमा कति जना मानिस छन् ?
- सबैभन्दा अगाडि उभिएका मानिस को होलान् ?
- यिनीहरू स्वदेशी पर्यटक होलान् कि विदेशी पर्यटक होलान्, कारण खुलाएर भन्नुहोस् ।
- यिनीहरू कुन मौसममा त्यहाँ पुगेका होलान् ?
- पर्यटन व्यवसायबाट के के फाइदा हुन्छ ?

(आ) छलफलपश्चात् कक्षाका केही विद्यार्थीलाई पूर्व पठन खण्ड तथा मूल पाठमा रहेको चित्र वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

कक्षा प्रस्तुतिका लागि जेहेनदार, मध्यम तथा सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई समावेशी रूपमा अवसर प्रदान गर्नुहोस् । उपयुक्त तरिकाले चित्र वर्णन गर्ने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर स्यावासी दिनुहोस् । प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुतिपछि आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) पाठको पूर्व पठन खण्डको अनुच्छेद सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरका माध्यमबाट प्रदर्शन गर्नुहोस् । कक्षाको कुनै विद्यार्थीलाई अनुच्छेद पढन लगाउनुहोस् । त्यसपछि उक्त अनुच्छेदको विषयवस्तुमा केन्द्रित भई प्रश्नोत्तर गर्नुहोस् ।

- तपाईंले कुन कुन ठाउँको भ्रमण गर्नुभएको छ ?
- भ्रमणबाट के के फाइदा हुन्छ ?
- तपाईंलाई नेपालका कुन कुन पर्यटकीय स्थलका बारेमा थाहा छ ?
- नेपाल पर्यटनका लागि किन महत्त्वपूर्ण गन्तव्य मानिन्छ ?

(ई) छलफलपश्चात् कक्षाका केही विद्यार्थीलाई नेपालको पर्यटनका बारेमा वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । कक्षा प्रस्तुतिका लागि जेहेनदार, मध्यम तथा सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई समावेशी रूपमा अवसर प्रदान गर्नुहोस् । उपयुक्त तरिकाले विषयवस्तुको वर्णन गर्ने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर स्यावासी दिनुहोस् । प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुतिपछि आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

संवादको संरचना

(अ) विद्यार्थीलाई पाठ्यपुस्तकको निर्दिष्ट पृष्ठ हेन लगाउनुहोस् । त्यसपछि पाठको सुरुमा रहेको शीर्षक र निलो रडमा रहेको संवादको पृष्ठभूमि पढन लगाउनुहोस् । त्यसपछि संवाद लेखनका क्रममा शीर्षकमा केन्द्रित हुनुपर्ने र त्यसमै आधारित भएर संवादको उपयुक्त पृष्ठभूमि तयार पारी कोष्ठकमा राख्नुपर्ने कुरा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई संवादमा रहेका पात्रका नाम र सङ्ख्या पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि संवादमा अवस्थानुसार कमितमा दुई जना पात्रदेखि बढीमा पाँच छ जनासम्म पात्र रहन सक्ने कुरा बुझाउनुहोस् ।

(इ) संवादमा शीर्षक केन्द्रित रहेर पात्रले कुराकानी गर्नुपर्ने, पात्रका हाउभाउलाई कोष्ठकमा राख्नुपर्ने, विषयवस्तुमा परिचित पात्रले अपरिचित पात्रलाई धारणा तथा सन्दर्भ स्पष्ट पार्नुपर्ने कुरालाई पठित संवादको सन्दर्भ र उदाहरणसहित स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ई) शिक्षकले संवादको संरचना तालिका प्रदर्शन गरी छलफलसहित धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् :

संवादको संरचना

- आदि भाग : शीर्षक, पृष्ठभूमि तथा विषयवस्तुको उठान
- मध्य भाग : पात्रहरूविचको द्वन्द्व/तर्कवितर्कसहित पात्रका जिज्ञासाको समाधान तथा विषयवस्तुको पर्याप्त चित्रण
- अन्त्य भाग : सबै पात्रको सहमतिसहित निश्चित टुड्गो तथा कुराकानीको समापन

(उ) छलफलपश्चात् कक्षाका केही विद्यार्थीलाई पाठ्य संवादबाट संवादको संरचना पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । उपयुक्त तरिकाले विषयवस्तु पहिचान गर्ने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर स्याबासी दिनुहोस् । प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुतिपछि आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

विचार निर्माण र प्रस्तुति

(अ) विद्यार्थीलाई भाषिक पृष्ठभूमि र कक्षाको स्तरलाई ख्याल गरी विचार निर्माणका लागि कथांश/वक्तुतांश जस्ता उपयुक्त श्रव्य सामग्री सुनाउनुहोस् । उपयुक्त श्रव्य सामग्री उपलब्ध नभएमा शिक्षक स्वयम्भूत विषयवस्तु सङ्कलन गरी पढेर सुनाउनुहोस् । जस्तै :

सादा जीवन

सादा जीवन सदैव सत् मार्गमा हिँड्छ । सादा जीवन आफ्नै मिहिनेत र पौरखमा विश्वास गर्दछ । विलासी जीवनले मानवता गुमाउँछ । विलासिताले मानिसलाई लोभ, घमन्ड र ईर्ष्या उत्पन्न गराउँछ । वास्तवमा सादा जीवन बाँचेहरू नै इतिहासमा अमर बनेका छन् । भगवान् बुद्धले विलासी जीवन त्यागेर ज्ञान प्राप्त गरे । महात्मा गान्धी सादा जीवनकै कारण सफल भए । विलासिता मानिसको शत्रु हो । मानव जीवनको लक्ष्य राम्रो लगाउनु र मिठो खानुमा मात्र सीमित छैन । सदैव जीवनको उद्देश्य असल भावनाबाट अभिप्रेरित हुनुपर्छ । विलासिताले धन र स्वास्थ्य दुवैको नाश हुन्छ । हामीले शान्तपूर्वक जीवन विताउनका लागि सादा जीवन उच्च विचारको मर्मलाई आत्मसात् गर्नुपर्छ ।

(आ) विद्यार्थीलाई श्रव्य सामग्री सुनाइसकेपछि सोही विषयवस्तुमा केन्द्रित रहेर पालैपालो आआफ्ना विचारलाई कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । उपयुक्त तरिकाले कक्षा प्रस्तुति गर्ने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर स्याबासी दिनुहोस् । प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुतिपछि आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) अन्त्यमा आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई पाठको पूर्व पठन खण्डको चित्र वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएको विषयवस्तु सुनाएर विद्यार्थीलाई आफ्नो विचार भन्न लगाउनुहोस् :

किशोरावस्था

किशोरावस्थालाई आँधीबेहरीको उमेरसँग तुलना गरिन्छ । यो उमेरमा एककासि व्यक्तिको आनीबानी फेरिन सक्छ । व्यक्तिमा भावुकता बढन सक्छ । किशोरहरू आवश्यकताभन्दा बढी स्वतन्त्रता चाहन्छन् । उनीहरूमा अस्वाभाविक

जिद्धीपना बढ़छ। किशोरावस्थामा अरूपको देखासिकी गर्ने र कुलतमा फस्ने जस्ता समस्या देखापर्न सक्छन्। किशोरावस्थामा हुने शारीरिक र मानसिक परिवर्तनलाई स्वभाविक रूपमा लिनुपर्छ। हामीले आफूमा आएका परिवर्तनलाई पनि समय समयमा अनुभूत गर्नुपर्छ। आफ्ना कमीकमजोरी छन् भने त्यसलाई सुधार्ने अध्ययनमा लाग्नुपर्छ। भविष्यको लक्ष्य निर्धारण गर्दै सफलताका लागि निरन्तर प्रयास गर्नुपर्छ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस्।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (पृष्ठ ७७ को सुप्रभाको कुराकानीसम्म) शुद्धोच्चारण शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पात्रानुकूलको भूमिकामा रही गति, यति र हाउभाउसहित संवादको सस्वर पठन गर्ने पाठमा प्रयुक्त शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्ने पाठमा प्रयुक्त शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्ने पाठका निर्दिष्ट अंश पढी सोधिएका प्रश्नका उत्तर दिने 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती अर्थपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नोत्तर पत्ती

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले आफूले घुमेका कुनै ठाउँको वर्णन गर्नुहोस्। विद्यार्थीलाई पनि उनीहरूले भ्रमण गरेको कुनै ठाउँका बारेमा वर्णन गर्न लगाउनुहोस्।

(आ) विद्यार्थीसँग अगिल्लो दिनका सिकाइका विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गरी सिकाइमा स्पष्ट नभएका विषयवस्तुका सन्दर्भमा सोधपुछ, गर्नुहोस् त्यसपछि आजको पाठ्यवस्तु बताउनुहोस्।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन

(अ) 'पदयात्रा' संवादमा भएका पात्र सङ्ख्याका आधारमा विद्यार्थीलाई संवादका पात्रअनुसार विभिन्न भूमिका दिनुहोस्। निर्दिष्ट पात्रको भूमिका निर्वाह गरी गति, यति र हाउभाउ मिलाएर सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस्।

(आ) अन्य विद्यार्थीलाई साथीले पढेको पाठ सुन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा उच्चारणमा कठिनाइ हुने शब्दलाई रेखाङ्कन गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) सस्वर पठनका क्रममा कुनै विद्यार्थीले गति, यति र हाउभाउ मिलाएर सस्वर पठन गर्न नसकेमा वा शुद्ध उच्चारण नगरेमा शिक्षकले सुधार गरिदिनुहोस् ।

शुद्धोच्चारण

(अ) निर्दिष्ट अनुच्छेद सस्वर पठन गरिसकेपछि विद्यार्थीलाई शुद्ध उच्चारण गर्न समस्या भएका रेखाङ्कित गर्न भन्न लगाउनुहोस् र ती शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा लेखिदिनुहोस् ।

(आ) शब्दपत्ति प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई नै ती शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । उनीहरूले शुद्धसँग उच्चारण गर्न नजानेमा शिक्षकले शुद्धोच्चारण गर्नुहोस् र सँगसँगै विद्यार्थीलाई पनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

प्रस्ताव : /प्रस्ताव/

सामान्य : /सामान्य/

भेटघाट : /भेटघाट/

ऐतिहासिक : /ऐतिहासिक/

(इ) सिकाइमा पछाडि परेका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यकताअनुसार उच्चारण तथा सस्वर पठन अभ्यास गराउनुहोस् ।

शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई निर्दिष्ट पाठ मनमनै पढ्न लगाउनुहोस् । पाठ पढ्दा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गरी ती शब्दको अर्थ शब्दार्थ खण्डमा हेर्न लगाउनुहोस् । शब्दार्थ खण्डमा अर्थ नभएका शब्द विद्यार्थीलाई भन्न लगाई शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई टिपिएका शब्दको अर्थ भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले सही अर्थ भन्न नसके अर्थपत्ति वा शब्दकोशका माध्यमबाट अर्थबोध गराउनुहोस् ।

(आ) शब्दको अर्थ जान्नका लागि पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दलाई पाठकै वाक्य तथा अनुच्छेद पढी अर्थबोध गर्न सिकाउनुहोस् । जस्तै :

दौतरी : संयोगले हामी दौतरी मुलुकको पूर्व, पश्चिम, उत्तर र दक्षिणका परेछौं । (पाठमा प्रयुक्त वाक्य)

दौतरी : उस्तै उमेरका साथी

मनमोहक : मनलाई आकर्षित गर्ने किसिमको, मन लोभ्याउने खालको (शब्दकोशमा रहेको अर्थ)

(इ) शब्दार्थबोधपछि विद्यार्थीलाई वाक्य रचना अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीबाट निर्माण गरिएका वाक्यलाई सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई वाक्यपत्ति प्रदर्शन गरी वाक्य रचना गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

(ई) वाक्य रचना गराउने क्रममा केही विद्यार्थीलाई शैक्षणिक पाटीमा वाक्य लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उपयुक्त वाक्य बनाउन नसकेमा आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

- (अ) पाठको निर्दिष्ट अंशमा आधारित भएर छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाठ पढन लगाउनुहोस् ।
- (आ) पाठमा आधारित बोध प्रश्नको सूची टाँस्नुहोस् । विद्यार्थीलाई उक्त प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक भएमा विद्यार्थीको उत्तरको संशोधन गरिदिनुहोस् ।

बोध प्रश्नको नमुना

- (क) आइरिताले साथीसँग कस्तो प्रप्ताव राखे ?
- (ख) वर्षको एकपटक साथीको घरमा जाँदा कुन कुन पक्षमा साक्षात्कार गर्ने अवसर मिल्द ?
- (ग) परस्परमा कसरी घनिष्ठता बढाउन सकिन्द ?
- (इ) बोध प्रश्नोत्तरका क्रममा खाली ठाउँ भर्ने, जोडा मिलाउने, ठिक्केठिक छुट्याउने, भनाइ पहिचान गर्ने जस्ता अन्य प्रकृतिका प्रश्न पनि सोध्नुहोस् र विद्यार्थीलाई ती प्रश्नको उत्तर भन्न वा लेख्न लगाउनुहोस् । कसैबाट पनि उत्तर नआएमा आफैले उत्तर स्पष्ट पारिदिनुहोस् ।
- (ए) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

- (क) विद्यार्थीलाई पालैपालो निर्दिष्ट पाठका संवाद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ख) दिइएका वाक्य कुन पात्रका भनाइ हुन्, पहिचान गर्नुहोस् :
- (अ) बरु यसपल्ट सगरमाथा आधार शिविरको पदयात्रा गरेर हाम्रो अभियान शुभारम्भ गरौँ न ।
- (आ) पक्कै पनि आजको छलफल सामान्य भेटघाट र समय बिताउने मेसोमा मात्र केन्द्रित हुने छैन ।
- (इ) आइरिताको घर पनि पदमार्ग क्षेत्रतिर अनि पेसा पनि पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बन्धित पन्यो ।
- (ई) स्थानीय परिवेशमा बास बस्दा, भलाकुसारी गर्दा सम्बन्धित क्षेत्रको जनजीवनलाई प्रत्यक्ष रूपमा अनुभूत गर्न पनि पाइन्दै ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● सस्वर पठन (पृष्ठ ७८ को ईश्वरको कुराकानीदेखि अन्तिमसम्म) ● समयबद्ध सस्वर पठन ● शुद्धोच्चारण ● शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) ● बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> ● पात्रानुकूलको भूमिकामा रही गति, यति र हाउभाउसहित संवादको सस्वर पठन गर्ने ● संवादका निर्दिष्ट अंशलाई समयबद्ध सस्वर पठन गर्ने ● पाठमा प्रयुक्त शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्ने ● पाठमा प्रयुक्त शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्ने ● पाठका निर्दिष्ट अंश पढी सोधिएका प्रश्नका उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दपत्ती ● अर्थपत्ती ● वाक्यपत्ती ● प्रश्नोत्तर पत्ती

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) चुट्टिकिला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका चुट्टिकिला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाइ सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिनको कक्षामा सिकाइमा स्पष्ट नभएका विषयवस्तुका सन्दर्भमा सोधपुछ गर्नुहोस् त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन

(अ) ‘पदयात्रा’ संवादमा भएका पात्र सङ्ख्याका आधारमा विद्यार्थीलाई संवादका पात्रअनुसार विभिन्न भूमिका दिनुहोस् । निर्दिष्ट पात्रको भूमिका निर्वाह गरी गति, यति र हाउभाउ मिलाएर सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) अन्य विद्यार्थीलाई साथीले पढेको पाठ सुन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा उच्चारणमा कठिनाइ हुने शब्दलाई रेखाइकन गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) सस्वर पठनका क्रममा कुनै विद्यार्थीले गति, यति र हाउभाउ मिलाएर सस्वर पठन गर्न नसकेमा वा शुद्ध उच्चारण नगरेमा शिक्षकले सुधार गरिदिनुहोस् ।

समयबद्ध सस्वर पठन

- (अ) शिक्षकले निर्दिष्ट पाठका अनुच्छेद सस्वर पठन गर्नुहोस् र समय विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक पाठ सुन्न र हेर्न निर्देश गर्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँग पाठ पढ्न लागेको समय सोधनुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो निर्दिष्ट पाठका विभिन्न अनुच्छेद क्रमैसँग गति, यति र हाउभाउ मिलाई समयबद्ध सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा प्रत्येक विद्यार्थीले पढ्दा लागेको समय हेरी आवश्यक सुभाव दिनुहोस् ।
- (इ) सस्वर पठन गराउँदा कक्षाका जेहेनदार, मध्यम, कमजोर तथा अन्य भाषाभाषी विद्यार्थी सबैलाई उत्तिकै प्राथमिकता दिनुहोस् । सस्वर पठन गर्दा विद्यार्थीले ठिकसँग पढे नपढको विचार गरी पृष्ठपोषणसहित हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

शुद्धोच्चारण

- (अ) निर्दिष्ट पाठ सस्वर पठन गरिसकेपछि विद्यार्थीलाई शुद्ध उच्चारण गर्न समस्या भएका रेखाङ्कित गर्न भन्न लगाउनुहोस् र ती शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा लेखिदिनुहोस् ।
- (आ) शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई नै ती शब्द उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । उनीहरूले शुद्धसँग उच्चारण गर्न नजानेमा शिक्षकले शुद्धोच्चारण गर्नुहोस् र सँगसँगै विद्यार्थीलाई पनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

दर्शनीय : /दर्.स.नि.य/

पर्यटक : /पर्.य.टक्/

वातावरण : /वा.ता.व.रन्/

आदानप्रदान : /आ.दान्.प्र.दान्/

- (इ) सिकाइमा पछाडि परेका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यकताअनुसार उच्चारण तथा सस्वर पठन अभ्यास गराउनुहोस् ।

शब्दभण्डार

- (अ) विद्यार्थीलाई निर्दिष्ट पाठ मनमनै पढ्न लगाउनुहोस् । पाठ पढ्दा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गरी ती शब्दको अर्थ शब्दार्थ खण्डमा हेर्न लगाउनुहोस् । शब्दार्थ खण्डमा अर्थ नभएका शब्द विद्यार्थीलाई भन्न लगाई शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई टिपिएका शब्दको अर्थ भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले सही अर्थ भन्न नसके अर्थपत्ती वा शब्दकोशका माध्यमबाट अर्थबोध गराउनुहोस् ।

- (आ) शब्दको अर्थ जान्नका लागि पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दलाई पाठकै वाक्य तथा अनुच्छेद पढी अर्थबोध गर्ने तरिका पुनरावृत्ति गर्नुहोस् । जस्तै :

सफर : मैले केही महिनाअगाडि सिम्रौनगढको सफर गरेकी थिएँ । (पाठमा प्रयुक्त वाक्य)

सफर : यात्रा, भ्रमण

दूरदर्शी : धेरै पछिसम्म हुने कुरामा विचार पुऱ्याउने (शब्दकोशमा रहेको अर्थ)

(इ) शब्दार्थ बोधपछि विद्यार्थीलाई वाक्य रचना अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीबाट निर्माण गरिएका वाक्यलाई सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई वाक्यपत्ती प्रदर्शन गरी वाक्य रचना गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

(ई) वाक्य रचना गराउने क्रममा केही विद्यार्थीलाई शैक्षणिकपाटीमा वाक्य लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उपयुक्त वाक्य बनाउन नसकेमा आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) पाठको निर्दिष्ट अंशमा आधारित भएर छलफल गर्नुहोस् । त्यपछि विद्यार्थीलाई पाठ पढ्न लगाउनुहोस् ।

(आ) पाठमा आधारित बोध प्रश्नहरूको सूची टाँस्नुहोस् । विद्यार्थीलाई उक्त प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक भएमा विद्यार्थीको उत्तरको संशोधन गरिदिनुहोस् ।

बोध प्रश्नको नमुना

पाठका आधारमा खाली ठाउँ भर्नुहोस् :

(क) सिम्रौनगढ .....जिल्लाको सिम्रौनगढ नगरपालिकामा पर्छ ।

(ख) विदेशी पर्यटकहरू नेपालको .....पदयात्राप्रति आकर्षित छन् ।

(ग) पर्यटन व्यवसायमा .....सम्भावना पनि व्यापक हुन्छ ।

(घ) हामीले पदमार्गका माध्यमबाट आर्थिक .....को नयाँ मार्ग खोल्न सक्ने रहेछौं ।

(इ) बोध प्रश्नोत्तरका क्रममा छोटा उत्तर दिने, जोडा मिलाउने, ठिकबेठिक छुट्याउने, भनाइ पहिचान गर्ने जस्ता अन्य प्रकृतिका प्रश्न पनि सोधनुहोस् र विद्यार्थीलाई ती प्रश्नको उत्तर भन्न वा लेख्न लगाउनुहोस् । कसैबाट पनि उत्तर नआएमा आफैले उत्तर स्पष्ट पारिदिनुहोस् ।

(ए) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएको संवादांशलाई समयबद्ध सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् :

फातिमा : मैले केही महिनाअगाडि सिम्रौनगढको सफर गरेकी थिएँ । सिम्रौनगढ बारा जिल्लाको सिम्रौनगढ नगरपालिकामा पर्छ । वीरगञ्जबाट सिम्रौनगढको पैदल यात्रा गर्ने हो भने एक दिन हिँडनुपर्छ । प्राचीन तिरहुत क्षेत्रमा अवस्थित यो राज्य नान्यदेवले स्थापना गरेका रहेछन् । सिम्रौनगढको गढ परिसरमा कडकाली माई, शिवलिङ्ग, रानीबास, विष्णु मन्दिर मन्साराम बाबाको समाधि आदि दर्शनीय कुरा छन् । त्यहाँको रानीबास मन्दिर त जड्गावहादुरका छोरा जितजडले आफ्ना पिताको स्मृतिमा निर्माण गरेका रहेछन् । सिम्रौनगढमा पुरातात्त्विक वस्तुको संरक्षण नभएको देख्दा मन नै कटक्क भयो ।

सुप्रभा : आखिर सबैसँग पदयात्राको अनुभव रहेछ । त्यसमा पनि आङ्गिरिता त पर्यटन व्यवसायी पनि हुन् । आङ्गिरिता ! हामीले पदयात्राको अनुभव साट्यौ । मलाई लाग्छ, पदमार्ग तथा पदयात्रासम्बन्धी थुप्रै कुरामा हामी बेखबर छौं । हामीलाई अझै स्पष्ट पारिदेउ न ।

आङ्गिरिता : साथीहरूका पदयात्रा वर्णनका क्रममा धेरै कुरा आइसके । पदयात्रा हिमाल, पहाड, तराई सबैतिर गर्न सकिन्छ । खास गरी नेपाल पर्वतीय पदमार्गका दृष्टिले विश्वमा परिचित छ । विदेशी पर्यटकहरू नेपालको पर्वतीय पदयात्राप्रति आकर्षित छन् । हामीले पदमार्गलाई व्यवस्थित गरी पर्यटन व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्नुपर्छ ।

(ख) दिइएका शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :

दर्शनीय, आकर्षित, सत्कार, भाँडाकुँडा, आर्जन, बहुआयामिक

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार (अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग) अनुच्छेद रचना अनुलेखन विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न निर्दिष्ट शब्दका आधारमा अनुच्छेद रचना गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेदको अनुलेखन गर्न विषयवस्तुमा आधारित भई प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्री शब्दसूची प्रश्नसूची अनुच्छेद

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै गीत गाउन लगाउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिनको कक्षामा सिकाइमा स्पष्ट नभएका विषयवस्तुलाई स्पष्ट पार्नुहोस् त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

शब्दभण्डार

(अ) शिक्षकले शब्दपत्रीका माध्यमबाट अनेकार्थी शब्द र तिनका अर्थ प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

तर : तर्ने काम

: एक प्रकारको संयोजक

: दुधको छाली

: काम फत्ते गर्नु

(आ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ मा दिइएको जोडा मिलाउनुपर्ने शब्दलाई छ्यासमिस पारेर शैक्षणिक पाटीमा टाँस्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई अनेकार्थी शब्द पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । अनेकार्थी शब्द पहिचान गर्न अलमलमा पर्ने विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । शिक्षकले विद्यार्थीको स्तरलाई ध्यान दिई थप अभ्यास गराउन सक्नुहुने छ ।

(इ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई शब्दार्थ पहिचान गर्न कठिनाइ भएमा आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् साथी साथीबिच कापी साटेर जाँच्न लगाउनुहोस् । कापी परीक्षणका क्रममा विद्यार्थीले गरेका कामको अवलोकन गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(उ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ३ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा सिकाइमा अप्तेरो भएका विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपछि सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई अनेकार्थी शब्द पहिचान र वाक्य रचनासम्बन्धी थप सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

हात : भाइ लडेर हात काटिएछ ।

: शान्ता काकीको सफलतामा परिवारको ठुलो हात छ ।

: कमलले पाँच हात लामो लट्ठी ल्याएछ ।

(ऊ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

अनुच्छेद रचना

(अ) विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ५ दिइएका शब्द प्रयोग भएको नमुना अनुच्छेद प्रदर्शन गरी वाक्य वाक्यबिच अर्थगत सन्तुलन र प्रसङ्ग मिलाएर अनुच्छेद रचना गर्नुपर्ने कुरा बुझाउनुहोस् । जस्तै :

परिश्रम

हामी स्थानीय पेसाव्यवसायसँग परिचित छौं । खेतीपाती गर्ने, भाँडाकुँडा बनाउने, लुगा सिलाउने, कपडा बुने आदि स्थानीय पेसाव्यवसायका उदाहरण हुन् । हामी स्थानीय पेसाव्यवसायका माध्यमबाट जीविकोपार्जन गर्न सक्छौं । एक

दिन काकाले बुबालाई तरकारी खेती गर्ने प्रस्ताव राख्नुभयो । उहाँको प्रस्तावमा बुबा पनि सहमत हुनुभयो । उहाँहरूले निकै बेर आआफ्ना सङ्घर्षका कुरा सुनाउनुभयो । म घर परिसरमा बसेर उहाँहरूका कुरा सुनिरहेको थिएँ । मैले उहाँहरूको कुरा सुनेर परिश्रम विनाको जीवन सार्थक नहुने अनुभूति गरेँ ।

(आ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ५ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले कक्षाकार्य गर्दैगर्दा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

अनुलेखन

(अ) सर्वप्रथम विद्यार्थीलाई अनुलेखन गर्ने तरिका पुनरावृत्ति गर्नुहोस् ।

अनुलेखन गर्ने तरिका

- दिइएको अनुच्छेदलाई सफा र शुद्धसँग लेख्नुपर्ने
- लेखाइका क्रममा अक्षरको आकार, शब्द शब्दविचको अन्तराललाई ध्यान दिनुपर्ने
- केरमेट गरेर लेख्न नहुने
- हस्त, दीर्घ, लेख्य चिह्न आदिलाई ध्यान दिएर अनुच्छेद लेख्नुपर्ने
- दिइएको अनुच्छेदलाई जस्ताको तस्तै सार्नुपर्ने

(आ) शिक्षकले पाठको कुनै अंशलाई अनुलेखन गनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई अनुलेखन गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी साटासाट गरी परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले गरेका कार्यको अवलोकन गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान

(अ) शिक्षकले नमुना प्रश्नसूची प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई प्रश्न निर्माण गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् :

- के, कहाँ, कहिले, कति, कुन, कसले, किन, कसरी जस्ता प्रश्नार्थक शब्द प्रयोग गरी प्रश्न निर्माण गर्ने
- आफूले प्रश्न बनाउन लागेको वाक्यलाई रेखाइकन गर्ने
- एउटै प्रकृतिका प्रश्न नवनाई प्रश्नलाई विविधता बनाउने

(आ) दिइएको अनुच्छेद पढी प्रश्न निर्माण लगाउनुहोस् :

एउटा गाउँमा छेदेन नाम गरेको केटो वस्थ्यो । ऊ अल्छी स्वभावको थियो । शारीरिक काम गर्न पटकै मन पराउदैनथ्यो । त्यसैले उसलाई खानेकुरा पनि मिठो लाग्दैनथ्यो । बुबाआमा भने मिठा मिठा खानेकुरा पकाएर खुवाउन खोज्ये । ऊ चाहिँ यो पनि मिठो छैन त्यो पनि मिठो छैन भनेर खानेकुरा खेर फाल्यो । छोराको यस्तो बानी देखेर बुबाआमा पनि हैरान भएका थिए । एकदिन आमाले खाजा बनाइन् र छेदेनलाई खेतसम्म खाजा पुऱ्याउन लगाइन् । भन्तै एक घण्टाको बाटो हिँड्नुपर्दा छेदेनलाई थकाइ पनि लाग्यो, भोक पनि लाग्यो । उसले खेतालासँगै खाजा खायो । अग्रिमपछि खानेकुरा फाले छोराले आज कपाकप खाएको देखेर बुबा मुसुमुसु हाँसे ।

(इ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य गर्दैगर्दा उनीहरूका कामको निगरानी गर्नुहोस् । अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी परीक्षण गरी गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(उ) अन्त्यमा आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएको अनुच्छेद पढी अनेकार्थी शब्द टिपोट गर्नुहोस् :

सानो भाइ आफ्नै सुरमा दलानमा खेल्दै थियो । सानी बहिनी आफ्नै तालमा बगैँचामा उडेका पुतली हेरेर रमाएकी थिई । आमाले आँगनमा मास सुकाउनुभयो । त्यही वेला उडिरहेको पुतली माकुराको जालमा परेछ । बहिनीले पुतली किन माकुराको जालोमा परेको होला भनेर आमासँग प्रश्न सोधी । आमाले कुनै उत्तर दिनुभएन । बहिनीले पुतलीलाई जालबाट छुटाउन हात अगि बढाई ।

(ख) दिइएको अनुच्छेद पढी चारओटा प्रश्न बनाउनुहोस् :

वायुमण्डलमा रहेको कार्बनडाईअक्साइड, सल्फरअक्साइड, नाइट्रोजनअक्साइड जस्ता ग्यासको जलवाप्प र धुलोका कणसँग रासायनिक तथा भौतिक प्रतिक्रिया भई अम्लीय पानी पृथ्वीमा भर्ने कामलाई अम्ल वर्षा भनिन्छ । अम्लीय बनेको जलवाप्प वर्षा, असिना, कुहिरो, तुसारो, शीत तथा हिउँका माध्यमबाट पृथ्वीमा आइपुग्छ । अम्लवर्षाले पानी, माटो, हावा तथा मानवनिर्मित भौतिक संरचना र सम्पूर्ण सजीवलाई प्रत्यक्ष रूपमा असर गर्दछ । कृषि उत्पादन दिनप्रतिदिन घट्दै जान्छ, जनसङ्ख्या वृद्धि र कृषि उत्पादन कम भएका कारणले भोकमरी र अनिकाल बढ़दै छ ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> बोध प्रश्नोत्तर परिवेश वर्णन तार्किक लेखन मौन पठन र प्रश्नोत्तर	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य विषयवस्तुका आधारमा सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिन पाठ्य विषयवस्तुका आधारमा परिवेश वर्णन गर्न तार्किक उत्तर लेखन विषयवस्तुलाई मौन पठन गरी उत्तर लेखन	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नसूची परिवेश वर्णनको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाइ सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् गरी आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ का आधारमा सोधिएका प्रश्नको मौखिक उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले सम्भव भए प्रोजेक्टरका माध्यमबाट नभए प्रश्नको सूची बनाएर प्रश्न प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(आ) कक्षाका विद्यार्थीलाई प्रदर्शन गरेको प्रश्नसूचीबाट पालैपालो एक एकओटा प्रश्न सोध्नुहोस् । उत्तर भन्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

पात्र पहिचान

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा संवादमा प्रयुक्त कुराकानी वा कुराकानीका अंश प्रदर्शन गरी पात्रका भनाइ पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा उत्तर भन्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) पाठको अभ्यास खण्डमा दिइएको प्रश्नका अतिरिक्त यस्तै प्रकृतिको थप प्रश्न सोधेर अभ्यास गराउनुहोस् ।

मौन पठन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले यस सन्दर्भमा मौन पठन उपयुक्तापूर्वक भए नभएको अवलोकन गर्नुहोस् र विद्यार्थीको स्तरअनुसार दुईतीन पटकसम्म निर्धारित अनुच्छेद मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि प्रश्नको उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य गर्दैगर्दा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी साटासाट गरी परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले गरेका कार्यको अवलोकन गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ बाट सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनका लागि प्रश्न प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई अगिल्ला पाठमा लेखिएको सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनसम्बन्धी धारणा पुनरावृत्ति गराउदै अभ्यासमा दिइएको प्रश्नमध्ये आफूले तयार पारेको नमुना उत्तर प्रस्तुत गर्नुहोस् । जस्तै :

(क) कस्ता स्थानमा पदयात्रा गर्न सकिन्छ ?

उत्तर : पदयात्राका लागि हरेक व्यक्तिले आआफ्ना रुचिअनुसारको स्थल छनोट गर्न सक्छन् । पदयात्राका लागि यही र यस्तै स्थान हुनुपर्छ भन्ने छैन । पदयात्राबाट प्राकृतिक, धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक आदि स्थानमा प्रत्यक्ष अवलोकनको अवसर मिल्दछ । विशेष गरी पहाडी र हिमाली क्षेत्रमा पदयात्रा गरेर प्राकृतिक परिवेशसँग साक्षात्कार गर्न सकिन्छ । तराई क्षेत्रको पदयात्राबाट सामाजिक सांस्कृतिक पक्षबारे जानकारी मिल्दछ । अतः आफ्नो रुचिअनुसार जुनसुकै स्थानमा पदयात्रा गर्न सकिन्छ ।

(आ) सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनको धारणा स्पष्ट पारिसकेपछि विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ बाट अन्य प्रश्नको उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

परिवेश वर्णन

(अ) विद्यार्थीलाई ‘पदमार्ग’ पाठमा कुन कुन ठाउँ, कस्तो कस्तो परिवेश उल्लेख भएको छ जस्ता प्रश्न सोधेर परिवेशका बारेमा विद्यार्थीको ध्यानाकृष्ट गरी छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले कुनै स्थानमा गरेको पदयात्राको अनुभव भएमा कक्षा प्रस्तुतिको अवसर प्रदान गरी त्यहाँको परिवेशलाई समेत बताउन लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी पाठमा भएका भौगोलिक ठाउँका नाम जस्तै : अन्नपूर्ण, बडिमालिका, सिम्पैनगढको प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक आदि परिवेशको चर्चा परिचर्चा गर्न लगाउनुहोस् । प्रत्येक समूहको प्रस्तुतिपश्चात् आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई समूहलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ८ का आधारमा परिवेश वर्णनका लागि प्रश्न प्रस्तुत गरी लिखित रूपमा हिमाली परिवेशको वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

(उ) कक्षाकार्यका क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् र कक्षाकार्य सकिएपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् ।

(ऊ) अन्त्यमा आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका प्रश्नको सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्नुहोस् :

(अ) पदयात्रा र पर्यटन व्यवसायबिच कस्तो सम्बन्ध छ ?

(आ) ‘पदमार्ग’ संवादमा समेटिएको तराई परिवेशको वर्णन गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> तार्किक लेखन सार लेखन व्याख्या लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक उत्तर लेख्न पाठको सार लेखी कक्षा प्रस्तुति गर्न निर्दिष्ट वाक्यलाई व्याख्या गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक लेखनको नमुना व्याख्याको संरचना तालिका

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेकासुनेका चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाइ सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

तार्किक लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । त्यसपछि बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ मा रहेको ‘पदमार्ग विदेशी मुद्रा आर्जनको भरपर्दो माध्यम हो’ यो भनाइलाई पुष्टि गर्नुहोस् । प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(आ) प्रत्येक समूहलाई प्रश्नमा आधारित भई बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । यस ब्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई नमुना बुँदा प्रस्तुत गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

- विदेशी पर्यटक पदयात्राका लागि नेपाल आउने
- विदेशी पर्यटकले पदयात्राका क्रममा विदेशी रूपियाँ खर्च गर्ने
- पदमार्गलाई लक्षित गरी होमस्टे, होटल, पसल आदि सञ्चालन गर्न सकिने
- विदेशी पदयात्रीले नेपाली मूर्तिकला, वास्तुकला आदिसँग सम्बन्धित उत्पादन खरिद गर्ने
- पदमार्गका कारण स्वरोजगारमा वृद्धि हुने
- पदमार्गका माध्यमबाट विदेशी मुद्रा आर्जन हुने

(इ) विद्यार्थी समूहलाई माथिका बुँदा समेटेर तार्किक उत्तर लेख्न लगाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । अन्य विद्यार्थी समूहलाई प्रस्तुतिपश्चात् केही सुझाव भएमा भन्ने अवसर दिनुहोस् । प्रत्येक समूहलाई ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्न गर्नुहोस् ।

सार लेखन

(अ) शिक्षकले ‘पदमार्ग’ पाठबाट टिपिएका बुँदामा आधारित भई मुख्य सारका बारेमा छलफल गराउनुहोस् । यस क्रममा सार लेखनका लागि विद्यार्थीको पूर्वज्ञानलाई जोडेर आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

पाठको सार लेखनका लागि विद्यार्थीलाई आदि, मध्य र अन्त्यमा केन्द्रित भई निम्न प्रकृतिका प्रश्न सोझ्नुहोस् :

- पदमार्ग भन्नाले के बुझिन्छ ?
- पदयात्राबाट कुन कुन पक्षको जानकारी हासिल हुन्छ ?
- पदयात्राका लागि कसरी ठाउँ छनोट गर्न सकिन्छ ?
- नेपाल पर्वतीय पदयात्राका लागि किन संसारमा प्रसिद्ध छ ?
- पदमार्गबाट कसरी आर्थिक लाभ लिन सकिन्छ ?
- पदमार्गलाई किन विदेशी मुद्रा आर्जनको भरपर्दो माध्यम हो ?

- (आ) माथि उल्लिखित प्रश्नका आधारमा आएका उत्तरलाई पाठको सार लेखनमा केन्द्रित भई छलफल गर्नुहोस् ।
- (इ) छलफलपश्चात् विद्यार्थीलाई सार लेख्न लगाउनुहोस् । अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (ई) विद्यार्थीले पाठसार लेखेपछि पालैपालो कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई ताली बजाउन लगाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

व्याख्या लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई समूहलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ का आधारमा ‘नेपालमा कैयैं पदमार्ग प्राकृतिक, धार्मिक तथा ऐतिहासिक दृष्टिले महत्त्वपूर्ण छन्।’ प्रश्न प्रदर्शन गरी छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) सम्बद्ध अंशमा केन्द्रित रही आशय बढाउनका लागि उक्त अंशको सन्दर्भ, आशय, तर्क, विचार, उदाहरणमा केन्द्रित रही बुँदा बनाउन लगाउनुहोस् । जस्तै :

- नेपाल प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक आदि दृष्टिले विविधतायुक्त मुलुक
- नेपालका अन्तर्पूर्ण, नाम्चेबजार, मनास्लु, गोसाइङ्कुण्ड आदि क्षेत्रको पदयात्रावाट हिमाली परिवेश बुझ्न सकिने
- सौराहा, बेथानचोक, चित्ताड, शिवपुरी, कन्याम आदि ठाउँको पदयात्रावाट पहाडी परिवेश बुझ्न सकिने
- निजगढ, नन्दनिगाहापुर, जलेश्वर, घोराही आदि ठाउँको पदयात्रावाट तराई परिवेश बुझ्न सकिने
- पशुपतिनाथ, बौद्धनाथ, जानकी मन्दिर, लुम्बिनी, बडिमालिका, मनकामना, पाथीभरा आदिको यात्रावाट नेपालको धार्मिक विविधता बुझ्न सकिने
- काठमाडौं उपत्यकाका दरबार क्षेत्र, पाल्या दरबार, मकवानपुरगढी, सिन्धुलीगढी, नुवाकोट दरबार आदिको भ्रमणवाट नेपालको ऐतिहासिक पक्ष बुझ्न सकिने
- नेपालका हरेक स्थान कुनै न कुनै रूपमा प्राकृतिक, धार्मिक तथा ऐतिहासिक दृष्टिले महत्त्वपूर्ण रहेका

- (इ) शिक्षकले व्याख्याको संरचना तालिका प्रदर्शन गरी आदि, मध्य र अन्त्य भागमा लेख्नुपर्ने विषयका बारेमा स्पष्ट गरी व्याख्या लेख्न लगाउनुहोस् र आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।
- (ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपछि कापी परीक्षण गरेर आवश्यक पृष्ठपोषण गर्नुहोस् ।
- (उ) अन्त्यमा आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) व्याख्या गर्नुहोस् :

पर्यटकका लागि स्थानीय जातजातिका रीतिरिवाजअनुसार आतिथ्य सत्कारको बातावरण तयार गर्नुपर्छ ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध भाषिक प्रकार्य (उदाहरणसहितको पुस्ट्याईं) 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ७ का आधारमा छलफल, प्रश्नोत्तर र अन्तरक्रिया गर्ने विषयवस्तुमा केन्द्रित भई उदाहरणसहितको पुस्ट्याईं व्यक्त गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ७ को श्रव्य सामग्री उदाहरणसहितको पुस्ट्याईंसम्बन्धी श्रव्य/दृश्य सामग्री

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

श्रुतिबोध

(अ) सर्वप्रथम विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ ध्यानपूर्वक सुनेर प्रश्नका उत्तर भन्नका लागि सचेत गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ ७ सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक स्वयम्भूते वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइट डाउनलोड गरी कमितमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहुने छ ।

(इ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रश्न सुनी सही उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

(क) महिलाले लेखकलाई आश्चर्य चकित भएर हेरिन् ?

उत्तर : ठिक ।

(ई) विद्यार्थीको उत्तर ठिक भए नभएको ठम्याएर आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(उ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास २ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

(क) सफलताको आधारभन्दा बढी श्रेय केलाई दिनुपर्छ ?

उत्तर : सफलताको आधारभन्दा बढी श्रेय भावनात्मक पाटालाई दिनुपर्छ ।

(ऊ) विद्यार्थीको उत्तर ठिक भए नभएको ठम्याएर आवश्यताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य

(अ) विद्यार्थीसँग सामर्थ्यसम्बन्धी विषयवस्तुमा आधारित भई छलफल गर्नुहोस् । भाषिक प्रकार्यको क्रियाकलाप गराउँदा भाषाको व्यावहारिक प्रयोगका क्रममा विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश आदिका आधारमा गरिने भाषिक व्यवहार हो । यस क्रममा नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा जस्ता कुरामा सचेत हुन सिकाउनुहोस् । यस क्रममा श्रव्यदृश्य सामग्रीलाई समेत प्रदर्शन गर्न सक्नुहुने छ ।

(आ) कक्षाका दुई जना विद्यार्थीलाई पाठ्यपुस्तकको अभ्यास १२ मा रहेको अतुल र स्वस्तिकाको भूमिका पढ्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि उल्लिखित संवादमा आधारित भएर उदाहरणसहितको पुष्ट्याइँमा छलफल गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले विद्यार्थीको स्तर र भाषिक पृष्ठभूमिसमेतलाई ध्यानमा राखी उदाहरणसहितको पुस्ट्याइँको थप नमुना सुनाउनुहोस् । जस्तै :

पृथ्वीमा निरन्तर बढिरहेको तापमानले समग्र वायुमण्डलमा नकारात्मक प्रभाव परेको छ । जसको परिणामस्वरूप मौसम, विरुवाको फूल फुल्ने, फल लाग्नेलगायतको प्राकृतिक तालिकामा फेरबदल भएको छ । यसको प्रमुख कारण पृथ्वीको तापक्रम वृद्धि हुनु हो । पृथ्वीमा तापक्रम बढनुको मुख्य कारण हरितगृह ग्याँसको स्तरवृद्धि हो । पृथ्वीको सतहमा ठोक्किएर परावर्तित भएको सूर्यको किरणलाई केही ग्याँसले सोस्ने गर्दैन् । जसका कारण पृथ्वीको तापक्रम दिनानुदिन बढिरहेको छ । पृथ्वीको तापक्रममा भएको वृद्धिको असर जलवायु परिवर्तनका रूपमा देखा पर्न थालेको छ । जलवायु परिवर्तनका कारण हिमालय पर्वत कालापत्थरका रूपमा परिवर्तित हुँदै छन् । निश्चित भूगोल र वातावरणमा बाँच्ने जीव प्राणीको अस्तित्व सङ्कटमा परेको छ । त्यति मात्र होइन जलवायु परिवर्तनकै कारण गर्मी हावापानीमा बाँच्ने झिँगा, लामखुट्टे जस्ता किरा तथा बाघ, चितुवा जस्ता जनावरसमेत उच्च हिमाली भेगमा देखिन थालेका छन् ।

(ई) भाषिक प्रकार्य गराउने क्रममा विद्यार्थीलाई आआफ्ना अनुभवलाई जोडेर थप अभ्यास पनि गराउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(उ) अन्त्यमा आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएको अनुच्छेद सुनी उत्तर भन्नुहोस् :

योग साधना गर्दा निश्चित नियमलाई पालना गर्नुपर्छ । योग गुरुबाट योगसम्बन्धी तरिका सिक्नु आवश्यक हुन्छ । योग गर्दा आफ्नो शारीरिक अवस्थालाई ध्यान दिनु जरुरी हुन्छ । ढाड तथा कम्मरका रोगीले अगाडितिर भुक्ने किसिमका आसन गर्नुहुँदैन । उच्च रक्तचाप र मुटका रोगीहरूले तीव्र गतिमा कपालभाती गर्नुहुँदैन । शरीरलाई पछाडितिर फर्काउने प्रकारका कुनै पनि आसन गर्नुहुँदैन । त्यस्ता व्यक्तिका लागि कुम्भक अर्थात् श्वासभित्र लिएर रोक्ने वा बाहिर छोडेर रोक्ने कार्य पनि निषेध गरिन्छ । पेटमा रक्तश्वाव भएका व्यक्तिले कपालभाती गर्नुहुँदैन । पेट तथा छातीको शल्यक्रिया गराएका व्यक्तिले ६ महिनासम्म कुनै पनि प्राणायाम गर्नुहुँदैन । छातीसम्बन्धी समस्या भएका व्यक्तिले लामो श्वास लिने, लामो श्वास छोड्ने वा सोही कार्य मन्द किसिमले गर्न मिल्छ, तर तीव्र गतिमा कदापि गर्नुहुँदैन । महिलाले महिनावारी भएको अवस्थामा कठिन आसन गर्नुहुँदैन । गर्भवती महिला, दीर्घरोग, एवम् मुटुसम्बन्धी समस्या भएका व्यक्तिले चिकित्सक वा योग विशेषज्ञको सल्लाह लिनु आवश्यक हुन्छ ।

प्रश्नहरू :

(क) योगसम्बन्धी तरिका कोबाट सिक्नुपर्छ ?

(ख) कुम्भक अभ्यास कसले गर्नुहुँदैन ?

(ग) छातीको शल्यक्रिया गराएका व्यक्तिले कति अवधिसम्म प्राणायाम गर्नुहुँदैन ?

(घ) कस्ता व्यक्तिले चिकित्सकको सल्लाह लिनुपर्दै ?

(ख) तपाईंले आफ्नो रुचिको क्षेत्रमा कसरी सफलता हासिल गरिरहनुभएको छ, उदाहरणसहित पुष्टि गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> कालका पूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको पहिचान र प्रयोग (ऋ/रि वर्णको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) संवाद लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) सुनाइका आधारमा विषयवस्तु टिपोट (परियोजना कार्य)	<ul style="list-style-type: none"> कालका पूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग गर्न अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको पहिचान र प्रयोग गर्न ऋ तथा रि वर्णको पहिचान र प्रयोग गर्न संवाद लेखन सुनाइका आधारमा विषयवस्तु टिपोट गर्न	<ul style="list-style-type: none"> कालका पूर्ण पक्षको नमुना अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको नमुना ऋ तथा रि वर्ण प्रयोग भएको शब्दपत्री संवाद लेखनको नमुना मुख्य मुख्य विषयवस्तुको टिपोट तालिका

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै रोचक प्रश्न सोधेर सिकाइप्रति अभिप्रेरित गर्नुहोस् । जस्तै :

- म भन्दा जोडिने ऊ भन्दा नजोडिने के हो ? (उत्तर : ओठ)

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गरी आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कालका पूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग

(अ) शिक्षकले सम्भव भएसम्म स्लाइडका माध्यमबाट भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास १ मा रहेको अनुच्छेद प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीसँग छलफल गर्दै प्रस्तुत अनुच्छेदबाट कालका पूर्ण पक्षका क्रियापदको सूची बनाउन सिकाउनुहोस् । कालका पक्षसम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्ने क्रममा धातुसँग ‘एको/ एका / एकी + यो’ जोडिएको

क्रियापद भूतकालको पूर्ण पक्ष हुने, धातुसँग ‘एको/एका/एकी + छ’ जोडिएको क्रियापद वर्तमान कालको पूर्ण पक्ष हुने र धातुसँग ‘एको/एका/एकी + नेछ’ जोडिएको क्रियापद भविष्यत् कालको पूर्ण पक्ष हुने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

१. दिइएको अनुच्छेद पढी पूर्ण पक्षका क्रियापद पहिचान गरी लेख्नुहोस् :

बुबा हिजो फलफूल बेच्न बजार जानुभएको थियो । बुबासँग बहिनी पनि बजार गएकी थिइन् । म चाहिँ दिनभर घरमा बसेको थिएँ । आज आमा बैठकमा जानुभएको छ । आमासँग भाइ पनि हिँडेका छन् । भोलि १० बजे हजुरआमा अस्पताल पुग्नुभएको हुने छ । उहाँ त्यहाँ आँखा जँचाएर दिउँसो घर फर्क्नुभएको हुने छ । हजुरआमासँग म पनि हिँडेको हुने छु ।

कालका नाम	पूर्ण पक्षका क्रियापद
भूतकाल	जानुभएको थियो, गएकी थिइन्, बसेको थिएँ
वर्तमान काल	जानुभएको छ, हिँडेका छन्
भविष्यत् काल	पुग्नुभएको हुने छ, फर्क्नुभएको हुने छ, हिँडेको हुने छु

(आ) शिक्षकले माथि उल्लिखित अनुच्छेद र नमुना उत्तरका आधारमा विद्यार्थीको स्तरलाई ध्यान दिएर पूर्ण पक्षका क्रियापदको पहिचानसम्बन्धी थप अभ्यास पनि गराउन सक्नुहुने छ । यस क्रममा सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई विशेष ख्याल गरी अभ्यासात्मक क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको पहिचान र प्रयोग

(अ) शिक्षकले सम्भव भएसम्म स्लाइडको माध्यमबाट भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास २ मा रहेको अनुच्छेद प्रस्तुत गरी अज्ञात र अभ्यस्त पक्षका क्रियापद पहिचान गरी लेख्न लगाउनुहोस् ।

(आ) कक्षाकार्य गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा धातुसँग ‘एछ’ जोडिएको क्रियापद अज्ञात पक्ष हुने र धातुसँग ‘थ्यो’ जोडिएको क्रियापद अभ्यस्त पक्ष धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

कालका पक्षको पहिचान र प्रयोग

(अ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ३ का आधारमा कोष्ठकमा दिइएको सङ्केतमा आधारमा खाली ठाउँ भर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) कक्षाकार्य सकिएपछि खाली ठाउँ भरेर पूरा गरेको वाक्य पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको उत्तर सुनेर आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) निम्न उदाहरण प्रस्तुत गर्दै विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा अज्ञात पक्ष जनाउने फरक फरक क्रियापदको प्रयोग गरी १० वाक्यमा आफ्नो समुदायमा भएको परिवर्तनबाटे वर्णन गर्न सिकाउनहोस् । जस्तै :

हाम्रो समुदायमा अहिले सडकको राम्रो सुविधा भएछ । प्रत्येक घरमा इन्टरनेट जोडिएछ । मानिसको दिनचर्या नै फेरिएछ । समुदायमा व्यापार व्यवसाय बढेछ । समुदायमा धार्मीभाँकी, बोक्सी जस्ता अन्यविश्वास हटेछ ।

ऋ/रि वर्णको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)

(अ) शब्दको ऋूरि प्रयोग भएका शब्दपत्ति प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

ऋ प्रयोग भएको शब्द	रि प्रयोग भएको शब्द
ऋचा, ऋजु, ऋषभ, ऋतु, ऋण	रिवन, रिकापी, रिक्सा, रिंगटा, रिहाइ

(आ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ५ का आधारमा त्रृति रिप्रयोग भएका प्रयोग भएका शब्द तालिकामा लेख्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कक्षाकार्य पुरा भएपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई अभ्यास ६ का आधारमा 'ऋ' र 'रि' प्रयोग भएका पाँच पाँचओटा शब्द सङ्कलन गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नु लगाउनहोस् । कक्षाकार्य पूरा भएपछि कापी परीक्षण गर्नहोस् ।

संवाद लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो शैक्षिक सत्रमा संवाद लेखनका क्रममा सिकिएका विषयवस्तुलाई स्मरण गराउदै संवाद लेख्ने तरिका प्रदर्शन गरी संवाद लेख्न सिकाउनहोस् । जस्तै :

संवाद लेखदा ध्यान दिनपर्ने कुराहरू

- दिइएको विषयका लागि आवश्यक बुँदाहरू टिपोट गर्ने
  - लेखाइको सुरुमा शीर्षक दिएर परिवेश र पात्रको सिर्जना गर्ने
  - परिवेशअनुसार उपयुक्त भाषाशैली प्रयोग गर्ने
  - पात्रहरूको कुराकानी मूल विषयमा केन्द्रित हुनुपर्ने
  - पात्रहरूले गरेका विभिन्न हाउभाउलाई कोष्ठकमा देखाउने
  - निष्कर्षसहित सबैको सहमति भए पछि टड्डग्याउने

(आ) दिइएको संवादको अंश प्रदर्शन गरी छलफल गर्दै विद्यार्थीलाई संवाद पूरा गर्न सिकाउनहोस :

शैक्षिक भ्रमण

(विद्यालयबाट शैक्षिक भ्रमण लैजाने कुरा भएको छ । शनिबारका दिन सुविना र प्रसिद्ध शैक्षिक भ्रमणका विषयमा कुराकानी गर्दै छन् :)

सुविना : ओहो ! आज त विहानै कपडा धुँदै छौ नि प्रसिद्ध ?

प्रसिद्ध : (भस्डग भएर) अर्को हप्ता विद्यालयबाट शैक्षिक भ्रमण लगिए छ । त्यही भएर आज विदाको दिन कपडा धोएको नि । अनि तिमी चाहिँ शैक्षिक भ्रमणको विषयमा के विचार गर्दै छ्यौ ?

सुविना : .....

प्रसिद्ध : कस्तो कुरा गरेकी तिमीले ? .....

सुविना : ती ठाउँका बारेमा टिभीमा हेरेर पनि थाहा पाउन सकिन्दै नि ।

प्रसिद्ध : .....

सुविना : तिमो कुरा सुनेर मलाई पनि शैक्षिक भ्रमण जाऊँ जाऊँ जस्तो लाग्यो । हेर न केरि मैले विद्यालयमा नाम टिपाएको पनि छैन ।

प्रसिद्ध : .....

सुविना : आहा ! राम्रो तरिका सिकायौ । म सुम्निमा गुरुआमालाई अहिल्यै फोन गर्दू ।

प्रसिद्ध : .....

सुविना : लौ त म पनि जान्दू अहिले । घरमा गएर बुवाआमासँग पनि सरसल्लाह गर्नुपर्यो ।

प्रसिद्ध : .....

(इ) विद्यार्थीलाई भोलिपल्टको कक्षामा बुझाउने गरी सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास १ मा दिइएको 'हाम्रो संस्कृति' शीर्षकमा संवाद लेखेर त्याउन लगाउनुहोस् ।

सुनाइका आधारमा विषयवस्तु टिपोट (परियोजना कार्य)

(अ) विद्यार्थीसँग उनीहरूलाई मन पर्ने रेडियो कार्यक्रमका विषयमा कुराकानी गर्नुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आफूलाई मन पर्ने कुनै रेडियो कार्यक्रमका सन्दर्भमा मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरेर देखाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीसँग बुँदा टिपोट गर्दा अनुच्छेद पढेर मुख्य मुख्य विषयवस्तु समेटेनुपर्ने तथा सुनाइ सामग्रीमा आधारित विषयवस्तुको टिपोट गर्दा ध्यानपूर्वक विषयवस्तु सुनेर मुख्य मुख्य पक्ष समेटेनुपर्ने कुरा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई भोलिपल्टको कक्षामा कक्षा प्रस्तुति गर्ने गरी सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास २ मा दिइएको प्रश्नमा आधारित भई परियोजना कार्य गरेर त्याउन लगाउनुहोस् ।

(ई) आजको कक्षामा सिकिएका मुख्य मुख्य विषयवस्तु पुनरावृत्ति गरेर कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) कोष्ठकमा दिइएको सङ्केतमा आधारमा खाली ठाउँ भर्नुहोस् :

- (अ) म मामाघर ..... (जा : अपूर्ण वर्तमान)
- (आ) हरिले ..... कथा (लेख : पूर्ण भूत)
- (इ) तिमी बजारतिर ..... । (हिँड : अज्ञात)
- (ई) शैलेन्द्र रामोसँग फुटबल ..... । (खेल : अभ्यर्त)

(ख) अज्ञात पक्ष जनाउने फरक फरक क्रियापदको प्रयोग गरी दश वाक्यमा आफ्नो बाल्यकालको वर्णन गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
संवाद लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) सुनाइका आधारमा विषयवस्तु टिपोट (परियोजना कार्य)	निर्दिष्ट शीर्षकमा स्वतन्त्र संवाद लेख्न ● सुनाइका आधारमा मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरी कक्षा प्रस्तुति गर्न	● संवादको नमुना ● मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोटको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै गीत, चुटकिला, कविता आदि सुनाउन लगाई कक्षाको ध्यान केन्द्रित गराउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी आजको पाठ्यवस्तुबारे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

संवाद लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिन दिइएको गृहकार्यअनुसार सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास १ का आधारमा ‘हाम्रो संस्कृति’ शीर्षकमा लेखिएको संवाद परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) संरचनाबद्ध तथा विषयवस्तुमा आधारित भई लेखिएको उत्कृष्ट संवादलाई कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाई ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) संरचनाबद्ध तथा विषयवस्तुमा आधारित भई लेखिएको उक्त उत्कृष्ट संवादलाई विद्यालयको भित्तेपत्रिका वा सम्भव भएमा कुनै बालपत्रिकामा प्रकाशनको व्यवस्था मिलाउनुहोस् ।

सुनाइका आधारमा विषयवस्तु टिपोट (परियोजना कार्य)

- (अ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिन गृहकार्यका रूपमा दिइएको सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास २ का आधारमा मन पर्ने रेडियो कार्यक्रम सुनी टिपोट गरिएको मुख्य मुख्य विषयवस्तुलाई पालैपालो कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् ।
- (अ) कक्षा प्रस्तुतिका क्रममा रेडियो संस्थाको नाम, कार्यक्रमको नाम, कार्यक्रम प्रसारण हुने समय, कार्यक्रमको क्षेत्र आदिका नाम पनि भन्न लगाउनुहोस् ।

(इ) प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुति अवलोकन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् । विद्यार्थीको प्रस्तुतिपश्चात् ताली बजाएर हौसला दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) 'हाम्रो संस्कृति' शीर्षकमा छोटो संवाद लेख्नुहोस् ।

(ख) तपाईंलाई मन पर्ने कुनै रेडियो कार्यक्रम सुन्नुहोस् र त्यसका मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरी कक्षा प्रस्तुतीकरण गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

फर्क आफैनै देश

पाठ : ८

विधा : कविता

कार्यघण्टा : १०

कवि विक्रम पवन परियार (वि.सं. २०४३) द्वारा रचित ‘फर्क आफैनै देश’ कविता सामाजिक विषयवस्तुमा आधारित कविता हो। यो गद्य शैलीमा संरचित कविता हो। गद्य कवितमा छन्दोबद्ध कवितामा जस्तो मात्रा, गण, पाउको निश्चित नियमको आवश्यकता पद्दैन। कविता रचनाका क्रममा अन्त्यानुप्रासमा पनि सचेत हुनु अपरिहार्य हुँदैन तापनि भाव अनुकूल रहेर आदि, मध्य र अन्त्यमा समान ध्वनिका शब्दको प्रयोगले गद्य कवितामा सङ्गीतात्मकता भरिएको हुन्छ। विम्ब, प्रतीकको प्रयोगले कवितालाई विशिष्ट बनाएको हुन्छ। यस प्रकृतिको कविता भावनाप्रधान हुन्छ। गद्य कविता वाचन गर्दा स्वतन्त्र लयलाई आत्मसात् गरिन्छ। बालबालिकालाई कविता शिक्षण गर्नुको प्रमुख उद्देश्य भाषिक सिप, शब्दभण्डार तथा भाषिक संरचनाको विकास गराउनु हो। तसर्थ कविता शिक्षणका क्रममा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ तथा लेखाइ सिपका साथै शब्दभण्डार र भाषिक संरचनामा केन्द्रित हुनु अपरिहार्य हुन्छ।

पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेअनुसार यस पाठको शिक्षण सिकाइ सहजीकरण गर्दा सुनाइ र भाषाशैली पहिचान, विषयक्षेत्रमा आधारित ज्ञान, तथ्य, मूल्य तथा विचार ग्रहण र प्रतिक्रिया तथा अनुमान, कल्पना र विषय वर्णन जस्ता सुनाइ र बोलाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप गराउनुपर्छ। त्यसैगरी पढाइ सिपअन्तर्गत लयबद्ध पठन, ढाँचा र संरचना पहिचान, सन्दर्भ बोध र पाठको विषयवस्तु बोध र सन्दर्भ सामग्रीको प्रयोगबाट अन्य गद्य कविता वाचन गराउनुपर्छ। श्रुतिलेखन, गद्यमा रूपान्तरण, प्रश्नोत्तर र भाव वर्णन, सार लेखन, निर्धारित पड्कितको व्याख्या लेखन तथा सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना जस्ता लेखाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप समेट्नुपर्छ। यो पाठमा शब्दभण्डारअन्तर्गत लघुतावाची शब्दको पहिचान र प्रयोगसम्बन्धी अभ्यास गराउनुपर्छ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत कारकको पहिचान र प्रयोग तथा विभक्तिको पहिचान र प्रयोग हुने प्रकृतिका क्रियाकलाप गराउनुपर्छ। वर्णविन्यासअन्तर्गत छ/क्ष को पहिचान प्रयोग गराउनुपर्छ। भाषिक प्रकार्यअन्तर्गत प्रशंसासम्बन्धी क्रियाकलाप गराउनुपर्छ। सुनाइ पाठ ८ को श्रव्य सामग्रीका आधारमा प्रयोगात्मक किसिमबाट सुनाइ र बोलाइ अभ्यास गराउनुपर्छ। सिर्जना/परियोजना खण्डअन्तर्गत गद्य कविता रचना तथा साहित्यिक पत्रिकाबाट गद्य कविता सङ्कलन गर्न लगाई प्रस्तुति गराउनु अपरिहार्य हुन्छ। शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका भन्दा थप अभ्यास गराउनु आवश्यक हुन्छ।

पाठ द को सिकाइ खेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> ज्ञान, स्मरण र अनुभव वर्णन छलफल र प्रश्नोत्तर अनुमान, कल्पना र विषय वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठमा समाविष्ट चित्रका आधारमा विषयक्षेत्रमा आधारित भएर ज्ञान, स्मरण र अनुभवको वर्णन पूर्व पठन खण्डमा दिइएको विषयवस्तु पढी छलफल गर्ने चित्रमा आधारित भएर अनुमान, कल्पना र विषय वर्णन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तु मूल पाठ खण्डको चित्र 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध पठन शब्दोच्चारण शब्दभण्डार कविताको ढाँचा र संरचना पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> कवितालाई लययबद्ध वाचन गर्ने शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्ने पाठमा प्रयुक्त शब्दका अर्थ भन्ने र वाक्यमा प्रयोग गर्ने कविताको ढाँचा र संरचना पहिचान गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती शब्दपत्ती पाठ्य कविताको श्रव्यदृश्य सामग्री कविताको संरचना नमुना शब्दार्थपत्ती 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार (शब्दार्थ तथा लघुतावाची शब्द) अनुच्छेद लेखन श्रुति लेखन बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्ने दिइएका शब्द प्रयोग गरी अनुच्छेद लेखन कविताको अंशलाई सफा र शुद्धसँग श्रुति लेखन गर्ने पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताको श्रव्यदृश्य सामग्री शब्दपत्ती, शब्दार्थपत्ती, वाक्यपत्ती अनुच्छेद श्लोकपत्ती प्रश्नोत्तरको नमुना 	१

चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सन्दर्भ बोध मूलभाव सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका आधारमा सन्दर्भ बोध गरी सुनाउन पाठ्य कविताका आधारमा मूलभाव बताउन र लेख्न विषयवस्तुको सार लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोक पत्ती मूलभाव लेखनको नमुना सार लेखनको लागि विषयवस्तु समेटिएका बुँदा 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> भाषाशैली पहिचान गद्यमा रूपान्तरण बोध प्रश्नोत्तर बुँदा टिपोट र सारांश लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> सन्दर्भ सामग्रीबाट गद्य कविता सुनी भाषाशैली पहिचान गर्न कविताका पड्कितलाई गद्यमा रूपान्तरण गर्न अनुच्छेदका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न निर्धारित अनुच्छेदबाट मुख्य मुख्य बुँदा टिपोट गरी सारांश लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्रव्य सामग्री गद्यमा रूपान्तरणको नमुना प्रश्नसूची, उत्तरको नमुना बुँदा टिपोटको नमुना सारांश लेखनको नमुना 	१
छैठों दिन	<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन व्याख्या लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका आधारमा प्रश्नका सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न निर्दिष्ट श्लोकको व्याख्या गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नसूची, नमुना उत्तर श्लोकपत्ती व्याख्याका लागि मुख्य मुख्य बुँदा सूची व्याख्या लेखनको नमुना 	१
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तर लेखन भाषिक प्रकार्य (प्रशंसा) 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेख्न विषयवस्तुमा केन्द्रित भई प्रशंसासम्बन्धी प्रस्तुति दिन 	<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तरको ढाँचा समीक्षात्मक उत्तरको नमुना प्रशंसासँग सम्बन्धित भाषिक प्रकार्यको नमुना / श्रव्य / श्रव्यदृश्य सामग्री 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> भाषिक संरचना (कारक र विभक्ति) क्ष र छ को पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) 	<ul style="list-style-type: none"> कारक र विभक्ति पहिचान गर्न र तिनको नाम लेख्न निर्दिष्ट विभक्ति चिह्न प्रयोग गरी वाक्य निर्माण गर्न विभिन्न कारक र विभक्ति प्रयोग भएका वाक्य पहिचान गर्न क्ष र छ वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्न क्ष र छ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको शुद्ध रूप पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> कारक र विभक्ति सङ्केत भएको तालिका क्ष र छ को प्रयोग भएका शब्दसूची तथा वाक्यसूची 	१

		<ul style="list-style-type: none"> पाठबाट क्षर र छवं वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गरी तिनलाई वाक्यमा प्रयोग गर्ने शारीरिक रूपमा कमजोर व्यक्तिलाई देख्ना उत्पन्न विचार वर्णन गर्ने 		
नवाँ दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध गद्य कविता सङ्कलन (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट शीर्षकमा स्वतन्त्र गद्य कविता रचना गर्ने साहित्यिक पत्रिकाबाट गद्य कविता सङ्कलन गरी कक्षा प्रस्तुति गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> कविताका श्लोक पत्ती कविताको अपूर्ण अंश गद्य कविता रचनाका लागि नियमको सूची गद्य कविता वाचनको नमुना 	१
दसाँ दिन	<ul style="list-style-type: none"> गद्य कविता रचना (सिर्जनात्मक कार्य) गद्य कविता सङ्कलन र कक्षा प्रस्तुति (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट शीर्षकमा स्वतन्त्र गद्य कविता रचना गर्ने साहित्यिक पत्रिकाबाट गद्य कविता सङ्कलन गरी कक्षा प्रस्तुति गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> गद्य कविताको नमुना कविता वाचनको श्रव्य / दृश्य 	१
जम्मा कार्यघण्टा				१०

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ज्ञान, स्मरण र अनुभव वर्णन छलफल र प्रश्नोत्तर अनुमान, कल्पना र विषय वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठमा समाविष्ट चित्रका आधारमा विषयक्षेत्रमा आधारित भएर ज्ञान, स्मरण र अनुभवको वर्णन पूर्व पठन खण्डमा दिइएको विषयवस्तु पढी छलफल गर्ने चित्रमा आधारित भएर अनुमान, कल्पना र विषय वर्णन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तु मूल पाठ खण्डको चित्र

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले पूर्व पठन खण्डमा रहेका चित्रहरू स्लाइडमा प्रदर्शन गर्दै आजको पाठ्य वस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

ज्ञान, स्मरण र अनुभव वर्णन

(अ) पूर्व पठन खण्डमा रहेकानेपालको पहाडी भूगोल, त्यहाँका चिल्ला सडक, सवारी साधन, केवल कार, त्यहाँको प्राकृतिक सौन्दर्य आदि जस्ता विषयमा समावेशी समूहमा विद्यार्थीलाई छलफल गराउनुहोस् । चित्र :

(आ) नेपालका विभिन्न भौगोलिक, ऐतिहासिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा आन्तरिक पर्यटक बनेर घुम्न जाँदा त्यहाँका बाटोघाटो, यातायात एवम् विकासका पूर्वाधारको अवस्थावारे उनीहरूका अनुभव र धारणा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) मूल पाठको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् र उक्त चित्रमा देखिएको विमानस्थल र भोला बोकेर वैदेशिक यात्राका लागि ताँती लागेका युवाहरूको दृश्यले विद्यार्थीको मनमा उत्पन्न हुने भावलाई छलफलसहित अभिव्यक्त गर्न लगाउनुहोस् ।

छलफल र प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीसँग ‘युवाहरूको उज्ज्वल भविष्य’ शीर्षकमा छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई युवाको परिचय, राष्ट्र निर्माणमा युवाको भूमिका, युवा जनशक्ति विदेश पलायन हुँदा मुलुकलाई आइपर्ने समस्या, आफू जन्मिएको माटाप्रति हाम्रो दायित्व आदि सन्दर्भ जोडेर धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीसँग निम्न प्रकृतिका प्रश्नमा केन्द्रित रहेर छलफलका गर्नुहोस् । जस्तै :

- युवाहरू किन नेपालमा बस्न रुचाउदैनन् ?
- युवा जनशक्ति विदेश पलायन हुँदा नेपालको अवस्था के होला ?
- युवाहरूलाई कसरी स्वदेशमै टिकाउन सकिएला ?

(ई) छलफलपश्चात् विद्यार्थीलाई पालैपालो युवा जनशक्तिलाई स्वदेशमै टिकाउने रणनीतिका सन्दर्भमा प्रस्तुतिको अवसर दिनुहोस् र आवश्यक सहजीकरण तथा पृष्ठपोषणसहित निष्कर्ष दिनुहोस् ।

अनुमान तथा कल्पना

(अ) पूर्व पठन तथा पाठगत चित्रमा आधारित भएर अनुमान तथा कल्पना गरी विषयवस्तु वर्णन गर्न सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

- अबको दश वर्षपछि मुलुकको सामाजिक अवस्था कस्तो होला ?
- तपाईं बसोबास गर्ने टोलमा विकासका पूर्वाधारको कस्तो कल्पना गर्नुहुन्छ ?
- तपाईंले मुलुकको समृद्धिका लागि कसरी योगदान पुऱ्याउन सक्नुहोला, अनुमान गर्नुहोस् ।

(आ) प्रत्येक समूहलाई चित्रका विषयवस्तुमा आधारित भई अनुमान तथा कल्पना गरी पालैपालो वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य समूहलाई विषयवस्तु थप गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) प्रत्येक समूहको प्रस्तुति पश्चात् शिक्षकले पृष्ठपोषणसहित निष्कर्ष दिनुहोस् र प्रस्तुतिका लागि ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विदेश जानबाट युवालाई रोक्न के गर्न सकिएला ? अनुमान गरी भन्न लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई निम्न प्रकृतिका प्रश्न सोध्नुहोस् :

(अ) हामीले स्वदेशमै किन श्रम गर्नुपर्छ ?

(आ) मुलुकमा कसरी समृद्धि बढाउन सकिन्छ ?

(इ) दिगो विकासका लागि कस्ता कस्ता काम गर्नुपर्ला ?

(ग) मूल पाठ खण्डको चित्रले व्यक्त गरेको विचार भन्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र :

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध पठन शब्दोच्चारण शब्दभण्डार कविताको ढाँचा र संरचना पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> कवितालाई लययबद्ध वाचन गर्न शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न पाठमा प्रयुक्त शब्दका अर्थ भन्न र वाक्यमा प्रयोग गर्न कविताको ढाँचा र संरचना पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती शब्दपत्ती पाठ्य कविताको श्रव्यदृश्य सामग्री कविताको संरचना नमुना शब्दार्थपत्ती

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले कुनै सान्दर्भिक गद्य कविताको अंश लयबद्ध वाचन गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कविताको लयबद्ध पठन

(अ) सर्वप्रथम शिक्षकले विद्यार्थी मध्येवाट फर्क आफैनै देश कविता लयबद्ध वाचन गर्न प्रोत्साहित गर्नुहोस् । विद्यार्थीबाट सम्भव नभएमा आफैले दुई तीन पटक कविताको नमुना वाचन गरिदिनुहोस् ।

(आ) यसरी लयबद्ध पठन अभ्यास गराउँदा कविताको प्रत्येक पड्कित लय हालेर पढ्नुहोस् र सोहीअनुसार विद्यार्थीलाई पनि समूहगत रूपमा लय हालेर पढ्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) सामूहिक कविता वाचन अभ्यास गराइ सकेपछि विभिन्न उपसमूहमा र सिकाइ क्षमता ढिलो भएका व्यक्तिलाई पनि लयबद्ध वाचनको अभ्यास गराउनुहोस् ।

शब्दोच्चारण

(अ) कविताको लय वाचन गराउँदा विद्यार्थीलाई उच्चारण गर्न कठिन भएका शब्दहरू रेखाइकन गर्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीले रेखाइकन गरेका शब्दहरू उनीहरूलाई सोधै शैक्षणिक पाटीमा टिप्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पालैपालो ती शब्दहरू उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले शुद्ध उच्चारण गर्न नसकेमा शिक्षकले अक्षर अक्षर छुट्याइ शुद्ध उच्चारणको अभ्यास गराउनुहोस् । यसरी उच्चारण अभ्यास गराउँदा आफूले लगेको शब्द सूची र बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १ का शब्दहरूको पनि शुद्ध उच्चारण गराउनुहोस् । जस्तै :

कठिन शब्द

उच्चारण

श्रमशील	/सम्. सिल्/	सिंचाइ	/सिं. चाइ/
निश्चल	/निस्. चल्/	रडगीन	/रड्. गिन्/

शब्दभण्डार

- (अ) विद्यार्थीलाई फर्क आफैनै देश कविता मनमनै पठन गर्न निर्देशित गरी आफूलाई नयाँ लागेका शब्द सिसाकलमले रेखाङ्कन गर्न लगाउनुहोस् । ती शब्दलाई शिक्षकले शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् ।
- (आ) टिपोट गरेका शब्दका अर्थ समूह समूहमा विद्यार्थीलाई खोज्न लगाउनुहोस् र उनीहरूलाई नै भन्न प्रोत्साहित गर्नुहोस् । अन्त्यमा आफूले लगेको शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी अर्थ स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

शब्दार्थ

श्रमशील : श्रम गर्ने सिल स्वभाव भएको, मिहिनेती

फराकिलो : फलिएको, फिँजिएको, चौडाइ धेरै भएको, विस्तृत

सिंचाइ : कुलो नहर आदिद्वारा जमिन सिँच्ने काम वा ढङ्ग

- (इ) विद्यार्थीलाई पाठमा प्रयुक्त रेखाङ्कन गरिएका नयाँ शब्द तथा पाठको शब्दार्थ खण्डमा दिइएका शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्य निर्माण गर्न लगाई मौखिक रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ई) विद्यार्थीलाई आफूले लगेको वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यपत्तीका सहायताले सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न सहयोग गर्नुहोस् र अन्त्यमा उपयुक्त पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

नमुना वाक्य

उर्वर : काठमाडौं उपत्यकाको जमिन खेतीका लागि उर्वर मानिन्छ ।

आरोही : जुनको ताबेइ सगरमाथा आरोहण गर्ने पहिलो महिला आरोही हुन् ।

अभियान : हामी सबै देश निर्माणको अभियानमा लागौँ ।

युगान्तकारी : नेपालको युगान्तकारी परिवर्तनका लागि सहिदको विशिष्ट योगदान छ ।

कविताको ढाँचा र संरचना पहिचान

- (अ) विद्यार्थीलाई गद्य कविताको ढाँचाका सम्बन्धमा छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई गद्य कविताको अंश प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

(पहाडको शिर, छाती र पाउले सजिएको छ
कोन्ज्योसोमको शिर, विविध रुख, बुटा र जडीबुटीको वैशरासि सजाएर
बेहुली भैं सोह शृङ्गारले सुसज्जित छ
बेहुली भैं चञ्चल, भावुक अनि लज्जित छ.....

(इ) विद्यार्थीसँग छलफल गरी गद्य कविताका विशेषता स्पष्ट पार्नुहोस् :

गद्य कविताको संरचना तथा विशेषता :

- गद्य कविताको निश्चित लय नहुने
- गद्य कविताको निश्चित श्लोक नहुने
- गद्य कवितामा विम्ब र प्रतीकको प्रयोग गरिने
- गद्य कवितामा अनुप्रासयुक्त शब्दको प्रयोग गर्न सकिने
- गद्य कविता भावना प्रधान हुने
- गद्य कविता अन्तर सङ्गीतात्मक हुने

३. मूल्यांकन

(क) कविताको पहिलो श्लोक लयबद्ध वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दको अर्थ भन्न लगाई अर्थ खुले गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

उर्वर, निश्चल, अदम्प, अभियान, श्रमशील

(ग) गद्य कविताको संरचना भन्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> • शब्दभण्डार (शब्दार्थ तथा लघुतावाची शब्द) • अनुच्छेद लेखन	<ul style="list-style-type: none"> • नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न • दिइएका शब्द प्रयोग गरी अनुच्छेद लेखन • कविताको अंशलाई सफा र शुद्धसँग श्रुति लेखन गर्न	<ul style="list-style-type: none"> • पाठ्य कविताको श्रव्यदृश्य सामग्री • शब्दपत्ती, शब्दार्थपत्ती, वाक्यपत्ती • अनुच्छेद

<ul style="list-style-type: none"> ● श्रुति लेखन ● बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> ● पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● श्लोकपत्ती ● प्रश्नोत्तरको नमुना
--	--	---

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै लेख/रचना भन्न लगाई पढाइप्रति ध्यान केन्द्रित गराउनुहोस्।

(आ) विद्यार्थीलाई पाठ्य कविताको कुनै अंश लयबद्ध वाचन गर्न लगाई आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस्।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ का आधारमा शब्द र अर्थविच जोडा मिलाउन लगाउनुहोस्।

(आ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य गर्दै गर्दा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस्।

(इ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपछि छलफल गरी शब्दार्थ बोध गराउनुहोस्।

(ई) विद्यार्थीलाई लघुतावाची शब्द प्रयोग गरिएको अनुच्छेद स्लाइडका माध्यमबाट प्रस्तुत गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई उक्त अनुच्छेदबाट लघुतावाची शब्द शब्दको सूची बनाउन लगाउनुहोस्।

(उ) विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ का आधारमा अनुच्छेद पढी लघुतावाची शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस्।

(ऊ) विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ३ का आधारमा वाक्य रचना गर्न लगाउनुहोस्। कक्षाकार्य पूरा भएपछि साथी साथीविच कापी साटेर परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको कार्य अवलोकन गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस्।

अनुच्छेद लेखन

(ऋ) विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा अनुच्छेद लेख्न सिकाउनुहोस्। यस क्रममा विद्यार्थीको पूर्वज्ञानलाई समेत जोडेर वाक्य वाक्यविचको अन्तरसम्बन्ध ख्याल गर्दै प्रश्नमा दिइएको शब्द प्रयोग गर्न सिकाउनुहोस्।

(ए) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपछि कापी परीक्षण गरी नमुना अनुच्छेदसहित आवश्यक सुझाव दिनुहोस्।

श्रुतिलेखन

(अ) विद्यार्थीलाई श्रुतिलेखनको अवधारणा र श्रुतिलेखन गर्ने तरिका (अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको दिने, शब्द शब्दविचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि) सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्। शिक्षकले कविताको चौथो श्लोक वाचन गरी श्रुतिलेखन अभ्यास गराउनुहोस्।

(आ) श्रुतिलेखनपश्चात् साथी साथीविचमा कापी साटासाट गर्न लगाई साथी साथीबाटै परीक्षण गराउनुहोस् । शिक्षकले त्यसका लागि आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

(इ) श्रुतिलेखनका क्रममा सफा, स्पष्ट, सबैभन्दा थोरै त्रुटि गर्ने र राम्रा अक्षरमा लेख्ने एक जना विद्यार्थीलाई ताली बजाएर हौसला दिन लगाउनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) प्रश्नोत्तर गराउनुभन्दा पहिले विद्यार्थीलाई पूरै कविता पढन लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको ख्यास ३ का आधारमा पालैपालो प्रश्न सोध्नहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले प्रश्नको उत्तर भन्न नसकेमा अन्य विद्यार्थीलाई अवसर दिनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) शब्द र अर्थविच जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् :

काँक्रो	थाली
नुन	चिरा
पानी	चिम्टी
थाल	अम्खोरी

(ख) दिइएका शब्द प्रयोग गरी अनुच्छेद लेख्न लगाउनुहोस् :

पसिना, स्वदेश, विदेश, युवा, इतिहास

(ग) पाठ्य कविताको अन्तिम अंश श्रुतिलेखन गराउनुहोस् ।

(घ) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

(अ) हाम्रा पैताला के बोकेर हिँडेका छन् ?

(आ) हामीले बाँकी युगलाई कस्तो बनाउनुपर्छ ?

(इ) देशको सपनालाई कसरी रङ्गयाउन सकिन्छ ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकताअनुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सन्दर्भ बोध मूलभाव सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका आधारमा सन्दर्भ बोध गरी सुनाउन पाठ्य कविताका आधारमा मूलभाव बताउन र लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोक पत्ती मूलभाव लेखनको नमुना सार लेखनको लागि

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) समावेशी ढड्गले कक्षाका कुनै दुई जना विद्यार्थीलाई यस कविताको बारेमा जानेको बुझेको कुरा बोल्न लगाउनुहोस् र त्यसपछि आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सन्दर्भ बोध

(अ) मूल पाठको चित्र प्रदर्शन गर्दै प्रश्न सोधेर कविताको विषयवस्तुगत सन्दर्भलाई उठान गर्नुहोस् ।

(आ) कविताको विषयवस्तुसम्बन्धी सन्दर्भगत प्रश्न प्रदर्शन गर्नुहोस् र तत् प्रश्नमा केन्द्रित रहेर विद्यार्थीलाई समूहगत रूपमा छलफल गराउनुहोस् ।

(इ) छलफलपश्चात् सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित सन्दर्भ बोधको निष्कर्ष प्रस्तुत गर्नुहोस् । जस्तै :

केही व्यक्ति स्वदेशमा रोजगारीको अवसर नभएको गुनासो गर्छन् । केही व्यक्तिलाई जागिर खानु मात्र रोजगारी हो भन्ने भ्रम छ । वास्तवमा कृषि, पर्यटन, उच्योग, व्यापार, हस्तकला, मूर्तिकला जस्ता विविध क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर छ । आफ्ना खेतबारी बाँझो राखेर विदेशी भूमिमा काम गर्नुको सट्टा स्वदेशमै पसिना बगाउनु बुद्धिमानी हुन्छ । हामीले स्वदेशमा काम गरे मात्र मुलुक समृद्ध बन्छ ।

मूलभाव लेखन

(अ) सर्वप्रथम शिक्षकले उक्त कविता विद्यार्थीलाई लय हालेर पढ्न निर्देश गर्नुहोस् । त्यसपश्चात् कविताको हरेक हरफको भावार्थ ठम्याउन विद्यार्थीलाई प्रोत्साहित गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले तयार पारी ल्याएका भावार्थ खुल्ने खालका प्रश्न प्रदर्शन गर्दै सोधिएका प्रश्नको उत्तरका आधारमा विद्यार्थीलाई भावार्थ पहिल्याउन लगाउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले उत्तरका रूपमा सन्देश आउने गरी प्रश्न निर्माण गरी स्लाइडमा प्रस्तुत गर्नुहोस् । जस्तै :

नमुना प्रश्न

- पुर्खाको इतिहासले नेपालीलाई कसरी चिनाउँछ ?
- हाम्रो देश बनाउने अभियानमा कसरी अगाडि बढ्नुपर्छ ?
- हामीले परदेशमा हरियो पासपोर्ट छोडेर किन स्वदेश फर्किन आवश्यक छ ?
- हामीले यसै युगको गीत किन लेखुपर्छ ?
- हाम्रो पिँढी केका लागि बाँच्नुपर्छ ?

(ई) उपर्युक्त प्रश्नको उत्तर पहिचान गरी तिनलाई समायोजन गरेर विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको प्रश्न दमा आधारित भई 'फर्क आफै देश' कविताको मूल सन्देश लेख्न लगाउनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले तोकिएको कार्य सकेपछि समग्र कविताको भाव बताउन लगाउनुहोस् र आफूले लगेको भावार्थको नमुनालाई प्रदर्शन गर्दै आवश्यक सहजीकरण र पृष्ठपोषण दिनुहोस् । जस्तै :

भावार्थको नमुना

'फर्क आफै देश' कविता कवि विक्रम पवन परियारद्वारा लेखिएको कविता हो । प्रस्तुत कविता विदेशिएका युवाहरूलाई राष्ट्र निर्माणमा सरिक हुनका लागि आहवान गरेर लेखिएको कविता हो । आफ्नो पुर्खाको इतिहास र गौरवलाई विर्सिएर देश बनाउने अभियानलाई अधुरै छोडी विदेसिदा यहाँका घर, आँगन, बस्ती, पाखा, बारी उजाड बनेका छन् । युवाहरूको जोश, जाँगर र उर्जाशील समयलाई आफै श्रम र पसिनाले राष्ट्र निर्माणमा लगाउनुपर्छ । नेपाली हामी नेपाल मै बसेनौं भने नेपाल र नेपालीको अस्तित्व मै सङ्कट आउने निश्चित छ भन्दै कविले तमाम विदेशिएका युवालाई स्वदेश मै फर्किएर राष्ट्र निर्माणमा होमिन आग्रह गरेका छन् । युवाहरूले स्वदेशमै बसेर आफ्नो श्रम र पसिना यहीं माटामा बगाए मात्र यहाँका गाउँ, बस्ती उज्याला हुन्छन् । युवा भनेको देशका खम्बा हुन् जसले युगलाई बदल्न सक्छन् । देशको निर्माणमा लागेर देशको विकासलाई उचाइमा पुऱ्याउन सक्छन् । यो देशका युवाहरू भनेका वर्तमानका पिँढी हुन् जसले हिजोका पिँढीका आदर्श र गौरवशाली मूल्यहरूलाई व्यवहारमा अनुकरण गरी भावी पिँढीलाई हस्तान्तरण गर्ने दायित्व बोध गर्नुपर्छ । यो देशका युवाहरूले पुर्खाका इतिहासका गौरवपूर्ण मूल्यहरूलाई आत्मसात् गर्दै त्यसको निरन्तरतामा जोड दिनुपर्छ र भावी पुस्तालाई उन्नत र सुन्दर नेपालको इतिहास पढ्ने अवसर सिर्जना गरिदिनुपर्छ भन्ने भाव कवितामा व्यक्त भएको छ ।

सार लेखन

(अ) कविताको सार लेखनका लागि विद्यार्थीको पूर्व ज्ञानलाई समेत जोडेर छलफल गरी बुँदा प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

- हिमाल, बुद्ध र वीर गोखार्ली नेपाललाई विश्वमा चिनाउने माध्यम भएका
- नेपालीहरू स्वाभिमानी र श्रमशील हुनु आवश्यक रहेको
- नेपालीहरूले अब आफै माटामा पौरख गर्नुपर्ने
- नेपालीहरूले अदम्य साहस बोकेर देश बनाउने अभियानमा लाग्नुपर्ने
- रोजगारीका लागि विदेश जानुपर्ने अवस्थालाई अन्त्य गर्नुपर्ने

- (आ) विद्यार्थीलाई माथि उल्लेख गरिएको ढाँचामा पूरै कविताको भाव समेटिने गरी बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीलाई ‘फर्क आफै देश’ कविताको सार लेख्न लगाउनुहोस् ।
- (ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) ‘फर्क आफै देश’ कविताको विषयवस्तुसम्बन्धी सन्दर्भ भन्न लगाउनुहोस् ।
- (ख) ‘फर्क आफै देश’ मूल सन्देश भन्न लगाउनुहोस् ।
- (ग) ‘फर्क आफै देश’ कविताको विषयवस्तुलाई सारमा भन्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> भाषाशैली पहिचान गद्यमा रूपान्तरण बोध प्रश्नोत्तर बुँदा टिपोट र सारांश लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> सन्दर्भ सामग्रीबाट गद्य कविता सुनी भाषाशैली पहिचान गर्न कविताका पड्कितलाई गद्यमा रूपान्तरण गर्न अनुच्छेदका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न निर्धारित अनुच्छेदबाट मुख्य मुख्य बुँदा टिपोट गरी सारांश लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्रव्य सामग्री गद्यमा रूपान्तरणको नमुना प्रश्नसूची, उत्तरको नमुना बुँदा टिपोटको नमुना सारांश लेखनको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) विद्यार्थीलाई गत दिनको कक्षाकार्यमा गरेका पाठ्यवस्तुका शीर्षकहरू मात्र भन्न लगाई आजको पाठ्यवस्तु प्रस्तु पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

भाषाशैली पहिचान

(आ) शिक्षकले केही सान्दर्भिक छोटा गद्य र पद्य कविताको लयबद्ध वाचन गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् । पद्य कवितामा निश्चित मात्रा, गण अनुसारको गति, यति, लय हुने र गद्य कवितामा वर्ण, शब्द, पद, पदावलीको आवृत्तिले सिर्जना गर्ने लयको भिन्नता देखाई पद्य शैली र गद्य शैलीको धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

पद्य कविताको नमुना

कस्लाइ हो शत्रु भनेर जान्नु ?

आफ्ना दसै इन्द्रिय शत्रु मान्नू ।

कस्लाइ खूब् मित्र भनेर मान्नू ?

जीत्या तिनै इन्द्रिय मित्र मान्नु ।

दरिद्र नाऊँ नरमा छ, कस्को ?

विशाल तृष्णा घरमा छ, जस्को ।

कुन् हो धनी सब् नरले कह्याको

सन्तोषले जो छ खुसी रह्याको ।

भानुभक्त आचार्य

(आ) पद्य कविताको प्रस्तुतिपश्चात् विद्यार्थीलाई मात्रा, गण र छन्दको सामान्य परिचय गराई पद्य कवितमा अनुप्रासको भूमिका बताउनुहोस् ।

गद्य कविताको नमुना

समयको एउटा लामो भरीपछि

बल्ल धाम उदाएको छ

बिहान भएको छ, अब हामीले यात्रा सुरु गर्नुपर्छ

पानी थामिएको छ, अब हामीले हाम्रो आरोहणको थालनी गर्नुपर्छ

आस्थाको टुकी बाल्नुपर्छ, अब हामीले उज्यालो छर्नुपर्छ

मौसम वसन्तको छ, अब हामीले गीत गुन्जाउनुपर्छ

फक्रेका छन् गुराँसहरू, अब हामीले मालाहरू उन्नुपर्छ ।

दुबसु क्षत्री

(इ) विद्यार्थीलाई गद्य कविताको प्रस्तुतिपश्चात् विम्ब, प्रतीक आदिको सामान्य जानकारी गराउँदै वाचनशैलीसम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

गद्यमा रूपान्तरण

(अ) शिक्षकले सबभन्दा पहिले आफूले पूर्व तयारी गरेर लगेको नमुना गद्य रूपान्तरण प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीसँगको छलफलका क्रममा कवितालाई गद्यमा रूपान्तरण गर्ने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् ।

गद्य रूपान्तरण

पहिलो श्लोक

मेरो स्वाभिमान हिमाल जस्तै छ । मेरो विचार बुद्धको जस्तै छ । म एक वीर गोखाली हुँ । म स्वाभिमानी र श्रमशील नेपाली हुँ ।

दोस्रो श्लोक

मैले मेरो पैतालामा अदम्य साहस बोकेर हिँडेको छु । मेरो छाती तराईको फाट जस्तै फराकिलो छ । म आफ्नो माटाको रड निधारभरि टाँसेर देश बनाउने अभियानमा पाइला चाल्छु ।

बोध प्रश्नोत्तर

- (अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ मा दिइएको अनुच्छेद प्रदर्शन गर्नुहोस् र मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् ।
- (आ) निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट बोधात्मक प्रश्न सोधी विद्यार्थीलाई उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर भन्न नसके आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । यसका लागि प्रश्नसूचीको प्रयोग गर्नुहोस् जस्तै :

- (क) घाटुनाच केमा आधारित हुन्छ ?
(ख) घाटुनाचका नायक र नायिका को को हुन् ?
(ग) राजको स्वभाव कस्तो थियो ?
(घ) रानी यम्फावर्ती किन डाँको छोडेर रुन्धन् ?

(उ) उपर्युक्त प्रश्नका आधारमा विद्यार्थीलाई सामूहिक वा व्यक्तिगत रूपमा उत्तर भन्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

- (ऊ) विद्यार्थीबाट आएका उत्तरलाई ध्यान दिँदै शिक्षकले तयार गरी त्याएका उत्तरसूची प्रदर्शन गरी बोधात्मक उत्तर दिँदा ध्यान दिनुपर्ने पक्षका बारेमा छलफल गराउनुहोस् । प्रश्नको पूर्ण संरचनासहितको लिखित उत्तर दिन अभ्यास गराउनुहोस् । (पूर्ण संरचनाको उत्तर भन्नाले : प्रश्न र उत्तरको सोभो सम्बन्ध भएको उत्तर भन्ने बुझनुपर्छ । यस्ता उत्तरमा कर्ता, कर्म र क्रियापदको व्याकरणिक संरचना रहेको राम्रो मानिन्छ ।), जस्तै :

- (क) घाटुनाच केमा आधारित हुन्छ ?

उत्तर : घाटुनाच लोकगाथामा आधारित हुन्छ ।

बुँदाटिपोट र सारांश लेखन

- (अ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १० मा आधारित भएर निर्दिष्ट अनुच्छेद मौन पठन गरी त्यस अनुच्छेदका मुख्य मुख्य विषयवस्तुलाई समेटी चारओटा बुँदा टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई बुँदा टिपोट गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्षबारे जानकारी गराउनुहोस् ।

बुँदा टिपोट गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्ष

- दिइएको पाठ/अनुच्छेद स्पष्ट हुने गरी पढ्ने
- महत्त्वपूर्ण शब्द/शब्दावलीलाई रेखाइकन गर्ने
- शब्द नदोहोन्याउने, मुख्य मुख्य बुँदा टिप्पे
- टिपिएका बुँदालाई संशोधन र परिमार्जन गर्ने
- निर्देशित सझावामा बुँदालाई अन्तिम रूप दिने
- अपूर्ण वाक्यहरूको प्रयोग गर्ने तथा असमापिका क्रियापदको प्रयोग गर्ने
- आवश्यकता हेरी शीर्षक दिने

(आ) उपर्युक्त निर्देशनका आधारमा विद्यार्थीलाई एकपछि अर्को चरणमा क्रमशः गई कार्य गर्न प्रेरित गर्नुहोस् र आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीबाट बुँदा टिपोटको कार्य सकिएपछि शिक्षकले तयार पारी त्याएको नमुना बुँदा टिपोटलाई प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीका बुँदालाई समेत यस तालिकासँग तुलना गरी विद्यार्थीका राम्रा कार्यप्रति उत्प्रेरित गर्दै सुधार गर्नुपर्ने स्थानमा आवश्यक सुधार गर्न प्रेरित गरी बुँदा टिपोट गर्ने तरिकाको स्पष्ट धारणा दिनुहोस् ।

(ई) तयारी बुँदालाई जोडेर मूल अनुच्छेदको एक तृतीयांशमा सारांश लेख्न प्रेरित गरी शिक्षकले मौखिक रूपमै सारांश भनी त्यसै अनुरूप लिपिबद्ध गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीका कार्य हेरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले तयार गरेको सारांशलाई नमुनाको रूपमा केही विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् र पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(ऊ) शिक्षकले तयार गरी त्याएको नमुना सारांश प्रस्तुत गर्दै विद्यार्थीका सारांश तुलना गर्न लगाई आवश्यक सल्लाह प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएको कवितांशको भाषाशैलीबारे भन्न लगाउनुहोस् :

दरिद्र नाऊँ नरमा छ कस्को ?

विशाल तृष्णा घरमा छ जस्को ।

कुन् हो धनी सब् नरले कह्याको

सन्तोषले जो छ खुसी रह्याको ।

(ख) पाठ्य कविताको पहिलो अंशलाई गद्यमा लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ग) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ मा दिइएको अनुच्छेदका आधारमा दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) राजाको स्वभाव कस्तो थियो ?

(आ) सती जानुअगि रानी यम्फावतीले के गरिन् ?

(घ) बढीमा ७५ शब्दसम्मको सान्दर्भिक अनुच्छेद दिई सारांश लेख्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन व्याख्या लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका आधारमा प्रश्नका सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न निर्दिष्ट श्लोकको व्याख्या गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नसूची, नमुना उत्तर श्लोकपत्री व्याख्याका लागि मुख्य मुख्य बुँदा सूची व्याख्या लेखनको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई फर्क आफैनै देश कविताको सन्देश पुनरावृत्ति गराउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुबारे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनका बारेमा छलफल गर्न लगाई छलफलको निष्कर्ष सुनाउने अवसर दिनुहोस् । सङ्क्षिप्त उत्तर सटिक, खाँदिलो हुनुका साथै पाँच, छ वाक्यको संरचनामा हुनुपर्ने विषय जानकारी दिनुहोस् ।

(आ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ मा दिइएका प्रश्न प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा समूह बनाउनुहोस् । समूहका लागि चिट्ठाका माध्यमबाट प्रश्न छनोटको अवसर दिनुहोस् । ती प्रश्नका उत्तरका बारेमा समूहमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(क) हामी कस्तो अभियानमा हिँडनुपर्छ ?

(ख) कुन अवस्थामा कविका आँखामा हिमाल हाँस्छ ?

(ग) हामीले किन यो युगको गीत लेख्नुपर्छ ?

(घ) अवको युगलाई कसरी उर्वर बनाउनुपर्छ ?

- (इ) छलफलपश्चात् प्रत्येक समूहलाई आआफ्नो समूहलाई परेको प्रश्नको उत्तर आउने खालका बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् र संक्षिप्त उत्तरको एउटा नमुना शिक्षकले प्रदर्शन गरी सोहीअनुसार उत्तर लेख्न विद्यार्थीलाई प्रे

कुन अवस्थामा कविका आँखामा हिमाल हाँस्छ ?
उत्तर : परदेशमा भएका युवा आफैनै देश फर्कनुपर्छ । देशमा भएका युवा पनि रोजीरोटीका लागि विदेश जानु हुँदैन । आफैनै गाउँघरमा गएर चर्किएका घरका भित्ता माटाले टालेर सुन्दर बनाउनु पर्छ । आफैनै पाखा पखेरामा पसिना बगाएर सुन फलाउनु पर्छ । जसरी ढकमक्क रातो गुराँस फुलेर पहाडलाई सुन्दर बनाउँछ त्यसरी नै हामीले पहाडका ती गराहरूमा पसिना बगाएर उब्जनी गरेर आत्मनिर्भर हुन सके मात्र कविका आँखामा हिमाल हाँस्छ ।

स् । जस्तै :

- (ई) बुँदाका बारेमा विद्यार्थी समूहमा छलफल गराउनुहोस् र उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर लेख्न गर्दा आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (उ) विद्यार्थीले तयार पारेका उत्तर पढेर सबैलाई सुनाउन लगाउनुहोस् । उत्तरको ढाँचा, विषयवस्तु र थपघट गर्नुपर्ने कुनै कुरा छन् भने भन्ने अवसर अन्य समूहका एक एक जनालाई दिनुहोस् ।
- (ऊ) यसै नमुनामा आधारित भएर बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ पनि गराउनुहोस् र शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण र पृष्ठपोषप्रदान गर्नुहोस् ।

व्याख्या लेखन

- (अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ मा आधारित भएर 'हामी हाम्रो पिँढीका लागि देश भएर बाँचौ' जस्ता व्याख्येय पझक्तिका बारेमा विद्यार्थीलाई छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।
- (आ) शिक्षकले व्याख्या गर्दा आदि, मध्य र अन्त्य भागमा लेख्नुपर्ने विषयका बारेमा छलफल गरी व्याख्या लेख्न लगाउनुहोस् र यस क्रममा आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।
- (इ) सम्बद्ध कवितांशमा केन्द्रित रही आशय बढाउनका लागि उक्त अंशले भन्न खोजेको कुरा, पुष्टि गर्ने आधारलगायत त्यससम्बन्धी बुँदाहरू बनाउन लगाउनुहोस् । आवश्यकतानुसार सान्दर्भिक बुँदा टिपिएको नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

- ‘फर्क आफ्नै देश’ कविता विदेशिएका तमाम नेपाली युवालाई स्वदेश फर्किएर देशको विकासमा लाग्न कविले आह्वान गरेका
- उर्जाशील युवा जोश र अदम्य साहसलाई राष्ट्र निर्माणमा लगाउनुपर्छ भन्ने सन्देश
- हामी स्वाभिमानी र श्रमशील नेपालीको पहिचानले विश्वमा चिनिएका नेपाली
- हराभरा र प्राकृतिक विविधताले भरिएको यो देशलाई छाडेर अर्काको देशमा जानु नहुने सन्देश
- हामी विदेसिंदा यहाँका घरगाउँ बस्ती उजाड बनेका
- हाम्रा खेतबारी सुख्खा बनेका
- देशमा वसेर आफ्नो पसिनाले यो माटालाई भिजाउन सके मात्र हाम्रो देशको विकास हुन सक्ने
- नेपाल र नेपालीका सपनालाई साकार पार्ने दायित्व हामी युवाकै काँधमा रहेको
- यो देशमा विकासको लहर हामी युवाले नै ल्याउनुपर्ने
- यस्तो उर्जाशील मुठ्ठीले स्वदेशमै कर्म गच्छौ भने देशको मुहार फेरिन सक्ने
- हाम्रो पिँढीलाई अर्काको देशमा गएर हैन स्वदेश मै वसेर देशका लागि बाँच्नुपर्छ भन्ने आशय उक्त हरफले व्यक्त गरेको

(ई) विद्यार्थीलाई बुँदामा आधारित भएर व्याख्या लेख्न लगाउनुहोस् र अन्तिममा आफूले तयार पारेको व्याख्या प्रदर्शन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आफूले तयार पारेको व्याख्या र नमुना व्याख्याविच तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

व्याख्याको नमुना

हामी हाम्रो पिँढीका लागि देश भएर बाँचौँ ।

‘फर्क आफ्नै देश’ कविता विदेशिएका तमाम नेपाली युवालाई स्वदेश फर्किएर देशको विकासमा लाग्न कविले आह्वान गरेका छन् । उर्जाशील युवा जोश र अदम्य साहसलाई राष्ट्र निर्माणमा लगाउनुपर्छ भन्ने सन्दर्भमा प्रस्तुत हरफले अभिव्यक्त गरेको छ । हामी स्वाभिमानी र श्रमशील नेपालीहरूको पहिचानले विश्वमा चिनिएका नेपाली आफ्ना यस्तो हराभरा र प्राकृतिक विविधताले भरिएको देशलाई छाडेर अर्काको देशमा जानुहुनैन । हामी विदेसिंदा यहाँका घरगाउँ बस्तीहरू उजाड बनेका छन् । हाम्रा खेतबारीहरू सुख्खा बनेका छन् । देशमा वसेर आफ्नो पसिनाले यो माटालाई भिजाउन सके मात्र हाम्रो देशको विकास हुन सक्छ । आजका हामी युवा भनेका देशका खम्बा हाँै । नेपाल र नेपालीका सपनाहरूलाई साकार पार्ने दायित्व हामी युवा कै काँधमा रहेको छ ।

अतः यो देश विकासको लहर हामी युवाले नै ल्याउनुपर्छ । यस्तो उर्जाशील मुठ्ठीहरूले स्वदेशमै कर्म गच्छौ भने देशको मुहार फेरिन सक्छ । त्यसले हाम्रो पिँढीलाई अर्काको देशमा गएर हैन स्वदेश मै वसेर देशका लागि बाँच्नुपर्छ भन्ने आशय उक्त हरफले व्यक्त गरेको छ ।

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएका प्रश्नको संक्षिप्त उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) अबको युगलाई कसरी उर्वर बनाउनुपर्छ ?

(आ) हामी कस्तो अभियानमा हिँड्नुपर्छ ?

(ख) दिइएको अंशलाई व्याख्या लेख्न लगाउनुहोस् :

आऊ परिवर्तनको एउटा युगान्तकारी नक्सा कोरौँ ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तर लेखन भाषिक प्रकार्य (प्रशंसा)	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेख्न विषयवस्तुमा केन्द्रित भई प्रशंसासम्बन्धी प्रस्तुति दिन	<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तरको ढाँचा समीक्षात्मक उत्तरको नमुना प्रशंसासँग सम्बन्धित भाषिक प्रकार्यको नमुना / श्रव्य / श्रव्यदृश्य सामग्री

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै रोचक प्रस्तुति गरेर ध्यानाकर्षण गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई पनि उनीहरूका प्रस्तुति सुनाउने अवसर दिनुहोस् । त्यसपछि आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

(अ) समीक्षात्मक उत्तर लेखन ढाँचा तथा संरचनाबारे छलफल गर्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर समेट्ने खालका बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग र पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले तयार पारेका बुँदाहरू प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । तिनै बुँदालाई समेटेर समीक्षात्मक उत्तर लेख्न सिकाउनुहोस् । शिक्षकले तयार पारेको नमुना बुँदा प्रस्तुत गर्नुहोस् र समेटिनुपर्ने विषयवस्तुका बारेमा थप छलफल गराउनुहोस् ।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन ढाँचा तथा संरचना

समीक्षात्मक उत्तर लेख्ना प्रश्नको विषयवस्तुमा आधारित भएर आफूले तयार पारेका बुँदाहरूलाई आदि,

मध्य र अन्त्य भागका लागि विभाजन गर्नुहोस् जस्तै :

आदि भाग : परिचय खण्ड

प्रश्नको पाठगत सन्दर्भ उल्लेख गर्दै प्रश्नको मूल विषयवस्तुमा प्रवेश गर्नुहोस् र त्यसलाई एक अनुच्छेदमा लेख्नुहोस् ।

मध्य भाग

प्रश्नको मूल विषयवस्तुमा केन्द्रित भई तर्कपूर्ण रूपमा विषयको विश्लेषण गर्दै मुख्य भावको चर्चा गर्नुहोस् ।

अन्तिम भाग

माथिको विश्लेषणलाई निष्कर्षका रूपमा एक अनुच्छेदमा टुडरयाउनुहोस् ।

(इ) माथिको ढाँचा तथा पूर्व ज्ञानमा आधारित भएर विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ का आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपछि विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गर्न लगाई आफूले तयार गरी त्याएको नमुनासहित आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य (प्रशंसा)

(अ) शिक्षकले बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ स्लाइड वा चार्टमार्फत प्रदर्शन गर्नुहोस् । प्रदर्शित सामग्री मनमनै पढ्न अभिप्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई प्रशंसामा आधारित भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गराउनुहोस् । चार्ट वा स्लाइडमा प्रदर्शन गरिएको सामग्रीको भाषाशैली, सन्दर्भ, परिवेशका बारेमा समूहको धारणा बनाउन उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(इ) शिक्षकले प्रशंसाका विषयवस्तुमा केन्द्रित रही भाषिक प्रकार्यको थप नमुना प्रस्तुत गर्नुहोस् र हाउभाउसहित अभिव्यक्तिको अवसर दिनुहोस् । जस्तै :

नमुना

विद्यालयमा कविता महोत्सवको आयोजना गरिएको थियो । त्यहाँ विद्यार्थीलाई आफैले कविता लेखी वाचन गर्नुपर्ने थियो । राहुलले उत्कृष्ट कविता वाचन गरे । सबैले उनको प्रतिभाको सराहना गरे । राहुलले भविष्यमा कवि बन्ने सपना देखेका छन् । उनलाई प्रथम पुरस्कार प्रदान गरियो । गुरुहरूले पनि राहुललाई प्रशंसा गर्दै बधाई दिनुभयो ।

(ई) प्रस्तुत गरिएको प्रकार्यका आधारमा त्यसमा रहेका सन्दर्भ, सहभागीको भूमिका, दोहोरो सञ्चार, भाषाशैली, शब्दभण्डार आदिको प्रयोगबाटे पहिचानात्मक छलफल गराउनुहोस् ।

(उ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ मा दिइएको सन्दर्भ बुझेर आफ्ना विचार व्यक्त गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । हरेक विद्यार्थीलाई अभिनयसहित प्रशंसा गर्ने क्रियाकलाप गर्न लगाउनुहोस् ।

(ऊ) अन्तिममा आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) फर्क आफैनै देश कविताको मूल विचारमाथि समीक्षा गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) खेलकुद दिवसका अवसरमा आयोजित प्रतियोगितामा प्रथम भएकी आफ्नी बहिनीले खेलमा प्रदर्शन गरेको उच्च खेल कौशलको प्रशंसाको कल्पना गरी कक्षामा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> भाषिक संरचना (कारक र विभक्ति) क्ष र छ को पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)	<ul style="list-style-type: none"> कारक र विभक्ति पहिचान गर्न र तिनको नाम लेख्न निर्दिष्ट विभक्ति चिह्न प्रयोग गरी वाक्य निर्माण गर्न विभिन्न कारक र विभक्ति प्रयोग भएका वाक्य पहिचान गर्न क्ष र छ वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्न क्ष र छ वर्ण प्रयोग भएका शब्दको शुद्ध रूप पहिचान गर्न पाठबाट क्ष र छ वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गरी तिनलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न शारीरिक रूपमा कमजोर व्यक्तिलाई देखदा उत्पन्न विचार वर्णन गर्न	<ul style="list-style-type: none"> कारक र विभक्ति सङ्केत भएको तालिका क्ष र छ को प्रयोग भएका शब्दसूची तथा वाक्यसूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) रोचक क्रियाकलापबाट कक्षाको सुरुआत गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे सामान्य छलफल गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

भाषिक संरचना (कारक र विभक्ति)

(अ) विद्यार्थीलाई सात समूहमा विभाजन गरी प्रत्येक समूहलाई क्रमशः कर्ता/प्रथमा, कर्म/द्वितीया, करण/तृतीया, सम्प्रदान/चतुर्थी, अपादान/पञ्चमी, पष्ठी र अधिकरण/सप्तमी भनी नामकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले तयार गरी ल्याएको कारक र विभक्तिको तालिका प्रस्तुत गरी त्यसलाई ध्यानपूर्वक पढ्न लगाउनुहोस् ।

जस्तै :

क्र.सं.	कारक	अर्थ वा कार्य	विभक्ति	विभक्ति चिह्न
१.	कर्ता	काम गर्ने वाला	प्रथमा	ले/बाट/द्वारा
२.	कर्म	गरिने कार्य/फल भोग्ने	द्वितीया	लाई
३.	करण	साधन	तृतीया	ले/बाट/द्वारा
४.	सम्प्रदान	दान/प्रदान	चतुर्थी	लाई/लागि/निम्नि
५.	अपादान	छुटिने विन्दु	पञ्चमी	देखि/बाट
६.	-	-	षष्ठी	को/का/की, रो/रा/री, नो/ना/नी
७.	अधिकरण	आधार/रहने स्थान	सप्तमी	मा

(इ) निर्माण गरिएका सातआै समूहसँग त्यस तालिकाका सातओै कारक र विभक्तिलाई सामान्यीकरण गर्नुहोस् र प्रत्येक कारक र विभक्तिले गर्ने कामलाई ती समूहसँग सामान्यीकरण गरी अब प्रत्येक समूहको काम बताउनुहोस्, जस्तै :

समूह १

काम गर्ने कर्ता (ले, बाट)

समूह २

कामको असर भोग्ने कर्म (लाई) आदि ।

(ई) प्रत्येक समूहलाई आफ्नो समूहमा परेका विभक्ति प्रयोग गरी एक एक शब्द भन्न निर्देश गर्नुहोस् । विद्यार्थीले भनेका शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न निर्देश गर्नुहोस् । ती वाक्य भन्न लगाई शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् साथै शिक्षकले तयार गरी ल्याएको कारक र विभक्तियुक्त तालिका प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले तयार गरेका वाक्य कारक र विभक्तिअनुकूल भए नभएको तुलनात्मक अध्ययन गर्न लगाई आवश्यक संशोधन गर्नुहोस् र कारक र विभक्तिको काम र अर्थ स्पष्ट पारिदिनुहोस् । यस क्रममा कर्ता र कर्म कारकमा विभक्ति नहुन पनि सक्ने र षष्ठी विभक्तिको कारक नहुने विषय पनि स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ज) भाषिक संरचना खण्डको अभ्यास २ मा आधारित भई वाक्यमा प्रयुक्त कारक पहिचान गराउनुहोस् ।

(क्र) भाषिक संरचना खण्डको अभ्यास ३ मा आधारित भई निर्दिष्ट शब्दका विभक्तिको नाम लेख्न लगाउनहोस् ।

(ए) भाषिक संरचना खण्डको अभ्यास ४ मा आधारित भई निर्दिष्ट विभक्ति चिह्नलाई वाक्यमा प्रयोग गरी एउटा अनच्छेद लेख्न लगाउनुहोस् ।

छ र क्ष को पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)

(अ) विद्यार्थीलाई पुनः दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहलाई पाठवाट क्ष वर्ण प्रयोग भएका शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् र अर्को समूहलाई छ वर्ण प्रयोग भएका शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) दुई समूहले टिपोट टिपोट गरेका शब्द भन्न लगाई शैक्षणिक पाठीमा अलग अलग तालिकामा टिपोट गर्नुहोस् । तिनै शब्दका माध्यमबाट क्ष र छ, सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पारिदिनुहोस् र थप जानकारीका लागि शिक्षकले तयार पारी ल्याएको क्ष र छ, को प्रयोग भएका शब्दसंची तथा वाक्यसंची प्रदर्शन गरी छलफल गराउनहोस् ।

(औ) विद्यार्थीका दुवै समूहलाई क्षर र छव वर्ण प्रयोग भएका शब्द खोजी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाई प्रस्तुतीकरण गराउनहोस् र आवश्यक छलफल गराउनहोस् ।

(इ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ५ लाई श्रुतिलेखन गराउनुहोस् त्यसपछि विद्यार्थीलाई आपसमा कापी परीक्षण गर्न लगाउनुहोस ।

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएका वाक्यमा रेखाङ्कन गरिएका शब्दका कारक र विभक्ति पहिचान गर्न लगाउनहोस :

(इ) माछा पोखरीमा पालिएका छन् । (ई) उमाले भाइलाई कपडा किनिन् ।

(उ) मेरो घरदेखि विद्यालय टाढा छ ।

(ख) तलका विभक्ति प्रयोग गरी अलग अलग वाक्य निर्माण

ਕੇ ਹਾਥ ਰਾਸਾ ਜਾਰੀ ਰਾਖਿ ਵਿਹਿਤ ਹਾਜ਼ ਟੈਂਕਿ ਕੋ ਰੀ ਜਾ ਸਾ

‘*दिल्ली विजयीं देवि ते अस्ति देवि देवि*’ इसका अर्थ है कि

દુઃખો ઉપલક્ષ્ય ક્લાપો ક્લવાલી ક્ષમતા દર્ર્ઘી પેશાલય

મારુલાં ક્રિકેટ મારોન જાહેરા પાંચ પાંચાંના શહેર નિ

पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध गद्य कविता सङ्कलन (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट शीर्षकमा स्वतन्त्र गद्य कविता रचना गर्ने साहित्यिक पत्रिकाबाट गद्य कविता सङ्कलन गरी कक्षा प्रस्तुति गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> कविताका श्लोक पत्ती कविताको अपूर्ण अंश गद्य कविता रचनाका लागि नियमको सूची गद्य कविता वाचनको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै गाउँखाने कथा सोध्नुहोस्, जस्तै : भोलामा अटाउने ढोकामा नअटाउने के हो ? उत्तर : छाता

(आ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिन सिकेका विषयवस्तु अस्पष्ट भएमा पुनरावृत्ति गरी आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श्रुतिबोध

(अ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठको अभ्यासका लागि तयार गराउनुहोस् र सुनाइ पाठका आधारमा उत्तर दिने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

- ध्यानपूर्वक सुनाइ विषयवस्तु सुन्नुपर्ने
- प्रश्नका आधारमा स्पष्ट उत्तर दिनुपर्ने
- प्रश्नको संरचना अनुसार उत्तर दिनुपर्ने
- सुनाइ पाठकै आधारमा उत्तर दिनुपर्ने

(आ) सुनाइ पाठका लागि कक्षाको वातावरण शान्त बनाउनुहोस् र सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका बताउनुहोस् । यस किसिमका प्रश्नको उत्तर दिँदा पूर्ण संरचनामा उत्तर दिनुपर्ने कुरामा सचेत गराउनुहोस् ।

(पूर्ण संरचनाको उत्तर भन्नाले : प्रश्न र उत्तरको सोझो सम्बन्ध भएको उत्तर भन्ने बुझ्नुपर्छ । यस्ता उत्तरमा कर्ता कर्म र क्रियापदको व्याकरणिक संरचना रहेको राम्रो मानिन्छ ।)

(इ) यसका साथै सुनाइ पाठ ध्यानपूर्वक सुन्नुपर्ने, प्रश्नको निर्धारित संरचनामा आधारित रही उत्तर दिने कुरा विद्यार्थीलाई निर्देश गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ एक सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले सुनाइ पाठ द स्वयम्भूते वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरेर वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी कम्तीमा दुई पटक पाठ सुनाउन सक्नुहोने छ ।

(उ) पहिलो पटक सुनाइ पाठ सुनेपछि विद्यार्थीलाई अभ्यासका निर्धारित प्रश्न हेतु लगाउनुहोस् र त्यसपछि पुनः सुनाइ पाठ सुनाउनुहोस् ।

(ऊ) सुनाइ पाठका आधारमा निर्धारित सुनाइ र बोलाइ पाठअन्तर्गत अभ्यास १ मा दिइएको निर्देशानुसार मौखिक रूपमा अभ्यास गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

प्रश्न: कविलाई रुखले के के दियो ?

उत्तर: कविलाई रुखले भोकाएको वेला फल, गर्मी याममा शीतलता र जाडोको समयमा न्यानो दियो ।

(ऋ) विद्यार्थीले प्रस्तुत गरेका उत्तरका सम्बन्धमा आवश्यक छलफल गराउनुहोस् र उनीहरूका प्रतिक्रिया लिई पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

गद्य कविता सङ्कलन (परियोजना कार्य)

(अ) सिर्जनात्मक कार्य र परियोजना कार्यका बारेमा सङ्केत गरी कक्षामा छलफल चलाउनुहोस् ।

(आ) कुनै साहित्यिक पत्रिकामा प्रकाशित कविता प्रस्तुत गरी छलफल गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई साहित्यिक पत्रिकामा प्रकाशित कविता सङ्कलन गरेर ल्याउन र भोलिपल्टको कक्षामा विद्यार्थीले प्रस्तुत गर्नुपर्नेबारे जानकारी दिनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई कुनै असहजता भए नमुना कविता प्रदर्शन गरी आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

नमुना कविता

समयको एउटा लामो भरीपछि

बल्ल घाम उदाएको छ

विहान भएको छ, अब हामीले यात्रा सुरु गर्नुपर्छ

पानी थामिएको छ, अब हामीले हाम्रो आरोहणको थालनी गर्नुपर्छ

आस्थाको टुकी बाल्नुपर्छ, अब हामीले उज्यालो छर्नुपर्छ

मौसम वसन्तको छ, अब हामीले गीत गुन्जाउनुपर्छ

फकेका छन् गुराँसहरू, अब हामीले मालाहरू उन्नुपर्छ ।

दुबसु क्षेत्री

३. मूल्यांकन

(क) सुनाइ पाठ द मा आधारित भई निम्नानुसार प्रश्नको उत्तर दिन लगाउनुहोस् :

(अ) सङ्गीतको तालमा के गुन्जाइरह्यो ?

(आ) रुखले कसरी न्यानो दियो ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दसौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> गद्य कविता रचना (सिर्जनात्मक कार्य) गद्य कविता सङ्कलन र कक्षा प्रस्तुति (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट शीर्षकमा स्वतन्त्र गद्य कविता रचना गर्ने साहित्यिक पत्रिकाबाट गद्य कविता सङ्कलन गरी कक्षा प्रस्तुति गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> गद्य कविताको नमुना कविता वाचनको श्रव्य /दृश्य

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रमाइलो लोकगीत सुनाएर विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि प्रतिभा प्रस्तुत गर्ने अवसर दिनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुका बारेमा छोटो छलफल गराउनुहोस् र आजको कक्षाको सिकाइ पाठ्यवस्तु प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

गद्य कविता रचना (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना/परियोजना खण्डका आधारमा कविता रचना गर्ने तरिका पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । कविता संरचना तालिका र कविताको संरचनासहित विद्यार्थीलाई कविता लेखन प्रक्रियाको बारेमा जानकारी गराउनुहोस् । जस्तै :

- गद्य कविताको निश्चित लय नहुने
- गद्य कविताको निश्चित श्लोक नहुने
- गद्य कवितामा विम्ब र प्रतीकको प्रयोग गरिने
- गद्य कवितामा अनुप्रासयुक्त शब्दको प्रयोग गर्न सकिने
- गद्य कविता भावना प्रधान हुने
- गद्य कविता अन्तर सङ्गीतात्मक हुने

(आ) शिक्षकले तयार गरेको एउटा नमुना गद्य कविता प्रदर्शन गर्नुहोस् र सोहीअनुसार कविता लेख्नका लागि विद्यार्थीलाई प्रेरित गर्नुहोस् । जस्तै :

किसान

नभनेर घामपानी
मन अनि जाँगरका धनी
खेती गर्ने छ चाहना
दिन्द्यून् खान मिष्ठान् ।

दिए जोड सरकारले सिंचाइमा
पर्ने छैनन् किसान ऋणको आहालमा
हुन्छ यसो गरे खेतीबाली राम्रो
बढूने थियो उत्पादन कृषिमा नेपाल हाम्रो ।

- (इ) विद्यार्थीलाई पनि सिर्जना र परियोजना कार्यको अभ्यास १ मा आधारित भई यस्तै कविता लेख्न प्रेरित गर्नुहोस् ।
पालैपालो कविता सुनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको कविताको प्रस्तुतिका आधारमा पृष्ठपोषण तथा ताली
बजाएर हौसला दिनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीका स्तरीय कवितालाई भित्तेपत्रिका वा कक्षाकोठामा टाँसिदिनुहोस् ।

गद्य कविता सङ्कलन र कक्षा प्रस्तृति (परियोजना कार्य)

- (अ) सिर्जना परियोजना कार्यको क्रियाकलाप २ अनुसार अगिल्लो दिन खोजेर ल्याउन दिइएको साहित्यिक पत्रिकामा प्रकाशित गद्य कविता प्रस्तुति गराउनुहोस् । यस क्रममा सङ्कलित कविताको स्रोत र कविको नाम पनि भन्न लगाउनुहोस् ।

(आ) शिक्षकले आफूले ल्याएको नमुना कविता प्रस्तुत गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले खोजेर ल्याएको कविता प्रत्येक विद्यार्थीलाई पठन गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीको प्रस्तुतीकरण शैली र हाउभाउमा विशेष ख्याल गर्नुहोस् ।

(ई) अन्य विद्यार्थीलाई आवश्यक प्रतिक्रिया दिन लगाई अन्तरक्रिया गराउनुहोस् ।

(उ) प्रस्तुत कविताबारे थप छलफल गराई आवश्यकतानुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएका शीर्षकमा गद्य कविता रचना गर्न लगाउनुहोस् :

- (अ) किसान (अ) वसन्त ऋत्

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नहोस् ।

नेपालको वैदेशिक व्यापार

पाठ : ९

कार्यघण्टा : ९

परिचय

विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र लेखन अभिव्यक्ति सिपको विकास गराउनु निबन्ध/प्रबन्ध विधाको मर्म हो । प्रबन्ध शिक्षणको प्रमुख उद्देश्य सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ चारओटे भाषिक सिपको विकास गर्नु हो । तसर्थ प्रबन्ध शिक्षणका क्रममा शिक्षक भाषिक सिपको विकासमा केन्द्रित हुनु अपरिहार्य हुन्छ ।

यसबाट विद्यार्थीमा नयाँ शब्द तथा भाषा शैली पहिचान, संरचना पहिचान, छलफल र प्रश्नोत्तर, विषयवस्तु टिपोट र प्रस्तुति, विषयक्षेत्रमा आधारित ज्ञान र अनुभवको वर्णन, देखेका, सुनेका अनुभवका आधारमा घटना वर्णन, तथ्य विचार तथा मूल्य ग्रहण, प्रतिक्रिया जस्ता सुनाइ तथा बोलाइ सिप विकास गराउनुपर्छ । समयबद्ध सस्वर पठन र गतिवृद्धि, मौन पठन र छलफल, संरचना पहिचान, घटनाक्रम पहिचान, पाठको विषयवस्तु बोध, सन्देश ग्रहण तथा प्रश्नोत्तर जस्ता पढाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप समेट्नुपर्छ । त्यसै गरी लेखाइ सिपअन्तर्गत घटनाक्रम मिलान, प्रश्नोत्तर र विषय विस्तार, भाव विस्तार, प्रश्न निर्माण, श्रुति लेखन, बुँदा टिपोट, अनुच्छेद पूरण वा अनुच्छेद लेखन, अनुकरणात्मक लेखन सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचनालगायत पक्षमा ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । यो पाठमा शब्दभण्डारअन्तर्गत पारिभाषिक र प्राविधिक शब्दको पहिचान र प्रयोग गराउनुपर्ने हुन्छ ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत पदवर्ग (नामयोगी र क्रियायोगी) को पहिचान र प्रयोगसम्बन्धी क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । वर्णविन्यासअन्तर्गत श, ष र स को पहिचान र प्रयोगसम्बन्धी अभ्यास गराउनुपर्छ । यो पाठमा सुभावसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको अपेक्षा गरिएको छ । सिर्जना/परियोजना खण्डअन्तर्गत निर्दिष्ट शीर्षकमा निबन्ध लेखनसम्बन्धी क्रियाकलाप र विचार लेखनसम्बन्धी अभ्यास गराउनु अपरिहार्य हुन्छ । सुनाइ पाठ ९ का आधारमा प्रयोगात्मक किसिमबाट सुनाइ र बोलाइ अभ्यास गराउनुपर्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएकाभन्दा थप अभ्यास गराउनु आवश्यक हुन्छ ।

पाठ ९ को सिकाइ श्वेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध, छलफल तथा प्रश्नोत्तर सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद १ देखि ४सम्म) 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी विषयवस्तु बोध तथा विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना गर्न पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी विषयवस्तुमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका तस्विर शब्दपत्ती 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (४ देखि अन्तिम अनुच्छेदसम्म) शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती अर्थपत्ती वाक्यपत्ती 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> पारिभाषिक तथा प्राविधिक शब्द पहिचान वाक्य रचना श्रुति लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> प्राविधिक र पारिभाषिक शब्द पहिचान गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न श्रुति लेखन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दतालिका शब्दपत्ती अर्थपत्ती, वाक्यपत्ती शब्दसूची 	१
चौथो	<ul style="list-style-type: none"> सद्दीक्षिप्त उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य निबन्धका आधारमा सद्दीक्षिप्त बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तरका नमुना 	१

दिन	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्न निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद पढी प्रश्नका उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> संदर्भित्प्रश्नको सूची 	
पाँचौं दिन	बुँदा टिपोट र सारांश लेखन सार लेखन	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद पढी बुँदा टिपोट गर्न बुँदाका आधारमा सारांश लेखन निर्दिष्ट पाठको सार लेखन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> बुँदा टिपोट र सारांश लेखनको नमुना सारको नमुना 	१
छैटौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक उत्तर व्याख्या विचार प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक प्रश्नको उत्तर दिन निर्दिष्ट अंशको व्याख्या गर्न निर्दिष्ट शीर्षकमा विचार व्यक्त गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> तार्किक उत्तर लेखनको नमुना व्याख्याको नमुना 	१
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> भाषिक प्रकार्य (सुभाव) पदवर्ग (नामयोगी र क्रियायोगी) 	<ul style="list-style-type: none"> कुनै विषयवस्तु, घटना, कार्य आदिमा देखिएका समस्यामा छलफल गरी सुभाव दिन नामयोगी र क्रियायोगीको पहिचान र प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सुभावसम्बन्धी संवादको नमुना शब्दपत्री अनुच्छेद 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> श, ष र स को पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) श्रुतिवोध आम्दानीका स्रोत र खर्चका क्षेत्र पहिचान (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> श, ष र स वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्न श, ष र स वर्ण प्रयोग भएका शब्दको शुद्ध रूप पहिचान गर्न श, ष र स सँग सम्बन्धित समस्या भएका वाक्यलाई शुद्ध गरी लेख्न सुनाइ पाठ ९ का आधारमा प्रश्नोत्तर गर्न परिवारमा हुने आम्दानीका स्रोत र खर्चका क्षेत्र पता लगाउन 	<ul style="list-style-type: none"> श, ष र स को प्रयोग भएका शब्दसूची तथा वाक्यसूची सुनाइ पाठ ९ को श्रव्य सामग्री 	१
नवौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> आम्दानीका स्रोत र खर्चका क्षेत्र पहिचान र प्रस्तुति (परियोजना कार्य) निवन्ध लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> घरपरिवारमा आम्दानीका स्रोत र खर्चका क्षेत्र पहिचान गरी प्रस्तुति दिन निर्दिष्ट शीर्षकमा निर्देशित निवन्ध लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> निवन्धको संरचना देखाउने सूची निवन्धको नमुना 	१
जम्मा कार्यघण्टा				९

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
------------	---------------	------------------

<ul style="list-style-type: none"> ● दृश्यबोध, छलफल तथा प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी विषयवस्तु बोध तथा विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना गर्न ● पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी विषयवस्तुमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्व पठन खण्डका तस्विर ● शब्दपती
<ul style="list-style-type: none"> ● सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद १ देखि ४सम्म) 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसंग सस्वर पठन गर्न ● शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न 	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) नयाँ पाठको पहिलो दिन भएको हुँदा कक्षाका सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई अगिल्लो पाठमा केही समस्या रहे नरहेको यकिन गर्नुहोस् ।

(आ) उत्प्रेरणात्मक विषयवस्तु वा प्रसङ्गलाई संयोजन गरी विद्यार्थीलाई सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध, छलफल तथा प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार समूहमा विभाजन गरी पूर्व पठन खण्डमा भएका तस्विर (सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरमा) प्रदर्शन गरी प्रत्येक समूहलाई छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुका आधारमा मूल पाठको विषयवस्तु अनुमान गर्न लगाउनुहोस् र अनुमान गरिएका सान्दर्भिक विषयवस्तु र पाठगत सन्दर्भलाई संयोजन गरी निष्कर्ष सुनाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई पूर्व पठन खण्डका प्रश्नमा केन्द्रित गराउँदै हाम्रा आम्दानीका सोत के के हुन सक्छन् ?, समाजमा आम्दानीका परम्परागत माध्यम के के छन् ? भनी प्रश्न गर्नुहोस् । विद्यार्थीले दिएका सम्भावित उत्तर कृषि, व्यापार, नोकरी शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्दै जानुहोस् । यसरी आएका उत्तरमा छलफल गराउनुहोस् । यस क्रममा हरेक विद्यार्थीलाई अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(ई) प्रत्येक विद्यार्थीको विचार पश्चात् शिक्षकले पृष्ठपोषणसहित निष्कर्ष दिनुहोस् र प्रस्तुतिका लागि हौसला प्रदान गर्नुहोस् । यस पाठको पूर्व पठन खण्डले पनि आम्दानीको सम्भावनाका क्षेत्र थप्रै हुन सक्ने कुरालाई सङ्केत गरेको कुरा विद्यार्थीलाई प्रस्त पारी पाठमा प्रवेश गराउनुहोस् ।

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको पहिलोदेखि चौथो अनुच्छेदसम्म गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले वाचन गर्न सके नसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले पाठको पहिलो अनुच्छेद नमुना सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा ख्याल गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई पालैपालो एक एक अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा उच्चारणमा अप्ल्यारा लागेका शब्द रेखाड्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस् र शिक्षकले पनि वाचकलाई उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्द सङ्कलन गर्नुहोस् ।

(ई) अनुच्छेद १ देखि ४ सम्म सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाड्कन गरेका शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई पालैपालो टिपोट गरिएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

उद्देश्य = /उद्.देस्.स्य/

व्यापारिक = /व्या.पा.रिक/

३. मूल्याङ्कन

(क) पूर्व पठनसम्बन्धी विभिन्न प्रश्न निर्माण गरी मौखिक उत्तर दिन लगाउनुहोस् ।

(ख) पाठको १ देखि ४ अनुच्छेदभित्रका कुनै अनुच्छेद विद्यार्थीलाई गति र यति मिलाई सस्वर पठन गराउनुहोस् ।

(ग) दिइएका शब्दलाई शब्दोच्चारण गराउनुहोस् :

मापन, विकास, समस्या, वाणिज्य

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (४ देखि अन्तिम अनुच्छेदसम्म)	● निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्ने	● शब्दपत्ती ● अर्थपत्ती ● वाक्यपत्ती
● शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना)	● नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्ने	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै चुट्किला, कथा आदि भन्दै विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि चुट्किला, कथा आदि भन्ने अवसर दिनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिन सिकेका विषयवस्तुमा आधारित भई छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको चौथोदेखि अन्तिम अनुच्छेदसम्म गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले वाचन गर्न सके नसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले पाठको चौथो अनुच्छेद आदर्श वाचन गरेर सुनाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा ख्याल गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई पालैपालो एक एक अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा उच्चारणमा अप्त्यारा लागेका शब्द रेखाइकन गर्न निर्देशन दिनुहोस् । वाचकलाई उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्द शिक्षकले पनि सङ्कलन गर्नुहोस् ।

(ई) अनुच्छेद ४ देखि अन्तिम अनुच्छेदसम्म सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाइकन गरेका शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् । शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई पालैपालो टिपोट गरिएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

विविधता = /वि.वि.ध.ता/

पर्यटक = /पर्.य.टक्/

यसै क्रियाकलापमा बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १ लाई समेट्नुहोस् ।

शब्दार्थ र वाक्य रचना

(अ) विद्यार्थीलाई पाठमा नयाँ लागेका शब्दको अर्थबोध गर्न समस्या भएमा ती शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीबाट सङ्कलित शब्द शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् । र सकेसम्म विद्यार्थीबाट नै ती शब्दको अर्थ खोजी गर्नुहोस् । शिक्षकले केही नयाँ शब्दका शब्दार्थपती प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

मुद्रा	सिक्का, नोट
समृद्ध	उन्नतिशील
विरासत	प्रतिष्ठा

(आ) शब्दार्थको अभ्यास गराइसकेपछि तिनै शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न विद्यार्थीलाई प्रेरित गर्नुहोस् । आफूले पनि वाक्यपत्तीको प्रयोग गरी थप सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

मुद्रा : नेपाली मुद्रालाई विदेशी मुद्रासँग प्रतिस्पर्धी बनाउन सक्नुपर्छ ।

(इ) पाठमा प्रयुक्त केही नयाँ शब्द पहिचान गर्न लगाई तिनलाई वाक्यमा प्रयोग गर्ने अभ्यास पनि गराउनुहोस् ।

३. मूल्याइकन

(क) पाठका ९ र १० अनुच्छेदभित्रका कुनै अनुच्छेद निर्देश गरी विद्यार्थीलाई गति र यति मिलाई सस्वर पठन गराउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गराउनुहोस् :

अनिवार्य, प्रवर्धन, समानान्तर

(ग) दिइएका शब्दको अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

पोसाक, आयात, योगदान

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
पारिभाषिक तथा प्राविधिक शब्द पहिचान	<ul style="list-style-type: none"> प्राविधिक र पारिभाषिक शब्द पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दतालिका शब्दपत्री
● वाक्य रचना	<ul style="list-style-type: none"> पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> अर्थपत्री, वाक्यपत्री
● श्रुति लेखन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुति लेखन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दसूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) वातावरण, कुनै चुट्किला, कथा आदि भन्दै विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि चुट्किला, कथा आदि भन्ने अवसर दिनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो कक्षामा सिकेका विषयवस्तुबारे सझक्षिप्त छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको विषयवस्तुबारे जानकारी गराई कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

पारिभाषिक तथा प्राविधिक शब्द पहिचान

(अ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ मा केन्द्रित भई शब्द र अर्थ जनाउने शब्द तालिका प्रदर्शन गरी आजको कक्षा सुरु गर्नुहोस् र त्यस तालिकाका माध्यमबाट विद्यार्थीमा पारिभाषिक/प्राविधिक शब्दको धारणा प्रस्तु पारिदिनुहोस्, जस्तै :

शब्द	पारिभाषिक/प्राविधिक शब्द
भूक्षय	बाढी, पहिरो आदिका कारण जमिन भासिने काम

जीवाणु	अति सूक्ष्म किटाणु
बहुमुखी	विभिन्न विषयक्षेत्रको ज्ञान हासिल गरेको
प्राइग्रारिक	पातपतिङ्गार आदि कुहिएको रूप

(आ) यस्तै थप उदाहरणसहित (प्राविधिक सन्दर्भमा प्रयोग हुने शब्द नै पारिभाषिक/प्राविधिक शब्द हुन्) पारिभाषिक/प्राविधिक शब्दमाथि छलफल गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(ई) प्रत्येक समूहलाई पारिभाषिक/प्राविधिक शब्दको पहिचान गराउँदै शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ को खाली ठाउँ भर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै:

(क) विश्वमा ...इन्धन...को सङ्कट बढौँछ । (अभिलेख, इन्धन, परिपत्र)

(ख) हामीले .....पर्यावरण.....जोगाउन वृक्षारोपण गर्नुपर्छ । (अस्तित्व, मानवता, पर्यावरण)

वाक्य रचना

(अ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ३ मा केन्द्रित भई शिक्षकले पदावली बुझाउने शब्द पाठ्वाट पहिचान गर्ने अभ्यास गर्न विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन गर्नुहोस् सही उत्तर नआएमा शब्दपत्तीको सहायताले प्रस्तु पार्नुहोस्, जस्तै :

वस्तु वा सामान साटासाट गर्ने काम

विनिमय

(आ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ मा केन्द्रित भई विद्यार्थीलाई विभिन्न समावेशी समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । प्रत्येक समूहलाई पाठ्वाट पारिभाषिक/प्राविधिक शब्द खोजी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । अलमलमा परेका समूहलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । अन्त्यमा वाक्यपत्तीको सहायता लिएर प्रस्तु पार्नुहोस् । जस्तै :

प्राकृतिक : हामी सबै मिलेर प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्नुपर्छ ।

श्रुति लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई श्रुति लेखनको अवधारणा र श्रुतिलेखन गर्ने तरिका (अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको दिने, शब्द शब्दबिचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि) सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीमाझ कुनै एउटा नमुना अनुच्छेद प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई त्यसमा भएका अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको, शब्द शब्दबिचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि विषयमा छलफल गराउनुहोस् । त्यसपछि अभ्यास ४ का आधारमा श्रुतिलेखन अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) तोकिएको कार्य सकिएपछि साथी साथीविचमा कापी साटासाट गर्न लगाई साथी साथीबाटै परीक्षण गराउनुहोस् र शिक्षकले त्यसको लागि आवश्यक सहयोग तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् र शिक्षकले तयार गरेका अन्य अनुच्छेदको श्रुतिलेखन अभ्यास गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका पारिभाषिक शब्दको अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

पर्यावरण, प्रविधि, जीवाणु

(ख) कुनै एउटा अनुच्छेदको श्रुतिलेखन गराउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य निबन्धका आधारमा सङ्क्षिप्त बोध प्रश्नोत्तर गर्न	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तरका नमुना सङ्क्षिप्त प्रश्नको सूची
<ul style="list-style-type: none"> प्रश्न निर्माण	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद पढी प्रश्नका उत्तर दिन	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रमाइलो घटना वा विषयवस्तु प्रस्तुत गरी विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् ।

(आ) अगल्लो दिनमा सिकेका विषयवस्तुबाटे छोटकरीमा छलफल गरी आजको विषयवस्तुमा प्रवेश गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई आज हामी सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्ने क्रियाकलाप गर्ने छौं भन्ने जानकारी दिनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ मा दिइएको प्रश्नका आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्ने तरिका सिकाएर समूहगत रूपमा अभ्यासका सबै प्रश्नको उत्तर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् । उत्तर लेख्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर लेख्न सिकाउनुहोस्, जस्तै :

प्रश्न : व्यापार भन्नाले के बुझिन्छ ?

उत्तर : कुनै पनि वस्तु वा मालसामान खरिद अथवा उत्पादन गरेर विक्री वितरण गर्ने कार्यलाई व्यापार भनिन्छ ।

प्रश्न निर्माण

- (अ) शिक्षकले बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ मा आधारित भई चौथो अनुच्छेद मौनवाचन गर्न लगाउनुहोस् ।
- (आ) कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई प्रश्न निर्माण गर्ने तरिका सिकाएर प्रश्न निर्माण गर्न निर्देश गर्नुहोस् ।
- (इ) प्रश्न निर्माण गर्दा के, कहाँ, कति, किन, कहिले, कसरी जस्ता प्रश्नवाचक सर्वनाम प्रयोग गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् र प्रश्नसूचीका माध्यमबाट नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै:

प्रश्नका नमुना

- किन मल्लकालीन नेपाललाई अर्थतन्त्रको स्वर्णकाल मानिन्छ ?
  - मल्लकालीन नेपालको अर्थतन्त्र विकासका लागि कस कसको योगदान रहेको पाइन्छ ?
- (ई) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरेर एउटा समूहलाई बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ लाई आधार बनाई कुनै अनुच्छेद दिएर प्रश्न निर्माण गर्न लगाउनुहोस् र अर्को समूहलाई उत्तर भन्न लगाउनुहोस् ।
- (उ) शिक्षकले एउटा प्रश्नको उत्तरको लिखित नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस् र विभाजन गरिएको समूहलाई साथीले बनाएका प्रश्नका उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) तलका प्रश्नको सझिक्षित उत्तर दिन लगाउनुहोस् :

- (अ) नेपालले कसरी विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्छ ?
- (आ) पाठको पहिलो अनुच्छेदमा कुन विषयवस्तु समेटिएको छ ?
- (ख) पाँचौं अनुच्छेद पढी प्रश्न निर्माण गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
बुँदा टिपोट र सारांश लेखन	<ul style="list-style-type: none"> ● अनुच्छेद पढी बुँदा टिपोट गर्न ● बुँदाका आधारमा सारांश लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● बुँदा टिपोट र सारांश लेखनको नमुना
सार लेखन	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्दिष्ट पाठको सार लेखन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● सारको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) कुनै प्रेरक व्यक्तिको प्रेरणादायक भनाइ सुनाएर त्यस भनाइले व्यक्त गर्न खोजेको भावका बारेमा जानकारी गराई विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइका विषयवस्तुबारे सङ्क्षेपमा छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

बुँदा टिपोट र सारांश लेखन

(अ) बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ मा आधारित भई अनुच्छेद मौन पठन गरी त्यस अनुच्छेदका मुख्य मुख्य विषयवस्तुलाई समेटी चारओटा बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई बुँदा टिपोट गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरूबारे जानकारी गराउनुहोस् ।

बुँदा टिपोट गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्ष

- दिइएको पाठ/अनुच्छेद स्पष्ट हुने गरी (फटका पठन, गहन पठन, रुजु पठन) पढ्ने
- महत्त्वपूर्ण शब्द/शब्दावलीलाई रेखाइकन गर्ने
- शब्द नदोहोच्याउने, मुख्य मुख्य बुँदा टिपोट
- टिपिएका बुँदालाई संशोधन र परिमार्जन गर्ने
- निर्देशित सङ्ख्यामा बुँदालाई अन्तिम रूप दिने
- अपूर्ण वाक्यको प्रयोग गर्ने तथा असमापिका क्रियापदको प्रयोग गर्ने

(आ) उपर्युक्त निर्देशनका आधारमा विद्यार्थीलाई एकपछि अर्को चरणमा क्रमशः बुँदा टिप्प प्रेरित गर्नुहोस् र आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीबाट बुँदा टिपोटको कार्य सकिएपछि शिक्षकले तयार पारी ल्याएको नमुना बुँदा टिपोटलाई प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

उत्तर : **बुँदाहरू**

१. पाल्याको पहिचान ढाका र करुवासँग गाँसिएको
२. भोजपुरको खुकुरी, चितवनको मह, नुवाकोटको तरकारी घर घरमा पुरोको
३. मानिसले जुम्ला, सोलुखुम्बु र मुस्ताङको स्याउ, गोरखाको सुन्तला, रामेछापको जुनार खोजी खोजी खान थालेका
४. यातायात तथा सञ्चारले फरक फरक ठाउँ र जनताका भावना र सम्बन्धलाई जोडेका

(अ) विद्यार्थीका बुँदालाई समेत यस तालिकासँग तुलना गरी विद्यार्थीका राम्रा कार्यप्रति उत्प्रेरित गर्दै सुधार गर्नुपर्ने स्थानमा आवश्यक सुधार गर्न प्रेरित गरी बुँदा टिपोट गर्ने तरिकाको स्पष्ट धारणा दिनुहोस् । तिनै बुँदालाई आधार बनाएर सारांश लेख्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

सारांश लेख्ना ध्यान दिनुपर्ने पक्ष

- प्रस्तुत गरिएको अनुच्छेदमा भएका शब्द सझ्यालाई तीनले भाग गर्ने वा एक तृतीयांश बनाउनुपर्ने
- टिपिएका बुँदालाई आवश्यक थपघट गरी एउटै अनुच्छेदमा समायोजन गरी सारांश तयार गर्ने
- सारांश लेखिसकेपछि मूल पाठको सार खिचिने गरी शीर्ष भागमा एउटा छोटो शीर्षक दिने
- दिइएको पाठमा जितिसुकै अनुच्छेद भए पनि सारांश एक अनुच्छेदमै गर्ने
- अन्त्यमा शब्द सझ्या उल्लेख गर्ने

(आ) उपर्युक्त निर्देशनका आधारमा विद्यार्थीलाई एकपछि अर्को चरणमा क्रमशः कार्य गर्न प्रेरित गर्नुहोस् । आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) शिक्षकले तयार पारी ल्याएको नमुना सारांश लेखन प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

सारांश लेखन

नेपाली पहिचान

पाल्याको पहिचान ढाका र करुवासँग गाँसिएको छ । भोजपुरको खुकुरी, चितवनको मह, नुवाकोटको तरकारी घरघरमा पुरेको छ । स्याउ तथा सुन्तला मानिसले खोजेर खान थालेका छन् । यातायात तथा सञ्चारले जनताको भावना र सम्बन्ध जोडेको छ ।

अनुच्छेदमा भएका शब्द सझ्या १००

हुनुपर्ने शब्द ३३

एक तृतीयांश शब्द ३३

सार लेखन

(अ) पाठका मुख्य मुख्य घटनालाई बुँदागत रूपमा टिपोट गराउनुहोस् ।

(आ) बुँदालाई आधार बनाएर विद्यार्थीलाई पाठको सार लेखन गराउनुहोस् । आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ई) सार लेखिएको नमुना देखाएर विद्यार्थीले लेखेको सार पनि परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

मूल्यांकन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ मा दिइएको जस्तै कुनै अनुच्छेद दिई बुँदा टिपोट लेख्न लगाई सारांश लेखनसमेत दिनुहोस् ।

(आ) नेपालको वैदेशिक व्यापार पाठको सार लेख्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

४. द्वैटाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● तार्किक उत्तर	● तार्किक प्रश्नको उत्तर दिन	● तार्किक उत्तर लेखनको नमुना
● व्याख्या	● निर्दिष्ट अंशको व्याख्या गर्न	● व्याख्याको नमुना
● विचार प्रस्तुति	● निर्दिष्ट शीर्षकमा विचार व्यक्त गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले आफूलाई दृष्टिगत गर्दै “म यस कक्षामा किन आएको हुँ ?” भन्ने प्रश्न राख्नुहोस् र विद्यार्थीलाई आफ्नो तर्कपूर्ण भनाइ राख्न लगाउँदै कक्षाप्रति ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइका विषयवस्तुबारे सङ्क्षेपमा छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

क(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

तार्किक उत्तर

(अ) कुनै प्रश्नमा आफ्नो तर्कपूर्ण भनाइ राखी उत्तर दिने मौखिक अभ्यास गराउनुहोस् । जसमा कारणसहित तर्क दिनुपर्छ । “विदेशमा उच्च मार्ग हुने घरेलु उत्पादनलाई औद्योगिक उत्पादनमा कसरी रूपान्तरण गर्न सकिन्छ ।” भन्ने भनाइमा आफ्ना तर्क दिनुहोस् । यस प्रश्नमा आधारित भई समूहमा बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई नमुना बुँदा प्रस्तुत गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । ती बुँदालाई समेटी तयार गरिएको उत्तरको नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थी समूहलाई माथिका बुँदा समेटेर नमुनाकै आधारमा तार्किक उत्तर लेख्न लगाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । अन्य विद्यार्थी समूहलाई प्रस्तुतिपश्चात् ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्न लगाउनुहोस् ।

(ई) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ मा प्रस्तुत विषयमा आधारित भएर तर्क लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको उत्तर हेरी आवश्यक सहयोग गर्नुहोस् ।

व्याख्या

(अ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ८ मा दिइएका पड्कितलाई व्याख्या गर्नका लागि समूहलाई निर्देश गर्नुहोस् । व्याख्या गर्ने तरिका प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

- व्याख्याका लागि दिइएका पड्कितको सन्दर्भ पहिचान गर्ने
- पड्कितका अगाडि र पछाडिका सन्दर्भ मनन गर्ने
- विषयवस्तुको पृष्ठभूमि तयार गर्ने
- सन्दर्भ बुझेर क्रमिक रूपमा तोकिएको विषयलाई व्याख्या गर्ने
- व्याख्यामा आदि, मध्य र अन्त्य (उठान, विस्तार र समापन) को क्रम मिलाउने

(आ) यहि तरिका अपनाएर अन्य केही निबन्धांश दिई व्याख्या गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले लेखिसकेपछि कुनै एक समूहले लेखेका उत्तर प्रदर्शन गरी पढेर सबैलाई सुनाउन लगाउनुहोस् । आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् । (व्याख्याका लागि पाठ ६ को व्याख्यालाई आधार बनाउन सम्भुने छ ।)

(इ) विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र लेखनका लागि उच्चोगको महत्त्व, समयको महत्त्व, वातावरण सरसफाई जस्ता सम्भावित शीर्षक शैक्षणिक पाटीमा टिप्नुहोस् । गोलाप्रथाद्वारा एउटा शीर्षकको छनोट गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई शीर्षकसँग सम्बन्धित केही बुँदा बताइदिनुहोस् । सम्बन्धित शीर्षकमा विचार लेख्न लगाउनुहोस् । अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) वैदेशिक व्यापार बढाउन के गर्नु पर्ला ? तार्किक उत्तर दिन लगाउनुहोस् ।

(ख) कुनै सारगर्भित भनाइलाई व्याख्या गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● भाषिक प्रकार्य (	● कुनै विषयवस्तु, घटना, कार्य	● सुभावसम्बन्धी संवादको

सुभाव)	आदिमा देखिएका समस्यामा छलफल गरी सुभाव दिन	नमुना
● पदवर्ग (नामयोगी र क्रियायोगी)	● नामयोगी र क्रियायोगीको पहिचान र प्रयोग गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दपत्ती ● अनुच्छेद

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई आज साथीलाई उसले गरेको काममा सही सुभाव दिनुपर्ने विषयमा जानकारी गराउनुहोस् । यस विषयलाई आजको सिकाइले पुष्टि गर्ने जानकारी गराई सिकाइमा ध्यानाकर्षण गराउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् । आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

भाषिक प्रकार्य (सुभाव)

(अ)) विद्यार्थीसँग सुभावसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । भाषिक प्रकार्य भनेको व्यक्तिले दोहोरो सञ्चारका क्रममा विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश आदिका आधारमा गर्नुपर्ने भाषिक व्यवहार हो । यस क्रममा नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा जस्ता कुरामा सचेत हुन सिकाउनुहोस् । विद्यार्थीसँग सुभावसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस्, जस्तै :

(आज कक्षा ८ का विद्यार्थी लोकबाजा सङ्ग्रहालय जाउँ छन् सोही क्रममा बाजा हेँ गर्दा सुमा र विकासविच भएको कुराकानी)

सुमा : विकासलाई सुभाव दिई विकास हेर त कति राम्रा बाजा तर हामीले नछोइकन हेर्नुपर्छ नि !

विकास : त्यही त सुमा तर किन छुन नहुने नि ?

सुमा : कति सजाएर राखिएका छन् अनि ऐतिहासिक महत्त्व बोकेका यी कतिपय बाजा पुराना छन् । हामीले छुँदा चलाउदा फुट्न पनि सक्छन् ।

विकास : हो त है ।

सुमा : हो नि कतिपय बाजा उपयुक्त ठाउँमा मिलाएर राखिएका हुन्छन् हामीले यताउता सारिदिँदा राम्रोसँग नबज्ञ सक्छन् ।

विकास : सुमा बाजा बजाएको सुन्न पनि पाइन्छ त यहाँ ?

सुमा : पाइन्छ विकास हेर त तालिम प्राप्त व्यक्ति बाजाका बारेमा जानकारी दिन बस्नुभएको छ । उहाँहरूसँग

हामीले सबै जानकारी लिन सकिन्छ, तर आफैं जान्ने भएर अगि बढनु चाहिँ हुँदैन ।

विकास : हुन्छ सुमा त्यसै गरौला ।

सुमा : हस् विकास ।

(आ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई पनि पालैपालो कुनै विषयवस्तुमा सुझाव दिन लगाउनुहोस् । आवश्यकता पहिचान गरी उत्प्रेरणात्मक बोली, हौसला, निडरपना, स्पष्ट विचार राख्न सक्ने, उचित शब्द चयन, खुलापन जस्ता व्यवहारमा सचेत हुन र सोहीअनुसारको प्रस्तुतीकरण गर्न सिकाउनुहोस् ।

(इ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १२ मा आधारित भई दिएको सन्दर्भ राम्ररी पढन निर्देश गर्नुहोस् ।

नामयोगी र क्रियायोगी

(अ) नामयोगी र क्रियायोगी शब्द प्रयोग गरिएका वाक्य विद्यार्थीमाझक प्रदर्शन गर्नुहोस, जस्तै :

घरमुनि बारी छ । सुन्तला साहै रसिला छन् । बहिनीसँग नयाँ किताब छ । भाइ टुप्लुक्क आइपुरयो ।

(आ) माथिका वाक्यबाट विद्यार्थीलाई नै रेखाङ्कन गरिएका शब्द क्रियायोगी वा नामयोगी पहिचान गर्ने वातावरण मिलाइदिनुहोस् ।

(इ) नामयोगी विशेषता : नाम, सर्वनाम र विशेषणको पछाडि जोडिन्छन् ।

(ई) क्रियाको विशेषता तथा परिवेश जनाउने शब्दलाई क्रियायोगी भनिन्छ । रीति, परिमाण, आवृत्ति आदि विशेषता र काल, स्थान, हेतु, परिणाम, प्रयोजन, शर्त, स्थिति आदि परिवेश बुझिने शब्द क्रियायोगी हुन् भन्ने कुरामा हेका राख्नुहोस् र नामयोगी र क्रियायोगी शब्द लेखिएको अनुच्छेद प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

फुर्वा हिजो चाँडै घर फर्किए । फुर्वाका साथीहरू पनि अकस्मात् घरमा आए । उनका आमाबुवासँग दिदी पनि खेतमा जानुभएको थियो । उहाँहरू पनि खेतबाट सरासर आउनुभयो । घरभरि पाहुना देखेर आमा मुसुक्क हाँस्नुभयो । बुबाले घरपछाडि रहेको करेसाबारीबाट सुन्तला ल्याउनुभयो । सबै जना आमनेसामने वसेर सुन्तला खाए । सुन्तला साहै रसिला रहेछन् । त्यसपछि फुर्वाले साथीहरूलाई बगैँचातिर डुलाए । घरमुनि बारी रहेछ । बारीको आसपासमा खेत रहेछ । फुर्वाले भनेअनुसार उनीहरू पोहोर मात्र यहाँ बसाइँ सरी आएका रहेछन् ।

(उ) विद्यार्थीलाई नामयोगी समूह र क्रियायोगी समूह गरी दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एक जना विद्यार्थीलाई अनुच्छेद पढन लगाउनुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई रातो रड लगाइएका शब्द नामयोगी र क्रियायोगी के हुन् ? पहिचान गरी आफ्नो समूहमा छुट्याउन लगाउनुहोस् ।

नमयोगी	क्रियायोगी
सँग	हिजो
भरि	चाँडै
पछाडि	अकस्मात्
मुनि	सरासर
अनुसार	आमनेसामने

	साहै
	पोहोर

(ऊ) विद्यार्थी समूहका कार्यको मूल्यांकन गरी थप उदाहरण प्रस्तुत गर्नुहोस् । जस्तै :

नामयोगी: सित, सँग, तिर, मार्फत, बाहेक, समेत, अन्तर्गत, अनुसार

क्रियायोगी: हिजो, चाँडै, आज, वाहिर, अलिकति, सटुक्क, पढेर, हुनाले

(ऋ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यासअन्तर्गत अभ्यास २ मा केन्द्रित भएर पदवर्गको पहिचान गराइ अलमलमा परेका

विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ए) अभ्यास ३ र ४ लाई आधार बनाएर क्रियायोगी र नामयोगी शब्दको पहिचान गराउनुहोस् ।

(ऐ) विद्यार्थीको कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(ओ) अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् र नामयोगी र क्रियायोगी शब्दमा प्रस्त पार्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई कक्षामा कुनै विषयमा सुभाव दिन लगाउनुहोस् ।

(ख) रेखांकित शब्दको पदवर्ग पहिचान गर्नुहोस् ।

राम फटाफट हिँड्छ तर रामसँगै हिडेको श्याम चाहिँ छिटो हिँडन सक्दैन ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● श, ष र स को पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)	<ul style="list-style-type: none"> श, ष र स वर्ण प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्न श, ष र स वर्ण प्रयोग भएका शब्दको शुद्ध रूप पहिचान गर्न श, ष र स सँग सम्बन्धित समस्या भएका वाक्यलाई शुद्ध गरी लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> श, ष र स को प्रयोग भएका शब्दसूची तथा वाक्यसूची सुनाइ पाठ ९ को श्रव्य सामग्री
● श्रुतिबोध	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ९ का आधारमा प्रश्नोत्तर गर्न 	
● आम्दानीका स्रोत र खर्चका क्षेत्र पहिचान (परियोजना कार्य)	<ul style="list-style-type: none"> परिवारमा हुने आम्दानीका स्रोत र खर्चका क्षेत्र पता लगाउन 	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रोचक क्रियाकलापबाट आजको कक्षाको सुरुआत गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे सामान्य छलफल गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श, ष र स वर्णको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)

(अ) विद्यार्थीलाई श, ष र स नाम दिई तीन समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(आ) शब्दपत्तीको प्रयोगबाट विभिन्न शब्द प्रदर्शन गर्नुहोस् । जसमा श, ष र स को प्रयोग भएका शब्द लिनुहोस् ।

शब्दपत्ती : शङ्कर, शाश्वत, समय, सलाई, श्लोक, यस, पोषण, कृष्ण, सफल, शिव, सुयोग, विषय

(इ) आफ्नो आफ्नो समूहका शब्द पहिचान गर्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाठीमा टिप्पै जानुहोस् ।

(ई) अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई सहजीकरण पनि गर्नुहोस् ।

(उ) अभ्यास ५ लाई आधार मानी शब्द वर्गीकरण गर्न लगाउनुहोस् । पाठ्य कविताबाट श, ष, स प्रयोग भएका शब्द

लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । विद्यार्थीको अवस्था पहिचान गरी सहजीकरण गर्नुहोस् । अन्त्यमा

वाक्यपत्तीको प्रयोगद्वारा प्रस्त पार्नुहोस् ।

(ऊ) भाषिक संरचना वर्णविन्यास अन्तर्गत अभ्यास ६ लाई आधार बनाएर शुद्ध शब्द छान्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

शिशिर	सिशिर	षिषिर	शीषिर
संस्कृति	पंस्कृति	संस्कृति	शंस्कृति

विद्यार्थीको कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

श्रुतिबोध

(अ) विद्यार्थीलाई सुनाइ र बोलाइ पाठका दुवै अभ्यास एक पटक राम्ररी पढ्न लगाउनुहोस् र यी अभ्यासको उत्तर सुनाइ पाठ सुनेका आधारमा मौखिक रूपमा दिनुपर्ने कुरा जानकारी गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

- ध्यानपूर्वक सुनाइ विषयवस्तु सुन्नुपर्ने
- प्रश्नका आधारमा स्पष्ट उत्तर दिनुपर्ने
- प्रश्नको संरचनाअनुसार उत्तर दिनुपर्ने
- सुनाइ पाठकै आधारमा उत्तर दिनुपर्ने

(इ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ ९ सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक स्वयम्भले वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी सुनाइ पाठ कम्तीमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहुने छ ।

(ई) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित खाली ठाउँ भर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

(क) मौद्रिक प्रणालीलाई सबल बनाउन ..केन्द्रीय बैडक..को भूमिका हुन्छ ।

(ऊ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास २ का आधारमा सुनाइ बोलाइसम्बन्धी प्रश्नोत्तर अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ऋ) विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भन्न सिकाउनुहोस् । जस्तै :

(क) कुन बैडकले विदेशी विनिमय दर निर्धारण गर्दछ ?

उत्तर : राष्ट्र बैडकले विदेशी विनिमय दर निर्धारण गर्दछ ।

(ए) विद्यार्थीले उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भने/नभनेको यकिन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

आम्दानीका स्रोत र खर्चका क्षेत्र पहिचान (परियोजना कार्य)

(अ) सिर्जना र परियोजना कार्यअन्तर्गतको अभ्यास २ मा विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले परिवारमा आम्दानीका स्रोत र खर्च हुने क्षेत्र के के हुन सक्छन् भनेर छलफल चलाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई परिवारका सदस्यसँग सोधेर आफ्नो परिवारमा आम्दानीका स्रोत र खर्च हुने क्षेत्र के के छन् सोधेर टिपोट गरी ल्याउन निर्देश गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पछिल्लो कक्षामा प्रस्तुतीकरण गर्नुपर्ने पूर्व जानकारीसमेत दिनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) पाठबाट श, ष र स प्रयोग भएका पाँच पाँचओटा शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) खाली ठाउँ भर्न लगाउनुहोस् ।

नेपाल राष्ट्र बैडकको स्थापना वि.सं.....मा भएको हो ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
आम्दानीका स्रोत र खर्चका क्षेत्र पहिचान र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)	घरपरिवारमा आम्दानीका स्रोत र खर्चका क्षेत्र पहिचान गरी प्रस्तुति दिन	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धको संरचना देखाउने सूची निबन्धको नमुना
निबन्ध लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)	निर्दिष्ट शीर्षकमा निर्देशित निबन्ध लेखन	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रमाइला घटना वा कुनै विषयलाई निबन्धात्मक रूपमा छोटो वर्णन गर्दै आजको कक्षा यस्तै वर्णनात्मक निबन्ध लेखनमा केन्द्रित हुने जानकारी गराउदै कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

आम्दानीका स्रोत र खर्चका क्षेत्र पहिचान र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास २ का आधारमा अगिल्लो दिन गृहकार्यका रूपमा दिइएको आफ्नो परिवारमा आम्दानीका स्रोत र खर्च हुने क्षेत्रका विषयवस्तु पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीको प्रस्तुति सुनेर आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(इ) प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुतिपश्चात् ताली बजाएर हौसला दिनुहोस् ।

निबन्ध लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) शिक्षकले तयार पारेको निबन्धको लिखित नमुना प्रदर्शन गरी त्यस निबन्धमा रहेका परिचय, विषयवस्तुको मूल खण्ड, विषयवस्तुको गहनता, तार्किकता, तथ्य, भावना, विचार, भाषाशैलीका बारेमा छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) निबन्धको संरचना जनाउने तालिका प्रदर्शन गरी निबन्धमा हुनुपर्ने पक्षहरू (आदि, मध्य र अन्त्य) को जानकारीसहित निबन्धको सङ्ग्रहालय वा संरचनाबारे छलफल गराउनुहोस् । जस्तै :

१. निबन्धको आदि भाग : पहिलो अनुच्छेद

यो निबन्धको सूरको भाग हो । निबन्धको शीर्षक लेखेर त्यसभन्दा तल एक हरफ जति ठाउँ खाली छोडेर पहिलो अनुच्छेद सुरु गरिन्छ । यसमा शीर्षकको शाब्दिक रूपमा परिचय, पृष्ठभूमि र विस्तारलगायत कुरा लेखिन्छन् । निबन्धको आदि भाग स्वरूप आउने पहिलो अनुच्छेद चित्तार्कर्षक, पाठकलाई सहजै तानेर पाठमा खुसीसाथ प्रवेश गराउन सक्ने सामर्थ्यको हुनुपर्छ । यसले पाठकको मनलाई आन्दोलित गराउन र कुतूहलताको सिजना गर्न सक्नुपर्छ । आलडकारिक र प्रश्नात्मक कथनका रूपमा पनि निबन्धको थालनी प्रभावकारी बन्न सक्छ । निबन्धको प्रस्तुति आकर्षक ढाँगले गर्नुपर्ने हुन्छ ।

२. निबन्धको मध्य भाग : विचार अनुच्छेद

मध्य भाग निबन्धको मुख्य भाग हो । यस भागमा एक वा एकभन्दा बढी अनुच्छेद आउन सक्छन् । यस भागमा विषयसँग सम्बद्ध सूचना र तथ्य तथा तिनीप्रतिको धारणा सविस्तार प्रस्तुत गरिन्छ । सम्बन्धित विषयका गुण, दोष, शक्ति, सीमा एवम् तिनीहरूप्रतिको सहमति असहमति आदिलाई यस खण्डमा समावेश गरिन्छ । विचारको प्रत्येक अनुच्छेदमा एउटा शीर्ष वाक्य

आउनु राम्रो मानिन्छ । प्रत्येक अनुच्छेदमा त्यस्तो शीर्ष वाक्यलाई समर्थन गर्ने कम्तीमा तीन चारओटा बुँदा समावेश गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रत्येक सहयोगी बुँदाहरूले शीर्ष वाक्यलाई र प्रत्येक शीर्ष वाक्यहरूले पहिलो अनुच्छेदको सिद्धान्त कथनलाई टेवा पुन्याइरहेको हुनुपर्छ । विचका अनुच्छेदमा यीवाहेक एउटा सारांश वाक्य पनि आउन सक्छ । तर यसलाई अनिवार्य चाहिँ मानिन्दैन ।

३. निबन्धको अन्तिम भाग : निष्कर्ष अनुच्छेद

यो निबन्धको अन्तिम भाग हो । निबन्धको अन्तिम अनुच्छेदलाई निष्कर्ष अनुच्छेद बनाउनुपर्छ । यसमा मध्य भागमा आएका प्रत्येक अनुच्छेदको सार खिचिएको हुनुपर्छ । निष्कर्ष अनुच्छेद धेरै लामो हुनु हुँदैन र यसमा केही नयाँ कुरा थनु पनि परिहार्य हुन्छ । निष्कर्ष लेख्ना सामान्यतः सार कथनको प्रयोग गरिन्छ । निष्कर्ष पाठकलाई गाली गर्ने वा उपदेश दिने वा अभिमान प्रकट गर्ने खालको हुनुहुँदैन । यसमा निबन्ध पूरा भयो भन्ने अनुभूति गराउने सामर्थ्य रहनुपर्छ । निष्कर्ष अनुच्छेदको अन्तिम वाक्य संवेगात्मक प्रकृतिको अर्थात् पाठकको मन छोएर दीर्घ प्रभाव छोड्न सक्ने हुनुपर्छ ।

(इ) विद्यार्थीलाई माथिको संरचनाका बारेमा जानकारी दिइसकेपछि सिर्जनात्मक र परियोजना कार्यअन्तर्गतको अभ्यास

१ मा निर्देश गरिएअनुसारको निबन्ध तयार गर्न लगाउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(ख) बचत गर्ने बानी शीर्षकमा निबन्ध लेख्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

हजुरआमाको जन्मोत्सव

पाठ : १०

विधा : रूपक (मनोवाद)

कार्यघण्टा : ९

परिचय

‘हजुरआमाको जन्मोत्सव’ मनोवाद रूपक विधाको पाठ हो । मनोवाद शिक्षणका क्रममा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ तथा लेखाइ सिपमा केन्द्रित हुनु अपरिहार्य हुन्छ । तसर्थ मनोवाद विधाको प्रमुख उद्देश्य भाषिक सिप (सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ) को विकास गर्नु हो ।

यसबाट विद्यार्थीमा प्रतिक्रिया, धारणा निर्माण र प्रस्तुति, प्रश्नोत्तर, छलफल, हाउभाउसहितको मनोवाद प्रस्तुति, सचेततासहित विषयवस्तुको सार प्रस्तुति गर्न लगाउनुपर्छ । विषयवस्तुको मौखिक वा सिर्जनात्मक अभिव्यक्ति, घटना वर्णन, चित्र वर्णन, समस्या पहिचान र समाधानका उपाय प्रस्तुति जस्ता सुनाइ तथा बोलाइ सिप विकास गराउनुपर्छ । हाउभाउसहितको अभिनय सस्वर पठन, छलफल, प्रश्नोत्तर, विषयवस्तुको सन्दर्भ अनुकूलको स्वाभाविक वर्णन, चरित्र चित्रण र पात्र तुलना जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । त्यस्तै परिवेश चित्रण, मनोवादको संरचना पहिचान, घटनाक्रम पहिचान, तर्क र समर्थन जस्ता पढाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप समेटनुपर्छ । त्यसैगरी लेखाइ सिपअन्तर्गत प्रश्नोत्तर, घटना टिपोट, सार लेखन, अनुकरणात्मक मनोवाद लेखन, तार्किक अभिव्यक्ति, सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना श्रुतिलेखन, अनुलेखन, प्रश्नोत्तरलगायत पक्षमा ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । यो पाठमा शब्दभण्डारअन्तर्गत पर्यायवाची शब्द र विपरीतार्थी शब्दको शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग गराउनुपर्ने हुन्छ ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यासअन्तर्गत पदवर्ग (संयोजक, विस्मयादिबोधक, निपात) को पहिचान र प्रयोगसम्बन्धी क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । यो पाठमा समस्याको प्रस्तुतिसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको अपेक्षा गरिएको छ । सिर्जना/परियोजना खण्डअन्तर्गत निर्दिष्ट शीर्षकमा मनोवाद रचनाको अभ्यास तथा क्रियाकलाप गराउनु अपरिहार्य हुन्छ । पाठ्यपुस्तकको परिशिष्ट खण्डमा राखिएका सुनाइ पाठ १० का आधारमा प्रयोगात्मक किसिमबाट सुनाइ र बोलाइ अभ्यास गराउनुपर्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका भन्दा थप अभ्यास गराउनु आवश्यक हुन्छ ।

पाठ १० को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल मनोवादको संरचना सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद १ देखि ४ सम्म) 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठ खण्डमा समाविष्ट चित्र अध्ययन गरी चित्रले व्यक्त गरेको भाव बोध गर्न चित्रमा आधारित भएर छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न मनोवादको संरचना बताउन अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठ खण्डका चित्र मनोवादको संरचना जनाउने तालिका पाठ्यपुस्तक 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (अनुच्छेद ५ देखि अन्तिमसम्म) शब्दोच्चारण 	<ul style="list-style-type: none"> पात्रानुकूलको भूमिकामा रही हाउभाउसहित मनोवादको सस्वर पठन गर्न पाठमा रहेका नवीन तथा उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्यपुस्तक शब्दपत्री 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग उस्तै अर्थ आउने र उल्टो अर्थ आउने शब्द पहिचान र प्रयोग बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> नयाँ शब्दको अर्थ बताउन र जोडा मिलाउन पाठका निर्देशित शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न उस्तै अर्थ आउने शब्द पहिचान र प्रयोग गर्न पाठ्य मनोवादका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्री, अर्थपत्री वाक्यपत्री प्रश्नसूची 	१

चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> भाव विस्तार गर्न सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठमा प्रयुक्त महत्त्वपूर्ण भनाइ वा वाक्य पहिचान गर्न पाठका आधारमा निर्देशित पडक्तिको भाव विस्तार गर्न पाठ्य मनोवादका आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> भाव विस्तारका लागि निर्देशित वाक्य वा भनाइको सूची भाव विस्तारको संचना जनाउने तालिका भाव विस्तारको नमुना प्रश्नको सूची उत्तरको नमुना 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> घटना टिपोट र सार लेखन समीक्षात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य विषयवस्तु सुनी मुख्य मुख्य घटना टिपोट गर्न मुख्य मुख्य घटनाजन्य बुँदालाई समेटी सार लेख्न पाठमा आधारित निर्देशित प्रश्नको समीक्षात्मक उत्तर लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> घटना टिपोट गरिएको सूची सार लेखनको नमुना समीक्षात्मक उत्तर आउने प्रश्नको सूची 	१
छैठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुति लेखन सामूहिक छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> निर्देशित अनुच्छेदको श्रुति लेखन गर्न अवस्था पहिचान गरी साथीलाई सम्झाउन 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद साथीलाई सम्झाउने केही बुँदा 	१
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> बोध प्रश्नोत्तर भाषिक प्रकार्य (समस्याको प्रस्तुति) 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेदमा आधारित भएर प्रश्नका उत्तर दिन कुनै विषयवस्तु, अवस्था आदिका आधारमा समस्याको प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> उत्तरको नमुना समस्याको प्रस्तुति गर्ने संवादको नमुना 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> पदवर्ग (विस्मयादिबोधक, निपात र संयोजकको पहिचान र प्रयोग) र्यँ र ज्ञ को पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) मनोवादका लागि उपयुक्त परिस्थिति बोध (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> विस्मयादिबोधक, निपात र संयोजकको पहिचान र प्रयोग गर्न र्यँ र ज्ञ को पहिचान र प्रयोग गर्न खुल्दुली जगाउने खालका परिस्थिति पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती वाक्यपत्ती 	१
नवौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध मनोवादका लागि उपयुक्त परिस्थिति बोध र प्रस्तुति (परियोजना कार्य) मनोवाद लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १० का आधारमा ठिक वा बेठिक वाक्य पहिचान गर्न सुनाइ पाठ १० का आधारमा श्रुतिबोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न खुल्दुली जगाउने खालका परिस्थिति पहिचान गरी बताउन निर्दिष्ट शीर्षकमा निर्देशित मनोवाद लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १० को श्रव्य सामग्री प्रश्नसूची मनोवादको नमुना 	१
जम्मा कार्यघण्टा				९

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● दृश्यबोध र छलफल	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठ खण्डमा समाविष्ट चित्र अध्ययन गरी चित्रले व्यक्त गरेको भाव बोध गर्ने ● चित्रमा आधारित भएर छलफल र प्रश्नोत्तर गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठ खण्डका चित्र ● मनोवादको संरचना जनाउने तालिका ● पाठ्यपुस्तक
● मनोवादको संरचना	<ul style="list-style-type: none"> ● मनोवादको संरचना बताउन 	
● सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद १ देखि ४ सम्म)	<ul style="list-style-type: none"> ● अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्ने 	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई आफ्नो जन्मदिनमा के के गरियो ? मनमनै सम्झन लगाउनुहोस् । विद्यार्थी खुसी हुदै मनमनै गम्न थाल्छन् । यसरी तपाईंहरूले मनमनै गुनगुनाएका कुरा नै मनोवाद हुन् भनेर कुरा जानकारी गराउनुहोस् ।

(आ) आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध र छलफल

(अ) विद्यार्थीलाई समावेशी ढड्गबाट विभिन्न समूहमा विभाजन गरी पाठको पूर्व पठन तथा मूल पाठ खण्डमा भएका तस्विरमा केन्द्रित गराई छलफल गराउनुहोस् र प्रत्येक समूहलाई आफ्नो भागमा परेका तस्विरमा अभिव्यक्त कामका बारेमा आफूले बोध गरेका कुरालाई साथी साथी वा समूह समूहविचमा प्रश्नोत्तरका माध्यमबाट संवादात्मक शैलीमा भन्न लगाउनुहोस् ।

(आ) अन्य विद्यार्थीलाई पनि तस्विरका बारेमा थप जानकारी भएमा विषयवस्तु थप गर्न लगाई शिक्षकले समेत साथ दिई संवादात्मक शैलीमा प्रस्तुतीकरण गर्नुहोस् र गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) छलफलमा आएका विषयवस्तु र पाठगत सन्दर्भलाई मिलाई आजको छलफलको निष्कर्ष सुनाउनुहोस् ।

(ई) शिक्षकले तयार पारेको लिखित मनोवादको छोटो नमुना प्रदर्शन गरी त्यस मनोवादमा रहेका परिवेश चित्रण, पात्रले गर्ने हाउभाउका बारेमा जानकारी गराउनुहोस् ।

मनोवादको संरचना

(अ) मनोवादको संरचना जनाउने तालिका प्रदर्शन गरी मनोवादमा हुनुपर्ने पक्षको जानकारी गराउनुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस्, जस्तै :

मनोवादको संरचना

- शीर्षक
- परिवेश वर्णन (३/४ वाक्यमा)
- समय
- पात्र चयन
- प्रस्तुतीकरण
- समापन

मनोवाद लेखनको तरिका

- सरल, सहज र स्तरअनुकूल भाषाशैलीमा विषयवस्तुको प्रस्तुतीकरण
- एकालापका क्रममा आफैँमा प्रश्नोत्तर शैलीको प्रयोग गर्न सकिने
- मनोवादमा उपयुक्त लेख्य चिह्न वा विराम चिह्नको प्रयोग
- पात्रले मनोवादका क्रममा गरेका शारीरिक चेष्टालाई कोष्ठक चिह्नभित्र समावेश गर्ने
- धन्यवाद, कृतज्ञता वा कुनै सकारात्मक धारणावाट मनोवादको समापन गर्ने

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको पहिलोदेखि चौथो अनुच्छेदसम्म गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले पठन गर्न सकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले पाठको पहिलो अनुच्छेद नमुना सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा ख्याल गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई पालैपालो एक एक अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा उच्चारणमा अप्ट्यारा लागेका शब्द रेखाइकन गर्न निर्देशन दिनुहोस् र शिक्षकले पनि वाचकलाई उच्चारणमा कठिनाई देखिएका शब्द सङ्कलन गर्नुहोस् ।

(ई) अनुच्छेद १ देखि ४ सम्म सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाङ्कन गरेका शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई पालैपालो टिपोट गरिएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाठीमा लेखेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

जन्मोत्सव = /जन्.मोत्.सव्/

क्याल्कुलेटर = /क्याल्.कु.ले.टर्/

भक्न्डो = / भ.कुन्.डो/

३. मूल्याङ्कन

(क) मनोवादमा समावेश हुनुपर्ने पक्ष समेटेर मनोवादको संरचना व्यक्त गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दको शब्दोच्चारण गर्नुहोस् ।

चौरासी, स्मरणीय, वात्सल्य

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सस्वर पठन (अनुच्छेद ५ देखि अन्तिमसम्म))	● पात्रानुकूलको भूमिकामा रही हाउभाउसहित मनोवादको सस्वर पठन गर्न	● पाठ्यपुस्तक
● शब्दोच्चारण	● पाठमा रहेका नवीन तथा उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न	● शब्दपत्री

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षक र विद्यार्थीबीचमा आजको विषयवस्तुका बारेमा संवादात्मक शैलीमा छलफल गर्दै सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिन सिकेका विषयवस्तु बारेमा छोटो छलफल गरी आजको कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन

- (अ) विद्यार्थीलाई पाठको पाँचौदेखि अन्तिम अनुच्छेदसम्म गर्ति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्ने प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले वाचन गर्न सके नसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (आ) शिक्षकले पाठको पाँचौ अनुच्छेद आदर्श वाचन गरेर सुनाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा ख्याल गराउनुहोस् ।
- (इ) शिक्षकले कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई पालैपालो एक एक अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा उच्चारणमा अप्यारा लागेका शब्द रेखाङ्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस् र पाठकलाई उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्द शिक्षकले पनि सङ्कलन गर्नुहोस् ।

शब्दोच्चारण

- (अ) अनुच्छेद ५ देखि अन्तिम अनुच्छेदसम्म सस्वर पठन गरेपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाङ्कन गरेका शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो टिपोट गरिएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

आशीर्वाद = /आ.सिर.बाद/

बड्गारा = /बड.गा.रा/

आफन्त = /आ.फन.त/

यसै क्रियाकलापमा बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १ लाई समेट्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

- (क) विद्यार्थीलाई पालैपालो अनुच्छेद तोकी हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ख) दिइएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् :

नातागोता, द्विविधा, जन्मोत्सव

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकताअनुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> ● नयाँ शब्दको अर्थ बताउन र जोडा मिलाउन ● पाठका निर्देशित शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दपत्ती, अर्थपत्ती ● वाक्यपत्ती ● प्रश्नसूची
<ul style="list-style-type: none"> ● उस्तै अर्थ आउने र उल्टो अर्थ आउने शब्द पहिचान र प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> ● उस्तै अर्थ आउने शब्द पहिचान र प्रयोग गर्न 	
<ul style="list-style-type: none"> ● बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> ● पाठ्य मनोवादका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) संरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै समसामयिक विषयवस्तु तथा पाठ्य विषयवस्तुसँग सम्बन्धित कुनै सन्दर्भमा आधारित भएर विद्यार्थीसँग छोटो संवाद गर्दै विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नहोस् ।

(आ) अगिल्लो कक्षामा सिकेका विषयवस्तुबारे सङ्क्षिप्त छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको विषयवस्तुबारे जानकारी गराई कक्षा सरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग

(अ) अगिल्लो दिनको सिकाइमा पुनरावृति गराउदै विद्यार्थीलाई नयाँ लागेका शब्द भन्न लगाई पालैपालो शैक्षणिक पाटीमा टिप्पै जानुहोस् र विद्यार्थीबाट नै तिनका अर्थ खोज्न लगाउनुहोस् । ती शब्दको अर्थ सकेसम्म विद्यार्थीलाई नै भन्न प्रेरित गर्नुहोस् । विद्यार्थीबाट समाधान हुन नसकेका समस्यामा केन्द्रित भई शिक्षकले शब्दपत्ती र अर्थपत्ती प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पारिदिनहोस्, जस्तै :

स्मरणीय : सम्भवना गर्न लायक

द्विविधा : अलमल, दोधार (यसै क्रियाकलापमा शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ लाई समेटनहोस् ।)

(आ) शब्दार्थको अभ्यास गराइसकेपछि अर्थबाट शब्द खोज्ने अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तैः

कुनै खुसियालीका सन्दर्भका दिइने भेट उपहार

हातले समाई टेकेर हिडूने साधन लट्ठी

(यसै क्रियाकलापमा शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ लाई समेट्नुहोस् ।)

उस्तै अर्थ आउने र उल्टो अर्थ आउने शब्दको पहिचान र प्रयोग

(अ) विद्यार्थीलाई समावेशी आधारमा उस्तै अर्थ आउने शब्द र उल्टो अर्थ आउने शब्द गरी दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । तलिकामार्फत उस्तै अर्थ आउने शब्द र उल्टो अर्थ आउने शब्दमा छलफल गराउनुहोस् ।

उस्तै अर्थ आउने शब्द		उल्टो अर्थ आउने शब्द	
मानव	मानिस	सुख	दुःख
आकाश	नभ	प्रत्यक्ष	परोक्ष
शरीर	तन	असल	खराब
विशाल	ठुलो	उदार	अनुदार
उन्तति	प्रगति	अशान्ति	शान्ति

(आ) विद्यार्थी समूहलाई शब्दपत्तीबाट केही शब्द देखाउनुहोस् जस्तै :

पृथ्वी, गुरु, माता, सहास

यी शब्दका उस्तै अर्थ आउने शब्द लेख्न लगाउनुहोस् । तीनै शब्द राखेर वाक्यमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थी समूहलाई शब्दपत्तीबाट केही शब्द देखाउनुहोस् जस्तै :

झगडा, घृणा, परिचित, स्पष्ट

यी शब्दका उल्टो अर्थ आउने शब्द लेख्न लगाउनुहोस् । तीनै शब्द राखेर वाक्यमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले निर्माण गरेका वाक्यलाई समेत ख्याल गरी शिक्षकले वाक्यपत्तीको सहायताबाट अर्थयुक्त वाक्यका उदाहरण प्रस्तुत गरी सोही किसिमका वाक्य निर्माण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

परिचित : अपरिचित : अपरिचित मानिस घरमा आए भने राम्रोसँग सोधपुछ नगरीकन घरभित्र प्रवेश दिनु हुँदैन ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) प्रश्न सूचीको सहायता लिई विद्यार्थीलाई बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ का आधारमा प्रश्नोत्तर अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

(क) विनोदकी हजुरआमा कति वर्षकी हुनुभएछ ?

उत्तर : विनोदकी हजुरआमा ८४ वर्षकी हुनुभएछ ।

(आ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३. का बोध प्रश्न दिई बोध प्रश्नोत्तरको थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका शब्दको उल्टो अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

असल, भित्र, परिचित

(ख) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ मा दिइएका अर्थवाट शब्द खोज लगाउनुहोस् ।

(ग) उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) हजुरआमाले पैसा कहाँ राख्नुहुन्थ्यो ?

(आ) विनोदका घरमा के कार्यक्रम हुँदै छ ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● भाव विस्तार गर्न	● पाठमा प्रयुक्त महत्त्वपूर्ण भनाइ वा वाक्य पहिचान गर्न ● पाठका आधारमा निर्देशित पद्धतिको भाव विस्तार गर्न	● भाव विस्तारका लागि निर्देशित वाक्य वा भनाइको सूची ● भाव विस्तारको संरचना जनाउने तालिका
● सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन	● पाठ्य मनोवादका आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन	● भाव विस्तारको नमुना ● प्रश्नको सूची ● उत्तरको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै प्रेरक व्यक्तिको प्रेरणादायक भनाइ सुनाएर त्यस भनाइले व्यक्त गर्न खोजेको भावका बारेमा जानकारी गराई विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइका विषयवस्तुबारे सङ्क्षेपमा छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

भाव विस्तार

(अ) पाठमा भनाइ पहिचान गर्दा तिनले कुनै सन्देश बोकेको हुनुपर्ने कुराको जानकारी गराउदै टिपोट गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग पनि गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका वाक्यलाई मध्यनजर गर्दै शिक्षकले मनोवादको पठनका क्रममा बोलेका महत्त्वपूर्ण भनाइलाई टिपोट गरिएका वाक्य वा भनाइको सूची प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

(क) मेरी हजुरआमा परिवारको भविष्य निर्माता हुनुहुन्छ ।

(ख) उपहार हृदयबाट समर्पण गरेर दिइन्छ ।

(ग) उपहार आफैंमा भरिपूर्ण हुन्छ ।

(इ) माथिका मध्ये कुनै एक भनाइको भावार्थ खुल्ने बुँदा प्रस्तुत गर्नुहोस् । जस्तै :

माथिका वाक्यमध्ये दोस्रो वाक्यको भावार्थ बुँदा

(ख) उपहार हृदयबाट समर्पण गरेर दिइन्छ ।

- उपहार चिनो हुने
- उपहार दिने व्यक्तिमा कुनै किसिमको स्वार्थ नहुने
- उपहार हृदयबाट समर्पण गरिने
- उपहार आफैंमा पूर्ण हुने
- उपहारमा दिने र लिनेका विचमा गहिरो आत्मीयता हुने
- उपहार दिइसकेपछि त्यसबाट केही प्राप्तिको अपेक्षा नगरिने

(ई) विद्यार्थीलाई माथिको वाक्य पाठमा हेर्न लगाई पाठको सन्दर्भसँग मिल्ने गरी उपर्युक्त बुँदा समेटी भाव विस्तार गर्न सिकाउनुहोस् । यस्तै बुँदा बनाएर भाव विस्तार गर्न निर्देश गर्नुहोस् । अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई भाव विस्तारको नमुना प्रदर्शन गरी स्पष्ट पार्नुहोस् ।

सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई सङ्ख्याका आधारमा विभिन्न समावेशी समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ मा दिइएको सङ्क्षिप्त प्रश्नका आधारमा उत्तर लेख्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

(इ) प्रश्नसूची प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रश्नमध्ये कुनै एउटा प्रश्नको आफूले तयार पारेको नमुना उत्तर प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रत्येक समूहलाई एक एकओटा प्रश्नको उत्तर लेख्न निर्देश गर्नुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर लेख्न्दै गर्दा आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । कुनै एक समूहले लेखेको उत्तर प्रदर्शन गरी सबैलाई सुनाउन लगाउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई दिइएको वाक्यको भाव विस्तार गर्न लगाउनुहोस् :

मेरी हजुरआमा परिवारको भविष्य निर्माता हुनुहुन्छ ।

(ख) दिइएका बोध प्रश्नका सङ्खेपत उत्तर दिन लगाउनुहोस् :

(अ) विनोदकी हजुरआमाको स्वास्थ्य कस्तो छ ?

(आ) विनोदले हजुरआमाबाट कुन कुन नाता थाहा पाएका थिए ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> घटना टिपोट र सार लेखन	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य विषयवस्तु सुनी मुख्य मुख्य घटना टिपोट गर्न मुख्य मुख्य घटनाजन्य बुँदालाई समेटी सार लेखन	<ul style="list-style-type: none"> घटना टिपोट गरिएको सूची सार लेखनको नमुना समीक्षात्मक उत्तर आउने प्रश्नको सूची
<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तर लेखन	<ul style="list-style-type: none"> पाठमा आधारित निर्देशित प्रश्नको समीक्षात्मक उत्तर लेखन	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रमाइलो घटना वा विषयवस्तु प्रस्तुत गरी विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनमा सिकेका विषयवस्तुबारे छोटकरीमा छलफल गरी आजको विषयवस्तुमा प्रवेश गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

घटना टिपोट र सार लेखन

(अ) शिक्षकले पाठ मौनवाचन गर्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १० मा केन्द्रित भई यस मनोवाद पठनकै क्रममा मुख्य मुख्य घटनालाई रेखाढकन गर्न लगाई ती घटना टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) आवश्यकतानुसार विद्यार्थीले महत्त्वपूर्ण घटना टिपोट गर्न सके नसकेको अवलोकन गर्नुहोस् । मुख्य घटनालाई पठनकै क्रममा सङ्केत गरी विद्यार्थीलाई बुँदा टिपोटमा सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) घटना टिपोटको काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषणसहित सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ई) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ मा केन्द्रित भई टिपोट गरिएका मुख्य घटनालाई समेटेर सार लेख्ने तरिका र संरचनाको बारेमा आवश्यक छलफल गराउनुहोस् । आफूले तयार पारी ल्याएको सारको नमुना प्रस्तुत गरेर प्रस्ट पार्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई पनि समूहगत रूपमा यसै नमुनाअनुसार सार लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थी समूहले तयार पारेका सार लेखनलाई पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई सुझाव दिन लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

(आ) विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गरी बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ८ को प्रश्नलाई समेटिने खालका बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग र निर्देशन प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले तयार पारेका बुँदा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । तिनै बुँदालाई समेटेर मौखिक रूपमा लामो उत्तरको संरचना तयार पार्न सिकाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई मौखिक रूपमा उत्तर भन्न लगाउनुहोस् ।

(इ) मौखिक रूपमा उत्तर तयार गरिसकेपछि तिनै पक्षलाई समेटेर उत्तर लेख्न सिकाउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) मनोवादका मुख्य मुख्य घटना भन्न लगाउनुहोस् ।

(ख) मनोवादको सार लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ग) यस मनोवादले दिन खोजेको सन्देशको समीक्षा गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
------------	---------------	------------------

● श्रुति लेखन	● निर्देशित अनुच्छेदको श्रुति लेखन गर्न	● अनुच्छेद
● सामूहिक छलफल	● अवस्था पहिचान गरी साथीलाई सम्झाउन	● साथीलाई सम्झाउने केही बुँदा

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रमाइलो घटना वा विषयवस्तु प्रस्तुत गरी विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनमा सिकेका विषयवस्तुबारे छोटकरीमा छलफल गरी आजको विषयवस्तुमा प्रवेश गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श्रुतिलेखन

(अ) विद्यार्थीलाई श्रुतिलेखनको अवधारणा र श्रुतिलेखन गर्ने तरिका (अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको दिने, शब्द शब्दबिचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि) सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीमाझ कुनै एउटा नमुना अनुच्छेद प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई त्यसमा भएका अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको, शब्द शब्दबिचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि विषयमा छलफल गराउनुहोस् । त्यसपछि बोध तथा अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा श्रुतिलेखन अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) तोकिएको कार्य सकिएपछि साथी साथीविचमा कापी साटासाट गर्न लगाई साथी साथीबाटै परीक्षण गराउनुहोस् । र शिक्षकले त्यसको लागि आवश्यक सहयोग तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् । र शिक्षकले तयार गरेका अन्य अनुच्छेदको श्रुतिलेखन अभ्यास गराउनुहोस् ।

सामूहिक छलफल

(अ) विद्यार्थीलाई समावेशी समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ लाई आधार बनाएर

(मानौं, साथीको दिरीको विवाह हुँदै छ । तपाईं उक्त विवाहमा जान सक्नुभएन । तपाईं नगएका कारण साथीले खल्लो महसुस गरे । यस्तो अवस्थामा साथीलाई कसरी सम्झाउनुहुन्छ,) सामूहिक छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) फरक फरक समूहबाट आएका धारणा टिपोट गर्नुहोस् । समूहबाट टोली नेता छानी प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई र शिक्षक आफूले पनि तयार गरेको बुँदालाई संयोजन गरी त्यसको सार निकाल्न सहयोग गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) शिक्षकले कुनै अनुच्छेद सुनाइ त्यसको श्रुतिलेखन गराउनुहोस् ।

(ख) ‘जन्मदिनका उपहार’ के के हुन् सक्छन् ? सामूहिक रूपमा उत्तर दिन लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेदमा आधारित भएर प्रश्नका उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> उत्तरको नमुना समस्याको प्रस्तुति गर्ने संवादको नमुना
<ul style="list-style-type: none"> भाषिक प्रकार्य (समस्याको प्रस्तुति) 	<ul style="list-style-type: none"> कुनै विषयवस्तु, अवस्था आदिका आधारमा समस्याको प्रस्तुति गर्ने 	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले आफ्नो छोटो समस्याको प्रस्तुति गरेर ध्यानाकर्षण गराउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । बोध र अभिव्यक्ति खण्डलाई आधार बनाएर अभ्यास ११ मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) अनुच्छेदमा आधारित भएर निर्माण गरेका प्रश्न सूचीमार्फत् प्रस्तुत गर्नुहोस् । ती प्रश्नका उत्तर दिन विद्यार्थीलाई नै प्रेरित गर्नुहोस् । जस्तै:

प्रश्न : मनोवादको अर्को नाम के हो ?

उत्तर : मनोवादको अर्को नाम एकालाप हो ।

(इ) अनुच्छेदबाटे प्रश्नका उत्तर खोज्न लगाउनुहोस् र मौखिक रूपमा व्यक्त गर्न लगाउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले मौखिक रूपमा व्यक्त गरेको विचारलाई लेख्य रूपमा उतार्न लगाउनुहोस् र उनीहरूको उत्तर परीक्षण गरी आवश्यक सुभाव दिनुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य (समस्याको प्रस्तुति)

(अ) विद्यार्थीसँग समस्याको प्रस्तुतिसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । आफ्ना समस्याको प्रस्तुति निर्धक्कसँग गर्नुपर्ने धारणा राख्नुहोस् । यसो गर्न सकेमा समस्याको समाधान सजिलै गर्न सकिने धारणा दिनुहोस् । यसका लागि छोटो कथा सुनाउनुहोस् । जस्तै :

समस्याको प्रस्तुति

मेरो नाम सरिना लामा हो । म कक्षा सातमा पढ्यैँ । मेरो घरको आर्थिक अवस्था साहै कमजोर थियो । विद्यालयमा गएर पढ्न मलाई धौ धौ परिहरेको थियो । कहिले कापी छैन कहिले कलम । मेरो दिनदिनैको अवस्था मेरी साथी रमाले निहालिरहेकी रहिछिन् । उनले मलाई एक दिन छुट्टै बोलाएर सोधिन् । मैले घरको अवस्था, आमा विरामी, भाइ बहिनी साना साना, बुबाको कामको ठेगान नभएको सबै समस्या निर्धक्कसँग राख्यैँ । रमाले मलाई सधैँ कापीकलम दिने कुरा गरिन् । राम्रो कमाइ भएको र पढ्ने चाहना भएकी साथीले भन्डै पढ्न नपाएको घटना सुनाएपछि रमाका बुबाले सहयोग गर भन्नुभएछ । साथीको सहयोगले मैले एसइई पूरा गरें । कमाउँदै पढ्दै गरेर म आज माध्यमिक तहको शिक्षक भएकी छु । समयमै निर्धक्कसँग मैले समस्या राख्न सकेकाले जीवनमा आवश्यक सहयोग पाएँ ।

(आ) यस्तै किसिमको उदाहरण प्रयोग गरी समस्याको प्रस्तुति निर्धक्कसँग राख्नुपर्ने कुरामा सचेत हुन र सोहीअनुसारको प्रस्तुतीकरण गर्न सिकाउनुहोस् ।

(ई) शिक्षकले तयार पारी ल्याएको श्रव्य तथा दृश्य सामग्री पनि प्रस्तुत गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि पालैपालो यस्तै किसिमका समस्याको प्रस्तुति मौखिक रूपमा व्यक्त गर्न लगाउनुहोस् । आवश्यकता पहिचान गरी नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा, भावनात्मक व्यवहार जस्ता कुरामा सचेत हुन र सोहीअनुसारको प्रस्तुतीकरण गर्न सिकाउनुहोस् ।

(ई) अभ्यास १२ मा आधारित भई दिएको सन्दर्भ राम्ररी पढ्न लगाउनुहोस् ।

(उ) अनुच्छेद पठनपश्चात् तोकिएको निर्देशनका आधारमा समस्याको प्रस्तुति कसरी गर्नुपर्ने रहेछ पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थीलाई आफ्नो समस्याको प्रस्तुतिलाई समेटी एउटा अनुच्छेद तयार पार्न लगाउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका प्रश्नको उत्तर दिन लगाउनुहोस् :

(अ) मनोवादमा कस्ता पक्षलाई समेट्नुपर्छ ?

(आ) मनोवादको अर्को नाम के हो ?

दिइएको सन्दर्भमा आधारित भई विद्यार्थीलाई आफ्नो विचार व्यक्त गर्न लगाउनुहोस् :

- विद्यार्थीलाई तत्काल परेको समस्याको प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● पदवर्ग (विस्मयादिबोधक, निपात र संयोजकको पहिचान र प्रयोग)	● विस्मयादिबोधक, निपात र संयोजकको पहिचान र प्रयोग गर्ने	● शब्दपत्ती ● वाक्यपत्ती
● र्यँ र ज्ञ को पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)	● र्यँ र ज्ञ को पहिचान र प्रयोग गर्ने	
● मनोवादका लागि उपयुक्त परिस्थिति बोध (परियोजना कार्य)	● खुल्दुली जगाउने खालका परिस्थिति पहिचान गर्ने	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै छोटो क्रियाकलाप गराएर मस्तिष्क मन्थन गराउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइका विषयवस्तुको छोटो स्मरण गराई आजको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

विस्मयादिबोधक, निपात र संयोजकको पहिचान र प्रयोग

(अ) विद्यार्थीलाई तीन समूहमा विभाजन गरी संयोजक/विस्मयादिबोधक/निपात भनी समूहको नामकरण गर्नुहोस् ।

(आ) प्रत्येक समूहलाई आआफ्नो समूहको नामअनुसारका पाँच पाँचओटा संयोजक/विस्मयादिबोधक/निपात शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) प्रत्येक समूहले टिपोट गरेका संयोजक/विस्मयादिबोधक/निपात शब्द पालैपालो भन्न लगाई आवश्यक छलफल गराउनुहोस् र शिक्षकले तयार पारी त्याएको संयोजक (र, तर, पनि, किनभने, जब तब, जसरी त्यसरी),

/विस्मयादिबोधक (स्याबास !, छि !, आहा !, हरे !) /निपात (नि, पो, त, र) शब्दको सूची प्रदर्शन गरी छलफल गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई तिनै प्रदर्शन गरिएका शब्दलाई सामूहिक रूपमै वाक्यमा प्रयोग गर्ने प्रेरित गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले वाक्यमा प्रयोग गरिसकेपछि सामूहिक छलफल गराउदै शैक्षणिक पाटीमा उत्तर लेखेर नमुना देखाउनुहोस् वा वाक्यपत्तीको सहायताले सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थी समूहलाई भाषिक संरचनाअन्तर्गतको अभ्यास १, २ र ३ लाई विभाजन गरी एक एकओटा समूहलाई दिनुहोस् र निर्देशनानुसारको कार्य गर्ने प्रेरित गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ऋ) विद्यार्थी समूहलाई भाषिक संरचनाअन्तर्गतको अभ्यास ३. अध्ययन गर्ने लगाई आवश्यक छलफल गराउनुहोस् ।

(ए) प्रत्येक विद्यार्थीलाई भाषिक संरचनाअन्तर्गतको अभ्यास ४ तर्फ केन्द्रित गरी दिइएका शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्ने निर्देश गर्नुहोस् ।

(ऐ) टिपोट गरिएका पदवर्ग (संयोजक/विस्मयादिबोधक/निपात) का तोकिएको कार्य विद्यार्थीले पूरा गरिसकेपछि छलफलसहित शिक्षकले सहजीकरण गर्नुहोस् ।

र्यँ र ज्ञको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)

(अ) विद्यार्थीलाई समावेशी ढङ्गबाट पुनः दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहलाई ज्ञ वर्ण प्रयोग भएका शब्द टिपोट गर्ने लगाउनुहोस् र अर्को समूहलाई र्यँ वर्ण प्रयोग भएका शब्द टिपोट गर्ने लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) दुई समूहले टिपोट गरेका शब्द भन्न लगाई शैक्षणिक पाटीमा अलग अलग तालिकामा टिपोट गर्नुहोस् । तिनै शब्दका माध्यमबाट ज्ञ र र्यँ सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पारिदिनुहोस् र थप जानकारीका लागि शिक्षकले तयार पारी ल्याएको ज्ञ र र्यँ को प्रयोग भएका शब्दसूची तथा वाक्यसूची प्रदर्शन गरी छलफल गराउनुहोस्, जस्तै :

ज्ञान

र्याँन

ज्ञांस

र्याँस

ज्ञवाली

र्यँवाली

(इ) ज्ञ र र्यँ सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्न वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ६ र ७ का आधारमा थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

मनोवादका लागि उपयुक्त परिस्थिति बोध (परियोजना कार्य)

(अ) सिर्जना र परियोजना कार्यअन्तर्गतको अभ्यास २ मा आधारित भई खुलदुली जगाउने खालका अवस्था के के हुन सक्छन् भनी विद्यार्थीबिच छलफल चलाउनुहोस् । मानिसलाई कस्तो परिस्थितिले खुलदुली जगाउन सक्छ साथीसँग छलफल गरी बुँदा बनाउँन लगाउनुहोस् । यसको छलफल भोलिको कक्षामा गरिनेसमेत जानकारी दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका शब्दबाट संयोजक/विस्मयादिबोधक/निपात पहिचान गरी अलग अलग सूची बनाउन लगाउनुहोस् : तर, आहा, नि, त, छि, ज्या, हरे, स्याबास, अनि आदि ।

(ख) दिइएको अनुच्छेदबाट ज्ञ र रयँ प्रयोग भएका पाँच पाँचओटा शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । यसै वर्ष ज्ञनिज बुकमा नाम लेखाउने प्रतिग्राह्य थियो तर काम गर्दा गर्दै फुर्सद भएन । अर्को वर्ष चाहिँ विग्रहले सिकाए भै ज्ञानी बनेर म त्यसतर्फ लाग्छु नै । विज्ञानको चमत्कार जस्तै मेरो प्रग्याले जे गर्दै त्यो नौलो आविष्कार हुने छ ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● श्रुतिबोध	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १० का आधारमा ठिक वा बेठिक वाक्य पहिचान गर्न सुनाइ पाठ १० का आधारमा श्रुतिबोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १० को श्रव्य सामग्री प्रश्नसूची मनोवादको नमुना
● मनोवादका लागि उपयुक्त परिस्थिति बोध र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)	<ul style="list-style-type: none"> खुल्दुली जगाउने खालका परिस्थिति पहिचान गरी बताउन 	
● मनोवाद लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट शीर्षकमा निर्देशित मनोवाद लेखन 	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) छोटो कथा वा कुनै व्यक्तिको सदृक्षिप्त जीवनी सुनाइ त्यसैसँग सम्बन्धित प्रश्नोत्तरको माध्यमबाट छोटो संवाद गर्नुहोस् र आजको कक्षा यस्तै सुनाइ बोलाइ र संवादमा केन्द्रित हुने जानकारी गराउँदै कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श्रुतिबोध

(अ) विद्यार्थीलाई सुनाइ र बोलाइ पाठका दुवै अभ्यास एक पटक राम्ररी पढ्न लगाउनुहोस् र यी अभ्यासको उत्तर सुनाइ पाठ सुनेका आधारमा मौखिक रूपमा दिनुपर्ने कुरा जानकारी गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

- ध्यानपूर्वक सुनाइ विषयवस्तु सुन्नुपर्ने
- प्रश्नका आधारमा स्पष्ट उत्तर दिनुपर्ने
- प्रश्नको संरचनाअनुसार उत्तर दिनुपर्ने
- सुनाइ पाठकै आधारमा उत्तर दिनुपर्ने

(इ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ १० सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक स्वयम्भै वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी सुनाइ पाठ कम्तीमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहुने छ ।

(ई) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित प्रश्नका उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

(क) समीक्षा किन खुसी भएकी हुन् ?

उत्तर : राष्ट्रव्यापी निवन्ध प्रतियोगितामा प्रथम भएकाले समीक्षा खुसी भएकी हुन् ।

(उ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास २ का आधारमा सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् ।

मनोवादका लागि उपयुक्त परिस्थिति बोध र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)

(अ) सिर्जना र परियोजना कार्यअन्तर्गतको अभ्यास २ मा आधारित भई खुलदुली जगाउने खालका अवस्था के के हुन सक्छन् भनी अगिल्लो दिन गृहकार्यका रूपमा दिइएका बुँदा पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको प्रस्तुतिअनुसार पृष्ठपोषण तथा ताली बजाएर हौसला दिनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले लेखेका बुँदालाई भित्तेपत्रिका वा कक्षाकोठामा टाँसिदिनुहोस् ।

मनोवाद लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) मनोवादमा हुनुपर्ने पक्षको जानकारीसहित यसको संरचना तालिका र नमुना मनोवाद प्रदर्शन गरी छलफल गराउनुहोस् । (यसै पाठको पहिलो दिनको क्रियाकलापमा आधारित भएर)

(आ) विद्यार्थीलाई दुई दुई जनाको समूहमा विभाजन गरी सिर्जना र परियोजना कार्यको अभ्यास १ मा केन्द्रित भई नयाँ कक्षाको पहिलो दिन परिवेश, पात्रका विचमा भएका एकालापयुक्त मनोवाद तथा तिनले गर्ने हाउभाउसहितको मनोवाद तयार गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले तयार पारेको लिखित मनोवादको परिचय दिई त्यसमा रहेका विभिन्न तत्त्वको जानकारी गराउनुहोस् ।

मनोवादको संरचना कस्तो हुन्छ ?

परिचय

- आफैसँग गरिने एकोहोरो कुराकानी शृङ्खलाबद्ध रूपमा प्रस्तुत गरिएको रचना
- पात्रले एकलै कुराकानी गर्ने
- पात्रका विचार शृङ्खलाबद्ध नहुने

मनोवादको संरचना

१. मनोवाद लेख्दा पृष्ठको सिरानमा शीर्षक लेखी बायाँतर सुरुमा

स्थान :

समय :

पत्र :

२. मनोवादको प्रस्तुतिका क्रममा अनुभूति, सम्झना, विचार, प्रतिक्रिया आदि पक्ष समेट्नुपर्ने

३. प्रथम पुरुष सर्वनामको प्रयोग गर्नुपर्ने

४. अवस्था परिवर्तन गर्दा कोष्ठकभित्र सडकेतका रूपमा अपूर्ण वाक्य राखिने

माथिको संरचनालाई आधार बनाएर मनोवाद लेख्न उत्प्रेरित गर्नुहोस् र सहजीकरणको बातावरण तयार गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(अ) सुनाइ पाठ १० सुनाएर तलका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(क) समीक्षाले कुन प्रतियोगितामा उपाधि हासिल गरिन् ?

(आ) परीक्षाफल प्रकाशन हुने दिन शीर्षकमा मनोवाद लेख्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

एकजोर जुत्ता

पाठ : ११

विधा : कथा

कार्यघण्टा : १०

परिचय

कथाकार महेशविक्रम शाह (वि.सं. २०२२) द्वारा लिखित ‘एकजोर जुत्ता’ शीर्षकको कथा बालमनोवैज्ञानिक कथा हो। कथा शिक्षणको प्रमुख उद्देश्य भाषिक सिप शिक्षण गर्नु हो। तसर्थ कथा शिक्षणका क्रममा भाषिक सिपका साथै विषयवस्तुमा आधारित भई चित्रकथा वर्णन, भूमिका निर्वाह, कथाकथन, घटना वर्णन, अनुमान, कल्पना र निष्कर्ष तथा सहयोग जस्ता विषयक्षेत्र समेटी विचार प्रस्तुति जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ।

समयबद्ध सस्वर पठन र गतिवृद्धि, मौन पठन र बोध साथै कथाको संरचना र घटना पहिचान, पाठको विषयवस्तुबोध गराउनुपर्छ। प्रश्न निर्माण तथा प्रश्नोत्तर, सन्दर्भअनुकूलको स्वाभाविक वर्णन जस्ता पढाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप समेटनुपर्छ। त्यसैगरी लेखाइ सिपअन्तर्गत प्रश्नोत्तर, घटनाक्रम मिलान, चरित्र वर्णन, सार लेखन, तार्किक लेखन गराउनुपर्छ। साथै अनुकरणात्मक कथा लेखन, निर्देशित कथा लेखन तथा स्वतन्त्र कथा रचनालगायत पक्षमा ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ। यो पाठमा शब्दभण्डारअन्तर्गत अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग गराउनुपर्ने हुन्छ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत सङ्गति (लिङ्ग, वचन) को पहिचान र समस्त शब्द तथा विग्रहको पहिचान र प्रयोग तथा वर्णविन्यासअन्तर्गत हलन्त र अजन्तको अभ्यास गराउनुपर्छ। यो पाठमा शोधपुछसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको अपेक्षा गरिएको छ। सिर्जना र परियोजना खण्डअन्तर्गत बुँदाका आधारमा कथा लेखन र मन परेको कथा खोज्ने, लेख्ने र सुनाउने क्रियाकलाप गराउनु अपरिहार्य हुन्छ। पाठ्यपुस्तकको परिशिष्ट खण्डमा राखिएको सुनाइ पाठ ११ का आधारमा प्रयोगात्मक किसिमबाट सुनाइ र बोलाइ अभ्यास गराउनुपर्छ। पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका भन्दा थप अभ्यास गराउन सकिन्छ।

पाठ ११ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध, छलफल श्रुति वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी दृश्यबोध तथा छलफल गर्न विषयवस्तुको सुनाइ र बोध गर्न विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना गर्न विषयवस्तुमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न सुनेका विषयवस्तुको श्रुति वर्णन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका चित्र प्रश्नोत्तरका नमुना 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (अनुच्छेद १ देखि २८ सम्म) शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दार्थ पत्ती वाक्य पत्ती प्रश्नोत्तरको नमुना 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद २९ देखि अन्तिमसम्म) शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेदपत्ती शब्दार्थपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नोत्तरका नमुना 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> अनेकार्थी शब्द घटनाक्रम टिपोट सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न पाठ्य विषयवस्तुमा आधारित भई कथाका घटनाक्रमलाई बुँदामा लेख्न पाठ्य विषयवस्तुमा आधारित भई सार लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती वाक्यपत्ती घटनाक्रमका नमुना बुँदा सार लेखनको नमुना 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन भाव विस्तार 	<ul style="list-style-type: none"> पाठका आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न निर्दिष्ट अंशको भाव विस्तार गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तरको नमुना भाव विस्तारको नमुना 	१
छैटौं	<ul style="list-style-type: none"> चरित्र चित्रण परिवेश वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> कथामा प्रयुक्त पात्रको चरित्र चित्रण गर्न कथामा प्रयुक्त परिवेशको वर्णन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> परिवेश वर्णन नमुना 	१

दिन			● चरित्रचित्रण गरिएको सूची	
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> भाषिक प्रकार्य (सोधपुछ) समीक्षात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> नवुझेको सन्दर्भमा सोधपुछ गर्न तोकिएको प्रश्नको लामो उत्तर लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> सोधपुछसम्बन्धी कार्यको नमुना समीक्षात्मक उत्तरको नमुना 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> लिङ्ग र वचन (पदसङ्गति) समस्त शब्द र विग्रह 	<ul style="list-style-type: none"> वाक्य पहिचान गर्न समस्त शब्दको पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती वाक्यपत्ती 	१
नवौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> हलन्त र अजन्तको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) श्रुतिबोध कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> हलन्त र अजन्तको पहिचान र प्रयोग सुनाइ पाठ ११ का आधारमा श्रुतिबोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ ११ का श्रव्य सामग्री शब्दपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नसूची कथाका लागि आवश्यक बुँदा 	१
दसौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट र प्रस्तुतीकरण (परियोजना कार्य) कथा रचना (सिर्जनात्मक कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरी प्रस्तुतीकरण गर्न निर्दिष्ट बुँदाका आधारमा कथा रचना गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> कथाको नमुना चार्टपेपर 	१
जम्मा कार्यघण्टा				१०

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध, छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी दृश्यबोध तथा छलफल गर्न विषयवस्तुको सुनाइ र बोध गर्न विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना गर्न विषयवस्तुमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका चित्र प्रश्नोत्तरका नमुना
● श्रुति वर्णन	● सुनेका विषयवस्तुको श्रुति वर्णन गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) नयाँ पाठको पहिलो दिन भएको हुँदा कक्षाका सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई अगिल्लो पाठमा केही समस्या रहे नरहेको यकिन गर्नुहोस् ।

(आ) उत्प्रेरणात्मक विषयवस्तु वा प्रसङ्गलाई संयोजन गरी विद्यार्थीलाई पठनपाठनप्रति अभिरुचि जगाउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध, छलफल

(अ) सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टर नभए तस्विरको प्रयोग गरी पाठको पूर्व पठन खण्डका भएका तस्विर र मनोविज्ञानसम्बन्धी विषयवस्तुमा छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीका विचारलाई पाँच/पाँच वाक्यमा लेख लगाउनुहोस् ।

(इ) छलफलमा आएका सान्दर्भिक विषयवस्तु र पाठगत सन्दर्भलाई संयोजन गर्नुहोस् ।

(इ) तस्विरका बारेमा विद्यार्थीले लेखेका विषयवस्तु पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीबाट आएका फरक फरक धारणालाई मनोविज्ञानसँग जोड्नुहोस् ।

श्रुतिवर्णन

(अ) मनोविज्ञानसम्बन्धी एउटा छोटो कथा (आफूसँग भएको पैसाले बेलुन किनेर भाइ खुसी हुँदै घर आयो । घरमा बसेर कहिले बेलुनमा पानी भर्ने कहिले बेलुन फुलाउने गर्न थाल्यो । आमा कराउनुभयो कति बेलुन फुलाउँछस् । हाँडे आउला । विचरा भाइलाई के थाहा ? हाँडे भनेको के हो ? भनेर । चुपचाप ऊ बेलुनमै रमाइरह्यो । भाइले बेलुन फुलाउन थालेको एक घण्टाभन्दा बढी भइसकेको थियो । आमा रिसाउँदै आएर भाइको बेलुन फुटाइदिनुभयो । किन फुटाइदिनुभएको म पनि कराएँ । भाइ रुन थाल्यो । चुप लाग भनेर मलाई पनि गाली गरी आमा आफ्नो कामतिर लाग्नुभयो ।) सुनाउनुहोस् । कथामा छलफल गराउनुहोस् । त्यही कथामा आधारित भएर प्रश्नसूची तयार गरी समावेशी समूह निर्माण गरी छलफल गराएर प्रस्तुति दिन निर्देश गर्नुहोस् ।

(आ) प्रत्येक समूहको प्रस्तुतिपश्चात् शिक्षकले पृष्ठपोषणसहित निष्कर्ष दिनुहोस् । प्रस्तुतिका लागि हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई सहभागी गराउने क्रममा उनीहरूको क्षमताका आधारमा अवसर प्रदान गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई पूर्व पठन खण्डका तस्विरका बारेमा वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सस्वर पठन (अनुच्छेद १ देखि २८ सम्म)	● अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दार्थ पत्ती ● वाक्य पत्ती ● प्रश्नोत्तरको नमुना
● शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग	● नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न	
● बोध प्रश्नोत्तर	● पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै एउटा लघुकथा सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि प्रश्नोत्तर गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गरी विद्यार्थीलाई कक्षामा सिकाइमा स्पष्ट नभएका विषयवस्तुका सन्दर्भमा सोधपुछ गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले पठन गर्न सकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले पाठको अनुच्छेद १ देखि २ सम्म नमुना सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका लेख्य चिह्नको उचित प्रयोग गरी हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा ख्याल गराउनुहोस् ।

(ई) शिक्षकले कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई पालैपालो एक एक अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा पाठकलाई उच्चारणमा अप्ट्यारा लागेका शब्द रेखाड्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस् ।

(उ) अनुच्छेद १ देखि २८ सम्म सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाड्कन गरेका अप्ट्यारा शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार अप्ट्यारा शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाठीमा लेखेर वा शब्दपत्ती प्रदर्शन गरेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

द्याइठुड / द्याइठुड /

शिष्ट /सिस्ट/

शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग

(अ) विद्यार्थीलाई पाठमा नयाँ लागेका शब्दको अर्थबोध गर्न समस्या भएमा ती शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । सकेसम्म विद्यार्थीबाट नै अर्थ खोजी गर्नुहोस् । शिक्षकले केही नयाँ शब्दका शब्दार्थ पत्ती प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

किनमेल : सामान किन्ने वा खरिद गर्ने काम

भाउ : मोल

दोमन : मनसाय, अभिलासा

(आ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दका अर्थबोध गराइसकेपछि वाक्यमा प्रयोग गरिएको नमुना देखाउनुहोस् । यस क्रममा वाक्यपत्ती प्रदर्शन गरी शब्दको अर्थ भन्नसमेत लगाउनुहोस्, जस्तै :

किनमेल आमा घरायसी सामान किनमेल गर्न बजार जानुभएको छ ।

दोमन : मलाई आफूसँग भएको पैसाले कथाको किताब किनाँ कि कविताको किताब किनाँ भनेर दोमन भयो ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ का आधारमा कथांश पढी प्रश्नका उत्तर दिन सिकाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई युगल समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । युगल समूहलाई प्रश्नोत्तर सूची प्रदर्शन गरी ती प्रश्नको उत्तर तयार गर्न लगाउनुहोस् । आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले तयार गरेको उत्तर लेखनको नमुना प्रदर्शन गरी थप सहजीकरणसहित विद्यार्थीले तयार गरेका उत्तर जाँची पृष्ठपोषण दिनुहोस्, यसमा बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ लाई समेट्नुहोस् । जस्तै:

प्रश्न : हर्कवहादुरको परिवारमा कति जना सदस्य छन् ?

उत्तर : हर्कवहादुरको परिवारमा छ, जना सदस्य छन् ।

(इ) यसैगरी शिक्षकले अभ्यास ४ जस्तै अन्य अनुच्छेद दिएर प्रश्न निर्माण गरी उत्तर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई पालैपालो पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

सभ्य, भान्सा, सङ्कोच, परेला

(ग) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) गुलाफीले बजारबाट के ल्याइदिन अनुरोध गरिन् ?

(आ) जुत्ताको रड कस्तो थियो ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद २९ देखि अन्तिमसम्म)	● अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न	● अनुच्छेदपत्ती
● शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग)	● नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न	● शब्दार्थपत्ती
● बोध प्रश्नोत्तर	● पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न	● वाक्यपत्ती ● प्रश्नोत्तरका नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) छोटा कविता, मुक्तक वा कुनै रमाइला विषयवस्तु सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि कविता, मुक्तक वा रमाइला प्रसङ्ग सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो कक्षामा सिकेका विषयवस्तुबाटे सझेक्षिप्त छलफल गराउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको निर्दिष्ट अनुच्छेद सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरमा प्रदर्शन गरी गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले वाचन गर्न सके नसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले पाठको अनुच्छेद २९ र ३० नमुना सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा सचेत गराउनुहोस्।

(ई) शिक्षकले कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई पालैपालो एक एक अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस्। यस क्रममा अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा नयाँ लागेका शब्द रेखाङ्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस्।

(उ) तोकिएका अनुच्छेद सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाङ्कन गरेका शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस्।

(ऊ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दलाई उनीहरूबाटै शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्। यस क्रममा शिक्षकले उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर वा शब्दपत्रीको माध्यमबाट उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

प्रतीत /प्र.तित/ मतमतान्तर /मत.म.तान.तर/

शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग

(अ) विद्यार्थीलाई पाठमा अर्थबोध गर्न कठिन भएका शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस्। सकेसम्म विद्यार्थीबाट अर्थ खोजी गर्नुहोस्। शिक्षकले केही कठिन शब्दका शब्दार्थपत्री प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

प्रतीत : आभास भएको, भान भएको

अबेर : ढिलो

जिज्ञासु : जान्न चाहने, ज्ञानको भोको

(आ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दका अर्थबोध गराइसकेपछि वाक्यमा प्रयोग गरिएको नमुना देखाउनुहोस्। यस क्रममा वाक्यपत्री प्रदर्शन गरी शब्दको अर्थबोध गराउनुहोस्, यसमा शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ५ लाई समेटनुहोस् जस्तै :

जिज्ञासु मेरो भाइ जिज्ञासु स्वभावको छ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) पाठका आधारमा केही बोध प्रश्न प्रदर्शन गरी बोध प्रश्नोत्तरको अभ्यास गराउनुहोस्, यसमा बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ लाई समेटनुहोस्

(क) जुताको रड कस्तो थियो ?

(ख) गुलाफीको परिवारमा किन हलचल आयो ?

(आ) शिक्षकले तयार गरेको उत्तरको नमुना प्रदर्शन गरी विद्यार्थीबाट तयार गरिएका उत्तरको तुलना गर्न लगाई थप छलफल गराउनुहोस्।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई पालैपालो निर्दिष्ट अनुच्छेद वाचन गर्न लगाउनुहोस्।

(ख) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

अचानक, खुलस्त, संवाद

(ग) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) कथामा कति जना पात्र छन् ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● अनेकार्थी शब्द	● अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न	● शब्दपत्ती
● घटनाक्रम टिपोट	● पाठ्य विषयवस्तुमा आधारित भई कथाका घटनाक्रमलाई बुँदामा लेख्न	● वाक्यपत्ती
● सार लेखन	● पाठ्य विषयवस्तुमा आधारित भई सार लेख्न	● घटनाक्रमका नमुना बुँदा

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) साल, तर, वर, असार आदि शब्द शब्दपत्तीबाट देखाएर मस्तिष्क मन्थन गराउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिन सिकेका विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

शब्दभण्डार (अनेकार्थी शब्द)

(अ) शिक्षकले केही अनेकार्थी शब्द प्रस्तुत गर्नुहोस् । कुनै विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरिएका शब्द पढ्न लगाउनुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक सुन्न निर्देश गर्नुहोस् ।

(आ) शब्दपत्तीको प्रयोग गरेर केही शब्द प्रस्तुत गर्नुहोस् । उक्त शब्दका अनेकार्थी शब्द के के हुन सक्छन् विद्यार्थीलाई भन्ने अवसर दिनुहोस् । विद्यार्थीले भनेका अनेकार्थी शब्द टिपोट गर्दै जानुहोस् ।

शब्द	अर्थ	अर्थ
असार	सार नभएको	आषाढ महिना

वर	दुलाहा	एक प्रकारको रुख
हुस्सु	कुहिरो	मूर्ख
फल	परिणाम	फलफूल

(इ) विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । उनीहरूलाई पाठको शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १, २, ३ र ४ गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले तयार गरेका उत्तर प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । सही उत्तर प्रस्तुत गर्न सकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कुनै शब्दले दुई वा दुईभन्दा अर्थ बुझाउछ भने त्यसलाई अनेकार्थी शब्द भनिन्छ भनी धारणा प्रस्तु पार्नुहोस् ।

(ई) अनेकार्थी शब्दका अनेक अर्थलाई भिन्नाभिन्नै वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले अभ्यास गरिसकेपछि साथी साथीविच कापी साटेर परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले शैक्षणिक पाटीमा उत्तर लेखेर नमुना देखाउनुहोस् । विद्यार्थीले समूह कार्य गरिसकेपछात् परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(उ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ३ को अनुच्छेदबाट अनेकार्थी शब्द रेखाड्कन गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै:

पोहोर साल दाइको विहे भयो । हामीले सालको टपरीमा सेल, कसार खायौँ । विहेको लठारो सकियो । आमाबुवा हाम्रो भविष्यका बारेमा ताप लिइरहनुहुन्थ्यो । हामी भने घामका तापमा मस्त हुन्थ्यौँ । सानो भाइ पिडको लठारोमा भुन्डिरहन्थ्यो । सानी बहिनी, पिठिउँमा खेलौना पुतली बोकेर हिँडथी । घरी घरी बगैँचामा पुगेर पुतली समाउन खोज्यी । हामी खल्तीमा सुन्तलाका दाना बोकेर तालमा माछा हेर्न पुथ्यौँ । हाम्रो ताल देखेर आमाबुवा छक्क पर्नुहुन्थ्यो । कुखुरालाई दाना दिने कामसमेत आमाबुबाले नै गर्नुपर्थ्यो ।

(ऊ) साल, लठारो, पुतली, ताल, खेलौना विद्यार्थीले रेखाड्कन गरेका शब्दका फरक अर्थ लेखे अभ्यास गराउनुहोस् । आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गराउनुहोस् । जस्तै:

साल	वर्ष
साल	एक प्रकारको रुख

घटनाक्रम टिपोट

(अ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ र ८ का आधारमा प्रत्येक समूहलाई निम्न कुरा समेटी पाठको बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

- पाठलाई ध्यानपूर्वक पढ्ने
- पाठका मुख्य मुख्य घटनाक्रम लेख्ने
- आफ्नो तर्क वा विचार लेख्नुपर्ने पक्ष ठम्याउने
- मुख्य मुख्य घटनाक्रमलाई जोड्दै सार लेख्ने
- सामान्यतः एक अनुच्छेदमा सार लेख्न सकिने

(आ) विद्यार्थीलाई पाठको घटनाक्रम पाँच बुँदामा लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई उनीहरूले लेखेका घटनाक्रमलाई समूहगत रूपमा भन्ने अवसर दिनुहोस् र नमुना प्रदर्शन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस्, जस्तै :

‘एकजोर जुत्ता’ कथाको घटनाक्रम (पाँचओटा बुँदामा)

- (क) हर्कबहादुरकी छोरी गुलाफीले एकजोर जुत्ता लगाउने रहर गर्नु
- (ख) हाकिमसावले गुलाफीलाई जुत्ता ल्याइदिनु र गुलाफी अत्यन्तै खुसी हुनु
- (ग) गुलाफीका घरका सदस्यले अनेक शइका उपशइका व्यक्त गर्नु
- (घ) बुवाआमाले गुलाफीलाई गाली गर्नु
- (ड) अन्त्यमा गुलाफीले आफूलाई मन परेको जुत्ता ठिक नभएको बहाना गरी हाकिमलाई फिर्ता गर्नु

सार लेखन

(अ) माथिका घटनाक्रमका आधारमा विद्यार्थीलाई पाठको सार लेखन गराउनुहोस् । आवश्यक सहजीकरणको भूमिका निर्वाह गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले लेखेको कथाको सार परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् । यस क्रियाकलापमा पाठ ६ को सार लेखनलाई आधार बनाउन सक्नुहुने छ ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका शब्दको अनेक अर्थ लेख्न लगाउनुहोस् :

साल, कल, रहर

(ख) अभ्यास ७ र ८ को उत्तर परीक्षण गर्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सङ्दिक्षित उत्तर लेखन	● पाठका आधारमा सङ्दिक्षित उत्तर लेख्न	● सङ्दिक्षित उत्तरको नमुना
● भाव विस्तार	● निर्दिष्ट अंशको भाव विस्तार गर्न	● भाव विस्तारको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै महान् व्यक्तिको प्रेरक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिलो दिनको सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई चारओटा समूहमा विभाजन गर्नुहोस् विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ का आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

(आ) छोटो उत्तर लेख्ने प्रश्न प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रश्नमध्ये कुनै एउटा प्रश्नको आफूले तयार पारेको नमुना उत्तर प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रत्येक समूहलाई एक एकओटा प्रश्नको उत्तर लेख्न निर्देश गर्नुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर लेख्न्दै गर्दा आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थी समूहले लेखेका उत्तर प्रदर्शन गरी पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

जस्तै: प्रश्न: गुलाफीलाई मात्र किन जुता किनिएको रहेछ ?

उत्तर: हर्कचाहादुरले आफ्नी छोरी गुलाफीलाई म पात्रको घरधन्दाका लागि खटाएका छन् । गुलाफीले म पात्र बजार जाने खबर थाह पाएपछि एकजोर जुता ल्याइदिन अनुरोध गर्दिन् । साथमा आफ्नो रोजाइको जुता पनि भन्छन् । म पात्रले गुलाफीलाई जुता किन्दा परिवारका अन्य सदस्यलाई पनि सम्झेको तथियो तर रकम अभाव हुने देखिएपछि गुलाफीको खुसीलाई निरास नवनाउन गुलाफीलाई मात्र जुता किनिएको रहेछ ।

(इ) विद्यार्थीले लेखेका उत्तरका बारेमा छलफल गरी कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

भाव विस्तार

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ का आधारमा भाव विस्तार लेख्न सिकाउनुहोस् । यस क्रममा भाव विस्तार गर्ने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

- निर्दिष्ट अंशलाई ध्यानपूर्वक पढ्ने
- अंशको भावअनुसारको आशय पहिचान गर्ने
- आवश्यक बुँदा टिपोट गर्ने
- भाव विस्तारका लागि दिइएको वाक्यमा केन्द्रित रहेर प्रत्येक बुँदालाई समेट्ने
- भाव विस्तारलाई एक अनुच्छेदमा तयार गर्ने
- भाव विस्तारमा आदि, मध्य र अन्त्यको क्रम मिलाउने
- भाव विस्तारका लागि दिइएको अंशमा केन्द्रित रहेर निष्कर्ष लेख्ने

(आ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ का आधारमा भाव विस्तारका लागि समूहमा छलफल गरी माथिको निर्देशनका आधारमा बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थी समूहलाई भाव विस्तारका बुँदा पालैपालो प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(ई) भाव विस्तारका बुँदालाई समेटी भाव विस्तार लेख्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विषयवस्तुको शृङ्खला र वाक्य वाक्यविचको अन्तर्सम्बन्धलाई ख्याल गर्न लगाउनुहोस् र भाव विस्तारको नमुना प्रदर्शन गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले भाव विस्तार लेखिसकेपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) पाठका आधारमा उत्तर दिन लगाउनुहोस् ।

(अ) हर्कवहादुरको पारिवारिक अवस्था कस्तो थियो ?

(आ) हर्कवहादुरको घरको वातावरण कसरी तनावग्रस्त भयो ?

(ख) कुनै एक कथांश दिएर भाव विस्तार गर्न लगाउनुहोस् :

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● चरित्र चित्रण	● कथामा प्रयुक्त पात्रको चरित्र चित्रण गर्न	● परिवेश वर्णन नमुना
● परिवेश वर्णन	● कथामा प्रयुक्त परिवेशको वर्णन गन	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कविता, मुक्तक आदि रमाइला विषयवस्तु सुनाउन लगाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षण गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि उनीहरूका सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

चरित्र चित्रण

(अ) विद्यार्थीलाई समावेशी समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एकजोर जुता कथामा गुलाफीको भूमिका के के थियो ? विद्यार्थीलाई प्रश्न गर्नुहोस् ।

(आ) प्रत्येक विद्यार्थी समूहबाट आएका जवाफलाई शैक्षणिक पाठीमा टिप्पै जानुहोस् । सन्दर्भलाई पाठसँग जोड्नुहोस् ।

(इ) शिक्षकले आफूले तयार गरी ल्याएको चरित्रचित्रण चार्ट प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

- हर्कवहादुरकी जेठी छोरी गुलाफी एकजोर जुता कथाकी प्रमुख पात्र
- गुलाफीकै केन्द्रियतामा कथा अगाडि बढेकाले केन्द्रीय पात्र
- बालसुलभ गुणले भरिएकी पात्र
- आफ्नो कामप्रति इमान्दार
- शिष्ट व्यवहार र सभ्य बोलीचाली भएकी बालपात्र
- अन्त्यमा आफूलाई मन परेको जुता फिर्ता गर्नुपर्ने विवश पात्र

आफूले प्रदर्शन गरेका र विद्यार्थीको छलफलबाट आएका सन्दर्भलाई जोड्दै चरित्रचित्रण लेखन सिकाउनुहोस् ।

परिवेश वर्णन

(अ) कथामा घटेका घटना, समय, स्थान र वातावरणको अन्वितत्रयका माध्यमबाट परिवेशलाई चित्रण गर्नुपर्ने विषयमा विद्यार्थीलाई प्रस्तु पार्नुहोस् ।

(आ) एक जोर जुता कथामा घटना कुन कुन ठाउँमा घटेका छन् । विद्यार्थीलाई टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) मनौवैज्ञानिक कथा भएकाले कथामा मनौवैज्ञानिक अवस्थालाई पनि चित्रण गरेको कुरा प्रस्तु पाईं आफूले तयार गरी ल्याएको नमुना परिवेश लेखन देखाउँदै लेखन प्रेरित गर्नुहोस् । आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ र १० गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

साताँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● भाषिक प्रकार्य (सोधपुछ)	● नबुझेको सन्दर्भमा सोधपुछ गर्न	● सोधपुछसम्बन्धी कार्यको नमुना
● समीक्षात्मक उत्तर लेखन	● तोकिएको प्रश्नको लामो उत्तर लेखन	● समीक्षात्मक उत्तरको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कविता, मुक्तक आदि रमाइला विषयवस्तु सुनाउन लगाएर विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि उनीहरूका सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

भाषिक प्रकार्य (सोधपुछ)

(अ) विद्यार्थीसँग सोधपुछसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । भाषिक प्रकार्य भनेको व्यक्तिले दोहोरो सञ्चारका क्रममा विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश आदिका आधारमा गर्नुपर्ने भाषिक व्यवहार हो । यस क्रममा नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा जस्ता कुरामा सचेत हुन सिकाउनुहोस् ।

(आ) सोधपुछसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको नमुनासहित विद्यार्थीलाई स्पष्ट धारणा दिनुहोस्, जस्तै :

विशाल र विवेक काठमाडौंको मुनलाइट विद्यालयमा नगरस्तरीय हाजिरीजवाफ प्रतियोगितामा भाग लिन जाई छन् । विद्यालय जाने बाटो थाह नभएर अलमलमा पर्छन् । नजिकै ट्राफिक प्रहरी देखेर खुसी हुँदै बाटो सोध्छन् । ट्राफिक प्रहरीले पनि नक्सासहित मुनलाइट विद्यालय जाने बाटो देखाइदिन्छन् । विशाल र विवेक खुसी हुँदै मुनलाइट विद्यालयमा पुगेर आफ्नो कार्यक्रममा भाग लिन्छन् । राम्रोसँग सोधपुछ गरेकाले उनीहरूले सजिलै विद्यालय पत्ता लगाउँछन् ।

(इ) यस्तै किसिमका उदाहरण प्रस्तुत गरी सोधपुछका क्रममा नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा, भावनात्मक व्यवहार जस्ता कुरामा सचेत हुन र सोहीअनुसारको प्रस्तुतीकरण गर्न सिकाउनुहोस् ।

(ई) शिक्षकले तयार पारी ल्याएको श्रव्य तथा श्रव्यदृश्य सामग्री पनि प्रस्तुत गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि पालैपालो यस्तै किसिमका सोधपुछजन्य विषयवस्तु मौखिक रूपमा व्यक्त गर्न लगाउनुहोस् । आवश्यकता पहिचान गरी नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा, भावनात्मक व्यवहार जस्ता कुरामा सचेत हुन र सोहीअनुसारको प्रस्तुतीकरण गर्न सिकाउनुहोस् ।

(उ) अभ्यास १२ मा आधारित भई दिएको अनुच्छेद राम्ररी पढ्न निर्देश गर्नुहोस् ।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

(अ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ का आधारमा प्रश्न प्रदर्शन गरी समीक्षात्मक उत्तर लेख्ने तरिकाका बारेमा निम्न बुँदामा आधारित भई छलफल गराउनुहोस् :

- सर्वप्रथम प्रश्न पढ्ने र प्रश्नको आशय ठम्याउने
- प्रश्नमा केन्द्रित रहेर पाठका आधारमा मुख्य मुख्य बुँदा टिपोट गर्ने
- बुँदालाई जोडेर अनुच्छेद बनाउने
- विषयवस्तुको प्रकृतिअनुसार उत्तरलाई विभिन्न अनुच्छेदमा विभाजन गर्ने
- उत्तरलाई विभाजन गर्दा कम्तीमा पनि तीन अनुच्छेद हुनुपर्ने
- प्रश्नको केन्द्रीयतामा उत्तरको निष्कर्ष अनुच्छेद हुनुपर्ने

(आ) विद्यार्थी समूहलाई प्रश्न दिएर छलफल गर्दै लामो उत्तरका बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले गरेका क्रियाकलाप अवलोकन गरी आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गराउनुहोस् ।

(ई) समीक्षात्मक उत्तरका बुँदा तयार भइसकेपछि प्रत्येक समूहलाई पालैपालो कक्षामा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य समूहबाट प्रतिक्रिया लिएर शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(उ) आफूले तयार गरी त्याएको एउटा नमूना उत्तर प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई समीक्षात्मक उत्तर लेखनमा प्रस्तुत पार्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ को प्रश्नको उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकताअनुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● लिङ्ग र वचन (पदसङ्गति)	● वाक्य पहिचान गर्न	● शब्दपत्ती ● वाक्यपत्ती
● समस्त शब्द र विग्रह	● समस्त शब्दको पहिचान गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई रोचक विषयवस्तु सुनाएर मर्स्ताष्क मन्थन गराउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

लिङ्ग र वचन (पदसङ्गति)

(अ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग गरी दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(आ) वाक्यपत्तीबाट केही वाक्य विद्यार्थी समूहमा प्रस्तुत गर्नुहोस्, जस्तै:

- गुरुले व्याकरण सिकाउनुभयो ।
- आमाले गणित पढाउनुहुन्छ ।
- भिनाजु राम्रा चित्र बनाउनुहुन्छ ।
- फुपू माइती आउनुभयो ।

(इ) आआफ्नो समूहमा परेका वाक्य छुट्याउन लगाउनुहोस् । पुलिङ्ग समूहलाई स्त्रीलिङ्गमा र स्त्रीलिङ्ग समूहलाई पुलिङ्गमा वाक्य परिवर्तन गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै:

पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
● काकाले व्याकरण सिकाउनुभयो ।	● काकीले व्याकरण सिकाउनुभयो ।
● भिनाजु राम्रा चित्र बनाउनुहुन्छ ।	● दिदी राम्रा चित्र बनाउनुहुन्छ ।

स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग
● आमाले गणित पढाउनुहुन्छ ।	● बुवाले गणित पढाउनुहुन्छ ।
● फुपूले गीत गाउनुभयो ।	● फुपाजुले गीत गाउनुभयो ।

त्यस्तै विद्यार्थीलाई एकवचन र बहुवचन समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(ई)) वाक्यपत्तीबाट केही वाक्य विद्यार्थी समूहमा प्रस्तुत गर्न गर्नुहोस् । जस्तै:

- म गृहकार्य गर्दू ।
- चरा उडे ।
- तिमी असल छौ ।
- गाईले घाँस खान्छ ।
- यी कलम राम्रा छन् ।

(उ) आआफ्नो समूहमा परेका वाक्य छुट्याउन लगाउनुहोस् । एकवचन समूहलाई बहुवचनमा र बहुवचन समूहलाई एकवचनमा वाक्य परिवर्तन गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

एकवचन	बहुवचन
म गृहकार्य गर्दूँ ।	हामी गृहकार्य गर्दैँ ।
तिमी असल छौ ।	तिमीहरू असल छौ ।
गाईले घाँस खान्छ ।	गाईहरूले घाँस खान्छन् ।

बहुवचन	एकवचन
चरा उड्दै ।	चरो उड्यो ।
यी कलम राम्रो छन् ।	यो कलम राम्रो छ ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ३ र ४ गराउनुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थीलाई समस्त शब्द र विग्रह गरी दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(ऋ) समस्त शब्द र विग्रह पदावली शैक्षणिक पाटीमा टिप्पुहोस् वा समस्त र विग्रह पदावलीको तालिका प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

समस्त शब्द

विग्रह

हिजोआज

हिजो आज

ठुल्दाइ

ठुलो दाइ

आमाबुबा

बुबा र आमा

सप्तर्षी

सात ऋषिको समूह

श्रमजीवी

श्रमले जिउने

(ए) विद्यार्थीलाई समस्त शब्दको तालिका प्रदर्शन गरी ती शब्दलाई विग्रह गर्न सिकाउनुहोस् ।

- बाढीपीडित
- त्रिभुज
- महाकवि
- नाफानोक्सान

(ऐ) विद्यार्थीलाई विग्रह पदावलीको तालिका प्रदर्शन गरी ती पदावलीलाई समस्त शब्द बनाउन सिकाउनुहोस् ।

- माछाको जस्तो पुच्छर भएको
- अन्न र पानी
- बनमा भोज
- लामा कान छन् जसका
- माना र पाथी

(ओ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यासअन्तर्गत अभ्यास ६ मा आधारित भएर अभ्यास गराउनुहोस् र आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) वाक्य परिवर्तन गर्नुहोस् ।

(अ) दाजुले राम्रो घर बनाउनुभयो । (स्त्रीलिङ्ग)

(आ) भाइ चित्र बनाउँछ । (पुलिङ्ग)

(इ) म समयमै घर पुग्छु । (बहुवचन)

(ख) भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको खण्डको अभ्यास ६ गराइ कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● हलन्त र अजन्तको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)	● हलन्त र अजन्तको पहिचान र प्रयोग	● सुनाइ पाठ ११ का श्रव्य सामग्री
● श्रुतिबोध	● सुनाइ पाठ ११ का आधारमा श्रुतिबोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न	● शब्दपत्ती
● कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट (परियोजना कार्य)	● कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गर्न	● वाक्यपत्ती
		● प्रश्नसूची
		● कथाका लागि आवश्यक बुँदा

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई सुनाइसम्बन्धी रोचक विषयवस्तु सुनाएर मस्तिष्क मन्थन गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

हलन्त र अजन्तको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)

(अ) शिक्षकले हलन्त र अजन्तको प्रयोग मिलेका वाक्य प्रयोग भएको अनुच्छेद रचना गर्नुहोस् । सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरबाट नत्र अनुच्छेदलाई चार्टपेपरमा टाँसेर प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

(आ) हलन्त लेखिने शब्द र हलन्त उच्चारण भएर पनि अजन्त लेखिने शब्दलाई उदाहरण दिई प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

जस्तै : हलन्त लेखिने शब्द : बृहत, संसद, संवत, अहम्

हलन्त उच्चारण भएर पनि अजन्त लेखिने शब्द : भात, उठ, जून, असल

(इ) शिक्षकले शैक्षणिक पाटीमा हलन्त र अजन्तको प्रयोग मिलेका शब्द लेख्नुहोस् । विद्यार्थीलाई सच्याएर शब्द लेख्न निर्देश गर्नुहोस् । कुनै विद्यार्थीलाई अगाडि आएर शैक्षणिक पाटीमै लेख्न प्रेरित गर्नुहोस् । शिक्षकले आवश्यक संशोधन गरी सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ई) भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास ७ लाई आधार बनाएर शिक्षकले शैक्षणिक पाटीमा हलन्त र अजन्तको प्रयोग नमिलेका शब्द लेख्नुहोस् । छलफलका आधारमा ती शब्दको शुद्ध रूप पत्ता लाउन निर्देशन गर्नुहोस् । शिक्षकले हलन्त र अजन्तको शुद्ध प्रयोग भएका र नभएका शब्द छलफलमिस पारेर शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् । विद्यार्थीलाई शुद्ध शब्द मात्र पहिचान गरेर टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई वर्णविन्यासको अभ्यास द गराउनुहोस् ।

श्रुतिबोध

(अ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै:

- ध्यानपूर्वक सुनाइ विषयवस्तु सुन्नुपर्ने
- प्रश्नका आधारमा स्पष्ट उत्तर दिनुपर्ने
- प्रश्नको संरचनाअनुसार उत्तर दिनुपर्ने
- सुनाइ पाठकै आधारमा उत्तर दिनुपर्ने

(आ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ ११ सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक स्वयम्भले वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी श्रव्य सामग्रीका माध्यमबाट कम्तीमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहुने छ ।

(इ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास २ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट (परियोजना कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास २ का बारेमा छलफल गरिने जानकारी गराउनुहोस् । कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गर्ने तरिकाका बारेमा छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) आफूले पढेका कुनै कथा वा घरमा आमाबुवा तथा अग्रजबाट सुनेका आफूलाई मन परेको कुनै कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गर्न सकिने जानकारी गराउनुहोस् । यसको छलफल अर्को दिनको कक्षामा हुने जानकारीसमेत गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ८ को कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(ख) सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास २ को मौखिक छलफल गराउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दसौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट र प्रस्तुतीकरण (परियोजना कार्य)	<ul style="list-style-type: none"> कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरी प्रस्तुतीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> कथाको नमुना चार्टपेपर
कथा रचना (सिर्जनात्मक कार्य)	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट बुँदाका आधारमा कथा रचना गर्ने	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई उनीहरूले रचना गरेका कथा सुनाउन लगाई कक्षाको ध्यान केन्द्रित गराउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट र प्रस्तुतीकरण (परियोजना कार्य)

(अ) सिर्जना र परियोजना कार्यको अभ्यास २ अनुसार आफूलाई मन पर्ने कथाबाट मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गरेर ल्याउन दिइएको अगिल्लो दिनको कार्यबारे कक्षामा छलफल गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले गरेका कामका सम्बन्धमा सकेसम्म प्रत्येक विद्यार्थीलाई प्रस्तुति गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीको प्रस्तुतीकरण शैली र हाउभाउमा विशेष ख्याल गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीको प्रस्तुतिपछि अन्य विद्यार्थीलाई आवश्यक प्रतिक्रिया दिन लगाई अन्तरक्रिया गराउनुहोस् ।

(उ) प्रस्तुत विषयवस्तुबारे थप छलफल गराई आवश्यकतानुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

कथा रचना (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना र परियोजना खण्डका आधारमा निर्देशित बुँदालाई आधार बनाई कथा रचना गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

- निर्देशित कथा रचना गर्दा दिइएका बुँदालाई ध्यानपूर्वक पढ्नुपर्ने
- सम्बन्धित विषयवस्तुमा आधारित भएर केही प्रसङ्ग थप गर्नुपर्ने
- आवश्यकताअनुसार छोटा छोटा संवाद प्रयोग गर्नुपर्ने
- कथामा आदि, मध्य र अन्त्यको शृङ्खला हुनुपर्ने

(आ) यिनै तरिकामा सम्बद्ध भई लेखिएको कथाको एउटा नमुना कथा प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई राम्ररी अध्ययन गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थी समूहलाई सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास १ का आधारमा निर्देशित कथा रचना गर्न चार्ट पेपर, साइनपेन आदि आवश्यक सामग्री दिनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई कथा लेखन कार्यमा प्रेरित गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले गरेका क्रियाकलाप अवलोकन गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) प्रत्येक समूहबाट रचना भएका कथा कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा आवश्यक पृष्ठपोषणसहित ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका बुँदाका आधारमा एउटा कथा लेख्नुहोस् :

कुनै एक गाउँमा चार जना मिल्ने साथी हुनु ..... तीन जना धुरन्धर तान्त्रिक र शास्त्रका ज्ञाता हुनु..... चौथो अनपढ तर बुद्धिमान् हुनु .....चारै जना घुम्न निस्किनु ..... जड्गलमा रात पर्नु ..... उनीहरू ठुलो

रुखमुनि बास बस्नु ..... ती तान्त्रिकले त्यहाँ बाघका हाड भेटाउनु..... तीनै जनाले बाघका सबै हाड जोड्नु ..... दोस्रोले आफ्नो शक्तिले हाडको वरिपरि मासु र छालाले मोड्नु ..... तेस्रोले त्यसमा प्राण भर्न

आँटनु ..... चौथोले यसमा प्राण भरेपछि यो साँच्चकै बाघ हुन्छ र हामीलाई खान्छ, यस्तो काम नगर भनेर सम्भाउनु ..... तीनै जनाले चौथोलाई डरपोक भन्दै खिसी गर्नु ..... चौथो साथी हातमा ससाना

हुड्गा र गुलेली लिएर रुख चढ्नु ..... तेस्रोले बाघमा प्राण भर्नु .....प्राण भरेपछि बाघले ठुलो गर्जन गर्नु ..... आफ्नो विद्यामा सफल भएकोमा तीन जना खुसी हुनु ..... अन्त्यमा बाघले तीनै जनालाई आक्रमण गर्नु

..... रुख चढेकोले चौथोले बाघलाई गुलेलीले हान्नु ..... बाघ आत्तिएर भाग्नु ..... सबैको ज्यान बच्नु ..... सबैले चौथो साथीलाई धन्यवाद दिनु

दिनु ..... सोचविचार गरेर काम गर्नुपर्ने सन्देश ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण गरी कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

जुन्को ताबेई

पाठ : १२

विद्या : जीवनी

कार्यघण्टा : ९

जुन्को ताबेईका जीवनका महत्त्वपूर्ण घटना, सन्दर्भ, प्रसङ्ग र योगदानको सारपूर्ण वेलिविस्तारमा तयार पारिएको प्रस्तुत पाठ जीवनी हो । यसमा तथ्यपरक घटनाका साथे प्रेरणादायी सन्दर्भ समावेश गरिएको छ । जीवनी विद्याको शिक्षणको मुख्य उद्देश्य भाषाका मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति सिपको विकास गराउनु हो । यस विद्याबाट भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिपको विकास गराउनु पर्छ । यस पाठको सिकाइ सहजीकरणका लागि विषयक्षेत्रको वितरण पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका सिकाइसम्बद्ध क्रियाकलाप र पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट क्रियाकलापको शृङ्खलामा गरिएको छ ।

यस पाठमा सुनाइ र बोलाइ सिप विकासका लागि सुनाइ र मुख्य मुख्य विषय तथा तथ्य बोध, घटनाक्रम पहिचान र प्रस्तुति, सुनाइ र व्यक्तिवृत्त वर्णन, श्रुति विश्लेषण, प्रश्नोत्तर छफल र अनुमान, धारणा निर्माण र प्रस्तुति तथा कल्पनामा आधारित व्यक्तिवृत्त वर्णन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । त्यसै गरी पढाइ सिप विकासका लागि सम्बर पठन, समयबद्ध सम्बर पठन, मौन पठन र प्रश्नोत्तर, शब्दोच्चारण, संरचना पहिचान, घटनाक्रम पहिचान, प्रेरणा ग्रहण र लक्ष्य निर्धारणसम्बन्धी क्रियाकलापको अपेक्षा गरिएको छ । लेखाइ सिप विकासका लागि घटनाक्रम मिलान, सार लेखन, प्रश्नोत्तर लेखन, अनुकरणात्मक जीवनी लेखनसम्बन्धी क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । यसका अतिरिक्त बोधात्मक प्रश्नोत्तर, प्रश्नोत्तर, सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन, व्याख्या, समीक्षात्मक लेखन, बुँदा टिपोट र सारांश लेखन, व्यक्तिवृत्त लेखन सम्बन्धिता विद्या वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना जस्ता सिकाइ क्षेत्र रहेका छन् । शब्दभण्डार सिकाइ क्षेत्रअन्तर्गतपाठगत शब्दार्थ, पारिभाषिक र प्राविधिक शब्दको पहिचान र प्रयोग रहेका छन् । बोध र अभिव्यक्ति खण्डभित्र इच्छामा आधारित भाषिक प्रकार्यको अपेक्षा गरिएको छ ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यासअन्तर्गत उपसर्ग लागेका शब्दको पहिचान र निर्माण प्रक्रिया, पुरुष र आदरका आधारमा वाक्य परिवर्तन, उद्देश्य र विधेय, चन्द्रविन्दु लागेका शब्दको पहिचान र प्रयोगलाई समेटिएको छ । सुनाइ बोलाइका लागि सुनाइ पाठ १२ मा आधारित भई श्रुतिबोधसम्बन्धी प्रयोगात्मक अभ्यास गराउन जोड

दिइएको छ। शिक्षकले पाठ्यपुस्तकमा भएका कियाकलापका अतिरिक्त थप सामग्री विकास गरी सिकाइ सहजीकरण गर्नु वाञ्छनीय हुने छ।

पाठ १२ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यधण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> विषयवस्तुमा आधारित छलफल, अनुमान र श्रुति विश्लेषण सस्वर पठन (अनुच्छेद १ देखि ३ सम्म) र शब्दोच्चारण शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पाठको पूर्व पठन खण्डको चित्रका आधारमा छलफल र अनुमान गर्ने पाठको पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुका आधारमा श्रुति विश्लेषण गर्ने निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्ने निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्ने पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्यमा प्रयोग गर्ने बोध प्रश्नोत्तर गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र पूर्व पठन खण्डको अनुच्छेद जुन्को ताबेर्इको तस्विर शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश, वाक्यपत्ती, प्रश्न प्रश्न सूची 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> समयबद्ध सस्वर पठन (अनुच्छेद ४ देखि ८ सम्म) शब्दोच्चारण शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई समयबद्ध सस्वर पठन गर्ने निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्ने पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्यमा प्रयोग गर्ने पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती अर्थपत्ती शब्दकोश वाक्यपत्ती प्रश्नसूची 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (अनुच्छेद ९ देखि अन्तिमसम्म) र शब्दोच्चारण 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्ने निर्दिष्ट शब्द शुद्धसँग उच्चारण गर्ने निर्दिष्ट अनुच्छेद मौन पठन गरी 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश, वाक्यपत्ती, प्रश्नसूची 	१

	<ul style="list-style-type: none"> मौन पठन र प्रश्नोत्तर शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) अनुलेखन 	<ul style="list-style-type: none"> बोध प्रश्नोत्तर गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थ पहिचान गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेद अनुलेखन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद 	
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> प्राविधिक/पारिभाषिक शब्दको पहिचान र प्रयोग सुनाइ र व्यक्तिवृत्त वर्णन सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> प्राविधिक/पारिभाषिक शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न निर्दिष्ट शब्दको अर्थ बोध गरी लेखन कुनै व्यक्तित्वको जीवनी सुनी व्यक्तिवृत्त वर्णन गर्न पाठ्य जीवनीको सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> शब्द सूची, अनुच्छेद, वाक्यपत्ति व्यक्तिवृत्तको ढाँचा सार लेखनका लागि तयार गरिएको बुँदासूची सार लेखनको नमुना 	9
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम पहिचान सझेक्षिप्त उत्तर व्याख्या 	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम पहिचान गरी लेखन सझेक्षिप्त उत्तर लेखन निर्दिष्ट पझेक्तिको व्याख्या गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रमका बुँदा प्रश्नसूची, नमुना उत्तर व्याख्याको नमुना 	9
छैठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> बुँदा टिपोट र सारांश लेखन समीक्षात्मक उत्तर लेखन भाषिक प्रकार्य (इच्छा) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट बुँदा टिपोट गरी सारांश लेखन पाठ्य जीवनीका आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेखन इच्छासँग सम्बन्धित विषयवस्तुमा आधारित भई भाषिक अभिव्यक्ति दिन 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद बुँदा टिपोटको नमुना सारांश लेखनको नमुना समीक्षात्मक उत्तरका लागि ढाँचा र मुख्य मुख्य बुँदा इच्छासम्बन्धी भाषिक अभिव्यक्तिको नमुना 	9
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> पुरुष र आदरका आधारमा वाक्य परिवर्तन उद्देश्य र विधेय वर्णविन्यास (चन्द्रविन्दुको पहिचान र प्रयोग) 	<ul style="list-style-type: none"> पुरुष र आदरका आधारमा वाक्य परिवर्तन गर्न उद्देश्य र विधेयको पहिचान र प्रयोग गर्न चन्द्रविन्दुको पहिचान र प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद वाक्यपत्ति चन्द्रविन्दुको प्रयोग भएको अनुच्छेद तथा शब्दपत्ति 	9
आठौं	उपसर्ग लागेका शब्द	उपसर्ग लागेका शब्द पहिचान गर्न	उपसर्ग लागेका शब्दसूची	9

दिन	<p>पहिचान र शब्द निर्माण</p> <ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध जीवनीको संरचना पहिचान र जीवनी रचना (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> र तिनको निर्माण प्रक्रिया देखाउन विषयवस्तुको सुनाइ बोध गरी प्रश्नोत्तर गर्न जीवनीको संरचना र भाषशैली पहिचान गर्न जीवनीको संरचना अनुसरण गरी निर्देशित जीवनी लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १२ को शब्द सामग्री प्रश्नसूची जीवनीको संरचना तालिका जीवनीको मुख्य मुख्य बुँदा 	
नवाँ दिन	<ul style="list-style-type: none"> निर्देशित जीवनी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) स्वतन्त्र जीवनी लेखन र कक्षा प्रस्तुति (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्देशित बुँदाका आधारमा जीवनी रचना गर्न स्वतन्त्र जीवनी लेखी कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> जीवनीको नमुना जीवनीसम्बद्ध बुँदा 	१
जम्मा कार्यघण्टा				९

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> विषयवस्तुमा आधारित छलफल, अनुमान र श्रुति विश्लेषण सस्वर पठन (अनुच्छेद १ देखि ३ सम्म) र शब्दोच्चारण शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पाठको पूर्व पठन खण्डको चित्रका आधारमा छलफल र अनुमान गर्न पाठको पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुका आधारमा श्रुति विश्लेषण गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्न निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र पूर्व पठन खण्डको अनुच्छेद जुन्को तावेर्इको तस्विर शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश, वाक्यपत्ती, प्रश्न प्रश्न सूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) पूर्व पठन खण्डका विभिन्न क्षेत्रमा सफल व्यक्तिका पुस्तक, कार्य वा कविता कृतिका अंश सुनाएर आजको कक्षा सुरु गर्नुहोस् र आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

विषयवस्तुमा आधारित छलफल, अनुमान र श्रुतिविश्लेषण

(अ) विद्यार्थीलाई पूर्व पठन खण्डमा रहेका विश्व फुटबल खेलका चर्चित खेलाडी पेले, नेपाली भाषा साहित्यका आदि कवि भानुभक्त आचार्य, राष्ट्र कवि माधवप्रसाद घिमिरे र फरक क्षमताकी मदन पुरस्कार विजेता भमक कुमारी घिमिरेका साधना र सफलताका लागि जीवनमा गरेका सङ्घर्षसम्बद्ध विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न सोधी चार समूहमा कक्षा छलफल गराउनुहोस् ।

(इ) उपर्युक्त विशिष्ट व्यक्तित्वका बाल्यकालका सन्दर्भ, उनीहरूका आर्थिक, सामाजिक पृष्ठभूमि, सम्बन्धित क्षेत्रमा स्थापित हुन गर्नुपरेका सङ्घर्ष तथा योगदानमा आधारित विश्लेषणात्मक किसिमबाट छलफल गराउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थी समूहलाई पालैपालो पूर्व पठन खण्डमा भएका व्यक्तित्वका सम्बन्धमा तथ्य र सूचनासहितको विश्लेषणात्मक प्रस्तुतिका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई पाठको पूर्व खण्डमा भएको विषयवस्तु सुनाउनुहोस् । त्यसपछि उक्त विषयवस्तुमा आधारित भएर प्रश्न सोध्नुहोस् । **जस्तै :**

- जीवनको अर्थ के हुन सक्ता ?
  - हामी जीवनलाई कसरी सार्थक बनाउन सक्छौ ?
  - आफ्नो लक्ष्यको यात्रमा कस्ता कस्ता समस्या आउन सक्लान् ?
  - हामीले आफ्नो लक्ष्य प्राप्तिको सङ्घर्षलाई कसरी सामना गर्नुपर्छ ?
- (ऋ) पाठको पूर्व पठन खण्डमा रहेको विषयवस्तुमा आधारित रहेर प्रश्नोत्तर गरिसकेपछात् विद्यार्थीलाई पालैपालो उक्त विषयवस्तुका आधारमा विश्लेषणात्मक प्रतिक्रिया दिन लगाउनुहोस् ।

(ए) विद्यार्थीलाई विश्लेषणात्मक प्रतिक्रिया दिन कठिनाइ भएमा शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

सस्वर पठन

(अ) शिक्षकले जुन्को ताबेईको चित्र प्रदर्शन गरी उनका कर्मका बारेमा छलफल गराउनुहोस् । पाठका केही अनुच्छेद सस्वर पठन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक पाठ सुन्न र हेर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

(आ) विद्यार्थीलाई पाठका विभिन्न अनुच्छेद क्रमैसँग गति र यति मिलाई पालैपालो सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । सस्वर पठन गराउँदा कक्षाका जेहेनदार, मध्यम, कमजोर तथा अन्य भाषाभाषी विद्यार्थी सबैलाई उत्तिकै प्राथमिकता दिनुहोस् । सस्वर पठन गर्दा विद्यार्थीले ठिकसँग पढे नपढको विचार गरी पृष्ठपोषणसहित हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

शब्दोच्चारण

(अ) निर्धारित पाठका विभिन्न अनुच्छेदमा रहेका केही नयाँ शब्दलाई टिपोट गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । शिक्षकले शब्दपत्तीका माध्यमबाट उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् र सँगसँगै विद्यार्थीलाई पनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । यो अभ्यास केही पटक दोहोच्याउनुहोस्, विद्यार्थीले शुद्ध उच्चारण नगरेसम्म शुद्ध उच्चारणको अभ्यास गराइरहनुहोस् । जस्तै :

असहजता : /अ.स.हज.ता/

क्रियाशीलता : /क्रि.या.सि.ल.ता/

गृहिणी : /ग्रि.हि.णी/

विश्वविद्यालय : /विस्.स्व.विद्.द्या.ल.य/

(आ) सिकाइमा पछाडि परेका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यकताअनुसार उच्चारण तथा सस्वर पठन अभ्यास गराउनुहोस् ।

शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई पाठका निर्धारित अनुच्छेद पुनः मनमनै पढ्न निर्देश गर्नुहोस् । पाठ पढ्दा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । टिपोट गरिएका शब्दको अर्थ पाठमै खोज्न निर्देश गर्नुहोस् । पाठमा अर्थ नभएका शब्द विद्यार्थीलाई भन्न लगाई आफूले टिपोट गर्नुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई टिपिएका शब्दको अर्थ भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले सही अर्थ भन्न नसके अर्थपत्ती, चित्र आदिका आधारमा स्पष्ट पारिदिनुहोस् । जस्तै :

कीर्तिमानी   नाम उच्च बनाउन सफल

सर्वोच्च   सबैभन्दा माथिल्लो तहको

(आ) शब्दको अर्थ जान्नका लागि पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दलाई पाठकै वाक्य तथा अनुच्छेद पढी अर्थबोध गर्न सिकाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले नमुना वाक्य रचना देखाएर धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

निमोनिया : फोक्सो प्रभावित हुने एक प्रकारको रोग

कलाकी बहिनीलाई निमोनियाको लक्षण देखिएपछि अस्पताल भर्ना गरिएको छ ।

पर्वतारोहण : हिमाली शिखर आरोहण गर्ने काम

जुनको तावेईले १० वर्षको उमेर माउन्ट नासुको पर्वतारोहण गरिन् ।

निर्भीक : कसैसँग नडराउने

प्रशान्त सभामा निर्भीक भएर बोल्छन् ।

(इ) शैक्षणिक पाटीमा पाठमा प्रयुक्त शब्द लेख्नुहोस् र विद्यार्थीलाई वाक्य रचना अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीबाट निर्माण गरिएका वाक्यलाई सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) पाठको निर्दिष्ट विषयवस्तुमा आधारित छलफल गर्नुहोस् । पाठमा आधारित बोध प्रश्नको सूची टाँस्नुहोस् । उक्त प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक भएमा विद्यार्थीको उत्तरको संशोधन गरिदिनुहोस् ।

बोध प्रश्नको नमुना

(क) जुन्को तावेईको जन्म कहिले भएको थियो ?

(ख) जुन्को तावेईका बुवा कहाँ काम गर्थे ?

(ग) जुन्को तावेईले कुन विषयमा उच्च शिक्षा हासिल गरिन् ?

(आ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) पूर्व पठन खण्डमा आधारित भएर मानिसले लक्ष्य चुम्न कस्ता समस्या सामना गर्नुपर्छ भनी छलफल गराउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई पालैपालो निर्दिष्ट पाठका अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

आरोही, कीर्तिमान, शिखर, अभियान, सतर्कता, संलग्न, सदस्य

(घ) दिइएका प्रश्नका उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) जुन्को तावेर्इको जन्म कहाँ भएको हो ?

(आ) जुन्को तावेर्इ कसरी सोवा महिला विश्वविद्यालयमा भर्ना हुन पुगिन् ?

(इ) जुन्कोले कति वर्षको उमेरमा माउन्ट नासु आरोहण गरेकी थिइन् ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> समयबद्ध सस्वर पठन (अनुच्छेद ४ देखि ८ सम्म) शब्दोच्चारण शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई समयबद्ध सस्वर पठन गर्न निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती अर्थपत्ती शब्दकोश वाक्यपत्ती प्रश्नसूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीका जिज्ञासासहित गत दिनको पाठ्यवस्तुको पुनरावृत्ति गराई आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

समयबद्ध सस्वर पठन

- (अ) शिक्षकले पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद समयबद्ध सस्वर पठन गर्नुहोस् र समय विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक पाठ सुन्न र हेर्न निर्देश गर्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँग पाठ पढन लागेको समय सोध्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद क्रमसँग गति र यति मिलाई समयबद्ध सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा प्रत्येक विद्यार्थीले पढ्दा लागेको समय हेरी आवश्यक सुभाव दिनुहोस् ।
- (इ) समयबद्ध सस्वर पठन गराउँदा कक्षाका जेहेनदार, मध्यम, कमजोर तथा अन्य भाषाभाषी विद्यार्थी सबैलाई उत्तिकै प्राथमिकता दिनुहोस् । सस्वर पठन गर्दा विद्यार्थीले ठिकसँग पढे नपढको विचार गरी पृष्ठपोषणसहित हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

शब्दोच्चारण

- (अ) निर्धारित पाठका विभिन्न अनुच्छेदमा रहेका नयाँ शब्दलाई टिपोट गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । शिक्षकले उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् र सँगसँगै विद्यार्थीलाई पनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । शुद्धोचारण गर्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई लक्षित गरी यो अभ्यास केही पटक दोहोच्याउनुहोस् । जस्तै :

समाचार : /स.मा.चार/

सार्वजनिक : /सार्.ब.ज.निक्/

निवेदन : /नि.वे.दन/

अवधि : /अ.ब.धि/

- (आ) सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार उच्चारण तथा समयबद्ध सस्वर पठन गराउनुहोस् ।

शब्दभण्डार

- (अ) विद्यार्थीलाई निर्धारित पाठ पुनः मनमनै पढन निर्देश गर्नुहोस् । पाठ पढ्दा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । टिपोट गरिएका शब्दको अर्थ पाठमै खोज निर्देश गर्नुहोस् । पाठमा अर्थ नभएका तर अर्थ बुझ्न कठिन हुने शब्द विद्यार्थीलाई भन्न लगाई टिपोट गर्नुहोस् ।

- (आ) टिपिएका शब्दको अर्थ विद्यार्थीलाई नै भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भन्न नसके अर्थपत्तीका माध्यमबाट अर्थबोध गराउनुहोस् । जस्तै :

प्रयास कोसिस, अभ्यास

औधि असाध्यै

प्रतीक्षा पर्खाइ

- (इ) विद्यार्थीलाई माथिको कार्यकलापमा छलफल गरिएका शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्य रचना अभ्यास गराउनुहोस् । आवश्यकतानुसार शिक्षकले वाक्यपत्तीको प्रयोग गरी सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

प्रतीक्षा : गुरुको प्रतीक्षामा रहेका विद्यार्थी उहाँको आगमनपछि खुसी भए ।

कक्षाकार्यको अवलोकन गरी अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीको कापी परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट निर्माण गरिएका बोध प्रश्नको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस् र अनुच्छेद पढेर उत्तर पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । नमुना प्रश्न :

- जुन्को तावेइले कुन क्लबको निर्माण गरिन् ?
- जुन्को तावेइले किन लेडिज क्लाइम्बिङ क्लब जापानको स्थापना गरिन् ?
- जुन्को तावेइले नेपाल सरकारबाट कहिले हिमाल आरोहणलाई स्वीकृति पाइन् ?

(आ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य गरिसकेपछि साथी साथीविचमा कापी साटेर परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले गरेका कार्य अवलोकन गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(इ) बोध र अभिव्यक्तिको अभ्यास ४ ले निर्देश गरेबमोजिमका बोधात्मक प्रश्नोत्तरका अभ्यास पनि गराउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले गरेका कार्य अवलोकन गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) पाठको चौथो अनुच्छेद समयबद्ध सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दको अर्थ भन्न र वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

अभियान, सहभागिता, पर्वतारोहण, कीर्तिमान, प्रतिबद्धता, सतर्कता
आरोही, कीर्तिमान, शिखर, अभियान, सतर्कता, संलग्न, सदस्य

(ग) दिइएका प्रश्नका उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) जुन्को तावेइभित्र केको तीव्र चाहना थियो ?

(आ) जुन्को तावेइले सन् १९६९ मा स्थापना गरेको क्लबको नाम के हो ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
------------	---------------	------------------

<ul style="list-style-type: none"> ● सस्वर पठन (अनुच्छेद ९ देखि अन्तिमसम्म) र शब्दोच्चारण ● मौन पठन र प्रश्नोत्तर ● शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) ● अनुलेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्न ● निर्दिष्ट शब्द शुद्धसँग उच्चारण गर्न ● निर्दिष्ट अनुच्छेद मौन पठन गरी बोध प्रश्नोत्तर गर्न ● पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थ पहिचान गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न ● निर्दिष्ट अनुच्छेद अनुलेखन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश, वाक्यपत्ती, ● प्रश्नसूची ● अनुच्छेद
--	---	--

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) गत दिनको कक्षाकार्यमा गरिएको पाठ्यवस्तु विद्यार्थीलाई भन्न लगाउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुका बारेमा जानकारी दिई स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन

(अ) शिक्षकले पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद सस्वर पठन गर्नुहोस् र समय विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक पाठ सुन्न र हेन निर्देश गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद क्रमैसँग गति र यति मिलाई सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा प्रत्येक विद्यार्थीले पढ्दा लागेको समय हेरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(इ) सस्वर पठन गराउँदा कक्षाका जेहेनदार, मध्यम, कमजोर तथा अन्य भाषाभाषी विद्यार्थी सबैलाई उत्तिकै प्राथमिकता दिनुहोस् । सस्वर पठन गर्दा विद्यार्थीले ठिकसँग पढे नपढको विचार गरी पृष्ठपोषणसहित हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

शब्दोच्चारण

(इ) निर्धारित पाठका विभिन्न अनुच्छेदमा रहेका नयाँ शब्दलाई टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि सँगसँगै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

अक्सिजन

/अक्.सि.जन्/

सम्राट

/सम्.स्माट/

(ई) शब्दोच्चारण अभ्यास केही पटक दोहोन्याउनुहोस् । शुद्ध उच्चारणमा विद्यार्थीका त्रुटिक्षेत्र पहिचान गरी लक्षित विद्यार्थीलाई एकल उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(उ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १ ले निर्देश गरेबमोजिमका शब्द उच्चारणका लागि विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी उच्चारण प्रतियोगिता सञ्चालन गर्नुहोस् ।

शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई निर्धारित पाठ मनमनै पढ्न लगाउनुहोस् । पाठ पढ्दा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गर्न लगानुहोस् । विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दको अर्थ विद्यार्थीलाई नै भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भन्न नसके अर्थपत्ती वा शब्दकोशको उपयोग गरी शब्दको अर्थबोध गराउनुहोस् । जस्तै :

शिविर वसोवासका लागि बनाइएको अस्थायी ठाउँ

हिमस्खलन हिउँ परिलने प्रक्रिया

(आ) विद्यार्थीलाई शब्दार्थ बोध गराउने क्रममा पाठमा प्रयोग भएको वाक्य तथा मौलिक वाक्यलाई पनि नमुनाका रूपमा प्रस्तुत गरी अर्थबोध गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

(इ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ ले निर्देश गरेबमोजिमका अर्थयुक्त पदावली प्रदर्शन गरी ती पदावलीयुक्त अर्थ जनाउने शब्द पाठबाट पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ई) पाठमा प्रयुक्त केही शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । निर्माण गरिएका वाक्यलाई सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार वाक्यपत्ती प्रदर्शन गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् । जस्तै :

जगेडा : हामीसँग भएको पैसा मास्नुभन्दा जगेडा गरेर चाहिएको बेला प्रयोग गर्नु राम्रो हुन्छ ।

(ई) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ ले निर्देश गरेबमोजिमका शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न अवसर दिनुहोस् । आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट निर्माण गरिएका बोध प्रश्नको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस् र अनुच्छेद पछेर उत्तर पहिचान गर्न लगाउनुहोस् । नमुना प्रश्न :

- जुन्को तावेईको स्वास्थ्यमा समस्या हुनुको कारण के हो ?
- तावेईको सफलताले कस्तो सम्बन्धलाई जनस्तरबाट अनुमोदन गराएको छ ?

(आ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य गरिसकेपछि साथी साथीबिचमा कापी साटेर परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले गरेका कार्य अवलोकन गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(इ) यिनै नमुनामा आधारित भई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ मा दिइएका बोधात्मक प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् र आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

अनुलेखन

(अ) विद्यार्थीलाई अनुलेखनको अवधारणा र अनुलेखन गर्ने तरिका (अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको दिने, शब्द शब्दबिचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि) सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीमाझ कुनै एउटा नमुना अनुच्छेद प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई त्यसमा भएका अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको, शब्द शब्दविचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि विषयमा छलफल गराउनुहोस् । त्यसपछि बोध र अभिव्यक्तिको अभ्यास ५ ले निर्देश गरेबमोजिमको अनुच्छेदलाई श्रुतिलेखन अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) तोकिएको कार्य सकिएपछि साथी साथीविचमा कापी साटासाट गर्न लगाई साथी साथीबाटै परीक्षण गराउनुहोस् । शिक्षकले त्यसको लागि आवश्यक सहयोग तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् र शिक्षकले तयार गरेका अन्य अनुच्छेदको अनुलेखन अभ्यास गराउनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) पाठको चौथो अनुच्छेद समयबद्ध सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दको अर्थ भन्न र वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

हिमस्खलन, वेसक्याम्प, जोखिमपूर्ण, सदस्य, अवतरण, जायजेथा, प्रतिबद्धता

(ग) दिइएका प्रश्न सोधी मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :

(अ) तावेइले कहिले सगरमाथाको चुचुरोसम्म पुगिन् ?

(आ) सगरमाथाको कुन क्षेत्रलाई डेथ जोन भनिन्छ ?

(इ) जुन्को तावेईका लागि कुन समाचार दुःखद थियो ?

(घ) पाठको दोस्रो अनुच्छेद अनुलेखन गराउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> प्राविधिक/पारिभाषिक शब्दको पहिचान र प्रयोग सुनाइ र व्यक्तिवृत्त वर्णन सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> प्राविधिक/पारिभाषिक शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न निर्दिष्ट शब्दको अर्थ बोध गरी लेखन कुनै व्यक्तित्वको जीवनी सुनी व्यक्तिवृत्त वर्णन गर्न पाठ्य जीवनीको सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> शब्द सूची, अनुच्छेद, वाक्यपत्री व्यक्तिवृत्तको ढाँचा सार लेखनका लागि तयार गरिएको बुँदासूची सार लेखनको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै एउटा साहित्यिक अनुच्छेद सुनाउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

(अ) सर्वप्रथम शिक्षकले स्वास्थ्य, विज्ञान, साहित्य, भाषा, भूगोल, चिकित्सा, वाणिज्य, वातावरण, वन, सञ्चार, कानुन क्षेत्रका शब्द प्रयुक्त छोटा छोटा अनुच्छेद स्लाइडमा प्रदर्शन गर्नुहोस् र पारिभाषिक प्राविधिक शब्द र तीसम्बन्धी अनुच्छेदका शैलीका बारेमा समूहमा छलफल गराई यस्ता शब्दबारे धारणा स्पष्ट पारिदिनुहोस् ।

(आ) त्यसपश्चात् पारिभाषिक प्राविधिक शब्द प्रयुक्त पूर्व तयारी अनुच्छेद स्लाइडमा प्रदर्शन गर्नुहोस् र पहिचान तथा टिपोटका लागि सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) टिपोट गरिएका पारिभाषिक प्राविधिक शब्दलाई वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ र ३ कक्षाकार्य गराउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य गर्दैगर्दा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपश्चात् कापी परीक्षण गरी पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

सुनाइ र व्यक्तिवृत्त वर्णन

(अ) विद्यार्थीलाई व्यक्तिवृत्तको ढाँचा प्रदर्शन गर्नुहोस् र विशिष्ट क्षेत्रमा योगदान दिएका कुनै व्यक्तिको छोटो जीवनीको श्रव्य कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् । त्यस श्रव्यलाई दुई तीन पटक सुनाउनुहोस् ।

(आ) त्यसपश्चात् विद्यार्थीलाई व्यक्तिवृत्तको खाली ढाँचा (जन्म, जन्म स्थान, बाबुआमा, शिक्षा, बाल्यकाल, घटनाक्रम र योगदान जस्ता शीर्षक मात्र भएको) दिई त्यसमा तथ्यगत सूचना सुनेका आधारमा भर्न लगाउनुहोस् । त्यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक निरीक्षण र सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले तयार पारेको व्यक्तिवृत्त वर्णन गर्न लगाउनुहोस् र नमिलेका ठाउँमा सच्याउन लगाउनुहोस् ।

व्यक्तिवृत्तको खाली ढाँचा

नाम: .....

जन्ममिति: .....

जन्म: .....

शिक्षा: .....

पेसागत संलग्नता: .....

साहित्यिक कृतिहरू: .....

साहित्यिक विशेषता : - .....

निधन : .....

नमुना उत्तर

नाम: माधवप्रसाद घिमिरे

जन्ममिति: वि.सं. १९७६, असोज ७

जन्म: पुस्तुन, लमजुङ
 शिक्षा: संस्कृतमा शास्त्री
 पेसागत संलग्नता: गोरखापत्रका सम्पादक, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानका सदस्य
 उपकूलपति र कुलपति
 साहित्यिक कृतिहरू: नवमञ्जरी, घामपानी (कविता सङ्ग्रह),
 - किन्नर किन्नरी, सुनपद्मी चरी (गीत सङ्ग्रह) गौरी,
 पापिनी आमा, राष्ट्र निर्माता (खण्डकाव्य)
 - शकुन्तला, अश्वत्थामा (नाटक)
 साहित्यिक विशेषता : - प्रकृति मानव र ईश्वरलाई भावभूमी बनाई कविता लेख्नु
 - छन्दोबद्ध कविता मात्र लेख्नु
 - वालसाहित्यका क्षेत्रमा पनि कलम चलाउनु
 - परिष्कृत भाषा शैलीमा स्वच्छन्दवादी काव्यकृति रचना
 निधन : २०७७ भाद्र २ (एक सय एक वर्षको उमेरमा)

सार लेखन

- (अ) विद्यार्थीलाई एक एक अनुच्छेद पर्ने गरी समूहमा विभाजन गर्नुहोस् र आफ्नो समूहलाई परेको अनुच्छेद मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् । मौन पठनकै क्रममा अनुच्छेदबाट मुख्य मुख्य बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।
- (आ) टिपोट गरिएका बुँदालाई भन्न लगाई शिक्षकले सबै समूहका, सबै अनुच्छेदका बुँदा काँटछाँट गरी शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् । तिनै बुँदालाई आधार मानी प्रत्येक समूहलाई पाठ्य जीवनीको सार लेख्न प्रेरित गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) पाठ पढी सातओटा प्राविधिक/पारिभाषिक शब्द लेख्नुहोस् ।
- (ख) शिक्षकले आफ्नो व्यक्तिवृत्त मौखिक रूपमा भन्नुहोस् र विद्यार्थीलाई सो आधारमा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ग) पाठको अन्तिम अनुच्छेदको सार लेख्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● घटनाक्रम पहिचान	● घटनाक्रम पहिचान गरी लेख्न	● घटनाक्रमका बुँदा

● सझक्षिप्त उत्तर	● सझक्षिप्त उत्तर लेख्न	● प्रश्नसूची, नमुना उत्तर
● व्याख्या	● निर्दिष्ट पझक्तिको व्याख्या गर्न	● व्याख्याको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई गत दिनको कक्षाकार्यमा गरेका पाठ्यवस्तुका शीर्षक मात्र भन्न लगाई आजको पाठ्यवस्तु प्रस्तु पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

घटनाक्रम पहिचान

(अ) शिक्षकले जुन्को तावेईका जीवनमा घटेका मुख्य घटनाका बारेमा प्रश्न सोधी विद्यार्थीले बताएका उत्तरबाट मुख्य घटना शैक्षणिक पाटीमा टिप्पुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई समूह बनाई पाठ्य जीवनीका निर्दिष्ट अनुच्छेद बाँडिदिनुहोस् र मुख्य घटना कुन अनुच्छेदमा छन् खोजी गरेर बुँदा टिप्प लगाउनुहोस् । यसै क्रममा समूहगत छलफल गरी घटनाक्रम सूचीलाई क्रमबद्ध पारी कुनै एक समूहलाई प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) छलफलपश्चात् जुन्को तावेई पाठको बोध र अभिव्यक्ति खण्डको ६ मा दिइएका घटनाको समय खोजन लगाई घटनाको मिति लेख्न लगाउनुहोस् र मिले नमिलेको पहिचान गरी घटनाक्रमका बुँदासमेत प्रदर्शन गरी सहजीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

सझक्षिप्त उत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी सझक्षिप्त उत्तर लेखनका बारेमा छलफल गर्न लगाई छलफलको निष्कर्ष सुनाउने अवसर दिनुहोस् । सझक्षिप्त उत्तर सटिक, खँदिलो हुनुका साथै पाँच, छ, वाक्यको संरचनामा हुनुपर्ने विषय जानकारी दिनुहोस् ।

(आ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ मा दिइएका प्रश्न प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थी सझख्याका आधारमा समूह बनाउनुहोस् । समूहका लागि चिट्ठाका माध्यमबाट प्रश्न छोटको अवसर दिनुहोस् । ती प्रश्नका उत्तरका बारेमा समूहमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(क) जुन्को तावेईको शैक्षिक यात्रा कस्तो थियो ?

(ख) जुन्को तावेई पर्वतारोणका लागि कसरी आकर्षित भइन् ?

(ग) जुन्को तावेईलाई विश्वभरबाट किन बधाई तथा सम्मानभाव प्रकट गरियो ?

(घ) जुन्को तावेईको जीवनीबाट के सन्देश पाइन्छ ?

(इ) छलफलपश्चात् प्रत्येक समूहलाई आआफ्नो समूहलाई परेको प्रश्नको उत्तर आउने खालका बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् र सझक्षिप्त उत्तरको एउटा नमुना शिक्षकले प्रदर्शन गरी सोहीअनुसार उत्तर लेख्न विद्यार्थीलाई प्रेरित गर्नुहोस् । जस्तै :

जुन्को तावेर्इको शैक्षिक यात्रा कस्तो थियो ?

उत्तर : जुन्को तावेर्इलाई सानैदेखि अध्ययनका लागि विद्यालय भर्ना गरिएको थियो तर उनी निमोनियाका कारण विद्यालयमा नियमित उपस्थिति हुन पाइनन् । अस्वस्थता र कमजोरीका कारण यिनको विद्यालयीय शिक्षा सोचे जस्तो भएन । जसोतसो माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण गरेपछि उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि टोकियो विश्वविद्यालयमा भर्ना भइन् । त्यहाँ असहजताको अनुभूति भएपछि उनले अर्को विश्वविद्यालयको खोजीका क्रममा सोवा महिला विश्वविद्यालयमा भर्ना भएर अड्ग्रेजी साहित्यमा उच्च शिक्षा हासिल गरिन् ।

- (ई) बुँदाका बारेमा विद्यार्थी समूहमा छलफल गराउनुहोस् र उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर लेख्दै गर्दा आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (उ) विद्यार्थीले तयार पारेका उत्तर पढेर सबैलाई सुनाउन लगाउनुहोस् । उत्तरको ढाँचा, विषयवस्तु र थपघट गर्नुपर्ने कुनै कुरा छन् भने भन्ने अवसर अन्य समूहका एक एक जनालाई दिनुहोस् ।
- (ऊ) यसै नमुनामा आधारित भएर बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ पनि गराउनुहोस् र शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण र पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

धारणा निर्माण र प्रस्तुति

- (अ) विद्यार्थीलाई जुन्को तावेर्इ जीवनबाट सफलताका लागि उनले जीवनमा गरेका सङ्घर्षसम्बद्ध विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न सोधी कक्षा छलफल गराउनुहोस् ।
- (आ) तावेर्इले हिमाल आरोहण क्षेत्रमा स्थापित हुन गर्नु परेका सङ्घर्ष र योगदानमा आधारित विश्लेषणात्मक छलफल गराउनुहोस् र पालैपालो तथ्य र सूचनासहितको विश्लेषणात्मक प्रस्तुतिका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

व्याख्या लेखन

- (अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास द मा आधारित भएर ‘सगरमाथा आरोहण र जीवनयात्रा उस्तै हो’ जस्ता व्याख्येय पद्धतिका बारेमा विद्यार्थीलाई छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।
- (आ) शिक्षकले व्याख्या गर्दा आदि, मध्य र अन्त्य भागमा लेख्नुपर्ने विषयका बारेमा छलफल गरी व्याख्या लेख्न लगाउनुहोस् र यस क्रममा आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।
- (ई) सम्बद्ध कवितांशमा केन्द्रित रही आशय बढाउनका लागि उक्त अंशले भन्न खोजेको कुरा, पुष्टि गर्ने आधारलगायत त्यससम्बन्धी बुँदा बनाउन लगाउनुहोस् । आवश्यकतानुसार सान्दर्भिक बुँदा टिप्पिएको नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

- प्रस्तुत हरफले जुन्को तावेर्इको सङ्घर्षशील पर्वतारोहणसम्बन्धी जीवनलाई प्रस्तुत गरेको
- जीवन यात्राका क्रममा विभिन्न आरोह अवरोह आउने
- जीवनमा विभिन्न कठिनाइको समेत सामना गर्नुपर्ने

- कुनै समय निकै सुखद क्षण आउने र कुनै समय दुःखद क्षण आउने
- जीवनरूपी यात्रामा मानिसले निरन्तर सङ्घर्ष गर्नुपर्ने
- पर्वतारोहणका क्रममा विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथाको आरोहण गर्नुलाई पनि जीवनयात्राकै रूपमा लिइने
- जीवनमा जसरी विभिन्न उतारचढाव हुन्छ त्यसैगरी सगरमाथा आरोहणका क्रममा पनि विभिन्न जोखिम मोल्पुर्ने
- सफलता हासिल गरेपछि भने निकै आनन्द मिल्ने
- सगरमाथाको ८,००० माथिको उचाइलाई जुनसुकै समयका लागि पनि जोखमपूर्ण मानिने
- अभ्यास, साहस, तयारी र निर्भीकताका साथ जुन्को तावेईले सगरमाथा आरोहण सफल पारेकी
- पर्वतारोहीका लागि सगरमाथा आरोहण गर्नु गर्वको कुरा हुने तर यो निकै जोखिम पनि रहेको
- सगरमाथा आरोहणका लागि पनि सङ्घर्ष आवश्यक पर्ने
- जीवनमा जसरी उतारचढाव भइरहन्छ त्यसरी नै सगरमाथा आरोहणलाई बुझनुपर्छ भन्ने कुरा माथिको हरफले स्पष्ट पारेको

(ई) विद्यार्थीलाई बुँदामा आधारित भएर व्याख्या लेख्न लगाउनुहोस् र अन्तिममा आफूले तयार पारेको व्याख्या प्रदर्शन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आफूले तयार पारेको व्याख्या र नमुना व्याख्याविच तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

व्याख्याको नमुना

सगरमाथा आरोहण र जीवनयात्रा उस्तै हो ।

प्रस्तुत हरफले जुन्को तावेईको सङ्घर्षील पर्वतारोहणसम्बन्धी जीवनलाई प्रस्तुत गरेको छ । जीवन यात्रा हो । यो यात्राका क्रममा विभिन्न आरोह अवरोह आउँछन् । हामीले विभिन्न कठिनाइको समेत सामना गर्नुपर्छ । कुनै समय निकै सुखद क्षण आउँछ भने कुनै समय दुःखद क्षण आउँछ । जीवनरूपी यात्रामा मानिसले निरन्तर सङ्घर्ष गरिरहेको हुन्छ । पर्वतारोहणका क्रममा विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथाको आरोहण गर्नुलाई पनि जीवनयात्राकै रूपमा लिइन्छ । जीवनमा जसरी विभिन्न उतारचढाव भइरहन्छ त्यसैगरी सगरमाथा आरोहणका क्रममा पनि विभिन्न जोखिम मोल्पुर्छ । सफलता हासिल गरेपछि भने निकै आनन्द मिल्छ । सगरमाथाको ८,००० माथिको उचाइलाई जुनसुकै समयका लागि पनि जोखमपूर्ण मानिन्छ । अभ्यास, साहस, तयारी र निर्भीकताका साथ जुन्को तावेईले सगरमाथा आरोहण सफल पारेकी थिइन् ।

अतः पर्वतारोहीका लागि सगरमाथा आरोहण गर्नु गर्वको कुरा हो भने यो निकै जोखिम पनि रहेको छ । जीवनमा सङ्घर्ष गर्नुपर्छ । त्यसै गरी सगरमाथा आरोहणका लागि पनि सङ्घर्ष आवश्यक पर्छ । जीवनमा जसरी उतारचढाव भइरहन्छ त्यसरी नै सगरमाथा आरोहणलाई बुझनुपर्छ भन्ने कुरा माथिको हरफले स्पष्ट पारेको छ ।

३. मूल्यांकन

(क) पाठ्य जीवनीका मुख्य मुख्य घटना सिलसिलाबद्ध रूपमा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका प्रश्नको सङ्क्षिप्त उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) अबको युगलाई कसरी उर्वर बनाउनुपर्छ ?

(आ) हामी कस्तो अभियानमा हिँड्नुपर्छ ?

(ख) दिइएको अंशलाई व्याख्या लेख्न लगाउनुहोस् :

कुन पर्वतारोहीले विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथा आरोहण गर्ने सपना नदेख्ना र !

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> बुँदा टिपोट र सारांश लेखन समीक्षात्मक उत्तर लेखन भाषिक प्रकार्य (इच्छा)	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट बुँदा टिपोट गरी सारांश लेख्न पाठ्य जीवनीका आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेख्न इच्छासँग सम्बन्धित विषयवस्तुमा आधारित भई भाषिक अभिव्यक्ति दिन	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद बुँदा टिपोटको नमुना सारांश लेखनको नमुना समीक्षात्मक उत्तरका लागि ढाँचा र मुख्य मुख्य बुँदा इच्छासम्बन्धी भाषिक अभिव्यक्तिको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई गत दिनको कक्षाकार्य पुनरावृत्ति गराउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तु प्रस्त पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

बुँदा टिपोट र सारांश लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ ले निर्देश गरेअनुसार पाठको अनुच्छेद चार मौन पठन गर्न लगाई उक्त अनुच्छेदको मुख्य सार ठम्याउन लगाउनुहोस् र मुख्य बुँदा रहेको ठाउँमा सिसाकलमले रेखाइकन गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) मुख्य बुँदा ठम्याउनका लागि व्याख्यात्मक अंश, दोहोरिएको अंश र कम महत्त्वको अंशलाई पहिचान गरी छोड्न निर्देशन दिनुहोस् । रेखाइकन गरिएका बुँदालाई क्रमबद्ध रूपमा आफ्नै भाषामा टिप्न लगाउनुहोस् ।

(इ) बुँदाको पुनरावृत्ति भएको छ भने आवश्यकताअनुसार काँटछाँट गरी अन्तिम रूप दिन लगाउनुहोस् । यसरी टिपिएका बुँदालाई क्रमबद्ध रूपमा लेखा लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यकताअनुसार बुँदा टिपोटको नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस् । जस्तै :

चौथो अनुच्छेदका मुख्य मुख्य चारओटा बुँदा

- तावेर्इभित्र पर्वतारोहणप्रति तीव्र चाहना रहेको
- दश वर्षकी हुँदा शैक्षिक भ्रमणका क्रममा पहिलो पटक जापानको माउन्ट नासुको आरोहण गरेकी
- अस्वस्थ अवस्थामा गरिएको पर्वतारोहणबाट उत्साही बनेकी
- स्नातक तह पूरा गरुन्जेलसम्म निरन्तरता दिइरहकी

(ई) उर्पयुक्त प्रक्रिया पूरा गर्दै अनुच्छेदका रूपमा उक्त अनुच्छेदको सारांश बनाउन लगाउनुहोस् ।

(ई) शिक्षकले आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्दै आफूले लगेको नमुना सारांश प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीले तयार गरेका सारांश हेरी नमुना सारांशसमेत प्रदर्शन गरी आवश्यकताअनुसार पुनर्लेखन गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

सारांशको नमुना

पर्वतारोहणको चाहना

तावेर्इभित्र पर्वतारोहणप्रति तीव्र चाहना थियो । दश वर्षकी हुँदा शैक्षिक भ्रमणमा पहिलो पटक जापानको माउन्ट नासुको आरोहण गरेकी थिइन् । अस्वस्थ अवस्थामा गरिएको पर्वतारोहणबाट उनी उत्साही बनिन् । स्नातक तह पूरा गरुन्जेलसम्म निरन्तरता दिइरहिन् ।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

(अ) समीक्षात्मक उत्तर लेखन ढाँचा तथा संरचनावारे छलफल गर्नुहोस् । पाठ पढी प्रश्नको उत्तर समेट्ने खालका बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग र पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले तयार पारेका बुँदा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । तिनै बुँदालाई समेटेर लिखित रूपमा लामो उत्तरको संरचना तयार पार्न सिकाउनुहोस् । शिक्षकले तयार पारेको नमुना बुँदा प्रस्तुत गर्नुहोस् र समेटिनुपर्ने विषयवस्तुका बारेमा थप छलफल गराउनुहोस् ।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन ढाँचा तथा संरचना

समीक्षात्मक उत्तर लेखा प्रश्नको विषयवस्तुमा आधारित भएर आफूले तयार पारेका बुँदालाई आदि, मध्य र अन्त्य भागका

लागि विभाजन गर्नुहोस् जस्तै :

आदि भाग : परिचय खण्ड

प्रश्नको पाठगत सन्दर्भ उल्लेख गर्दै प्रश्नको मूल विषयवस्तुमा प्रवेश गर्नुहोस् र त्यसलाई एक अनुच्छेदमा लेख्नुहोस् ।

मध्य भाग

प्रश्नको मूल विषयवस्तुमा केन्द्रित भई तर्कपूर्ण रूपमा विषयको विश्लेषण गर्दै मुख्य भावको चर्चा गर्नुहोस् ।

अन्तिम भाग

माथिको विश्लेषणलाई निष्कर्षका रूपमा एक अनुच्छेदमा टुड़ग्याउनुहोस् ।

बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १० मा रहेको समीक्षात्मक उत्तरका लागि नमुना बुँदा :

आदि भाग

- दृढ सझकल्प र निरन्तरताको साधनाबाट मात्र मानिसले सफलताको शिखर चुम्न सक्छ भन्ने भनाइलाई सार्थक बनाउन सफल जुन्को तावेर्इको जन्म २२ सेप्टेम्बर १९३९ मा जापानमा भएको
- सामान्य परिवारमा जन्मेर बाल्यकाल देखिनै समस्याबाट गुज्रेर पनि अड्ग्रेजी साहित्यमा उच्च शिक्षा हासिल गर्न सफल
- दश वर्षकै उमेरमा जापानको माउन्ट नासुको आरोहण गरेर पर्वतारोहणको यात्रा सुरु

मध्य भाग

- हिमाल आरोहणको उत्साह र सझकल्पलाई साकार पार्न पर्वतारोहणसम्बन्धी क्लबमा कहीँ कतैबाट आबद्ध हुन नपाएपछि सन् १९६९ मा आफैले 'लेडिज क्लाइमबिड क्लब जापान' को स्थापना
- आफ्नो क्लबमा महिलालाई हिमाल आरोहणको तालिम र अभ्यास दिई नेपालको सगरमाथा आरोहणका लागि पूर्वतयारी
- पटक पटकको अनुरोधपछि सन् १९७५ मा नेपाल सरकारबाट सगरमाथा आरोहणको स्वीकृति प्राप्त
- सगरमाथा आरोहणका लागि विभिन्न सङ्घसंस्थासँग आवश्यक आर्थिक सहयोग मार्गु
- सगरमाथा आरोहणका क्रममा हिउँ पहिरोमा परे पनि आफ्नो आरोहण यात्रा नरोक्नु
- सगरमाथाको 'डेथ जोन' पार गर्दै गर्दा अचानक अक्सिजन र खानेकुरा सकिने सझकेत
- तत्काल परिस्थितिको मूल्याङ्कन गर्दै आफ्नो आरोहण यात्रालाई अगाडि बढाउदै अन्ततः १६ मे १९७५ मा विश्व कै पहिलो कीर्तिमानी सगरमाथा आरोहण गर्ने महिलाका रूपमा स्थापित

- जापानी सम्माटलगायत विश्वबाट सम्मान, बधाई तथा प्रशंसा
- जापान सरकारका तर्फबाट हिमालय एडभेन्चर ट्रस्ट जापानकी निर्देशकका रूपमा नियुक्त
- आफ्नो जीवनकालमा सात महादेशका अरला शिखरको आरोहण तथा क्यान्सर हुँदापनि ७६ देशका अरला हिमाल आरोहण गरेर विश्व कीर्तिमान कायम

अन्त्य भाग

- यसरी जीवनमा आफ्नो महत्त्वकाइक्षा पूरा गर्न जस्तो सुकै अभाव र अष्ट्यारोलाई पनि हिम्मतका साथ पूरा गर्ने सफल तावेई विश्वको नारी एवम् पर्वतारोहीको प्रेरणाकी स्रोत रहेकी

भाषिक प्रकार्य (इच्छा)

- (अ) शिक्षकले बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १२ स्लाइड वा चार्टमार्फत प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई प्रदर्शित सामग्री मनमनै पढ्न अभिप्रेरित गर्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीसँग सामूहिक रूपमा इच्छासम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, शब्दभण्डार, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश, कारण र प्रभावमा आधारित रहेर धारणा बनाउन लगाउनुहोस् ।
- (इ) छलफलपश्चात् त्यसैअनुसारको एउटा नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस् र उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा जस्ता कुरामा सचेत हुन सिकाउनुहोस्, जस्तै :

नमुना

म सधैँ भिन्न प्रकारका बोटबिरुवा देखेर तिनको बनोट र जीवन प्रक्रिया जान्न उत्सुक रहन्थैँ । हाम्रो विद्यालयले हामीलाई कक्षा तीनमा पढ्ने वेलामा जुन पाँच अर्थात् 'वर्ल्ड इन्भाइरोनमेन्ट डे' मा बोट्यानिकल गार्डेन, गोदावरी लयो । त्यहाँ रहेको जैविक विविधता देखेर म प्रभावित भएँ । त्यसपछि मलाई बोटनी विषयमा स्नातकोत्तर गरेर बोट्यानिस्ट र द्याक्सोनोमिस्ट बन्न इच्छा जागृत भयो । त्यस इच्छा पूरा गर्नका लागि मैले ११/१२ मा विज्ञानअन्तर्गत बायोलोजी विषय अध्ययन गर्नुपर्छ । मैले स्नातकोत्तरमा बायोलोजी विषयमा बोटानीलाई प्राथमिकता दिनुपर्छ । नेपालमा बन सम्पदा र राष्ट्रिय निकुञ्ज पनि थुप्रै भएकाले बोटबिरुवाको अध्ययन र अनुसन्धान गर्न कठिन हुँदैन । नेपालको हावापानी र भौगोलिक विभाजनका कारण हिमाली क्षेत्रमा कोनिफेरस, पहाडी क्षेत्रमामा पातलो डिसिडियस र तराईमा घना डिसिडियस जड्गल पाइन्छ । नेपाल कृषि प्रधान देश भएकाले गाउँघरमा सजिलै फरक फरक किसिमका बोट र भाडी पाइन्छ र अहिले देखि नै प्रोजेक्ट र सिकाइमा लाग्न सकिन्छ । थप अध्ययन र अनुसन्धानका लागि म ब्राजिलको अमेजन जड्गल (

रेन फरेस्ट), बर्मिंज ट्रिपिकल रेनफरेस्ट, बोर्नियो रेनफरेस्ट जस्ता विश्वका मुख्य जडगाल जान चहान्छु । ती जडगालमा रहेका जैविक विविधताको अध्ययन गरी कीर्तिमान कायम गर्न चहान्छु ।

(इ) विद्यार्थीलाई पालैपालो नियमित रूपमा गर्ने कामको शृङ्खलाबद्ध प्रस्तुति दिन लगाउनुहोस् र आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ई) प्रस्तुति सकिएपछि भाषिक व्यवहारको प्रयोग सिकाउनुहोस् र आवश्यक ठाउँमा पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) पाठको अन्तिम अनुच्छेदका मुख्य मुख्य चारओटा बुँदा टिपोट गरी सारांश लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ख) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ ले निर्देश गरेको समस्यालाई समीक्षात्मक उत्तरको ढाँचामा लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ग) विद्यार्थीलाई पालैपालो आफ्ना इच्छा वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> पुरुष र आदरका आधारमा वाक्य परिवर्तन उद्देश्य र विधेय वर्णविन्यास (चन्द्रविन्दुको पहिचान र प्रयोग) 	<ul style="list-style-type: none"> पुरुष र आदरका आधारमा वाक्य परिवर्तन गर्न उद्देश्य र विधेयको पहिचान र प्रयोग गर्न चन्द्रविन्दुको पहिचान र प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद वाक्यपत्ति चन्द्रविन्दुको प्रयोग भएको अनुच्छेद तथा शब्दपत्ति

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाई सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।
- (आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

पुरुष र आदरका आधारमा वाक्य परिवर्तन

- (अ) सर्वप्रथम शिक्षकले प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुष प्रयुक्त वाक्य ढाँचाका तीनओटा फरक फरक छोटा अनुच्छेद कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् । यसै क्रममा भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास १ का अनुच्छेद पनि प्रदर्शन गरी पुरुष सङ्गतिका बारेमा धारणा प्रस्तु पार्नुहोस् ।
- (आ) त्यसपछि विद्यार्थीलाई सोही ढाँचामा वर्णनात्मक अनुच्छेद निर्माण गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यक ठाउँमा सहजीकरण गरी विद्यार्थीले तयार पारेका अनुच्छेदलाई कक्षामा प्रस्तुति गर्न लगाई आवश्यक छलफल र टिप्पणीसहित पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
- (इ) कक्षामा भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास तिन गराई सकेपछि प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषका वाक्य परिवर्तनका नमुना प्रस्तुत गर्नुहोस् र भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास २ गर्न लगाउनुहोस् ।

नमुना

१. हरिका सट्टा 'म' शब्द राखी वाक्यमा आवश्यक परिवर्तन गर्न लगाउनुहोस् ।

हरि बजार गयो । हरिले पुस्तक किन्यो र घरमा ल्याएर पढ्यो ।

उत्तर : म बजार गएँ । मैले पुस्तक किनै र घरमा ल्याएर पढौँ ।

२. माथिको उत्तरमा 'म' को सट्टा 'तँ' राखेर वाक्य परिवर्तन गर्न लगाउनुहोस् ।

३. म, हामी, तँ, तिमी, ऊ, उनी, उनीहरू सर्वनामलाई वाक्यको कर्ता बनाई कुनै विषय वा घटनाको एक अनुच्छेदमा वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

- (ई) शिक्षकले उच्च, मध्यम र निम्न आदर प्रयुक्त वाक्य ढाँचाका तीनओटा फरक फरक छोटा अनुच्छेद कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
- (उ) त्यसपछि विद्यार्थीलाई सोही ढाँचामा वर्णनात्मक अनुच्छेद निर्माण गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यक ठाउँमा सहजीकरण गरी विद्यार्थीले तयार पारेका अनुच्छेदलाई कक्षामा प्रस्तुति गर्न लगाई आवश्यक छलफल र टिप्पणीसहित पृष्ठपोषण दिनुहोस् । भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ३ र ४ समेत गराउनुहोस् ।
- (ऊ) अन्य जोडा मिलाउने र खाली ठाउँ भर्ने अभ्यास गराउनुहोस् साथै वाक्य परिवर्तनका नमुना प्रस्तुत गर्नुहोस् र भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास चार गर्न लगाउनुहोस् ।

नमुना

१. जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् :

तिमी	आऊन्
तपाईं	बसोस्
तँ	देखाऊ
त्यो	जानुहोस्
उनी	हेर्

२. तिमी शब्दको ठाउँमा तपाईं शब्द राखेर पुनर्लेखन गर्न लगाउनुहोस् :

तिमी गीत पढ्दौ । तिमी गीत लेख्दौ । तिमी गीत गाउदौ । तिमीले चिठीमा लेखेको गीत पढ्यौ ।

३. तपाईं उच्च आदरार्थीको प्रयोग गरी गुरुले गरेको कक्षा शिक्षण बारे एक अनुच्छेद लेख्न लगाउनुहोस् ।

उद्देश्य र विधेय

- (अ) शिक्षकले उद्देश्य खण्डमा रेखाइकन गरिएका छोटो संरचनाका वाक्य शैक्षणिक पाटीमा प्रस्तुत गर्नुहोस् र तिनलाई सूचीबद्ध गर्न लगाउनुहोस् ।
- (आ) त्यसपछि शिक्षकले विधेय खण्डमा रेखाइकन गरिएका छोटो संरचनाका वाक्यहरू शैक्षणिक पाटीमा प्रस्तुत गर्नुहोस् र तिनलाई सूचीबद्ध गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले शैक्षणिक पाठीमा छोटो संरचनाका वाक्य लेख्नुहोस् र वाक्यमा रहेको कर्ता वा कर्तास्थानिक पद उद्देश्य हो र वाक्यमा रहेको क्रियापद विधेय हो भन्ने धारणा उदाहरण दिँदै प्रष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

सरल वाक्य	उद्देश्य (कर्ता)	विधेय (क्रियापद)
भाइ दौडियो ।	भाइ	दौडियो
आमा गायक हुनुहुन्छ ।	आमा	हुनुहुन्छ
सम्फना ठुली भइसकिन् ।	सम्फना	भइसकिन्
हरिलाई डर लाग्यो ।	हरि	लाग्यो
रुख ढल्यो ।	रुख	ढल्यो

(ई) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ५ गर्न लगाई छलफल गराउनुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

वर्णविन्यास (चन्द्रबिन्दुको पहिचान र प्रयोग)

- (अ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ८ ले निर्देश गरेको जुन्को ताबेई जीवनीवाट चन्द्रबिन्दुको प्रयोग शब्द पहिचान गरी टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।
- (आ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ९ मा भएको अनुच्छेदलाई चन्द्रबिन्दुको प्रयोग गरी पुनर्लेखन गराउनुहोस् र विद्यार्थीलाई आपसमा कापी साटासाट गरी ठिक बेठिक छुट्याउन लगाई शिक्षकले उत्तर हेरेर सच्याउने मौका दिनुहोस् ।
- (इ) थप अभ्यासका लागि चन्द्रबिन्दु प्रयुक्त अनुच्छेद दिई चन्द्रबिन्दु प्रयोग भएका शब्द पहिचान र टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । अन्तिममा चन्द्रबिन्दु प्रयुक्त अनुच्छेदको श्रुतिलेखन गराउनुहोस् ।

नमुना अनुच्छेद

सदा भैं आज पनि म बिहानै पाँच बजे उठैं, हात मुख धोएँ र कसरत गरैँ । भाइ र म प्रायः बिहान एक एक भारी घाँस काट्थ्यौँ । आज अतिरिक्त क्रियाकलापको तयारी गर्नुपर्ने हुँदा मैले घाँस काट्न भ्याइनँ । त्यसैले बिहानको खाजा फटाफट खाएँ र नृत्य अभ्यास गरैँ । नौ बजे विद्यालयतिर लागैँ

३. मूल्यांकन

- (क) वाक्य परिवर्तन गर्न लगाउनुहोस् :

(अ) उहाँले कपडा धुनुभयो । प्रथम पुरुष

(आ) मैले कक्षाकार्य सकौं । द्वितीय पुरुष

(इ) तँ राम्री पढ । मध्यम आदर

(ख) दिइएका वाक्य शुद्ध गरी लेख्न लगाउनुहोस् :

(अ) गाउमा बाटो गयो । म चाहि त्यस कार्यलाई खटे ।

(आ) आप फल्यो । मैले टिपे ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> उपसर्ग लागेका शब्द पहिचान र शब्द निर्माण श्रुतिबोध जीवनीको संरचना पहिचान र जीवनी रचना (परियोजना कार्य)	<ul style="list-style-type: none"> उपसर्ग लागेका शब्द पहिचान गर्न र तिनको निर्माण प्रक्रिया देखाउन विषयवस्तुको सुनाइ बोध गरी प्रश्नोत्तर गर्न जीवनीको संरचना र भाषशैली पहिचान गर्न जीवनीको संरचना अनुसरण गरी निर्देशित जीवनी लेख्न	<ul style="list-style-type: none"> उपसर्ग लागेका शब्दसूची सुनाइ पाठ १२ को श्रव्य सामग्री प्रश्नसूची जीवनीको संरचना तालिका जीवनीको मुख्य मुख्य बुँदा

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई केही समय आँखा बन्द गरेर ध्यानपूर्वक वस्न लगाउनुहोस् । केही समयपछि दुवै हत्केला रगड्न लगाउनुहोस् र उक्त हत्केलामा उत्पन्न तापले दुवै आँखा सेक्न लगाई विद्यार्थीलाई पढाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

उपसर्ग लागेका शब्द पहिचान र शब्द निर्माण

(अ) सर्वप्रथम शिक्षकले उपसर्ग (अ, अन, अनु, अभि, उप, प्र, अब, उत, बे, वि, बि, सह, गैर) बाट निर्मित व्युत्पन्न शब्द प्रयुक्त छोटो अनुच्छेद स्लाइडमा प्रदर्शन गर्नुहोस् र ती व्युत्पन्न शब्दलाई अनुच्छेदमा रेखाङ्कन गरिदिनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई ती शब्द सूचीबद्ध गर्न लगाउनुहोस् ।

- (आ) विद्यार्थीले सूचीबद्ध गरेका शब्द पालैपालो विद्यार्थीलाई भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिप्पै ती शब्दको निर्माण प्रक्रिया समेत देखाउनुहोस् ।
- (इ) तिनै उपसर्गबाट निर्मित व्युत्पन्न शब्द प्रयुक्त अर्को छोटो अनुच्छेद स्लाइडमा प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई ती शब्द पहिचान गरी सूचीबद्ध गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ई) विद्यार्थीलाई ती शब्दको निर्माण प्रक्रियासमेत देखाउन लगाउनुहोस् । त्यस क्रममा शिक्षकले मूल शब्दको व्यतिरेकमा उपसर्ग लागेका शब्दको सिकाइमा सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (उ) अनुगमन शब्द अनु उपसर्ग लागेर बनेको हो र यसको निर्माण प्रक्रिया अनु+गमन हो भन्नुहोस् । त्यसरी नै अनुसरण, अनुक्रम, अनुवाद, अनुमान, अनुरोध, अनुदान शब्दबाट अनु उपसर्ग पहिचान गरी र ती शब्दको निर्माण प्रक्रिया देखाउन लगाउनुहोस् ।
- (ऊ) यसैगरी अन्य उपसर्ग (अ, अन, अनु, अभि, उप, प्र, अब, उत, बे, वि, बि, सह, गैर) लाई यही प्रक्रियाबाट सिकाइ सहजीकरण गराउनुहोस् ।
- (ऋ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ६ र ७ लाई कक्षाकार्यका रूपमा गर्न लगाउनुहोस् र अन्त्यमा सिकाइ सहजीकरणसहित आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

नमुना व्युत्पन्न शब्द

शब्द	उपसर्ग	मूल शब्द
अनुसरण	अनु	सरण
अनुमान	अनु	मन
ऋकाल	अ	काल
अज्ञान	अ	ज्ञान
अनपढ	अन	पढ
अनकन्टार	अन	कन्टार
ऋभिभावक	अभि	भवक
अभिप्राय	अभि	प्राय
उपहार	उप	हार
उपदेश	उप	देश
प्रगति	प्र	गति
प्रयोग	प्र	योग
अवरोध	अव	रोध
अवकास	अव	कास

उद्भव	उत्	भ्व
उत्सर्ग	उत्	सर्ग
वेघर	वे	घर
वेरोजगार	वे	रोजगार
विकास	वि	कास
विदेश	वि	देश
विसुर	वि	सुर
विजोर	वि	जोर
सहकारी	सह	कारी
सहयोग	सह	योग
गैरआवासीय	गैर	आवासीय
गैरकानुनी	गैर	कानुनी

श्रुतिबोध

(अ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठको अभ्यासका लागि तयार गराउनुहोस् र सुनाइ पाठका आधारमा उत्तर दिने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

- ध्यानपूर्वक सुनाइ विषयवस्तु सुन्नुपर्ने
- प्रश्नका आधारमा स्पष्ट उत्तर दिनुपर्ने
- प्रश्नको संरचना अनुसार उत्तर दिनुपर्ने
- सुनाइ पाठकै आधारमा उत्तर दिनुपर्ने

(आ) सुनाइ पाठका लागि कक्षाको वातावरण शान्त बनाउनुहोस् र सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका बताउनुहोस् । यस किसिमका प्रश्नको उत्तर दिँदा पूर्ण संरचनामा उत्तर दिनुपर्ने कुरामा सचेत गराउनुहोस् ।

(पूर्ण संरचनाको उत्तर भन्नाले : प्रश्न र उत्तरको सोभो सम्बन्ध भएको उत्तर भन्ने बुझ्नुपर्छ । यस्ता उत्तरमा कर्ता कर्म र क्रियापदको व्याकरणिक संरचना रहेको राम्रो मानिन्छ ।)

(इ) यसका साथै सुनाइ पाठ ध्यानपूर्वक सुन्नुपर्ने, प्रश्नको निर्धारित संरचनामा आधारित रही उत्तर दिने कुरा विद्यार्थीलाई निर्देश गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ एक सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले सुनाइ पाठ १२ स्वयम्भूत वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरेर वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी कम्तीमा दुई पटक पाठ सुनाउन सक्नुहुने

(उ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी ठिक बेठिक छुट्याउने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ऊ) शिक्षकले सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास २ का बोध प्रश्न प्रस्तुत गर्नुहोस् । आवश्यकताअनुसार सुनाइ पाठबाट अन्य प्रश्न पनि रचना गर्नुहोस् । प्रश्नको सूची प्रस्तुत गरेपछि विद्यार्थीलाई पालैपालो उत्तर भन्न प्रेरित गर्नुहोस् । विद्यार्थीले सही उत्तर भने नभनेको पहिचान गरी उत्तरका केही नमुना प्रदर्शन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् । सही उत्तर भनेमा स्याबासी दिनुहोस् ।

जीवनीको संरचना पहिचान र जीवनी रचना (परियोजना कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई जीवनी लेखनको आधार के हो ? भन्ने प्रश्न गरी जीवनी लेखनका लागि आवश्यक तथ्याङ्कबारे बताउन लगाउनुहोस् र शिक्षकले सहजीकरण गर्दै छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) छलफलबाट आएको निष्कर्षलाई समेटी अभ्यास पुस्तकामा बुँदागत रूपमा टिपोट गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले तयार गरी त्याएको जीवनीको संरचना तालिका प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

जीवनीको संरचना तालिका

- नाम
- जन्ममिति
- जन्मस्थान
- बुवाआमाको नाम
- बाल्यकाल
- शिक्षा
- विवाह तथा सन्तान
- कृति
- जीविकोपार्जनको पेसा
- योगदान
- विशेषता
- संलग्नता
- सम्मान तथा पुरस्कार
- निधन (निधन भएको अवस्थामा मात्र)

जीवनी लेखनको ढाँचा प्रस्तुत गरी जीवनी लेखनको तरिकाबारे जानकारी गराउनुहोस् ।

- जीवनी संरचनाको आदि भाग भित्र जन्म, बाल्यकाल, शिक्षा, पारिवारिक पृष्ठभूमि र रुचि जस्ता तथ्य समेटिएको हुन्छ भन्ने धारणा दिनुहोस् ।
- जीवनी संरचनाको मध्य भाग भित्र विशिष्ट कार्य र योगदान समेटिएको हुन्छ भन्ने धारणा दिनुहोस् ।

- जीवनी संरचनाको अन्त्य भाग भित्र पुरस्कार, मूल्यांकन, (निधन भएको भए मिति सहित) र आफ्नो विचार समेटिएको हुन्छ भन्ने धारणा दिनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले लेखेका बुँदा र शिक्षकले प्रस्तुत गरेको संरचना तालिका तथा तरिकाविच तुलना गर्न लगाई थप छलफल गराउनुहोस् ।

(उ) माधिको संरचनामा आधारित भई सिर्जना र परियोजना कार्यको अभ्यास २ मा निर्देश गरेअनुसार गाउँका कुनै एक जना शिक्षकको जीवनी तयार गरी ल्याउन लगाउनुहोस् । (यो क्रियाकलाप गृहकार्यका रूपमा दिनुहोस् ।)

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका शब्दको निर्माण प्रक्रिया लेख्न लगाउनुहोस् :

बेकार, विकास, सहयोग, प्रकार, अभिरुचि, कुविचार, अनुशासन

(ख) सुनाइ पाठ १२ मा आधारित निम्नानुसार प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) अरनिको कहाँ जन्मेका थिए ?

(आ) अरनिको कसरी मूर्तिकार बने ?

(ग) जीवनीमा के के विषयवस्तु समेटनुपर्छ ? भन्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● निर्देशित जीवनी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) ● स्वतन्त्र जीवनी लेखन र कक्षा प्रस्तुति (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्देशित बुँदाका आधारमा जीवनी रचना गर्न ● स्वतन्त्र जीवनी लेखी कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● जीवनीको नमुना ● जीवनीसम्बद्ध बुँदा

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले कुनै विशिष्ट व्यक्तिको छोटो जीवनी भन्दै विद्यार्थीको ध्यान केन्द्रित गराउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

निर्देशित जीवनी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिन सिकाइएको जीवनीको संरचनाका बारेमा स्मरण गराउदै जीवनी लेखनको ढाँचावारे जानकारी गराउनुहोस् । जस्तै :

व्यक्तिको नाम (शीर्षक)

आदि भाग

- जन्म, जन्मस्थान, मातापिता र बाल्यकाल
- पारिवारिक जीवन र शिक्षादीक्षा
- व्यक्तिगत स्वभाव र रुचिक्षेत्र
- सम्बन्धित क्षेत्रमा लाग्ने सत्प्रेरणा

मध्य भाग

- विशिष्ट क्षेत्रका कार्य र योगदानको वर्णनात्मक र विवरणात्मक प्रस्तुति

अन्त्य भाग

- पुरस्कार, मूल्यांकन, (निधन भएको भए मिति सहित), आफ्नो विचार वाक्यसँगै समापन

(आ) सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास १ मा रहेको मार्क जुकरबर्गको व्यक्तिवृत्तमा आधारित रहेर निश्चित समय तोकी (२५ मिनेट) माथिको ढाँचालाई अनुसरण गरी जीवनी लेख्न लगाउनुहोस् । लेखन कार्य सकिएपश्चात् केही विद्यार्थीलाई मार्क जुकरबर्गको जीवनी प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

मार्क जुकरबर्ग

मार्क जुकरबर्गको जन्म सन् १९८४ मे १४ मा अमेरिकाको न्युयोर्कस्थित वियत प्लेन्समा भएको हो । उनकी आमाको नाम करेन कम्पेनर र बुबाको नाम एडवार्ड जुकरबर्ग थियो ।

जुकरबर्ग बाल्यकालदेखि नै जिज्ञासु स्वभावका थिए । उनले सर्वप्रथम जुकनेट नामको सफ्टवेयर बनाएका थिए । उनले जुकनेट सफ्टवेयरलाई घर र कलेजको कम्प्युटरसँग जोडेका थिए । सुरुमा आफू अध्ययनरत हार्वर्ड विश्वविद्यालयका ४० हजार विद्यार्थीले आपसमा सम्पर्क गर्न सक्ने सामाजिक सञ्जाल निर्माण गरेका थिए । उनले सन् २००४ फेब्रुअरी ४ मा सञ्जाल सुरुआत गरेका थिए । सन् २००५ मा उक्त सञ्जाल सामाजिक सञ्जालका स्थापित भएको थियो ।

कलिलो उमेरमा अरबपति बन्न सफल जुकरबर्ग सन् २०१० मा 'टाइप पर्सन अफ द इयर' द्वारा पुरस्कृत भएका थिए । फेसबुकका संस्थापक अध्यक्षसमेत रहेका यिनी कम्प्युटरका नयाँ सफ्टवेयर र डिजाइनिङको खोजीमा तल्लीन छन् ।

(अ) थप अभ्यासका लागि विद्यार्थीलाई कोही व्यक्तिको व्यक्तिवृत्त प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

- (इ) विद्यार्थी समूहलाई समय तोकेर आवश्यक बुँदामा आधारित रहेर जीवनी लेख्न लगाउनुहोस् र त्यसका लागि आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।
- (ई) लेखन कार्य सकिएपश्चात् चारैओटा विद्यार्थी समूहलाई प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् र प्रस्तुतिका क्रममा अन्य समूहलाई ध्यानपूर्वक सुनेर थपघट गर्न सकिने विषयवस्तु टिपोट गर्न निर्देशन दिनुहोस् ।
- (उ) हरेक प्रस्तुतिपछि थपघट गर्न सकिने विषयवस्तुमा अन्य समूहलाई आफ्नो प्रतिक्रिया दिन लगाउनुहोस् । अन्त्यमा आवश्यक पृष्ठपोषणसहित सुधार गर्नु पर्ने कुरा बताइदिनुहोस् ।

स्वतन्त्र जीवनी लेखन र कक्षा प्रस्तुति (परियोजना कार्य)

- (अ) विद्यार्थीले अगिल्लो दिनको गृहकार्यमा आधारित आफ्नो आफ्नो गाउँटोलका कुनै एक शिक्षकका बारेमा सङ्कलित सूचनामा आधारित रहेर स्वतन्त्र रूपले जीवनी लेखेर ल्याए नल्याएको यकिन गर्नुहोस् ।
- (आ) गृहकार्यका रूपमा गरेर ल्याएको जीवनी प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।
- (इ) हरेक प्रस्तुतिपछि थपघट गर्न सकिने विषयवस्तुमा अन्य समूहलाई आफ्नो प्रतिक्रिया दिन लगाउनुहोस् । अन्त्यमा आवश्यक पृष्ठपोषणसहित सुधार गर्नुपर्ने कुरा बताइदिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका बुँदाका आधारमा जीवनी तयार पार्नुहोस् :

नाम : मार्क जुकरबर्ग

जन्म : सन् १९८४ मे १४

जन्मस्थान : वियत प्लेन्स, न्युयोर्क, अमेरिका

मातापिता : करेन कम्पेनर, एडवार्ड जुकरबर्ग

प्रमुख योगदान :

- बाल्यकालदेखि नै जिज्ञासु स्वभावका
- सर्वप्रथम जुकनेट नामको सफ्टवेयर बनाएका
- जुकनेट सफ्टवेयरलाई घर र क्लेजको कम्प्युटरसँग जोडेका
- सुरुमा आफू अध्ययनरत हार्वर्ड विश्वविद्यालयका ४० हजार विद्यार्थीले आपसमा सम्पर्क गर्न सक्ने सामाजिक सञ्जाल निर्माण गरेका
- सन् २००४ फेब्रुअरी ४ मा सामाजिक सञ्जाल सुरुआत गरेका
- सन् २००५ मा उक्त सामाजिक सञ्जालका रूपमा स्थापित भएको
- कलिलो उमेरमा अर्बपति बन्न सफल

- सन् २०१० मा टाइप पर्सन अफ द इयरद्वारा पुरस्कृत
- फेसबुकका संस्थापक अध्यक्ष
- कम्प्युटरका नयाँ सफ्टवेयर र डिजाइनिङको खोजीमा तल्लीन

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याइकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

प्यारो प्रकृति

पाठ : १३

विधा : कविता

कार्यघण्टा : १०

परिचय

कवि प्रह्लाद पोखरेल (२०१४) द्वारा रचित ‘प्यारो प्रकृति’ प्रकृतिपरक कविता हो । विद्यार्थीमा आनन्दानुभूति प्राप्त गराउनु, काव्यिक भाषाको बोध तथा सम्प्रेषणीय अभिव्यक्ति प्रदान गर्नु, शब्दभण्डार वृद्धि गर्नु, साहित्यप्रति अभिरुचि बढाउनु, विविध भाषाशैलीगत अनुभव प्राप्त गर्नु कविता शिक्षणको प्रमुख उद्देश्य हो । तसर्थ कविता शिक्षणका क्रममा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ तथा लेखाइ सिपमा केन्द्रित हुनु अपरिहार्य हुन्छ । कविता अनुभूतिप्रधान साहित्यिक विधा हो ।

कविता विधाको शिक्षणमा शिक्षकले पाठ्यक्रमले राखेका उद्देश्यलाई पूरा गर्ने किसिमका विधि, प्रक्रिया अवलम्बन गरी शिक्षण गरेमा शिक्षण प्रभावकारी हुन्छ । व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल तथा प्रस्तुतीकरण जस्ता विधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्दा कविता रसिलो, बोधगम्य र आस्वादनीय बन्न पुर्छ । साथै कक्षा उपयोगी र व्यावहारिक बन्छ । यसबाट विद्यार्थीलाई विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना, विषयवस्तुमा आधारित छलफल, प्रश्न निर्माण र श्रुति वर्णन जस्ता सुनाइ तथा बोलाइ सिप विकास गराउनुपर्छ । लयबद्ध पठन, पाठ्य कविताको संरचना पहिचान र सन्दर्भ बोध तथा प्रश्नोत्तर जस्ता पढाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप समेटनुपर्छ । त्यसैगरी लेखाइ सिपअन्तर्गत श्रुतिलेखन, गद्यमा रूपान्तरण, शब्दभरण, प्रश्नोत्तर र भावलेखन, व्याख्यालगायत पक्षमा ध्यान दिन आवश्यक हुन्छ । यो पाठमा शब्दभण्डारअन्तर्गत सिङ्गो शब्दको पहिचान र प्रयोग गराउनुपर्ने हुन्छ ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत करण र अकरणको पहिचान र प्रयोग, प्रेरणार्थक र प्रेरणार्थको पहिचान र प्रयोग, प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण आदिका क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । वर्णविन्यासअन्तर्गत शिरविन्दुसम्बन्धी अभ्यास गराउनुपर्छ । यो पाठमा विनयशीलतासम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको अपेक्षा गरिएको छ । सिर्जना र परियोजना खण्डअन्तर्गत कविता सिर्जना तथा गद्य कविता खोजी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनु अपरिहार्य हुन्छ । सुनाइ पाठ १३ का आधारमा प्रयोगात्मक किसिमबाट सुनाइ र बोलाइ अभ्यास गराउनुपर्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका भन्दा थप अभ्यास गराउन सकिन्छ ।

पाठ १३ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघटना
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध र छलफल श्रुतिबोध 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठमा समाविष्ट चित्र अध्ययन गरी बोध गर्न चित्रमा आधारित भएर अनुमान तथा कल्पना गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका चित्र मूल पाठ खण्डका चित्र नेपालको प्राकृतिक सौन्दर्य भल्काउने तस्विर 	१

		<ul style="list-style-type: none"> सुनेका विषयवस्तुको श्रुतिबोध गरी वर्णन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> स्वदेशगान 	
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन कविताको संरचना पहिचान र शब्दोच्चारण शब्दार्थ र वाक्य रचना बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> छन्दोबद्ध कवितालाई लययबद्ध वाचन गर्न शब्दको सही उच्चारण गर्न कविताको संरचना पहिचान गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती श्रव्य सामग्री कविताका संरचनाका नमुना शब्दार्थपत्ती प्रश्नोत्तरका नमुना 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन (पुनरावृत्ति) शब्दभण्डार कविता पूरण बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> छन्द कवितालाई लयबद्ध वाचन गर्न शब्दका अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न सिङ्गो शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न छुटेका शब्द भरी कविताका श्लोक पूरा गर्न पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोक पत्ती कविता वाचनको श्रव्य/दृश्य सामग्री शब्दार्थ पत्ती प्रश्नोत्तरको नमुना 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सङ्ख्यिप्त प्रश्नोत्तर कविताको मूलभाव 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका सङ्ख्यिप्त प्रश्नका उत्तर दिन पाठ्य कविताका आधारमा मूलभाव लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> मूलभाव समेटिएका विषयवस्तुको बुँदा मूल भावको नमुना प्रश्नोत्तरका नमुना 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> गद्यमा रूपान्तरण प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> कविताका पद्धतिलाई गद्यमा रूपान्तरण गर्न पाठ्य कविताका आधारमा प्रश्न निर्माण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती प्रश्नसूची 	१
छैटौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> भाव विस्तार कविताका श्लोकको लयगत अन्तर पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> तोकिएका श्लोकको भाव विस्तार गर्न कविता पढी लयगत अन्तर पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> भावार्थ बुँदा सूची भाव विस्तारको नमुना फरक फरक लयका कविताका श्लोकपत्ती 	१
सातौं	<ul style="list-style-type: none"> लामो उत्तर लेख्न भाषिक प्रकार्य (विनयशीलता) 	<ul style="list-style-type: none"> लामो उत्तर लेख्न भाषिक प्रकार्य (विनयशीलता) 	<ul style="list-style-type: none"> लामो उत्तरका लागि आवश्यक बुँदा 	१

दिन			● विनयशीलतासँग सम्बन्धित संवादको नमुना वा श्रव्य तथा श्रव्यदृश्य सामग्री	
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> करण/अकरणमा वाक्यान्तरण अप्रेरणार्थक वाक्य/ प्रेरणार्थक वाक्य 	<ul style="list-style-type: none"> करण वाक्यको पहिचान गरी अकरणमा परिवर्तन गर्न अकरण वाक्यको पहिचान गरी करणमा परिवर्तन गर्न प्रेरणार्थक वाक्यको पहिचान गरी अप्रेरणार्थक वाक्यमा परिवर्तन गर्न अप्रेरणार्थक वाक्यको पहिचान गरी प्रेरणार्थक वाक्यमा परिवर्तन गर्न 	वाक्यपत्ती	१
नवौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> शब्द निर्माण (प्रत्यय) श्रुतिबोध गद्य कविता सङ्कलन (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्ययको प्रयोग गरी शब्द निर्माण गर्न सुनाइ पाठ १३ का आधारमा श्रुति बोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न पुस्तकालयबाट गद्य कविता सङ्कलन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती श्रव्य सामग्री वाक्यपत्ती 	१
दसौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> शिरबिन्दुको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) गद्य कविता सङ्कलन र प्रस्तुति (परियोजना कार्य) कविता रचना (सिर्जनात्मक कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> शिरबिन्दु लागेका शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न गद्य कविता सङ्कलन गरी प्रस्तुत गर्न कविता रचना गरी वाचन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती कविता रचनाका नियमको सूची कविता 	१

जम्मा कार्यघण्टा

१०

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
------------	---------------	------------------

● दृश्यबोध छलफल	● पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठमा समाविष्ट चित्र अध्ययन गरी बोध गर्न ● चित्रमा आधारित भएर अनुमान तथा कल्पना गर्न	● पूर्व पठन खण्डका चित्र ● मूल पाठ खण्डका चित्र ● नेपालको प्राकृतिक सौन्दर्य भल्काउने तस्विर ● स्वदेशगान
● श्रुतिबोध	● सुनेका विषयवस्तुको श्रुतिबोध गरी वर्णन गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) कुनै कविताको सानो श्लोक सुनाएर विद्यार्थीलाई पढाइप्रति ध्यानाकर्षण गराउनुहोस् ।
 (आ) विद्यार्थीका सिर्जनात्मक प्रतिभाको कदर गरी पाठप्रति अभिरुचि जगाउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे प्रस्तु पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध र छलफल

- (अ) सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरमार्फत पूर्व पठन खण्डका तस्विर र प्रकृतिसँग सम्बन्धित विषयवस्तु प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
 (आ) विद्यार्थीलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गरी छलफल गराउनुहोस् ।
 (इ) व्यक्तिगत धारणा राख्न चाहने विद्यार्थीलाई मौका दिनुहोस् । छलफलमा आएका सान्दर्भिक तथ्यलाई पाठसँग जोड्दै निष्कर्ष सुनाउनुहोस् ।
 (ई) विद्यार्थीलाई मूल पाठ खण्डको तस्विरका बारेमा सामूहिक रूपमै छलफल गराउनुहोस् ।
 (उ) नेपालको प्राकृतिक सौन्दर्य भल्काउने तस्विर प्रदर्शन गरी नेपालको परिचय सम्बन्धमा छलफल गराउनुहोस् ।

उदाहरण

हिउँचुली, सूर्योदय, हरिया वनजड्गल, पाखा पखेरा, वाली भुलेका फाँट, बाटोघाटो

श्रुतिबोध

- (अ) प्राकृतिक क्षेत्रसम्बन्धी छलफल गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई उनीहरूका धारणा सुनाउन लगाउनुहोस् ।
- (आ) नेपालको प्राकृतिक विविधता भलिक्ने स्वदेशगान श्रव्यसामग्रीमार्फत सुनाउनुहोस् ।
- (इ) स्वदेशगान सुनेपछि मनमा उब्जेका विचार बुँदागत रूपमा भन्न लगाउनुहोस् ।
- (इ) कक्षाकोठामा विविधता व्यवस्थापन गर्दै फरक क्षमता र स्तर भएका विद्यार्थीलाई आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

- (क) दिइएको तस्विर अध्ययन गरी मौखिक वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

- (ख) शिक्षकले एउटा स्वदेशगान सुनाएर सुनेकै आधारमा वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन कविताको संरचना पहिचान र शब्दोच्चारण	<ul style="list-style-type: none"> छन्दोबद्ध कवितालाई लययबद्ध वाचन गर्न शब्दको सही उच्चारण गर्न कविताको संरचना पहिचान गर्न	<ul style="list-style-type: none"> श्लोकपत्ती श्रव्य सामग्री कविताका संरचनाका नमुना शब्दार्थपत्ती प्रश्नोत्तरका नमुना
<ul style="list-style-type: none"> शब्दार्थ र वाक्य रचना	<ul style="list-style-type: none"> नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न	
<ul style="list-style-type: none"> बोध प्रश्नोत्तर	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै कविताका श्लोक, चुट्किला, उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षण गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका चुट्किला, लघुकथा, गीत, कविता भन्ने मौका दिई उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुको पुनरावृत्ति गराउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कविताको लयबद्ध वाचन (कविताको संरचना पहिचान) र शब्दोच्चारण

(अ) छन्दोबद्ध कविता वाचन गर्न विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन गर्नुहोस् । वाचनका क्रममा लय मिले नमिलेको ख्याल गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) पाठ्य कविताका केही श्लोक श्लोकपत्तीका माध्यमबाट प्रदर्शन गरी शार्दूलविक्रीडित छन्दको नियमअनुसार लयबद्ध वाचन गरेर सुनाउनुहोस्, जस्तै :

प्रातः काल हिमाल हाँस्छ जसरी अस्तित्व फैलाउदै
सारा चेतनशील जीवन जगत् व्युङ्खन्छ जागा हुँदै
यो जागापनसाथ सिर्जनमुखी फैलाउदै चेतना
हामी गर्न सकौं न जीवनमुखी साहित्यको सिर्जना ।

(इ) शार्दूलविक्रीडित छन्दको यस कवितामा प्रत्येक पाउमा १९ अक्षरको संरचना रहेको छ । तिनलाई ख्याल गर्नुपर्ने जानकारीसहित वाचन अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै : १२ॐ० र १९ॐ० अक्षरमा विश्राम हुनुपर्ने जानकारी गराई अभ्यास गराउनुहोस् ।

प्रातः काल हिमाल हाँस्छ जसरी अस्तित्व फैलाउदै

यस क्रममा पाठ्य कविताको नमुनावाचन मोबाइलमा रेकर्ड गरेर वा इन्टरनेटबाट डाउनलोड गरेका श्रव्य सामग्रीको प्रयोग गरेर सुनाउन सक्नुहुने छ ।

(ई) पाठ्य कवितालाई आफूसहित विद्यार्थीलाई सामूहिक रूपमा वाचन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा क्रमशः विद्यार्थीलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गरी वाचन अभ्यास गराउनुहोस् । युगल र एकल वाचनको अभ्यास पनि गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई समूहमा फरक फरक लयको अभ्यास पनि गराउनुहोस् ।

(उ) शार्दूलविक्रीडित छन्दका कविताको संरचना जनाउने तालिका प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई कविताको प्रत्येक पाउमा छलफल गराई अक्षर गनेर संरचना प्रस्तु पार्नुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थीलाई नयाँ लागेका शब्दको उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् । यसका लागि शब्दपत्तीको प्रयोग गर्नुहोस्, जस्तै :

अस्तित्व = /अस्.ति.त्.त्व/   आदर्श = /आ.दर्.स/   पर्याप्त = /पर्.याप्.त/

शब्दार्थ र वाक्य रचना)

(अ) कुनै शब्दको अर्थमा समस्या भएमा रेखाङ्कन गरी टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । अन्त्यमा शब्दार्थ पत्ती प्रदर्शन गरी धारणा प्रस्तु पार्नुहोस्, जस्तै :

प्रातः	विहान
जगत्	संसार
धर्ती	पृथ्वी
पर्याप्त	प्रसस्त

(आ) अर्थ स्पष्ट भएपछि तिनै शब्दलाई अर्थ खुल्नेगरी वाक्यमा प्रयोग गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रियाकलापको सहजीकरणका लागि वाक्यपत्तीको प्रयोग गर्नुहोस्, जस्तै :

पर्याप्त : पर्याप्त पानी परेर सारा धर्ती जगमगाएको छ ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) पाठ्य कविताका आधारमा निर्माण गरिएका बोध प्रश्नोत्तरको सूची प्रदर्शन गर्नुहोस् र तिनको उत्तर भन्ने वा लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

प्रश्न : हामीले कस्ता साहित्यको सिर्जना गर्न सक्छौं ?

उत्तर : हामीले जीवनमुखी साहित्यको सिर्जना गर्न सक्छौं ।

(आ) प्रश्नोत्तरको अभ्यासका लागि बोध र अभिव्यक्ति खण्डको क्रियाकलाप ३ मा भएअनुसारका प्रश्नोत्तर लेखनका नमुना प्रदर्शन गरी थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई पालैपालो कविताको श्लोक वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) प्रकृति, लटरम्म, निर्मलको अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् ।

(ग) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) खुला प्रकृतिको आधार के हो ?

(आ) सन्तुलनमा केको खाँचो पर्छ ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● कविताको लयबद्ध वाचन (पुनरावृत्ति)	● छन्द कवितालाई लयबद्ध वाचन गर्न	● श्लोक पत्ती
● शब्दभण्डार	● शब्दका अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न ● सिङ्गो शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न	● कविता वाचनको श्रव्य/दृश्य सामग्री
● कविता पूरण	● छुटेका शब्द भरी कविताका श्लोक पूरा गर्न	● शब्दार्थ पत्ती
● बोध प्रश्नोत्तर	● पाठ्य कविताका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर	● प्रश्नोत्तरको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) कक्षामा आवश्यकताअनुसार मनोरञ्जनात्मक वातावरण सिर्जना गरी विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् ।
 (आ) शार्दूलविक्रीडित छन्दका अन्य कविताका केही श्लोक आफू पनि वाचन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि अवसर दिनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे प्रस्त पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कविताको लयबद्ध वाचन (पुनरावृत्ति)

- (अ) विद्यार्थीलाई पाठ्य कविताको १/२ ओटा श्लोक गति, यति, लय र हाउभाउसहित वाचन गर्न लगाई लयबद्ध पठन पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।
 (आ) शार्दूलविक्रीडित छन्दको नियमको पुनः जानकारी गराई सम्भव भएसम्म श्रव्य वा श्रव्यदृश्य सामग्रीका माध्यमबाट लयबद्ध वाचनको अभ्यास गराउनुहोस् ।

शब्दभण्डार

- (अ) कविताको लयबद्ध वाचनकै क्रममा अर्थबोध गर्न कठिन भएका शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीबाटै अर्थ खोजी गर्नुहोस् ।

- (आ) शब्दार्थ पती देखाएर शब्दको अर्थ प्रस्त पार्नुहोस् र यसै क्रियाकलापसँगै शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ३ गराउनुहोस्, जस्तै :

निर्मल

पवित्र

सदावहार

सधैं हराभरा देखिने

- (इ) शब्दका अर्थबोध भइसकेपछि विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा वाक्यमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यसका लागि केही उदाहरण वाक्यपत्तीका माध्यमबाट प्रस्त पार्नुहोस्, जस्तै :

लटरम्म : हाम्रो बारीमा लटरम्म गोलभेडा फलेका छन् ।

- (ई) दुई वा दुईभन्दा बढी शब्दले बुझाउने अर्थ एउटै शब्दले बुझाएमा ती शब्द सिङ्गो शब्द वा एकल शब्द हुन् भन्ने जानकारी गराउनुहोस् र केही उदाहरण प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

- सधैं हराभरा देखिने : सदावहार
- रस लिने काम : आश्वादन
- लिपिमा बाँधिएको : लिपिबद्ध
- कहित्यै नाश नहुने : अविनाशी

- (उ) विद्यार्थीलाई पनि आफूलाई थाहा भएका यस्ता शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । कक्षामा सामूहिक छलफल गराउनुहोस् ।

(ऊ) शब्दभण्डार खण्डको १ र २ को अभ्यास गराउनुहोस् र कापी साटासाट गरी साथीसाथीमा नै कापी परीक्षण गर्ने वातावरण मिलाइदिनुहोस् ।

कविता पूरण

(अ) बोध र अभिव्यक्तिको अभ्यास ४ का आधारमा छुटेका कविता हेरी शब्द भेरेर कविता पुरण गराउनुहोस् ।

जस्तै : राम्रो स्वच्छ.....आत्मीयता पाउँदा

आत्मैदेखि रमाउँदो छ दुनियाँ.....भेटाउँदा

यो आनन्द .....फिँजियोस् प्राणी जगत्मा सदा

ऊर्जायुक्त सशक्त निर्भय बनोस् यो.....सर्वदा ।

(आ) कविताको कुनै श्लोकबाट शब्द भिकी कविता पुनर्लेखनको थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ का आधारमा उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । यसमा प्रश्नको संरचनाअनुसार उत्तर ख्याल गर्न लगाई उत्तर भन्न लगाउनुहोस् र आवश्यकतानुसार प्रश्नोत्तर सूचीको प्रयोग पनि गर्नुहोस्, जस्तै :

(क) कविता वाचन गर्दा कतिओँ अक्षरमा पूर्णविश्राम लिनुपर्छ ?

उत्तर : कविता वाचन गर्दा उन्नाइसौँ अक्षरमा पूर्णविश्राम लिनुपर्छ ।

(ख) उद्यमशीलता फलाउनलाई के गर्नुपर्छ ?

उत्तर : उद्यमशीलता फलाउनलाई समयमै राम्रो लगानी गर्नुपर्छ ।

(अ) विद्यार्थीले प्रश्नका उत्तर दिँदा मिले नमिलेको ख्याल गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई पालैपालो कविताको श्लोक वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

माधुरी, जीवनमुखी, नभ, कर्मठ

(ग) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) उद्यमशीलता फलाउनलाई के गर्नुपर्छ ?

(आ) कवितामा केले अस्तित्वको चम्काऊँ भनिएको छ ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित	कक्षा	समा	गर्नुहोस
---	-------	-----	----------

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सङ्ग्रहित प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका सङ्ग्रहित प्रश्नका उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> मूलभाव समेटिएका विषयवस्तुको बुँदा मूल भावको नमुना प्रश्नोत्तरका नमुना
<ul style="list-style-type: none"> कविताको मूलभाव 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य कविताका आधारमा मूलभाव लेखन 	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) केही सिङ्गो शब्द प्रयोग गरी तीसँग सम्बन्धित अन्य शब्द भन्न लगाई विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् ।
 (आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ क्रियाकलापको छोटो पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । र आजको कक्षाको विषयवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सङ्ग्रहित प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ का आधारमा सङ्ग्रहित उत्तर लेख्ने तरिका सिकाउनुहोस्, जस्तै :

- प्रश्नलाई ध्यानपूर्वक पढ्ने
- प्रश्नको आशय बुझी उत्तर पहिचान गर्ने
- ४/५ वाक्यसम्ममा उत्तर पूरा गर्ने
- प्रश्नमा आधारित भई उत्तरको निष्कर्ष वाक्य लेख्ने

यसै क्रियाकलापमा सङ्ग्रहित उत्तर लेखनको एउटा नमुना पनि प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

उत्तर लेखनको नमुना

(क) कवितामा सूर्योदयसँगै हुने परिवर्तनलाई कसरी देखाइएको छ ?

उत्तर : सूर्योदयसँगै सेता दाँत देखाएर हिमाल आफ्नो अस्तित्व फैलाउँछन् । सारा चेतनशील जीवन जगत् जागा भएर व्युँझन्छन् । यो जागापनसँगै सारा जीवन जगत् जीवनमुखी साहित्यको सिर्जनामा लाग्छ ।

(आ) विद्यार्थीलाई बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ का आधारमा सङ्ग्रहित उत्तर लेखन लगाउनुहोस् । उत्तर लेख्ने ढाँचा नवुझेका विद्यार्थीलाई साथी समूहबाट वा आफै सहजीकरण गर्नुहोस् ।

कविताको मूल भाव

(अ) विद्यार्थीलाई विभिन्न समावेशी समूह बनाई पाठ्य कविता मनमनै पढ्न लगाउनुहोस् । र त्यस कवितामा भएका मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । र विद्यार्थीले महत्त्वपूर्ण विषयवस्तु टिपोट गर्न सके नसकेको अवलोकन गर्नुहोस् । आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । विषयवस्तु टिपोटको काम सकिएपछि विद्यार्थी समूहलाई पालैपालो

सुनाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषणसहित आफूले टिपोट गरेर ल्याएका घटनाको सूची प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

‘प्यारो प्रकृति’ कविताको मूल भावका बुँदा

- ‘प्यारो प्रकृति’ शीर्षकको कविता कवि प्रह्लाद पोखरेलद्वारा लिखित कविता
- प्रकृतिको अनुपम सौन्दर्यको वर्णन गरिएको कविता
- विहानको उज्यालोसँगै सारा जगत् जीवनमुखी साहित्यको सिर्जनामा लारने
- सृष्टिको आधार नै प्रकृतिको कला
- प्रकृतिको कलालाई सन्तुलनमा राख्ने जिम्मा मानिसले लिनुपर्ने
- पर्याप्त पानी परे बिरुवा अग्लो हुने
- समयमै लगानी गरे उद्यमशीलता बढ्ने
- आकाशमा कालो बादल मडारिएर पानी पर्ने त्यसपछि सम्पूर्ण प्रकृति हराभरा हुने कविले नेपाली प्रकृतिको वर्णन गरेका
- मानिसलगायत सम्पूर्ण प्राणी तथा चराचरले स्वच्छता, पवित्रता र शीतलताको अनुभव गर्दै रमाउँदै आएको सन्दर्भ कविले कवितामा उल्लेख गरेका
- स्वच्छ हराभरा प्रकृतिलाई दोहन हुन दिनु नहुने
- सम्पूर्ण मानव जातिले आफ्नो मिहिनेत र परिश्रमले उद्यमशील बनी सुरक्षित र आनन्दको जीवन बाँच्नुपर्ने

(आ) टिपोट गरिएका मुख्य विषयवस्तुलाई समेटेर मूलभाव लेख्ने तरिका र मूलभावको संरचनाको बारेमा आवश्यक छलफल गराउनुहोस् र आफूले तयार पारी ल्याएको मूलभावको नमुना प्रस्तुत गर्नुहोस्, जस्तै :

‘प्यारो प्रकृति’ कविताको मूलभाव लेख्नुहोस् ।

उत्तर : ‘प्यारो प्रकृति’ कविता कवि प्रह्लाद पोखरेलद्वारा लिखित प्रकृति प्रेमको भावनाले ओतप्रोत भएको कविता हो । यस कवितामा कविले प्राकृतिक सौन्दर्य तथा विविधताको माध्यमबाट प्रकृतिको चर्चा गरेका छन् । कवितामा प्रकृतिको अनुपम सौन्दर्यको वर्णन गरिएको छ ।

विहानको उज्यालोसँगै उत्तरतिरका हिमाल आफ्नो अस्तित्व फैलाउँदै हाँस्छन् भने सारा जगत् जीवनमुखी साहित्यको सिर्जनामा लाग्छन् । सृष्टिको आधार नै खुला प्रकृतिको कला हो । मानिसले प्रकृतिको कलालाई सन्तुलनमा राख्न उचित दृष्टि लगाउनुपर्छ । जसरी प्रकृति हरेक कोणबाट पारदर्शी देखिन्छ त्यसैगरी मानिसका भाव, विचार कार्य पारदर्शी हुनुपर्छ भन्ने भाव प्यारो प्रकृति कविताले व्यक्त गर्न खोजेको छ । पर्याप्त पानी परे बिरुवा हलकक अग्लो हुन्छ । समयमै लगानी गरे उद्यमशीलता बढ्छ । स्वस्थ बालीबिरुवा बनाउन पानीको प्रयोग हुनुपर्छ । लटरम्म फलेका फलफूलले अस्तित्वको माधुरी छर्छन् । आकाशमा कालो बादल मडारिएर पानी पर्छ त्यसपछि सम्पूर्ण प्रकृति हराभरा हुन्छ भन्दै कविले नेपाली प्रकृतिको वर्णन गरेका छन् । मानिसलगायत सम्पूर्ण प्राणी तथा चराचरले स्वच्छता, पवित्रता र शीतलताको अनुभव गर्दै रमाउँदै आएको ठाउँ नै प्रकृति हो भन्ने सन्दर्भ नै प्यारो प्रकृति कविताको मूल भाव हो ।

स्वच्छ हराभरा प्रकृतिको आत्मैदेखि सम्मान गर्नुपर्छ । यस्तो आत्मीयतालाई संसारभर फैलाउनुपर्छ । प्यारो प्रकृतिको सानन्द काव्यानन्द भन्दा पनि आनन्दित छ भन्ने भाव प्यारो प्रकृति कवितामा देखाउन खोजिएको

छ।

(इ) विद्यार्थीलाई पनि समूहगत रूपमा यसै नमुनाअनुसार बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १० मा आधारित भई 'मेरो देश' कविताको मूलभाव लेख्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थी समूहले तयार पारेका मूलभावलाई पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई सुभाव दिन लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ गर्न लगाउनुहोस् :

(अ) कवितामा सूर्योदयसँगै हुने परिवर्तनलाई कसरी देखाइएको छ ?

(आ) पानी मात्रको सही सदुपयोगबाट प्रकृति र मानवका कस्तो प्रभाव पर्छ ?

(इ) हराभरा प्रकृतिको महत्त्व किन छ ?

(ई) कवितामा प्रकृतिसँग गाँसिएका के के कुरा आएका छन् ?

(ख) प्यारो प्रकृति कविताको मूलभाव लेख्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● गद्यमा रूपान्तरण	● कविताका पड्कितलाई गद्यमा रूपान्तरण गर्न	● श्लोकपत्ती
● प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान	● पाठ्य कविताका आधारमा प्रश्न निर्माण गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै सिर्जनात्मक क्रियाकलाप गराएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीका सिर्जनात्मक कार्यको सम्बोधन गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिन सिकेका विषयवस्तुमा छोटो पुनरावृत्ति गराउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

गद्यमा रूपान्तरण

- (अ) विद्यार्थीलाई सङ्ख्याका आधारमा समावेशी समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।
- (आ) प्रत्येक समूहलाई शिक्षकद्वारा लेखिएको एउटा एउटा श्लोक दिनुहोस् ।
- (इ) पहिलो श्लोकलाई नमुनाका रूपमा लिई गद्यमा रूपान्तरण गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् । कवितात्मक वाक्य र व्याकरणिक वाक्यविचारो फरकका बारेमा बताउनुहोस् ।
- (ई) गद्यमा रूपान्तरण गर्दा पदक्रम मिलाउनुपर्ने (कर्ता, कर्म, क्रिया) जानकारी दिनुहोस्, जस्तै:
- कवितात्मक वाक्य :** प्रातः काल हिमाल हाँस्छ, जसरी अस्तित्व फैलाउदै
- सामान्य वाक्य :** प्रातः कालमा आफ्नो अस्तित्व फैलाउदै हिमाल हाँस्छ ।
- कवितात्मक वाक्य :** सारा चेतनशील जीवन जगत् व्युभन्छ, जागा हुदै
- सामान्य वाक्य :** सारा चेतनशील जीवन जगत् जागा हुदै व्युभन्छ ।
- यसै क्रियाकलापसँगै बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ट गराउनुहोस् ।
- (उ) विद्यार्थीले समूहमा अभ्यास गरिसकेपछि प्रत्येक समूहको कापी परीक्षण गरी पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
- (ऋ) प्रत्येक समूहमा कापी साटासाट गरी अभ्यास गर्ने मौका दिनुहोस् ।

प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान

- (अ) बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ का आधारमा कविता पढी प्रश्नका निर्माण गर्न सिकाउनुहोस् र उत्तर दिन पनि लगाउनुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई युगल समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । युगल समूहलाई प्रश्न निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । प्रश्न निर्माण गर्दा के, कहाँ, कति, किन, कहिले, कसरी जस्ता सर्वनाम प्रयोग गर्नुपर्ने जानकारी गराउनुहोस् । आवश्यकताअनुसार शिक्षकले तयार गरी ल्याएका प्रश्नोत्तरका नमुना प्रदर्शन गरी सिकाइका लागि सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीले तयार गरेका प्रश्न जाँची पृष्ठपोषण दिनुहोस्, जस्तै :
- प्रश्न :** हामीले कस्ता साहित्यको रचना गर्न सक्छौं ।
- प्रश्न :** हराभरा प्रकृतिको महत्त्व किन छ ?

- (ई) यसैगरी एउटा समूहले तयार गरेका प्रश्नका उत्तर अर्को समूहलाई भन्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले पाठ्य कवितालाई आधार बनाएर प्रश्न निर्माण गरी उत्तर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् । कक्षामा आवश्यकताअनुसार साथी साथीमा सहयोग गर्ने वातावरण बनाइदिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएको कविताशलाई गद्यमा भन्नुहोस् :

यो जागापनसाथ सिर्जनमुखी फैलाउदै चेतना
हामी गर्न सकौं न जीवनमुखी साहित्यको सिर्जना ।

(ख) दिइएको श्लोक पढी प्रश्न निर्माण गर्न लगाउनुहोस् :

पानी पार्छ, मडारिएर नभमा कालो घना बादल

पाई शीतलता चराचर जगत् बन्धन् निकै निर्मल

यस्तो निर्मल भाव धारण गरे धानिन्छ, यो जीवन

न्यानो निर्मलता र शीतलपना बर्सोस् न आजीवन !

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> भाव विस्तार 	<ul style="list-style-type: none"> तोकिएका श्लोकको भाव विस्तार गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> भावार्थ बुँदा सूची
<ul style="list-style-type: none"> कविताका श्लोकको लयगत अन्तर पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> कविता पढी लयगत अन्तर पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> भाव विस्तारको नमुना फरक फरक लयका कविताका श्लोकपत्ती

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रमाइला प्रश्नको उत्तर सोधी ध्यानाकर्षण गर्नुहोस्, जस्तै :

प्रश्न : पूर्वतिर फर्केको गाईको पुच्छर कतातिर फर्केको हुन्छ ?

उत्तर : पूर्वतिर फर्केको गाईको पुच्छर भुँइतिर फर्केको हुन्छ

(आ) विद्यार्थीलाई पनि यस्ता रमाइला प्रश्न सोच्ने मौका दिई अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको विषयवस्तुमा छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

भाव विस्तार

(अ) भाव विस्तार सिकाउन कविताको कुनै श्लोक लिनुहोस् । यसका लागि श्लोकपत्तीको प्रयोग गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ, जस्तै :

(क) जे जस्तो छ कला खुला प्रकृतिको आधार हो सृष्टिको खाँचो पर्छ किन्तु सन्तुलनमा हाम्रो नयाँ दृष्टिको

(आ) बोध अभिव्यक्ति खण्डका अभ्यास ९ का आधारमा प्रदर्शन गरिएको श्लोकको भाव विस्तार सिकाउन त्यस श्लोकसँग सम्बन्धित केही बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले तयार गरेका बुँदा अध्ययन गरी थप सहजीकरणका लागि कुनै ऐउटा श्लोकको शिक्षकले तयार गरेका भावार्थ बुँदाका नमुना प्रदर्शन गरी सहजीकरण गर्नुहोस्, जस्तै :

माथिको श्लोकको लागि भाव विस्तारका बुँदा

- सृष्टिको आधार नै खुला प्रकृति
- प्रकृतिका कलाले मनलाई आनन्द तुल्याउने
- प्राकृतिक सौन्दर्य नै प्रकृतिको अनुपम उपहार
- प्रकृतिको सन्तुलन मिलाउन मानिसको नयाँ दृष्टिको खाँचो हुने

● मानिसले उचित दृष्टि पुऱ्याएर प्रकृतिको संरक्षण गर्नुपर्ने

- (इ) बुँदालाई आधार बनाएर पहिले विद्यार्थीलाई भाव विस्तार गर्न सिकाउनुहोस् । कवितामा दिइएको श्लोकको आशय र अभिव्यक्त विषयवस्तुको शृङ्खला र वाक्य वाक्यविचको सम्बन्धलाई ख्याल गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ई) बुँदालाई आधार बनाएर भाव विस्तार लेख्न लगाउनुहोस् ।
- (उ) कविताका कुनै श्लोक छानी बुँदा बनाउन लगाउनुहोस् । तिनै बुँदालाई आधार बनाएर भाव विस्तार गर्न सिकाउनुहोस् । बुँदा बनाउने वेतामा प्रत्येक विद्यार्थीको अवस्था पहिचान गर्नुहोस् ।
- (ऊ) बुँदा बनाइसकेपछि आवश्यक सहजीकरण गरी भाव विस्तारसम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

कविताको श्लोकको लयगत अन्तर पहिचान

- (अ) सम्भव भएसम्म फरक फरक लय भएका तीनओटा कविता सुनाउनुहोस् । लयगत वाचनका लागि पाठ्यपुस्तकका कवितालाई आधार लिनुहोस् ।
- (आ) कविता वाचनका लागि विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन गर्नुहोस् । आफूले पनि वाचन गरेर सुनाउनुहोस् ।

पहिलो

आमा हुन् धरती भनिन्छ जनको सीता र गौरी पनि
मायाले भुलियो थकाइ यिनको छोरा र छोरी भनी

दोस्रो

उपकारी गुणी व्यक्ति निहुरिन्छ निरन्तर
फलेको वृक्षको हाँगो नभुकेको कहाँ छ र ।

तेस्रो

हातका मैला सुनका थैला के गर्नु धनले
साग र सिस्नु खाएको बेस आनन्दी मनले

- (इ) दुई तीन पटकसम्म कविता सुनाएर वा वाचनै गरेर कविताका विचमा हुने लयगत अन्तर (पहिलो कविताको श्लोक शार्दूलविक्रीडित छन्दमा, दोस्रो कविताको श्लोक अनुष्टुप छन्दमा, तेस्रो कविताको श्लोक गीति लय) मा विद्यार्थीलाई प्रस्तु पार्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएको श्लोकको भाव विस्तार गर्नुहोस् :

अग्लो बोट बनेर बढ्छ विरुवा पर्याप्त पानी परे
फल्ला उद्यमशीलता समयमै राम्रो लगानी गरे

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

साताँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● लामो उत्तर लेखन	● लामो उत्तर लेखन	● लामो उत्तरका लागि आवश्यक बुँदा
● भाषिक प्रकार्य (विनयशीलता)	● भाषिक प्रकार्य (विनयशीलता)	● विनयशीलतासँग सम्बन्धित संवादको नमुना वा श्रव्य तथा श्रव्यदृश्य सामग्री

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) बालमैत्री वातावरण सिर्जना गरी विद्यार्थीलाई स्वतस्फूर्त रूपमा आफ्ना लेखरचना प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुको पुनरवलोकन गराउनुहोस् र आजको कक्षाको विषयवस्तुमा छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

लामो उत्तर लेखन

(अ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ का आधारमा प्रश्न प्रदर्शन गरी लामो उत्तर लेखे तरिकाका बारेमा निम्न बुँदामा आधारित भई छलफल गराउनुहोस् :

- सर्वप्रथम प्रश्न पढ्ने र प्रश्नको आशय ठम्याउने
- प्रश्नमा केन्द्रित रहेर पाठका आधारमा मुख्य मुख्य बुँदा टिपोट गर्ने
- उत्तरका बुँदालाई जोडेर उत्तरको अनुच्छेद बनाउने
- विषयवस्तुको प्रकृतिअनुसार उत्तरलाई विभिन्न अनुच्छेदमा विभाजन गर्ने
- उत्तरलाई विभाजन गर्दा कम्तीमा पनि तीन अनुच्छेद हुनुपर्ने
- प्रश्नको केन्द्रियतामा उत्तरको निष्कर्ष अनुच्छेद हुनुपर्ने

(आ) विद्यार्थी समूहलाई प्रश्न दिने र छलफल गर्दै लामो उत्तरका बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले गरेका क्रियाकलाप अवलोकन गर्ने र आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गराउनुहोस् ।

(ई) लामो उत्तरका बुँदा तयार भइसकेपछि प्रत्येक समूहलाई पालैपालो कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य समूहबाट प्रतिक्रिया लिने र शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गराउनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई क्रमिक सिकाइ रणनीति उपयोग गरी बुँदा संयोजन गरी लामो उत्तर लेखन लगाउनुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थीले लेखेका उत्तर परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य (विनयशीलता)

(अ) विद्यार्थीसँग विनयशीलतासम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विनयशीलता भनेको कुनै पनि व्यक्तिले प्रदर्शन गर्ने शिष्ट र नम्र व्यवहार हो । यो मानवीय संवेदनासँग प्रत्यक्ष जोडिएको हुन्छ त्यसैले यस्ता अनुभूतिलाई व्यक्त गर्दा मानिसका भावनात्मक र व्यावहारिक सन्दर्भलाई मिलाएर भाषिक व्यवहार गर्नुपर्छ भन्ने कुरा सिकाउनुहोस् । यस क्रममा नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा, भावनात्मक व्यवहार जस्ता कुरामा सचेत हुन सिकाउनुहोस् र विनयशील स्वभावसँग सम्बन्धित एउटा नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

(कक्षा आठमा पढ्ने विद्यार्थी दावा र रामचाका बिचमा भएको कुराकानी)

दावा : रामचा, के छ ? तिम्रो हालखबर ?

रामचा : ठिक छ, दावा अनि तिम्रो नि त ।

दावा : मेरो पनि ठिकै छ ?

रामचा : दावा तिमीसँग एउटा कुरा गर्नु थियो तर नरिसाउ है त ?

दावा : भनन के हो, कति लामो भूमिका बाँधेको ?

रामचा : तिमी कति छिट्टै रिसाउछ्यौ । हेर त केही पनि सहन सकिद्नौ त्यसैले तिमीले आफ्नो बानीमा सुधार गर्नुपर्छ ।

दावा : हो र रामचा मैले त अहिलेसम्म यो कुरा ख्याल गरेकै थिइन । तिमीले आज मेरो कमजोरी बताइदियौ । अबर्देखि म आफ्नो बानी सुधार्छु ।

रामचा : हुन्छ दावा ! मिठो बोली, सरलता, सहनशीलता, सौहार्द व्यवहार मिजासिलोपन मानिसका गहना हुन् ।

दावा : हुन्छ रामचा ! अब म विनयशील बन्ने छु यो मेरो वचन भयो ।

(आ) यस्तै किसिमको उदाहरण प्रयोग गरी विनम्रताका क्रममा नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा, भावनात्मक व्यवहार जस्ता कुरामा सचेत हुन र सोहीअनुसारको प्रस्तुतीकरण गर्न सिकाउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले तयार पारी ल्याएको श्रव्य तथा श्रव्यदृश्य सामग्री पनि प्रस्तुत गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि पालैपालो यस्तै किसिमका विनम्रताजन्य घटना मौखिक रूपमा व्यक्त गर्न लगाउनुहोस् । आवश्यकता पहिचान गरी नम्र बोली, उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा, भावनात्मक व्यवहार जस्ता कुरामा सचेत हुन र सोहीअनुसारको प्रस्तुतीकरण गर्न सिकाउनुहोस् ।

(ई) अभ्यास ११ राम्ररी पढून निर्देश गर्नुहोस् । विनयशील भएर कसरी व्यवहार गर्न सकिन्छ होला ? पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थी आफूले व्यक्त गरेको अनुभूतिलाई समेटी एउटा विनयशीलता जनाउने संवाद प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) ‘प्यारो प्रकृति’ कवितामा कविले मानव र प्रकृतिविच कस्तो सम्बन्ध हुनुपर्ने भाव व्यक्त गरेका छन्, सर्वीक्षात्मक उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् :

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● करण / अकरणमा वाक्यान्तरण	● करण वाक्यको पहिचान गरी अकरणमा परिवर्तन गर्न ● अकरण वाक्यको पहिचान गरी करणमा परिवर्तन गर्न	वाक्यपत्ति
● अप्रेरणार्थक वाक्य / प्रेरणार्थक वाक्य	● प्रेरणार्थक वाक्यको पहिचान गरी अप्रेरणार्थक वाक्यमा परिवर्तन गर्न ● अप्रेरणार्थक वाक्यको पहिचान गरी प्रेरणार्थक वाक्यमा परिवर्तन गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) प्रतिनिधि विद्यार्थीलाई अगाडि बोलाएर आफ्नो नाम र जन्मेको ठाउँ पाटीमा लेख्न लगाई ध्यानाकर्षण गराउनुहोस्।

(आ) अगिल्लो दिन सिकेका विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गराउनुहोस् र आजको कक्षाको विषयवस्तुमा छलफल गराउनुहोस्।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

करण / अकरणमा वाक्यान्तरण

(अ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई करण र अकरण गरी दुई समूहमा विभाजन गर्नुहोस्।

(आ) वाक्यपत्तीबाट केही वाक्य विद्यार्थी समूहमा प्रस्तुत गर्न गर्नुहोस्, जस्तै:

- बजारमा खाद्यवस्तुको अभाव छ।
- बहिनीले राम्रा अक्षर लेखिनछिन्।
- मेरो घर सफा छ।
- हिमाल दाँत देखाएर हाँस्छ।
- भाइले खाना खाएन।

(इ) आआफ्नो समूहमा परेका वाक्य छुट्याउन लगाउनुहोस्, जस्तै:

करण वाक्य	अकरण वाक्य
● बजारमा खाद्यवस्तुको अभाव छ।	● बहिनीले राम्रा अक्षर लेखिनछिन्।
● मेरो घर सफा छ।	● भाइले खाना खाएन।

- हिमाल दाँत देखाएर हँस्छ ।

(ई) करण समूहलाई अकरणमा र अकरण समूहलाई करणमा वाक्य परिवर्तन गर्न लगाउनुहोस् । करण वाक्यलाई अकरण वाक्यमा वाक्यान्तरण गर्दा करण क्रियामा न प्रत्यय जोडिन्छ भन्ने जानकारी गराउनुहोस् ।

(उ) वाक्यमा सकारात्मक अर्थ दिने क्रियालाई करण भनिन्छ भने नकारात्मक अर्थ दिने क्रियालाई अकरण भनिन्छ भन्ने जानकारी गराउदै भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास २ गराउनुहोस् ।

अप्रेरणार्थक वाक्य / प्रेरणार्थक वाक्य

(अ) विद्यार्थीलाई प्रेरणार्थक र अप्रेरणार्थक समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । वाक्यपतीबाट केही वाक्य विद्यार्थी समूहमा प्रस्तुत गर्नुहोस् । जस्तै :

- भाइले खाजा खायो ।
- आमाले भाइलाई खाजा खुवाउनुभयो ।
- गुरुले हामीलाई व्याकरण पढाउनुहुन्छ ।
- म कविता लेख्छ ।

(आ) आआफ्नो समूहमा परेका वाक्य छुट्याउन लगाउनुहोस् ।

अप्रेरणार्थक वाक्य	प्रेरणार्थक वाक्य
● भाइले खाजा खायो ।	● आमाले भाइलाई खाजा खुवाउनुभयो ।
● म कविता लेख्छु ।	● गुरुले हामीलाई व्याकरण पढाउनुहुन्छ ।

(इ) माथिको तालिकाबाट प्रेरणार्थक र अप्रेरणार्थक क्रियापदको पहिचान गराउनुहोस् । मूल धातु (लेख, पढ, जा) बाट सामान्य क्रिया (लेख्छ, पढ्छ, जान्छ) बन्दू भने प्रेरणार्थक धातुबाट (लेखाउँछ, पढाउँछ) जस्ता क्रियापद बन्दून भन्ने जानकारी गराउदै प्रेरणार्थक समूहलाई अप्रेरणार्थक र अप्रेरणार्थक समूहलाई प्रेरणार्थकमा वाक्य परिवर्तन गर्न लगाउनुहोस् । भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास ४ गराउनुहोस् । सामान्य वाक्यलाई प्रेरणार्थक वाक्यमा परिवर्तन गर्दा विभिन्न तरिका अपनाउनुपर्छ, जस्तै :

- प्रेरक कर्ता थप्ने
- सामान्य क्रियाको धातुमा आउ, याउ, न लगाउ प्रत्यय थपेर प्रेरणार्थक क्रिया बनाउने
- प्रेरक कर्ताअनुसार क्रियापद चयन गर्ने
- सामान्य वाक्य जुन काल, पक्ष र भावमा छ, सोहीमा राख्ने
- सबै सामान्य वाक्य प्रेरणार्थक बन्न नसक्ने

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएका वाक्यलाई वाक्य परिवर्तन गर्न लगाउनुहोस् :

(अ) बहिनी कथा लेख्छे । (अकरण)

(आ) मालीले फूल रोप्यो । (प्रेरणार्थक

(इ) बजारमा तरकारीको भाउ सस्तो छैन । (करण)

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● शब्द निर्माण (प्रत्यय)	● प्रत्ययको प्रयोग गरी शब्द निर्माण गर्न	● शब्दपत्ति
● श्रुतिबोध	● सुनाइ पाठ १३ का आधारमा श्रुति बोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न	● श्रव्य सामग्री
● गद्य कविता सङ्कलन (परियोजना कार्य)	● पुस्तकालयबाट गद्य कविता सङ्कलन गर्न	● वाक्यपत्ति

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीबाट सिर्जनात्मक प्रतिभा सुनी ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुमा छलफल गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

शब्द निर्माण (प्रत्यय)

(अ) शिक्षकले प्रत्ययको अवधारणा, उदाहरण, प्रत्ययबाट शब्द निर्माण गर्ने तरिकाका बारेमा प्रत्यय सूची र प्रत्यय निर्मित शब्दका सूची प्रदर्शन गरी त्यसमा छलफल गराएर धारणा स्पष्ट पारिदिनुहोस् । त्यसै सूचीका माध्यमबाट प्रत्ययबाट शब्द निर्माण गर्ने र निर्माण प्रक्रिया देखाउने अभ्याससमेत गराउनुहोस् । यस क्रममा धातु वा मूल शब्दका पछिल्तर गाँसिने भाषिक एकाइ प्रत्यय हो भन्ने धारणा बताउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास ५ मा केन्द्रित गरी निर्देशनानुसारको कार्य गराउनुहोस् र आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास ५ मा निर्देश गरिएअनुसार शब्द पहिचान गराई तिनको निर्माण प्रक्रिया देखाउन लगाउनुहोस् । जस्तै : घुमक्कड = घुम + अक्कड

(ई) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास ६ मा दिइएका प्रत्यय प्रयोग गरी निर्माण प्रक्रिया देखाउन लगाउनुहोस् । जस्तै: दया + आलु = दयालु, खेल + औना = खेलौना, समाज+इक = सामाजिक शिक्षकले आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कापी परीक्षण गरी पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

श्रुतिबोध

(अ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

- ध्यानपूर्वक सुनाइ विषयवस्तु सुन्नुपर्ने
- प्रश्नका आधारमा स्पष्ट उत्तर दिनुपर्ने
- प्रश्नको संरचनाअनुसार उत्तर दिनुपर्ने
- सुनाइ पाठकै आधारमा उत्तर दिनुपर्ने

(आ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ १३ सुनाउनुहोस् । यस क्रममा आफैले वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी कम्तीमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहुने छ । पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डका आधारमा सुनाइ बोलाइ अभ्यास गराउनुहोस् । पूर्ण वाक्यसहित विद्यार्थीलाई उत्तर भन्न लगाउनुहोस् ।

(इ) सुनाइ र बोलाइ पाठको थप अभ्यासका लागि अन्य सुनाइ सामग्री प्रयोग गरेर थप अभ्यास पनि गराउन सक्नुहुन्छ ।

(ई) सिर्जना र परियोजना कार्यअन्तर्गतको अभ्यास २ मा आधारित भई विद्यार्थीलाई गद्य कविता खोजेर ल्याउन लगाउनुहोस् । (यस क्रियाकलापलाई गृहकार्यका रूपमा प्रयोग गर्नुहोस् ।)

गद्य कविता सङ्घकलन (परियोजना कार्य)

- (अ) सिर्जनात्मक कार्य र परियोजना कार्यका बारेमा कक्षामा छलफल चलाउनुहोस् ।
(आ) विद्यार्थीलाई सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास २ को क्रियाकलापअन्तर्गत पुस्तकालयमा गएर गद्य कविता पढ्ने र पढेका मध्ये आफूलाई मन परेको कुनै एक गद्य कविता ल्याउन लगाउनुहोस् ।
(इ) भोलिपल्ट कक्षाकार्यका रूपमा हाम्रो संस्कृति शीर्षकमा कविता रचना गरिने भएकाले तयारी गरेर आउन पूर्व जानकारी दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका प्रत्यय प्रयोग गरी शब्द निर्माण गर्न लगाउनुहोस् :

(अ) इक, एली, ता, अक, ले, आली, एनी

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दसौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● शिरबिन्दुको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)	● शिरबिन्दु लागेका शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्ने	● शब्दपत्ती
● गद्य कविता सङ्कलन र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)	● गद्य कविता सङ्कलन गरी प्रस्तुत गर्ने	● कविता रचनाका नियमको सूची
● कविता रचना (सिर्जनात्मक कार्य)	● कविता रचना गरी वाचन गर्ने	● कविता

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) आफूले रचना गरेको कविताको एक श्लोक सुनाई विद्यार्थीको ध्यान केन्द्रित गराउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुवारे छोटो छलफल गराउनुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुवारे छलफल गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

शिरबिन्दुको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास)

(अ) विद्यार्थीलाई शिरबिन्दु प्रयोग भएका केही शुद्ध र केही अशुद्ध लेखिएका युगल शब्दका रूप प्रदर्शन गर्नुहोस् र तिनका शुद्ध र अशुद्ध रूप पहिचान गर्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

अंशु : अम्शु

संसार : सन्सार

संयोग : सम्योग

संरक्षण : समरक्षण

(आ) विद्यार्थीलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गरी भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास ७ र ८ का क्रियाकलापमा केन्द्रित गरी समूहलाई फरक फरक भूमिका दिई निर्देशनानुसारका कार्य गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीका उत्तरमाथि छलफल गराउनुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

गद्य कविता सङ्कलन र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)

(अ) कविता वाचन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने विषयमा विद्यार्थी समूहबिच छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) सिर्जना र परियोजना खण्ड अभ्यास २ मा दिइएको निर्देशनानुसार विद्यार्थीले सङ्कलन गरेर ल्याएको गद्य कविता पालैपालो प्रस्तुतीकरण गर्ने अवसर दिनुहोस् ।

(इ) सङ्कलित कविता र वाचनका बारेमा विद्यार्थीलाई स्वतः स्फूर्त सुझाव दिन लगाउनुहोस् । कविता प्रस्तुतिपछि ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् । शिक्षकले गद्य कविता वाचन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराबारे आवश्यक सहजीकरण र पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

कविता रचना (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना खण्डको अभ्यास १ का आधारमा कविता रचना गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् । यसका लागि कविता रचना गर्दा ध्यान दिनुपर्ने सामान्य नियमका बारेमा जानकारी गराउनुहोस्, जस्तै :

- कविता रचना गर्दा लयलाई ध्यान दिनुपर्ने
- कविताका प्रत्येक पद्धतिका अन्त्यमा अन्त्यानुप्रासयुक्त शब्द हुनुपर्ने
- कविता रचनाका क्रममा विशेष शब्द चयनको भूमिका रहने
- सम्बन्धित विषयवस्तु वा शीर्षकका आधारमा कविता रचना गर्नुपर्ने
- छन्दमा लेखिने कवितामा अक्षर सङ्ख्या र गणमा ध्यान दिनुपर्ने

(आ) शिक्षकले कविता रचना गर्न आफूले पहिले 'हाम्रो संस्कृति' शीर्षकमा कविताका श्लोकका दुई पाउ शैक्षणिक पाटीमा लेख्नुहोस् वा कुनै नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

समाजलाई चलाउने नियमको घर

संस्कृतिको पालनामा कुनै छैन डर ।

(इ) विद्यार्थीलाई समावेशी आधारमा समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । प्रत्येक समूहलाई अपूरो कविताको एउटा एउटा अंश प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रत्येक समूहलाई यही कवितासँग मिल्दाजुल्दा पद्धति भन्न लगाउनुहोस् र टिप्पै जानुहोस्, जस्तै :
चाडपर्व, रहनसहन एउटै छ नाम

.....
जीवनशैली मिलाउने संस्कृतिको काम

.....
एकअर्कामा सम्मान गरी सधैँ अगि बढ्ने

.....
अन्यायका विरुद्धमा एकजुट भई लड्ने

.....
छठ, माघी, दसैँ, तिहार गौरा पर्व साथ

.....
उँभौली र ल्होसार मान्दा उद्घ हाम्रो माथ

.....
खित्रो, चाकु, क्वाटी पनि हाम्रो संस्कृति
....एकजुट भई लाख्यै भने भाग्छ विकृति.....

(ई) यसरी विद्यार्थीले भनेका कविताका पाउलाई जोडेर पूरा कविता बनाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले सोही कविताका अंश जोडी एउटा कविताको नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस् र समूहमा बाचन गराउनुहोस् ।

चाडपर्व, रहनसहन एउटै छ नाम

जीवनशैली मिलाउने संस्कृतिको काम

एकअर्कामा सम्मान गरी सधैँ अगि बढ्ने

अन्यायका विरुद्धमा एकजुट भई लड्ने

छठ, माघी, दसैं, तिहार गौरा पर्व साथ
उँमौली र ल्होसार मान्दा उठ्छ हाम्रो माथ
खित्रो, चाकु, क्वाटी पनि हाम्रा संस्कृति
एकजुट भई लाग्यै भने भाष्ठ विकृति.....

- (उ) माधिको कवितालाई लोकलयमा वाचन गराउनुहोस् र विद्यार्थीलाई यसरी नै कविता लेख्न प्रेरित गर्नुहोस् ।
- (ऊ) प्रत्येक समूहलाई एक एक श्लोक कविता लेख्न लगाउनुहोस् र कापी परीक्षण गरी आवश्यक सल्लाह र सुभाव दिनुहोस् । प्रत्येक समूहबाट रचना भएका कविता कक्षाकोठामै वाचन गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) शुद्ध शब्दमा गोलो घेरा लगाउन लगाउनुहोस् :

संसार : सन्सार

वंश : बम्स

अम्श : अंश

संवाद : सम्वाद

- (ख) मेरो घर शीर्षकमा एउटा कविता लेख्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाठ : १४

विधा : रूपक (दैनिकी)

शैक्षिक भ्रमण

कार्यघण्टा : ९

परिचय

'शैक्षिक भ्रमण' दैनिकी रूपक विधाको पाठ हो । यो मूलतः लेख्य विधा भएकाले यसबाट विद्यार्थीमा स्वतन्त्र लेखन तथा अभिव्यक्ति सिपको विकास गराउने उद्देश्यमा केन्द्रित हुन्छ । यस विधाबाट भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिपका साथै शब्दभण्डारको विकास गराउनुपर्छ । यस पाठको सिकाइ सहजीकरणका लागि विषयक्षेत्रको वितरण पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका सिकाइसम्बद्ध क्रियाकलाप र पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट क्रियाकलापको शृङ्खलामा गरिएको छ ।

यसबाट विद्यार्थीमा सुनाइ र प्रतिक्रिया, विषयवस्तुको सार प्रस्तुति, छलफल र प्रश्नोत्तर, स्वअनुभवको पहिचान र प्रस्तुति, मूल्य मान्यताको पहिचान र तार्किक प्रस्तुति जस्ता सुनाइ तथा बोलाइ सिप विकास गराउनुपर्छ । सस्वर पठन, परिवेश पहिचान, संरचना पहिचान, घटनाक्रम पहिचान तथा टिपोट र मिलान, पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर, घटना तथा सन्दर्भको सिलसिलाबद्ध प्रस्तुति जस्ता पढाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप समेटनुपर्छ । त्यसै गरी लेखाइ सिपअन्तर्गत घटनाक्रम मिलान, सार लेखन, श्रुति लेखन, प्रश्नोत्तर, विधामा आधारित स्वतन्त्र रचना, कुनै दिन विशेषमा गरेका क्रियाकलापको सिलसिलाबद्ध लिखित प्रस्तुति, विषयवस्तुको वर्णन, स्वअनुभवका आधारमा स्वतन्त्र रचनालगायतका पक्षमा ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । शब्दभण्डार सिकाइ क्षेत्रअन्तर्गत पाठगत शब्दार्थ, मौलिक र आगन्तुक शब्दको पहिचान र प्रयोग रहेका छन् । बोध र अभिव्यक्ति खण्डभित्र दैनिकी वर्णनमा आधारित भाषिक प्रकार्यको अपेक्षा गरिएको छ ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यासअन्तर्गत पदवर्गको पहिचान र प्रयोग, कालका पक्षको पहिचान र प्रयोग, वाक्य परिवर्तन, वर्णविन्यास (पञ्चम वर्ण) पहिचान र प्रयोगलाई समेटिएको छ । सुनाइ बोलाइका लागि सुनाइ पाठ १४ मा आधारित भई श्रुतिबोधसम्बन्धी प्रयोगात्मक अभ्यास गराउन जोड दिइएको छ ।

पाठ १४ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> चित्र वर्णन, विषयवस्तु बोध र छलफल सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (पहिलो दिनको दैनिकी) शब्दार्थ र वाक्य निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र र विषयवस्तु अध्ययन गरी छलफल गर्न गति, यति र हाउभाउसहित तोकिएका अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न तोकिएका शब्दका अर्थ पहिचान गर्न तोकिएका शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठको चित्र शब्दपत्ती, अर्थपत्ती वाक्यपत्ती 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दैनिकीको संरचना पहिचान सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (दोस्रो दिनको दैनिकी) शब्दार्थ र वाक्य रचना 	<ul style="list-style-type: none"> दैनिकीको संरचना पहिचान गर्न तोकिएको अनुच्छेद गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न शब्दार्थ बोध र वाक्य रचना गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> दैनिकीको संरचना चार्ट शब्दार्थपत्ती वाक्यपत्ती 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (तेस्रो दिनको दैनिकी) शब्दार्थ र वाक्य रचना बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> आशय, सन्दर्भ र विषयवस्तुका आधारमा सस्वर पठन गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती, शब्दार्थपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नसूची 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार मौलिक र आगान्तुक 	<ul style="list-style-type: none"> पाठका आधारमा निर्दिष्ट शब्दको अर्थ लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती मौलिक र आगान्तुक 	१

	शब्दको पहिचान र प्रयोग <ul style="list-style-type: none"> श्रुति लेखन बोध प्रश्नोत्तर	<ul style="list-style-type: none"> मौलिक र आगान्तुक शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई सफा र शुद्धसँग श्रुति लेखन गर्न पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न	शब्दसूची <ul style="list-style-type: none"> वाक्यपत्ती अनुच्छेद प्रश्नको सूची	
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम पहिचान सङ्क्षिप्त प्रश्नोत्तर सार लेखन	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम पहिचान गरी लेख्न सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न विषयवस्तुका आधारमा लेखी कक्षा प्रस्तुति गर्न	<ul style="list-style-type: none"> घटनाक्रम सूची प्रश्नसूची सार लेखनको नमुना	१
छैटौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> व्याख्या लेखन तार्किक लेखन	<ul style="list-style-type: none"> पाठको निर्दिष्ट वाक्यलाई व्याख्या लेख्न निर्दिष्ट भनाइलाई तर्कसहित पुष्टि गर्न	<ul style="list-style-type: none"> व्याख्याको नमुना तार्किक लेखनको नमुना	१
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> दैनिकी लेखन भाषिक प्रकार्य (दैनिकी वर्णन) पदवर्गको पहिचान र प्रयोग	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट शीर्षकमा दैनिकी लेख्न घटना तथा सन्दर्भको सिलसिलाबद्ध प्रस्तुतिसहित दैनिकी वर्णन गर्न पदवर्गको पहिचान र प्रयोग गर्न	<ul style="list-style-type: none"> दैनिकीको नमुना भाषिक प्रकार्यको नमुना वाक्यपत्ती	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> कालका पक्षको पहिचान र प्रयोग वाक्य परिवर्तन वर्णविन्यास (पञ्चम वर्ण) आफूले मनाउने पर्वको जानकारी र टिपोट (परियोजना कार्य)	<ul style="list-style-type: none"> कालका पक्षको पहिचान र प्रयोग गर्न लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, करण र अकरणका आधारमा वाक्य परिवर्तन गर्न पञ्चम वर्णको पहिचान र प्रयोग गर्न परिवारका सदस्यबाट जानकारी लिई आफूले मनाउने संस्कृतिको टिपोट गर्न	<ul style="list-style-type: none"> वाक्यपत्ती अनुच्छेद दैनिकीको नमुना	१
नवौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १४ का आधारमा श्रुतिबोधात्मक अभ्यास गर्न	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १४ को श्रव्य सामग्री	१

	<ul style="list-style-type: none"> • दैनिक लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) • आफूले मनाउने पर्वको जानकारी र टिपोट (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> • निर्दिष्ट शीर्षकमा दैनिकी रचना गर्ने • स्वअनुभवका आधारमा आफूनो संस्कृतिको पहिचान र प्रस्तुति दिन 	<ul style="list-style-type: none"> • दैनिकीको नमुना • स्वसंस्कृतिसम्बद्ध मुख्य मुख्य बुँदा 	
जम्मा कार्यघण्टा				९

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> • चित्र वर्णन, विषयवस्तु बोध र छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> • पूर्व पठन खण्डको चित्र र विषयवस्तु अध्ययन गरी छलफल गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • पूर्व पठन खण्ड र मूल पाठको चित्र
<ul style="list-style-type: none"> • सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (पहिलो दिनको दैनिकी) 	<ul style="list-style-type: none"> • गति, यति र हाउभाउसहित तोकिएका अनुच्छेद सस्वर पठन गर्ने • पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • शब्दपत्ती, अर्थपत्ती
<ul style="list-style-type: none"> • शब्दार्थ र वाक्य निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> • तोकिएका शब्दका अर्थ पहिचान गर्ने • तोकिएका शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • वाक्यपत्ती

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई आफू घुम्न गएको ठाउँको परिवेशका बारेमा वर्णन गर्न लगाउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

विषयवस्तु बोध र छलफल

(अ) पूर्व पठन खण्डमा रहेको तस्विर तथा सामग्रीलाई प्रदर्शन गर्नुहोस् । चित्रमा आधारित भएर विद्यार्थीलाई समूहगत रूपमा प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् :

(आ) पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुमा आधारित रहेर विद्यार्थीलाई आफ्नो रुचि, लक्ष्यका बारेमा छलफल गराउनुहोस् ।

(इ) पूर्व पठन खण्डको पाठलाई सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई समूह समूहमा विषयवस्तुसँग सम्बन्धित प्रश्न सोधनुहोस् । एउटा समूहले प्रस्तुति सकेपछि अन्य विद्यार्थीलाई प्रतिक्रिया दिन लगाउनुहोस् ।

(ई) समूहगत छलफल र प्रस्तुतिबाट प्राप्त धारणालाई बुँदाबद्द गरेर शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई तिनै बुँदामा आधारित रहेर सार भन्न लगाउनुहोस् । सहजीकरणसहित आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(उ) मूल पाठको सुरुमा रहेको तस्विर देखाई यस चित्रले के व्यक्त गरेको छ ? छलफल गराउनुहोस् । यसै सन्दर्भमा विद्यालयबाट शैक्षिक भ्रमण गएका घटना र ती दिनको स्मरण गराई छलफल गराउनुहोस् ।

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) शिक्षकले पाठको पहिलो अनुच्छेद सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका लेख्य चिह्नको उचित प्रयोग गरी हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्नुपर्ने करामा ख्याल गराउनुहोस् ।

(ऋ) विद्यार्थीलाई पाठको पहिलो दिनको दैनिकी गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले वाचन गर्न सके नसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ए) शिक्षकले कक्षाका सबै विद्यार्थीबाट समावेशिताका आधारमा दैनिकी पठन गर्नका लागि अवसर प्रदान गर्नुहोस् । पालैपालो एक एक अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा उच्चारणमा जटिल लागेका शब्द रेखाङ्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस् ।

(ऐ) सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाङ्कन गरेका जटिल शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(ओ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार जटिल शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर वा शब्दपत्ती प्रदर्शन गरेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

शब्द	उच्चारण
भ्रमण	/भ.मन्/
प्रस्थान	/प्रस्.थान्/
पथप्रदर्शक	/पथ.प्र.दर्.सक्/

(औ) विद्यार्थीले शब्द उच्चारण गर्दा त्रुटि भए नभएको ख्याल गर्नुहोस् । अशुद्ध उच्चारण भएको अवस्थामा सहजीकरण गरिरदिनुहोस् । दोस्रो भाषी विद्यार्थी, फरक सिकाइ क्षमता भएका विद्यार्थी समेतलाई सिकाइमा सक्रिय गराउनुहोस् ।

शब्दार्थ र वाक्य निर्माण

(अ) शिक्षकले सर्वप्रथम निर्दिष्ट अनुच्छेदमा भएका शब्दार्थका सूचीलाई जोडा मिलाउने अभ्यासका रूपमा निर्माण गरी स्लाइडमा प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई शब्दको अर्थ जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् । अर्थपती, शब्दकोश, सान्दर्भिक वाक्य आदिका सहायताले तिनको अर्थ विद्यार्थीलाई प्रष्ट्याउनुहोस् । जस्तै :

शब्द	अर्थ
क्यान	दुध राख्ने भाँडो
भ्रमण	घुमफिर
पथप्रदर्शक	बाटो देखाउने व्यक्ति

(इ) विद्यार्थीले सस्वर पठनका क्रममा रेखाड्कन गरेका नयाँ शब्दलाई भन्न लगाउनुहोस् र ती शब्दलाई शैक्षणिक पाठीमा टिप्पुहोस् । ती शब्दलाई सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले समूहमा काम गरेको समयमा तत्तत ठाउँमा पुगी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । वाक्य प्रस्तुति गर्न लगाई आपसमा प्रतिक्रियामूलक कार्यकलापमा सरिक गराउनुहोस् र अन्त्यमा उपयुक्त पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

प्राङ्गण : हामीले विद्यालय प्राङ्गण सरसफाइ गर्याँ ।

पझ्कितबद्ध : विद्यार्थीले पझ्कितबद्ध रहेर प्रार्थना गान गरे ।

कुतूहल : हामीलाई नेपाली क्रिकेट टिमले प्रतिस्पर्धामा जित्ता कि नजित्ता भन्ने कुतूहल छ ।

संरक्षित : नेपालमा एक सिङ्गे गैँडा संरक्षित जीवजन्तुको सूचीमा पर्छ ।

३. मूल्याङ्कन

(क) पाठको पहिलो दिनको दैनिकी सस्वर पठन गर्नुहोस् ।

(आ) शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् ।

पथप्रदर्शक, खुसीयाली, मर्याङ्गदी

(इ) दिइएका शब्दको अर्थ लेख्नुहोस् र वाक्य निर्माण गर्नुहोस् :

प्रस्थान, कुतूहल, संरक्षित

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> दैनिकीको संरचना पहिचान सस्वर पठन र शुद्धोचारण (दोस्रो दिनको दैनिकी) शब्दार्थ र वाक्य रचना 	<ul style="list-style-type: none"> दैनिकीको संरचना पहिचान गर्न तोकिएको अनुच्छेद गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न शब्दार्थ बोध र वाक्य रचना गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> दैनिकीको संरचना चार्ट शब्दार्थपत्री वाक्यपत्री

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीका जिज्ञासासहित गत दिनको पाठ्यवस्तुको पुनरावृति गराई आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दैनिकीको संरचना

(अ) विद्यार्थीलाई शैक्षिक भ्रमण शीर्षकको दैनिकीका अतिरिक्त अन्य दुई तीनओटा नमूना दैनिकी स्लाइडमा प्रदर्शन गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई समूहमा दैनिकीको सुरुआती प्रक्रिया, घटना तथा विवरणको वर्णन र अन्त्यमा दैनिकी समापनको भागमा के कस्ता विषय छन्, तिनको शैली कस्तो छ, आदि विषयमा छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) त्यसपश्चात् विद्यार्थीले देखे पढेर भनेका दैनिकीका टिप्पणीमा आफ्ना कुरा राख्दै दैनिकी संरचनाको धारणा यस प्रकारले प्रष्ट पार्नुहोस् ।

दैनिकीको सुरु भाग

मिति, ठेगाना र दैनिकीको उठान

मिति : २०८० चैत्र २४

समय : राती १० : ०० बजे

स्थान : आफ्नै कोठा

दैनिकीको उठान

दैनिकीको प्रारम्भ, नित्य कर्मको वर्णन, त्यस दिन हुने कार्यक्रम वा घटनाले मनमा पूर्ववत् रूपमा सिर्जना गर्ने कौतुहलता र त्यस दिनको यात्राको सुरुआत जस्ता विषयमा एक अनुच्छेदमा वर्णन गरिने

दैनिकी वर्णन

त्यस दिनको यात्रा वा कार्यक्रम, घटना, त्यसमा आफ्नो सहभागिता, अनुभूति जस्ता विषयको वर्णन दुई वा तीन अनुच्छेदमा गरिने

दैनिकीको अन्त्य

कार्यक्रम वा यात्रा सकिएपछि साँझतिरको घर प्रस्थानको विषय, घरका सदस्यसँग दिउँसोको छोटो वर्णन, त्यसबाट आफू प्रभावित भएको विषय (एक दुई वाक्यमा), त्यसपछि समापन

(इ) यस संरचनामा कक्षामा प्रस्तुत गरिएका दैनिकीको पृष्ठभूमि, विस्तार र समापनसहितको शृङ्खला पहिचान गर्न लगाउनुहोस् र सिकाइ सहजीकरणसहित आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पालैपालो दोस्रो दिनको दैनिकी सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । सस्वर पठनका क्रममा शब्द उच्चारण गलत भएका ठाउँमा रोकी सच्याउन निर्देशन गर्नुहोस् ।

(आ) अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा वाचकलाई उच्चारणमा जटिल लागेका शब्द रेखाड्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस् ।

(इ) सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाड्कन गरेका शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् र टिपोट गरेका शब्दलाई शुद्ध अक्षरीकरणसहित उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार जटिल शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शब्दपत्ति प्रदर्शन गरेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

शब्द   उच्चारण

पञ्चशील   /पन्. च.सिल्. /

सहिष्णुता   /स.हिस्.नु.ता/

बुद्धि   /बुद्.ध/

(उ) विद्यार्थीले शब्द उच्चारण गर्दा त्रुटि भए नभएको ख्याल गर्नुहोस् र शब्दोच्चारणमा अशुद्ध उच्चारण भएको अवस्थामा सहजीकरण गरिदिनुहोस् । दोस्रो भाषी विद्यार्थी, फरक सिकाइ क्षमता भएका विद्यार्थीसमेतलाई सिकाइमा सक्रिय गराउनुहोस् ।

शब्दार्थ र वाक्य निर्माण

(अ) विद्यार्थीले सस्वर पठनका क्रममा रेखाड्कन गरेका नयाँ शब्दलाई भन्न लगाउनुहोस् र ती शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा टिपुनुहोस् । अर्थपत्ति, शब्दकोश, सान्दर्भिक वाक्य आदिका सहायताले तिनको अर्थ विद्यार्थीलाई प्रष्ट्याउनुहोस् । जस्तै :

शब्द	अर्थ
------	------

निकृञ्ज	बोटबिरुवा, जनावर आदि वन्य सम्पदाको सुरक्षाका उद्देश्यले निर्माण गरिएको स्थल
उद्गम	मुहान, उत्पत्ति स्थल

(आ) विद्यार्थीलाई शब्दार्थमा भएका र सस्वर पठनका क्रममा रेखाडकन गरेका नयाँ शब्दको वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्नुहोस् । १५ मिनेटको समय दिई त्यस्तै प्रकृतिका सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :
उद्गम : नेपालका अधिकांश नदीको उद्गम स्थल हिमाल नै हो ।

शिलालेख : लिच्छविकालीन शिलालेखको अध्ययनबाट तत्कालीन समयको शासन व्यवस्थाका बारेमा जानकारी लिन सकिन्छ ।

(इ) विद्यार्थीले काम गरेको समयमा तत्त्व ठाउँमा पुगी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई आफूले बनाएको वाक्य प्रस्तुति गर्न लगाई आपसमा प्रतिक्रियामूलक कार्यकलापमा सरिक गराउनुहोस् । अन्त्यमा उपयुक्त पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) दैनिकीको आदि, मध्य र अन्त्य भागमा के के सूचना हुन्छन् ? भन्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दोस्रो दिनको दैनिकीको दास्तो अनुच्छेद सस्वर पठन गराउनुहोस् ।

(ग) दिइएका शब्दको उच्चारण गर्न लगाई शब्दको अर्थ भन्न र वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :

उद्गम, सहिष्णुता, पञ्चशील

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (तेस्रो दिनको दैनिकी)	● आशय, सन्दर्भ र विषयवस्तुका आधारमा सस्वर पठन गर्न	● शब्दपत्ती, शब्दार्थपत्ती
● शब्दार्थ र वाक्य रचना	● नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न	● वाक्यपत्ती
● बोध प्रश्नोत्तर	● पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न	● प्रश्नसूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै एक विद्यार्थीलाई कुनै रमाइलो दिनको दैनिकी भन्न लगाई आजको कक्षा सुरुआत गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गराउनुहोस् ।

(इ) आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) पहिलो र दोसो दिन सस्वर पठन गर्न छुटेका विद्यार्थीलाई पालैपालो पाठको तेस्रो दिनको दैनिकी सस्वर पठन गर्न निर्देशन गर्नुहोस् । सस्वर पठनका क्रममा गलत उच्चारण भएका ठाउँमा रोकी सच्याउन निर्देशन गर्नुहोस् ।

(आ) अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा वाचकलाई उच्चारणमा जटिल लागेका शब्द रेखाङ्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस् ।

(इ) अनुच्छेद सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाङ्कन गरेका जटिल शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् र टिपोट गरेका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ई) यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार जटिल शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शब्दपती प्रदर्शन गरेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

शब्द	उच्चारण
प्रसिद्धि	/प्र.सि.द्धि/
बुर्जा	/बुर्.जा/
जन्माष्टमी	/जन्.मा.स्.ट.मि/

(उ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १ का शब्द विद्यार्थीलाई उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले शब्द उच्चारण गर्दा त्रुटि भए नभएको ख्याल गर्नुहोस् । शब्दोच्चारणमा त्रुटि भएको अवस्थामा सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

शब्दार्थ र वाक्य निर्माण

(अ) सस्वर पठनका क्रममा रेखाङ्कन गरेका शब्दलाई शैक्षणिक पाटीमा टिप्पुहोस् र ती शब्दको अर्थ पालैपालो विद्यार्थीलाई नै भन्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीले भन्न नसके शब्दपती, अर्थपती, शब्दकोश आदिका आधारमा अर्थ भनिदिनुहोस् । आवश्यकताअनुसार शब्दकोशको उपयोग गरी शब्दको अर्थ खोज निर्देश गर्नुहोस् । जस्तै :

शब्द	अर्थ
वंशावली	पुख्यौली
मानसपटल	मस्तिष्क

(आ) शिक्षकले पाठमा भएका शब्दलाई छ्यासमिस पारी जोडा मिलाउने अभ्यास बनाएर शैक्षणिक पाटीमा प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई अर्थको शब्द जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् र सहजीकरणसहित आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई स्वर पठनका क्रममा रेखांडकन गरेका शब्दको अर्थ खुल्ने गरी वाक्य निर्माण गर्न लगाई मौखिक रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आफूले लगेको वाक्यपत्ती प्रदर्शन गर्दै वाक्यपत्तीका सहायताले सन्दर्भपूर्ण वाक्य निर्माण गर्न सहयोग गर्नुहोस् र अन्त्यमा उपयुक्त पृष्ठपोषण दिनुहोस् । जस्तै :

ऊर्जा : तागतिला फलफूल खाएपछि मेरो शरीरमा ऊर्जा भरिएको छ ।

प्रसिद्ध : मैले पोखाराका प्रसिद्ध स्थानको भ्रमण गरेको छु ।

पाठगत बोध

(अ) शिक्षकले तीनै दिनको दैनिकीको विषयवस्तु समेट्ने गरी तयार पारेर त्याएका बोध प्रश्नको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई ती प्रश्नको मौखिक उत्तर दिन लगाउनुहोस् र उनीहरूबाट प्राप्त उत्तर छलफल गराउनुहोस् । विद्यार्थीले दिएका उत्तर स्पष्ट नभएमा निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट खोज सहयोग गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

नमुना बोध प्रश्नसूची

- चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा अपनाउनुपर्ने सावधानी के के हुन् ?
- निकुञ्जमा कस्ता दुर्लभ जनावर संरक्षित रहेछन् ?
- अशोक स्तम्भ के हो र कसले कहिले बनाएका हुन् ?
- सेनवंशी राजाको दरबारको संरचना वर्णन गर्नुहोस् ।
- शैक्षिक भ्रमणमा विद्यार्थी कहाँ कहाँ गए ?

(इ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ ले निर्देश गरेबमोजिमका प्रश्नको मौखिक उत्तर दिन लगाउनुहोस् र विद्यार्थीलाई आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांडकन

(क) तेस्रो दिनको दैनिकीको दोस्रो अनुच्छेद स्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गराउनुहोस् :

क्षतिग्रस्त, प्रस्थान, कलात्मक, कुँदिएका, विराजमान, प्रसिद्धि, अविस्मरणीय

(ग) दिइएका शब्दको अर्थ भन्न र वाक्य बनाउन लगाउनुहोस् :

पुनर्निमाण, वास्तुकला, पुरातात्त्विक, परिसर, वेषभूषा

(घ) दिइएका प्रश्नको मौखिक उत्तर दिन लगाउनुहोस् :

(अ) कुन दिनको दैनिकीमा पाल्पा प्रस्थान गरेको विषय आएको छ ?

(आ) बुद्धको जन्म कहिले भएको थियो ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांडकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● शब्दभण्डार	● पाठका आधारमा निर्दिष्ट शब्दको अर्थ लेखन	● शब्दपत्ती
● मौलिक र आगन्तुक शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न	● मौलिक र आगन्तुक शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न	● मौलिक र आगन्तुक शब्दसूची
● श्रुति लेखन	● निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई सफा र शुद्धसँग श्रुति लेखन गर्न	● वाक्यपत्ती ● अनुच्छेद
● बोध प्रश्नोत्तर	● पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न	● प्रश्नको सूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै चुट्किला, कथा, सान्दर्भिक तथा अर्थपूर्ण भनाइ आदि भन्दै विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि यस्तै रमाइला सन्दर्भ भन्ने अवसर दिनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो कक्षामा सिकेका विषयवस्तुबाटे सझेक्षिप्त छलफल गर्नुहोस् ।

(इ) आजको कक्षाको विषयवस्तुबाटे जानकारी गराई कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

शब्दभण्डार

(अ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ मा भएका शब्दको अर्थ लेख्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीले लेख्न नसके शब्दपत्ती, अर्थपत्ती, शब्दकोश आदिका आधारमा अर्थ भनिदिनुहोस् । आवश्यकताअनुसार शब्दकोशको उपयोग गरी शब्दको अर्थ खोजेर लेख्न निर्देश गर्नुहोस् । जस्तै :

शब्द	अर्थ
सावधानी	होसियारी

सन्ध्याकालीन	साँझको समयको
नित्यकर्म	दिनदिनै गरिने काम
परिसर	क्षेत्र
स्तम्भ	खम्बा
क्षितिज	पृथ्वी र आकाश जोडिएको जस्तो देखिने ठाउँ
ढलोट	तामा र राडको मिश्रण भएको एक प्रसिद्ध धातु
स्मरण	सम्झना

मौलिक र आगन्तुक शब्दको पहिचान र प्रयोग

(अ) रेखाइकन गरिएका मौलिक र आगन्तुक शब्द प्रयुक्त अनुच्छेद प्रदर्शन गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट मौलिक र आगन्तुक शब्दको सूची बनाउन लगाउनुहोस् । तिनै सूचीबद्ध गरिएको मौलिक र आगन्तुक शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) रेखाइकन गरिएका अङ्ग्रेजी, अरबी, फारसी, नेपाल, तामाङ, गुरुङ आदि भाषाका शब्द प्रयुक्त फरक फरक छोटा अनुच्छेद विद्यार्थीलाई दिनुहोस् र तिनबाट शब्दसूची निर्माण गर्न लगाउनुहोस् ।

अङ्ग्रेजी भाषाका शब्द : क्यामेरा, फोटो, रेडियो, टेलिभिजन, काउली, इन्जिन, स्कुल, बाक्स, फेसबुक, इन्टरनेट, बस, चकलेट, पेन्सिल, डायरी, टेबुल

अरबी भाषाका शब्द : अखबार, इज्जत, इनाम, कमाल, कसम, कसरत, किताब, खतरा, खराब, गरिब, तयार, तरिका, तलब, दिमाग, मौका, सल्लाह, सफा, हौसला

फारसी भाषाका शब्द : आखिर, आवाज, काका, कागज, कोसिस, गजल, गर्दन, गलैचा, जमिन, जहान, जागिर, तरकारी, पोषक, प्याज, बजार, मेवा, मोजा, रसिद, सुन्तला, स्याबास्

नेपाल भाषाका शब्द : कौसी, भ्र्याल, ढोका, पर्खाल, लाखे, टुँडाल, चाकु, चर्पी, चुकुल, धिमे, फर्सी, बुझ्गाल, मटान, ज्याला, ज्यामी, जात्रा

तामाङ भाषाका शब्द : च्याङ्बा, डम्फु, सेलो

गुरुङ भाषाका शब्द : घले, घुम, रोदी

(इ) रेखाइकन नगरिएका मौलिक र आगन्तुक शब्द प्रयुक्त अनुच्छेद स्लाइडका मार्फत प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट मौलिक र आगन्तुक शब्द पहिचान गरी टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(ई) केही मौलिक र आगन्तुक शब्दको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस् र ती शब्दबारे धारणा वा नियम प्रष्ट पारिदिनुहोस् साथै शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २, ३ र ४ कक्षाकार्य गराउनुहोस् । आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

श्रुतिलेखन

(अ) विद्यार्थीलाई श्रुतिलेखनको अवधारणा र श्रुतिलेखन गर्ने तरिका (अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको दिने, शब्द शब्दबिचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि) सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ को श्रुतिलेखन अभ्यास गराउनुहोस् । श्रुतिलेखनपश्चात् साथी साथीविचमा कापी साटासाट गर्न लगाई साथी साथीबाटै परीक्षण गराउनुहोस् र शिक्षकले त्यसका लागि आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

(इ) श्रुतिलेखनका क्रममा सफा, स्पष्ट, सबैभन्दा थोरै त्रुटि गर्ने र राम्रा अक्षरमा लेख्ने एक जना विद्यार्थीलाई ताली बजाएर हौसला दिन लगाउनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) शिक्षकले बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ गराउनका लागि पाठ मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् र विद्यार्थीको मौन पठन निरीक्षण गरी प्रश्न केन्द्रित पठनका लागि आवश्यकतानुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई अभ्यास ४ मा रहेका प्रश्नको सूची प्रदर्शन गरी उत्तर खोज्न लगाउनुहोस् र मौखिक छलफल गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई नमुना उत्तर देखाई एक वाक्यमा उत्तर लेख्न सिकाउनुहोस् र प्रश्नोत्तर अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

प्रश्न : टुँडिखेल क्षेत्र किन सुन्दर देखिन्थ्यो ?

उत्तर : परम्परागत नेवारी शैलीका घरले टुँडिखेल क्षेत्र सुन्दर देखिन्थ्यो ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका शब्दको अर्थ लेख्न लगाउनुहोस् :

सावधानी, नित्यकर्म, क्षितिज, स्मरण

(ख) दिइएका शब्द मौलिक वा आगन्तुक के हुन्, पहिचान गर्न लगाउनुहोस् :

(अ) क्यामेरा, फोटो, इन्जिन, अखबार, इज्जत, जागिर, तरकारी, कौसी, भ्र्याल, ढोका, पर्खाल, ज्यामी, जात्रा, सेलो, घले यी शब्द कुन भाषाबाट आएका हुन् ?

(ग) पाठको अन्तिम अनुच्छेद श्रुतिलेखन गराउनुहोस्

(घ) दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) अशोक स्तम्भमा के लेखिएको छ ?

(आ) दरबारमा कतिओटा भ्रयाल थिए ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● घटनाक्रम पहिचान	● घटनाक्रम पहिचान गरी लेख्न	● घटनाक्रम सूची
● सङ्क्षिप्त प्रश्नोत्तर	● सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न	● प्रश्नसूची
● सार लेखन	● विषयवस्तुका आधारमा लेखी कक्षा प्रस्तुति गर्न	● सार लेखनको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई गत दिनको कक्षाकार्यमा गरेका पाठ्यवस्तु भन्न लगाउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तु प्रस्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

घटनाक्रम पहिचान

(अ) विद्यार्थीलाई ३ समूह बनाई प्रत्येक दिनको दैनिकी एक एकओटा बाँडिदिनुहोस् र प्रत्येक दिनको दैनिकीका मुख्य घटना खोजी गरेर बुँदा टिप्प लगाउनुहोस् । हरेक समूहलाई आफ्नो घटनाक्रम सूचीलाई क्रमबद्ध पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) शिक्षकले शैक्षिक भ्रमण दैनिकीको तेस्रो दिनको मुख्य घटनाका बारेमा प्रश्न सोधी विद्यार्थीले बताएका उत्तरबाट मुख्य घटना शैक्षणिक पाटीमा टिप्पुहोस् ।

(इ) छलफलपश्चात् पाठको बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ मा दिइएबमोजिम घटनाक्रम टिपोटको अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् ।

(ई) शिक्षकले आफूले तयार पारेका बुँदा स्लाइडमा प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई मिले नमिलेको पहिचान गरी सच्याउन लगाउनुहोस् ।

सङ्क्षिप्त प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनका बारेमा छलफल गर्न लगाई छलफलको निष्कर्ष सुनाउने अवसर दिनुहोस् । सङ्क्षिप्त उत्तर सटिक, खाँदिलो हुनुका साथै पाँच, छ वाक्यको संरचनामा हुनुपर्ने विषय जानकारी दिनुहोस् ।

(आ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ मा दिइएका प्रश्न प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा समूह बनाउनुहोस् । समूहका लागि चिट्ठाका माध्यमबाट प्रश्न छनोटको अवसर दिनुहोस् । ती प्रश्नका उत्तरका बारेमा समूहमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

'शैक्षिक भ्रमण' दैनिकी पढी दिइएका प्रश्नको सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्नुहोस् :

(क) जड्गल सफारीमा डर लाग्नाको कारण के थियो ?

(ख) लुम्बिनीमा प्राचीन मन्दिरका भग्नावशेषलाई किन जोगाएर राखिएको रहेछ ?

(ग) बुद्धको पाइला कसरी सुरक्षित राखिएको रहेछ ?

(घ) तानसेन दरवार सङ्ग्रहालयमा कस्ता कस्ता वस्तु हेर्न पाइन्छन् ?

(इ) छलफलपश्चात् प्रत्येक समूहलाई आआफ्नो समूहलाई परेको प्रश्नको उत्तर आउने खालका बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् र सङ्क्षिप्त उत्तरको एउटा नमुना शिक्षकले प्रदर्शन गरी सोहीअनुसार उत्तर लेख्न विद्यार्थीलाई प्रे

रियाउनुपर्ने लुम्बिनीमा प्राचीन मन्दिरका भग्नावशेषलाई किन जोगाएर राखिएको रहेछ ?
उत्तर : लुम्बिनी भगवान् गौतम बुद्धको जन्मस्थल हो । त्यो ठाउँ दृष्टिकोणले पनि महत्त्वपूर्ण रहेको छ ।
त्यस ठाउँमा पाइने प्राचीन मन्दिरका भग्नावशेषले त्यस ठाउँको महत्त्व तथा पहिचानलाई जीवन्त राख्न
सहयोग पुर्याउँछन् । साथै कतिपय ऐतिहासिक खोज अनुसन्धानका क्रममा प्रमाणका रूपमा पनि काम
गर्नुपर्ने गर्नुपर्ने । त्यसैले भग्नावशेषलाई जोगाएर राखिएको रहेछ ।

होस् । जस्तै :

(ई) बुँदाका बारेमा विद्यार्थी समूहमा छलफल गराउनुहोस् र उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर लेख्नै गर्दा आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले तयार पारेका उत्तर पढेर सबैलाई सुनाउन लगाउनुहोस् । उत्तरको ढाँचा, विषयवस्तु र थपघट गर्नुपर्ने कुनै कुरा छन् भने भन्ने अवसर अन्य समूहका एक एक जनालाई दिनुहोस् ।

सार लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ तर्फ केन्द्रित गर्नुहोस् । पहिलो दिनको दैनिकी पुनः मैन पठन गर्न लगाउनुहोस् । मैन पठनकै क्रममा अनुच्छेदबाट मुख्य मुख्य बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) टिपोट गरिएका बुँदालाई भन्न लगाई शिक्षकले सबै समूहका, सबै अनुच्छेदका बुँदा काँटछाँट गरी शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(इ) तिनै बुँदालाई आधार मानी प्रत्येक पाठ्य दैनिकीको सार लेख्न प्रेरित गर्नुहोस् र सार लेखनका नमुनासहित विद्यार्थीलाई आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् । जस्तै :

'शैक्षिक भ्रमण' पाठको पहिलो दिनको दैनिकीको सार लेखेर कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

उत्तर : नित्य कर्म सकेर सरसामान मिलाई खाजा खाएर घरबाट हिँडे । विद्यालयको प्राङ्गणमा पुगा सबै जना आइपुग्नुभएको र गुरुहरूले भ्रमणको चाँजोपाँचो मिलाउदै हुनुभएको । गुरुले भ्रमणमा पालना गर्नुपर्ने नियमबारे जानकारी दिएपछि पढक्कितबद्ध भएर बसमा चढ्यौं । गाडी हिँडेको केहीवेरमा आबुखैरेनी पुगी पृथ्वी राजमार्गको पूर्वीतर बस कुद्यो । मुग्लिन पुगोपछि बस दक्षिणतिर मोडिएर नदीको किनारे किनार गुडिरह्यो । सौराहा, चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको प्रवेशद्वार रहेछ । सौराहा पुगोपछि दुड्गा तरेर राप्ती नदी पारी गन्यौं । जङ्गल सफारीका लागि पथप्रदर्शकले जङ्गलमा अपनाउनुपर्ने सावधानीका बारेमा बताएपछि जङ्गल सफारी सुरु गरियो । वरपर विभिन्न पन्थी देखिए । जङ्गल सफारीमा पाटे वाघले मृगको सिकार गरेको देखियो । नेपालमा एकसिंडे गैडा पाइने निकुञ्ज पनि यही रहेछ । यहाँ चितुवा, भालु, बँदेल जस्ता दुर्लभ जनावर पनि संरक्षित रहेछन् । विभिन्न संरक्षण तथा प्रजनन केन्द्र खोलिएका रहेछन् । करिब ४ घण्टाको निकुञ्ज सफारीपछि सौराहा फर्कियौं । त्यहाँ परम्परागत थारू नृत्य पनि हेर्न पाइयो ।

(ई) सार लेखनको कार्य सकिएपछि विद्यार्थीलाई आफ्नो उत्तर प्रस्तुतिको मौका दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दोस्रो दिनको दैनिकीबाट मुख्य मुख्य घटना टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएको प्रश्नको सङ्क्षिप्त उत्तर दिन लगाउनुहोस् :

(अ) ऐतिहासिक तथ्यको संरक्षणमा शिलालेखको कस्तो भूमिका देखिन्छ ?

(ग) तेस्रो दिनको दैनिकीको सार लेख लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● व्याख्या लेखन	● पाठको निर्दिष्ट वाक्यलाई व्याख्या लेखन	● व्याख्याको नमुना
● तार्किक लेखन	● निर्दिष्ट भनाइलाई तर्कसहित पुष्टि गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिनको कक्षाकार्य पुनरावृत्ति गराउनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तु प्रस्त पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

व्याख्या लेखन

(अ) पाठ्य दैनिकीको उद्धृतांश 'विभिन्न धर्म, जात र राष्ट्रियता बोकेर आएका मानिसले बुद्धत्व खोजिरहे भैं लाग्यो' जस्ता व्याख्येय पड्कितका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) सम्बद्ध उद्धृतांशमा केन्द्रित रही आशय बढाउनका लागि उक्त अंशले भन्न खोजेको कुरा पुष्टि गर्ने आधारलगायत त्यससम्बन्धी बुँदा बनाउन लगाउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले व्याख्या गर्दा आदि, मध्य र अन्त्य भागमा लेख्नुपर्ने विषयका बारेमा छलफल गरी लेख्न लगाउनुहोस् र नमुना व्याख्यासहित आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

विभिन्न धर्म, जात र राष्ट्रियता बोकेर आएका मानिसले बुद्धत्व खोजिरहे भैं लाग्यो ।

उत्तर : 'शैक्षिक भ्रमण' दैनिकीको दोस्रो दिन दैनिकीकार लुम्बिनी गएको र त्यहाँका धार्मिक सहिष्णुताको विलक्षण नमुना प्रत्यक्ष हेरेको सन्दर्भ माथिको पड्कितले व्यक्त गरेको छ । समस्त ब्रह्माण्डमै शान्तिको विगुल फुक्ने गौतम बुद्धका बारेमा नसुन्ने व्यक्ति सायदै होलान् । गौतम बुद्धका त्याग, तपस्या र बलिदानका बारेमा जानकार मानिस आफ्ना मनमा रहेका विभिन्न जिज्ञासाको जवाफ स्वयम् आँखाले हेरेह नै मेटाउने उद्देश्यले लुम्बिनीको भ्रमण तथा दर्शन गर्न आएका हुन्छन् । त्यहाँ यो जात, त्यो जात, यो धर्म, त्यो धर्म होइन कि सम्पूर्ण जातजाति र धार्मिक सम्प्रदायबाट पर्यटक आउँछन् । हाम्रो देशभित्रबाट मात्र नभएर, विदेशबाट पनि त्यतिकै पर्यटक आउँछन् । आफूहरूले पढेको, सुनेको भन्दा पनि गौतम बुद्धको बारेमा र उनको जन्मस्थलको बारेमा आफ्ने आँखाले हेर्न र देख्न पाउनु महत्त्वपूर्ण कुरा हो । आफ्ना अन्तर्मनका जिज्ञासलाई शान्त पार्न पाउनु सौभाग्यको कुरा हो ।

अतः त्यहाँ आएका सम्पूर्ण पर्यटकका नजरले धार्मिक सहिष्णुताको विलक्षण नमुनाको प्रत्यक्ष अवलोकन गर्दै बुद्धत्व खोजिरहे भैं लाग्छ । हेरेक जातजाति, भाषाभाषी र सम्प्रदायका मानिससहित स्वदेशी र विदेशीलाई समेत एकताको सूत्रमा बाँध्न लुम्बिनी सफल भएको छ । यस पवित्र स्थानमा साँचै नै बुद्धको प्रत्यक्ष प्रभाव अनुभव गर्न सकिन्दै भन्ने कुरा माथिको पड्कितले सङ्केत गरेको छ ।

(ई) उक्त नमुनाका आधारमा विद्यार्थीलाई पनि व्याख्या गर्न प्रेरित गर्नुहोस् । लेखन कार्य सकिएपछि प्रस्तुतीकरणको अवसर दिई थप पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

तार्किक लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई दोस्रो दिनको दैनिकी सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् र अन्य विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक सुन्न निर्देशन गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई लुम्बिनीका ऐतिहासिक सन्दर्भ र प्रसङ्गलाई बुँदाबद्ध गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) शिक्षकले तयार पारेर लगेको बुँदासूचीलाई स्लाइडमा प्रस्तुत गरी आवश्यक परिमार्जनको निर्देशन दिनुहोस् र तिनै बुँदामा आधारित रहेर बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १० गर्न लगाउनुहोस् । त्यस क्रममा आवश्यक ठाउँमा सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) शिक्षकले तयार पारेर लगेको पुष्टिगत लेखनलाई स्लाइडमा प्रस्तुत गरी विद्यार्थीले तयार पारेको तार्किक लेखनमा आवश्यक परिमार्जन गर्न लगाउनुहोस् साथै विद्यार्थीलाई प्रस्तुति गर्न लगाई आवश्यक पृष्ठपोषण समेत दिनुहोस् ।

नमुना उत्तर

लुम्बिनीलाई शान्तिको उद्गम स्थल मानिनुको कारण

शैक्षिक भ्रमणको दोस्रो दिन गोरखाका उर्मिला परियार र उनका साथी शान्तिको उद्गम स्थल लुम्बिनी पुगेका थिए । लुम्बिनी जहाँ नेपालका राष्ट्रिय विभूति गौतम बुद्ध जन्मएका थिए । त्यस ठाउँलाई शान्तिको उद्गम स्थल मानिन्छ । एक दिन सिद्धार्थ गौतमले मानिसले लास लिएर जाई गरेको दृश्य देखेर मानिसले किन दुःख पाउँछ भन्ने जिज्ञासा उठ्यो । बुद्धले ज्ञान बुद्धत्व प्राप्त गर्नका लागि राजसी सुखसयल त्यागेर बोधगया गए र बुद्धत्व प्राप्त गरे । विश्वका बौद्ध मार्गीका लागि लुम्बिनी ऐतिहासिक महत्त्वका कारण केन्द्र बनेको छ । विश्वका हरेक कुना कुना र शान्तिप्रेमी मानिस लुम्बिनीमा घुम्न आउँछन् र आफूलाई पवित्र र शान्त महसुस गरेर जान्छन् । शान्तिप्रेमी मानिसका लागि बुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनीमा पाइला राख्न पाउँदा आनन्दको अनुभूति गर्दछन् । लुम्बिनीमा बुद्ध भगवान्का वाणी, सन्दर्भ झल्किने कलाकृति राखिएका छन् । त्यहाँ जाने हरेक मान्छेमा शान्तिको भाव तरडागित हुन्छ । जुनसुकै धर्म र जातका मान्छे भए पनि त्यहाँ गएपछि मायादेवी मन्दिर र त्यस वरपरको वातावरण, त्यहाँका प्राचीन वस्तु र मन्दिरको अवलोकनबाट दर्शनार्थी आनन्दित हुन्छन् । आफूलाई सत्मार्ग र अहिंसाको बाटामा लान्ने प्रेरणा प्राप्त गर्दछन् । त्यहाँ विविध शैलीका गुम्बा पनि रहेका हुन्छन् । जसभित्र शान्त मुद्राका गौतम बुद्धको मुर्ति राखिएको छ । मायादेवी मन्दिर वरिपरिको वातावरणमा बुद्धम् शरणम् गद्धामी ..... का स्वर मधुर सङ्गीतमा गुञ्जिएको छ । यस निर्मल भूमिले संसारमा सत्य, अहिंसा, मानवता र शान्तिको सन्देश फिँजाएको छ । युद्ध, कोलाहल, हातहातियारको सन्त्रासको वातावरणमा निसासिएका तमाम विश्व जन समुदायलाई यस भूमिले राहत दिएको छ । त्यसैले लुम्बिनीलाई शान्तिको उद्गम स्थल मान्न सकिन्छ । हामी पनि लुम्बिनी जाओँ र बुद्धको जन्मथलो गएर शान्तिको भाव विस्तार गरौँ ।

३. मूल्यांकन

(क) व्याख्या गर्न लगाउनुहोस् :

(अ) पात्पाको प्रसिद्धि ढाकाको कपडा र ढलोटको करुवासँग छैदै थियो ।

(ख) लुम्बिनी क्षेत्रलाई शान्तिको प्रतीक मानिएको छ, तर्कसहित पुष्टि गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

साताँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● दैनिकी लेखन	● निर्दिष्ट शीर्षकमा दैनिकी लेखन	● दैनिकीको नमुना
● भाषिक प्रकार्य (दैनिकी वर्णन)	● घटना तथा सन्दर्भको सिलसिलाबद्ध प्रस्तुतिसहित दैनिकी वर्णन गर्न	● भाषिक प्रकार्यको नमुना
● पदवर्गको पहिचान र प्रयोग	● पदवर्गको पहिचान र प्रयोग गर्न	● वाक्यपत्ती

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) गत दिनको पुष्टि लेखनको उत्तरलाई कक्षा अगाडि आएर केही विद्यार्थीलाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । राम्रा पक्षको प्रशंसा गर्दै आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् र आजको पाठ्यवस्तुको जानकारी गराउनुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दैनिकी लेखन

(अ) कक्षामा प्रवेश गर्दैगर्दा शिक्षकले भने जस्तै गरी विद्यार्थीलाई पनि आफ्नो कुनै रमाइलो दिनको क्रियाकलाप समेटी दैनिकी भन्न लगाउनुहोस् ।

(आ) शिक्षकले तयार पारी ल्याएको दैनिकी लेख्ने तरिका जनाउने सूचीपत्र प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई त्यसमा रहेको संरचनाबारे छलफल गराउनुहोस् र अगि आफूलो भनेको दैनिकीमा ती विषयवस्तु रहेको वा नरहेको तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले यसै संरचनामा आधारित भई तयार पारेको लिखित दैनिकीको नमुना प्रदर्शन गरी त्यस दैनिकीमा रहेका शीर्षक, स्थान वा ठेगाना, मिति र दिनभरिका क्रियाकलाप उल्लेख गर्नुपर्ने विषयमा छलफल गराउनुहोस्, जस्तै :

तपाईं घुमफिर गर्नुभएको कुनै एक स्थानको विषयवस्तु समेटेर एक दिनको दैनिकी लेख्नुहोस् ।

लकडाउनको सोहौँ दिन

स्थान : तीनपाटन, पोखरा

मिति : २०८० भदौ ४ गते

समय : रातको ९:३०बजे

आमाले नानी छिटो उठ आज शैक्षिक भ्रमण जाने होइन भन्दै बोलाए पछि हस्याइस्याइ गर्दै उठें । उठेर घडी हेर्दा त ४ बजेको रहेछ । आमाले हतार हतार चिया बनाइदिनुभयो । चिया र बिस्कुट खाएर पल्लाघरकी रिमालाई बोलाएर सँगे विद्यालय गयौँ । विद्यालयमा पुरदा धेरै साथी आइसकेका थिए । केही बेरमा सबै साथी आए । विहानको ५:३० मा विद्यालयबाट हाम्रो बस बागलुडका लागि छुट्यो । पोखराको दृश्य हेदै सराडकोटको बाटो हाम्रो बस गुड्यो । ६:३० मा कास्की नागडाँडामा गएर चियासँग ताततातो सोलरोटी खायौँ । करिब ९ बजेतिर हामी बागलुड कालिका पुयौँ । केही गुरुगुरुआमाले दर्शन गर्ने भनेर बाटोमा पनि केही खानुभएको थिएन । उहाँहरूले मन्दिरबाहिरबाट पूजाका सामग्री किन्नुभयो । हामी पनि उहाँहरूले भने भैं लाइनमा हिड्यौँ । हेर्दा जड्गाल जस्तो देखिने ठुला ठुला सालका रुख रहेछन् । चराहरूको चिरविर चिरविरसँग रमाउदै ढुङ्गा छापेको र सफा कराकिलो बाटोमा करिब ५ मिनेट हिँडेर कालिका मन्दिर पुगियो । बाटोका दुवैतिर ठुला ठुला घन्टी भुन्ड्याइएका रहेछन् । सबैले घन्टी बजाउँदा कति आनन्द लारदो रहेछ । बाटोको दायाँपट्टि गणेशको मन्दिर रहेछ । जुता चपप्ल बाहिरै राखेर हामी मन्दिर प्रवेश गयौँ । मन्दिरमा कालिका भगवतीको पूजा हुँदो रहेछ । यस मन्दिर विशेष गरी चैते दसैँमा बढी भिडभाड हुन्छ रे । यो मन्दिरको एकातिर काठेखोला र अर्कोतिरबाट कालीगण्डकी बगोको छ । मन्दिरको नजिकै वनभोज खाने ठाउँ पनि रहेछ । मानिसहरूले मनको इच्छा पूरा गर्नका लागि कालिका भगवतीको

भाकल गर्दा रहेछन् । यहाँ परेवा उडाउने तथा पञ्चवली पनि दिइँदो रहेछ । यो मन्दिरमा दैनिक हजारौं भक्तजन दर्शनका लागि आउँदा रहेछन् । प्राकृतिक सौन्दर्यले हराभरा भएको ठाउँमा रहेको यस मन्दिर साँच्चकै एक अनुपम मन्दिर रहेछ । मन्दिरमा दर्शन गरेर वरिपरि धुमियो, फोटो खिचियो, टिकटक बनाइयो । डेढ घण्टा बितेको पत्तै भएनछ । १० : ३० मा मन्दिरको नजिकै रहेको होटलमा खाना खायाँ । नजिकै रहेको बाग्लुड र पर्वत जोड्ने अग्लो र लामो पुल तरियो । भोलुड्गे पुलको जिल्ला भनेर चिनिने बाग्लुड जिल्लाको बजारमा रहेको अर्को भोलुड्गे पुल पनि हेयाँ । बजार हेँदै वसमा “बाग्लुड बजारमा बाघको शालिक जोडी परेवा ल्याउँला कालिका मलाई जुराइदेऊ दिलको मालिका” भन्ने गीत घन्काउदै र नाँचै हामी पञ्चकोटीतर लायाँ । १२ बजेतिर पञ्चकोट पुग्याँ र रमाइला दृश्य हेँदै रमायाँ । केही बेरमा हामी पुनः बाग्लुडतिर फर्कियाँ । पर्वत जिल्लामा रहेको गुप्तेश्वर गुफा, लामा र अल्ला भोलुड्गे पुल, बज्जीजम्प सबैको अवलोकन गयाँ । अबेर भइसकेका कारण धेरैबेर नभुली हामी पोखरातिर फर्कियाँ । बाटामा खाजा खाएर बेलुका द बजेतिर सकुशल घर आयाँ ।

(ई) विद्यार्थीलाई माथिको नमुना र संरचनाका बारेमा जानकारी दिइसकेपछि त्यसै संरचनामा आधारित भई बोध र अभिव्यक्तिअन्तर्गतको अभ्यास ११ मा निर्देश गरिएअनुसारको दैनिकी तयार गर्न लगाउनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्दै पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य

(अ) शिक्षकले दिइएको वा दिइएको जस्तै दैनिकीसम्बद्ध भाषिक प्रकार्यको नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई प्रदर्शित सामग्री मनमनै पढ्न अभिप्रेरित गर्नुहोस् ।

नमुना

हाम्रा घरमा ठुलोबुवा आउनुभयो । उहाँले लामो समयदेखि किताब लेख्ने र सम्पादन गर्ने कार्य गरी राख्नुभएको छ । उहाँले पढाइ लेखाइका विषयलाई महत्त्व दिएको देखेर मलाई उहाँको दैनिकी जान्न मन लाग्यो । उहाँले मैले आफ्नो दैनिकी सुनाउन अनुरोध गरे । उहाँले भन्नुभयो, “म विहान पाँच बजे उठ्छु र व्यक्तिगत सरसफाइ गरेपछि व्यायाम गर्छु । विहान प्रशस्त पानी पिउँछु र आधा घण्टा ध्यान गर्छु । यसले मलाई शान्त रहन र जटिले परिस्थितिमा नआत्तिन सहायता गर्छ । म साढे छ बजे आफूले गर्नुपर्ने अभ्यास वा विशेष क्रियाकलापको सूची बनाएर मेरो दिन व्यवस्थित प्रक्रियाले अगि बढाउँछु । सात बजे पत्रपत्रिका पढेर त्यहाँ भएको समसामयिक घटना पढ्छु र आफ्नो किताबका लागि आवश्यक तथ्य सङ्कलन गर्छु । नियमित नौ बजे खाना खान्छु, सन्तुलित खाना खान रुचाउँछु । १० बजे अफिस जान्छु र काम थाल्छु । खाजा खाने समयमा एक बजे स्वास्थ्य खाजा खान्छु र केही समय घाम ताप्छु । चार बजे अफिस छुट्टी भएपछि साथीहरूसँग जमघट गरेर आवश्यक छलफल गछ्नै । त्यसपछि फटाफट पाँच बजे घर आइपुगेर हातमुख धुन्छु र भान्सामा गएर खाना बनाउने तरखरमा लाग्छु । केही समय आराम गर्छु र छ बजेभित्र खाना खान्छु । १० बजेसम्म थप अध्ययन गर्छु, ११ बजेसम्म आफ्नो चेक लिस्ट पूरा गर्छु र सुन्ने तरखरमा लाग्छु ।”

(आ) सामग्री अध्ययन गरिसकेपछि विद्यार्थीसँग दैनिकी वर्णनसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, शब्दभण्डार, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश र दैनिकीमा आधारित रहेर धारणा बनाउन लगाउनुहोस् ।

(ई) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १२ मा दिइएको सन्दर्भ बुझेर प्रत्येक विद्यार्थीलाई पालैपालो आफ्ना विचार प्रस्तुतिको अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले आफ्ना विचार राख्ने क्रममा प्रयोग गरेका शब्द, वाक्य गठन, शैली, पदसङ्गतिका बारेमा छलफल गरी आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

(ऊ) भाषिक व्यवहारमा कमजोर देखिएका विद्यार्थीलाई थप अबसर प्रदान गरी सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

पदवर्गको पहिचान र प्रयोग

(अ) रेखाइकन गरिएको नाम र विशेषण प्रयुक्त एक अनुच्छेद प्रदर्शन गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट के, को र कस्लाई भन्ने प्रश्नको उत्तरमा आउने शब्दलाई नामको सूचीमा र कस्तो, कत्रो, कर्ति, कुन र कस्को भन्ने प्रश्नको उत्तरमा आउने शब्दलाई विशेषणको सूची बनाउन लगाउनुहोस्, जस्तै:

पहाडमा वस्ने धनीयादवले चारओटा भैंसी किन्यो । उसले हरिया घाँसपात खुवायो । ती भैंसीको शुद्ध दुध बेचेर उसले प्रशस्त आम्दानी गयो । उसले छोरालाई रातो सर्ट र सेतो पाइन्ट किनिदियो ।

(आ) रेखाइकन गरिएको सर्वनाम प्रयुक्त एक अनुच्छेद स्लाइडका मार्फत प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट नामको सट्टामा प्रयोग भएको शब्द सर्वनाम हो भनी पहिचान गर्न सिकाएर सर्वनामको सूची बनाउन लगाउनुहोस्, जस्तै:

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले कविता लेखे । उनले खण्डकाव्य लेखे । महाकाव्य लेखे । हामी उनका कविता पढ्छौं । मैले उनको पागल कविता पढेको छु । तिमी पनि पढ ।

(इ) रेखाइकन गरिएको क्रियापद प्रयुक्त एक अनुच्छेद स्लाइडका मार्फत प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट क्रियापदको सूची बनाउन लगाउनुहोस् ।

(ई) रेखाइकन गरिएका (नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक र निपात) प्रयुक्त एक अनुच्छेद प्रदर्शन गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट ती सबैको अलग अलग सूची बनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले सूची बनाउने क्रममा आवश्यक ठाउँमा सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

ओहो ! रमेश यति अबेरसम्म तिमी के गर्दै छौ । दश बजिसक्यो र पनि सुतेका रहेनछौ त ।

ओहो : विस्मयादिबोधक

रमेश : नाम

सम्म : नामयोगी

तिमी : सर्वनाम

छौ : क्रियापद

दश : विशेषण

र : संयोजक

त : निपात

(उ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास १ लाई कक्षाकार्य गराउनुहोस् र उनीहरूले पहिचान गरेको पदवर्गलाई पालैपालो किन र कसरी त्यो वर्गमा पन्यो भन्ने कारण खुलाउन लगाउनुहोस् साथै आवश्यक सिकाइ सहजीकरण र पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई हाउभाउसहित आज दिनभरि गरेका क्रियाकलाप समेटी दैनिकी वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका रेखांकित शब्दको पदवर्ग छुट्याउन लगाउनुहोस् ।

ओहो ! सात बज लागिसक्यो । अब तिमीहरू गृहकार्य सकेर सरासर घरतिर जाओ है ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● कालका पक्षको पहिचान र प्रयोग	● कालका पक्षको पहिचान र प्रयोग गर्न	● वाक्यपत्ति
● वाक्य परिवर्तन	● लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, करण र अकरणका आधारमा वाक्य परिवर्तन गर्न	● अनुच्छेद
● वर्णविन्यास (पञ्चम वर्ण)	● पञ्चम वर्णको पहिचान र प्रयोग गर्न	● दैनिकीको नमुना
● आफूले मनाउने पर्वको जानकारी र टिपोट (परियोजना कार्य)	● परिवारका सदस्यबाट जानकारी लिई आफूले मनाउने संस्कृतिको टिपोट गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाई सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कालका पक्षको पहिचान र प्रयोग

(अ) रेखांडकन गरिएका वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालका सबै पक्षका क्रियापद प्रयुक्त अनुच्छेद प्रदर्शन गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रस्तुत गरेको अनुच्छेदबाट सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात, अभ्यस्त क्रियापदको सूची बनाउन लगाउनुहोस् । शिक्षकले पनि सबै काल र पक्षका क्रियापदका सूची प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई सहजीकरण गर्नुहोस् । जस्तै :

- हेर्छ, हेर्छौं, हेर्छस्, हेर्छौं, हेर्छ, हेर्छन्, हेर्छन्, हेर्नुहुन्छ
- खाँदै छु/खाइरहेको छु, खाँदै छौं, खाँदै छस्, खाँदै छौ, खाँदै छ, खाँदै छिन्, खाँदै छन्, खाँदै हुनुहुन्छ
- पत्याएको/पत्याएकी छु, पत्याएका छौं, पत्याएको छस्, पत्याएका छौ, पत्याएको छ, पत्याएकी छे पत्याएकी छन्, पत्याउनुभएको छ
- पढँ, पढ्यौं, पढिस्, पढ्यौ, पढिन्, पढे, पढनुभयो
- जाँदै थियौं । गाइरहेको थिएँ, जाँदै थिइस्, जाँदै थियौ, जाँदै थियो, जाँदै थिइन्, जाँदै थिए, जाँदै हुनुहुन्थ्यो
- भनेको थिएँ, भनेका थियौं, भनेको थिइस्, भनेका थियौ, भनेको थियो, भनेकी थिइन्, भनेका थिए, भन्नुभएको थियो
- भएछु, भएछौं, भइछस्, भएछौ, भएछ, भइछ, भइछन्, भएछन्, हुनुभएछ ।
- भेटथैं, भेटथ्यौं, भेटथिस्, भेटथ्यो, भेटथिन्, भेटथे, भेटनुहुन्थ्यो ।
- बोल्ने छु, बोल्ने छौं, बोल्ने छस्, बोल्ने छौ, बोल्ने छ, बोल्ने छिन्, बोल्नुहुने छ
- बनाउँदै हुने छु/बनाइरहेको हुने छु, बनाउँदै हुने छौं, बनाउँदै हुने छस्, बनाउँदै हुने छौ, बनाउँदै हुने छ, बनाउँदै हुने छे, बनाउँदै हुने छिन्, बनाउँदै हुनुहुने छ
- सम्फेको/सम्फेकी हुने छु, सम्फेका हुने छौं, सम्फेको हुने छस्, सम्फेका हुने छौ, सम्फेको हुने छ, सम्फेकी हुने छे, सम्फेकी हुने छन्, सम्फनुभएको हुने छ ।

(आ) वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालका सबै पक्षका केही क्रियापदको सूची प्रस्तुत गर्नुहोस् र तिनलाई प्रयोग गरी अनुच्छेद निर्माण गर्न लगाउनुहोस् ।

- म मिहिनेत गरेर पढ्छु । मेरो पढाइले सार्थकता पाउँदै छ । मेरो काम अगाडि बढेको छ ।
- हामीले चार कक्षामा कथा पढ्यौं । म पनि खब मिहिनेत गर्दै थिएँ । तिमीले पनि थुप्रै ज्ञान आर्जन गरेका थियौ । ती दिन हेदाहेदै अतीत भएछन् । सबै साथी गुरुलाई आदर गर्थे ।
- हामी व्याकरण पढ्ने छौं । हामी प्रगतिको बाटामा लाग्दै हुने छौं । देश निकै समृद्ध भएको हुने छन् ।

(इ) काल र पक्षसम्बन्धी उल्लिखित उदाहरणबाट धारणा दिइसकेपछि भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास २ लाई कक्षाकार्य गराउनुहोस् ।

वाक्य परिवर्तन

(अ) शिक्षकले सङ्गति मिलेका र नमिलेका वाक्य मिसाएर प्रदर्शन गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई ती वाक्य पढन लगाउनुहोस् । सङ्गति मिलेका र नमिलेका वाक्य पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) शिक्षकले लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर र करण अकरण व्याकरणिक कोटीमा आधारित वाक्य परिवर्तनका नमुना स्लाइडमा प्रदर्शन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई छलफल गराउनुहोस् ।

(इ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ३ लाई कक्षाकार्य गराउनुहोस् र विद्यार्थीलाई प्रस्तुति गर्न लगाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

दिइएको अनुच्छेद करण भए अकरण भए करण बनाउन लगाउनुहोस् :

भाइ विहानै उठ्छ । उसले हातमुख धुन्छ । चिया खाजा खान्छ । एकछिन पढ्छ । किताब र कापी भोलामा राख्छ । उसलाई खाना खान कसैले सहयोग गर्नु पैदैन । ऊ समयमै विद्यालय जान्छ ।

पञ्चम वर्णको पहिचान र प्रयोग

(अ) पञ्चम वर्ण प्रयुक्त शब्द (शङ्ख, कडगाल, चञ्चल, अञ्चल, घण्ट, कण्ठ, सन्तान, सन्देश, चम्पा, सम्भव) दिई वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । पञ्चम वर्ण प्रयुक्त अन्य त्यस्तै शब्द दिई अनुच्छेद निर्माण गर्न लगाउनुहोस् । तत्सम शब्दसम्बन्धी पञ्चम वर्णको अवधारणा प्रस्तु पार्नका लागि देहायबमोजिमको तालिका प्रदर्शन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् :

वर्ग	वर्ण	उदाहरण	तरिका
'क'	क, ख, ग, घ, ङ	कडगाल, चञ्चल, जडघा, शङ्ख	'क, ख, ग, घ' वर्णभन्दा अगाडि 'इ' वर्ण प्रयोग गरिन्छ ।
'च'	च, छ, ज, झ, ञ	चञ्चल, निकुञ्ज, लाञ्छना, अञ्चल	'च, छ, ज, झ' वर्णभन्दा अगाडि 'त्र' वर्ण प्रयोग गरिन्छ ।
'ट'	ट, ठ, ड, ढ, ण	घण्ट, कुण्ठित, कण्ठ, चण्डी	'ट, ठ, ड, ढ' वर्णभन्दा अगाडि 'ण' वर्ण प्रयोग गरिन्छ ।
'त'	त, थ, द, ध, न	सन्तति, सन्ध्या, सन्देह, अनुसन्धान	'त, थ, द, ध' वर्णभन्दा अगाडि 'न' वर्ण प्रयोग गरिन्छ ।
'म'	प, फ, व, भ, म	चम्पा, सम्बन्ध, डम्भर, सम्भव	'प, फ, व, भ' वर्णभन्दा अगाडि 'म' वर्ण प्रयोग गरिन्छ ।

(आ) पञ्चम वर्ण प्रयुक्त शब्द तथा छोटा अनुच्छेदको श्रुतिलेखन गराई विद्यार्थीका कापीलाई एकआपसमा साटासाट गराउनुहोस् र शिक्षकले त्यसका शुद्ध रूप शैक्षणिक पाटीमा लेखिदिई विद्यार्थीलाई सच्चाउन लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले पञ्चम वर्ण प्रयुक्त शब्दको लेखनमा बढी त्रुटि गर्ने शब्द पहिचान गरी सोहीअनुरूप ससाना अनुच्छेद सङ्कलन गरी तिनमा आधारित थप अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शब्दकोशको प्रयोग विधि सिकाएर पञ्चम वर्ण प्रयोगमा अभ्यस्त पार्नुहोस् ।

(ई) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ४ र ५ गराउनुहोस् र सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

पञ्चम वर्ण प्रयुक्त शब्द

शङ्ख, कडगाल, चञ्चल, जडघा, चञ्चल, निकुञ्ज, लाञ्छना, अञ्चल, घण्ट, कुण्ठित, चण्डी, कण्ठ, सन्तान, सन्तति, सन्ध्या, अनुसन्धान, सन्देश, चम्पा, सम्बन्ध, सम्भव, डम्भर

आफूले मनाउने पर्वको जानकारी र टिपोट

(आ) विद्यार्थीलाई भोलिपल्टको कक्षामा प्रस्तुत गर्ने गरी सिर्जना र परियोजना खण्डको प्रश्न न. २ मा आधारित भएर परिवारका सदस्यसँग सोधखोज गरी आफूले मनाउने कुनै चाडपर्वका बारेमा लेखेर ल्याउन

लगाउनुहोस् ।

(इ) अभ्यास १ मा भएका दुईओटा दैनिकी भोलिको कक्षामा लेखिने जानकारीसमेत दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका वाक्य परिवर्तन गर्न लगाउनुहोस् :

(अ) हजुरआमाले मलाई कथा सुनाउदै हुनुहुन्छ । (पूर्ण भविष्यत)

(आ) छोरो इन्जिनियरिङ पढ्छ । (स्त्रीलिङ्ग)

(इ) हामी विद्यालय जान्छौं । (एकवचन)

(ई) उनीहरू गुरुको सम्मान गर्दछन् । (प्रथम, द्वितीय पुरुष)

(उ) तँ राम्ररी पढ । (उच्च, मध्यम आदर)

(ऊ) केशव अल्ढी छ । (अकरण)

(ख) दिइएका शब्दलाई शुद्ध गरी लेख्न लगाउनुहोस् :

शंकर, स्तंभ, सन्ताति

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● श्रुतिबोध	● सुनाइ पाठ १४ का आधारमा श्रुतिबोधात्मक अभ्यास गर्न	● सुनाइ पाठ १४ को श्रव्य सामग्री
● दैनिकी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)	● निर्दिष्ट शीर्षकमा दैनिकी रचना गर्न	● दैनिकीको नमुना
● आफूले मनाउने पर्वको जानकारी र टिपोट (परियोजना कार्य)	● स्वअनुभवका आधारमा आफ्नो संस्कृतिको परिचान र प्रस्तुति दिन	● स्वसंस्कृतिसम्बद्ध मुख्य मुख्य बुँदा

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई केही समय आँखा बन्द गरेर ध्यानपूर्वक बस्न लगाउनुहोस् । केही समयपछि दुवै हत्केला रगड्न लगाउनुहोस् र उक्त हत्केलामा उत्पन्न तापले दुवै आँखा सेक्न लगाई विद्यार्थीलाई पढाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श्रुतिबोध

(अ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठको अभ्यासका लागि तयार गराउनुहोस् र सुनाइ पाठका आधारमा उत्तर दिने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

- ध्यानपूर्वक सुनाइ विषयवस्तु सुन्नुपर्ने
- प्रश्नका आधारमा स्पष्ट उत्तर दिनुपर्ने
- प्रश्नको संरचनाअनुसार उत्तर दिनुपर्ने
- सुनाइ पाठकै आधारमा उत्तर दिनुपर्ने

(आ) सुनाइ पाठका लागि कक्षाको वातावरण शान्त बनाउनुहोस् र सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका बताउनुहोस् । यस किसिमका प्रश्नको उत्तर दिँदा पूर्ण संरचनामा उत्तर दिनुपर्ने कुरामा सचेत गराउनुहोस् ।

(पूर्ण संरचनाको उत्तर भन्नाले : प्रश्न र उत्तरको सोभ्यो सम्बन्ध भएको उत्तर भन्ने बुझ्नुपर्छ । यस्ता उत्तरमा कर्ता कर्म र क्रियापदको व्याकरणिक संरचना रहेको राम्रो मानिन्छ ।)

(इ) यसका साथै सुनाइ पाठ ध्यानपूर्वक सुन्नुपर्ने, प्रश्नको निर्धारित संरचनामा आधारित रही उत्तर दिने कुरा विद्यार्थीलाई निर्देश गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ एक सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले सुनाइ पाठ १४ स्वयम्भूत वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरेर वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटवाट डाउनलोड गरी कम्तीमा दुई पटक पाठ सुनाउन सक्नुहुने

(उ) शिक्षकले सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास १ का बोध प्रश्नहरू प्रस्तुत गर्नुहोस् । आवश्यकताअनुसार सुनाइ पाठबाट अन्य प्रश्न पनि रचना गर्नुहोस् । प्रश्नको सूची प्रस्तुत गरेपछि विद्यार्थीलाई पालै पालो उत्तर भन्न प्रेरित गर्नुहोस् । विद्यार्थीले सही उत्तर भने नभनेको पहिचान गरी उत्तरका केही नमुना प्रदर्शन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् । सही उत्तर भनेमा स्याबासी दिनुहोस् ।

(ऊ) शिक्षकले सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास २ का आधारमा मौखिक प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । आवश्यकताअनुसार सुनाइ पाठबाट अन्य प्रश्न पनि रचना गर्नुहोस् । प्रश्नको सूची प्रस्तुत गरेपछि विद्यार्थीलाई पालै पालो उत्तर भन्न प्रेरित गर्नुहोस् । विद्यार्थीले सही उत्तर भने नभनेको पहिचान गरी उत्तरका केही नमुना प्रदर्शन गरी सहजीकरण गर्नुहोस् । सही उत्तर भनेमा स्याबासी दिनुहोस् ।

दैनिकी लेखन

(अ) शिक्षकले तयार पारेको लिखित दैनिकीको छोटो नमुना प्रदर्शन गरी त्यस दैनिकीमा रहेका विभिन्न तत्वको जानकारी गराउनुहोस् । दैनिकीको संरचना जनाउने तालिका प्रदर्शन गरी दैनिकीमा हुनुपर्ने पक्षहरूको जानकारीसहित दैनिकीको संरचनाबारे छलफल गराउनुहोस्, जस्तै :

दैनिकी के हो ? र यसको संरचना कस्तो हुन्छ ?

परिचय

- दिनदिनै भएगरेका कुरालाई शृङ्खलाबद्ध रूपमा प्रस्तुत गरिएको रचना
- प्रत्येक दिन गरिएका महत्त्वपूर्ण काम भएका घटना र तिनले दिएको सन्देश समावेश गरेर दैनिकी रचना गरिने
- दैनिकी लेखनबाट आफूले पहिले गरेका कामको मूल्याइकन गर्दै अगि बढ्न सहयोग पुग्ने
- यसलाई वितेको समयका आधारमा भविष्यको बाटो देखाउने ऐनाका रूपमा लिन सकिने
- दिनहुँ दैनिकी रचना गर्दा पछि जीवनी तयार पार्न पनि सहज हुने

यसको संरचना कस्तो हुन्छ ?

१. दैनिकी लेख्दा पेजको सिरानमा शीर्षक लेखी बायाँतिर सुरुमा दैनिकी लेख्ने व्यक्तिले आफूले जुन ठाउँमा बसी सो दैनिकी लेखेको हो त्यस ठाउँको ठेगाना छोटकरीमा लेख्नुपर्छ ।

२. ठेगानाको ठिक मुनि दैनिकी लेखेका दिनको पूरा मिति लेख्नुपर्छ ।

३. मितिको ठिकमुनि दैनिकी लेख्दाको समय लेख्नुपर्छ, जस्तै:

लगनखेल, ललितपुर

२०८१/०१/२६ गते ।

रातको ८ बजे ।

(ई) ठेगाना, मिति र समय खुलाइसकेपछि दैनिकीका मुख्य भागको लेखाइ सुरु हुन्छ । त्यस क्रममा दैनिकी लेख्नेले आफूले सम्बन्धित दिनमा गरेका मुख्य मुख्य काम कुराको सिलसिलाबारे वर्णन एक वा आवश्यकताअनुसार एकभन्दा बढी अनुच्छेदमा गर्नुपर्छ ।

(उ) जुन ठाउँ, मिति र समयमा दैनिकी लेखिन्छ त्यही ठाउँ, मिति र समयको सेरोफेरोमा रही अरू ठाउँ वितेका वा आउँदा दिन र समयका बारेमा पनि केही सङ्केत गर्न सकिन्छ ।

६. दैनिकी कुनै व्यक्तिले एक दिनभरमा गरेका कामकुराका बारेमा आफैले गरेको बयान हो । त्यसैले दैनिकी लेख्नेले आफूलाई म का रूपमा उपस्थित गराई प्रथम पुरुषका कथन (ऊ) ढाँचामा लेख्नुपर्छ ।

.....

(आ) अगिको उदाहरण र यस संरचना तालिकाका आधारमा विद्यार्थीलाई चार चार जनाको समूहमा विभाजन गरी सिर्जना र परियोजना कार्यअन्तर्गतको अभ्यास १ मा दिइएको आधारमा कुनै पर्वका बारेमा दैनिकी लेख प्रेरित गर्नुहोस् । विद्यार्थीले तोकिएको कार्य पूरा गरेपछि समूह समूहलाई प्रस्तुतीकरण गर्न लगाई आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

आफ्नो संस्कृतिको पहिचान र प्रस्तुति

(अ) अगिल्लो दिनको कक्षामा गृहकार्यका रूपमा दिइएको परियोजना कार्यअनुसार आफूले मनाउने पर्वका बारेमा विद्यार्थीले तयार पारेर त्याएको सामग्रीलाई पालैपालो कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीको कक्षा प्रस्तुतिमा अन्य विद्यार्थीलाई प्रतिक्रियात्मक टिप्पणी गर्न लगाउनुहोस् । त्यस क्रममा आवश्यक सिकाइ सहजीकरण तथा पृष्ठपोषणसमेत प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) सुनाइ पाठ १४ का आधारमा देहायबमोजिमका प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) कृषिअन्तर्गत के के पर्छन् ?

(आ) केका लागि जनश्रमको आवश्यकता पर्छ ?

(ख) रमाइलोसँग बिताएको कुनै एक दिनको दैनिकी लेख लगाउनुहोस् ।

(ग) आआफूले मनाउने पर्वका बारेमा साथीसँग अनुभव साटासाट गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

से गुम्बाको सुन्दरता

पाठ : १५

विधा : निबन्ध (नियात्रा)

कार्यघण्टा : ९

परिचय

'से गुम्बाको सुन्दरता' नियात्रा निवन्ध विधाको पाठ हो । यस नियात्राका रचनाकार युवराज नयाँधरे (२०२६) हुन् । विद्यार्थीमा स्वतन्त्र लेखन तथा बोलाइ अभिव्यक्ति सिपको विकास गराउनु नियात्रा विधाको मर्म हो । नियात्रा विधाको प्रमुख उद्देश्य भाषिक सिप (सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ) को विकास गर्नु हो । तसर्थ नियात्रा शिक्षणका क्रममा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ तथा लेखाइ सिपमा केन्द्रित हुनु अपरिहार्य हुन्छ ।

यसबाट विद्यार्थीमा यात्रा वर्णन, अनुभव वर्णन, प्रतीक्रिया, धारणा निर्माण र प्रस्तुति, प्रश्नोत्तर, छलफल, विषयवस्तुको सार प्रस्तुति गर्न लगाउनुपर्छ । विषयवस्तुको मौखिक वा सिर्जनात्मक अभिव्यक्ति, घटना वर्णन, चित्र वर्णन, समस्या पहिचान र समाधानका उपाय अनुभव र अनुभूति वर्णन, स्वतन्त्र अभिव्यक्ति कल्पना वा सिर्जना जस्ता सुनाइ तथा बोलाइ सिप विकास गराउनुपर्छ । समयबद्ध सस्वर पठन र गतिवृद्धि, मौन पठन र छलफल, परिवेश पहिचान, संरचना पहिचान, घटनाक्रम पहिचान तथा टिपोट र मिलान, पाठको विषयवस्तु बोध, प्रश्नोत्तर, सन्देश ग्रहण तथा प्रश्नोत्तर जस्ता पढाइ सिपमा आधारित क्रियाकलाप समेट्नुपर्छ । त्यसैगरी लेखाइ सिपअन्तर्गत भ्रमणको विषयवस्तुको सिलसिलाबद्ध लिखित प्रस्तुति, विषयवस्तुको वर्णन गर्न लगाउनुपर्छ । स्वअनुभवका आधारमा स्वतन्त्र रचना वा यात्रा वर्णन, घटनाक्रम मिलान, प्रश्नोत्तर र विषय विस्तारलगायत पक्षमा ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । यो पाठमा शब्दभण्डारअन्तर्गत अर्थबाट शब्द पहिचान, पदावलीको पहिचान र प्रयोग गराउनुपर्ने हुन्छ ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत वाक्यको पहिचान र प्रयोग, वाक्य संश्लेषण, वाक्य विश्लेषणसम्बन्धी क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । वर्णविन्यासअन्तर्गत पदयोग र पदवियोगको पहिचान र प्रयोगसम्बन्धी अभ्यास गराउनुपर्छ । यो पाठमा अवस्था वर्णनसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको अपेक्षा गरिएको छ । सिर्जना र परियोजना खण्डअन्तर्गत निर्दिष्ट शीषकमा यात्रा वर्णनसम्बन्धी क्रियाकलाप र नियात्रा लेखनसम्बन्धी अभ्यास गराउनु अपरिहार्य हुन्छ । पाठ्यपुस्तकको परिशिष्ट खण्डमा राखिएका सुनाइ पाठ १५ का आधारमा प्रयोगात्मक किसिमबाट सुनाइ र बोलाइ अभ्यास गराउनुपर्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका भन्दा थप अभ्यास गराउन सक्नुहुने छ ।

पाठ १५ को सिकाइ लेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध यात्रा वर्णनको संरचना पहिचान सस्वर पठन र शब्दोच्चारण(अनुच्छेद १ देखि १० सम्म) शब्दार्थ र वाक्य रचना 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी विषयवस्तु बोध गर्न यात्रा वर्णनको संरचना पहिचान पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी विषयवस्तुमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर गन निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न शब्दका अर्थ बताइ वाक्यमा प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको पाठ नियात्राको संरचना देखाउने सूची वा तालिका दृश्य (से गुम्बासँग सम्बन्धित) शब्दपत्ती अर्थपत्ती वाक्यपत्ती 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद ११ देखि अन्तिमसम्म) शब्दार्थ र वाक्य रचना 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न शब्दका अर्थ बताइ वाक्यमा प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार (अर्थबाट शब्द पहिचान) पदावलीको पहिचान र प्रयोग बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> पाठमा प्रयुक्त अर्थबाट शब्द पहिचान गर्न अभ्यासमा प्रयुक्त पदावलीको अर्थ पहिचान गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न अनुच्छेद पढी प्रश्नका उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> तालिका शब्दपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नसूची 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त प्रश्नोत्तर अनुलेखन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य निबन्धका आधारमा सोधिएका प्रश्नको सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न पाठका आधारमा निर्देशित अनुलेखन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तरको नमुना अनुच्छेद 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> व्याख्या स्थान पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> पाठमा प्रयुक्त सन्देशमूलक महत्वपूर्ण भनाइ वा वाक्य पहिचान गर्न पाठका आधारमा निर्देशित अंशको व्याख्या गर्न बुँदाका आधारमा स्थान विशेषको परिचय दिन 	<ul style="list-style-type: none"> व्याख्याको नमुना स्थान परिचयको नमुना 	१

छैटों दिन	<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तर लेखन भाषिक प्रकार्य (विषय विस्तार) 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्य नियात्राका आधारमा समीक्षात्मक प्रश्नको उत्तर दिन स्थान, अवस्था प्रसङ्गका आधारमा कुनै पनि विषयको विस्तार गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> समीक्षात्मक उत्तरको नमुना विषय विस्तारसम्बन्धी श्रव्य सामग्री 	१
सातों दिन	<ul style="list-style-type: none"> सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्यको पहिचान र प्रयोग वाक्य संश्लेषण वाक्य विश्लेषण 	<ul style="list-style-type: none"> सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्यको पहिचान र प्रयोग गर्ने (सरल, संयुक्त र मिश्र) वाक्य परिवर्तन गर्ने वाक्य संश्लेषण गर्ने वाक्य विश्लेषण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> वाक्यपत्ती 	१
आठों दिन	<ul style="list-style-type: none"> पदयोग र पदवियोग (वर्णविन्यास) श्रुतिबोध स्थान परिचय (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> पदयोग भएका शब्द पहिचान गर्ने पदयोगसँग सम्बन्धित समस्या भएका शब्द तथा वाक्यलाई शुद्ध गरी लेख्ने सुनाइ पाठ १५ का आधारमा श्रुतिबोधात्मक अभ्यास गर्ने यात्राका आधारमा स्थानको विशेषतासहित परिचय दिन 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती वाक्यपत्ती श्रव्यदृश्य सामग्री 	१
नवों दिन	<ul style="list-style-type: none"> यात्रा वर्णनको संरचना यात्रा वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> यात्रा वर्णनको संरचना पहिचान गर्ने आफूले गरेको कुनै यात्राको अनुभवलाई समेटी नियात्रा लेख्ने 	<ul style="list-style-type: none"> यात्रा वर्णनको संरचना सूची यात्रा वर्णनको नमुना 	१
जम्मा कार्यघण्टा				९

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● दृश्यबोध	● पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी विषयवस्तु बोध गर्न	● पूर्व पठन खण्डको पाठ ● नियात्राको संरचना देखाउने सूची वा तालिका ● दृश्य (से गुम्बासँग सम्बन्धित) ● शब्दपत्ती ● अर्थपत्ती ● वाक्यपत्ती
● यात्रा वर्णनको संरचना पहिचान	● यात्रा वर्णनको संरचना पहिचान ● पूर्व पठन खण्डका तस्विर हेरी विषयवस्तुमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर गन	
● सस्वर पठन र शब्दोच्चारण(अनुच्छेद १ देखि १० सम्म)	● निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न ● शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न	
● शब्दार्थ र वाक्य रचना	● शब्दका अर्थ बताइ वाक्यमा प्रयोग गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) नयाँ पाठको पहिलो दिन भएको हुँदा कक्षाका सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई अगिल्लो पाठमा केही समस्या रहे नरहेको यकिन गर्नुहोस् ।

(आ) प्रत्येक विद्यार्थीलाई आआफूले गरेको कुनै यात्राको प्रसङ्गलाई बताउन लगाई सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध

(अ) पूर्व पठन खण्डका तस्विर प्रस्तुत गरी छलफल गराउनुहोस् ।

(आ) पूर्व पठन खण्डका विषयवस्तु प्रस्तुत गरी छलफल गराउनुहोस् ।

हामी विभिन्न ठाउँको यात्रा गर्दौँ । यात्रामा धेरै रमाइलो अनुभव गर्दौँ, मनोरञ्जन लिन्दौँ भने कहिलेकाहाँ दुःख तथा नमिठो अनुभव पनि गर्न सक्छौँ । यात्राबाट मनोरञ्जन मात्र होइन, ज्ञान पनि बटुल्दौँ, नयाँ कुरा देख्दौँ, सिक्छौँ । नेपालमा भ्रमण गर्न योग्य धेरै ठाउँ छन् । खासगरी यहाँका धार्मिक, प्राकृतिक, सांस्कृतिक तथा भौगोलिक क्षेत्र भ्रमणीय छन् । सुदूरपश्चिमको खप्तड लेक, पूर्वको पाथीभरा, तराई क्षेत्रको लुम्बिनी तथा हिमाली क्षेत्रको मुक्तिनाथ, यी सबै ठाउँ आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकका आकर्षणका केन्द्र बन्ने गरेका छन् । नियात्रामा कुनै ठाउँको यात्रा गर्दा भेटिएका पात्र, देखिएको परिवेश र घटेका घटना आदिको क्रमबद्ध वर्णन गरी यसले लेखकको मनमा पारेको प्रभाव, विचार र अनुभूतिलाई समेटेर लेखिएको हुन्छ ।

(इ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी पूर्व पठन खण्डमा भएका तस्विर हेदै विषयवस्तु पढ्न लगाई प्रत्येक समूहलाई यात्रा वर्णन वा नियात्रा विषयमा छलफल गराउनुहोस् । यस सन्दर्भमा पूर्व पठन खण्डमा भएका विषयवस्तुका बारेमा पनि छलफल गराउनुहोस् ।

(ई) पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुका आधारमा मूल पाठको विषयवस्तु अनुमान गर्न लगाउनुहोस् र अनुमान गरिएका सान्दर्भिक विषयवस्तु र पाठगत सन्दर्भलाई संयोजन गरी निष्कर्ष सुनाउनुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थीलाई पूर्व पठन खण्डमा भनिए जस्तो यात्रा कसैले गर्नुभएको छ ? भनेर प्रश्न गर्नुहोस् र गरेको भए किन गर्नुभएको र त्यसबाट तपाईंले के सिक्नुभयो भनी छलफल गराउनुहोस् । यस क्रममा हरेक विद्यार्थीलाई अनुभव बताउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(ई) प्रत्येक विद्यार्थिको अनुभव वर्णनपश्चात् शिक्षकले पृष्ठपोषणसहित निष्कर्ष दिनुहोस् र प्रस्तुतिका लागि हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

नियात्राको संरचना पहिचान

(अ) आफूले गरेको यात्रालाई समेटी निबन्धात्मक रूपमा तयार पारिएको रचना नै नियात्रा हो भन्ने विषयलाई पुष्टि गर्दै नियात्राको संरचना बोध गराउने तालिका प्रस्तुति गर्नुहोस्, जस्तै :

नियात्रा के हो र यसको संरचना कस्तो हुन्छ ?

- आफूले गरेको यात्रालाई कथात्मक वा निवन्धात्मक शैलीमा लेखिएको रचना नै नियात्रा
- नियात्रालाई यात्रा निवन्ध पनि भनिने
- यात्राका क्रममा लेखक आफूले देखेभोगेका विभिन्न दृश्य, घटना, अनुभव आदिलाई साहित्यिक शैलीमा वर्णन गरी नियात्रा लेखिने
- यात्रामा देखेभोगेका विषयवस्तुलाई सिलसिलावद्व रूपमा टिपोट गरिने
- यात्राका क्रममा भोगेका रमाइला र नरमाइला दुवैखाले अनुभवलाई जस्ताको तस्तै उतारिने
- सम्बन्धित क्षेत्रको सामाजिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक, प्राकृतिक अवस्थाको जानकारी दिएर विषयवस्तु प्रस्तुतीकरण गरिने
- सामान्यतः नियात्रा भूतकालिक क्रियापदको प्रयोग गरी लेखिने भए पनि कहिलेकाहाँ नियात्राको विषयवस्तु र सन्दर्भअनुसार वर्तमान कालका क्रियापदको प्रयोग गर्न पनि सकिने
- नियात्रा आत्मपरक शैलीमा लेखी पाठकलाई आफू पनि लेखकसँगै यात्रा गरिरहेको छु भन्ने अनुभूति दिलाउने गरी तयार गरिनुपर्ने

(आ) नियात्राको संरचना माथिका विषयवस्तु समेटी तयार गर्न सकिने र यस पाठको पूर्व पठन खण्डले पनि त्यसै कुरालाई सङ्केत गरेको कुरा विद्यार्थीलाई प्रस्त पार्नुहोस् ।

(इ) मूल पाठको सुरुमा रहेको चित्र देखाई यस चित्रले के व्यक्त गरेको छ ? छलफल गराउनुहोस् । र सम्भव भएसम्म विद्यार्थीलाई से गुम्बा क्षेत्रसँग सम्बन्धित दृश्य प्रदर्शन गरी यस ठाउँको बारेमा थप छलफल गराउनुहोस् ।

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको पहिलोदेखि दसौं अनुच्छेदसम्म गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले पठन गर्न सकेनसकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । शिक्षकले पनि पाठको पहिलो अनुच्छेद नमुना सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा ख्याल गराउनुहोस् ।

(आ) अनुच्छेद १ देखि १० सम्म सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाइकन गरेका अप्यारा शब्दलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् । शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई पालैपालो टिपोट गरिएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । जस्तै :

गुम्बा = /गुम्बा/   फोकसुन्डो = /फोकसुन्डो/   खोँच = /खोँच/

शब्दार्थ र वाक्य रचना

(अ) विद्यार्थीलाई पाठमा नयाँ लागेका शब्दको अर्थबोध गर्न समस्या भएमा ती शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीबाट सङ्कलित शब्द शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् र सकेसम्म विद्यार्थीबाट नै ती शब्दको अर्थ खोजी गर्नुहोस् । शिक्षकले केही नयाँ शब्दका शब्दार्थपत्री प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

शब्द	अर्थ
गाड	खोलो
छरपस्ट	अस्तव्यस्त
व्यवस्थापन	कुनै कामको व्यवस्था मिलाउने काम

(आ) शब्दार्थको अभ्यास गराइसकेपछि तिनै शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न विद्यार्थीलाई प्रेरित गर्नुहोस्, जस्तै :

छरपष्ट : कोठाका सामान छरपष्ट देखेपछि, वहिनी मिलाउन थाल्छे ।

(इ) निर्दिष्ट अनुच्छेदमा प्रयुक्त केही नयाँ शब्द पहिचान गर्न लगाई तिनलाई वाक्यमा प्रयोग गर्ने अभ्यास पनि गराउनुहोस् । विद्यार्थीले निर्माण गरेका वाक्यलाई समेत ख्याल गरी शिक्षकले वाक्यपत्रीका सहायताबाट अर्थयुक्त वाक्यका उदाहरण प्रस्तुत गरी सोही किसिमका वाक्य निर्माण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) पाठका अनुच्छेद विद्यार्थीलाई गति र यति मिलाई सस्वर पठन गराउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गराउनुहोस् :

डोल्पा, घण्टा, अप्टेरो, अन्तर्राष्ट्रिय

(ग) दिइएका शब्दको अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

गुटुटु, टेन्ट, कप्ट, खोँच, कप्टकर, धुकधुकी

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन र शब्दोच्चारण (अनुच्छेद ११ देखि अन्तिमसम्म) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेद गति, यति मिलाई शुद्धसँग सस्वर पठन गर्न शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्री
<ul style="list-style-type: none"> शब्दार्थ र वाक्य रचना 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दका अर्थ बताइ वाक्यमा प्रयोग गर्न 	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) आफूले गरेको कुनै रमाइलो वा दुखद यात्राको अनुभव वर्णन गरी विद्यार्थीलाई आजको कक्षाप्रति ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिन सिकेका विषयवस्तुमा आधारित भई छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शब्दोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको एघारौदेखि अन्तिम अनुच्छेदसम्म गति, यति मिलाएर सस्वर पठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीले सही तरिकाले पठन गर्न सकेको पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले पाठका कुनै अनुच्छेद नमुना सस्वर पठन गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई अनुच्छेदमा प्रयोग भएका चिह्नहरूको उचित प्रयोग गरी सस्वर पठन गर्नुपर्ने कुरामा ख्याल गराउनुहोस् ।

(इ) शिक्षकले कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई पालैपालो एक एक अनुच्छेद सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा उच्चारणमा अप्ट्यारो लागेका शब्द रेखाङ्कन गर्न निर्देशन दिनुहोस् र पाठकलाई उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्द शिक्षकले पनि सङ्कलन गर्नुहोस् ।

(ई) अनुच्छेद ११ देखि अन्तिम अनुच्छेदसम्म सस्वर पठन गर्ने काम सकिएपछि विद्यार्थीलाई सस्वर पठन गर्ने क्रममा रेखाङ्कन गरेका उच्चारणमा कठिनाइ भएका शब्दहरूलाई पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाठीमा टिपोट गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई पालैपालो टिपोट गरिएका शब्दलाई शब्दपत्तीको माध्यमबाट अक्षर संरचनाअनुसार नै शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार उच्चारणमा कठिनाइ देखिएका शब्दलाई उच्चारण संरचनाअनुसार नै शैक्षणिक पाटीमा लेखेर उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

अक्सिजन : /अ.सि.जन्/   भुल्लैभुल्ला : /भुत्.लै.भुत्.ला/   प्रमत्त : /प्र.मत्.त/

शब्दार्थ र वाक्य रचना

(अ) विद्यार्थीलाई पाठमा नयाँ लागेका शब्दको अर्थबोध गर्न समस्या भएमा ती शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीबाट सङ्कलित शब्द शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्नुहोस् र सकेसम्म विद्यार्थीबाट नै ती शब्दको अर्थ खोजी गर्नुहोस् । शिक्षकले केही नयाँ शब्दका शब्दार्थपत्ती प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

शब्द	अर्थ
अवलोकन	गहिरिएर हेर्ने काम
मनोरम	मन रमाउने, आकर्षक
नामी	उत्तम खालको

(आ) शब्दार्थको अभ्यास गराइसकेपछि तिनै शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न विद्यार्थीलाई प्रेरित गर्नुहोस् । यसका लागि वाक्यपत्तीको प्रयोगद्वारा धारणा प्रस्तुत पार्नुहोस्, जस्तै :

अवलोकन : विद्यालयबाट हामी अवलोकन भ्रमणका लागि पोखरा गएका थियौँ ।

(इ) पाठमा प्रयुक्त केही नयाँ शब्द पहिचान गर्न लगाई तिनलाई वाक्यमा प्रयोग गर्ने अभ्यास पनि गराउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले निर्माण गरेका वाक्यलाई समेत ख्याल गरी शिक्षकले वाक्यपत्तीको सहायताबाट अर्थयुक्त वाक्यका उदाहरण प्रस्तुत गरी सोही किसिमका वाक्य निर्माण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई गति र यति मिलाई सस्वर पठन गराउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गराउनुहोस् :

बौद्धग्रन्थ, ढक्क, भव्य, खुल्दुली, अप्टेरो, मन्त्रमुग्ध

(ग) दिइएका शब्दको अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

झमक्क, बुट्यान, जब्बरे, चलन, जिउँकातिउँ, ओइरो

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● शब्दभण्डार (अर्थबाट शब्द पहिचान)	● पाठमा प्रयुक्त अर्थबाट शब्द पहिचान गर्ने	● तालिका
● पदावलीको पहिचान र प्रयोग	● अभ्यासमा प्रयुक्त पदावलीको अर्थ पहिचान गरी वाक्यमा प्रयोग गर्ने	● शब्दपत्ती
● बोध प्रश्नोत्तर	● अनुच्छेद पढी प्रश्नका उत्तर दिन	● वाक्यपत्ती ● प्रश्नसूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै चुट्किला, कथा आदि भन्दै विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् वा विद्यार्थीलाई नै चुट्किला, कथा आदि भन्ने अवसर प्रदान गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो कक्षामा सिकेका विषयवस्तुबारे सङ्खिप्त छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको विषयवस्तुबारे जानकारी गराई कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

शब्दभण्डार (अर्थबाट शब्द पहिचान)

(अ) अर्थबाट शब्द पहिचान गर्न तालिका प्रदर्शन गरी आजको कक्षा सुरु गर्नुहोस् र त्यस तालिकाका माध्यमबाट धारणा प्रस्त पारिदिनुहोस्, जस्तै :

अर्थ	शब्द
जिल्ला वा प्रदेशको मुख्य प्रशासनिक स्थल	सदरमुकाम
पहाडको विचमा रहेको अर्धसम्म वा सम्म मैदान	पाटन
बराबर उमेर भएको साथी	दौतरी
पहाडका दुई चुली माभको होचो ठाउँ	भन्ज्याड
रूप, गुण, स्वभाव, कला आदिले लट्ठ पारिएको	मन्त्रमुग्ध
गाईवस्तु चरन र गोठका लागि राखिएको बाँझो जरगा	खर्क

(आ) यस्तै थप उदाहरणमाथि छलफल गराइ अर्थबाट शब्द पहिचानसम्बन्धी धारणालाई स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(इ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ मा आधारित भई विद्यार्थीलाई यस अगिको क्रियाकलापमा सिकेका विषयवस्तु र यस अभ्यासमा सिक्ने विषयवस्तुविच तुलना गर्न लगाउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ मा भएका अर्थवाट शब्द पहिचान गर्न आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस्।

(उ) अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई शब्दपत्रीको सहायताले प्रस्तु पारिदिनुहोस् । जस्तै :

एकान्त स्थल अनकन्टार

मुटु छेडूने खालको चिसो बतास सिरेटो

पदावलीको पहिचान र प्रयोग

(अ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ३ मा आधारित भई विद्यार्थीलाई तीन समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । एउटा समूहमा तीन पदावली पर्ने गरी भाग लगाउनुहोस् । ती पदावलीको अर्थ पहिचान गरी वाक्य निर्माण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यकतानुसार सहजीकरण गरी सामूहिक रूपमा प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) अन्त्यमा वाक्यपत्तीको सहायताबाट वाक्य प्रदर्शन गरी धारणा प्रस्तु पार्नुहोस् । जस्तै :

भमक्क साँभ बुबा **भमक्क साँभ** परेपछि घर आइपनुभयो ।

(इ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ मा आधारित भई तोकिएका शब्द प्रयोग गरी अनुच्छेद लेख्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले लेखेका अनुच्छेद साथी साथीमा साटासाट गर्न लगाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । आफूले तयार गरेको अनुच्छेद प्रस्तुत गरी थप सहायता प्रदान गर्नुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) बोध तथा अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ का क्रियाकलापतर्फ केन्द्रित गर्नुहोस् र बोध प्रश्न सूचीबाट अभ्यास गराउनहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पर्ण वाक्यसहित उत्तर भन्न सिकाउनहोस् । जस्तै :

(क) डोल्पाको सदरम् कामको नाम के हो ?

उत्तर : डोल्पाको सदरमुकामको नाम दूनै हो ।

(इ) प्रत्येक प्रश्नको अभ्यास यसरी नै गराउदै विद्यार्थीले उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भने/नभनेको यकिन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(ई) बोध प्रश्नोत्तरसम्बन्धी यस्तै प्रश्न र उत्तरका सूची निर्माण गरेर तिनलाई प्रदर्शन गरी थप अभ्यास गराउनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएका अर्थबाट शब्द पहिचान गर्न लगाउनुहोस् :

मोल गर्न नसकिने

कैलाश पर्वतमुनि रहेको ठुलो र पवित्र तिर्थस्थल मानिने एक प्रसिद्ध दह

(ख) दिइएका पदावली राखी वाक्य निर्माण गर्न लगाउनुहोस् :

पहाडका तरेली, निकै जोखिम, नामी ओखती, छपकै छोपिएको, दुईचार पाइला

(ग) बोध तथा अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ का प्रश्न सोधी मौखिक रूपमा उत्तर दिन लगाउनुहोस् :

(अ) डोल्पाको सदरमुकामको नाम के हो ?

(अ) कहाँ स्याउको राम्रो उत्पादन हुँदो रहेछ ?

(इ) कुन बजारमा याचार्को खोजी हुन थालेको छ ?

(ई) याचार्गुम्बा टिप्प कहिलेदेखि सुरु गरिन्छ ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सङ्क्षिप्त प्रश्नोत्तर	● पाठ्य निबन्धका आधारमा सोधिएका प्रश्नको सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न	● प्रश्नोत्तरको नमुना
● अनुलेखन	● पाठका आधारमा निर्देशित अनुलेखन गर्न	● अनुच्छेद

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै प्रेरक व्यक्तिको प्रेरणादायक भनाइ सुनाएर त्यस भनाइले व्यक्त गर्न खोजेको भावका बारेमा जानकारी गराई विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइका विषयवस्तुबाटे सङ्क्षेपमा छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सङ्खेप प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई समावेशी आधारमा उपयुक्त समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ मा दिइएको सङ्खेप प्रश्नका आधारमा उत्तर लेख्ने तरिका सिकाइ अभ्यासका सबै प्रश्नको उत्तर लेख्ने अभ्यास गराउनुहोस् । उत्तर लेख्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर लेख्न सिकाउदै एउटा नमुना प्रदर्शन गर्नुहोस्, जस्तै :

प्रश्न : से गुम्बालाई किन प्राचीन गुम्बाका रूपमा लिइन्छ ?

उत्तर : से गुम्बाभरि पुराना र ऐतिहासिक वौद्धग्रन्थ छन् । त्यस्तै से गुम्बा करिब १३०० वर्ष पुरानो भएकाले यसलाई प्राचीन गुम्बाका रूपमा लिइन्छ ।

(इ) यसरी नै शिक्षकले निर्माण गरेका थप छोटो उत्तर लेख्ने प्रश्न विद्यार्थीमाझ विस्तृत गर्नुहोस् । प्रश्नमध्ये कुनै एउटा प्रश्नको आफूले तयार पारेको नमुना उत्तर प्रस्तुत गर्नुहोस् । प्रत्येक समूहलाई एक एकओटा प्रश्नको उत्तर लेख्न निर्देश गर्नुहोस् । विद्यार्थीले उत्तर लेख्न्दै गर्दा आवश्यक सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । विद्यार्थी समूहमध्ये कुनै एक समूहले लेखेको उत्तर प्रदर्शन गरी पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

अनुलेखन

(अ) अनुलेखनको अवधारणा र अनुलेखन गर्ने तरिका (अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको दिने, शब्द शब्दबिचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि) सम्बन्धी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीमाझ कुनै एउटा नमुना अनुच्छेद प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई त्यसमा भएका अक्षर लेखाइ, शब्द बनोट, डिको, शब्द शब्दबिचको अन्तराल, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि विषयमा छलफल गराउनुहोस् र ती विषयवस्तुमा आधारित भई सो अनुच्छेदलाई अनुलेखन गर्न प्रेरित गर्नुहोस् ।

(इ) बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा निर्देशित अनुच्छेद खोज्न लगाई त्यस अनुच्छेदको अनुलेखन गराउनुहोस् ।

(ई) तोकिएको कार्य सकिएपछि शिक्षकले त्यसको परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका प्रश्नको सङ्खेप प्रश्न उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् :

(अ) रिम्भो गाउँमा के के फल्दा रहेछन् ?

(आ) धौलागिरिको दृश्य कस्तो थियो ?

(ख) पाठको सुरुदेखि चौथो अनुच्छेदलाई अनुलेखन गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● व्याख्या	<ul style="list-style-type: none"> पाठमा प्रयुक्त सन्देशमूलक महत्त्वपूर्ण भनाइ वा वाक्य पहिचान गर्ने पाठका आधारमा निर्देशित अंशको व्याख्या गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> व्याख्याको नमुना स्थान परिचयको नमुना
● स्थान पहिचान	बुँदाका आधारमा स्थान विशेषको परिचय दिन	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले आफू जन्मेको ठाउँको वर्णन गरी विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनमा सिकेका विषयवस्तुबाटे छोटकरीमा छलफल गरी आजको विषयवस्तुमा प्रवेश गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

व्याख्या

(अ) बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ को नियात्रांशको व्याख्या सिकाउन त्यस नियात्रांशसँग सम्बन्धित केही बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले तयार गरेका बुँदा अध्ययन गरी थप सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) बुँदालाई आधार बनाएर पहिले विद्यार्थीलाई व्याख्या गर्न सिकाउनुहोस् । नियात्रांशको आशय र अभिव्यक्ति विषयवस्तुको शृङ्खला र वाक्य वाक्यविचको सम्बन्धलाई ख्याल गर्न लगाउनुहोस् । अन्त्यमा व्याख्याको नमुना देखाएर प्रस्तुत पार्नुहोस् ।

स्थान परिचय

(अ) विद्यार्थीलाई आफू जन्मेको ठाउँको परिचय दुई अनुच्छेदमा लेख्न लगाउनुहोस् । भौगोलिक, सांस्कृतिक र प्राकृतिक विशेषतासमेत समेट्नुपर्ने जानकारी गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले उत्तर तयार गरिसकेपछि प्रतिनिधि विद्यार्थीलाई अगाडि आएर आफू जन्मेको ठाउँको परिचय प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । यसैलाई आधार बनाइ बोध अभिव्यक्ति खण्डमा दिइएको बुँदाका आधारमा स्थान परिचय लेख्न लगाउनुहोस् । (अभ्यास १० गर्न लगाउनुहोस् ।)

(इ) विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गरी बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ८ को प्रश्नमा आधारित भई स्थान खोज्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले टिपेका स्थानको प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् ।

(ई) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ८ मा आधारित भई यो नियात्रांशमा उल्लेख भएका स्थानको बारेमा छलफल गराउनुहोस् । यसका लागि शिक्षकले पाठमा उल्लेख गरिएका स्थान सूची प्रयोग गर्न सक्नुहुनेछ, जस्तै :

'से गुम्बाको सुन्दरता' पाठबाट मैले निम्न स्थानको जानकारी पाएँ

- (क) डोल्पा
- (ख) सेफोक्सुन्डो ताल
- (ग) बोरिङ
- (घ) रिम्मो गाउँ
- (ड) लेखे ढुङ्गा
- (च) साल्वाड, टाटा गाउँ, सेगुम्बा
- (छ) से गुम्बा वरिपरिका विभिन्न स्थान

३. मूल्यांकन

(क) बोध अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ गर्न लगाउनुहोस् :

उत्तरतिर हिउँचुलीको भन्न बढ्ता खात र आलोक थियो ।

(ख) नियात्राबाट आफूले थाह पाएका कुनै पाँचओटा स्थानको नाम टिप्प लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● समीक्षात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● पाठ्य नियात्राका आधारमा समीक्षात्मक प्रश्नको उत्तर दिन 	<ul style="list-style-type: none"> ● समीक्षात्मक उत्तरको नमुना ● विषय विस्तारसम्बन्धी श्रव्य सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● भाषिक प्रकार्य (विषय विस्तार) 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थान, अवस्था प्रसङ्गका आधारमा कुनै पनि विषयको विस्तार गर्न 	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले सर्वप्रथम आफ्नो कुनै रोचक यात्राको अनुभव सुनाई विद्यार्थीलाई पनि यस्तै कुनै स्मरणीय यात्रा भए सम्भिन (केही क्षणपछि प्रस्तुत गर्ने गरी) लगाई विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइका विषयवस्तुबारे सङ्क्षेपमा छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई दुई समूहमा विभाजन गरी बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ को प्रश्नलाई समेटिने खालका बुँदा तयार गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग र निर्देशन प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले तयार पारेका बुँदा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । तिनै बुँदालाई समेटेर मौखिक रूपमा लामो उत्तरको संरचना तयार पार्न सिकाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई मौखिक रूपमा उत्तर भन्न लगाउनुहोस् ।

(इ) मौखिक रूपमा उत्तर तयार गरिसकेपछि तिनै पक्षलाई समेटेर उत्तर लेख्न सिकाउनुहोस् । अन्त्यमा लामो उत्तर लेखनको नमुना दिएर प्रस्त पार्नुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य (विषय विस्तार)

(अ) विद्यार्थीसँग विषय विस्तारसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । भाषिक प्रकार्य भनेको व्यक्तिले दोहोरो सञ्चारका क्रममा विषयवस्तुअनुसारको भाषाशैली, पृष्ठभूमि, सन्दर्भ, परिवेश आदिका आधारमा गर्नुपर्ने भाषिक व्यवहार हो । विषय विस्तारसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यको नमुनासहित विद्यार्थीलाई स्पष्ट धारणा दिनुहोस्, जस्तै :

'जीवनशैली नै संस्कृतिको आधार हो'

समाजमा बस्ने मानिसको आफै किसिमको सामाजिक जीवन हुन्छ । परम्परागत रूपमा विकसित हुँदै आएको उनीहरूको आचारविचार, चालचलन पनि आफै किसिमको हुन्छ । उनीहरूको कला, साहित्य, भाषा, धर्म, दर्शन, मूल्यमान्यता आदि पनि भिन्न र विशेष किसिमको हुन्छ । यी सबै कुराको समिटिलाई संस्कृति भनिन्छ । यसै अर्थअनुसार संस्कृतिलाई अर्थात्तुने हो भने परम्परादेखि नै अवलम्बन गर्दै आएको जीवनपद्धति, जीवनशैली तथा मूल्यमान्यता नै संस्कृतिको मूल आधार हो । संस्कृति, भूगोल र जाति तथा धर्मसम्प्रदायको भिन्नताका आधारमा विविधतामय बन्न पुराको छ ।

(आ) यस्तै किसिमका उदाहरण प्रस्तुत गरी विषय विस्तारका क्रममा उचित शब्द चयन, स्पष्ट धारणा, सत्यतथ्य विचार जस्ता कुरामा सचेत हुन र सोहीअनुसारको प्रस्तुतीकरण गर्न सिकाउनुहोस् ।

(इ) विषय विस्तारसम्बन्धी विभिन्न शीर्षक खोजेर विद्यार्थीलाई विषय विस्तार गर्न लगाइ धारणा प्रस्त पार्नुहोस् ।

(ई) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ मा आधारित भई दिएको सन्दर्भ पुनः राम्ररी पढ्न निर्देश गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) आफ्नो क्षेत्रको जीवनशैलीबारे वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) ‘सफा वातावरण’ शीर्षकमा विषयविस्तार गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्यको पहिचान र प्रयोग	● सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्यको पहिचान र प्रयोग गर्न ● (सरल, संयुक्त र मिश्र) वाक्य परिवर्तन गर्न	● वाक्यपत्ती
● वाक्य संश्लेषण	● वाक्य संश्लेषण गर्न	
● वाक्य विश्लेषण	● वाक्य विश्लेषण गर्न	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई रोचक क्रियाकलाप गराई कक्षाको सुरुआत गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे सामान्य छलफल गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्यको पहिचान र प्रयोग

(अ) विद्यार्थीलाई सरल, संयुक्त र मिश्र तिनै प्रकारका वाक्य पहिचान गर्ने आधारमा छलफल गराउनुहोस् । एउटा उद्देश्य र एउटा विधेय भएको वाक्य सरल वाक्य हो भने संयुक्त र मिश्र वाक्यमा दुई वा दुईभन्दा बढी उद्देश्य र विधेय हुन्छन् भन्ने जानकारी दिनुहोस् । संयुक्त वाक्यलाई र, तर, किनभने आदि संयोजकले जोड्छन् भने मिश्र

वाक्यलाई जब तब, जहाँ तहाँ आदि संयोजकले जोड़छन् भन्ने जानकारी दिवै छलफल गराउनुहोस् । शैक्षणिक पाटीमा केही वाक्य लेख्नुहोस्, जस्तै:

- बहिनी मिहिनेती छे । बहिनी असल छे ।
- बहिनी विस्तारै हिड्छे त्यसैले ऊ लड्दिन ।
- जब पानी पन्यो तब चिसो बढ्यो ।

(आ) माथिका वाक्य विद्यार्थीलाई नै चिनेर पहिचान गर्ने वातावरण मिलाइदिनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई सम्भव भएसम्म तीन समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(ई) प्रत्येक समूहलाई आआफ्नो समूहमा परेअनुसारका वाक्य बनाउन लगाउनुहोस् ।

समूह १ म विद्यालय जान्छु । म राम्रोसँग पढ्छु । म साथीलाई सहयोग गर्छु । (सरल वाक्य)

समूह २ बहिनी घर आउँछे अनि गृहकार्य गर्न थाल्छे । भाइ लड्यो त्यसैले रोयो । (संयुक्त वाक्य)

समूह ३ जब घाम लाग्छ, तब न्यानो हुन्छ । जो मिहिनेत गर्छ त्यो सफल हुन्छ । (मिश्र वाक्य)

(विद्यार्थीलाई वाक्य एकअर्कामा परिवर्तन गर्न सकिने धारणा राख्नुहोस् । जस्तै : उषाले परीक्षा दिइन् अनि सफल

भइन् । संयुक्त वाक्यलाई सरल वाक्यमा परिवर्तन गर्दा)

उषा परीक्षा दिएर सफल भइन् ।)

(उ) यसैगरी विद्यार्थीलाई वाक्य परिवर्तनका प्रशस्त अभ्यास गराउनुहोस् । भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास १ र २ गराउनुहोस् ।

वाक्य संश्लेषण

(अ) वाक्य संश्लेषण भनेको वाक्य जोड्ने कार्य हो । त्यसैले वाक्य जोड्न सिकाउनुहोस् । वाक्य संश्लेषणको तालिका प्रदर्शन गरी वाक्य संश्लेषण तीनओटै वाक्यमा गर्न सकिन्दै भन्ने धारणा दिनुहोस् । जस्तै:

माथिको तालिकालाई मध्यनजर गरी पहिलो समूहको वाक्यलाई संश्लेषण गर्दा

सरल वाक्य

म विद्यालय गएर राम्रोसँग पढी साथीलाई सहयोग गर्छु ।

संयुक्त वाक्य

म विद्यालय जान्छु र राम्रोसँग पढ्छु अनि साथीलाई सहयोग गर्छु ।

मिश्र वाक्य

जब म विद्यालय जान्छु तब राम्रोसँग पढी साथीलाई सहयोग गर्छु ।

वाक्य विश्लेषण

(अ) वाक्य विश्लेषण भनेको एउटा वाक्यलाई दुई वा दुईभन्दा बढी वाक्यमा छुट्याउने कार्य हो । त्यसैले जोडिएको वाक्यलाई छुट्याउन सिकाउनुहोस् । यसैगरी वाक्य विश्लेषणको तालिका प्रदर्शन गरी जोडिएका वाक्यलाई पनि विश्लेषण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस्, जस्तै :

वाक्य

- मिहिनेती विद्यार्थी मङ्गलले भाउजूबाट ५०० रुपियाँ लिएर कापी र कलम किने ।
- जब कामनाले कानुन पढिन् तब उनी वकिल बनिन् ।

वाक्य विश्लेषण

- मङ्गल मिहिनेती विद्यार्थी हुन् । उनले भाउजूबाट ५०० रुपियाँ लिए । उनले कापी र कलम किने ।
- कामनाले कानुन पढिन् । उनी वकिल बनिन् ।

(आ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यासअन्तर्गत अभ्यास ३, ४ र ५ लाई आधार बनाएर विभिन्न उदाहरण प्रस्तुत गरी थप अभ्यास गराएर विद्यार्थीलाई वाक्य संश्लेषण र विश्लेषणमा प्रस्तुत पार्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) दिइएको निर्देशनका आधारमा उत्तर लेख लगाउनुहोस् :
- (अ) हिउँद लागेपछि हिमाल सेताम्मे देखिन्छ । (संयुक्त वाक्य)
- (आ) तिमी पाठ पढ्छौ । तिमी गृहकार्य गछौ । (वाक्य संश्लेषण)
- (इ) आज सीमा बिरामी भएर विद्यालय आइनन् । (वाक्य विश्लेषण)

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● पदयोग र पदवियोग (वर्णविन्यास)	● पदयोग भएका शब्द पहिचान गर्न ● पदयोगसँग सम्बन्धित समस्या भएका शब्द तथा वाक्यलाई शुद्ध गरी लेखन	● शब्दपत्ती ● वाक्यपत्ती ● श्रव्यदृश्य सामग्री
● श्रुतिबोध	● सुनाइ पाठ १५ का आधारमा श्रुतिबोधात्मक अभ्यास गर्न	
● स्थान परिचय (परियोजना कार्य)	● यात्राका आधारमा स्थानको विशेषतासहित परिचय दिन	

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रोचक क्रियाकलापबाट कक्षाको सुरुआत गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे सामान्य छलफल गरी कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

पदयोग र पदवियोग (वर्णविन्यास)

(अ) विद्यार्थीलाई पदयोग र पदवियोग समूहमा विभाजन गर्नुहोस् ।

(आ) वाक्यपत्तीको प्रयोगबाट विभिन्न वाक्य प्रदर्शन गर्नुहोस् । जसमा पदयोग र पदवियोगको प्रयोग भएका शुद्ध र अशुद्ध वाक्य लिनुहोस् ।

वाक्य : सबै साथी आ आफ्नो काम मा व्यस्त छन् ।

सबै साथीहरू आआफ्नो काममा व्यस्त छन् ।

आजमामा हाम्रो घरमाआउनुहुन्छ ।

आज मामा हाम्रो घरमा आउनुहुन्छ ।

(इ) आफ्नो आफ्नो समूहका वाक्य पहिचान गर्न लगाउनुहोस् र शैक्षणिक पाटीमा टिप्पुहोस् । (राम लालमोहनलाई हेर्छ
। रामलाल मोहनलाई हेर्छ । राम बहादुर छ । रामबहादुर छ । विद्यार्थीलाई वाक्यमा सही किसिमको पदयोग र पदवियोग नहुँदा अर्थको अनर्थ हुने जानकारी गराउनुहोस् ।)

(ई) अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई सहजीकरण पनि गर्नुहोस् ।

(उ) भाषिक संरचना र वर्णविन्यासको अभ्यास ६ र ७ मा छलफल गराउनुहोस् ।

(ऊ) पदयोग र पदवियोग ख्याल नगर्दा वाक्यले दिने अर्थमा अनर्थ हुने तथ्यमा प्रस्त पार्नुहोस् ।

(ऋ) पाठबाट पदयोग र पदवियोग भएका वाक्य लेख्न निर्देशन दिनुहोस् । विद्यार्थीको अवस्था पहिचान गरी सहजीकरण गर्नुहोस् ।

श्रुतिबोध (सुनाइ पाठ १५)

(अ) विद्यार्थीलाई सुनाइ र बोलाइ पाठका दुवै अभ्यास एक पटक राम्री पढ्न लगाउनुहोस् र यी अभ्यासको उत्तर सुनाइ पाठ सुनेका आधारमा मौखिक रूपमा दिनुपर्ने कुरा जानकारी गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

- ध्यानपूर्वक सुनाइ विषयवस्तु सुन्नुपर्ने
- प्रश्नका आधारमा स्पष्ट उत्तर दिनुपर्ने
- प्रश्नको संरचनाअनुसार उत्तर दिनुपर्ने
- सुनाइ पाठकै आधारमा उत्तर दिनुपर्ने

(आ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ १५ सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक स्वयमले वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी सुनाइ पाठ कस्तीमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहुने छ ।

(इ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ बाट सुनाइ बोलाइको ठिक वेठिकसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् ।

सिरुवा पर्वमा खेतीपाती वृद्धिको कामना गरिन्छ ।   ठिक

(ई) विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहितको उत्तर भन्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

(क) सिरुवा पर्व कुन कुन जातिको प्रमुख पर्व हो ?

उत्तर : सिरुवा पर्व राजवंशी, धिमाल, सन्थाल, ताजपुरिया जातिको प्रमुख पर्व हो ।

(उ) विद्यार्थीको उत्तरको संरचना ठिक भए/नभएको ठम्याएर आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

स्थान परिचय (परियोजना कार्य)

(अ) आफ्ना अभिभावकसँग यात्राका बारेमा कुराकानी गरेर आउन लगाउनुहोस् । कुराकानीकै आधारमा त्यहाँका विशेषता टिपोट गरी भोलिको कक्षामा प्रस्तुत गर्न गृहकार्य दिनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) पदयोग र पदवियोगको ख्याल गरी शुद्ध वाक्य लेख्न लगाउनुहोस् :

रामले कविता वाचन प्रति योगितामा प्रथम स्थानहासिल गन्यो ।

(ख) सुनाइ पाठका आधारमा प्रश्न सोधी उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

- सिरुवा पर्व कुन कुन जातिको प्रमुख पर्व हो ?
- सिरुवा पर्वका अवसरमा कहाँ ठुलो मेला लाग्छ ?

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● यात्रा वर्णनको संरचना	● यात्रा वर्णनको संरचना पहिचान गर्न	● यात्रा वर्णनको संरचना सूची
● यात्रा वर्णन	● आफूले गरेको कुनै यात्राको अनुभवलाई समेटी नियात्रा लेख्न	● यात्रा वर्णनको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै रमाइलो यात्रालाई छोटो वर्णन गर्दै आजको कक्षा यस्तै यात्रा वर्णन लेखन कार्यमा केन्द्रित हुने जानकारी गराउदै कक्षा सुरु गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

यात्रा वर्णनको संरचना

(अ) अगिल्लो दिनको गृहकार्यलाई पालैपालो कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । साथीले स्थान विशेषका विशेषता प्रस्तुत गर्दा अन्य विद्यार्थीलाई टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई यात्रा वर्णनको मर्म बुझाउनुहोस् । आफूले गरेको यात्रालाई समेटी निबन्धात्मक रूपमा तथा पारिएको रचना नै नियात्रा हो भन्ने विषयलाई पुष्टि गर्दै नियात्राको संरचना बोध गराउने तालिका प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

यात्रा वर्णन के हो र यसको संरचना कस्तो हुन्छ ?

- आफूले गरेको यात्रालाई कथात्मक वा निबन्धात्मक शैलीमा लेखिएको रचना नै यात्रा वर्णन हुने
- यात्रा वर्णनलाई यात्रा निबन्ध वा नियात्रा पनि भनिने
- यात्राका क्रममा आफूले देखेभोगेका विभिन्न दृश्य, घटना, अनुभव आदिलाई साहित्यिक शैलीमा वर्णन गरी यात्रा वर्णन लेखिने
- यात्रामा देखेभोगेका विषयवस्तुलाई सिलसिलावद्ध रूपमा टिपोट गरिने
- यात्राका क्रममा भोगेका रमाइला र नरमाइला दुवैखाले अनुभवलाई जस्ताको तस्तै उतारिने
- सम्बन्धित क्षेत्रको सामाजिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक, प्राकृतिक अवस्थाको जानकारी दिएर विषयवस्तु प्रस्तुतीकरण गरिने
- सामान्यतः यात्रा वर्णन भूतकालिक क्रियापदको प्रयोग गरी लेखिने भए पनि कहिलेकाहाँ यात्राको विषयवस्तु र सन्दर्भअनुसार वर्तमान कालका क्रियापदको प्रयोग गर्न पनि सकिने
- यात्रा वर्णन आत्मपरक शैलीमा लेखी पाठकलाई आफू पनि लेखकसँगै यात्रा गरिरहेको छु भन्ने अनुभूति दिलाउने गरी तयार गरिनुपर्ने

यात्रा वर्णन

(अ) विद्यार्थीलाई माथिको संरचनालाई ख्याल गरी यात्रा वर्णन लेखन आवश्यकताका आधारमा समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । प्रत्येक समूहको टोली नेता छानी यात्रा वर्णन तयार गर्न सहजीकरण गरिदिनुहोस् । आफूले तयार पारी ल्याएको यात्रा वर्णन प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई माथिको संरचना र आफूले प्रस्तुत गरेको नमुनाअनुसार व्यक्तिगत रूपमै सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास १ मा आधारित भई आफूले गरेको कुनै यात्राका बारेमा यात्रा वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) 'रोचक यात्रा' शीर्षकमा यात्रा वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका विषयवस्तुका मुख्य मुख्य अंशका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सम्पादकलाई चिठी

पाठ : १६

विधा : व्यावहारिक लेखन

कार्यघण्टा : ९

परिचय

'सम्पादकलाई चिठी' व्यावहारिक लेखनअन्तर्गतको पाठ हो । सम्पादकलाई लेखिने चिठी व्यावहारिक लेखनअन्तर्गत लेख्य विधामा पर्छ । विशेष गरी छापा सञ्चारका माध्यमबाट प्रकाशित समाचार, घटना आदिका विषयवस्तुमा आधारित भई उक्त विषयवस्तुको सत्यतथ्य, आधिकारिकता, छुटेको पक्षलगायत केन्द्रित भई सम्पादकलाई चिठी लेख्ने अभ्यास प्रचलित छ । यसका साथै आफ्नो गाउँटोल वा समुदायका विकास निर्माण, सामाजिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भ, प्रकृतिक साधनको समुचित उपयोग, पर्यावरण, विपद् जस्ता समसामयिक विषयवस्तु समाचार माध्यममा प्रकाशन गरेर समाजलाई सुसूचित गराउने आग्रहका लागि पनि सम्पादकलाई चिठी लेख्ने गरिन्छ ।

यस पाठमा सुनाइ र बोलाइ सिप विकासका लागि सुनाइ र संरचना पहिचान, ढाँचा र शैली अनुकरण, विषयवस्तुको मौखिक प्रस्तुति र अन्तरक्रिया, सञ्चार तथा अभिव्यक्तिका क्रममा स्वाभाविक भाषाशैलीको उपयोगका साथै छलफल र प्रश्नोत्तर निर्धारण गरिएको छ । पढाइ सिप विकासका लागि समयबद्ध सस्वर पठन, मौन पठन र छलफल, संरचना पहिचान, पाठको विषयवस्तु बोध, सन्देश ग्रहण र प्रश्नोत्तर जस्ता क्रियाकलाप राखिएका छन् । लेखाइ सिप विकासका लागि प्रश्नोत्तर, प्रश्न निर्माण, लेखन ढाँचा र शैली अनुकरण, प्रत्युत्तर लेखन, सन्दर्भ, परिवेश, आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक पाठ रचना आदि समेटिएका छन् । शब्दभण्डार क्षमताको विकासका लागि अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग समावेश गरिएको छ ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत सामान्यर्थ, आज्ञार्थ, सम्भावनार्थ, इच्छार्थ र सङ्केतार्थको पहिचान र प्रयोग समेटिएको छ । व्याकरणसम्बद्ध यी भावको पहिचान र प्रयोगमा विशेष जोड दिनुपर्छ । वर्णविन्यासअन्तर्गत पदवियोगको पहिचान र प्रयोग समावेश गरिएको छ । भाषिक प्रकार्यअन्तर्गत निर्देशन समावेश गरिएको छ । समग्रमा पाठ्यक्रम निर्दिष्ट सिकाइ उपलब्धि र त्यससम्बद्ध पाठ्यवस्तु वितरणको अनुक्रममा सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापको नमुना प्रयोगको अपेक्षा गरिएको छ । अनुमानित पाठ्यभारअनुसार तयार गरिएको पाठ्यवस्तुगत वितरणको योजना र निर्देशनको उपयोग तथा आवश्यकताअनुसार विविध विद्यार्थी केन्द्रित क्रियाकलापको उपयोग गरेर कक्षा शिक्षणलाई उपलब्धिमूलक बनाउन सकिन्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका र आवश्यकताअनुसार अन्य विविध थप अभ्यास गराउनु प्रभावकारी हुन्छ ।

पाठ १६ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्य बोध छलफल र कक्षा प्रस्तुति विषयवस्तुको मौखिक प्रस्तुति र अन्तरक्रिया संरचना पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र अध्ययन गरी निष्कर्ष प्रस्तुति गर्न पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुमा आधारित भई समाचारपत्रका वारेमा बताउन र अन्तरक्रिया गर्न समाचारपत्रमा प्रकाशित सम्पादकलाई चिठीका आधारमा संरचना पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तु स्थानीय/राष्ट्रिय माध्यमका समाचारपत्र समाचार पत्रमा प्रकाशित सम्पादकीय लेख 	१
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन समयबद्ध सस्वरवाचन शुद्धोचारण सम्मानपत्रको संरचना 	<ul style="list-style-type: none"> पाठलाई गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न पाठलाई गति, यति र हाउभाउसहित तोकिएको समयमा सस्वर पठन गर्न पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न को संरचना बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> श्रव्य सामग्रीको नमुना 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> मौन पठन र बोध प्रश्नोत्तर शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर छलफल र प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> सम्पादकलाई चिठी पाठ मौन पठन गरी प्रश्नका उत्तर भन्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न विषयवस्तुमा आधारित भई छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दार्थपत्री, वाक्यपत्री प्रश्नोत्तरको नमुना 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार .(अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग) विषयवस्तु बोध सन्देश ग्रहण 	<ul style="list-style-type: none"> अनुकरणात्मक शब्द पहिचान र टिपोट गर्न अनुकरणात्मक शब्दको जोडा मिलाउन अनुकरणात्मक शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न पाठका आधारमा मुख्य मुख्य 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्री अनुकरणात्मक शब्द सूची वाक्यपत्री कथांश/अनुच्छेद 	१

		<p>विषयवस्तुको प्रस्तुति गर्न</p> <ul style="list-style-type: none"> विषयवस्तु पढी सन्देश ग्रहण गर्न 		
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन सम्पादकलाई लेखिने चिठीको अनुकरण बधाई पत्र लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठका आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्न सम्पादकलाई लेखिने पत्रका विभिन्न भागहरू अनुकरण गरी चिठी लेख्न संरचना मिलाई बधाई पत्र लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्षिप्त उत्तरको नमुना सम्पादकलाई लेखिने चिठीको नमुना बधाई पत्रको नमुना 	१
छैटौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्न निर्माण भाषिक प्रकार्य (निर्देशन) 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद पढी प्रश्न निर्माण गर्न अवस्था पहिचान गरी निर्देशनात्मक भाषशैलीको अनुसरण गरी मौखिक अभिव्यक्ति दिन 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद नमुना प्रश्न निर्देशनसँग सम्बन्धित श्रव्य / श्रव्यदृश्य सामग्री 	१
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> निमन्त्रणा पत्र लेखन क्रियाको भाव 	<ul style="list-style-type: none"> निमन्त्रणा पत्र लेख्न सामान्यार्थ, आज्ञार्थ, इच्छार्थ, सम्भावनार्थ र इच्छार्थ भावका वाक्य पहिचानर प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> निमन्त्रणा पत्रको नमुना वाक्यपत्ती भावबोधक तालिका 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> पदवियोगको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) सम्पादकलाई चिठी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) सन्देशमूलक लेख (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> पदयोग र पदवियोग पहिचान र प्रयोग गर्न समाचारपत्र पढी सम्पादकलाई चिठी लेख्न सन्दर्भ, परिवेश, आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक लेख तयार गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> वाक्यपत्ती अनुच्छेद सम्पादकलाई चिठीको नमुना सन्देशमूलक लेखको नमुना 	१
नवौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध सम्पादकलाई चिठी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) सन्देशमूलक लेख तयार (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १६ का आधारमा श्रुतिबोधात्मक अभ्यास गर्न समाचारपत्र पढी सम्पादकलाई चिठी लेखी कक्षा प्रस्तुति गर्न सन्दर्भ, परिवेश, आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक लेख तयार गरी कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १६ को श्रव्य सामग्री चिठीको नमुना लेखको नमुना 	१
जम्मा कार्यघण्टा				९

पहिलो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> दृश्य बोध छलफल र कक्षा प्रस्तुति विषयवस्तुको मौखिक प्रस्तुति र अन्तरक्रिया संरचना पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र अध्ययन गरी निष्कर्ष प्रस्तुति गर्ने पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तुमा आधारित भई समाचारपत्रका बारेमा बताउन र अन्तरक्रिया गर्ने समाचारपत्रमा प्रकाशित सम्पादकलाई चिठीका आधारमा संरचना पहिचान गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तु स्थानीय/राष्ट्रिय माध्यमका समाचारपत्र समाचार पत्रमा प्रकाशित सम्पादकीय लेख

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै उत्प्रेरणात्मक विषयवस्तु वा प्रसङ्गलाई संयोजन गरी विद्यार्थीलाई पठनपाठनप्रति अभिरुचि जगाउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी आजको पाठ्यवस्तुबारे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

दृश्यबोध, छलफल र कक्षा प्रस्तुति

(अ) विद्यार्थीलाई सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरको प्रयोग गरी पाठको पूर्व पठन खण्डमा भएको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(आ) चित्र हेरी उक्त चित्रका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । छलफलका क्रममा विद्यार्थीलाई निम्न प्रकृतिका प्रश्नहरू सोधेर सहजीकरण गर्नुहोस् :

- तपाईंले नियमित रूपमा समाचारपत्र पढ्ने गर्नुभएको छ ?
- समाचारपत्रमा कस्ता विषयवस्तु छापिएका हुन्छन् ?
- हामीले किन समाचारपत्र पढ्ने गर्नुपर्छ ?

(इ) विद्यार्थीलाई चित्र र छलफलको विषयवस्तु जोडेर पालैपालो कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको प्रस्तुतिपश्चात् आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् । उत्कृष्ट कक्षा प्रस्तुति गर्ने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर स्याबासी दिनुहोस् ।

विषयवस्तुको मौखिक प्रस्तुति र अन्तरक्रिया

(अ) पाठको पूर्व पठन खण्डको विषयवस्तु सम्बन्ध भएसम्म प्रोजेक्टरका माध्यमबाट प्रदर्शन गर्नुहोस् । त्यसपछि कक्षाको कुनै विद्यार्थीलाई अनुच्छेद पढन लगाउनुहोस् । त्यसपछि उक्त अनुच्छेदको विषयवस्तुमा केन्द्रित भई पालैपालो मौखिक प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीको मौखिक प्रस्तुतिपश्चात् आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् । उत्कृष्ट कक्षा प्रस्तुति गर्ने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर स्याबासी दिनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थी समूहलाई 'समाचारपत्रको महत्त्व', 'समाचारपत्रको विषयवस्तु' जस्ता शीर्षकमा समूहगत रूपमा अन्तरक्रिया गर्न लगाउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले समूहमा अन्तरक्रिया गर्दैगर्दा विषयवस्तुमा केन्द्रित भए नभएको अवलोकन गरी आवश्यक सुभाव दिनुहोस् ।

(उ) अन्तरक्रियाका क्रममा अन्य समूहलाई ध्यानपूर्वक सुनेर प्रतिक्रिया दिन लगाउनुहोस् । प्रयेक समूहको प्रतिक्रियापश्चात् स्याबासी दिनुहोस् ।

संरचना पहिचान

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै समाचारपत्रमा प्रकाशित सम्पादकलाई चिठी पढेर सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीको पूर्व ज्ञानलाई समेत जोडेर कार्यालयीय चिठीको संरचनाका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि कार्यालयीय चिठीमा कार्यालय प्रमुखलाई सम्बोधन गर्नुपरे जस्तै सम्पादकलाई चिठी लेख्दा सम्बन्धित पत्रिकाका सम्पादकलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(इ) कार्यालयीय चिठी र सम्पादकलाई चिठी दुवैमा मिति र विषय समान किसिममा रहने धारणा स्पष्ट बुझाउनुहोस् ।

- (ई) सम्पादकलाई चिठी लेख्दा महोदयबाट प्रारम्भ हुने र पेटबोलीको पहिलो अनुच्छेदमा सामान्यतः विषयको परिचय, दोस्रो अनुच्छेदमा आवश्यकता तथा तेस्रो अनुच्छेदमा निष्कर्षको संरचना बताउनुहोस् ।
- (उ) अन्त्यमा दार्यांतिरको छेउमा भवदीय लेख्ने, त्यसको मुनि, नामथर र ठेगाना लेखेर सही गर्नुपर्ने कुरा बुझाउनुहोस् ।
- (ऋ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा ‘सम्पादकलाई चिठी’ पाठ पढ्न लगाई संरचनाका सन्दर्भमा छलफल गराउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई संरचनामा केन्द्रित भएर आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (ए) आजको कक्षाको मुख्य मुख्य विषयवस्तु पुनरावृत्ति गरी कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) सम्पादकलाई चिठी पाठ पढी संरचना पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ख) दिइएको चित्र हेरी विषयवस्तुको निष्कर्ष सुनाउन लगाउनुहोस् :

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन समयबद्ध सस्वरवाचन शुद्धोचारण सम्मानपत्रको संरचना 	<ul style="list-style-type: none"> पाठलाई गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न पाठलाई गति, यति र हाउभाउसहित तोकिएको समयमा सस्वर पठन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> श्रव्य सामग्री को नमुना

	<ul style="list-style-type: none"> ● पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्न ● को संरचना बताउन 	
--	--	--

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) चुटकिला, लघुकथा वा गाउँखाने कथा सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउन प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।
- (आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गरी आजको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तु सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन

- (अ) शिक्षकले कक्षाका राम्रो पठनकला भएका विद्यार्थीलाई ‘सम्पादकलाई चिठी’ पाठ सस्वर पठन गर्न लगाई अन्य विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक पाठ सुन्न र हेर्न निर्देश गर्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई पाठका विभिन्न अनुच्छेद क्रमैसँग गति र यति मिलाई पालैपालो सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । सस्वर पठन गराउँदा कक्षाका जेहेनदार, मध्यम, कमजोर तथा अन्य भाषाभाषी विद्यार्थी सबैलाई उत्तिकै प्राथमिकता दिनुहोस् । सस्वर पठन गर्दा विद्यार्थीले ठिकसँग पढे नपढको विचार गरी पृष्ठपोषणसहित हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

समयबद्ध सस्वर पठन

- (अ) शिक्षकले निर्दिष्ट पाठका अनुच्छेदलाई समयबद्ध सस्वर पठन गर्नुहोस् र समय विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक पाठ सुन्न र हेर्न निर्देश गर्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीसँग पाठ पढ्न लागेको समय सोध्नुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो निर्दिष्ट पाठका विभिन्न अनुच्छेद क्रमैसँग गति र यति मिलाई समयबद्ध सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा प्रत्येक विद्यार्थीले पढ्दा लागेको समय हेरी आवश्यक सुभाव दिनुहोस् ।

- (इ) समयबद्ध सस्वर पठन गराउँदा कक्षाका जेहेनदार, मध्यम, कमजोर तथा अन्य भाषाभाषी विद्यार्थी सबैलाई उत्तिकै प्राथमिकता दिनुहोस् । सस्वर पठन गर्दा विद्यार्थीले ठिकसँग पढे नपढको विचार गरी पृष्ठपोषणसहित हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

शुद्धोच्चारण

(ई) निर्धारित पाठका विभिन्न अनुच्छेदमा रहेका नयाँ शब्दलाई टिपोट गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । शिक्षकले टिपोट गरिएका शब्द उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् र सँगसँगै विद्यार्थीलाई पनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । शुद्धोचारण गर्न समस्या भएका विद्यार्थीलाई लक्षित गरी यो अभ्यास केही पटक दोहोच्याउनुहोस् । जस्तै :

विपत्ति : /वि.पत्.ति./

बाढीपहिरो : /बा.ढि.प.हि.रो/

सङ्कट : /सङ्.कट/

ध्यानाकर्षण : /ध्या.ना.कर्.सन्/

(उ) सिकाइमा पछि, परेका विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार उच्चारण तथा समयबद्ध सस्वर पठन गराउनुहोस् ।

सम्मानपत्रको संरचना

- (अ) विद्यार्थीलाई सम्मानपत्रको नमुना प्रदर्शन गरी पढेर सुनाउनुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीको पूर्व ज्ञानलाई समेत जोडेर सम्मानपत्रको संरचनाका बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।
- (ई) को सबैभन्दा माथिल्लो भागको बिचमा सम्मानपत्र प्रदान गर्ने संस्थाको नाम र ठेगाना, त्यसभन्दा मुनि बायाँतिर कुनामा सम्मान पाउने व्यक्तिको नाम र ठेगाना रहने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।
- (ई) सम्मान पाउने व्यक्तिको नाम र ठेगानाभन्दा मुनि सम्बन्धित व्यक्तिको अति सङ्क्षिप्त परिचय तथा मुख्य योगदान रहने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।
- (उ) अन्तिम भागमा संस्थाका सचिव, कार्यक्रमका अतिथि / प्रमुख अतिथि कार्यक्रमका सभाध्यक्ष, आदिको पद, नाम तथा हस्ताक्षर रहने तथा त्यसभन्दा मुनि सम्मानपत्र प्रदान गरिएको मिति रहनुपर्ने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

सम्मानपत्रको नमुना

श्री महाइकाल माध्यमिक विद्यालय
महाइकाल गाउँपालिका, ललितपुर
सम्मानपत्र

श्री महावीर पुनज्यू
कीर्तिपुर, काठमाडौँ ।

वायरलेस प्राविधिद्वारा देशका ग्रामीण क्षेत्रमा इन्टरनेट सञ्जाल विस्तार गर्ने तपाईंको अनुकरणीय कार्यप्रति हामी गौरवान्वित भएका छौं । तपाईंले काठमाडौँको त्रिभुवन विश्वविद्यालय परिसरमा राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र स्थापना गर्नुभएको छ । राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले अन्तर्राष्ट्रिय छवि बनाउन सफल भएको छ । यो नेपाल र नेपालीका लागि गौरवको विषय हो । राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र ड्रोन, वायोमेडिकल, कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता विविध क्षेत्रका आविष्कारमा सक्रिय संस्थाको गरिमालाई उच्च बनाउनुभएकामा हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दै कदर स्वरूप यो सम्मानपत्र प्रदान गरिएको छ ।

टेक्नवहादुर थोकर
सभाध्यक्ष

मिति : २०८१।०९।०२

(कु) विद्यार्थीलाई पालैपालो शैक्षणिकपाटीमा सम्मानपत्रको संरचना लेख्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १० कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्यका क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ए) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(ऐ) आजको कक्षाको मुख्य मुख्य विषयवस्तु पुनरावृत्ति गरी कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) सम्मानपत्रको नमुना पढी संरचना पहिचान गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दलाई शुद्धोच्चारण गराउनुहोस् :

समय, उत्तरचढाव, जलमरन, अवस्था, नदीनाला, पूर्वसर्तकता

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> मौन पठन र बोध प्रश्नोत्तर शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) बोध प्रश्नोत्तर छलफल र प्रश्नोत्तर	<ul style="list-style-type: none"> सम्पादकलाई चिठी पाठ मौन पठन गरी प्रश्नका उत्तर भन्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न पाठका आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न विषयवस्तुमा आधारित भई छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न	<ul style="list-style-type: none"> शब्दार्थपत्री, वाक्यपत्री प्रश्नोत्तरको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै प्रेरक कथन वा भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना सिर्जना, सङ्कलन वा प्रेरक कथन सुनाउन प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी आजको पाठ्यवस्तुबारे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

मौन पठन तथा बोध प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई ‘सम्पादकलाई चिठी’ मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् । मौन पठन गर्दा मुख्य मुख्य वाक्य तथा विषयवस्तु ठम्याउन लगाउनुहोस् । मौन पठनपश्चात् पाठ नहेरी सोधिएका प्रश्नका उत्तर भन्नुपर्ने जानकारी गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले पाठ पढिसकेपछि विषयवस्तुमा आधारित छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि प्रश्नसूची प्रदर्शन गरी प्रश्नका उत्तर पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यकताअनुसार विद्यार्थीको उत्तर संशोधन गरिदिनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ का प्रश्न पालैपालो सोधनुहोस् । कुनै विद्यार्थीलाई उत्तर भन्न कठिन भएमा अन्य विद्यार्थीलाई उक्त प्रश्नको उत्तर भन्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई निर्धारित पाठ मनमनै पढ्न निर्देश गर्नुहोस् । पाठ पढदा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । टिपोट गरिएका शब्दको अर्थ पाठमै खोज्न निर्देश गनुहोस् । पाठमा अर्थ नभएका शब्द विद्यार्थीलाई भन्न लगाई आफूले टिपोट गर्नुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई टिपिएका शब्दको अर्थ भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले सही अर्थ भन्न नसके अर्थपत्ती प्रदर्शन गरी अर्थबोध गराउनुहोस् ।

(आ) शब्दको अर्थ जान्नका लागि पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दलाई पाठकै वाक्य तथा अनुच्छेद पढी अर्थबोध गर्न सिकाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ का आधारमा शब्दका अर्थ लेख्न सिकाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीको क्रियाकलाप अवलोकन आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

बोध प्रश्नोत्तर

(अ) पाठको निर्दिष्ट विषयवस्तुमा आधारित छलफल गर्नुहोस् । पाठमा आधारित बोध प्रश्नको सूची टाँस्नुहोस् । उक्त प्रश्नको उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यक भएमा विद्यार्थीको उत्तरको संशोधन गरिदिनुहोस् ।

बोध प्रश्नको नमुना

(क) बाढीपहिरो किन आउँछ ?

(ख) कुन विपत्ति पूर्व सूचना दिएर आउँदैन ?

(ग) मेलम्चीमा कहिले बाढी आएको थियो ?

(आ) बोध प्रश्नोत्तरका क्रममा विद्यार्थीलाई ठिक बेठिक छुट्याउने, खाली ठाउँ भर्ने, जोडा मिलाउने, खाली ठाउँ भर्ने प्रकृतिका अन्य प्रश्न निर्माण गरी छलफल गराउनुहोस् ।

छलफल र प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै समसामयिक शीर्षक वा विषयवस्तु दिएर समूहमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

असल मार्ग

हजुरबुवाबाट मेरो सझात, स्वास्थ्य र अध्ययनका बारेमा प्राप्त अमृतमय सुभाप्राप्त भयो । मैले उहाँका सुभावलाई शिरोपर गरेको छु । सधैं गरिरहने छु । ढिलै भए पनि बल्ल मेरो धैंटामा घाम लागेको छु । मैले टोलका खराब साथीको सझात छोडिसकेको छु । मैले हजुरबुवाबाट प्राप्त सुभाव साथीलाई पनि सुनाएँ । मेरो उद्देश्य साथीलाई पनि सत्मार्गमा ल्याउनु थियो । त्यसपछि मैले उनीहरूलाई यो भनें कि, “हेर साथीहरू ! हामीले धाँटी हेरेर हाड निल्नुपर्छ । परिवारमा अभिभावकले ‘कन खाई धन सँगालेर’ बचत गर्नुपर्छ । हामी भने आफ्नो धरातल विर्सेर फजुल खर्च गछौँ । हुल्याहा बन्धौँ । गलत काम गछौँ । साथीहरू ! मेरो सुभावलाई मनन गर । यसरी जिन्दगी चल्दैन । समयमै हामी सचेत भएर असल मार्गमा लाग्नुपर्छ ।”

(आ) माथि उल्लेख गरिएको विषयवस्तुमा आधारित भएर प्रश्नोत्तर गराउनुहोस् । जस्तै :

- (क) हामीले कस्ता व्यक्तिको सझात गर्नुपर्छ ?
(ख) हामीले आफ्ना अग्रजबाट प्राप्त सुभावलाई कसरी लिनुपर्छ ?
(ग) हामी किन सदैव सत्मार्गमा हिँड्नुपर्छ ?
(इ) छलफलपश्चात् विद्यार्थीलाई विषयवस्तुमा केन्द्रित भएर समूहगत रूपमा कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । त्यसपछि आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।
(ई) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) स्वस्थ शरीरका लागि कस्तो जीवन शैली अपनाउनुपर्छ, छलफल गर्नुपर्छ ?

(ख) दिइएका शब्दको अर्थ लेख्नुहोस् :

उतारचढाव, बस्ती, विपत्ति, हिमपहिरो, अव्यवस्थित, जनचेतना

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार (अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग) विषयवस्तु बोध सन्देश ग्रहण 	<ul style="list-style-type: none"> अनुकरणात्मक शब्द पहिचान र टिपोट गर्न अनुकरणात्मक शब्दको जोडा मिलाउन अनुकरणात्मक शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न पाठका आधारमा मुख्य मुख्य विषयवस्तुको प्रस्तुति गर्न विषयवस्तु पढी सन्देश ग्रहण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती अनुकरणात्मक शब्द सूची वाक्यपत्ती कथांश/अनुच्छेद

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै गीत, चुट्किला, कविता आदि सुनाउन लगाई ध्यान आकर्षित गर्नुहोस्। यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना सिर्जना, सङ्कलन वा प्रेरक कथन सुनाउन प्रोत्साहन गर्नुहोस्।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी आजको पाठ्यवस्तुबारे स्पष्ट पार्नुहोस्।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

(अ) शिक्षकले अनुकरणात्मक शब्द प्रयोग भएको कथांश/अनुच्छेद प्रदर्शन गरी अनुकरणात्मक शब्द पहिचान गर्न सिकाउनुहोस्। जस्तै :

एउटी महिला बसबाट खुरु ओर्लिन्। त्यसपछि उनी मुसुमुसु हाँस्दै अप्सरातिर आइन्। अप्सराका हातमा पानीको बोतल थियो। उनले अप्सरासँग पानी किनिन्। त्यसपछि कलकल पानी खाइन्। उनको निधारबाट खलखली पसिना आएको थियो। ती महिला रुमालले पसिना पुछ्दै लुरुलुरु चौतारीतिर गइन् र थचकक वसिन्।

(आ) शिक्षकले शब्दपत्तीका माध्यमबाट अनुकरणात्मक शब्द र उक्त शब्दसँग मिल्दो पदावली प्रदर्शन गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्। जस्तै :

खुरु : ओर्लनु, मुसुमुसु : हाँस्नु, कलकल : पिउनु, खलखली : पसिना आउनु, लुरुलुरु : हिँडनु, थचकक : बस्नु

(इ) शिक्षकले शब्दपत्तीका माध्यमबाट अनुकरणात्मक शब्द प्रदर्शन गरी वाक्य निर्माण गरेर धारणा स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै:

च्वास्स : घोच्नु, बरर : आँसु आउनु, पुलुक्क : हेर्नु, दुप्लुक्क : आउनु आदि।

(ई) विद्यार्थीलाई शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास २ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस्। यस क्रममा सिकाइमा अप्टेरो भएका विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस्।

(उ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपछि सबैले सुन्ने उक्त कार्य भन्न लगाउनुहोस्। विद्यार्थीले टिपोट गरेका अनुकरणात्मक शब्दलाई वाक्य बनाउन लगाउनुहोस्। विद्यार्थीको आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस्।

(ऋ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ३ मा दिइएको जोडा मिलाउनुपर्ने शब्दलाई छ्यासमिस पारेर शैक्षणिक पाटीमा टाँस्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई अनुकरणात्मक शब्दका पदावलीबिच जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् । कक्षाकार्य पूरा भएपछि कापी साटासाट गरेर परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् ।

(ए) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा अनुकरणात्मक शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । सिकाइमा अप्टेरो भएका विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले विद्यार्थीको स्तरलाई ध्यान दिई थप अभ्यास गराउन सक्नुहुने छ ।

(ऐ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपछि सबैले सुन्ने गरी वाक्य भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीको आवश्यकताअनुसार थप सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

विषयवस्तु बोध

(अ) विद्यार्थीलाई ‘सम्पादकलाई चिठी’ पाठ मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् । मौन पठन गर्दा मुख्य मुख्य वाक्य तथा विषयवस्तु ठम्याउन लगाउनुहोस् ।

(आ) मौन पठनपश्चात् विद्यार्थीलाई पाठको मुख्य मुख्य विषयवस्तु टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । विषयवस्तु टिपोट गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका विषयवस्तुलाई पालैपालो कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार सुझाव दिनुहोस् । प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुतिको अन्त्यमा ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

सन्देश ग्रहण

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै लघु कथा/कथांश/उत्प्रेरणात्मक भनाइ आदि विषयवस्तु सुनाउनुहोस्, जस्तै :

केही दशक अग्रिसम्म चिठी पत्रका माध्यमबाट खबर आदानप्रदान गरिन्थ्यो । व्यक्ति व्यक्तिबिच सम्पर्कका लागि चिठीपत्रबाहेक अरू कुनै विकल्प थिएन । समय क्रमसँगै टेलिफोनको आविष्कार भयो । टेलिफोनका माध्यमबाट दोहोरो कुराकानी सम्भव भयो । सुरु सुरुमा नेपालको राजधानी सहर काठमाडौं तथा अन्य प्रमुख सहरमा मात्र टेलिफोनको प्रयोग सहज थियो । टेलिफोन सञ्चालनका लागि दूरसञ्चार प्रणालीको विशेष तार जडान गर्नुपर्ने कारणले देशका दुर्गम स्थानमा टेलिफोनको प्रयोग सम्भव थिएन । त्यसैकारण धेरै जसो जनता टेलिफोन प्रयोग गर्नवाट वन्चित थिए । मोबाइलको विकास भएपछि यसको प्रयोगकर्ताको सङ्ख्या निकै बढेको थियो । मोबाइलको प्रयोगलाई सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रमा वरदान नै मानिन्छ । कुराकानी गर्नुका साथै तस्विर खिच्ने, अध्ययनसम्बन्धी सामग्री हेने, मनोरञ्जन गर्ने, इमेल चलाउने जस्ता कैयौँ कार्यका लागि अचेल मोबाइलको प्रयोग गर्ने गरिन्छ । हामीले मोबाइलको दुरुपयोग कदापि गर्नुहुँदैन । मोबाइललाई गलत ढङ्गले प्रयोग गरियो भने आदत, चरित्र, पैसा, समय, स्वास्थ आदिक वरवाद हुन वेर लाग्दैन ।

(आ) विषयवस्तुको प्रस्तुतिपश्चात् विद्यार्थीलाई सन्देश टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले टिपोट गरेका विषयवस्तुको सन्देशलाई पालैपालो कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार सुभाव दिनुहोस् । प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुतिको अन्त्यमा ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

(ई) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) दिइएका अनुकरणात्मक शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

लुतुक, फतक्क, तपतप, टुसुक, लटरम्म, भलमल

(ख) ‘सम्पादकलाई चिठी’ पाठ पढी मुख्य मुख्य विषयवस्तु सुनाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सङ्घक्षिप्त उत्तर लेखन सम्पादकलाई लेखिने चिठीको अनुकरण बधाई पत्र लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> पाठका आधारमा सङ्घक्षिप्त उत्तर लेख्न सम्पादकलाई लेखिने पत्रका विभिन्न भागहरू अनुकरण गरी चिठी लेख्न संरचना मिलाई बधाई पत्र लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> सङ्घक्षिप्त उत्तरको नमुना सम्पादकलाई लेखिने चिठीको नमुना बधाई पत्रको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै गीत, चुट्किला, कविता आदि सुनाउन लगाई ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना सिर्जना, सङ्कलन वा प्रेरक कथन सुनाउन प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी आजको पाठ्यवस्तुबारे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बन्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सङ्घक्षिप्त उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ मा रहेका प्रश्न प्रदर्शन गर्नुहोस् । त्यसपछि सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनका सन्दर्भमा छलफल गर्नुहोस् । प्रश्नमध्ये कुनै एउटा प्रश्नको आफूले तयार पारेको नमुना उत्तर प्रस्तुत गर्नुहोस्, जस्तै :

(क) 'प्राकृतिक विपत्ति पूर्व सूचना दिएर आउदैन' भन्नुको तात्पर्य के हो ?

उत्तर : हावा, पानी, मौसम, वनजडगल, नदीनाला, जमिन आदिको समष्टिगत नामलाई प्रकृति भनिन्छ । प्राकृतिक गतिविधि सञ्चालको आफैनै नियम छ । विभिन्न कारणले कहिलेकाहाँ प्राकृतिक गतिविधिमा परिवर्तन आउँछ । खडेरी, आँधीहुरी, बाढीपहिरो, भूकम्प आदि प्राकृतिक विपत्तिका उदाहरण हुन् । यस्ता विपत्तिले कुनै पनि किसिमका पूर्व सूचना दिईनन् । अचानक विपत्तिका रूपमा देखापर्छ । अतः 'प्राकृतिक विपत्ति पूर्व सूचना दिएर आउदैन' भन्नुको तात्पर्य प्राकृतिक विपत्तिले विपत्तिभन्दा पहिले कुनै पनि सङ्केत दिईनन् भन्ने हो ।

(आ) सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनका सन्दर्भमा छलफल गरेपछि विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ५ बाट अन्य प्रश्नको उत्तर लेखन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

सम्पादकलाई लेखिने चिठीको अनुकरण

(अ) अगिल्लो कक्षामा सिकाएको सम्पादकलाई लेखिने चिठीको संरचना पुनरावृत्ति गर्नुहोस् । पुनरावृत्तिका क्रममा संरचनामा केन्द्रित भई निम्न प्रकृतिका प्रश्न सोध्नुहोस् :

- सम्पादकलाई चिठी लेख्दा मिति कहाँनेर लेख्नुपर्छ ?
- सम्पादकलाई चिठी लेख्दा सम्बोधनमा के के समेट्नुपर्छ
- कस्ता विषयमा सम्पादकलाई चिठी लेख्ने गरिन्छ ?
- चिठीको मूल भागमा कुन कुन समेट्नुपर्छ ?

(आ) विद्यार्थीसँग सम्पादकलाई लेखिने चिठीको संरचनामा छलफल गरिसकेपछि सम्पादकलाई चिठी लेख्न मिल्ने समसामयिक विषयहरूमा छलफल गर्नुहोस् । यस क्रममा सामाजिक, सांस्कृतिक, शैक्षिक, विकास निर्माण आदि पक्षका तत्कालका समस्यामा केन्द्रित भएर विषय छानोट गर्नुपर्ने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

- समयमै विद्यालय तहका सबै कक्षाका पाठ्यपुस्तक उपलब्ध होउन् ।
- किसानहरूलाई सुपथ मूल्यमा मल उपलब्ध होओस् ।
- ..... सडकको स्तरोन्नति अविलम्ब गरियोस् ।
- ..... टोलको सरसफाइमा स्थानीय सरकारको ध्यान जाओस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई 'सम्पादकलाई चिठी' पाठको शैली अनुकरण गरी कुनै समसामयिक विषय छान्न लगाएर चिठी लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य गर्दैगर्दा अलमलमा परेका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ गृहकार्य गरेर ल्याउन लगाउनुहोस् ।

बधाई पत्र लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बधाई पत्रको नमुना प्रदर्शन गरी पढेर सुनाउनुहोस् ।

- (आ) विद्यार्थीको पूर्व ज्ञानलाई समेत जोडेर बधाई पत्रको संरनाका बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।
- (इ) बधाई पत्रको सबैभन्दा माथिल्लो भागको बिचमा ‘बधाई पत्र’ शीर्षक रहने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।
- (ई) शीर्षकभन्दा मुनि कसलाई किन बधाई दिइएको हो, कारण समेटेर सरल, सङ्क्षिप्त र स्पष्ट तरिकाले बधाई पत्रको व्यहोरा लेख्नुपर्ने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।
- (उ) बधाई पत्रको व्यहोरा लेखिसकेपछि त्यसको मुनि दायाँतर कुनामा बधाई लेख्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना रहने धारणा बुझाउनुहोस् ।

बधाई पत्रको नमुना

बधाई पत्र

श्री पार्वती शर्मा,

मल्लरानी गाउँपालिका ३, प्युठान ।

मल्लरानी गाउँपालिकाको स्थापना दिवसको अवसरमा आयोजित गाउँपालिका स्तरीय दौड प्रतियोगितमा प्रथम स्थान हासिल गरी आफ्नो र विद्यालयको नाम राख्न सफल हुनुभएकामा तपाईंलाई हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्न चाहन्छौं । आगामी दिनमा पनि खेलकुदका क्षेत्रमा सफलता हासिल गर्दै प्रगति चुम्न सक्नुहोस् । खेलकुदका क्षेत्रमा तपाईंको नाम राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय स्तरमा पुग्न सकोस् भन्ने कामनासहित विद्यालयको ६२ औं वार्षिकोत्सवका अवसरमा तपाईंलाई यो बधाई पत्र प्रदान गरिन्छ ।

श्री जनता माध्यमिक विद्यालय

मल्लरानी गाउँपालिका, वडा नं. ४

प्युठान

- (ऊ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास द कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्यका क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (ऋ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।
- (ए) आजको कक्षाको मुख्य मुख्य विषयवस्तु पुनरावृत्ति गरी कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) बालदिवसका अवसरमा आयोजित पालिका स्तरीय चित्रकला प्रतियोगितामा प्रथम हुने साथीलाई दिइने बधाई पत्रको नमुना तयार पार्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> प्रश्न निर्माण भाषिक प्रकार्य (निर्देशन) 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद पढी प्रश्न निर्माण गर्ने अवस्था पहिचान गरी निर्देशनात्मक भाषशैलीको अनुसरण गरी मौखिक अभिव्यक्ति दिने 	<ul style="list-style-type: none"> अनुच्छेद नमुना प्रश्न निर्देशनसँग सम्बन्धित श्रव्य/ श्रव्यदृश्य सामग्री

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरबाट निर्देशनसम्बन्धी दृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई सिकाइका लागि ध्यान केन्द्रित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी आजको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

प्रश्न निर्माण

(अ) विद्यार्थीलाई ‘सम्पादकलाई चिठी’ पाठको पहिलो अनुच्छेद प्रदर्शन गराई प्रश्न निर्माण गर्न सिकाउनुहोस् । यस क्रममा प्रश्न निर्माण गर्दा को, के, कहाँ, कति, किन, कहिले, कसरी जस्ता शब्द प्रयोग गर्ने तरिका पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।

नमुना प्रश्न

- असार, साउन महिनामा किन रोपाईं गर्न नसकिने स्थिति आउँछ ?
- कुन विपति पूर्व सूचना दिएर आउँदैन ?

(आ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ का आधारमा प्रश्न निर्माण गर्न निर्देशन दिनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीले बनाएका प्रश्न कक्षामा प्रदर्शन गरी छलफल गर्नुहोस् । सिकाइको गति ढिला भएका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य

(अ) विद्यार्थीसँग निर्देशनसम्बन्धी भाषिक प्रकार्यका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । छलफलका क्रममा निम्न प्रकृतिका प्रश्न सोधनुहोस् :

- तपाईंलाई कसैले कुनै कामका लागि निर्देशन गर्नुभएको छ ?
- कसले कसलाई निर्देशन दिन मिल्छ ?
- निर्देशनमा कस्तो भाषा शैलीको प्रयोग गरिन्छ ?

(आ) भाषिक प्रकार्यका क्रममा उचित शब्द चयन, विषयवस्तुको स्पष्टता जस्ता क्रामा सचेत हुन सिकाउनुहोस् ।

(इ) कुनै विद्यार्थीलाई विद्यालयबाट पाएको कुनै निर्देशनको सन्दर्भ भन्न लगाउनुहोस्, जस्तै :

आकृति र पाल्तेन कक्षा आठका विद्यार्थी प्रतिनिधि हुन् । प्रधानाध्यापकले उनीहरूलाई अफिसमा बोलाउनुभयो । उहाँले कक्षामा फोहोरमैला बढनाको कारण सोधुभयो । प्रधानाध्यापकले विद्यार्थी प्रतिनिधिलाई सरसफाइका लागि कुचो र बाल्टिन उपलब्ध गराउनुभयो । अबदेखि विद्यार्थीले नियमित पालैपालो कक्षाकोठा सफा गर्नुपर्ने तथा फोहोरमैलालाई अनिवार्य रूपमा फोहोर फाल्ने भाँडामा हाल्नुपर्ने निर्देशन दिनुभयो ।

(इ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ पढन लगाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यालयबाट दिईने निर्देशनका सन्दर्भमा समूह समूहमा छलफल गर्नुहोस् ।

(ई) छलफलका क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) प्रत्येक समूहलाई छलफलका विषयवस्तु कक्षा प्रस्तुति गराउनुहोस् । कक्षा प्रस्तुतिपश्चात् पृष्ठपोषण दिई अन्त्यमा ताली बजाएर स्यावासी दिनुहोस् ।

(ऊ) आजको कक्षामा मुख्य मुख्य विषयवस्तु पुनरावृत्ति गरी कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई शिक्षक, कक्षा प्रतिनिधि, दाजु, दिदी आदिको भूमिका दिई निर्देशन दिन लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

साताँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> निमन्त्रणा पत्र लेखन क्रियाको भाव	<ul style="list-style-type: none"> निमन्त्रणा पत्र लेख्न सामान्यार्थ, आज्ञार्थ, इच्छार्थ, सम्भावनार्थ र इच्छार्थ भावका वाक्य पहिचानर प्रयोग गर्न	<ul style="list-style-type: none"> निमन्त्रणा पत्रको नमुना वाक्यपत्री भावबोधक तालिका

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई निम्न प्रकृतिका मस्तिष्क मन्थनसम्बन्धी रोचक प्रश्न सोधेर सिकाइप्रति अभिप्रेरित गर्नुहोस् :

(क) आठ मिटर लामो, आठ मिटर चौडा र आठ मिटर गहिरो खाडलमा कति माटो हन्छ ?

उत्तर : खाडलमा माटो नै हुँदैन ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छाटो छलफल गरी आजको पाठ्यवस्तुबारे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

निमन्त्रणा पत्र लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई निमन्त्रणा पत्रको नमुना प्रदर्शन गरी पढेर सुनाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीको पूर्व ज्ञानलाई समेत जोडेर निमन्त्रणा पत्रको संरनाका बारेमा छलफल गर्नुहोस् र कार्यक्रमको प्रकृतिअनुसार निमन्त्रणा पत्रको संरचना फरक फरक हुन सक्ने कुरा बुझाउनुहोस् ।

(इ) निमन्त्रणा पत्रको बाहिरी भाग वा सबैभन्दा माथिल्लो भागमा 'निमन्त्रणा' रहने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ई) निमन्त्रणाभन्दा मुनि निमन्त्रणा दिइने व्यक्तिको नामथर र ठेगाना लेख्नको लागि ठाउँ छोड्ने र त्यसभन्दा मुनि निमन्त्रणा पत्रको व्यहोरा लेख्नुपर्ने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । उक्त व्यहोरामा निमन्त्रणा दिने व्यक्तिको नाम र ठेगानासहित कार्यक्रमबारे सरल, सङ्क्षिप्त तथा स्पष्ट जानकारी दिइने कुरा उदाहरणसहित स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(उ) निमन्त्रणा पत्रको व्यहोरा लेखिसकेपछि त्यसको मुनि दायाँतिर कुनामा प्रार्थी लेख्ने र त्यसको ठिकमुनि निमन्त्रणा दिने व्यक्तिको नामथर लेख्नुपर्छ । त्यसपछि दर्शनाभिलाषी लेख्ने र त्यसको ठिकमुनि एकै परिवारका व्यक्तिको नामथर लेख्नुपर्छ । बायाँतिरको कुनामा क्रमशः कार्यक्रम हुने मिति, समय र स्थान लेख्नुपर्छ । बधाई लेख्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना रहने धारणा बुझाउनुहोस् ।

(ऊ) अन्त्यमा आवश्यकताअनुसार कार्यक्रम स्थलको नक्सा तथा सम्पर्क नम्बर उल्लेख गरिने कुरा बुझाउनुहोस् ।

निमन्त्रणा पत्रको नमुना

हार्दिक निमन्त्रणा

श्रीमान्/श्रीमती/सुश्री .....ज्यूका समीपमा

हाम्रा अग्रिमान् नातिहरू श्री आराध्य दाहाल र श्री विपिन दाहाल (श्रीमान् विदुर दाहाल तथा श्रीमती विनिता दाहालका सुपुत्र) को शुभ व्रतवन्ध कार्यक्रमको पावन अवसरमा वटुकहरूलाई शुभ आशीर्वाद प्रदानार्थ यहाँको गरिमामय उपस्थितिका लागि सविनय आमन्त्रण गर्दछौं ।

कार्यक्रम

दर्शनाभिलाषी

प्रार्थी

मिति : २०८१ साल वैशाख १४ गते	श्रीमान् विदुर दाहाल	श्रीमान् शिवप्रसाद दाहाल
श्रीमती विनिता दाहाल		
भिक्षादान : बिहान १०:३० बजे	श्री प्रकाश दाहाल	
	सुश्री आराधना दाहाल	श्रीमती लक्ष्मीदेवी दाहाल
स्थान : निजी निवास		
कोन्योसोम गा.पा., ललितपुर		
सम्पर्क नं. :		

(ऋ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास द कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्यका क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ए) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

क्रियाको भाव

(अ) विद्यार्थीलाई सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरका माध्यमबाट भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास १ को तालिका प्रदर्शनसहित छलफल गर्नुहोस् :

भाव र अर्थ	उदाहरण
सामान्यार्थ	म चिठी लेख्छु । आनामिका बजार जान्छुन् । सरोजले फुटबल जितेछ ।
आज्ञार्थ	तँ घरमा वस् । उर्वशी मामाघर जाऊ । सबै जनाले अनुशासन पालना गर ।
इच्छार्थ	म रमाइला कथा पढूँ । हामी फलफूल टिप्प जाओँ । उनी गाउँमा फर्कियुन् ।
सम्भावनार्थ	तैले प्रगति गर्लास् । तपाईं व्यवसाय सुरु गर्नुहोला । भोलि पानी पर्ला ।
सङ्केतार्थ	घाम लाग्यो भने तातो हुन्यो । तिमी घर गए सजिलो हुन्छ । ऊ विदेशबाट फर्किए हुन्यो ।

(आ) छलफलका क्रममा सर्वप्रथम सामान्यार्थ भावमा केन्द्रित हुनुहोस् । सबै कालका सबै पक्षमा आधारित वाक्य सामान्यार्थ हुने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । विद्यार्थीलाई सामान्यार्थ भावका थप वाक्य बनाउन लगाउनुहोस् । सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीसँग आज्ञार्थ भावमा केन्द्रित भएर छलफल गर्नुहोस् । अरुलाई काम अहाइएका/आदेश दिइएका/अनुरोध गरिएका वाक्य आज्ञार्थ हुने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । विद्यार्थीलाई आज्ञार्थ भावका थप वाक्य बनाउन लगाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

- (इ) विद्यार्थीसँग इच्छार्थ भावमा केन्द्रित भएर छलफल गर्नुहोस् । इच्छा, आशीर्वाद, उपदेश, प्रार्थना आदि भाव व्यक्त भएका वाक्य इच्छार्थ हुने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । विद्यार्थीलाई इच्छार्थ भावका थप वाक्य बनाउन लगाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
- (ई) विद्यार्थीसँग सम्भावनार्थ भावमा केन्द्रित भएर छलफल गर्नुहोस् । अनुमान, सम्भावना, अड्कल आदि भाव व्यक्त भएका वाक्य सम्भावनार्थ हुने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । विद्यार्थीलाई सम्भावनार्थ भावका थप वाक्य बनाउन लगाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
- (उ) विद्यार्थीसँग सङ्केतार्थ भावमा केन्द्रित भएर छलफल गर्नुहोस् । कार्य र कारण जोडिएर आउने भाव भएका वाक्य सङ्केतार्थ हुने धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । विद्यार्थीलाई सङ्केतार्थ भावका थप वाक्य बनाउन लगाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
- (ऊ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास २ का आधारमा कोष्ठकमा दिइएको निर्देशनअनुसार वाक्य पूरा गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्य सकिएपछि विद्यार्थीलाई कापी साटासाट गरी परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा उनीहरूको कार्य अवलोकन गरी आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (ऋ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ३ का आधारमा निर्देशनअनुसार क्रियापदलाई सम्भावनार्थमा परिवर्तन गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्य सकिएपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।
- (ए) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा निर्देशनअनुसार सामान्यार्थ, इच्छार्थ, आज्ञार्थ, सम्भावनार्थ र सङ्केतार्थ क्रियापद प्रयोग गरी एक अनुच्छेदमा साथीको वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्य सकिएपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् । जस्तै :

मेरा अति मिलनसार साथी यादव धनेश्वर यादव जनकपुरमा बस्छन् । उनी त्यहाँका स्थायी बासिन्दा हुन् । मेरो विचारमा उनी पहाडमा बसाइँ सरे सँगै बस्न पाइन्थ्यो । मेरो आशा भविष्यमा पूरा होला । अहिले चाहिँ उनी मिहिनेत गरेर पढ्न् । उनको राम्रो प्रगति होओस् । म अबको भेटमा धनेश्वरलाई भन्ने छु, “तिमी केही वर्ष जनकपुरमै बस । फुर्सद मिलाएर वेला वेलामा हेटौँडा घुम्न आऊ ।” केही दिन विदा भए उनी यतातिर आउँथे । उनी नयाँ नयाँ ठाउँमा घुम्न असाध्यै मन पराउँछन् ।

- (ऐ) आजको कक्षाको मुख्य मुख्य विषयवस्तु पुनरावृत्ति गरी कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

- (क) सामान्यार्थ, इच्छार्थ, आज्ञार्थ, सम्भावनार्थ र सङ्केतार्थ क्रियापद प्रयोग गरी एक अनुच्छेदमा आफ्नो विद्यालयको वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> पदवियोगको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) सम्पादकलाई चिठी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) सन्देशमूलक लेख (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> पदयोग र पदवियोग पहिचान र प्रयोग गर्ने समाचारपत्र पढी सम्पादकलाई चिठी लेखन सन्दर्भ, परिवेश, आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक लेख तयार गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> वाक्यपत्री अनुच्छेद सम्पादकलाई चिठीको नमुना सन्देशमूलक लेखको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई गाउँखाने प्रश्न सोधेर सिकाइप्रति अभिप्रेरित गर्नुहोस् । जस्तै :

- बाटो छ, गाडी छैन, जडगाल छ, रुख छैन, सहर छ, घर छैन के हो ?
- उत्तर : नक्सा

(आ) विद्यार्थीसँग अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुवारे छोटो छलफल गर्नुहोस् । आवश्यकताअनुसार विषयवस्तु पुनरावृत्ति गर्नुहोस् त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुवारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

पदयोग र पदवियोगको पहिचान र प्रयोग

(अ) शिक्षकले पदयोग र पदवियोगको उपयुक्त प्रयोग मिलेका र नमिलेका वाक्यहरू प्रयोग भएको अनुच्छेद सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरबाट प्रस्तुत गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई आपसमा छलफल गरेर पदयोग र पदवियोगको उपयुक्त प्रयोग भएका र नभएका शब्द टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्द भन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ५ का आधारमा उपयुक्त ठाउँमा पदवियोग गरी पुनर्लेखन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । कक्षाकार्य पूरा भएपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई अभ्यास ६ का आधारमा त्रुटि पहिचान गरी अनुच्छेद पुनर्लेखन गर्न लगाउनुहोस् । कक्षाकार्य पूरा भएपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

सम्पादकलाई चिठी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई चिठीको संरचना तालिका प्रदर्शन गरी सम्पादकलाई चिठी लेख्ने तरिका सिकाउनुहोस्, जस्तै :

सम्पादकलाई चिठीको संरचना

आदि भाग : मिति, सम्बोधन र विषय

मध्य भाग : विषय परिचय, विस्तृतीकरण र निष्कर्ष

अन्त्य भाग : चिठी लेख्ने व्यक्तिको नाम, ठेगाना र हस्ताक्षर

(आ) विद्यार्थीलाई सम्पादकलाई चिठी लेख्ना ध्यान दिनुपर्ने मुख्य मुख्य तरिका सिकाउनुहोस, जस्तै :

सम्पादकलाई चिठी लेख्ना ध्यान दिनुपर्ने कुरा

- सम्पादकलाई चिठी लेख्ना समसामयिक विषय छान्तुपर्छ ।
- संरचनाबद्ध रूपमा चिठी लेख्नुपर्छ ।
- विषयमा केन्द्रित भएर चिठी लेख्नुपर्छ ।
- शिष्ट र सभ्य भाषाशैलीको प्रयोग गर्नुपर्छ ।
- चिठी छोटो, छारितो र स्पष्ट हुनुपर्छ ।

(इ) विद्यार्थीसँग सम्पादकलाई चिठी लेखिएको कुनै नमुना प्रदर्शन गरी संरचना र सम्पादकलाई चिठी लेख्ने तरिका उदाहरणसहित स्पष्ट पार्नुहोस, जस्तै :

सम्पादकलाई चिठी

मिति : २०८१ / ०९ / ०२

श्री सम्पादकज्यू
नेपालगन्ज दैनिक,
लुम्बिनी प्रदेश, बाँके ।

विषय : पाठ्यपुस्तक समयमै उपलब्ध गराइयोस् भन्ने सम्बन्धमा ।

महोदय,

नेपालमा विद्यालय तहको शैक्षिक सत्र केही हिमाली जिल्लाबाहेक वैशाख १ गतेदेखि प्रारम्भ हुन्छ । नयाँ शैक्षिक सत्रको सुरुआतसँगै विद्यार्थीले समयमै पाठ्यपुस्तक पाउनुपर्छ । प्राय वर्षहरूमा विद्यार्थीले निर्धारित समयमा पाठ्यपुस्तक नपाएको गुनासो स्थानीय रूपमा देखिदै आएको विषय श्रीमान्‌मा जानकारी भएकै छ । यो विषयवस्तुलाई पत्रपत्रिका, रेडियो, टेलिभिजन जस्ता सञ्चारका माध्यमबाट समेत उत्तिकै प्राथमिकताका साथ प्रकाशन तथा प्रसारण गरिएको हुन्छ ।

प्रत्येक शैक्षिक सत्रको सुरुआतमा केही समाचार बन्दैमा विद्यार्थीले समयम पाठ्यपुस्तक पाउने अवस्था बन्न सकिरहेको देखिदैन । पाठ्यपुस्तक मुद्रणका लागि जनक शिक्षा सामग्री केन्द्रले प्रत्येक शैक्षिक सत्रका लागि पाठ्यपुस्तक छपाउने सन्दर्भमा पूर्व तयारी गर्नु आवश्यक छ । जनक शिक्षा सामग्री केन्द्रको जनशक्ति तथा उपकरणको वास्तविक अवस्था पहिचान गरी तत्कालका लागि आवश्यकताअनुसार वैकल्पिक व्यवस्था अपनाउनुपर्ने पनि हुन सक्छ । अर्कातिर

पाठ्यपुस्तक वितरकका कारण पनि जनक शिक्षा केन्द्रबाट छापिएका पुस्तक मुलुकका दुर्गम स्थानमा पुग्न समस्या भइरहेको छ । यसतर्फ पनि जिम्मेवार निकायको ध्यान जानु अपरिहार्य छ ।

देशभरका विद्यार्थीले शैक्षिक सत्र प्रारम्भ हुनेवित्तिकै पाठ्यपुस्तक पाउनुपर्छ । शैक्षिक क्षति न्यूनीकरणका विभिन्न उपायमध्ये पाठ्यपुस्तकको सर्वसंसुलभता पनि एक महत्त्वपूर्ण उपाय हो । यसका लागि नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र मन्त्रालय मातहतका जिम्मेवार निकायको ध्यानाकर्षण गराउँछु ।

मोहम्बद साविर दफाली

नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका वडा नं. ९

(ई) विद्यार्थीले कुनै पत्रिकामा पढेको सम्पादकलाई चिठीको विषयवस्तुका बारेमा छलफल गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई भोलिको कक्षामा सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास १ का आधारमा सम्पादकलाई चिठी लेखेर ल्याउन लगाउनुहोस् ।

सन्देशमूलक लेख लेखन (परियोजना कार्य)

(अ) विद्यार्थीसँग समसामयिक विषयमा छलफल गरी सञ्चारका माध्यमबाट सम्प्रेषण गरिएका तथा सार्वजनिक स्थलमा टाँसिएका सन्देशमूलक लेखका सन्दर्भमा स्पष्ट पार्नुहोस् । यस क्रममा सन्देशमूलक लेख स्वास्थ्य, शिक्षा, विकास, जनचेतना जस्ता आम सरोकारका विषयमा केन्द्रित हुने कुरा बुझाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई निम्न सन्देशमूलक लेख प्रदर्शन गरी लेख्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

सुर्तीजन्य वस्तु सेवनबाट टाढा रहाँ

सरकारी तथ्याङ्कअनुसार सुर्तीजन्य वस्तुको सेवनकर्ता बढिरहेका छन् । देखासिकी र लहलहैका कारण यसतर्फ युवावर्ग आकर्षित हुनु भनै समस्याको विषय हो । अर्कातिर अशिक्षाका कारण पनि सुर्तीजन्य वस्तुका उपभोक्ता बढिरहेका छन् । सुर्तीजन्य वस्तु सेवनले मुख, फोक्सो आदिको क्यान्सरको जोखिम बढ़ाय । सुर्तीजन्य वस्तु सेवनले स्वास्थ्यमा पार्ने नकारात्मक प्रभावका बारेमा समय समयमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम पनि सञ्चालन भइरहेका छन् । सरकारले सार्वजनिक स्थल वरपर सुर्तीजन्य वस्तुको प्रयोग निषेध गर्ने नियम बनाए पनि यसलाई कडाइका साथ कार्यान्वयन गर्न सकिरहेको छैन । तसर्थ सुर्तीजन्य वस्तु सेवनलाई न्यूनीकरण गर्न प्रभावकारी रूपमा जनचेतना बढाउने, सुर्तीजन्य वस्तुको किनवेच र प्रयोगलाई कडाइ गर्ने जस्ता कार्य गर्नु आवश्यक छ ।

(इ) विद्यार्थीले कतै पढेको वा सुनेको सन्देशमूलक लेखको विषयवस्तु, क्षेत्र, सन्दर्भ आदिका बारेमा छलफल गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीलाई भोलिको कक्षामा सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास २ का आधारमा इन्टरनेटको सही उपयोग गरी सिकाइ क्षमता बढाउन सकिन्छ भन्ने विषयमा बुँदा सङ्कलन गरी सन्देशमूलक लेख लेखेर ल्याउन लगाउनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) कोष्ठमा दिइएको निर्देशनअनुसार वाक्य पूरा गर्नुहोस् :

(अ) अमन्ती विदामा मामाघर .....। (जा : सामान्यार्थ)

(आ) सरिता धनकुटामा .....। (बस् : इच्छार्थ)

(इ) तिमी राम्रो कथा.....। (लेख : आज्ञार्थ)

(ई) अब केही दिन भरी .....। (पर : सम्भावनार्थ)

(उ) ऊ चित्रकलामा प्रथम .....। (हु : इच्छार्थ)

(ख) दिइएका वाक्यलाई पदवियोग गरी पुनर्लेखन गर्नुहोस् :

(क) सफलता साथीहरूसँग घुम्नगइन् ।

(ख) अहिलेकरि बज्यो होला ?

(ग) तिमीलाई रुनुन हाँस्नु भएको छ ।

(घ) यो किताब रामकलीकालागि हो ।

(ड) यहाँ जोजो आए पनि राम्राराम्रा काम गर्नुपर्छ ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवाँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> श्रुतिबोध सम्पादकलाई चिठी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य) सन्देशमूलक लेख तयार (परियोजना कार्य)	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १६ का आधारमा श्रुतिबोधात्मक अभ्यास गर्न समाचारपत्र पढी सम्पादकलाई चिठी लेखी कक्षा प्रस्तुति गर्न सन्दर्भ, परिवेश, आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक लेख तयार गरी कक्षा प्रस्तुति गर्न	<ul style="list-style-type: none"> सुनाइ पाठ १६ को श्रव्य सामग्री चिठीको नमुना लेखको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

- (अ) विद्यार्थीलाई कुनै गीत, चुट्किला, कविता आदि सुनाउन लगाई कक्षाको ध्यान केन्द्रित गराउनुहोस् ।
- (आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी आवश्यक भएका विषयवस्तु पुनरावृत्ति गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

श्रुतिबोध

- (अ) सर्वप्रथम विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ ध्यानपूर्वक सुनेर प्रश्नका उत्तर भन्नका लागि सचेत गराउनुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ १६ सुनाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षक स्वयम्भले वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी कम्तिमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहुने छ ।
- (इ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई प्रश्न सुनी सही उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । जस्तै :
- (क) सूचना कुनै, व्यक्ति, समाज वा घटनासँग सम्बन्धित हुन्छ ।
- उत्तर : ठिक ।
- (ई) विद्यार्थीको उत्तर ठिक भए नभएको ठम्याएर आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।
- (उ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास २ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । जस्तै :
- (क) सञ्चार भनेको के हो ?
- उत्तर : एक ठाउँको सूचना अर्को ठाउँसम्म पुऱ्याउनु नै सूचना हो ।
- (ऊ) विद्यार्थीको उत्तर ठिक भए नभएको ठम्याएर आवश्यताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

सम्पादकलाई चिठी लेखन (सिर्जनात्मक कार्य)

- (अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना/परियोजना खण्डमा दिइएको अभ्यास १ का आधारमा सम्पादकलाई चिठी तयार गर्ने तरिका पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिन गृहकार्यका रूपमा दिइएको सम्पादकलाई चिठी लेखन पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले लेखेको प्रस्तुतिअनुसार पृष्ठपोषण तथा ताली बजाएर हौसला दिनुहोस् ।
- (इ) विद्यार्थीका स्तरीय लेखनलाई भित्तेपत्रिका वा कक्षाकोठामा टाँसिदिनुहोस् ।

सन्देशमूलक लेख तयार र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना/परियोजना खण्डमा दिइएको अभ्यास २ का आधारमा सन्देश लेख्ने तरिका पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई अगिल्लो दिन गृहकार्यका रूपमा दिइएको सन्देश लेखन पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले लेखेको प्रस्तुतिअनुसार पृष्ठपोषण तथा ताली बजाएर हौसला दिनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीका स्तरीय सन्देश लेखनलाई भित्तेपत्रिका वा कक्षाकोठामा टाँसिदिनुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) तपाईं बसेको बडामा देखिएका खानेपानी, बाटोघाटो र बिजुली बत्ती व्यवस्थापनसम्बन्धी समस्या औँल्याउँदै स्थानीय पत्रिकाका सम्पादकलाई चिठी लेख्नुहोस् ।

(ख) इन्टरनेटको सही उपयोग गरी सिकाइ क्षमता बढाउन सकिन्छ भन्ने विषयमा आधारित भई बुँदा सङ्कलन गर्नुहोस् र एउटा सन्देशमूलक लेख तयार पार्नुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

डल्ले खोला

पाठ : १७

विधा : कथा

कार्यघण्टा : १०

परिचय

कथाकार परशु प्रधान (वि.सं २०००-२०८०) द्वारा लिखित 'डल्ले खोला' सामाजिक विषयवस्तुमा आधारित कथा हो ।

कथा शिक्षणका माध्यमबाट विद्यार्थीमा कल्पना शक्तिको विकासका साथै व्यक्तिमा चारित्रिक तथा नैतिक मूल्यमान्यताको विकास गराउन सकिन्छ । यसै गरी विद्यार्थीमा भाषिक सिप, शब्दभण्डारको विकास तथा भाषिक संरचनाको पहिचान र प्रयोगका लागि कथा शिक्षणलाई उपयोग गरिन्छ । यस कथामा नेपालको पञ्चायतकालीन प्रशासनिक व्यवस्था, समाजका केही हैकमवादीहरूको प्रवृत्ति तथा तत्कालीन समयको भ्रष्टाचारी शैलीलाई विषयवस्तु, घटना, पात्र र परिवेशका रूपमा चित्रण गरिएको छ । पाठ्यवस्तुको वितरण पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका सिकाइ उपलब्ध एवम् पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट अभ्यासात्मक क्रियाकलापको शृङ्खलामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस पाठमा सुनाइ र बोलाइ सिप विकासका लागि पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेअनुसार सुनाइ र अन्तर्रक्रिया, विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण र प्रस्तुति, प्रश्नोत्तर, छलफल, कथाकथन र घटना वर्णन, अनुमान कल्पना र निष्कर्षका साथै सन्दर्भ र परिवेशका आधारमा विषयवस्तुलाई भिन्न दृष्टिकोणबाट वर्णन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । यसका साथै सुनाइ तथा बोलाइ सिप विकासका लागि पूर्व पठन खण्ड एवम् पाठमा आधारित रहेर क्रियाकलाप गर्नुपर्छ । पढाइ सिपको विकासका क्रममा गति वृद्धिका लागि समय निर्धारण गरी सस्वर पठन, मौन पठन र छलफल, संरचना, पात्र र घटना पहिचान तथा पाठको विषयवस्तु बोध जस्ता क्रियाकलाप समावेश गरिएको छ । लेखाइ सिपको विकासका लागि पात्र पहिचान र तुलना, घटनाक्रम मिलान, सार लेखन, प्रश्नोत्तर, तार्किक र समीक्षा लेखन, श्रुतिलेखन तथा अनुच्छेद रचना र सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचनासम्बद्ध क्रियाकलापलाई प्रस्तुत गरिएको छ । शब्दभण्डारको विकासका लागि सङ्क्षिप्त शब्दको पहिचान र प्रयोगलाई समेटिएको छ ।

भाषिक संरचनाअन्तर्गत कर्तृवाच्य, कर्मवाच्य र भाववाच्यको पहिचान, प्रयोग र परिवर्तन समावेश गरिएको छ । वर्णविन्यासमा ‘र’ का विभिन्न रूपको पहिचान र प्रयोग तथा भाषिक प्रकार्यअन्तर्गत अनिच्छा निर्धारण गरिएको छ । भाषिक प्रयोगको शैलीका कार्यकलापको प्रस्तुति गरिएको छ । समग्रमा पाठ्यक्रम निर्दिष्ट सिकाइ उपलब्ध र त्यससम्बद्ध पाठ्यवस्तु वितरणको अनुक्रममा सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापको नमुना प्रयोगको अपेक्षा गरिएको छ । अनुमानित पाठ्यभारअनुसार तयार गरिएको पाठ्यवस्तुगत वितरणको योजना र निर्देशनको उपयोग तथा आवश्यकताअनुसार विविध विद्यार्थी केन्द्रित क्रियाकलापको उपयोग गरेर कक्षा शिक्षणलाई उपलब्धमूलक बनाउन सकिन्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रमको अपेक्षा र विद्यार्थीको स्तरलाई ख्याल गरी पाठका अभ्यासमा समेटिएका र आवश्यकताअनुसार अन्य विविध थप अभ्यास गराउनु प्रभावकारी हुन्छ ।

पाठ १७ को सिकाइ क्षेत्रको विवरण

दिन	पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	अनुमानित कार्यघण्टा
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यबोध, छलफल र प्रश्नोत्तर अनुमान, कल्पना र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र अध्ययन गरी विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना गरी निष्कर्ष सुनाउन 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्व पठन खण्डको चित्र पूर्व पठन खण्डको प्रश्न शब्दपत्ती 	9

	<ul style="list-style-type: none"> ● सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (अनुच्छेद १ देखि ३ सम्म) ● शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना) 	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्व पठन खण्डको प्रश्नमा आधारित भई छलफल गर्न ● निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न ● निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न ● नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● अर्थपत्ती ● वाक्यपत्ती 	
दोस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (अनुच्छेद ४ देखि ७ सम्म) ● शब्दभण्डार(शब्दार्थ र वाक्य रचना) ● मौन पठन तथा बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न ● निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न ● नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न ● मौन पठन आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दपत्ती ● अर्थपत्ती ● वाक्यपत्ती ● प्रश्नोत्तरका नमुना 	१
तेस्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● सस्वर पठन (अनुच्छेद ८ देखि अन्तिमसम्म) ● शुद्धोच्चारण ● शब्दभण्डार शब्दार्थ र वाक्य रचना) ● श्रुतिलेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न ● शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न ● नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न ● निर्दिष्ट अनुच्छेदको श्रुतिलेखन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दपत्ती ● वाक्यपत्ती ● प्रश्नसूची 	१
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दभण्डार (शब्दार्थ बोध, सझेक्षिप्त शब्दको पहिचान र प्रयोग) ● धारणा निर्माण र प्रस्तुति ● सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● अर्थका आधारमा शब्द पहिचान गर्न ● सझेक्षिप्त शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न ● सुनेको विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण र प्रस्तुति ● पाठको सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● अर्थपत्ती ● शब्दपत्ती ● वाक्यपत्ती ● अनुच्छेद ● सार लेखनका बुँदा 	१
पाँचौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रश्न निर्माण ● सझेक्षिप्त उत्तर लेखन ● भाव विस्तार 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट प्रश्न निर्माण गर्न ● पाठका आधारमा सझेक्षिप्त उत्तर लेखन ● भाव विस्तार गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रश्न सूची ● सझेक्षिप्त उत्तरको नमुना ● भाव विस्तारका लागि बुँदासूची 	१
छैटौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● तर्क लेखन ● पात्रको चारित्रिक विशेषता र तुलना ● भाषिक प्रकार्य (अनिच्छा) 	<ul style="list-style-type: none"> ● विषयवस्तु, घटना वा प्रसङ्गका आधारमा आफ्ना विचार प्रस्तुत गर्न ● पाठ्य विषयवस्तुमा आधारित भई पात्रको चारित्रिक विशेषता तथा तुलना गर्न ● अवस्था पहिचान गरी अनिच्छासम्बन्धी 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रश्नपत्ती ● तार्कित उत्तरको नमुना ● चारित्रिचित्रण गर्ने तरिकाको सूची ● पात्रको चारित्रिक विशेषता 	१

		भाषिक अभिव्यक्ति गर्न	तथा तुलनाको नमुना ● श्रव्य सामग्री	
सातौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● कथाकथन र घटना वर्णन ● घटनाक्रम मिलान ● समीक्षात्मक उत्तर लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> ● पठित कथाको कथाकथन गर्न ● पाठका आधारमा घटना वर्णन गर्न ● पाठका आधारमा घटनाक्रम मिलान गर्न ● विषयवस्तुमा आधारित भई समीक्षात्मक उत्तर लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● बालकथा ● घटनाक्रमको सूची ● समीक्षात्मक उत्तरका लागि बुँदा 	१
आठौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्देशित कथा रचना ● परिवेश चित्रण ● 'र' का रूपको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) ● श्रुतिबोध (सुनाइ पाठ १७) 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्देशित कथा रचना गर्न ● कथा पढी परिवेश चित्रण गर्न ● शब्दमा 'र' का भिन्न स्वरूपको पहिचान र प्रयोग गर्न ● सुनाइ पाठ १७ का आधारमा श्रुति बोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● कथा लेखनका लागि बुँदा ● शब्दपत्ती ● सुनाइ पाठ १७ को श्रव्य सामग्री ● प्रश्न पत्ती ● उत्तरका नमुना ● चार्टपेपर 	१
नवौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● वाच्यको पहिचान र प्रयोग ● स्वतन्त्र कथा रचना (सिर्जनात्मक कार्य) ● कथाका प्रमुख पात्रको विशेषता पहिचान (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> ● वाच्यको पहिचान र प्रयोग गर्न ● निर्देशनअनुसार वाच्य परिवर्तन गर्न ● स्वतन्त्र कथा रचना गर्न ● सामाजिक कथा अध्ययन गरी प्रमुख पात्रका विशेषता पहिचान गर्न ● सामाजिक कथा अध्ययन गरी प्रमुख पात्रका विशेषताको कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● वाक्यपत्ती ● अनुच्छेदपत्ती ● कथा लेखनका लागि संरचना तालिका ● कथामा प्रयुक्त पात्रको विशेषताका बुँदा ● लोककथाको नमुना 	१
दसौं दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● स्वतन्त्र कथा रचना (सिर्जनात्मक कार्य) ● कथाका प्रमुख पात्रको विशेषता पहिचान र प्रस्तुति (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्वतन्त्र कथा रचना गर्न ● सामाजिक कथा अध्ययन गरी प्रमुख पात्रका विशेषता पहिचान गर्न ● सामाजिक कथा अध्ययन गरी प्रमुख पात्रका विशेषतालाई कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्वतन्त्र कथा लेखनको नमुना ● कथाका प्रमुख पात्रको विशेषता टिपोटको नमुना 	१
जम्मा कार्यघण्टा				१०

१. सिकाइ क्षेत्र

पहिलो दिन

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) नयाँ पाठको पहिलो दिन भएको हुँदा कक्षाका सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई अगिल्लो पाठमा केही समस्या रहे नरहेको यकिन गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यक विषयवस्तु पुनरावृत्ति गर्नुहोस् ।

(आ) कुनै उत्प्रेरणात्मक विषयवस्तु वा प्रसङ्गलाई संयोजन गरी विद्यार्थीलाई पठनपाठनप्रति अभिरुचि जगाउनुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● दृश्यबोध, छलफल र प्रश्नोत्तर	● पूर्व पठन खण्डको चित्र अध्ययन गरी विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना गरी निष्कर्ष सुनाउन	● पूर्व पठन खण्डको चित्र
● अनुमान, कल्पना र निष्कर्ष	● पूर्व पठन खण्डको प्रश्नमा आधारित भई छलफल गर्न	● पूर्व पठन खण्डको प्रश्न
● सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (अनुच्छेद १ देखि ३ सम्म)	● निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न	● शब्दपत्ती
● शब्दभण्डार (शब्दार्थ र वाक्य रचना)	● निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न	● अर्थपत्ती
	● नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न	● वाक्यपत्ती

दृश्यबोध, छलफल र प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी लोककथाका बारेमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् । सम्भव भएसम्म प्रोजेक्टरको उपयोग गरी पाठको पूर्व पठन खण्डमा भएको लोककथाको चित्र प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई आफ्नो समूहमा छलफल गरी चित्रका बारेमा बताउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले चित्रमा देखिएका जनावरका बारेमा बताउने छन् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई विषयवस्तु थप गर्न प्रोत्साहन गर्दै क्रियाकलाप गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई पूर्व पठन खण्डमा भएका प्रश्न क्रमशः प्रस्तुत गर्दै उत्तर भन्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् । शिक्षकले पनि प्रश्नमा आधारित भई आफ्नो धारण सुनाउनुहोस् ।

(ई) पूर्व पठन खण्डको चित्र, सन्दर्भ र पाठगत सन्दर्भलाई संयोजन गरी निष्कर्ष सुनाउनुहोस् ।

अनुमान तथा कल्पना र निष्कर्ष

(अ) पूर्व पठन खण्डको चित्रमा आधारित भएर अनुमान तथा कल्पना गरी चित्र वर्णन गर्न सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) प्रत्येक समूहलाई चित्रका विषयवस्तुमा आधारित भई अनुमान तथा कल्पना गरी पालैपालो वर्णन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अन्य समूहलाई विषयवस्तु थप गरी चित्र वर्णन गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) प्रत्येक समूहको प्रस्तुति पश्चात् शिक्षकले पृष्ठपोषणसहित निष्कर्ष दिनुहोस् । निष्कर्षका क्रममा यो संसारमा थरी थरीका प्राणी रहेका, सबै प्राणीको आआफ्नो गुण र विशेषता रहेको विषयवस्तु बुझाउनुहोस् ।

सस्वर पठन

(अ) शिक्षकले ‘डल्ले खोला’ कथाको चित्र प्रदर्शन गरी पाठप्रति आकर्षण जगाउनुहोस् :

(आ) ‘डल्ले खोला’ कथाको पहिलो अनुच्छेद सस्वर पठन गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक पाठ सुन्न र हेन्न लगाउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद क्रमैसँग गति र यति मिलाई पालैपालो सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । सस्वर पठन गराउँदा कक्षाका जेहेनदार, मध्यम, कमजोर तथा अन्य भाषाभाषी विद्यार्थी सबैलाई उत्तिकै प्राथमिकता दिनुहोस् । सस्वर पठन गर्दा विद्यार्थीले ठिकसँग पढे नपढको विचार गरी पृष्ठपोषणसहित हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

शुद्धोच्चारण

(अ) निर्धारित पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेदमा रहेका केही नयाँ शब्दलाई टिपोट गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । शिक्षकले शब्दपत्रीका माध्यमबाट उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् र सँगसँगै विद्यार्थीलाई पनि उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । यो अभ्यास केही पटक दोहोच्चारण नगरेसम्म शुद्ध उच्चारण जस्तै :

सदरमुकाम : /स.दर.मु.काम/

भयभीत : /भ.य.भित्/

दुःखसुख : /दु.ख.सु.ख/

समर्थ : /स.मर.थ/

(आ) सिकाइमा पछाडि परेका विद्यार्थी पहिचान गरी आवश्यकतानुसार उच्चारण तथा स्वर पठन अभ्यास गराउनुहोस् ।

शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई निर्धारित पाठ पुनः मनमनै पढन निर्देश गर्नुहोस् । पाठ पढा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । टिपोट गरिएका शब्दको अर्थ पाठमै खोज्न निर्देश गर्नुहोस् । पाठमा अर्थ नभएका शब्द विद्यार्थीलाई भन्न लगाई आफूले टिपोट गर्नुहोस् । अन्य विद्यार्थीलाई टिपिएका शब्दको अर्थ भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले सही अर्थ भन्न नसके अर्थपत्ती, चित्र आदिका आधारमा स्पष्ट पारिदिनुहोस् । जस्तै :

भयभीत : डरले थरथर कापेको, धेरै डराएको

भयभीत : गाउँमा बाघ आएपछि सबै जना भयभीत भएका छन् ।

(आ) शब्दको अर्थ जान्नका लागि पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दलाई पाठकै वाक्य तथा अनुच्छेद पढी अर्थबोध गर्न सिकाउनुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई वाक्य रचना अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीबाट निर्माण गरिएका वाक्यलाई सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

(इ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई पाठको पहिलो अनुच्छेद स्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

सदरमुकाम, सहारा, याम, उत्साह, श्रमदान, अकाल

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दोसो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण (अनुच्छेद ४ देखि ७ सम्म) ● शब्दभण्डार(शब्दार्थ र वाक्य रचना) ● मौन पठन तथा बोध प्रश्नोत्तर 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न ● निर्दिष्ट शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न ● नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न ● मौन पठन आधारमा बोध प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● शब्दपत्ती ● अर्थपत्ती ● वाक्यपत्ती ● प्रश्नोत्तरका नमूना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) छोटा कविता, मुक्तक वा कुनै रमाइला विषयवस्तु सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि कविता, मुक्तक वा रमाइला प्रसङ्ग सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो कक्षामा सिकेका विषयवस्तुवारे सङ्खिप्त छलफल गराउनुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुवारे स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन र शुद्धोच्चारण

(अ) विद्यार्थीलाई ध्यानपूर्वक निर्दिष्ट अनुच्छेद सुन्न र हेर्न निर्देश गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद क्रमैसँग गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अगिल्लो कक्षामा पालो नआएका तथा सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई पढ्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) प्रत्येक विद्यार्थीले सस्वर पठन गरेपछि आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(ई) निर्धारित पाठका विभिन्न अनुच्छेदमा रहेका नयाँ शब्दलाई टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि सँगसँगै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

कर्तव्य : /करू.तबू.ब्यू./

भाषण : /भा.सन्/

व्यङ्ग्य : /ब्यङ्ग.ग्यू./

नियन्त्रण : /नि.यन्.त्रन्/

(उ) शुद्धोच्चारण अभ्यास केही पटक दोहोच्याउनुहोस् । शुद्ध उच्चारणमा विद्यार्थीका त्रुटिक्षेत्र पहिचान गरी लक्षित विद्यार्थीलाई एकल उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(ऊ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी उच्चारण तथा सस्वर पठन प्रतियोगिता सञ्चालन गर्नुहोस् ।

शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई निर्धारित पाठ मनमनै पढ्न लगाउनुहोस् । पाठ पढ्दा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दको अर्थ विद्यार्थीलाई नै भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भन्न नसके अर्थपत्ती वा शब्दकोशको उपयोग गरी शब्दको अर्थबोध गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई शब्दार्थ बोध गराउने क्रममा पाठमा प्रयोग भएको वाक्य तथा मौलिक वाक्यलाई पनि नमुनाका रूपमा प्रस्तुत गरी अर्थबोध गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

(इ) पाठमा प्रयुक्त केही शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । निर्माण गरिएका वाक्यलाई सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

मौन पठन तथा बोध प्रश्नोत्तर

(अ) विद्यार्थीलाई पाठको छैटौं र सातौं अनुच्छेद मौन पठन गर्न लगाउनुहोस् । मौन पठनपश्चात् पाठ नहेरी सोधिएका प्रश्नका उत्तर भन्नुपर्ने जानकारी गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले अनुच्छेद पढिसकेपछि विषयवस्तुमा आधारित छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि प्रश्नसूची प्रदर्शन गरी प्रश्नका उत्तर पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले आवश्यकताअनुसार विद्यार्थीको उत्तर संशोधन गरिदिनुहोस् ।

बोध प्रश्नको नमुना

दिइएका प्रश्नको एक वाक्यमा उत्तर भन्नुहोस् :

(क) पुल बनाउनाका लागि कति रकम निकासा भइसकेको थियो ?

(ख) आउनेजाने मानिसले के भने ?

(ग) डल्ले खोलाको कसरी खिसी उडाइएको छ ?

(इ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ३ बाट प्रश्न सोधी मौखिक उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । उत्तर भन्न असमर्थ विद्यार्थीलाई पाठ हेरेर उत्तर पहिचान गर्न सिकाउनुहोस् ।

(ई) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई पालैपालो निर्दिष्ट अनुच्छेद वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका प्रश्नका उत्तर भन्न लगाउनुहोस् :

(अ) डल्ले खोला के भन्दू ?

(आ) डल्ले खोला कहाँ नुहाउन चाहन्छ ?

(इ) डल्ले खोलाको आवाज सुन्ने पालो किन शिवबहादुरको थियो ?

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

तेस्रो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> सस्वर पठन (अनुच्छेद ८ देखि अन्तिमसम्म) शुद्धोच्चारण शब्दभण्डार शब्दार्थ र वाक्य रचना) श्रुतिलेखन	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट अनुच्छेदलाई गति, यति र हाउभाउसहित सस्वर पठन गर्न शब्दलाई शुद्धसँग उच्चारण गर्न नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी वाक्य रचना गर्न निर्दिष्ट अनुच्छेदको श्रुतिलेखन गर्न	<ul style="list-style-type: none"> शब्दपत्ती वाक्यपत्ती प्रश्नसूची

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) चुट्टिकिला, लघुकथा वा गाउँखाने कथा सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउन प्रोत्साहन गर्नुहोस् । जस्तै :

पानीमा जति भिजाए पनि भिज्दैन के हो ? उत्तर : छाया

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गरी आवश्यकताअनुसार पुनरावृत्ति गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तु सहजीकरण क्रियाकलाप

सस्वर पठन

(अ) विद्यार्थीलाई पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद ध्यानपूर्वक सुन्न र हेर्न निर्देश गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई पालैपालो पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेद क्रमैसँग गति, यति र हाउभाउ मिलाई सस्वर पठन गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा अगिल्लो कक्षामा पालो नआएका तथा सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई पाठ पढ्ने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(इ) प्रत्येक विद्यार्थीले सस्वर पठन गरिसकेपछि आवश्यक सुभाव दिनुहोस् ।

शुद्धोच्चारण

(अ) निर्धारित पाठका निर्दिष्ट अनुच्छेदमा रहेका नयाँ शब्दलाई टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी उच्चारण गरेर सुनाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि सँगसँगै उच्चारण गर्न लगाउनुहोस् । जस्तै :

निर्माण : /निर्.मान्/

खाद्यान्त : /खाद्.दयान्.न/

श्रमदान : /स्रम्.दान्/

अनिकाल : /अ.नि.काल्/

(आ) शुद्धोच्चारण अभ्यास केही पटक दोहोस्याउनुहोस् । शुद्ध उच्चारणमा विद्यार्थीका त्रुटिक्षेत्र पहिचान गरी लक्षित विद्यार्थीलाई एकल उच्चारण अभ्यास गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास २ मा दिइएका शब्दलाई शुद्ध उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनुहोस् ।

शब्दभण्डार

(अ) विद्यार्थीलाई निर्धारित पाठ पढन लगाउनुहोस् । पाठ पढदा अर्थ थाहा नभएका नयाँ शब्द टिपोट गर्न निर्देश गर्नुहोस् । विद्यार्थीले टिपोट गरेका शब्दको अर्थ विद्यार्थीलाई नै भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले भन्न नसके अर्थपत्ती वा शब्दकोशको उपयोग गरी शब्दको अर्थबोध गराउनुहोस् । जस्तै :

अनिकाल : अन्नपातको ठुलो अभाव

अनिकाल : पोहोर साल समयमा पानी नपरेकाले गाउँमा अनिकाल परेको थियो ।

(आ) विद्यार्थीलाई शब्दार्थ बोध गराउने क्रममा पाठमा प्रयोग भएको वाक्य तथा मौलिक वाक्यलाई पनि नमुनाका रूपमा प्रस्तुत गरी अर्थबोध गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।

(इ) पाठमा प्रयुक्त केही शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । निर्माण गरिएका वाक्यलाई सबैले सुन्ने गरी भन्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

श्रुतिलेखन

(अ) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ६ का आधारमा पाठको अन्तिम अनुच्छेद श्रुतिलेखन गराउनुहोस् । श्रुतिलेखन गराउनु अगाडि अक्षर लेखाइ, वर्ण तथा शब्दको अन्तराल तथा वर्णविन्यासका सम्बन्धमा आधारभूत जानकारी दिनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीले श्रुतिलेखन कार्य सकेपश्चात् साथी साथीविच कापी साटेर पुस्तक हेँ परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा उनीहरूले गरेको कापी परीक्षण कार्यको निगरानी गर्नुहोस् र अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) विद्यार्थीलाई निर्दिष्ट अनुच्छेद पालैपालो वाचन गर्न लगाउनुहोस् ।

(ख) दिइएका शब्दका अर्थ लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् :

नामनिसान, निकासा, अभाव, अनिकाल, रूपरेखा, सम्पन्न

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

चौथो दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री	
<ul style="list-style-type: none"> शब्दभण्डार (शब्दार्थ बोध, सङ्क्षिप्त शब्दको पहिचान र प्रयोग) धारणा निर्माण र प्रस्तुति सार लेखन 	<ul style="list-style-type: none"> अर्थका आधारमा शब्द पहिचान गर्न सङ्क्षिप्त शब्दको पहिचान र प्रयोग गर्न सुनेको विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण र प्रस्तुति पाठको सार लेख्न 	<ul style="list-style-type: none"> अर्थपती शब्दपती वाक्यपती अनुच्छेद सार लेखनका बुँदा 	<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">२. सिका इ सहज ीकरण ा क्रिया कला प</p>

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ सुनाएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् र विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेका वा सुनेका चुट्किला, लघुकथा वा उत्प्रेरणात्मक भनाइ भन्न लगाई सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकेका विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

शब्दभण्डार

(अ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास १ का आधारमा अर्थबोध गरी पाठबाट शब्द पहिचान गर्न सहजीकरण गर्नुहोस्, जस्तै: स्वीकार गरिएको काम वा अवस्था = स्वीकृति

(आ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य गरिसकेपछि कक्षामा छलफल गरी शब्दपती प्रदर्शन गरी शब्द पहिचान गराउनुहोस् । यस क्रममा सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई प्राथमिकता दिनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास २ का आधारमा वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा शब्दपतीको माध्यमबाट धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य गर्दैगर्दा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपश्चात् कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

(ऋ) शब्दभण्डार खण्डको अभ्यास ३ मा दिइएको जोडा मिलाउनुपर्ने शब्दलाई छ्यासमिस पारेर शैक्षणिक पाटीमा टाँस्नुहोस् । त्यसपछि विद्यार्थीलाई सङ्क्षिप्त रूप र पूर्ण रूप पहिचान गरी जोडा मिलाउन लगाउनुहोस् ।

(ए) विषयवस्तु बोध गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई पुनः सहजीकरण गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ऐ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ४ का आधारमा सङ्क्षिप्त शब्दको पूर्ण रूप लेखी वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउनुहोस् ।

(ओ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य गर्दैगर्दा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(औ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपश्चात् कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

धारणा निर्माण र प्रस्तुति

(अ) विद्यार्थीको स्तरअनुसारको विषयवस्तु सुनाएर धारण निर्माण गराउनुहोस् । धारणा निर्माणका क्रममा समाज, संस्कृति, इतिहास, रोजगारी, अनुशासन जस्ता विषयवस्तु छानोट गर्न सक्नुहुने छ, जस्तै :

अखिलेश साथीसँग चउरमा भकुन्डो खेल्दै थिए । हजुरआमाले विद्यालय जाने वेला भयो भनेर बोलाएपछि उनी साथीहरूसँग विदा भएर घर आए । साबुनपानीले हातखुटाटा धोए । खाना खाए । विद्यालय पोसाक लगाए । त्यसपछि दुवै हातले पेट थिचेर ‘मेरो पेट दुख्यो’ भन्दै रुन थाले । हजुरआमा अखिलेस एककासी रोएको देखेर छक्क पर्नुभयो । भर्खरसम्म चउरमा खेल्दै गरेको, अगिपछि खाने जत्तिकै खाना खाएको कुराले हजुरआमाले सन्देश विरामी भएको होइन कि भनेर शङ्का गर्नुभयो । हजुरआमाले अखिलेसको भोलाबाट कापीहरू निकालेर गृहकार्य गरे नगरेको जाँच्नुभयो । लौ ! अखिलेसले त नेपाली र सामाजिक विषयको गृहकार्य लेखेकै रहेनछ । यो देखेपछि हजुरआमा रिसाउदै अखिलेसको नजिक गएर भन्नुभयो, “बाबु ! हामीले ठिक समयमा ठिक काम गर्नुपर्छ । समयको पालना गर्नुपर्छ । तिमीले हिजो राति गृहकार्य पूरा गर्न भ्याएनौ । विहान पनि साथीहरूसँग खेल गयौ तर गृहकार्य बाँकी नै थियो । त्यसैले तिमीले भुटो बोल्नुपर्यो । बहाना गर्नुपर्यो । समय पालना नगार्दा दुख पाइन्छ । यो असल व्यक्तिको लक्षण हुँदै होइन । बरु आफ्नो समस्या नढाँटी भन्नुपर्छ । कुरा बुभ्यौ नि ?” अखिलेसले आँसु पुछ्दै हजुरआमालाई भन्यो, “अबदेखि सधै समयको पालना गर्नु । कहिल्यै भुटो बोल्दिन । एकपटकलाई माफ गरिदिनुहोस् हजुरआमा ।”

(आ) शिक्षकले सुनाइ सामग्रीका रूपमा लगेको विषयवस्तु सुनाइसकेपछि विद्यार्थीलाई पालैपालो कक्षा प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) धारणाको कक्षा प्रस्तुति गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थी शीर्षकसम्बन्धी अवधारणा, आफूलाई उक्त क्षेत्र मन पर्नाको कारण, हालसम्म उक्त क्षेत्रमा आफूले हासिल गरेका अनुभव तथा उपलब्धि जस्ता प्रसङ्गलाई जोडेर सहजीकरण गर्नुहोस् । राम्रो कक्षा प्रस्तुति गर्ने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

सार लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई 'डल्ले खोला' कथा पढेर सार लेखन सिकाउनुहोस् । सार लेख्ने क्रममा ध्यानपूर्वक विषयवस्तु पढनुपर्ने, वाक्यलाई हुबहु सार्न नहुने, कथालाई आदि, मध्य र अन्त्यमा विभाजन गरी बुँदा टिपोट गरेर सार लेख्ना सजिलो हुने तथा कथाको पूर्ण भाव आउने गरी मौलिक शैलीमा सार लेख्नुपर्ने जस्ता तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

कथाको आदि भागको मुख्य मुख्य बुँदा

- डल्ले खोला वातावरणलाई भयभीत बनाएर बगिरहेको
- लट्ठीको सहारा नपाएको भए ऊ पात्रलाई डल्ले खोलाले बगाउने अवस्था रहेको
- डल्ले खोलाले वर्षा याममा युद्ध घोषणा गरे भै आफ्नो रूप देखाउने
- रनेवहादुरकी जेठी छोरीको विहे आएकाले उसलाई पैसाको अभाव भएको
- रनेवहादुरले डल्ले खोलामा पुल बनाउने योजना अगाडि सारेको
- रनेवहादुरले सदरमुकामसम्म पुरोर डल्ले खोलामा पुल बनाउनका लागि २०,००० रुपियाँ माग गरेको

(आ) विद्यार्थीलाई 'डल्ले खोला' कथाको सार लेखन लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले कथाको सार लेखिसकेपछि पालैपालो कापी परीक्षण गर्नुहोस् । यस क्रममा आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(ई) आजको कक्षाको मुख्य मुख्य विषयवस्तु पुनरावृत्ति गरी कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) विद्यार्थीलाई भ्रष्टाचार गर्नु पाप हो भन्ने विषयमा पालैपालो धारणा सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(ख) विद्यार्थीलाई 'डल्ले खोला' कथाको अन्तिम खण्डको सार लेखन लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

पाँचौ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> ● प्रश्न निर्माण ● सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन ● भाव विस्तार 	<ul style="list-style-type: none"> ● निर्दिष्ट अनुच्छेदबाट प्रश्न निर्माण गर्ने ● पाठका आधारमा सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन ● भाव विस्तार गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रश्न सूची ● सङ्क्षिप्त उत्तरको नमुना ● भाव विस्तारका लागि बुँदासूची

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै कविता सुनाएर वा प्रदर्शन गराएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

प्रश्न निर्माण

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ७ का आधारमा ‘डल्ले खोला’ कथाको पहिलो अनुच्छेद पढी चारओटा प्रश्न बनाउन लगाउने क्रममा प्रश्न निर्माण गर्दा को, कसको, के, कहाँ, कति, किन, कहिले, कसरी जस्ता शब्द प्रयोग गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् । प्रश्नात्मक वाक्यमा यी शब्दका भूमिकालाई स्पष्ट पार्नुहोस्, जस्तै :

(क) डल्ले खोला कसरी बगिरहेछ ?

(ख) लट्ठीले कसलाई सहारा दियो ?

(ग) पोहोर साल कसको मृत्यु भएको थियो ?

(घ) डल्ले खोलाको पुल कहाँ उदाएर अस्ताउने गर्दछ ?

(आ) प्रश्न निर्माण गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् । प्रश्न निर्माणपश्चात् साथी साथीमा कापी साटेर परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् ।

सङ्क्षिप्त उत्तर लेखन

(अ) सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनका लागि प्रश्न प्रस्तुत गर्नुहोस् । बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ८ मा भएका प्रश्नमध्ये कुनै एउटा प्रश्नको आफूले तयार पारेको नमुना उत्तर प्रस्तुत गर्नुहोस् । जस्तै :

(क) रनबहादुरमा किन नयाँ जोश र उत्साह आएको थियो ?

उत्तर : रनबहादुरकी जेठी छोरीको विहे आइसकेको थियो । रनबहादुरले पनि विवाहको स्वीकृति दिइसकेको थियो । ऊसँग भोजका लागि सँगुर किन्ने पैसा थिएन । ऊसँग विहेका लागि लुगा किन्ने पैसासमेत थिएन । यस्तै अवस्थामा रनबहादुरले डल्ले खोलमा पुल हाल्ने योजना समिक्षयो । यो योजना लिएर रनबहादुर सदरमुकाम हिँड्यो । सदरमुकाममा हाकिमलाई भेटेर डल्ले खोलमा पुल बनाउने विषयमा सारा वेलिविस्तार लगायो । हाकिमले पुलको लगत इस्टिमेट तयार पारी १,००० रुपियाँ निकासा भएपछि रनबहादुरमा नयाँ जोश र उत्साह आएको थियो ।

(आ) सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनको धारणा स्पष्ट पारिसकेपछि विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ८ बाट अन्य प्रश्नको उत्तर लेखन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई सहपाठी सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् । उनीहरूको सिकाइको अवलोकन गर्नुहोस् । यस क्रममा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

भाव विस्तार

(अ) विद्यार्थीलाई समूहलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ९ का आधारमा ‘एक मुठी सास भएसम्म हामीले निर्माण कार्यमा पछि पर्नुहुँदैन’ प्रश्न प्रदर्शन गरी छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

(आ) सम्बद्ध अंशमा केन्द्रित रही आशय बढाउनका लागि उक्त अंशको सन्दर्भ, आशय, तर्क, विचार, उदाहरणमा केन्द्रित रही बुँदा बनाउन लगाउनुहोस् । जस्तै :

- हामीले मानिस भएर यस संसारमा जन्म लिएपछि असल काम गर्नुपर्ने
- असल मानिसले व्यक्तिगत स्वार्थमा केन्द्रित नभई सामाजिक भलाइका काम गर्ने
- हामीले एक दिन यो संसार छोड्नुपर्ने
- मानिसले गरेका राम्रा नराम्रा कामको मूल्याङ्कन हुने
- असल काम गर्ने मानिसलाई समाज तथा राष्ट्रले सधैँ सम्झने
- असल मानिस मृत्युपश्चात् पनि अमर रहने
- हामीले शिक्षा, विकास, परिवर्त जस्ता पक्षमा काम गरेर समाजलाई अग्र गति दिनुपर्ने
- हामीले जीवनको उद्देश्य लिनुमा नभई दिनुमा समर्पण गर्नुपर्ने

(इ) शिक्षकले भाव विस्तारको संरचना तालिका प्रदर्शन गरी आदि, मध्य र अन्त्य भागमा लेख्नुपर्ने विषयका बारेमा स्पष्ट गरी भाव विस्तार लेख्न लगाउनुहोस् र आवश्यक सहजीकरण गरिदिनुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपछि कापी परीक्षण गरेर आवश्यक पृष्ठपोण गर्नुहोस् ।

(उ) अन्त्यमा आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) पाठको अन्तिम अनुच्छेद पढी चारओटा प्रश्न निर्माण गर्नुहोस् ।

(ख) भाव विस्तार गर्नुहोस् :

गाउँबाट अनिकाल सदाका लागि भाग्ने छ ...।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

छैटौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
● तर्क लेखन	● विषयवस्तु, घटना वा प्रसङ्गका	● प्रश्नपत्री

<ul style="list-style-type: none"> पात्रको चारित्रिक विशेषता र तुलना भाषिक प्रकार्य (अनिच्छा) 	<ul style="list-style-type: none"> आधारमा आफ्ना विचार प्रस्तुत गर्ने पाठ्य विषयवस्तुमा आधारित भई पात्रको चारित्रिक विशेषता तथा तुलना गर्ने अवस्था पहिचान गरी अनिच्छासम्बन्धी भाषिक अभिव्यक्ति गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> तार्कित उत्तरको नमुना चरित्रचित्रण गर्ने तरिकाको सूची पात्रको चारित्रिक विशेषता तथा तुलनाको नमुना श्रव्य सामग्री
---	--	---

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै कविता सुनाएर वा प्रदर्शन गराएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि आफ्ना सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउने अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

तर्क लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १२ मा रहेको ‘भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि जनता सचेत हुनुपर्छ’ यस कथनलाई ‘डल्ले खोला’ कथाका आधारमा तर्क दिनुहोस् भन्ने प्रश्न प्रदर्शन गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई प्रश्नमा आधारित भई बुँदा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा शिक्षकले आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(आ) शिक्षकले विद्यार्थीलाई बुँदा प्रस्तुत गरी धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

- भ्रष्टाचार भन्नाले कुनै पनि काम वा सेवा दिएवापत लिइने कुनै पनि लाभलाई बुझनुपर्ने
- भ्रष्टाचार गर्दा कानुनको उल्लङ्घन हुने
- भ्रष्टाचारमा संलग्न व्यक्ति कानुनी रूपमा दण्डनीय हुने
- भ्रष्टाचारमा देनदेन गर्ने दुवै पक्ष संलग्न हुने
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि जनता सचेत हुनुपर्ने
- जनताले आफ्ना हक अधिकारका विषयमा जानकारी लिनुपर्ने
- कहींकै भ्रष्टाचारको सूचना पाएमा सम्बन्धित निकायमा गोप्य जानकारी गराउन सकिने
- भ्रष्टाचारका विरुद्ध जनता सतेत हुनुपर्ने

(इ) विद्यार्थीलाई माथिका बुँदा समेटेर तार्किक उत्तर लेख्न लगाउनुहोस् ।

(ई) तार्किक उत्तर लेख्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीले उत्तर लेखिसकेपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

पात्रको चारित्रिक विशेषता र तुलना

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १० का आधारमा रनबहादुर र हाकिम पात्रका चारित्रिक विशेषता तुलना गर्न सिकाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई चारित्रिक विशेषता तुलना गर्न सिकाउने क्रममा अगिल्ला पाठमा गरिएका अभ्यासको पुनरावृत्ति गराउनुहोस् । यस क्रममा समग्र पाठ पढेर उक्त पात्रका स्वभाव, आनीबानी, विचार आदिलाई समेटेर चरित्र चित्रण गरिने सन्दर्भ बुझाउनुहोस् । जस्तै :

‘डल्ले खोला’ कथाको हाकिम पात्रको चारित्रिक विशेषता

- आफ्नो पेसा र जिम्मेवारीको मर्यादा ख्याल नगर्ने
- विकासका योजनामा भ्रष्टाचारको गिर्दे दृष्टि राख्ने
- स्थानीय स्तरका भ्रष्ट व्यक्तिका कुरा सुनेका भरमा निर्णय गर्ने
- कुन ठाउँमा के आवश्यकता छ, भन्ने पक्षमा कुनै सरोकार नराख्ने
- विकासको योजना बनाउने क्रममा स्थलगत भ्रमण र निरीक्षण नगर्ने
- एउटै योजनामा पटक पटक रकम विनियोजन गरी पदीय दुरूपयोग गर्ने

(इ) विद्यार्थीलाई माथि प्रदर्शन गरिएको नमुनाका आधारमा रनबहादुरको चरित्र टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(ई) फरक फरक व्यक्तिको चरित्रविच गरिने तुलना नै चारित्रिक विशेषताको तुलना हुने कुरा बुझाउनुहोस् ।

(उ) विद्यार्थीलाई पालैपालो रनबहादुर र हाकिम पात्रका चारित्रिक विशेषता तुलना गर्न लगाउनुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

भाषिक प्रकार्य

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १५ का आधारमा दिइएको सन्दर्भ पढ्न लगाउनुहोस् :

दिदीले कक्षा १२ उत्तीर्ण गरेपश्चात् बुवाआमाले उहाँको विवाह गरिदिने विचार गरिदिनुभयो । दिदीले तत्काल विवाह गर्न अनिच्छा जनाउनुभयो । उहाँले उच्च शिक्षा हासिल गरी शिक्षक बन्ने लक्ष्य लिनुभएको रहेछ । बुवाआमाले चाहिँ उहाँलाई उच्च शिक्षा अध्ययन गर्न अनिच्छा देखाउनुभयो । दिदीले प्रस्तुसँग बुवाआमालाई भन्नुभयो, “हजुरहरूले जतिसुकै करकाप गर्नुभए पनि अहिले मेरो विवाह गर्ने विचार छैन । विवाहमा लाग्ने रकम मेरो उच्च शिक्षाका लागि लगानी गरिदिनुहोस् ।” दिदीको कुरामा बुवाआमा सहमत हुनुभयो । छेउमा बसेर उहाँहरूका कुराकानी सुनिरहेका राजनले सोचे, “भविष्य निर्माणका लागि आफूलाई अनिच्छा लागेका क्षेत्रमा प्रवेश गर्न हुँदो रहेनछ ।”

(आ) विद्यार्थीले माथिको सन्दर्भ पर्दिसकेपछि छलफल गर्दै कतिपय कुरामा व्यक्तिको आफ्नो रुचि, चाहना र लक्ष्य हुने भएकाले व्यक्तिले मन नपरेका विषय वा क्षेत्रमा अनिच्छा प्रकट गर्न सक्नुपर्ने विषयवस्तु बोध गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले आफूले कुनै सन्दर्भमा अनिच्छा प्रकट गरेको अनुभव सुनाउन लगाई यस क्रममा शिष्ट भाषामा स्पष्टसँग तर्कसहित आफ्ना धारणा राख्न सिकाउनुहोस् ।

(ई) राजनकी दिदीले जस्तै तपाईंले आफ्ना अभिभावकसँग कुन कुरामा किन अनिच्छा जनाउनुभयो, कारण खुलाएर कक्षामा सुनाउनुहोस् । पाठ्यपुस्तको यो प्रश्नमा आधारित भई विद्यार्थीलाई पालैपालो आफ्ना मौखिक अभिव्यक्ति सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(उ) प्रत्येक विद्यार्थीको मौखिक अभिव्यक्तिपश्चात् आवश्यकतानुसार सुभाव दिनुहोस् । यस क्रममा उत्कृष्ट अभिव्यक्ति दिने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

(ऊ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) भ्रष्टाचारका विरुद्ध विद्यार्थीले कस्ता कार्य गर्न सक्छन्, तर्कसहित एक अनुच्छेद लेख्नुहोस् ।

(ख) तपाईंलाई साथीले विद्यालय सञ्चालन भइरहेको समयमा घुम्न जाओँ भनेको अवस्थामा कसरी अनिच्छा प्रकट गर्नुहुन्छ ? कल्पना गरी मौखिक अभिव्यक्ति दिनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

सातौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> कथाकथन र घटना वर्णन घटनाक्रम मिलान समीक्षात्मक उत्तर लेखन	<ul style="list-style-type: none"> पठित कथाको कथाकथन गर्न पाठका आधारमा घटना वर्णन गर्न पाठका आधारमा घटनाक्रम मिलान गर्न विषयवस्तुमा आधारित भई समीक्षात्मक उत्तर लेख्न	<ul style="list-style-type: none"> बालकथा घटनाक्रमको सूची समीक्षात्मक उत्तरका लागि बुँदा

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कविता, मुक्तक आदि रमाइला विषयवस्तु सुनाउन लगाएर कक्षाको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् । विद्यार्थीलाई पनि उनीहरूका सिर्जना वा सङ्कलन सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् । त्यसपछि आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबाटे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

कथाकथन

- (अ) विद्यार्थीलाई आफूले पढेको वा सुनेको कुनै कथा सुनाउन लगाउनुहोस् । यस क्रममा कथाको संरचना, भाषा शैली, पात्र, परिवेश आदिलाई स्थाल गरेर कथाकथन गर्ने तरिका सिकाउनुहोस् ।
- (आ) कथाकथन गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई उनीहरूले अगिल्ला कक्षामा पढिसकेका कथालाई कथाकथन गर्न लगाउनुहोस् । शिक्षकले विद्यार्थीको स्तरअनुसारको कुनै कथाको कथाकथन गरेर धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् ।
- (इ) पुस्तकालय, सामाजिक सञ्जाल, पत्रपत्रिका, घर परिवारका सदस्य आदिबाट कथा पढ्न र सुन्न सकिने कुरा बताइदिनुहोस् ।
- (ई) उपयुक्त तरिकाबाट कथाकथन गर्ने विद्यार्थीलाई स्याबासी दिनुहोस् ।

घटना वर्णन

- (अ) विद्यार्थीलाई 'डल्ले खोला' कथाका मुख्य मुख्य घटना टिपोट गर्न सिकाउनुहोस् । यस क्रममा अगिल्ला पाठमा सिकिएका घटना टिपोटलाई पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई कथाको आदि, मध्य र अन्त्य भागमा आधारित भई घटना टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (इ) कक्षाकार्य पूरा भइसकेपछि विद्यार्थीलाई आफूले टिपोट गरेका बुँदाका आधारमा घटना वर्णन गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ई) घटना वर्णन गराउने क्रममा कक्षाका जेहेनदार, मध्यम तथा सिकाइमा पछि परेका सबै विद्यार्थीलाई समान अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।
- (उ) प्रत्येक विद्यार्थीको घटना वर्णनपश्चात् आवश्यक सुझाव दिनुहोस् । राम्रो घटना वर्णन गर्ने विद्यार्थीलाई हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

घटनाक्रम मिलान

- (अ) विद्यार्थी समूहलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको प्रश्न न. ६ मा दिइएका कथाका विभिन्न विशृङ्खलित घटनाका बुँदाका आधारमा घटनाक्रम मिलाउन लगाउनुहोस् । विद्यार्थीले ठिक तरिकाले घटनाक्रम मिलाउन सके नसकेको अवलोकन गर्नुहोस् र आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (आ) घटनाक्रम मिलाउने काम सकिएपछि विद्यार्थी समूहलाई पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् । यस क्रममा घटनाक्रम मिलाउन अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई सहपाठी सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुहोस् ।
- (इ) प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुतिपश्चात् शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् र उपयुक्त किसिमले घटनाक्रम मिलाउने विद्यार्थीलाई ताली बजाएर हौसला प्रदान गर्नुहोस् ।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १३ का आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेखन लगाउने क्रममा समीक्षात्मक उत्तर लेख्ने तरिका पुनरावृत्ति गर्नुहोस् । समीक्षात्मक उत्तर लेखनका लागि मुख्य मुख्य बुँदा सूची प्रदर्शन गर्नुहोस् :

डल्ले खोलामा पुल बन्न नसक्नुसँग सम्बन्धित मुख्य मुख्य बुँदा

- डल्ले खोला वातावरणलाई भयभीत बनाएर बगिरहेको
- लट्ठीको सहारा नपाएको भए ऊ पात्रलाई डल्ले खोलाले बगाउने अवस्था रहेको
- रनबहादुरकी जेठी छोरीको बिहे आएकाले उसलाई पैसाको अभाव भएको
- रनबहादुरले डल्ले खोलामा पुल बनाउने योजना अगाडि सारेको
- रनबहादुरले सदरमुकामसम्म पुगेको डल्ले खोलामा पुल बनाउनका लागि २०,००० रुपियाँ माग गरेको
- हाकिमले रनबहादुरको कुरामा ध्यान नदिए पनि उसले विदेशमा भएका विकासका उदाहरण दिई आफ्नो गाउँमा भने विकास नभएको गुनासो गरेको
- डल्ले खोलामा पुल बनाउनाका लागि लगत इस्टिमेट तयार भई १,००० रुपियाँ निकासा भएको
- डल्ले खोलामा पुल बनाउनाका लागि निकासा भएको रकमबाट रनबहादुरकी छोरीको धुमधामसँग विवाह सम्पन्न भएको
- यसपटक पनि डल्ले खोलामा पुल बन्न नसकेको
- शिवबहादुर डल्ले खोलामा बाँध बनाई कुलो बनाउने प्रस्ताव लिएर सदरमुकाम गएको
- लगत इस्टिमेट गरी १०,००० निकासा गरिएको
- यसपटक पनि गाउँलेका सपना भताभुङ्ग भएका
- गाउँलेहरू डल्ले खोलाको भयभीत त्रास बोकेर बाँच्नु परेको
- चरम भ्रष्टाचारका कारण डल्ले खोलामा पुल बन्न नसकेको

(आ) समीक्षात्मक उत्तर लेखनका लागि मुख्य मुख्य बुँदा प्रदर्शन गरेपश्चात् अलमल परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।

(ई) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्यांकन

(क) ‘डल्ले खोला’ कथालाई कथाकथन गरी सुनाउन लगानुहोस् ।

(क) बोध र अभिव्यक्ति खण्डको प्रश्न न. ६ मा दिइएका कथाका विशृङ्खलित घटनाका बुँदाका आधारमा घटनाक्रम मिलाउन लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

आठौं दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> निर्देशित कथा रचना परिवेश चित्रण 'र' का रूपको पहिचान र प्रयोग (वर्णविन्यास) श्रुतिवोध (सुनाइ पाठ १७) 	<ul style="list-style-type: none"> निर्देशित कथा रचना गर्न कथा पढी परिवेश चित्रण गर्न शब्दमा 'र' का भिन्न स्वरूपको पहिचान र प्रयोग गर्न सुनाइ पाठ १७ का आधारमा श्रुति वोधात्मक प्रश्नोत्तर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> कथा लेखनका लागि बुँदा शब्दपत्ती सुनाइ पाठ १७ को श्रव्य सामग्री प्रश्न पत्ती उत्तरका नमुना चार्टपेपर

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै रोचक विषयवस्तु सुनाउन अभिप्रेरित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् र आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

निर्देशित कथा रचना

(अ) विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गर्नुहोस् र शीर्षक, घटना, पात्र, परिवेश, संवाद र शैली जस्ता संरचनात्मक पक्षका बारेमा विद्यार्थीलाई पुनरावृत्ति गराउनुहोस् ।

(आ) कथाको शीर्षक राख्न, कथाको आदि भाग, मध्य भाग र अन्त्य भागमा कुन कुन घटनालाई प्रस्तुत गर्ने, निर्दिष्ट बुँदालाई विस्तार कर्सरी गर्ने आदि बारेमा छलफल गराउनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीलाई समूहलाई कथा लेखनका लागि बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास १४ को बुँदा स्लाइडमा प्रदर्शन गर्नुहोस् :

गोविन्दले कतारबाट फर्किएर गाउँमा एउटा कृषि उद्योग खोल्नु; ... तरकारी, फलफूल र माछामासुको उत्पादन गर्नु; ....कामका लागि कामदार राख्नु; ....आफू र आफ्ना परिवारलाई समेत सहभागी गराउनु; ....एकपटक असारमा घनघोर वर्षा हुनु; ....कृषि उद्योगमा धेरै क्षति पुनु; ....सबै कामदारले मन लगाएर पुनर्निर्माण गरिरहनु तर पहिलेको जस्तो अवस्था नआउनु; ....गोविन्दको कृषि उद्योगबाट गाउँलेले लाभ लिइरहेकाले उनीहरूले पनि चासो राख्नु; ....गोविन्दले गाउँलेलाई आफ्नो समस्या सुनाउनु; ....गोविन्दले कामदारलाई तलब दिने अवस्था

नभएको बताउनुः ....गाउँलेले गोविन्दको कुरा सुनेर आआफ्ना तर्फवाट सहयोग गर्ने वचन दिनुः ....गोविन्दलाई आफ्नो कामप्रति गौरव लाग्नुः ....गोविन्दले कृषि उद्योगलाई बढाइरहनुः ....गोविन्दको कृषि उद्योगमा अरू कामदार पनि थपिदै जानुः ....गोविन्दलाई गाउँकै इमानदार कृषि व्यवसायीका रूपमा सबैले सम्मान गर्नु....।

(ई) कथा लेखनका क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थी समूहलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(उ) कक्षाकार्य पूरा भएपछि प्रत्येक समूहलाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । प्रस्तुतिका क्रममा अन्य विद्यार्थी समूहबाट सुझाव माग्नुहोस् र आवश्यक भएमा पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

परिवेश चित्रण

(अ) विद्यार्थीलाई बोध र अभिव्यक्ति खण्डको अभ्यास ११ को प्रश्न प्रदर्शन गर्नुहोस् । त्यसपछि अगिल्ला पाठमा गरिएका परिवेश चित्रणलाई स्मरण गराउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई परिवेश चित्रण गर्ने क्रममा छलफल गर्दै स्थान, समय, सन्दर्भ आदि ठम्याउन सिकाउनुहोस् । जस्तै :

- ‘डल्ले खोला’ कथामा दुर्गम ग्रामीण परिवेशको चित्रण गरिएको
- कथामा गाउँको विकटताले उल्लेख्य स्थान पाएको
- गाउँमा पुल नभएका कारण नदीको भयभीत अवस्था चित्रण भएको
- योजनाको वहानामा आफ्नो दुनो सोभ्याउन पल्केकालाई उपस्थित गराएर भ्रष्ट परिवेशको चित्रण गरिएको

(इ) विद्यार्थीलाई ‘डल्ले खोला’ कथाको परिवेश चित्रण गर्न लगाउनुहोस् । परिवेश चित्रण गर्ने क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

(ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपछि कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

‘र’ का रूपको पहिचान र प्रयोग

(अ) विद्यार्थीलाई शब्दपत्ती प्रदर्शन गरी ‘र’ का विभिन्न रूपबाटे धारणा स्पष्ट पार्नुहोस् । जस्तै :

सहर, बगर, रमाइलो, सिरक

प्रकार, प्रसार, भ्रष्ट, सष्टा

राष्ट्र, ट्रक, पेट्रोल, ड्राफ्ट

गच्छो, भन्याड, पच्छो, भन्यो

भुर्र, सुर्र, सर्र, फुर्र, पर्छ, शीर्षक, शौर्य

(आ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यासअन्तर्गतको प्रश्न न. ५ मा दिइएको अनुच्छेद ध्यानपूर्वक पढ्न लगाउनुहोस् र छलफल गरी ‘र’ का विभिन्न रूप कापीमा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।

(इ) ‘र’ का विभिन्न रूप टिपोट गर्न अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।

- (ई) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।
- (उ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यासअन्तर्गतको प्रश्न न. ६ आधारमा ‘डल्ले खोला’ कथाबाट ‘र’ का विभिन्न रूप कापीमा टिपोट गर्न लगाउनुहोस् ।
- (ऊ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरिसकेपछि कापी परीक्षण गरी आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।

श्रुतिबोध

- (अ) सर्वप्रथम विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठका आधारमा अभ्यास गर्ने तरिका स्पष्टसँग बुझाउनुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई सुनाइ पाठ १७ सुनाउनुहोस् । शिक्षक स्वयम्भूत वाचन गरी वा मोबाइलमा रेकर्ड गरी वा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटबाट डाउनलोड गरी सुनाइ पाठ कम्तिमा दुई पटक सुनाउन सक्नुहोस् ।
- (ई) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास १ बाट सुनाइ बोलाइसम्बन्धी अभ्यास गराउनुहोस् । विद्यार्थीलाई उत्तर भन्ने क्रममा पूर्ण वाक्यसहित उत्तर भन्न लगाउनुहोस् । **जस्तै :**
- (क) पञ्चतन्त्र कथाको रचना कहिले भएको मानिन्छ ?
- उत्तर : पञ्चतन्त्र कथाको रचना करिब २,००० वर्ष पहिले भएको मानिन्छ ।
- (ई) विद्यार्थीको उत्तर ठिक भए नभएको ठम्याएर आवश्यक सुझाव दिनुहोस् ।
- (उ) पाठको सुनाइ र बोलाइ खण्डको अभ्यास २ का आधारमा पञ्चतन्त्र कथाले बालबालिकामा सहयोग पुऱ्याउने कुरा पालैपालो भन्न लगाउनुहोस् । यस क्रममा विद्यार्थीलाई आवश्यताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।
- (अ) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) दिइएका बुँदाका आधारमा कथा पूरा गर्नुहोस् :

एउटा नदीको किनारमा भ्यागुतो, सर्प र गँगटो बस्नु ..... अलग अलग ठाउँमा उनीहरूको बासस्थान हुनु..... उनीहरू दिनहुँ सँगसँगै आहाराको खोजीमा जाने गर्नु ..... एक दिन आकाशमा कालो बादल मडारिनु ..... गँगटाले डराएर भ्यागुतो र सर्पलाई बाढीपहिरोबाट तुरुन्तै जोगिन लगाउनु ..... भ्यागुतो र सर्प दुवैले गँगटाको कुरा नपत्याएर उसलाई डरपोक ठान्नु ..... गँगटो सुरक्षित ठाउँको खोजीमा हिँडनु ..... भ्यागुतो र सर्प भने बेवास्ता गरेर नदी किनारमै बस्नु.....लगातार ठुलो पानी परिरहनु ..... नदीमा ठुलो बाढी आउनु ..... बाढिले भ्यागुतो र सर्प दुवैलाई बगाउनु ..... दुवैको मृत्यु हुनु.....असल मित्रको सल्लाह मान्नुपर्ने सन्देश ।

(ख) दिइएको अनुच्छेदबाट ‘र’ का विभिन्न रूप प्रयोग भएका शब्द टिपोट गर्नुहोस् :

पृथ्वीले सूर्यको परिक्रमा गर्दछ । यस क्रममा पृथ्वी कहिले उत्तरी कर्कट रेखा र कहिले दक्षिणी मकर रेखा सूर्यको नजिक पर्दछ । फलस्वरूप पृथ्वीमा ऋतु परिवर्तन हुन्छ । श्रीहरि, द्रव्य, प्रज्ञा र श्रद्धाले यी कुरा च्याकमा राखिएको टेलिभिजन हेरेर थाहा पाए ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकताअनुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

नवौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> वाच्यको पहिचान र प्रयोग स्वतन्त्र कथा रचना (सिर्जनात्मक कार्य) कथाका प्रमुख पात्रको विशेषता पहिचान (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> वाच्यको पहिचान र प्रयोग गर्न निर्देशनअनुसार वाच्य परिवर्तन गर्न स्वतन्त्र कथा रचना गर्न सामाजिक कथा अध्ययन गरी प्रमुख पात्रका विशेषता पहिचान गर्न सामाजिक कथा अध्ययन गरी प्रमुख पात्रका विशेषताको कक्षा प्रस्तुति गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> वाक्यपत्ती अनुच्छेदपत्ती कथा लेखनका लागि संरचना तालिका कथामा प्रयुक्त पात्रको विशेषताका बँदा लोककथाको नमुना

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) कुनै उत्प्रेरणात्मक विषयवस्तु सुनाएर वा प्रदर्शन गराएर विद्यार्थीको ध्यान आकर्षित गर्नुहोस् ।

(आ) अगिल्लो दिनको सिकाइ विषयवस्तुबाटे छोटो छलफल गर्नुहोस् त्यसपछि आजको पाठ्यवस्तु स्पष्ट पार्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

वाच्यको पहिचान र प्रयोग

(अ) सर्वप्रथम विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास १ मा दिइएको विषयवस्तु सुनाएर छलफल गर्नुहोस् :

कर्तृवाच्य	कर्मवाच्य	भाववाच्य
<p>(क) सञ्जय तिमीलाई बोलाउँछ ।</p> <p>(ख) महिमा आज धेरै हिँडिन् ।</p> <p>(ग) तपाईं कपडा किन्नुहोस् ।</p> <p>(घ) म त गाउँमा बस्छु ।</p>	<p>सञ्जयबाट तिमी बोलाइन्छौ ।</p> <p>तपाईंद्वारा कपडा किनियुन् ।</p>	<p>(महिमाद्वारा) आज धेरै हिँडियो ।</p> <p>आफू त गाउँमा बसिन्छ ।</p>

(ड) भाइ पुस्तक पढोस् ।	भाइद्वारा पुस्तक पढियोस् ।	
(च) हामी विद्यालय जाने छौं ।		(हामीबाट) विद्यालय गइने छ ।

(आ) माथिको तालिका प्रदर्शन गरी कर्तृवाच्यको वाक्य देखाउनुहोस् । यस क्रममा कर्तृवाच्यमा सकर्मक र अकर्मक दुवै किसिमका क्रियापद रहने कुरा बुझाउनुहोस् ।

(इ) कर्तृवाच्यको वाक्य सकर्मक क्रियापद भएमा कर्मवाच्यमा परिवर्तन हुने र कर्तृवाच्यको वाक्य अकर्मक क्रियापद भएमा भाववाच्यमा परिवर्तन हुने कुरा बुझाउनुहोस् ।

(ई) कर्मवाच्यको तालिका प्रदर्शन गरी विद्यार्थीको पूर्वज्ञानलाई समेत संयोजन गरी कर्तृवाच्यको वाक्यलाई कर्मवाच्यमा परिवर्तन गर्ने निम्न तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् ।

कर्तृवाच्यको वाक्यलाई कर्मवाच्यमा परिवर्तन गर्ने तरिका

- कर्तामा 'द्वारा/बाट' विभक्ति थन्ने
- कर्मअनुसारको लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर हुने गरी क्रियापद मिलाउने
- कर्मवाच्यको क्रियापदमा धातुमा 'इ' प्रत्यय हुने
- कर्ममा 'लाई' विभक्ति छ, भने त्यसलाई हटाउने
- आज्ञार्थ वा इच्छार्थ वाक्यमा कर्म एक वचनमा भए धातुमा 'इयोस्' र बहुवचनमा भए भए 'इयुन्' प्रत्यय जोडेर क्रियापद बनाउने
- वाच्य परिवर्तनका क्रममा क्रियाको काल, पक्ष, भाव, करण, अकरण आदि परिवर्तन नहुने
- कर्मवाच्यबाट कर्तृवाच्यमा परिवर्तन गर्दा कर्मवाच्य बनाउँदा थप गरिएका कुरा झिक्नुपर्ने तरिका सिकाउने

(उ) विद्यार्थीलाई कर्मवाच्यको अवधारण बुझाउने क्रममा उदाहरण र तरिकाका साथै प्रशस्त छलफल पनि गराउनुहोस् ।

(ऊ) भाववाच्यको तालिका प्रदर्शन गरी विद्यार्थीको पूर्वज्ञानलाई समेत संयोजन गरी कर्तृवाच्यको वाक्यलाई भाववाच्यमा परिवर्तन गर्ने निम्न तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् ।

कर्तृवाच्यको वाक्यलाई भाववाच्यमा परिवर्तन गर्ने तरिका

- भाववाच्यमा कर्ताको प्रयोग स्वैच्छक रूपमा रहने
- भाववाच्यमा कर्ता राख्दा कर्तामा 'द्वारा/बाट' विभक्ति थप्नुपर्ने
- कर्तृवाच्यमा भएको वाक्यलाई भाववाच्य बनाउँदा कर्ता 'म' भएमा 'आफू' मा परिवर्तन गर्ने
- धातुमा 'इ' प्रत्यय थपेर पुलिङ्ग, एकवचन, तृतीय पुरुष र अनादरयुक्त क्रियापद बनाउने
- आज्ञार्थ वा इच्छार्थ वाक्यमा धातुमा 'इयोस्' प्रत्यय जोडेर क्रियापद बनाउने
- वाच्य परिवर्तनका क्रममा क्रियाको काल, पक्ष, भाव, करण, अकरण आदि परिवर्तन नहुने
- भाववाच्यबाट कर्तृवाच्यमा परिवर्तन गर्दा भाववाच्य बनाउँदा थप गरिएका कुरा झिक्नुपर्ने

- (ऋ) विद्यार्थीलाई भाववाच्यको अवधारण बुझाउने क्रममा उदाहरण र तरिकाका साथै प्रशस्त छलफल पनि गराउनुहोस् ।
- (ए) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास २ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । अभ्यास गर्ने क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (ऐ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् साथी साथीबिच कापी साटेर कापी परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । उनीहरूले गरेको कार्य अवलोकन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
- (ओ) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ३ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । वाच्य परिवर्तन गर्ने क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (औ) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् शैक्षणिक पाटीमा क्रममा उत्तर लेखेर देखाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई शैक्षणिक पाटीका उत्तर हेरेर कापी परीक्षण गर्न लगाउनुहोस् । विद्यार्थीलाई उत्तर स्पष्ट नभएमा सोधन लगाउनुहोस् र आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (अं) विद्यार्थीलाई भाषिक संरचना र वर्णविन्यास खण्डको अभ्यास ४ कक्षाकार्य गर्न लगाउनुहोस् । अभ्यास गर्ने क्रममा अलमलमा परेका विद्यार्थीलाई आवश्यक सहजीकरण गर्नुहोस् ।
- (अ:) विद्यार्थीले कक्षाकार्य पूरा गरेपश्चात् कापी परीक्षण गर्नुहोस् र आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।

स्वतन्त्र कथा रचना (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीको पूर्वज्ञानलाई जोडेर स्वतन्त्र कथा लेख्ने तरिका स्पष्ट पार्नुहोस् :

स्वतन्त्र कथा लेख्ने तरिका

- विषयवस्तु छनोट गर्ने
- विषयवस्तुअनुरूप कथाका पात्र छनोट गर्ने
- कथामा प्रयुक्त कथाको आदि, मध्य र अन्त्यको घटना निर्धारण गर्ने
- कथामा स्वाभाविक द्वन्द्व सिर्जना गर्ने
- कथाका विषयवस्तु पात्रका माध्यमबाट अभिव्यक्ति गर्ने
- आवश्यकताअनुसार संवाद प्रयोग गर्ने
- विषयवस्तु समेटिने प्रकृतिको शीर्षक बनाउने
- अभ्यासको चरणमा खेसा लेखन र साफी लेखन गर्ने
- शुद्ध र मानक भाषामा कथा तयार पार्ने

कथाको नमुना

हजुरआमाको कथा

हजुरआमाले मझेरीमा गुन्दी हाल्नुभयो । अमृत र भावना हजुरआमाको अगाडि बसे । हजुरआमाले कथा भन्न सुरु गर्नुभयो, “एकादेशमा एक जना बटुवा एउटा कुकुर र एउटा खसी डोच्याएर हिँडै थियो । उसले झोला पनि बोकेको थियो । उसको झोलामा मासु र साग थियो । बटुवा एउटा पुलमा पुग्यो । पुलको छेउमा सूचना टाँसिएको रहेछ । बटुवाले सूचना पढ्यो, “यो पुल तर्दा एक पटकमा एक जना मानिस मात्र तर्नुहोला । मानिससँग एउटा जनावर चाहिँ तर्न सक्ने छ । मानिसले झोला बोकेर पुल नतर्नुहोला । सूचनाको पालना नगरी पुल तर्दा दुर्घटना हुन सक्छ । यसबाट यात्रुलाई पर्न जाने असुविधाप्रति क्षमा चाहन्छौं ।”

बटुवालाई सइकट पन्यो । उसले गहिरोसँग सोच्यो, “एक पटकमा एक जना मानिसले मात्र पुल तर्न मिल्ने रहेछ । यो त ठिकै छ । एक पटकमा एउटा मात्र जनावर तार्न सक्ने रहेछ । यो पनि ठिकै छ । झोला बोक्न नपाइने रहेछ । हे भगवान् ! अब कसरी मासु र साग जोगाउने होला ।”

अमृत र भावना हजुरआमाको कथा सुन्न पाउँदा औधी रमाए । हजुरआमालाई कथा भन्दा भन्दै तिखा लाग्यो । उहाँले करुवाको पानी घटघटी पिउनुभयो । भावनालाई कथाको खुलदुली लाग्यो । उसले हजुरआमालाई कथा भन्न खनखन गरी । अमृतले पनि ‘हो’ मा ‘हो’ मिलायो ।

हजुरआमाले रुमालले मुख पुछ्दै सोध्नुभयो, “ल भन त नानीबाबुहरू । बटुवाले कसरी मासु र साग जोगाएर कुकुर र खसी तायो होला ?”

भावनाले चिउँडो माइँदै भनी, “बटुवाले मासु र कुकुरलाई एकै पटक पुल तार्न सकेन किनभने कुकुरले मासु खान्छ ।”

अमृत निकै सोचेर बोल्यो, “बटुवाले पहिला खसी र मासुलाई पुल पारि लग्यो ।”

भावनाले फुर्किएर भनी, “अब मिल्यो । पक्कै मिल्यो दाइ । त्यसपछि कुकुर सागलाई पुल तायो । पुलपारि पुगेपछि पहिले जस्तै सामान मिलायो ।”

अमृत निराश भएर बोल्यो, “बटुवाले पुल तर्दा झोला बोक्न पायो कि पाएन हजुरआमा ?”

हजुरआमाले मुन्टो हल्लाउँदै भन्नुभयो, “पाएन वावै, कहाँ पाउनु !”

अमृत र भावना अक्क न बक्क भए । हजुरआमाले भन्नुभयो, “ल ध्यान दिएर सुन । बटुवाले पो पुल तर्दा झोला बोक्न पाएन । उसले खसी वा कुकुरको घाँटीमा झोला भुन्ड्याउन त पायो नि ।”

हजुरआमाको उत्तर सुनेर अमृत र भावना निकै वेर हाँसे । भावनाले भनी, “हजुरआमा जहिले पनि कथा सुनाउँदा अड्को थाप्नुहुन्छ ।”

‘त्यही भएर त उहाँका कथा चाख लाग्दा हुन्छन् ।’ अमृतले भन्यो ।

हजुरआमाले कथा टुइयाउन लाग्नुभयो, “त्यसपछि बटुवा झोला भिरेर कुकुर र खसी डोच्याउँदै बाटो लाग्यो । सुन्नेलाई सुनको माला, भन्नेलाई फूलको माला ..... ।”

(आ) विद्यार्थीलाई भोलिको कक्षामा सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास १ का आधारमा ‘भुटो बोल्दाको परिणाम’ शीर्षकमा कथा लेखेर ल्याउन लगाउनुहोस् ।

कथाको प्रमुख पात्रको विशेषता पहिचान (परियोजना कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई 'डल्ले खोला' कथाको प्रमुख पात्र भन्न लगाउनुहोस् । उक्त पात्र किन प्रमुख पात्र भयो भन्ने सन्दर्भमा छलफल गराउनुहोस् । यस क्रममा कथामा प्रयुक्त पात्रको विचार, व्यवहार, कारण आदिले कथा विकास भएमा उक्त पात्र प्रमुख हुने धारणा बुझाउनुहोस् ।

(आ) 'डल्ले खोला' कथामा रनवहादुर, शिववहादुर र हाँकिम प्रमुख पात्रका भूमिकामा रहेको कुरा छलफलबाट निष्कर्ष सुनाउनुहोस् । यी पात्रमध्ये कुनै एक पात्रको चारित्रिक विशेषता नमुनाका रूपमा सुनाउनुहोस् । जस्तै :

'डल्ले खोला' कथाको हाँकिम पात्रको चारित्रिक विशेषता

- आफ्नो पेसा र जिम्मेवारीको मर्यादा ख्याल नगर्ने
- विकासका योजनामा भ्रष्टाचारको गिर्दे दृष्टि राख्ने
- स्थानीय स्तरका भ्रष्ट व्यक्तिका कुरा सुनेका भरमा निर्णय गर्ने
- कुन ठाउँमा के आवश्यकता छ भन्ने पक्षमा कुनै सरोकार नराख्ने
- विकासको योजना बनाउने क्रममा स्थलगत भ्रमण र निरीक्षण नगर्ने
- एउटै योजनामा पटक पटक रकम विनियोजन गरी पदीय दुरूपयोग गर्ने

(इ) विद्यार्थीलाई भोलिको कक्षामा सिर्जना र परियोजना कार्य खण्डको अभ्यास २ का आधारमा कुनै सामाजिक कथा पढी कथाको प्रमुख पात्रको विशेषतालाई भोलिको कक्षामा प्रस्तुत गर्नुपर्ने गृहकार्य दिनुहोस् ।

(ई) आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा जानकारी दिई कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

३. मूल्याङ्कन

(क) कोष्ठकमा दिइएको सङ्केतको आधारमा वाच्य परिवर्तन गर्नुहोस् :

(अ) सोनाम देशलाई माया गर्दछ । (कर्मवाच्य)

(आ) कौसिलाद्वारा कविता लेखिन्थ्यो । (कर्तृवाच्य)

(इ) सन्तोष पहाडमा बस्छ । (भाववाच्य)

(ई) खुब हाँसिएछ । (कर्तृवाच्य)

(ख) जोडा मिलाउनुहोस् :

(अ) बाघद्वारा मृग डुलिदैन ।

(आ) आफू त विग्रन्छ ।

(इ) सबै जना चलचित्र हेर्न बोलाउनुभयो ।

(ई) बजारका तयारी खानेकुराले स्वास्थ्य गाइछन् ।

(उ) हजुरआमाले बुबालाई भन्दैछन् ।

मारिन्छन् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

दसौँ दिन

१. सिकाइ क्षेत्र

पाठ्यवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	शैक्षणिक सामग्री
<ul style="list-style-type: none"> स्वतन्त्र कथा रचना (सिर्जनात्मक कार्य) कथाका प्रमुख पात्रको विशेषता पहिचान र प्रस्तुति (परियोजना कार्य) 	<ul style="list-style-type: none"> स्वतन्त्र कथा रचना गर्ने सामाजिक कथा अध्ययन गरी प्रमुख पात्रका विशेषता पहिचान गर्ने सामाजिक कथा अध्ययन गरी प्रमुख पात्रका विशेषतालाई कक्षा प्रस्तुति गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> स्वतन्त्र कथा लेखनको नमुना कथाका प्रमुख पात्रको विशेषता टिपोटको नमुना

२. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

(क) सुरुआती क्रियाकलाप

(अ) विद्यार्थीलाई कुनै रोचक विषयवस्तु वा घटना सुनाएर ध्यानकर्षण गराउनुहोस् । त्यसपछि अगिल्लो दिनका सिकाइ विषयवस्तुबारे छोटो छलफल गर्नुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीलाई पनि आफूले जानेसुनेका विषयवस्तु सुनाउन लगाई आजको कक्षाको पाठ्यवस्तुबारे छलफल गर्नुहोस् ।

(ख) विषयवस्तुसम्बद्ध सहजीकरण क्रियाकलाप

स्वतन्त्र कथा रचना (सिर्जनात्मक कार्य)

(अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास १ का आधारमा अगिल्लो दिन गृहकार्यका रूपमा दिइएको ‘झुटो बोल्दाको परिणाम’ शीर्षकमा पालैपालो कथा सुनाउन लगाउनुहोस् ।

(आ) विद्यार्थीको कथा प्रस्तुतिका आधारमा पृष्ठपोषण दिनुका साथै कापी हेरी भणिक शुद्धताका सन्दर्भमा आवश्यक सुभाव दिनुहोस् ।

(इ) प्रत्येक विद्यार्थीको कक्षा प्रस्तुतिप्रचात् ताली बजाएर हौसला दिनुहोस् ।

(इ) विद्यार्थीका स्तरीय कथालाई भित्तेपत्रिका वा कक्षाकोठामा टाँसिदिनुहोस् ।

कथाका प्रमुख पात्रको विशेषता पहिचान र प्रस्तुति (परियोजना कार्य)

- (अ) विद्यार्थीलाई सिर्जना र परियोजना खण्डको अभ्यास २ का आधारमा अगिल्लो दिन गृहकार्यका रूपमा दिइएको मन परेको कुनै सामाजिक कथा अध्ययन गरी कथाको प्रमुख पात्रका विशेषता पालैपालो सुनाउन लगाउनुहोस् ।
- (आ) विद्यार्थीलाई कथाको प्रमुख पात्रका विशेषता प्रस्तुतिका क्रममा कथा सङ्ग्रहको नाम, कथाकारको नाम, कथाको मुख्य मुख्य विषयवस्तुसमेत भन्न लगाउनुहोस् ।
- (इ) कथाको प्रमुख पात्रका विशेषता प्रस्तुति सुनेर आवश्यकतानुसार पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
- (इ) प्रत्येक विद्यार्थीको प्रस्तुतिपश्चात् ताली बजाएर हौसला दिनुहोस् ।

३. मूल्यांकन

- (क) 'छिमेकी' शीर्षकमा एउटा छोटो रचना तयार पार्न लगाउनुहोस् ।
- (ख) पुस्तकालयबाट कुनै कथा सङ्ग्रह लिएर कथा पढ्न लगाई उक्त कथाको प्रमुख पात्रको चारित्रिक विशेषता सुनाउन लगाउनुहोस् ।

आजको कक्षामा सिकेका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल, आवश्यकतानुसार थप सहजीकरण र मूल्यांकनमा पृष्ठपोषणसहित कक्षा समापन गर्नुहोस् ।

परिशिष्ट

सुनाइ पाठ ९

प्रश्नोत्तर

कस्लाई हो शत्रु भनेर जान्नु ?

आफ्ना दसै इन्द्रिय शत्रु मान्नु ।

कस्लाई खुब मित्र भनेर मान्नु ?

जित्या तिनै इन्द्रिय मित्र मान्नु ।

दरिद्र नाउँ नरमा छ कस्को ?

विशाल तृष्णा घरमा छ जस्को ।

कुन् हो धनी सब॑ नरले कह्याको ?

सन्तोषले जो छ खुसी रह्याको ।

ज्युदै मन्याको भनी नाउँ कस्को ?

उद्यम् विना वित्तछ काल जस्को ।

कुन् हो सबैले गुरु भन्नु पर्न्या ?

जो हो हितैको उपदेश गर्न्या ।

कुन् हो जगत्को गहना बन्याको ?

विचै छ सब॑को गहना बन्याको ।

कुन् सत्य हो सत्य कसोरी जान्नु ?

जुन् प्राणीको हित छ उ सत्य मान्नु ।

मानुभवत आचार्य

सुनाइ पाठ २

नयनको पछुतो

कमलाको सुनौलो कलम देखेर नयनलाई लोभ लाग्यो । उसले कलम चोर्ने विचार गयो । ऊ यताउति हेरेर जुक्ति सोच्न थाल्यो । टडटड घन्टी लाग्यो । खाजा समयमा सबै साथी खाजा खान बाहिर निस्किए । नयन खुसुक्क कमलाको बेन्चमा गयो । उसले सुटुक्क कमलाको झोलाबाट कलम निकाल्यो । त्यसपछि ऊ दौडिँदै गएर शैचालयभित्र छिज्यो ।

नयनले पाइन्ट माथि सारेर मोजाभित्र कलम लुकायो । त्यसपछि नयन चुपचाप कक्षाकोठामा गएर बस्यो । ‘कलम हरायो’ भन्दै कमला रुन थाली । “कुन बदमासले चोर्यो हँ त्यो कलम”, शिक्षक कराउनुभयो । “कहाँ बदमास मात्र हुनु र गुरु, त्यो कलम चोर्ने त फटाहा नै हो”, राधाले उठेर रिसाउँदै भनी । “छ्या, त्यस्तो चोरलाई नि के साथी भन्नु है गुरु !” आशाले उठेर भनी । नयन भसझग भयो । उसलाई कलम चोरेकामा धेरै पछुतो भयो । चार बजेपछि विद्यालय छुट्टी भयो । नयन घर पुग्यो । सधैं हाँस्दै आउने छोरो निन्याउरो अनुहार लगाएर आएको देखेर आमाले सोधनुभयो, “के भयो छोरा ?” नयनले ‘केही होइन’ भनेर टायो । थोरै खाना खाएर नयन सुत्यो । मध्यरातमा अचानक नयन ‘म चोर होइनँ, म चोर होइनँ’ भन्दै कराउँदै उठ्यो । आमाले उसलाई मायाले अङ्गालो मादै भन्नुभयो, “गल्ती गरेका छौं भने गल्ती सच्याऊ बाबु ! गल्ती सच्याउने उपाय आफैं सोच । सकेनौ भने म सहयोग गरूँला ।” विहान उठेपछि पनि नयनले धेरैबेर सोच्यो । आमाले उसलाई विद्यालयसम्म पुऱ्याइदिनुभयो । नयन विद्यालय पुग्दा सबै विद्यार्थी प्रार्थना गीत गाउन चउरमा जम्मा भइसकेका थिए । ऊ हतार हतार कक्षाकोठाभित्र छिज्यो । उसले सुटुक्क एउटा कागजमा बेरेर कमलाको झोलाभित्र कलम राखेर दौडिँदै चउरमा गयो ।

पहिलो घन्टी लाग्यो । शिक्षक कक्षामा पढाउन आउनुभयो । कमलाले खुसी हुँदै भनी, “आहा ! मेरो कलम भेटियो । कति ज्ञानी साथी रहेछ । एउटा कागजमा ‘सरी’ लेखेर त्यसैमा कलमसमेत बेरेर मेरो झोलामा हालिदिएको रहेछ ।” त्यसपछि सबै साथीले एक स्वरमा भने, “आफूले गरेको गल्ती सुधार्ने त्यो साथी धेरै राम्रो रहेछ ।” नयनले पनि साथीले भनेका कुरामा उनीहरूसँगै ‘हो ! हो !’ भन्यो ।

कार्तिकेय घिमिरे

सुनाइ पाठ ३

क्षेत्रप्रताप अधिकारी

वि.सं. १९९९ चैत १२ मा तनहुँ जिल्लाको मिर्लुड, बयापानीमा क्षेत्रप्रताप अधिकारीको जन्म भएको थियो । उनी गजकेशर र राजकुमारीका सुपुत्र हुन् । उनले विशेषत: नेपाली साहित्यका गीत र कविता विधामा कलम चलाएका छन् । उनको पहिलो रचना ‘जानुभयो देवकोटा कवि नेपालीलाई टुहुरो पारेर’ शीर्षकको गीत थियो । क्षेत्रप्रतापका सिर्जनामा नेपाली राष्ट्रियता, स्वाभिमान र जागरणका भाव पोखिएका हुन्छन् । उनी राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति असीम आस्था प्रकट गर्दछन् । उनका रचनामा आदर्शवादी चिन्तन, जागरण भाव तथा समाज सुधारको आग्रह पाइन्छ । देशको स्वाभिमानमा अलिकति मात्रै ठेस लागेको महसुस हुँदा उनको संवेदनामा गहिरो प्रभाव पर्यो । क्षेत्रप्रताप अधिकारीको सिर्जनायात्रा वि.सं. २०३० को दशकदेखि उर्वर रहेको देखिन्छ । प्रस्तुतिमा सरलता, सुस्पष्टता र भावमा गाम्भीर्य हुनु उनका लेखनका विशेषता हुन् । उनी गीत होस् वा कविता दुवै विधामा सरल शब्द चयनका साथ कलात्मक भाषा खेलाउन खपिस देखिन्छन् । क्षेत्रप्रताप अधिकारीका ‘रहर लागेर’, ‘पहाडदेखि पहाडसम्म’, ‘नफुलेका फूलहरू’ जस्ता कविता सङ्ग्रह तथा ‘गामबैसीका गीतहरू’ गीति सङ्ग्रह प्रकाशित छन् । उनले साभा पुरस्कार २०५३, छिन्नलता गीत पुरस्कार २०६३ आदि प्राप्त गरेका छन् । उनको देहान्त वि.सं. २०७० चैत ३० मा काठमाडौँमा भयो । उनी नेपाली काव्य साहित्यका अमर रत्न हुन् ।

सुनाइ पाठ ४

एटिएम कार्ड

एटिएम कार्ड आधुनिक बैडकिङ प्रणालीअन्तर्गत प्रयोग हुने साधन हो । आफ्नो बैडक खातामा जम्मा भएको रकम एटिएमका माध्यमबाट अविलम्ब प्राप्त हुन्छ । यो चौबिसै घण्टा सञ्चालन हुने अत्याधुनिक प्रविधियुक्त माध्यम हो । व्यक्तिले आफ्नो खाता रहेको बैडकबाट निश्चित प्रक्रिया पूरा गरी यो कार्ड प्राप्त गर्न सकिन्छ । यस कार्डको प्रयोग सावधानीपूर्वक गर्नुपर्छ । आफ्नो कार्डको पिन नम्बर गोप्य राख्नुपर्छ । नत्र आफ्नो रकम हराउने जोखिम हुन सक्छ । समय समयमा पिन नम्बर परिवर्तन गर्नुपर्छ । बैडकले सहरका चोक तथा सेवाग्राहीलाई पायक पर्ने स्थानमा अत्याधुनिक स्वचालित मेसिन स्थापना गरेको हुन्छ । एटिएम प्रयोगकर्ताले आफूलाई आवश्यक परेको रकम झिक्नका लागि सर्वप्रथम स्वचालित मेसिनमा एटिएम कार्ड छिराउनुपर्छ । त्यसपछि मेसिनले पिन नम्बर मार्ग्ग । ग्राहकले आफ्नो पिन कोड थिच्नुपर्छ । मेसिनले कार्ड सक्कली हो वा होइन, ग्राहकको खातामा पर्याप्त रकम छ वा छैन भन्ने कुरा तुरुन्त यकिन गरिसक्छ । यसरी आधिकारिक कारोबार हुँदै छ भन्ने पुष्टि भएपछि मेसिनले भुक्तानी रकमका विकल्प प्रस्तुत गर्दछ । ग्राहकले आवश्यक रकम उल्लेख गरेपछि रकम उपलब्ध हुन्छ । डेविट, क्रेडिटलगायत कार्ड विभिन्न प्रकारका हुन्छन् । क्रेडिट कार्डबाट आफ्नो खातामा मौज्दात नभए पनि निश्चित समयपछि जम्मा गर्ने गरी रकम उपलब्ध हुन्छ । डेविट कार्डबाट चाहिँ खातामा जम्मा भएबमोजिम रकम मात्र प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

सुनाइ पाठ ५

केरा खेती

केरा विश्वभरि सबैले मन पराउने एकप्रकारको स्वादिलो फल हो । यो संसारका जुनसुकै ठाउँमा पनि पाउन सकिन्छ । यसमा भिटामिन ए, बी, सी, पोटासियम र फाइबर आदि धेरै प्रकारका पौष्टिक तत्त्व पाइन्छन् । त्यसैले यसलाई शक्तिवर्धक अथवा निकै पोसिलो खानेकुराका रूपमा लिने गरिन्छ । यो त्यस्तो फल हो जसलाई जसरी पनि खान सकिन्छ । काँचोमा उसिनेर वा तारेरसमेत खान सकिन्छ । पाकेपछि सिङ्गासिङ्गै अथवा सुकाउदै पिठो बनाएर पनि खान सकिन्छ । अफ्रिकातिर त कतै कतै भातकै साटो पनि केराको हलुवा बनाएर खाने प्रचलनसमेत पाइन्छ । केराका अनेक प्रजातिमध्ये मालभोग, रोबस्टा र बसराई आदि बढी प्रसिद्ध छन् । यिनीहरूको उचाइ र फल लागेको घरी पनि केही फरक किसिमको देख्न सकिन्छ । यस्ता अलग अलग जातिका केरा पाकदा कुनै पहेला देखिन्छन् भने कुनै चाहिँ हरिया नै हुन्छन् । नेपालको तराई, पहाड र भित्री मधेस आदि सबै ठाउँमा केराखेती गर्न सकिन्छ । करेसावारीदेखि ठुल्ठुला फाँटमा समेत केराखेती गर्न मिल्छ । तराईका मोरड, सुनसरी, नवलपरासी, कैलाली आदि ठाउँ केराखेतीका दृष्टिले अलि बढी नै उपयुक्त मानिन्छन् ! वास्तवमा धेरै चिसो र धेरै गर्मी नहुने जुनसुकै ठाउँमा राम्रो केरा खेती गर्न सकिन्छ । यसलाई रोप्नुभन्दा पहिले दुईदेखि तीन मिटरसम्मको फरकमा आधामिटर लम्बाइ, चौडाइ र गहिराइ भएको खाडल खन्नुपर्छ । त्यसभित्र पाकेको गोबर या कम्पोस्ट मल राखेपछि मात्र केराका सकरलाई रोप्नुपर्छ । केरालाई अलि बढी मात्रामा मल चाहिने भएकाले प्रत्येक छ, छ हप्तामा गोबर मल वा प्राङ्गारिक मल हाल्नुपर्छ । केराखेतीका लागि पानी नजम्ने बलौटे वा दोमट माटो सबैभन्दा बढी उपयुक्त मानिन्छ । समयका दृष्टिले धेरैजसो केराखेती पुसदेखि फागुनको पहिलो हप्तासम्म राम्रो मानिन्छ । हुन त वैशाख, जेठ, साउन र भदौमा पनि केराखेती गर्न सकिन्छ । क्रितिपय ठाउँमा केराका भाडमध्ये केही केरा मर्न सक्छन् । तिनका कोथा नबढन सक्छन् । त्यसैले त्यहाँ गोबारो जस्तो रोग लागेको छ, छैन भन्ने कुरा बुझ्नु पनि आवश्यक छ ।

सुनाइ पाठ ६

कर्तव्यप्रति कर्णको निष्ठा

पाण्डवको शान्ति प्रस्ताव कौरवबाट अस्वीकार भएपछि श्रीकृष्ण हस्तिनापुरबाट फर्कन लागे । त्यति वेला महारथी कर्ण श्रीकृष्णलाई बिदा गर्न सीमासम्म आए । बाटामा श्रीकृष्णले कर्णलाई सम्भाउदै भने, “कर्ण तिमी सूतपुत्र होइनौ, तिमी त महाराज पाण्डु र महारानी कुन्तीका जेष्ठ पुत्र हो । तिमीले यदि दुर्योधनको साथ छोडेर पाण्डवका पक्षमा आउँछौ भने तत्काल तिमो राज्याभिषेक गरेर तिमीलाई नै राजकाज सुमिने छन् ।”

श्रीकृष्णको यस्तो कुरा सुनिसकेपछि कर्णले उत्तर दिए, “वासुदेव, मलाई थाहा छ कि म माता कुन्तीको जेष्ठ पुत्र हुँ । परन्तु जब मलाई सबैले सूतपुत्र भनेर मेरो अनादर र तिरस्कार गरिरहेका थिए । त्यति वेला केवल दुर्योधनले मलाई सम्मान दिएर राजा बनाए । मेरो वीरताको भरोसामा उसले पाण्डवसँग लडाइ गर्ने चुनौती दियो । अहिले मैले उसको विश्वास र भरोसालाई तोडेर उसको विश्वासको घात गरूँ ? मलाई यो पनि थाहा छ कि लडाइँमा पाण्डव नै विजयी हुने छन् तर पनि तपाईंले मलाई मेरो कर्तव्य पथबाट किन विमुख गर्न चाहनुहुन्छ ?” कर्णको यस्तो प्रश्नले श्रीकृष्णलाई निरुत्तर बनाइदियो ।

कर्तव्यप्रतिको निष्ठाले व्यक्तिको चरित्रलाई अभ दृढ बनाउँछ । व्यक्तिको दुष्टाका अगाडि ठुला ठुला आश्वासन र लोभले पनि उसको चरित्रलाई डगमगाउन सक्दैन । यसबाट व्यक्ति निर्भीक हुन्छ, सत्मार्गमा अगाडि बढ्न प्रेरणा मिल्छ । यसका साथै आत्मसम्मानमा पनि वृद्धि हुन्छ । यो नै सत्वरित्रिताको विशेषता हो ।

सुनाइ पाठ ७

जीवनजर्तिकै नजिक

एक प्रतिष्ठित महिलाले हाल मात्र मलाई तपाईं यो उमेरमा पनि गाउँदै हुनुहुन्छ कि ? भन्ने प्रश्न राखिन् । मैले गाउँदै छु भन्ने उत्तर दिँदा उनले मलाई आश्चर्यचकित भएर हेरिन् । ८० वर्षको मानिस दौडिन सक्छ र चाहन्छ भने उसलाई दौडिन दिनुपर्छ भन्ने म मान्छु । २० वर्षको गायकले कर्कश पाराले गाउँछ भने उसले या त गायन त्याग्नुपर्छ या आफूलाई सपार्नुपर्छ । त्यसैले यो उमेरको कुरा नभई सिप, बुद्धि र लगनको कुरा हो । सफलताको आधाभन्दा बढी श्रेय त भावनात्मक पाटालाई जान्छ ।

सङ्गीत अनन्त, असीमित र स्वतन्त्र हुन्छ । मृत्युबाहेक हरेक रोगको ओखती हुन्छ । हामी वृद्ध हुन्छौं । यो अनिवार्य तथ्य हो । प्रकृतिसँग जुध्न कहिल्यै सकिदैन पनि । त्यसैले म गायनलाई जैविक प्रक्रिया ठान्छु । मेरा लागि सङ्गीत पूजा हो, साधना हो र यो एक खालको आशीर्वाद पनि हो । कुनै जमानामा माइकको अगिलितर उभिन पाउनु नै गर्वको विषय हुन्यो । अब त्यो जमाना बदलिइसक्यो । हामी परिवर्तनलाई रोक्न सक्दैनौं ।

म मनोरञ्जनको क्षेत्रमा मात्रै स्थापित हुन सकिदनँ । सिर्जनात्मक गुणस्तरका बारेमा म दोब्बर नै गम्भीर हुन्छु । मेरा लागि सङ्गीत पुरातन कला हो । मानव र मानवताको महान् संस्कृति हो । सङ्गीतले विगादैन, बनाउँछ मात्रै । यसले चोट दिँदैन बरु निको पार्छ । यसले घृणा गर्दैन, अभ मनको नजिक ल्याउँछ । त्यसैले सङ्गीत सबैका लागि सर्वप्रिय छ ।

म समयलाई जहिल्यै बलशाली शक्तिका रूपमा लिन्छु । अगमसिंह गिरी, शाङ्कर लामिछाने, भूपी शेरचन हरिभक्त कटुवाल, वैरागी काइँला, ईश्वरवल्लभ जस्ता साहित्य र सङ्गीत दुवै बुझ्ने थुप्रै व्यक्ति मसँग थिए । दार्जिलिङ आएका वेला महाकवि देवकोटाले मलाई भनेका थिए, “सङ्गीतको भविष्य उज्यालो छ, नछाड्नू !” सङ्गीतमा लागिरहनाले एउटा इतिहास खडा भएको छ भन्ने लाग्छ । मैले मेरो पहिलो गीतको पहिलो धुन गाएको क्षणदेखि नै सङ्गीत भनै सुन्दर अनुपम लाग्छ । म चाहन्छु, “यो आभास मलाई बाँचुन्जेल भइरहोस् !”

अन्बर गुरुङ

सुनाइ पाठ ८

रुख

म

रुखमुनि ध्यानस्थ हुँदा

निराहार मौन रहें

रुख

एकोहोरो बोलिरह्यो

सझ्गीतको तालमा गुन्नुनाइरह्यो

मेरै शब्द भएर ।

म भोक्ले आकुल रहँदा

रुखले फल दियो

आफैलाई रित्याएर

म प्रचण्ड घाममा रापिँदा

रुखले शीतलता दियो

आफैलाई डढाएर ।

म मीनपचासमा कठ्याइग्रिँदा

रुखले मलाई न्यानो दियो

आफैलाई नडायाएर ।

मैले भगवान्नलाई टाढासम्म पछ्याइरहें

तर अदृश्य भगवान्

मेरैसामु उभिएका थिए

रुख भएर ।

कृसु क्षेत्री

सुनाइ पाठ ७

राष्ट्र वैद्यक

देशको मौद्रिक प्रणालीलाई सबल बनाउन केन्द्रीय बैड्कको भूमिका हुन्छ । बैड्क तथा वित्तीय संस्थाको गतिविधि नियमन गर्ने उद्देश्यले स्थापित सरकारी बैड्कलाई केन्द्रीय बैड्क भनिन्छ । नेपालको केन्द्रीय बैड्कलाई नेपाल राष्ट्र बैड्क भनिन्छ । नेपाल राष्ट्र बैड्कको स्थापना वि. सं. २०१३ वैशाख १४ मा भएको हो । नेपाल राष्ट्र बैड्कले हरेक आर्थिक वर्षमा मौद्रिक नीतिको तर्जुमा गर्दछ । नोट निष्कासन गर्ने जिम्मेवारी पनि नेपाल राष्ट्र बैड्कले मात्र पाएको छ । नोट निष्कासन गर्दा तोकिएको परिणाममा सुन, चाँदी, विदेशी मुद्रा तथा सरकारी ऋणपत्र सुरक्षण राख्नुपर्छ । विदेशी

विनिमय दर निर्धारण गरी रूपियाँ साटासाट गर्न सहज बनाउने कार्य पनि राष्ट्र बैडकबाट नै हुन्छ । बैडकले सरकारको आर्थिक सल्लाहकारका रूपमा काम गर्ने हुनाले यसलाई सरकारको बैडक पनि भन्ने गरिन्छ । राष्ट्र बैडकको अनुमति र स्वीकृतिबिना बैडक तथा वित्तीय संस्थाको स्थापना हुदैन । केन्द्रीय बैडकले बैडक तथा वित्तीय संस्थालाई आवश्यक परेको अवस्थामा कर्जा प्रवाहसमेत गर्ने हुनाले यसलाई बैडकको पनि बैडकसमेत भनिन्छ ।

सुनाइ पाठ १०

समीक्षाको सफलता

(काठमाडौँमा राष्ट्रव्यापी निबन्ध प्रतियोगिता भयो । समीक्षा निबन्ध प्रतियोगितामा प्रथम भइन् । उनी खुसीले गद्गद भएकी छन् ।)

(भ्रयालबाट बाहिर हेदै) ओहो ! मैले त निबन्ध प्रतियोगितामा प्रथम हुन्छु भनेर कल्पनासम्म पनि गरेकी थिइनँ । जे होस्, भाग्यले त साथ दिएकै मान्युपर्छ । कुरा भाग्यको मात्र त होइन नि । मैले पनि मिहिनेत गरेकै थिए । पूर्वतयारी नभई त्यतिका प्रतिस्पर्धालाई उछिन्न कहाँ सकिन्थ्यो र ! मेरो यो सफलतामा विद्यालयको पनि पूर्ण सहयोग थियो । (विगत सम्बन्धै) प्रधानाध्यापकको सुभावअनुसार मैले एक महिना त पूरै तयारीमा बिताएँ । खुसीको कुरा त गाउँपालिका, जिल्ला, प्रदेश तथा राष्ट्रियस्तरका सबै प्रतिस्पर्धामा मैले अरू प्रतिस्पर्धालाई उछिन्न सकें । (मुसुमुसु हाँस्दै) मैले प्रथम पुरस्कार पाएको निबन्ध प्रतियोगितासम्बन्धी समाचारलाई टेलिभिजनले समेत प्रसारण गरेछ । अब मलाई देशविदेशका मानिसले पनि चिन्छन् । आमाले मैले राष्ट्रपतिबाट पुरस्कार लिँदै गरेको फोटो सामाजिक सञ्जालमा

राख्नुभएछ । त्यसपछि मैले बधाई तथा शुभकामना पाएँ । (उत्साही हुँदै) मैले जीवनमा केही गर्नुपर्छ । देशको र आफ्नो नाम चम्काउनुपर्छ ।

सुनाइ पाठ ११

डाक्टर

अस्पतालको इमर्जेन्सी वार्डबाहिर हल्लाखल्ला र डाक्टरको विरोधमा नाराबाजी चलिरहेको थियो । एक जना महिलाले भनिन्, “यस्तो पनि अस्पताल हो ? यहाँका डाक्टर काम नगरी तलब खाएर निजी क्लिनिकमा काम गर्न जान्छन् । हाम्रो छोरा चार तल्लाबाट खसेर बेहोस भएर ल्याएको ।”

बेडमा पुन्याएको एक घण्टा पछिमात्र सेतो कोट लगाएर डाक्टर हस्याडफस्याड गर्दै आइपुगे । मेचमा बसेका विरामीका बाबु जुरुक्क उठेर डाक्टरको कठालो समाउँदै भने, “यही हो डाक्टरको डिउटी ? विरामी ल्याएको एक घण्टा भइसक्यो यति वेला आइपुग्ने ?”

डाक्टरले विनम्र आवाजमा भने, “पहिले म घाइते बच्चाको उपचार गर्दू त्यसपछि हामी कुरा गरौला है ।” नर्सले पनि भित्र कोठामा उपचारको तयारी पूरा भएको बताइन् ।

नर्सले बच्चाको बाबुलाई भनिन्, “तपाईंको बच्चाको टाउकाको शल्यक्रिया गर्नुपर्छ । यो काजगमा सहीछाप गर्नुहोस् ।” अस्पतालमा पनि यस्तो लापर्वाही ! यहाँ डाक्टर, नर्स कसैलाई पनि विरामीको वास्ता छैन । यहाँ ! विरामीलाई उपचार गर्न होइन, मार्न ल्याए जस्तो लाग्छ, भनेको सुनिँदै थियो । वातावरणलाई शान्त पार्ने प्रयास गर्दै एउटी नर्सले नरम स्वरमा भनिन्, “विरामीका बुवासँग कुरा गरौं न को हुनुहुन्छ ?” रिसाउँदै विरामीका बाबु बोले, “भन्नुहोस, म यहाँ छु ।”

“तपाईंको छोराको शल्यक्रिया गर्ने डाक्टर साहेबको आज डिउटी नै छैन । तपाईंको छोराको उमेरको उहाँको छोरा केही दिनअगाडि मात्र दुर्घटनामा परेर मृत्यु भएको थियो । उहाँलाई पुत्रशोक परेको छ । तपाईंको छोरालाई अस्पताल ल्याएको छ भन्ने थाहा पाएर उहाँ आउनुभएको हो । नत्र उहाँलाई आज काम गर्न आउनु पर्ने थिएन ।” नर्सले भनिन् । विरामीको बाबुले डाक्टरलाई शल्यकोठाबाट बाहिर आउँदै गरेको देखेर दौडौदै गएर दुई हात जोडौदै नम्र स्वरमा भने, “मेरो छोराको हालत अहिले कस्तो छ डाक्टर साहेब ?”

डाक्टर साहेबले उसको ढाडमा धाप दिँदै भने, “हजुरले कुनै चिन्ता लिनु पर्दैन । ऊ अब खतरा मुक्त छ ।”

रञ्जुश्री पराजुली

सुनाइ पाठ १२

राष्ट्रिय विभूति अरनिको

अरनिको नेपालका एक राष्ट्रिय विभूति हुन् । वि.सं. १२६३ तिर काठमाडौंमा जन्मिएका अरनिकोको वास्तविक नाम बलबाहु थियो । उनले औपचारिक शिक्षा लिन नपाए पनि सानैदेखि मूर्तिकार बन्ने लक्ष्य राखेका थिए । एक जना दक्ष मूर्तिकारको सङ्गतबाट उनी साँच्चकै कुशल मूर्तिकार बन्न पुगे । उनले बनाएका मूर्तिको संसारभरबाट प्रशंसा हुन थाल्यो । उनलाई तत्कालीन तिब्बती राजा कुब्ला खाँले ल्हासामा बोलाए । अरनिको बौद्ध गुम्बा बनाउने कलाकारको टोलीनेता भएर त्यहाँ पुगे । उनकै नेतृत्वमा तिब्बतमा नेपाली शैलीको चैत्य निर्माण भयो । त्यसको उद्घाटन

समारोहमा चिनियाँ सम्प्राद्, धर्मगुरुसमेत उपस्थित भए । उनीहरूले अरनिकोको कलाकारिताबारे खुलेर प्रशंसा गरे । त्यसपछि अरनिकोको समूहलाई चीनका विभिन्न ठाउँमा चैत्य निर्माणको जिम्मा दिइयो । उनीहरूले जहाँ जहाँ जुन जुन वस्तुको निर्माण गरे ती सबैको प्रशंसा भइरहयो ।

एक पटक चिनियाँ सम्प्राद्ले कलाको विकास गर्ने उद्देश्यले कला प्रतियोगिताको आयोजना गरे । त्यसका लागि विभिन्न देशका अनेकौं कलाकार सहभागी भए । तीमध्ये अरनिको पनि थिए । त्यस प्रतियोगितामा अरनिकोलाई सर्वश्रेष्ठ घोषित गरियो । त्यसपछि उनलाई शाही निर्माण विभागमा प्रधान सञ्चालकका रूपमा नियुक्त गरियो । त्यस क्रममा उनले निरन्तर रूपमा उत्कृष्ट चित्र र मूर्ति निर्माण गरे । यसरी उनले विश्वमै नेपाल र नेपालीको नाम राखे र नेपाली कलाकारितालाई विश्वमा चिनाउन ठुलो योगदान पुऱ्याए । यसैकारण उनलाई नेपालका राष्ट्रिय विभूतिको सम्मान प्रदान गरियो ।

सुनाइ पाठ १३

वसन्त

समस्त माधुर्य लिएर साथमा
छरेर सौन्दर्य विशाल विश्वमा
वसन्त मेरो हितमा निमग्न भो
अहो ! छ कस्तो रस रागयुक्त यो !

नवीनता नाच्दछ पुण्य पुञ्जमा
कुहूकुहू कोकिल बोल्दछ कुञ्जमा
प्रमोदले हृदतल पार्छ शीतल
वसन्त मेरै हितमा छ तत्पर ।

नचाइ चारैतिर पल्लवी दृम
विद्धाइ नाना थरिका नयाँ तृण
वसन्त मेरो कर्ति गर्छ स्वागत
अहो ! अहो !! सुन्दर यो सजावट

सिद्धिचरण श्रेष्ठ

सुनाइ पाठ १४

कृषिको महत्त्व

हरेक मानिसलाई जन्मनासाथ कुनै न कुनै प्रकारको खाद्यान्त चाहिन्छ । उसलाई बाँचुन्जेल खाद्यान्तकै आवश्यकता परिहर्न्छ । त्यसरी सर्वै अनिवार्य रूपमा चाहिने खाद्यान्तको उत्पादन गर्ने निकाय वा क्षेत्र नै कृषि हो । कृषिकै

माध्यमबाट शाकाहारी तथा मांसाहारी दुवै किसिमका मानिसका लागि खाद्यान्नको जोहो गरिन्छ । धान, गहुँ, मकै, कोदो, फापर आदि अन्न तथा दाल, सिमी, बोडी जस्ता गेडागुडीको उत्पादन हुने गर्छ । हरिया सागपात, च्याउ, तोरी, भटमास, आलस र सूर्यमुखीलगायत खाद्यपदार्थको उत्पादनसमेत कृषिअन्तर्गत नै पर्छन् । त्यसै गरी दुध, दही, माछा, मासु र अन्डा आदिको व्यवस्थापनसमेत कृषिकै अधीनमा हुने गर्छन् अर्थात् मानिसलाई आवश्यक पर्ने हरेक विषय कृषिसँगै सम्बन्धित हुन्छन् । कृषिविना मानव जीवनको परिकल्पना नै गर्न सकिदैन । मानव शरीरको वृद्धि र विकासदेखि मानवीय शक्ति एवम् सामर्थ्यलाई प्रभाव पार्नेलगायत सम्पूर्ण आवश्यक तत्त्वको स्रोत वा आधार नै कृषि हो । कृषि व्यवसायकै माध्यमबाट यस्ता हरेक वस्तुलाई व्यवस्थित रूपमा उत्पादन र वितरण गरिन्छ । यसका लागि आवश्यक पूर्वाधार र जनश्रमको खाँचो हुन्छ । जति व्यवस्थित रूपमा भौगोलिक तथा ऋतुजन्य परिवेशको प्रभाव रहन्छ त्यति नै कृषिजन्य उत्पादनमा वृद्धि र गुणस्तरीयता थिएँदै जान्छ । नेपालका सन्दर्भमा यहाँको भौगोलिक तथा मौसमजन्य विविधता नै कृषि उत्पादनका दृष्टिले अत्यन्त अनुकूल मानिन्छ । नेपाली धर्तीको ऊर्वरता र नेपाली जनशक्तिको लगनशीलताका कारण यहाँ कृषिजन्य वस्तुको उत्पादन तथा व्यवस्थापनलाई आसलागदो किसिमबाट हेर्ने गरिन्छ होचो

भूभागदेखि विश्वकै अग्लो भूखण्डबाट समेत कृषिजन्य वस्तु उत्पादन गराउन सक्नु नेपालका लागि गौरवको विषय हो । यहाँका हरेक भूभागमा कुनै न कुनै प्रकारको खाद्यान्न तथा जडीबुटी एवम् वनस्पति उत्पादन हुन्छ । अतः कृषि व्यवसायका दृष्टिले नेपाल उपयुक्त मुलुक हो । त्यसैले नेपाललाई लाई कृषि प्रधान मुलुकसमेत भनिन्छ ।

सुनाइ पाठ १५

सिरुवा पर्व

पूर्वी नेपाल राजवंशी, धिमाल, सन्थाल, ताजपुरिया आदि जातिको प्राचीन थातथलो हो । उनीहरू विशेष गरी भाषा, मोरड र सुनसरी जिल्लामा परापूर्वकालदेखि बसोबास गर्दै आएका छन् । उनीहरूका मौलिक सभ्यता, भाषा तथा रीतिरिवाज छन् । पूर्वी नेपालका केही आदिवासीको प्रमुख पर्व सिरुवा हो । यी जातिले नववर्षको उपलक्ष्यमा सिरुवा पर्व मनाउँछन् । प्रकृति पुजकहरूले यस पर्वमा ग्रामस्थान, बोटबिरुवा र माटाको पूजाआजा गरी एकआपसमा प्रगति र समृद्धिको शुभकामना आदानप्रदान गर्दैन् । उनीहरू खेतीपाती वृद्धिको कामना गर्दैन् । सिरुवा पर्वमा टिस्टाबुढीको नाममा टिस्टा नदीको पनि पूजा गर्ने गरिन्छ । चैत मसान्तका दिन फरक फरक सात किसिमका तरकारी पकाएर नववर्षका दिन खाइने चलन छ । उनीहरूले नववर्षका दिन पवित्र वस्त्र लगाउँछन् । यो पर्व पानी, हिलो र रड छ्यापेर हर्षोल्लासका साथ मनाउने गरिन्छ । पर्वको पहिलो दिन पानीसिरुवा, दोस्रो दिन कातसिरुवा र तेस्रो दिन रडसिरुवा मनाइन्छ । प्रत्येक वर्षको वैशाख एक गते मोरडको सुनवर्सीमा ठुलो मेला लाग्छ । यो पर्वमा मनोकाङ्क्षा पूरा होओस् भनी भाकल गर्नेहरूले भाकल बुझाउने चलन छ । सिरुवा पर्वमा हाट भर्ने र नाचगान गर्ने गरिन्छ । सिरुवा पर्वले मौलिक सांस्कृतिक पहिचानलाई निरन्तरता दिएको छ ।

सुनाइ पाठ १६

सञ्चार माध्यमको प्रयोग

एक ठाउँको सूचना अर्को ठाउँसम्म पुऱ्याउने कार्य नै सञ्चार हो । यस्तो सूचना कुनै व्यक्ति, समाज वा घटनासँग सम्बन्धित हुन्छ । एक ठाउँको सूचना अर्को ठाउँसम्म पुऱ्याउनका लागि विभिन्न सञ्चार माध्यमको प्रयोग गरिन्छ । रेडियो, टेलिभिजन, मोबाइल, टेलिफोन, इमेल, फेसबुक र पत्रपत्रिका आदि सबैभन्दा बढी प्रयोग हुने माध्यम हुन् । यस्ता माध्यमबाट औपचारिक तथा अनौपचारिक जुनसुकै किसिमबाट भए पनि बोलेर, लेखेर, तथा एकअर्कालाई हेँदै कुराकानीसमेत गर्न सकिन्छ । सामान्य किसिमका विषयवस्तुको आदानप्रदानका लागि होस् वा उच्चस्तरीय शैक्षिक सामग्रीको उपयोगका लागि होस्, यस्ता माध्यम प्रयोगमा ल्याइन्छन् । ठुल्हुला सभा सम्मेलन तथा गोष्ठीका लागि पनि आधुनिक प्रविधिको उपयोग गर्न सकिन्छ । गुगल मिट, जुम, टिम, म्यासेन्जर आदि इन्टरनेटका माध्यमबाट सञ्चालन गरिने विभिन्न विधि, प्रविधि सञ्चार जगत्का लागि वैज्ञानिक वरदान मानिन्छन् । यसै कारण पनि आजको विश्व निकै साँगुरिएको छ अर्थात् जो जितिसुकै टाढा भए पनि नजिकै रहे सरह हुँदै गएको छ । कहाँ परेवालगायत चराको प्रयोगसँगै थालनी गरिएको सूचना आदानप्रदान गर्ने प्रारम्भक युग र कहाँ विश्वलाई नै नजिकै राखे भै आपसमा आमनेसामने भएर कुराकानी गर्ने आधुनिक वैज्ञानिक युग ? कति चाँडै सञ्चार जगत्ले फड्को मारिसकेको छ । अब त हुँदा हुँदा विश्व ब्रह्माण्डलगायत अन्य उपग्रहका गतिविधि पनि मानिसले यही धरातलमा बसी बसी थाहा पाउन सक्ने प्रविधिको विकास भइसकेको छ । यसर्थ सूचना तथा सञ्चार जगत्मा ऐतिहासिक क्रान्तिकारी परिवर्तन हुँदै गएको कुरा हामी सबैले स्विकार्नै पर्छ ।

सुनाइ पाठ १०

पञ्चतन्त्र कथाको परिचय

पञ्चतन्त्र कथाको रचना आजभन्दा करिब २,००० वर्ष पहिले भएको मानिन्छ । त्यस समयमा अमरशक्ति नाम गरेका राजा शासन गर्थे । उनका तीन जना छोरा थिए । ती तीनै जना अत्यन्त मूर्ख र अहङ्कारी थिए । तीमध्ये जेठाको नाम बहुशक्ति, माइलाको नाम उग्रशक्ति र कान्छाको नाम अनन्त शक्ति थियो । तिनलाई राजाले सही मार्गमा ल्याउन नसकेपछि, तिनको शिक्षा दीक्षाका लागि सबै शास्त्रका ज्ञाता विष्णु शर्मा नाम गरेका प्रकाण्ड विद्वान्‌लाई जिम्मा दिए ।

ती राजकुमारलाई व्यावहारिक शिक्षा दिन नीतिशास्त्रसँग सम्बन्धित कथा सुनाए । ती कथामा पात्रका रूपमा पशु, पन्थीआदि समावेश गरिएको थियो । ती पात्रले कथामा मानवले जस्तै संवाद गर्ने र व्यवहार गर्ने भूमिका निर्वाह गरेका छन् । ती पात्रका माध्यमबाट के अनुचित हो भन्ने विषयको व्यावहारिक ज्ञान कथाबाट दिइएको छ । ती कथा बालमैत्री र मनोरञ्जनात्मक पनि छन् ।

शिक्षादीक्षा पूरा भएपछि राजकुमारको व्यवहारमा पनि सकरात्मक परिवर्तन आयो । यसबाट गुरु विष्णु शर्मा प्रभावित भएर ती कथालाई सङ्कलन गरी पञ्चतन्त्रका कथा नाम दिएका थिए । ती कथा आज पनि त्यतिकै सान्दर्भिक, प्रेरणादायी र मनोरञ्जनात्मक छन् । बालबालिका आज पनि ती कथा खोजी खोजी पढ्न मन पराउँछन् र ती कथा पढ्दा खुसी हुन्छन् । त्यसबाट व्यावहारिक रूपमा नै नैतिक ज्ञान र सिपका कुरा सिक्छन् ।